

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

**НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ,
ДОКТОРАНТІВ І МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

**СТУДЕНТСЬКА РАДА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗБІРНИК ТЕЗ

**Щорічної звітної наукової конференції
здобувачів вищої освіти
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова**

(м. Хмельницький, 23 травня 2024 року)

Хмельницький - 2024

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

**НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ,
ДОКТОРАНТІВ І МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

**СТУДЕНТСЬКА РАДА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

**ЩОРІЧНА ЗВІТНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗБІРНИК ТЕЗ

(м. Хмельницький, 23 травня 2024 року)

Хмельницький
2024

Збірник тез щорічної звітної наукової конференції здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, 23 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 434 с.

У збірнику представлені тези кращих доповідей, які були подані на щорічну звітну наукову конференцію здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, яка відбулася 23 травня 2024 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Теорія та історія держави і права», «Конституційне, адміністративне та фінансове право», «Цивільне право та процес», «Кримінальне право та процес», «Трудове, земельне та аграрне право», «Міжнародне та європейське право», «Фінансово-управлінські аспекти розвитку національної економіки», «Засади менеджменту, статистики в умовах сьогодення», «Туризм: виклики сучасності», «Публічне управління та адміністрування», «Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні» «Загальногуманітарні науки», «Мовознавство».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів та аспірантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет щорічної звітної наукової конференції здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова не завжди поділяє думку учасників конференції.

У збірнику максимально точно збережені орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи університету, які рекомендували ці матеріали до друку.

Шановні учасники конференції!

Щиро вітаю вас з початком роботи щорічної звітної конференції здобувачів вищої освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова!

Студентське життя дає можливість розвиватися всебічно, але головна можливість, яку повинен використати кожен студент – це розвиватися інтелектуально. Тому проведення студентських наукових заходів є основним засобом виховання наукового інтересу у молоді. Так склалося, що наша студентська конференція проходить у такий непростий для нашої держави час. Один зі способів, яким здобувачі вищої освіти можуть долучитися й виконати свій громадянський обов'язок у ці складні часи, – це навчатися й водночас здійснювати активну наукову діяльність.

Традиційна щорічна звітна конференція здобувачів вищої освіти дає можливість обговорити актуальні питання розвитку науки в різних галузях, підбити підсумки наукової роботи за рік. Приємно, що на пленарному засіданні представлені ключові наукові напрямки досліджень. Багато тем мають прикладний характер і є особливо цінними в умовах війни для розуміння подальших напрямів відбудови та розвитку різних сфер державного та суспільного життя.

Сподіваюсь на цікаві та інформативні доповіді, які сприятимуть жвавій науковій конструктивній дискусії.

Ректор університету

A handwritten signature in blue ink, which appears to be 'Oleh Omelchuk'.

Олег ОМЕЛЬЧУК

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Велісевич Дар'я Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив радикалізму Міхновського на становлення незалежної України

На початку ХХ століття Україна переживала складні часи, перебуваючи під владою Російської та Австро-Угорської імперій. Ці імперії мали велику потужність, а Україна як окрема держава не розглядалася. На території України проживало майже 30 мільйонів людей і лише дуже незначна їх частка мала освіту. У той час лише декілька десятків тисяч осіб мали вищу освіту. З них формувалася українська інтелігенція, яка підтримувала культурно-освітні ініціативи щодо розв'язання «українського питання» та вимагала проведення поміркованих реформ для українців у Російській імперії.

Послідовним прихильником створення незалежної України виступав Микола Міхновський – український політичний та громадський діяч кінця ХІХ – початку ХХ століття. Він став першим представником українського самостійництва та першим ідеологом українського націоналізму, активно беручи участь у розбудові УНР. Його ідеї, викладені у праці «Самостійна Україна» (1900 р.), лягли в основу програми Української національної партії (УНП – 1902 р.) – першої організованої політичної сили, що ставила собі за мету здобуття Україною незалежності.

М. Міхновський народився в 1873 році в селі Тернівка на Полтавщині. Його світогляд формувався під впливом батька, який виховував дітей у «самостійницькому дусі». Юність припала на період жорсткої царської русифікації, що лише розпалила в ньому патріотичні почуття. Навчаючись на юридичному факультеті Київського університету Св. Володимира, знайомиться з українською історією та культурою, що остаточно формує його погляди на майбутнє України. М. Міхновський був переконаний, що українці – це окрема нація з власною мовою, культурою та історичним правом на самовизначення. Він вважав, що лише здобуттям повної незалежності Україна зможе зберегти свою ідентичність та розквітнути [2, с. 25].

Радикалізм М. Міхновського був обумовлений його глибоким розчаруванням у можливостях мирного шляху до незалежності. Він бачив, як царський режим жорстоко придушує будь-які вияви українського націоналізму. Тому закликав до збройного повстання проти царської влади, вважаючи це єдиним шансом на здобуття свободи. Ідеї М. Міхновського також мали значний вплив на український національний рух. Нечисленна Українська національна партія стала однією з рушійних сил української революції 1905–1907 років [3, с. 36]. Після поразки революції ідеї Міхновського були сприйняті іншими українськими політичними партіями, зокрема Українською соціал-демократичною робітничою партією (УСДРП).

Наступним етапом поширення ідей самостійності М. Міхновський вважав створення української армії у проголошеній Українській Народній Республіці. Центральна Рада не могла сприйняти пропозицію Міхновського щодо українізації війська. Створені ним перші українські військові частини – Полк імені Б. Хмельницького та Полк імені гетьмана П. Полуботка – не визнавалися правочинними.

Діячі Центральної Ради, в руках яких опинилася державна влада, не бажали відроджувати українську армію. Спроби М. Міхновського організувати національний рух серед військових наштовхнулись на серйозний спротив з боку М. Грушевського, В. Винниченка та С. Петлюри. Щоб усунути від політики М. Міхновського, його було відправлено, не без участі С. Петлюри, на фронт.

Після повернення з фронту він приєднався до нової Української демократично-хліборобської партії, створеної на Полтавщині, брав активну участь у її конференціях, разом

із нею пройшов до державного перевороту 29 квітня 1918 р. Зі встановленням гетьманату УДХП пропонувала Павлові Скоропадському кандидатуру Миколи Міхновського на посаду голови уряду. Гетьман запропонував йому лише пост «бунчужного товариша» – свого особистого радника, від якого він відмовився.

У подальшій історії України вплив поглядів М. Міхновського на становлення незалежності продовжувалися в різні періоди та за різних політичних обставин. У період «відлиги» започатковується певне відродження історичної справедливості, що виявлялося у поверненні українській культурі імен тих, хто був незаслужено забутий або несправедливо репресований. Політика «відлиги» призвела до певного послаблення радянського контролю над інформацією та культурою. Це дало можливість українським націоналістам, включаючи тих, хто був натхненний Міхновським, публікувати свої ідеї та обговорювати питання української незалежності. Це позначилося появою руху шістдесятників, який характеризувався зростанням національної самосвідомості та інтересу до української історії та культури. Багато шістдесятників черпали натхнення в ідеях М. Міхновського, які вони вважали радикальними, але актуальними для їхньої боротьби за незалежність України. Серед них Василь Симоненко, Ліна Костенко, Левко Лук'яненко, Іван Кандиба, Василь Стус, Іван Дзюба та інші. Одним із найвідоміших шістдесятників, світогляд якого формувався під впливом М. Міхновського, був І. Дзюба. У своїй роботі «Інтернаціоналізм чи русифікація?» І. Дзюба критикував радянську політику асиміляції українців та стверджував, що українська нація має право на самовизначення [4, с. 49]. Ці ідеї були схожі з поглядами М. Міхновського, який вважав, що українці є окремою нацією з власною історією, культурою та мовою, і що вони мають право на свою державу.

Із шістдесятників у молодіжному середовищі починає формуватися дисидентський рух. Найактивнішими учасниками були Лесь Танюк, Іван Драч, Микола Віграновський, Михайлина Коцюбинська, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Алла Горська, брати Михайло і Богдан Горині, Михайло Косів, Ірина та Ігор Калинці, Михайло Осадчий, В'ячеслав Чорновіл та інші. Підтримуючи ідеї М. Міхновського вони стали організаторами антирадянських демонстрацій, поширювали націоналістичну літературу через самвидав, планували та проводили деструктивні акції [5, с. 510]. Одним із найвідоміших дисидентів був В'ячеслав Чорновіл, який закликав до здобуття української незалежності та критикував радянську владу. Ідеї В. Чорновила багато в чому схожі на ідеї М. Міхновського, який також вважав, що українці повинні боротися за свою незалежність збройним шляхом, якщо це буде необхідно [6, с. 108].

Аналізуючи документальні матеріали можна перекоонатися, що в середовищі творчої інтелігенції поступово складалося коло осіб, яке розглядалося владними структурами як «політично неблагонадійні». За даними Харківської правозахисної групи, у 1972–1974 в Україні заарештували 193 особи, в тому числі за антирадянську пропаганду – 100 осіб, за релігійні переконання – 27 осіб [7, с. 28].

Дисидентському рухові не вдалося мобілізувати під свої гасла значну кількість населення України. Розрізнені опозиційні групи, які виникали, не мали зв'язків як між собою, так із ув'язненими дисидентами. Інформація, що просочувалася із таборів на свободу, була тим каталізатором, який мав започатковувати організацію міжнародних кампаній на підтримку українських дисидентів.

Лише горбачовська «перебудова» дозволила дисидентам та колишнім політичним в'язням створення громадських об'єднань. В Україні перші об'єднання виникли 6 серпня в м. Києві був заснований Український культурологічний клуб та м. Львові – Товариство Лева 19 жовтня 1987 р. Їхня основна діяльність концентрувалась на пекучих проблемах розвитку суспільства. Дисиденти та політрепресовані активно долучилися до формування громадських організацій, зокрема: Товариства української мови, «Народного руху України», «Товариства Лева» у Львові, Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих

Надалі були перші парламентські вибори радянського періоду на альтернативній основі, на яких було обрано Верховну Раду України першого скликання. На першій сесії формується парламентська група «Народна Рада» з представників депутатських об'єднань –

Демократична партія України, Партія зелених України, Народний Рух України, Українська селянська демократична партія. Загалом, Народна Рада нараховувала 125 народних депутатів і червні 1990 р. перейшла в офіційну парламентську опозицію. Головою Народної ради було обрано голову Львівської регіональної організації Народного Руху України Ігоря Юхновського, заступником голови – Левка Лук'яненко. Вони були прихильниками радикальних методів боротьби за незалежність і використовували свій вплив у Верховній Раді для просування політики, спрямованої на утвердження української суверенності.

Отож 16 липня 1990 р. Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, яка мала статус конституційного акта і відкривала шлях у майбутнє для реалізації подальшої зовнішньої і внутрішньої політики.

24 серпня 1991 року на позачерговій сесії Верховної ради України було прийнято Постанову та Акт проголошення незалежності України. Держава стала незалежною з неподільною і недоторканою територією, на якій чинними є тільки власні Конституція, закони та постанови уряду.

Отже, вплив поглядів Миколи Міхновського на незалежність України, його радикалізм, націоналізм та боротьба за українські інтереси сформували дух незалежності серед українського народу протягом ХХ століття. Його жорстка позиція щодо негайного та безкомпромісного здобуття незалежності дала натхнення багатьом українським патріотам на боротьбу за українську державність. Ідеї Миколи Міхновського продовжують впливати на українське політичне життя дотепер, коли розбудовується державність України на полях російсько-української війни за незалежність.

Література:

1. Бонк В. Микола Міхновський і його «Самостійна Україна». Політичний конфлікт і міжнародний тероризм у світлі сучасних політичних теорій. 2018. С. 748-750. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30918/1/748.PDF>
2. Ткаченко М., Петасюк О. Громадська та політична діяльність М. Міхновського. Молодий вчений. 2023. №. 3 (115). С. 24-27. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5773/5648>
3. Полюх Р. «Самостійна Україна» Миколи Міхновського. Молодий вчений. 2022. №. 10 (110). С. 34-38. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5605/5483>
4. Чеканов В. В. Теорія націоналізму в історії політичної думки України. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. 2023. С. 49. URL : <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3052/1/%d0%ba%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%84%d1%96%d0%ba%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%b0%20%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0%20%d0%a7%d0%b5%d0%ba%d0%b0%d0%bd%d0%be%d0%b2.pdf>
5. Грицак Я. Нариси історії України. Формування модерної нації ХІХ – ХХ століття. «Преса України» Київ. 2019. 653 с.
6. Якібчук М. В. «Урок наукової чесності»: Альтернативний дискурс епістолярію українських дисидентів другої половини 20 століття. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». 2021. №. 11 (79). С. 107-110. URL : <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3300/3004>
7. Герасимюк О. Розстрільний календар. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 432 с.

Гаврик Каріна Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Народовладдя в Україні. Механізми реалізації народовладдя

Народовладдя, або демократія, є основоположним принципом сучасної України. Це система, в якій влада належить народу, і громадяни мають право впливати на прийняття рішень, що стосуються їхнього життя. Основна ідея народовладдя полягає в тому, що громадяни мають право обирати своїх представників та впливати на політичні рішення шляхом участі у виборах та референдумах. Виборча система має гарантувати свободу та справедливість, забезпечуючи рівність кожного голосу громадянина та запобігаючи будь-які форми підкупу чи тиску під час виборів.

З конституційного положення виводяться дві форми народовладдя – безпосередня та представницька (опосередкована). Категорія «народовладдя» – це форма організації управління усіма суспільними справами, в якій кожен громадянин має право і можливість брати участь у прийнятті рішень, управлінні суспільними справами як особисто, так і через обраного представника. Суть народовладдя полягає в сукупності політичних прав громадян і механізмів їх реалізації взаємодії з органами державної та місцевої влади, як в управлінні країною, так і в розв'язанні місцевих, професійних та інших громадських питань. Опосередкована форма здійснення народом своєї влади також здійснюється шляхом реалізації громадянами України свого «права голосу». Різниця полягає лише в тому, що в одному випадку голос громадянина враховується через його участь у професійних структурах, таких як державна служба, де він виконує покладені на нього обов'язки, а в іншому випадку це право виражається безпосередньо відносинами між громадянином і державою, де громадянин має право самостійно вирішувати певні важливі питання державного будівництва, що гарантується Конституційно-правовими нормами України [1, с. 37 -38].

Важливим механізмом забезпечення народовладдя є публічний контроль. Громадяни мають право наглядати за роботою державних установ та обраних представників, висловлювати критику та пропозиції, а також вимагати відповідальності за порушення закону чи неефективну діяльність. Публічний контроль може бути здійснений через громадські слухання, також засоби масової інформації, петиції та інші форми громадської активності.

Серед функцій народовладдя особливо важливою є установча функція. Її розуміння є не завжди однозначним. Здебільшого під установчою функцією розуміють прийняття та затвердження конституцій, проголошення незалежності та інші подібні дії, які знаменують собою створення нового державного ладу, нової форми правління. Однак деякі фахівці сходяться на думці, що формування органів державної влади та місцевого самоврядування, тобто виборча функція або державне будівництво, також є частиною установчої функції народовладдя. Контрольна функція стосується, зокрема, питань довіри до органів державної влади або посадових осіб. Громадяни реалізують цю функцію через референдуми, громадське слухання, розгляд звернень громадян та інші механізми. Охоронна функція безпосереднього народовладдя полягає у захисті влади народу та забезпеченні безпеки під час проведення виборів, референдумів, мітингів, страйків, забезпечення присутності міжнародних і українських спостерігачів, підтримання порядку правоохоронними органами та інших форм прямого народовладдя [2, с. 17 -18].

Громадські організації та незалежні інституції відіграють важливу роль у забезпеченні народовладдя. Вони можуть виконувати функції моніторингу, нагляду та контролю за діями влади, а також сприяти громадській участі та мобілізації. Ці організації можуть допомагати залучати громадян до процесу прийняття рішень, захищати їхні права та інтереси, а також впливати на формування політичної агенди. Усі ці механізми мають важливе значення і можуть взаємодіяти для забезпечення ефективної реалізації народовладдя. Розвиток та використання цих механізмів є ключовим завданням для будь-якої демократичної системи.

Література:

1. Мірошниченко Ю. Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні. Київ : Фенікс, 2012. 360 с.
2. Погорілко В.Ф. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні : проблеми теорії і практики. *Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*, 2001. 356 с.

Григорук Маргарита Вікторівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Право як регулятор суспільних відносин

Сучасний суспільний устрій є досить динамічним явищем, саме суспільство є постійним генератором нових правовідносин. Учасники цих відносин мають різні цілі та інтереси, що робить необхідним існування системи регуляторів, які впорядковували б їхню поведінку. Варто зазначити, що впродовж історії людства сформувалася складна система нормативних регуляторів, а саме: моральні та релігійні норми, економічні та політичні норми, звичаї та традиції, корпоративні норми.

Право – це специфічна форма регулювання поведінки людей, сукупність правил поведінки (норм), встановлених або санкціонованих державною владою, що виражають інтереси, потреби та надії більшості громадян, що створили державу з метою захисту їхніх прав, свобод і власності, стабілізації суспільних відносин, встановлення цивілізованого правового порядку в країні, зміцнення і розвитку держави [1].

Суспільна необхідність права полягає у розвитку з об'єктивної потреби в регулюванні суспільних відносин, забезпечуючи їхню упорядкованість та динамічний розвиток. Право виражається у системі загальнообов'язкових норм, що встановлюються державою та гарантуються її примусовою силою. Норми права поширюються на всіх осіб, які перебувають на території держави, незалежно від їхніх особистих характеристик. Правові норми чітко формулюються та фіксуються у письмовій формі, що мінімізує ризик їх неоднозначного тлумачення. Дотримання правових норм забезпечується державою за допомогою спеціального механізму, який включає органи правосуддя, правоохоронні органи та інші державні інституції. Право регулює різноманітні суспільні відносини, воно не є статичним. Право постійно розвивається та вдосконалюється, відображаючи зміни, що відбуваються в суспільстві. Воно взаємодіє з іншими соціальними нормами, такими як: мораль, звичаї та релігійні норми, – іноді доповнюючи, а іноді й суперечачи їм.

Право відіграє ключову роль у забезпеченні законності та правопорядку в суспільстві, а також слугує інструментом захисту прав та свобод людини, гарантуючи рівність усіх перед законом, забороняючи дискримінацію та забезпечуючи доступ до правосуддя. Правові норми можуть спрямовуватися на подолання соціальної нерівності та забезпечення справедливого розподілу ресурсів у суспільстві. Крім того, у сучасному світі право виходить за межі національних кордонів. Міжнародне право регулює відносини між державами, а також захищає права та свободи людини на міжнародному рівні. Правова система створює сприятливий правовий клімат для ведення бізнесу та сприяє економічному розвитку. Правові норми ґрунтуються на культурних цінностях та традиціях суспільства. Вони відображають уявлення про справедливість, добро та зло, моральні норми та етичні принципи. Правові норми відіграють виховну функцію, формуючи у людей правову свідомість та повагу до закону.

Право слугує інструментом соціального контролю, стримуючи девіантну поведінку та стимулюючи дотримання соціальних норм. У демократичному суспільстві правова система повинна забезпечувати плюралізм думок та поглядів, гарантуючи свободу слова та свободу

об'єднання. Право може слугувати механізмом для мирного вирішення соціальних конфліктів та досягнення компромісу між різними соціальними групами. Правова система повинна бути здатною адаптуватися до мінливих умов суспільного життя, своєчасно реагуючи на нові виклики та потреби.

Цінність нормативного регулювання на основі загальних правил поведінки (норм) полягає у тому, що норма – це готове рішення для людини в певній життєвій ситуації, або готовий варіант дій, що заздалегідь апробований суспільством, державою, чи соціальною групою [2].

Право є загальнообов'язковим соціальним регулятором, що спрямований на забезпечення прав і свобод громадян, ефективність якого гарантується державою. Воно є головним елементом саморегуляції суспільства [3, с.7-9].

Можна сказати, що право є ключовим регулятором суспільних відносин, забезпечуючи порядок, справедливість і стабільність у суспільстві. Воно встановлює правила поведінки, норми та принципи, які регулюють взаємодію між людьми та установами, визначаючи їхні права та обов'язки. Право допомагає запобігати конфліктам, забезпечує механізми їх вирішення та захисту прав суб'єктів суспільства. Водночас воно є динамічним. Таким чином, право відіграє невід'ємну роль у формуванні суспільства та забезпеченні його функціонування на основі визначених норм і принципів.

Література:

1. Сутність права, функції, принципи та значення права. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9583/>.
2. Мохонько А.В. Юридичні і політичні науки. Право як соціально-нормативний регулятор. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 87-93. URL:<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32904/13-Mokhonko.pdf?sequence=1>.
3. Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному українському суспільстві : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 трав. 2019 р. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. 200 с. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16950/1/Lozovoy_7-10.pdf.

Гуменюк Юлія Григорівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Юридичні факти, що виникають в умовах воєнного стану, та їх вплив на правовідносини

Усі ми живемо у суспільстві і державі, де нас постійно оточують правовідносини.

Правовідносини – це соціальні зв'язки, що виникають між суб'єктами права щодо володіння, користування та розпорядження матеріальними та нематеріальними благами, а також щодо реалізації своїх прав та обов'язків. Вони пронизують всі сфери нашого життя – від повсякденних побутових ситуацій до складних ділових або політичних процесів.

Однією з основних складових правовідносин є юридичні факти. Вони відіграють фундаментальну роль у правовідносинах, адже саме вони зумовлюють виникнення, зміну та припинення прав і обов'язків суб'єктів цих відносин. Без юридичних фактів неможливо уявити функціонування правової системи. Вони слугують точкою відліку для застосування норм права, зв'язуючи абстрактні правила з конкретними життєвими обставинами.

У зв'язку із збройною агресією Російської Федерації щодо України, було прийнято рішення про введення воєнного стану на всій території нашої держави. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це спеціальний правовий режим, який може бути введений в Україні або в окремих її регіонах у випадку збройної агресії

чи загрози нападу, коли існує ризик для державної незалежності України та територіальної цілісності. Це означає, що відповідні державні та військові органи, а також місцеве самоврядування, отримують необхідні повноваження для відвернення загрози, протидії збройній агресії та забезпечення національної безпеки. Крім того, цей статус може передбачати тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, за необхідності, із зазначенням строку їхніх дій [1].

Введення воєнного стану в Україні призвело не лише зміни у повсякденному житті людей, але й суттєво вплинуло на правові відносини в державі. Це спричиняє появу нових юридичних фактів, пов'язаних із руйнуванням житла, втратою місця роботи, що, у свою чергу, зумовлює виникнення, зміну та припинення певних прав та обов'язків суб'єктів правовідносин.

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. дає початок дії правового режиму воєнного стану, зазначаючи основні повноваження органів виконавчої влади, а також обмеження прав та свобод людини і громадянина, що діють лише в умовах воєнного стану [2]. Інші нормативно-правові акти, які були прийняті в умовах воєнного стану, також можуть бути юридичними фактами воєнного стану, адже вони можуть встановлювати нові правила поведінки, обмежувати певні права та свободи громадян, а також передбачати додаткові обов'язки для суб'єктів правовідносин.

Юридичні факти, яких найбільше виникає в умовах воєнного стану, – це дії та події, пов'язані із воєнними діями на території України. До них належать обстріли, бої, взяття під контроль населених пунктів, що в майбутньому може призвести до зміни власників майна, припинення дії договорів, неможливість виконання зобов'язань; окупація територій, наслідком якої може стати виникнення нових правовідносин, можлива зміна юрисдикції, обмеження прав та свобод людей. Це ще далеко не всі факти, спричинені воєнними діями.

Із введенням воєнного стану Верховна Рада України прийняла закон, яким відбувається регулювання таких юридичних фактів як народження та смерть особи. Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях», запроваджується спрощений порядок встановлення факту народження або смерті особи в межах території, на якій діє воєнний чи надзвичайний стан, також відбувається більш чітке формулювання підстав для надання пільг при сплаті судового збору заявниками у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, які відбулися в у зв'язку із дією воєнного чи надзвичайного стану [3].

Юридичні факти воєнного стану мають значний вплив на правовідносини у різних аспектах життя людей. Зокрема, може бути обмежене право власності, свободи договору, зобов'язальне право; можуть бути спрощені процедури реєстрації шлюбу та розлучення, зміна правил аліментних зобов'язань; можуть бути запроваджені додаткові обов'язки для працівників, а також розширено коло злочинів, пов'язаних із диверсією, мародерством, дезертирством, та посилено покарання за них.

Отже, юридичні факти, що виникають в умовах воєнного стану, стають сьогодні основою для правовідносин у державі. Важливо пам'ятати про те, що вони мають тимчасовий характер та обмежені часом дії воєнного стану.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Президент України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях : Закон України від 07.08.2022 р. № 2345-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /2345-20#Text>

*Ємець Максим Олександрович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку

За останні десятиліття громадянське суспільство України зазнало значних змін. Починаючи від здобуття Україною незалежності, коли воно тільки зароджувалось, завершуючи становленням динамічного та різноманітного сектору, який відіграє все більшу роль у демократичному розвитку країни [1, с. 5].

На жаль, у сучасній Україні громадянське суспільство змінило свої цілі на ті, що відповідають умовам повномасштабного російського воєнного вторгнення. Проте в межах такого явища спостерігається позитивна динаміка, а саме зростання кількості інститутів громадянського суспільства [2, с. 12]. Зокрема, повномасштабне вторгнення дало поштовх для масового створення благодійних організацій. Станом на жовтень 2023 року таких організацій зареєстровано 29 246, а у січні 2022 року їх кількість складала лише 20 498 [2, с. 12].

Варто зазначити, що навіть в умовах воєнного стану інститути громадянського суспільства співпрацювали разом із державною владою. Зокрема, при органах виконавчої влади діяли консультативно-дорадчі структури, які брали участь у розв'язанні деяких проблем. За даними Кабінету Міністрів України, кількість громадських рад, які діяли при органах виконавчої влади станом на кінець I кварталу 2023 р. складає 65 рад, 12 з яких діяла при міністерствах [2, с. 14].

Зі зростанням кількості інститутів громадянського суспільства виросла кількість осіб, залучених до діяльності інститутів громадянського суспільства. Такі громадяни долучалися до різного роду волонтерських об'єднань або організацій, які ставили за мету допомогу військовим або особам, постраждалим внаслідок російської агресії. Кожен з таких учасників виявляв власну громадянську позицію та допомагав фінансово або фізичною роботою [2, с. 15-17].

Таке збільшення кількості волонтерів не могло пройти безслідно. Громадяни України змінили думку стосовно інститутів громадянського суспільства, а саме збільшився рівень довіри до них. Подекуди деякі громадяни оцінюють роботу таких організацій навіть вище, ніж державних органів. Значна частина осіб переконана, що саме діяльність інститутів громадянського суспільства відіграла ключову роль в успішному відбитті російського повномасштабного наступу [2, с. 20].

Загалом, громадянське суспільство на сучасному етапі є досить розвинутим, але все ще існують деякі проблеми, які потребують вирішення. Зокрема, починаються дискусії, які мають на меті вивчення досвіду інших держав із залучення інститутів громадського суспільства у створення та провадження державної політики [3].

Однією з таких перспектив розвитку громадянського суспільства є залучення досвіду Сполучених штатів Америки з цифровізації діяльності окремих організацій. У цій державі існує спеціальний вебсайт, на якому представники громадянського суспільства можуть обговорювати нагальні питання напряду з державними органами та неурядовими організаціями [3]. Створення таких сайтів у межах Українського вебпростору зможе збільшити участь громадянського суспільства під створення та доповнення законодавства. У свою чергу,

це підвищить рівень демократії та залучить думку звичайних громадян для вирішення тих чи тих проблем.

Існують й інші приклади залучення потенціалу громадянського суспільства в зарубіжних країнах [3]. Але, зважаючи на обставини воєнного стану, згаданий приклад цифровізації залучення громадянських інститутів є оптимальним, оскільки він виключає великі зібрання людей, що можуть піддаватися небезпеці, джерелом якої є російська збройна агресія.

Однією з можливих перспектив розвитку громадянського суспільства є залучення молоді, що сприятиме популяризації національної ідеї та виховання нового патріотично налаштованого покоління. На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства спостерігається залучення великої кількості молоді, яка буде рушійною силою нової хвилі розвитку. Враховуючи це, можна сказати, що молодь удосконалюватиме теперішнє громадянське суспільство, використовуючи різноманітний досвід попередніх поколінь.

Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити висновок, що громадянське суспільство в Україні має досить високий рівень розвитку, але все ще потребує різного роду вдосконалень. Зокрема, потенційними перспективами подальшого розвитку є перейняття досвіду інших держав у цій сфері та залучення молоді до цієї діяльності. Це допоможе вивести українське громадянське суспільство на новий рівень та зробить його більш національно орієнтованим.

Література:

1. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021. 112 с.
2. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022–2023 рр.) : С-11 аналіт. доп./ [В. Г. Потапенко, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан. Київ : НІСД, 2023. 91 с.
3. Шевченко, О. Розвиток громадянського суспільства в Україні в період війни. Наукові перспективи. 2023. № 1 (31). С. 200-209.

Жеребний Владислав Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова*

Соціальні права і свободи людини й громадянина: їх значення в сучасному світі

Соціальні права – це дуже важливий розділ загальних прав людини у наш час. Вони стосуються забезпечення гідного рівня життя, доступу до медицини, освіти, соціального захисту для всіх громадян. У сучасному світі питання соціальних прав людей є надзвичайно актуальним, адже кожна держава має дбати про добробут свого населення, створювати умови для нормального життя і розвитку всіх верств суспільства. До основних соціальних прав людини належить право на працю і гідну оплату праці, право на житло, медичне обслуговування, освіту, достатній рівень життя і соціальний захист. Важливим є також забезпечення прав дітей, людей похилого віку, інвалідів. Дотримання соціальних прав є ознакою розвиненої, цивілізованої держави, яка піклується про своїх громадян. Проте на практиці повністю реалізувати ці права вдається не всім країнам, особливо тим, що перебувають на етапі розвитку. Тому питання захисту соціальних прав людини залишається актуальною проблемою світової спільноти. Кожна держава повинна вживати заходів для покращення добробуту і якості життя своїх громадян.

Згідно зі статтею 3 Конституції України, наша держава є соціальною і правовою, в якій найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Зміст і спрямованість діяльності держави в соціальній сфері визначають права і свободи людини та їхні гарантії [1]. Зараз забезпечення соціальної безпеки, тобто захисту людей від бідності, безробіття, хвороб тощо, стає одним з найголовніших питань для держави і суспільства, адже якщо люди не будуть забезпечені гідним рівнем життя, достатніми доходами, медичним забезпеченням тощо це становитиме загрозу для стабільності та добробуту в країні загалом.

Коли частина населення є непрацевлаштованою та, як наслідок, немає засобів для існування, це породжує невдоволення, соціальну напругу, може призвести до протестів. Тому для запобігання таких ризиків і збереження миру, порядку в державі необхідно вирішувати соціальні проблеми, дбати про добробут звичайних громадян. Забезпечені люди відчують більшу впевненість у майбутньому. Вони не схильні до радикальних вчинків. Тому створення умов для гідного життя – один із ключових чинників національної безпеки та стабільності в будь-якій країні. На це мають бути спрямовані всі зусилля держави.

Важливість та пріоритетність саме соціальних прав та свобод у системі основних прав та свобод людини зумовлена тим, що всі інші права та свободи (особисті, політичні, культурні, економічні та екологічні) набувають для особи сенсу та ціннісного значення лише за умови, коли вона має достатні засоби та ресурси для свого фізичного існування. За неможливості особою забезпечити елементарні умови свого існування, коли якість її харчування не забезпечує простого відтворення фізичних сил, коли вона не має будь-якого житла та одягу, тоді всі інші права просто втрачають своє значення [2]. Можна сказати, що значне місце в системі першорядних конституційних прав і свобод людини і громадянина займають соціальні права і свободи, які, в свою чергу, дозволяють громадянам реалізовувати можливу поведінку або діяльність у соціальній сфері. Ця поведінка або діяльність, насамперед, має зв'язок з можливістю людини працювати та відпочивати, захищати свої соціально-економічні права, мати право на достатній життєвий рівень, отримувати медичну допомогу на високому рівні та користуватися страховою медициною. Реалізація соціальних прав і свобод сприяє формуванню соціальної держави, покращує суспільне життя. І в цей час соціальні права і свободи залишаються найменш гарантованою групою конституційних прав і свобод, що значною мірою впливає на стан соціальної безпеки людини.

Підсумовуючи вищесказане можна дійти висновку, соціальні права є основоположною і невід'ємною частиною загального переліку прав людини. У свою чергу, вони відіграють основну роль у забезпеченні гідного рівня життя, доступу до основних соціальних благ та захисту найбільш вразливих верств населення. У сучасних реаліях питання дотримання соціальних прав залишається одним з ключових викликів для багатьох країн світу. Незважаючи на декларативне визнання, на практиці спостерігаються численні порушення, дискримінація та обмеження у сфері реалізації цих прав. Особливо гостро ця проблема постає в державах, що розвиваються, внаслідок браку ресурсів, нерівномірного розподілу багатств, корупції, військових конфліктів.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. №30. Ст.141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Мацокін В. В. Право громадян України на достатній життєвий рівень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с.
3. Турута О.В. Соціальні права людини в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. С. 112-115. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7153/1/%D0%A2%D1%83%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B0%20%D0%9E.%D0%92.%20%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20%D>

0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96..pdf

4. Длугопольська Т. Соціальні права в контексті забезпечення соціальної безпеки громадян. 2017. Вип. 2. С. 63-68. URL :

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/24601/1/%D0%94%D0%BB>

%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A2..pdf

Кім Поліна Василівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету та права імені Леоніда Юзькова*

Актуальні проблеми держави і права в Україні

Україна протягом свого недовгого шляху незалежності вже зіткнулася з численними викликами та проблемами. Сьогодні, на тлі жорстокої війни з Росією, ці проблеми постають з особливою гостротою, адже йдеться не лише про збереження суверенітету, але й про майбутнє української державності та правової системи.

В Україні сьогодні є багато недоліків у сфері державності та права і війна стала великим каталізатором для них. Це і корупція, і неефективність бюрократичного апарату, і несправедливість судової системи. Війна загострила ці проблеми, зробивши їх більш очевидними та руйнівними.

До актуальних на сьогодні проблем держави і права можемо віднести порушення прав людини, тобто бідність та нерівність: люди, які зараз перебувають на тимчасово окупованих територіях, живуть у злиднях, не мають доступу до освіти, охорони здоров'я та інших життєво необхідних послуг. Вагомою підставою для порушення прав людини є цькування, залякування, дискримінація за ознакою раси, статі, віку, мови, якою людина комунікує.

Зростання безробіття. З початком повномасштабного вторгнення безліч заводів, шкіл, дитсадків, фірм було зруйновано. Тому значна частина людей втратила роботу, як наслідок – зріс відсоток безробіття.

Основною проблемою в державі і праві України сьогодні є недосконалість законодавства та правозастосування, а саме:

- відсутність належних правових механізмів захисту прав людини. Тобто прогалини в законодавстві, неефективність правоохоронних органів, корупція;
- незастосування міжнародних норм та стандартів. Мається на увазі ігнорування міжнародних договорів та конвенцій з прав людини;
- безкарність за порушення прав людини. Наразі відсутнє належне розслідування та покарання винних.

Уже не перший рік в Україні йде боротьба з корупцією, але, на жаль, це досі залишається актуальною проблемою. Тобто зловживання владою, введення тіньової економіки.

Також варто віднести до проблем держави і права вимушене переміщення та еміграція вагомої частини населення України, що спричинило демографічні проблеми. Наприклад, зменшення чисельності населення, старіння нації, дефіцит кадрів у деяких галузях. Економічні втрати, тобто втрата кваліфікованих фахівців, зменшення податкових надходжень, зниження внутрішнього споживання. Соціальні проблеми – це розрив сімей, посилення соціальної нерівності, зростання навантаження на соціальну інфраструктуру. Зменшення потенціалу обороноздатності, мається на увазі втрата частини мобілізаційного ресурсу.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що актуальні проблеми держави та права в Україні є складними та багатогранними, але їх однозначно треба вирішувати, тому що це є ключовим фактором не лише для перемоги у війні, але й для побудови справедливої, вільної

та демократичного суспільства і для успішного вирішення цих проблем необхідна спільна дія громадян, влади та міжнародних партнерів.

Література:

1. Актуальні проблеми держави і права. URL : <http://apdp.in.ua/>
2. Актуальні проблеми держави і права. 2021. Випуск 89. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/collections/3b11b4da-7e18-4984-be55-28c7e25bf8a0>
3. Актуальні проблеми держави і права. URL : https://library.naiu.kiev.ua/files/publikacii_pracivnikiv/grebenyuk_mo/actualni_problemi_derg_ta_prava_71.pdf

Кміта Назарій Андрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Загострення питання Палестинського конфлікту: що не так з палестинськими біженцями?

Палестинський конфлікт, що триває протягом десятиліть, залишається однією з найбільш складних проблем сучасного світу. Одним із найгостріших аспектів цієї проблематики є статус палестинських біженців, який здебільшого залишається нерозв'язаним та спричиняє безліч правових, соціальних та гуманітарних проблем. Зростання числа біженців із Палестини та їхнє погіршення умов проживання є найбільш очевидними проявами цієї складності.

На перший погляд, питання палестинських біженців здається схожим на інші глобальні проблеми біженців, проте воно має свої унікальні особливості та комплексність. Специфіка конфлікту та його історичний контекст створюють додаткові виклики для вирішення проблем палестинських біженців.

Палестинські біженці за роки останніх десятиліть спричинили цілу низку важливих політичних та військових подій, проте їхній шлях розпочався саме з Йорданії.

На календарі 1967 рік, щойно закінчилася Шестиденна війна, де коаліція арабських держав прогнала війну Ізраїлю, після чого, за підсумками цієї війни, Ізраїль займає територію західного берега річки Йордан. Територію, яку організація Об'єднаних Націй призначала під палестинську арабську державу.

Після закінчення цієї війни сотні тисяч палестинських біженців тікають туди, куди ближче за все – до Королівства Йорданія. І разом з мирними біженцями туди тікає Організація визволення Палестини.

Організація визволення Палестини (ОВП) – арабська політична організація, заснована в 1964 році з метою побудови незалежної палестинської держави. Вона складається з багатьох угруповань, головною з яких є «Аль-Фатах», яку тривалий час очолює Ясір Арафат. Спочатку головною метою ОВП було знищення держави Ізраїль за допомогою методів партизанської війни, диверсій і тероризму, але пізніше вона була дещо реформована, і офіційною метою стало створення палестинської арабської держави разом із Ізраїлем [1].

Разом з цією організацією виник ФАТХ (Національно-визвольний рух Палестини) – одна з політичних партій Палестинської автономії. За життя свого засновника Ясіра Арафата партія була головною проурядовою партією в Палестині, однак після його смерті та зміцнення інших рухів і партій партія зазнала поразки на виборах 2006 року.

Партія контролювала Західний берег Йорданії та виступала за політичне врегулювання з Ізраїлем. До 1988 року, коли вона офіційно відмовилася від терористичних атак проти мирного населення, вона була визнана терористичною організацією в Ізраїлі та США [2].

Після того, як Йорданія втратила контроль над Західним берегом річки Йордан під час Шестиденної війни, палестинські бойовики, також відомі як палестинські фідаїни, перемістили свою базу в Йорданію та посилили напади на Ізраїль та його окуповані території.

Позиції ОВП в Йорданії зміцнилися, і на початку 1970-х років групи ОВП почали публічно закликати до повалення Хашимітської монархії.

Бойовики ігнорували місцеві закони та правила, діяли як клан у державі та здійснили кілька вбивств короля Хусейна, що призвело до жорстоких зіткнень між ними та йорданською армією.

22 вересня після повітряної та наземної атаки йорданської армії, яка завдала сирійській армії великих втрат, сирійська армія відступила.

Близько 150.000 палестинців згодом були депортовані до Сирії, більшість з яких потім шукали притулку в Лівані.

Після невдалої спроби військового перевороту в Йорданії, понад 100.000 палестинських біженців і палестинські бойові угруповання переїжджають до Лівану, де обґрунтовують свої табори і незабаром стають однією з найважливіших причин виникнення громадянської війни в Лівані. Унаслідок цієї війни Ліван перетворився на державу, де величезну частину зовнішньої і внутрішньої політики виконує Хезболла.

Хезболла – ліванське шиїтське мусульманське воєнізоване угруповання та політична партія. З точки зору деяких країн мусульманського світу, вона вважається групою опору проти окупантів, але навіть Ліга арабських держав згодом прийняла рішення про внесення Хезболли в список терористичних організацій у 2016 році. Хезболла сформована у відповідь на ізраїльську окупацію Лівану 1982 року за підтримки прихильників Аятоли Хомейні [3].

Після прибуття палестинських біженців до Лівану в них миттєво починаються конфронтації з християнським населенням. Сама громадянська війна почалася після обстрілу автобуса. У Бейруті відбувалося християнське весілля, повз яке проїхала машина з учасниками ОВП. Вони почали ображати учасників цього весілля, після чого почали стріляти в повітря, після чого між поліцією і ОВП почалася перестрілка, внаслідок чого одного члена ОВП убили.

Один із найвідоміших епізодів неймовірної жорстокості, наяку йшли палестинські бойовики – це Різанина в Дамурі – ліванське місто, яке спочатку потрапило в блокаду. Палестинські угруповання блокували туди надходження води, продовольства, вони не дозволяли Червоному Хресту прибувати в це місто і вивозити звідти поранених. Зрештою, вони заходять у це місто і влаштовують масову різанину. За різними оцінками від 150 до 600 осіб вони різними способами вбили. І це далеко не єдиний епізод, просто наймасовіший.

1990 рік – Саддам Хусейн вторгається в Кувейт. Раніше відомий Ясір Арафат, підтримує Саддама Хусейна, разом з палестинськими біженцями, що живуть на території Кувейту, а їх було близько 300.000 осіб. Саддам Хусейн Кувейт захопив за два дні, для іракської армії така невелика країна особливого опору скласти не могла. Після чого починається Перська війна – Сполучені Штати вторгаються в Ірак і вибивають армію Хусейна з Кувейту.

Після цього влада Кувейту насильно виганяє майже 300.000 палестинських біженців, які жили в цей момент на території Кувейту. На той момент це було майже 18% населення, і вони їх просто виганяють, тому що вони становили загрозу національній безпеці. Відтоді Кувейт не хоче приймати жодних палестинських біженців.

У 2004 року Махмуд Аббас, нинішній голова партії ФАТХ і президент Палестини, публічно вибачився перед владою Кувейту за те, що палестинці тоді підтримали Саддама Хусейна [4].

Розгляд проблеми палестинських біженців у контексті збройного повстання в Йорданії, участі у ліванській громадянській війні та підтримки влади Саддама Хусейна відображає складність та мультифакторність цього питання. Ці події ілюструють, що проблема палестинських біженців виникає не лише через конфлікт ізраїльсько-палестинський, але й через їхнє втягнення у внутрішні конфлікти та залучення до глобальних політичних процесів.

Література:

1. Організація визволення Палестини. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8
2. ФАТХ. *Вікіпедія*. URL : <https://ua.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%90%D0%A2%D0%A5>
3. Хезболла. *Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B0>
4. Глава Організації визволення Палестини Махмуд Аббас офіційно вибачився перед Кувейтом за підтримку палестинцями іракського вторгнення до цієї країни 14 років тому. *Radio Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/924010.html>

Козачук Єлизавета Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості утворення держави Ізраїль з 1921 року

Ідея про створення єврейської держави має свої коріння і особливості в різних історичних, релігійних та культурних рухах серед єврейського народу. У 1921 році Ізраїль, як держава, ще не існував. Територія, на якій нині розташована держава Ізраїль, належала до Британської мандатної Палестини. Після Першої світової війни та розпаду Османської імперії, Палестинські землі потрапили під британський мандат. У 1920 році Ліга Націй доручила Великій Британії адмініструвати Палестину та забезпечити створення національного дому для єврейського народу.

У період створення Ізраїлю розвивався сіонізм. Сіонізм-це єврейський національний рух, що ставить своєю метою об'єднання і відродження єврейського народу на його історичній батьківщині [1]. Сіонізм спонукає єврейський народ до відновлення та підтримки його національної ідентичності, культури, а також виступає за захист їх прав та безпеки як у власній державі, так і в діаспорі. У 1920-ті роки відбувалися численні конфлікти між арабами та євреями, включаючи збройні конфлікти та атаки через збільшення імміграції євреїв до Палестини, зростала кількість єврейських поселень та їх вплив на регіон. Після Другої світової війни ООН ухвалила План поділу Палестини в 1947 році, що передбачав створення єврейської та арабської держави. Це було відображенням бажань та ідей сіоністів щодо створення свого національного дому. Метою плану було створення мирного та стабільного середовища в регіоні шляхом вирішення конфлікту між євреями та арабами.

Засідання Палестинського національного ради відбулося 14 травня 1948 року в Тель-Авіві. На цьому засіданні була оголошена незалежність держави Ізраїль, і було прийнято Декларацію про створення держави Ізраїль. Ця декларація встановила основні принципи, на яких ґрунтувалася нова держава, зокрема принципи демократії, рівноправ'я громадян незалежно від їхньої релігії та походження, а також зобов'язання сприяти розвитку країни для всіх її громадян. А вже в ніч проти 15 травня єгипетські літаки бомбили Тель-Авів. Армії 5 арабських держав — Єгипту, Йорданії, Іраку, Сирії та Лівану — ввели війська.

Ця палестинська війна в історії євреїв називається війною за незалежність [2]. Події, що відбулися після проголошення незалежності, визначили нову геополітичну карту Близького Сходу та вплинули на відносини між державами регіону. Усі ці наслідки відображають складність і важливість події проголошення незалежності Ізраїлю і її вплив на подальші історичні процеси.

Період з 1950 по 1970 роки був дуже важливим для економічного та соціального розвитку Ізраїлю. Уряд Ізраїлю активно просував політику імпортозаміщення, що сприяло розвитку внутрішнього виробництва та зменшенню залежності від імпорту. Було здійснено значні інвестиції у будівництво інфраструктури, такої як дороги, мости, порти. Вкладалися зусилля у розвиток сільського господарства, що призвело до зростання виробництва продуктів харчування. Ізраїль активно розвивав освіту та наукові дослідження, підвищився рівень кваліфікації населення. Уряд зосереджував увагу на підтримці малозабезпечених шарів населення, зокрема через програми соціального забезпечення та житлові ініціативи. Ці процеси сприяли створенню стабільної економіки та розвитку сучасного суспільства в Ізраїлі протягом цього періоду.

Наступний глобальний конфлікт, відомий як «шестиденна війна», повністю інспірований Москвою. Радянські дипломати переконали Єгипет і Сирію, що Ізраїль — задумав напад. Єгипет направив вимогу до ООН прибрати миротворців, що патрулювали лінію припинення вогню - і ООН їх вивела. Далі - 5 арабських країн оголосили мобілізацію. Кремль розірвав з Ізраїлем дипломатичний зв'язок і наситив Єгипет власною зброєю. Тоді Ізраїль наніс раптовий удар по єгипетських аеродромах і переміг у війні.[3] Інтіфада (1987—1993) та Друга інтіфада (2000—2005). Інтіфада це збройна боротьба палестинських арабів проти ізраїльтян Західного берегу річки Йордан та сектору Гази (з якого Ізраїль остаточно вийшов 2005 року) Інтіфада стала одним з найсуттєвіших аспектів арабо-ізраїльського конфлікту від другої половини 1980-их років та дотепер [4]. На сьогоднішній день продовжуються напружені відносини з Палестинською територією та іншими сусідами, що створює складну політичну та безпекову ситуацію.

Створення держави Ізраїль було складним процесом, що має свої особливості. Сіонізм відіграв важливу роль у створенні Ізраїлю, оскільки цей рух пропагував ідею національного відродження єврейського народу та повернення на його історичну батьківщину.

Країна створювалась в умовах регіональних конфліктів та війн з арабськими країнами, що вимагало від держави зосередження на забезпеченні безпеки своїм громадянам та стабільності в регіоні. Ізраїль зазнав боротьби за міжнародне визнання своєї незалежності, проте з часом багато країн визнали його державність та встановили дипломатичні відносини.

Література:

1. Сіонізм. URL: <https://embassies.gov.il/kiev/AboutIsrael/history/Pages/%D0%A1%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%BC.aspx>
2. Війна Ізраїлю за незалежність. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chomu-hamas-voyuye-proti-izrayilyu-istoriya-yihnogo-konfliktu-2430631.html>
3. Шестиденна війна. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chomu-hamas-voyuye-proti-izrayilyu-istoriya-yihnogo-konfliktu-2430631.html>
4. Інтіфада. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%84%D0%B0%D0%B4%D0%B0>

Кучерявий Роман Романович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Систематизація нормативно-правового матеріалу

Ефективна систематизація нормативно-правового матеріалу має важливе значення для юридичної практики та наукових досліджень. Вона дозволяє впорядкувати величезний масив законодавчих актів, полегшити їх пошук і застосування. Розглянемо ключові аспекти систематизації нормативно-правових актів, включаючи її форми, методи та практичні рекомендації.

Форм систематизації є декілька видів. Перша з них – облік. Облік нормативно-правових актів – це встановлення їхнього переліку, назви, дати прийняття, номера, суб'єкта прийняття тощо. Облік забезпечує легкий пошук та ідентифікацію актів. Облік нормативно-правових актів – це встановлення їхнього переліку, назви, дати прийняття, номера, суб'єкта прийняття тощо. Облік забезпечує легкий пошук та ідентифікацію актів. Консолідація полягає в об'єднанні кількох нормативно-правових актів з одного питання в один документ з внесенням необхідних змін та доповнень [1]. Це підвищує доступність та зручність використання законодавства. Кодифікація – це системне впорядкування нормативно-правових актів шляхом їх переробки, усунення суперечностей та прогалин. Результатом є прийняття нового нормативно-правового акта, що замінює собою попередні.

Щодо методів, їх також є декілька видів. Хронологічний метод передбачає впорядкування нормативно-правових актів за датою їх прийняття. Він дозволяє відстежувати зміни в законодавстві, але ускладнює пошук актів за конкретною темою. Предметний метод передбачає групування актів за сферами правового регулювання (наприклад, цивільне, адміністративне, трудове право) [1]. Цей метод забезпечує кращий тематичний пошук, але може ускладнити відстеження змін у законодавстві. Змішаний метод поєднує хронологічне та предметне групування. Він дозволяє оптимально поєднати пошук за темою та відстеження змін, однак вимагає більших зусиль при систематизації.

Також розглянемо принципи систематизації. Науковість – систематизація повинна ґрунтуватися на глибокому аналізі чинного законодавства, виявленні його внутрішньої логіки та зв'язків між нормами. Це забезпечує теоретичну обґрунтованість результатів. Системність – процес систематизації має враховувати взаємозв'язок та взаємообумовленість нормативно-правових актів. Це допомагає уникнути суперечностей та прогалин у законодавстві. Актуальність – систематизація повинна відображати поточний стан законодавства з урахуванням всіх змін та доповнень. Це забезпечує практичну цінність результатів систематизації.

Чим корисні системні дані? Систематизовані дані спрощують пошук необхідних нормативно-правових актів серед великої кількості законодавчих документів. Впорядкована та структурована інформація полегшує аналіз законодавства, виявлення колізій та прогалин [2]. Систематизовані збірники нормативно-правових актів є цінним навчальним матеріалом для юристів, державних службовців та дослідників. Використання систематизованих даних підвищує ефективність та якість практичної юридичної діяльності.

Систематизація нормативно-правових актів є важливим інструментом для забезпечення ефективності та доступності законодавства. Вона включає різні форми, такі як облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація, які можуть бути реалізовані за допомогою хронологічного, предметного або змішаного методів [3]. Ключовими принципами систематизації є науковість, системність та актуальність. Практичні рекомендації включають створення баз даних, підтримку актуальності, навчання персоналу та співпрацю з експертами. Застосування систематизованих даних полегшує пошук, аналіз та використання законодавства в юридичній практиці, навчанні та наукових дослідженнях.

Література:

1. Конспект лекцій з теорії держави та права. Систематизація законодавства. URL : <https://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-prava-lekcii/4388-sistematizacija-zakonodavstva.html>
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. 4-те видання, стереотипне. Київ : Алерта, 2021. 528 с. URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-1643.html>
3. Обушенко Н. Суть і значення систематизації законодавства в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. URL : https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/s4_ua_re/18.pdf

Мартинюк Назар Іванович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Місце конституційного права в системі галузевих юридичних наук

Конституційне право визначається як основна галузь права, яка вивчає основи організації держави, систему влади, права та обов'язки громадян, а також принципи, на яких ґрунтується політична система країни. У сучасному суспільстві конституційне право відіграє ключову роль у регулюванні відносин між державою та особою, між громадянами, а також у визначенні функцій та повноважень владних органів.

Передусім, конституційне право визначає фундаментальні принципи та цінності, які лежать в основі будь-якої правової системи. Конституційні норми закріплюють такі принципи, як: права людини і громадянина, демократія, правова держава, розділення влади, правова рівність та інші. Вони створюють каркас, на якому ґрунтується вся правова система країни. Конституційне право має великий вплив на всі інші галузі права та визначає основні принципи регулювання відносин у різних сферах життя суспільства, таких як: кримінальне право, цивільне право, адміністративне право та інші. Конституційні норми надають рамки для прийняття законів та інших правових актів, а також контролюють їхню відповідність конституційним принципам [1, ст.48].

Значну роль відіграють інститути конституційного права. Вони вивчають структуру та функціонування конституційних органів, механізми реалізації та захисту прав та свобод громадян, а також принципи та процедури конституційної юрисдикції. Такі науки, як: конституційний судовий процес, конституційна теорія, конституційна історія та інші, – детально вивчають конституційний лад країни та його еволюцію з часом. Крім того, конституційне право має важливе значення для забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Воно регулює взаємини між владними органами, визначає правові гарантії прав та свобод громадян, а також встановлює механізми врегулювання конфліктів та розбіжностей у суспільстві [1, ст.51].

Завдяки конституційному праву встановлюється базовий порядок у суспільстві, що визначає, як влада функціонує, які права мають громадяни та які обмеження існують на дії державних органів. Це галузь, що створює рамки для всіх інших юридичних наук, і впливає на їхній розвиток і динаміку. Одним з ключових аспектів конституційного права є гарантія прав та свобод громадян. Конституція встановлює основні права, які належать кожній людині в межах даної держави. Ці права можуть включати право на життя, свободу слова, свободу віросповідання, право на справедливий суд, право на освіту та інші. Конституційне право також встановлює механізми захисту цих прав через судову систему та інші органи. Крім того, конституційне право визначає систему влади та її взаємодію. Воно встановлює структуру та повноваження владних органів, механізми прийняття рішень, а також контроль за їхньою діяльністю. Конституційні норми регулюють взаємовідносини між владними органами, визначаючи їхню компетенцію та відповідальність перед суспільством [2, ст. 89].

Значна увага в конституційному праві приділяється також регулюванню механізмів конституційної зміни. Конституція встановлює процедури та вимоги до внесення змін до свого тексту, а також механізми захисту від несанкціонованих змін.

Отже, конституційне право займає провідне місце в системі галузевих юридичних наук. Воно визначає основи правового регулювання в суспільстві, гарантує права та свободи громадян, регулює взаємодію владних органів, та забезпечує стабільність та розвиток держави. Без конституційного права неможливо уявити правову систему будь-якої сучасної країни.

Література:

1. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х. : Право, 2008. 416 с.

2. Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. К : Алерта, 2011. 380 с.

Нетяга Олег Васильович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

«Макіавелізм» у сучасному вимірі

Сучасні політики широко використовують різноманітні засоби впливу та маніпулювання політичними поглядами людей, а також різні психологічні способи для досягнення власних цілей та вирішення власних проблем. Егоїстичний і жорстокий погляд на сучасну політику отримав багато прихильників і стрімко поширюється, тому питання втілення принципів Макіавеллі в сучасній політиці потребує подальшого дослідження.

«Макіавеллізм» — це поняття, яке описує ставлення до інших як до знаряддя, на яке можна не зважати в боротьбі за власні інтереси. Зокрема, в трактаті «Володар» висунуто ідею жорстокості та централізації, коли процес прийняття рішень орієнтований переважно на національні інтереси та ігнорує морально-етичні норми. Проблематику «макіавеллізму» у своїх працях досліджували А. Гарамши, Т. Кампанелла, Дж. Прокаччі, Р. Ходжеттс, Н. Алексеєва, М. Федорова, Р. Крісті, Ф. Гейз, а також українські науковці такі, як П. Шляхтун, В. Ціватий, Б. Год, О. Кревська.

Періодом виникнення поняття «макіавеллізм» прийнято вважати епоху Відродження. Існує багато трактувань поняття «макіавеллізм» різними науками. Наприклад, у електронній версії Великої української енциклопедії можна знайти таке визначення: «Макіавеллізм – це політична поведінка, при якій для досягнення мети використовуються всі засоби (включно з віроломством і жорстокістю)» [1].

Поняття «Макіавеллізм» складається з таких психологічних факторів: маніпулювання людською поведінкою та ігнорування соціальної етики. Історична заслуга Нікколо Макіавеллі полягає в погляді на державу як на природне утворення, що реалізується на основі консенсусу народу щодо захисту та цілісності держави [2, с. 154].

Вивчаючи концепцію макіавеллізму, сучасники зверталися до творів Макіавеллі. Кожен по-різному сприймає матеріал «Володаря» і робить різні висновки. З одного боку, ця праця вважається посібником для справжніх можновладців, які можуть знайти своє місце в сучасних методах державного управління, а з іншого – вона також піддається критиці. Ця неоднозначність щодо автора «Володаря» зберігалася завжди, від заборони його книг до визнання його нового бачення в політичній науці. Адже саме Макіавеллі створив новий образ людини, відмінного від звичайних людей.

Подекуди «Володар» виявився цинічним, висуваючи пропозиції щодо збереження та зміцнення влади в абсолютно недемократичний спосіб. Автор пропонує: «Потрібно пам'ятати, що про людей слід або піклуватися, або вигублювати, оскільки вони зводять рахунки за незначну несправедливість, а за значну відомстити не можуть, тому шкода, яка завдається людині, має бути така, щоб уже можна було не лякатися її відплати».

Або щось на зразок цього: «Насильство неминуче під час завоювання, але завойовник повинен негайно вдатися до насильства, щоб йому не довелося збільшувати його день за днем і більше не робити цього, щоб заспокоїти людей і повернути до себе добродійством».

Макіавеллі наводив приклади того, як минулі правителі отримували або втрачали владу, радивши сучасникам і наступникам уникати подібних помилок. У трактаті також багато говориться про роль народу та його підтримку мудрого правителя («Правитель повинен бути дружнім зі своїм народом, інакше не буде можливості врятувати його в часи лиха», «Правителя найбільше не терплять тоді, коли він посягає на власність своїх підданих і жінок їх»).

Нікколо Макіавеллі визнавав, що володарі постають визначними, коли зборюють перешкоди та спротив. Інколи життєвий шлях посилає недругів, щоб володар переміг і возвеличився.

Якщо взяти за девіз погляди Макіавеллі на роль армії в суспільстві, то виходить, що вже більше двадцяти років в Україні немає мудрих правителів, як би вони не цитували відомого флорентійця.

А наскільки злободенні слова Макіавеллі про армію. Адже загибель країни починається з руйнування її армії. Макіавеллі закликав до мілітаризму: «Головною основою всіх держав, чи то нових, чи то старих, чи змішаних, є хороші закони і сильна армія, оскільки не може бути хороших законів без сильної армії, але де є сильна армія, звичайно, будуть і хороші закони, тому я не буду зупинятися на законах, а буду говорити про армію, тому я вважаю, що армія, з якою володар захищає свою країну, має бути власною, або найманою, або підсобною, або змішаною.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що «Володар» Нікколо Макіавеллі став одним з небагатьох «серйозних» творів для масового вжитку завдяки універсальності своїх настанов, жвавому викладу редакційної статті та подачі своїх ідей в афористичній формі. Лише «Мистецтво війни» китайського мислителя і мудреця Сунь Цзи може конкурувати з популярністю «Володаря». Попри таку популярність, флорентійському мислителю для увічнення свого ім'я вдалося і того загальноновизнаного значення, яке він зробив на політичне вчення.

Те, що з плином часу стало знаним як жахливе формулювання «макіавеллізм», існувало завжди, як до, так і після Нікколо Макіавеллі, він був лише першим, хто наважився визначити взаємини, що здавна характеризували політичне існування між людьми, як загальноприйняте правило. Той факт, що навіть сьогодні ідеї цього трактату можуть піддаватися критиці та викликати емоційну бурю у певних особистостей, свідчить про те, що праці цього флорентійського мислителя не втратили своєї актуальності та існують поза своїм історичним контекстом. Єдність проблеми стирає багатовікову прірву, яка віддаляє нас від ренесансної Італії, і робить Нікколо Макіавеллі сучасником.

Література:

1. Макіавеллізм. *Велика українська енциклопедія*. URL : <https://vue.gov.ua/>
2. Гончаров І.А. Государ. Міркування про першу декаду Тита Лівія / за ред. Г. Муравйової, Р. Ходовского. К. : СПб, 2002. 288 с.
3. Долгов К. М. Гуманізм, відродження і політична філософія Ніколо Макіавеллі. К. : М., 1982. К. : с. 598.

Нікіфорова Владислава Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Боротьба післявоєнного підпілля ОУН проти радянської влади (1945–1955 рр.)

Радянська влада вбачала значну загрозу в діяльності ОУН та УПА для встановлення комуністичного режиму, тому після завершення Другої світової війни мобілізувала сили для придушення українського визвольного руху. ОУН зазнала значних втрат, проте завдяки організованості та загартованості націоналістичних ідей продовжила боротьбу, змінивши тактику. Було прийнято рішення перейти від наступальної (повстанської) до оборонної (глибоко підпільної) тактики боротьби, що полягала у використанні дрібних підрозділів та пропагандистської діяльності.

Розглянемо напрямки діяльності підрозділів. Важлива роль стосувалася розвідки та конррозвідки. Структури розвідки входили до ланок націоналістичного руху: центральних керівних органів, територіальних осередків і збройних формувань УПА (до 1949 року).

Основними напрямками розвідувальної роботи СБ ОУН(Б) на західноукраїнських землях (1945–1950 рр.) були такі: збір відомостей про заходи радянської влади з метою їх зриву, накопичення інформації про організацію радянських військових формувань та дії органів внутрішніх справ СРСР. Основні типами інформаторів були такі: «принагідні» та «вишколені». «Принагідні» випадково мали змогу спостерігати певні події або дізнавалися інформацію від інших членів ОУН. «Вишколені» були спеціально підготовленими особами, яким надавалися вказівки щодо збору інформації.

Провід ОУН в Україні очолювали Роман Шухевич (до 5 березня 1950 року) та Василь Кук (до 23 травня 1954 року). Роман Шухевич організовував розвідку та розробив спеціальну інструкцію щодо розвідки в умовах міста «Ігумен».

Післявоєнне підпілля мало на озброєнні кілька провідних тактичних схем: «Дажбог» (дії у глибокому підпіллі малими групами, спрямовані на виживання ОУН та протидію радянській владі); «Олег» (виховання і підготовка до боротьби молодіжних кадрів як основного джерела поповнення руху опору); «Орлик» (поширення впливу ОУН на східні та південні області УРСР) [1].

Важливу роль відігравала пропагандистська діяльність. Видавалися листівки, що підкреслювали однотипність нацистського й більшовицького режимів.

З 1945 р. в підпіллі з'явилася низка серйозних науково-публіцистичних досліджень.

Осип Дяків – «Горновий» написав праці «На большевицькому ідеологічному фронті» (1947), «СССР – країна найжорстокішого гноблення народів і визиску» (1949), «Про свободу преси в СРСР» (1949), «Шовіністичне запаморочення і русифікаційна гарячка» (1949), «Ганьба ХХ століття» (1949) тощо. В них висвітлювалася жорстокість радянської політики, порушення питань про відсутність свободи слова, експлуатацію народу, жорстоку боротьбу проти членів підпілля [2, с. 148].

У пропагандистських матеріалах наголошувалося на важливості міжнародної співпраці. Були звернення в заявах, листівках, звернених до польського народу, закликали поляків приєднуватися до спільного фронту поневолених більшовизмом народів, що, на жаль, не дало бажаних результатів [2, с. 155].

У 1950 р. була видана брошура «Вказівки батькам у вихованні дітей». Зазначалося, що радянська система впливає на українську молодь у напрямі формування меншовартості українського народу. Підпілля видавало наукові дослідження з історії, філософії, психології, літератури, географії, землезнавства тощо, що сприяло освіченості української молоді [2, с. 169].

Після загибелі Р. Шухевича УПА поступово втратила боєздатність. Розвідувально-інформаційна робота суттєво звузилася. Функціонування ОУН перенеслося до емігрантських центрів [1].

Діяльність післявоєнного підпілля ОУН засвідчила цілеспрямованість боротьби українського народу в скрутних умовах. Пропагандистська діяльність посприяла становленню громадської думки українців та самоідентифікації в умовах радянського гноблення. У публіцистичних роботах руйнувалася радянська пропаганда меншовартості українського народу. Підпілля сформувало ефективну та дієву тактику розвідки, що стало цінним досвідом у боротьбі проти поневолення.

Література:

1. Українська повстанська армія. Розвідча служба. URL : <https://szru.gov.ua/history/stories/ukrainska-povstanska-armiya-rozvidcha-sluzhba-19451955-rr>
2. Стасюк О. Період збройної боротьби ОУН і УПА. *Видання ОУН(Б) післявоєнного періоду: тематичний огляд публікацій*. Львів, 2006. Збірник 6. С. 148-169. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/67142>

*Павлюк Тетяна Миколаївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правотворча діяльність України в умовах воєнного стану

Агресія Російської Федерації проти України та війна, що стала її наслідком, завдали серйозної шкоди національно-державним інтересам, суверенітету та територіальній цілісності України. Це зумовило необхідність перегляду розвитку подій у всіх сферах суспільних відносин, зокрема і у сфері правотворчості.

Важливо враховувати складність та різноманітність правотворчості у воєнний час, що виявляється у незвичному характері прийняття нормативно-правових актів. Надзвичайне законодавство є невід'ємною частиною правових систем багатьох країн і ефективним інструментом забезпечення соціальної та національної безпеки в кризові періоди. Воно призупиняє дію чинних нормативно-правових актів у відповідних сферах. Його метою є забезпечення безпеки громадян у разі війни, катастрофи чи епідемії, а також захист конституційного ладу в разі спроби захоплення державної влади збройним шляхом. Закони про надзвичайний стан мають тимчасову дію і здебільшого імперативний характер, накладаючи обмеження та обов'язки на громадян і організації[1, с.286].

Саме такими ознаками характеризується низка законів і підзаконних нормативно-правових актів як результат правотворчості у період введення в Україні воєнного стану. Зокрема, це закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію» та ін.

Внаслідок воєнних подій, правотворчий процес охопив майже всі аспекти суспільних відносин, вносячи зміни в багато чинних нормативно-правових актів, за винятком Конституції України та Автономної Республіки Крим, які не можуть бути змінені під час воєнного стану. Це сприяє збереженню стабільності основ державного та суспільного устрою, забезпеченню законності та правопорядку.

Особливу увагу слід приділити трансформації військового права та відповідного законодавства, яке характеризується високою інтенсивністю. Значна кількість законів, нормативно-правових актів та міжнародних договорів була створена для системи Збройних сил України, проте необхідна їх систематизація та оновлення з урахуванням сучасних вимог та проблем, що виникають під час воєнного стану.

Зважаючи на зазначені перспективи, було прийнято низку важливих законів, що регулюють відносини у військовій сфері та національній обороні, зокрема такі закони України: «Про критичну інфраструктуру», «Про Службу військового капеланства»[2, с. 76-77].

Щодо суб'єктів правотворчості, в їхній діяльності та повноваженнях відбулися зміни. Окрім органів державної влади, які мають конституційно закріплені права у цій сфері, військове командування отримало додаткові повноваження. Згідно із законами України «Про оборону України» та «Про правовий режим воєнного стану», воєнні керівники отримали право видавати обов'язкові для виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, а також здійснювати заходи з правового режиму воєнного стану [3].

Головам військових адміністрацій було доручено право видавати накази та розпорядження в межах їх повноважень, які мають таку ж юридичну силу, що і рішення відповідної ради. Вони також мають право скасовувати акти виконавчих органів відповідної ради, які не відповідають законодавству, і приймати рішення про звернення до суду щодо визнання незаконними актів, які обмежують права територіальних громад у сфері їхніх спільних інтересів [4].

Правотворчі повноваження військового командування визначені не Конституцією, а спеціальним законом, стосуються виключних сфер суспільних відносин та обмеженим колом різновидів правових актів, які мають юридичну силу та особливості дії.

Всі інші суб'єкти правотворчості залишалися зі своїми повноваженнями відповідно до Конституції та законодавства України. Юридична сила актів Верховної Ради України, Президента та Кабінету Міністрів України залишалася незмінною. Проте акти військового командування, які мали надзвичайний характер, також набували юридичної сили, але у випадках, коли вони суперечили чинному законодавству.

Процес правотворчості відбувався відповідно до законодавчо визначеної процедури і у найкоротші терміни. Парламент виконував свої повноваження конструктивно, а парламентарі діяли без штучних обмежень, намагаючись забезпечити баланс політичної доцільності та об'єктивної необхідності.

Особливості темпорально-просторової дії правових актів у воєнний період полягали у збереженні юридичної сили окремих актів і регулюванні суспільних відносин на тимчасово окупованих територіях. Законодавство України розповсюджувало або розповсюджує свій вплив на непідконтрольні території, а місцеві органи влади здійснювали свої функції, включаючи видання правових актів в межах наданих повноважень.

Однією з особливих рис правового режиму воєнного стану є обмеження прав людини та громадянина, порядок якого визначений частиною другою статті 64 Конституції України, де зазначено: «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [5].

Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану», військове командування спільно з військовими адміністраціями має право видавати правові акти, які встановлюють тимчасові обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, визначених указом Президента України про введення воєнного стану, та реалізують різні заходи правового режиму воєнного стану.

Отже, правотворча діяльність під час воєнного стану керувалася конституційними принципами. Її результатом стало прийняття законів та підзаконних актів надзвичайного характеру, спрямованих на регулювання найважливіших суспільних відносин. Це охоплювало не лише відносини, пов'язані з введенням, дією або скасуванням воєнного стану, але й всі інші відносини, що регулювалися правом.

Література:

1. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 286 с.
2. Шульгін В. Актуальні проблеми кодифікації законодавства в сфері оборони України. Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України: зб. матеріалів міжн. наук.-практ. конф. Київ: НУОУ, НАПрН. 2020. С. 76–77
3. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Поліщук Дар'я Михайлівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Французький колабораціонізм у роки Другої світової війни

У роки Другої світової війни Франція опинилася в опалому котлі більш ніж просто війни. Окупація країни нацистськими військами створила атмосферу стресу та відчаю. У цих нелегких умовах виник і феномен колабораціонізму – явище, що розділило французьке суспільство та залишило невиліковний слід у його історії.

Термін «колабораціонізм» вперше з'явився у Франції, частина правлячих кіл якої у травні – червні 1940 року відмовилася від опору агресії Німеччини і стала на шлях співробітництва з нацистським урядом. Водночас з нацистським режимом співпрацювали сотні тисяч громадян в інших окупованих державах Європи [1].

Колабораціонізм означав співпрацю французьких громадян, організацій та урядових структур з нацистським окупаційним режимом. Частина французького суспільства, втомлена від змін та болючих спогадів з Першої світової війни, вітала нацистських загарбників як символ стабільності та порядку. Однак ця співпраця мала свої наслідки.

На тлі загострення репресій та геноциду багато французьких колабораціоністів активно брали участь у репресивних діях проти єврейського населення та політичних опонентів. Вони сприяли організації та проведенню рейдів, арештам та депортаціям. Крім того, колабораціоністи допомагали нацистам у відправленні французьких робітників на примусову працю у Німеччину. Проте не всі французькі колабораціоністи були рішучими прихильниками нацистської ідеології. Багато з них діяли з прагматичних міркувань, намагаючись зберегти свої родини та життя в умовах окупації. Деякі колабораціоністи, навіть співпрацюючи з нацистськими владами, виконували різні схеми допомоги іншим французьким громадянам, які потрапили під репресії.

Також слід поговорити про Режим Віші, що це таке і для чого його запровадили? Цей режим став ключовим елементом французького колабораціонізму, що відбувався під нацистським контролем та наглядом. Режим Віші фактично став інструментом для реалізації нацистської окупаційної політики в управлінні Францією, але й став предметом складної моральної дискусії в подальшому [2].

Режим Віші був установлений у липні 1940 року після того, як Німеччина здійснила блискавичну перемогу над Францією та окремими силами змусила уряд капітулювати. Маршал Петен, який очолив уряд, встановив Режим Віші у місті Віші. Цей режим створював вигляд «незалежного» французького уряду, але насправді влада перебувала під суворим контролем нацистської Німеччини.

Думки французів після закінчення Другої світової війни щодо ролі персони Петена та власне Фашистського уряду дещо різняться. Одні вказують на те, що, мовляв, він спробував зберегти Французьку державу та зміг «балансувати» з гітлерівцями. Інші – повністю заперечують ці тези, вважаючи Петена та його однодумців злочинцями.

За деякими даними, 2% громадян Франції були активними колаборантами. Вказується у джерелі про те, що це відносно низька цифра, але вона показує, що частина населення підтримувала нацистські тези Німеччини. Існувала колабораціоністська преса, яка здебільшого фінансувалася безпосередньо посольством Німеччини. Також йдеться про економічне співробітництво під час Другої світової війни. Багато французьких компаній підписали контракти з Німеччиною, а Франції після поразки довелося виплачувати великий військовий борг [2].

Загалом, французький колабораціонізм в роки Другої світової війни був складним явищем, що відображав різні ставлення, ідеології та мотивації. Цей період у французькій історії залишив глибокий слід, який продовжує викликати дискусії та дослідження в сучасному світі.

Література:

1. Сайт Великописарівської районної державної адміністрації. Колабораціонізм у роки Другої світової війни. URL : <http://vpr.sm.gov.ua/index.php/ru/gumanitarna-politika/kulturamystetstvo/2378-kolaboratsionizm-u-roki-drugoji-svitovoji-vijni>
2. Бадида А. Ю Колабораціонізм у франції 1940-1944 років та його оцінки: чи можливі уроки для України? *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Розділ 1. Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/266635/262620>

Сенюк Олександра Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Громадянське суспільство в умовах війни

Україна успадкувала від радянської епохи велику недовіру до державних владних структур і їхніх представників. За останні десять років після Революції Гідності співпраця та взаємодія між людьми стали більш важливими. Під час повномасштабної війни це стало особливо помітно – українці безпрецедентно об'єдналися та згуртувалися. Війна в Україні спричинила виняткові виклики для українського суспільства, але й водночас продемонструвала його надзвичайну стійкість та мобілізаційну здатність. Громадянське суспільство відіграє в цьому ключову роль, виступаючи опорою для влади, надаючи гуманітарну допомогу, захищаючи права людини та сприяючи відбудові країни.

Майже за 33 роки незалежності України, зокрема за останнє десятиліття, українці дуже зміцнили громадянське суспільство. Це сталося завдяки таким чинникам:

- після розпаду Радянського Союзу владні органи в Україні були досить слабкими, тому громадські організації взяли на себе деякі функції, які зазвичай в інших країнах виконують уряди;
- до 2014 року існували певні обмеження для активістів, що стимулювало розвиток громадянського суспільства, проте не придушувало його;
- після Революції Гідності громадянське суспільство України отримало більше впевненості та легітимності;
- громадянське суспільство отримує підтримку як від України, так і з-за кордону.

Українське громадянське суспільство робить більше, ніж традиційно – розробляє закони, сприяє їхньому прийняттю, і навіть допомагає у процесах їх виконання. Також воно слугує посередниками між урядом та громадянами, сприяє покращенню якості життя, та виконує ще безліч функцій.

Український уряд взяв на себе більше відповідальності за захист своїх громадян із початком повномасштабного російського вторгнення у 2022 році. Громадянське суспільство стає важливішим і населення покладає на нього більше надій, ніж це зазвичай буває в інших державах [1].

Одним з основних аспектів діяльності громадянського суспільства в умовах війни є гуманітарна допомога, що необхідна постраждалим. Організації громадянського суспільства (ОГС) надають життєво необхідну допомогу постраждалим від війни, включаючи їжу, воду, медикаменти, притулок та інші базові потреби. Допомога Збройним силам України, а також жертвам російської агресії стала основним напрямом діяльності для громадянського суспільства з початком повномасштабної війни. Втім, 2023 року частка організацій, для яких сприяння армії і потерпілим від вторгнення РФ були основними сферами діяльності, зменшилася на 5% (із 43% у 2022 до 38% у 2023 році) [2].

Не менш важливим аспектом є підтримка вразливих груп населення: ОГС зосереджують свою увагу на наданні допомоги найбільш вразливим групам населення, таким як люди з інвалідністю, літні люди, діти та внутрішньо переміщені особи. Захист прав людини: ОГС документують порушення прав людини, борються з дискримінацією та сприяють верховенству права. Війна необоротно призвела до трансформації та адаптації громадянського суспільства. Виникнення нових форм активності: з'явилося багато нових ОГС та волонтерських ініціатив, які відповідають на нові виклики та потреби. Зростання співпраці: ОГС тісно співпрацюють між собою, з владою та міжнародними партнерами. Використання нових технологій: ОГС активно використовують онлайн-платформи та соціальні мережі для мобілізації людей, координації дій та надання допомоги.

«Громадянське суспільство стало такою таємною зброєю, можливо, неочікуваною для декого при повномасштабному вторгненні. ОГС швидко об'єднувалися, організовувалися, створювали мережі. І це дуже важливо та цінно, що ці всі мережі та взаємодія відбувалися у тісній комунікації з державою, з органами державної влади. Також ми бачили багато прикладів, коли люди, незалежно від позицій та посад, чи то в державних структурах, чи то в громадянському суспільстві, робили тут і зараз те, що повинно бути зроблено. І це добрий приклад того, яким чином ми повинні рухатися далі – до перемоги, до трансформації, до відновлення» [3].

Отже, ми можемо спостерігати, що з початку повномасштабного вторгнення держава та громадянське суспільство доклали значних зусиль для консолідації волонтерів та бізнесу для підтримки тих, хто постав перед труднощами війни. Зокрема, запущено гуманітарну платформу «Допомога, яка покликана налагодити прямий зв'язок між волонтерами, громадськими організаціями та людьми, які її потребують, і опрацювати запити тих благодійників, які готові надати конкретну допомогу. До кінця 2022 року понад 4,5 тисячі волонтерів було залучено до надання благодійної допомоги в рамках платформи.

Література:

1. Розвиток громадянського суспільства в умовах війни: рекомендації для міжнародних партнерів. URL : <https://iaa.org.ua/articles/civil-society-development-in-times-of-war-recommendations-for-international-partners/>
2. Чим живе громадянське суспільство протягом 2 років війни. URL : <https://www.ukrinform .ua/amp/rubric-society/3858322-cim-zive-gromadanske-suspilstvo-protagom-dvoh-rokiv-vijni-doslidzenna.html>
3. Вплив війни на громадянське суспільство України. URL : <https://www.prostir.ua/?news=vplyv-vijny-na-hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny>

Солодюк Назар Сергійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Польсько-радянська війна 1920 р.

Польсько-радянська війна 1920 року – момент, коли історія переплітається з дипломатією, стратегією та несподіваними поворотами, що визначили подальший хід подій у Європі.

У липні 1920 року Європа стояла на межі перетворень, коли Польща та Радянський Союз зіткнулися у війні, яка визначила майбутнє континенту. Польсько-радянська війна 1920 року, також відома як «Червоний пахар», стала драматичним епізодом історії, що переплітався з політичними іграми, героїчними вчинками та стратегічними обертами.

Коли революційна хвиля охопила Росію та розірвала старі межі, Польща прагнула відновити свою незалежність, тяжіючи до територій, які колись були її частиною. Але на його шляху стояв Радянський Союз, що прагнув поширити свій вплив на захід, пропагуючи свою

ідеологію. Ця суперечність вела до військових дій, що змусили світ зупинитися й уважно спостерігати [1].

Головні причини війни можна поділити на дві основних групи. Перша причина – політична, для якої притаманні такі проблеми, як: протистояння між польськими націоналістами та більшовицькою Росією; Польські націоналісти прагнули відновити незалежну Польщу в кордонах, які існували до 1772 року; незгода щодо майбутнього України; Польща та Радянська Росія претендували на контроль над Україною. Друга причина – військова, до якої можна віднести такі наміри, як: Радянський наступ на Захід; Червона армія, яка перемогла в Громадянській війні в Росії, розпочала наступ на західні кордони.

Битва під Варшавою 1920 року, також відома як «Чудо на Віслі», стала ключовою подією Польсько-радянської війни. Вона відбулася з 13 по 25 серпня 1920 року і завершилася перемогою Польщі над Радянським Союзом, зупинивши наступ Червоної армії на підступах до Варшави. Під час битви польські війська застосували тактику «колишньої фронту», відступаючи перед радянським наступом, а потім контратакували, оточивши та розгромивши багато радянських військ [2]. Важливу роль у цій битві відіграв Воєнний Корпус Української Народної Республіки (УНР), який склався переважно з українських добровольців. Після тривалої і важкої боротьби польські війська здійснили успішну контрнаступальну операцію, яка вразила радянські лінії та змусила Червону армію відступити. Битва під Варшавою завершилася повним поразкою радянських військ і визначила подальший хід війни.

Яку ж роль відігравав воїнський корпус УНР у цій війні?

По-перше, Воїнський корпус УНР був ключовим союзником Польщі в її зусиллях відбити наступ Червоної армії. Українські військові були розташовані на південному фронті від Києва до Прикарпаття, де вони брали участь у важливих боях і відступах, допомагаючи зупинити радянські війська та утримати контроль над територіями, які прагнула захопити Червона армія.

По-друге, Воїнський корпус УНР відіграв важливу роль у формуванні геополітичних умов для подальшої незалежності України. Воїнський корпус УНР захищав інтереси українського народу під час війни, і його участь у конфлікті була свідченням про те, що Україна була готова вистояти за свою самостійність.

Ризький мир був підписаний 18 березня 1921 року між Польщею та «советськими» Росією й Україною. Більшовицький уряд Білорусі репрезентувала російська сторона. Договір передбачав встановлення та взаємовизнання кордонів між країнами-підписантами

1920-й став останнім роком організованої відкритої збройної боротьби регулярних українських військ на фронті. Тоді Польща виявилася єдиною державою, що погодилася надати допомогу УНР. Річ Посполита сама перебувала тоді у стані неоголошеної війни з Радянською Росією, тому прагнула забезпечити собі максимально вигідні кордони на сході. Попри нерівноправний характер союзу, слід наголосити на тому, що внесок польських союзників у відновлення Армії УНР у 1920 р. був, безумовно, величезним. Вони в міру своїх сил одягали і озброювали українських вояків, забезпечували їх необхідними матеріалами, технікою, боєприпасами тощо [3].

Варто також підкреслити, що польська військова допомога не припинилася навіть й після укладання польсько-радянського перемир'я. Велика заслуга в цьому маршала Ю. Пілсудського, котрий, попри можливі політичні ускладнення, знаходив нових форм і можливостей для підтримки українців, від ідеї союзу з якими він особисто ніколи не відмовлявся.

Література:

1. Інститут історії України. Польсько-радянська війна 1919 – 1920 р. URL:http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Polsko_radianska_1920

2. Український інтепес. «Диво на Віслі». URL : <https://uain.press/articles/divo-na-visli-rozgrom-bilshovitskih-interventiv-319259>

3. Етнічна історія народів Європи. Польща і Україна у спільній боротьбі проти спільного ворога – Радянської Росії. URL : <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2016/50/articles/8.pdf>

Стефанишин Захар Сергійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Як Перша світова війна вплинула на діяльність українських політичних партій?

Перша світова війна (1914–1918) була одним з найдраматичніших періодів в історії України. Вона не лише спричинила мільйонні жертви а й руйнування та економічну кризу, але й справила глибокий вплив на політичну ситуацію в Україні. Цей вплив був багатограним і позначився як на розвитку українського політичного руху в цілому, так і на діяльності окремих політичних партій. Через своє геополітичне положення Україна неминуче стала зоною інтересів ворогуючих альянсів, центром протистояння. Для українців, яким довелося битися з обох боків, наслідки війни були не безпосередніми, прямими і серйозними. Протягом усієї війни Україна була розділена між двома головними ворогами, на його західному фронті (особливо в Галіції) відбувалися найбільш крихкі та кровопролитні бої; населення зазнавало страшних втрат через руйнування та спустошення, спричинені війною і безжальністю російського та австрійського командування. Однак, окрім матеріальних втрат, війна погіршила і становище українського населення. В українців не було власної держави, яка могла б захищати їхні інтереси.

З початком Першої світової війни українські політичні партії опинилися в особливо важкому становищі. Крім того, що їх пригнічують суверенні уряди, вони знаходяться по обидва боки кордону. За цих умов серед різних груп українців розпочався пошук найдоцільнішого розташування. На західноукраїнських землях заздалегідь продумували питання: яку позицію зайняти у разі війни, яку сторону обрати? Більшість громадських організацій вирішили підтримати уряд у Відні, вважаючи, що Росія становить більшу загрозу, ніж Австрія.

У серпні 1914 р. у Львові було засновано Головну Українську Раду (ГУР) як міжпартійний блок, що об'єднав різних поглядів українських політичних діячів Галичини (існувала до 5 травня 1915 р. – була реорганізована у Загальні Збори України). Головою ГУР став К. Левицький, заступниками – М. Павлик, М. Ганкевич. Метою організації було об'єднання українського населення Галичини для підтримки Австро-Угорщини в її боротьбі проти Російської імперії. Рада ініціювала створення Українського січового стрілецького корпусу (УСС), добровольчого підрозділу у складі австро-угорської армії. Австрійська армія планувала використовувати УСС для захисту Карпатського перевалу.

Загальний вплив війни полягав у: Зростанні національної свідомості: Перша світова війна стимулювала зростання українського національного самоусвідомлення. Крах Російської та Австро-Угорської імперій, на територіях яких проживали мільйони українців, відкрив нові можливості для самовизначення та державотворення. Активізації політичного життя: Війна призвела до активізації українського політичного життя. З'явилися нові політичні партії та організації, а вже існуючі стали більш динамічними та впливовими. Посилення розколів: В той же час, війна поглибила розколи в українському політичному середовищі. Різні партії мали різні погляди на шляхи досягнення української державності, що призводило до суперечок та конфліктів.

Вплив на діяльність окремих партій:

– Українська національно-демократична партія (УНДП): УНДП – одна з найстаріших і найвпливовіших політичних партій в Україні, яка ставить за мету створення автономної

української держави у складі Російської Федерації. Війна розколола партію: деякі члени підтримують Росію, інші виступають за співпрацю з центральними державами.

– Союз визволення України (СВУ): Заснований у 1914 році, СВУ мала на меті створення незалежної української держави під захистом Німеччини та Австро Угорщини; Українські Січові Стрільці та гетьман Павло Скоропадський відіграли важливу роль у становленні Української держави.

– Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП): УСДРП, яка об'єднувала соціалістів та соціал-демократів, розкололася на дві течії: більшовиків, які підтримували Лютневу та Жовтневу революції в Росії, та меншовиків, які виступали за незалежну Українську Народну Республіку (УНР).

Перша світова війна мала глибокий і тривалий вплив на діяльність політичних партій в Україні. Перша світова війна стимулювала розвиток національної свідомості та політичної активності, але водночас поглибила розкол в українському політичному середовищі. Ці розбіжності стали однією з причин поразки Української революції 1917–1921 років.

Література:

1. Перша світова війна та Україна. *Освіта ЮА*. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/history/35317/>

2. Історія України: Перша світова війна 1914–1918. *Велика українська енциклопедія*. URL : https://vue.gov.ua/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8:%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B0_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_1914%E2%80%931918

3. Україна в Першій світовій війні. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%96%D0%B9_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96

Тичинська Юліанна Юрївна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Теорії походження права: порівняльний аналіз

Розуміння суті держави та права, їх взаємодії та значення в сучасному суспільстві стає неможливим без усвідомлення їхнього виникнення, ключових етапів становлення і впливу факторів на їх утворення, розвиток та різноманіття форм. Таким чином, основним завданням теорії держави і права, яка є фундаментальною галуззю правознавства, є вивчення визначальних тенденцій суспільного розвитку, які спричинили виникнення та еволюцію держави і права, враховуючи еволюційні та революційні зміни від первісного суспільства до сучасності.

Держава та право є нерозривно пов'язаними соціальними явищами, які виражають форми реалізації соціальної влади, вони виникають і еволюціонують в конкретних історичних умовах, залежно від тенденцій та ступеня розвитку суспільства [1, с. 41].

Кожен народ та суспільство подолали свій унікальний шлях у розвитку державності та права. Проте серед всіх факторів, що вплинули на виникнення держави та права в різних культурах, можна виділити загальні групи, які визначають фактори їхнього виникнення. До основних з них входять інтелектуальні, економічні, політичні та організаційні аспекти.

Психологічна теорія походження права, яку послідовно розробили Габріель Тард та Лев Петражицький у першій половині ХХ століття, представляє інноваційний підхід до розуміння та пояснення виникнення правових норм у суспільстві. Ця теорія визначилася

важливим етапом в історії юридичної та психологічної науки, привертаючи значну суспільну увагу своєю непередбачуваністю та оригінальністю підходів [2, с. 129].

Центральною ідеєю цієї теорії є твердження, що право з'являється внаслідок виникнення правових переживань у людей. Ці переживання є автономними та внутрішньо обумовленими психологічними установками. Здавалося б, це може бути віддаленим аналогом почуття справедливості, правди та розуміння їх у контексті раціонального сприйняття, що загалом схоже на розуміння природного права. Такі внутрішні психологічні установки стають основою для виникнення правових емоцій, які, в свою чергу, визначають спосіб реагування на вплив позитивного права та сприйняття його норм.

Природно-правова теорія походження права, яка є найбільш поширеною та авторитетною, має свої коріння у вченні філософів права Стародавньої Греції, зокрема, в теорії Аристотеля (IV ст. до н.е.). Ця теорія визначає право і закони як природні та людські (волевстановлені), відділяючи їх на основі раціональної класифікації. У початкових етапах історії, вона взаємодіяла з теологічною теорією, де вічне, незмінне та істинне природне право мало сакральне, Божественне походження, співвідносившись з волевстановленим (у сучасному розумінні – позитивним) правом. Це була перша логічна спроба розрізнення права та закону [3, с. 37].

Наступна теорія – соціальна. Однією з основних ідей цієї теорії є переконання, що право не є абстрактною системою формальних норм, а скоріше, це «живий» порядок, що виникає з фактичних правовідносин. Ідея в тому, що правова система існує не лише в тексті законів, але і в реальних відносинах між людьми в суспільстві. Відтак юридичні явища виступають не просто як формальні правила, але як прояви соціальних відносин та потреб.

Засновники соціальної теорії розглядають право як частину життя, що змінюється разом із соціокультурним оточенням. Такий підхід вказує на те, що право існує поза рамками букви закону і перетинається з реальністю суспільства, визнаючи його динамічний та еволюційний характер.

Соціологічна юриспруденція, яка є характерною для цієї теорії, асоціюється із підходом, що акцент робиться не на визначенні самої природи права, а на вивченні його функціонування в суспільстві. Витоки права розглядаються в контексті самого суспільства та його об'єднань, таких як: сім'я, торгові товариства, община та держава. Такий підхід відкриває можливість аналізу взаємодії правових структур із соціокультурним середовищем та динамікою суспільних відносин.

Найбільш визнаною серед країн теорією є та, яку підтримують вчені з Англії та Швеції, Г. Берман та Е. Аннерс відповідно. Логіка зацікавленості в цій теорії зрозуміла: західні країни пройшли еволюційний розвиток, за якого соціальні інститути розвивалися «знизу», а саме, відповідно до виявленої потреби, люди розпочали розмішувати, як відповіді на об'єктивну реальність. Створення правових норм виступило однією із таких відповідей [4, с. 87].

Відповідно до цієї теорії, виникнення права не було спрямоване на регулювання внутрішніх відносин всередині роду, а на упорядкування стосунків між родами. У межах роду миротворчий і судовий обов'язок виконувався найважливішою постаттю роду. Кожен окремий член роду був суб'єктом, оскільки сам рід гарантував йому безпеку та захист. Таким чином, сила роду визначалася силою кожного його представника, і конфронтація з родом визначалася на користь будь-якого окремого індивіда. Конфлікти між родами вирішувалися на користь племені, яке переважно визначалося своєю військовою міцністю, основою на кількості людей, а не їх вміннях. У такий далекий період втрати людей внаслідок внутрішніх конфліктів були вкрай невігідними.

Однак автори примирної теорії залишають осторонь важливий фактор – різницю між людьми і тваринами. Цей аспект полягає у здатності людей до рефлексії, оцінки себе та передбачення подій. Можливість передбачати події дозволяє встановлювати певні правила поведінки не лише для примирення, але й для регулювання суспільного життя взагалі.

Отже, жодна з цих теорій не є досконалою. Кожна з них має свої обмеження та недоліки, але важливо враховувати, що вони виникли в різний час і в різних соціокультурних умовах.

Такий різноманітний підхід до розгляду походження права свідчить про складність та багатогранність цього питання.

Важливо враховувати, що кожна теорія відображає об'єктивні особливості розвитку суспільства на певному етапі його історії. Вони є своєрідними віддзеркаленнями соціокультурного контексту та взаємодії між індивідами. Такий підхід до вивчення теорій походження права сприяє більш повному та комплексному розумінню історичних та соціальних факторів, що лягли в основу формування правових систем.

Навіть у своїй неповноті та обмеженості кожна теорія заслуговує на увагу, оскільки вони всі сприяють поглибленню нашого знання про сутність та еволюцію правових інститутів. Зберігаючи певний плюралізм підходів, ми можемо досягти більшого розуміння та глибшого висвітлення того, як право виникає та розвивається в суспільстві.

Література:

1. Гусарева С. Д., Тихомирова О. Д. Теорія держави та права : навчальний посібник. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
2. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О.М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.;
3. Тополевський Р.Б. Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
4. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін. 2-е вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2018. 320 с.

Шелест Альбіна Валентинівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття, ознаки, сутність і різні прояви права

Проблема походження права залишається предметом пильного інтересу юридичної спільноти. Щоправда, спеціально присвячених їй робіт виходить менше, ніж можна було б очікувати, проте це можна пояснити обмеженістю конкретного матеріалу, що належить до епохи правогенезу. Тим не менш, на сьогодні тут склалося чимало поглядів, тому подання нової позиції потребує хоча б короткої «інвентаризації» наявних.

Можна зробити класифікацію відповіді на питання про походження права через їх зіставлення з етапами людської історії. З цієї підстави вони зводяться до трьох основних варіантів: перший – *ubisocietas, ibijusest* (де суспільство, там право, тобто право виникає разом із суспільством); другий: *ubicivitas, ibijusest* (де держава, там і право, тобто право виникає разом із державою); третій: право виникає пізніше виникнення суспільства, але до держави. Важко не помітити, що для побудови такої класифікації не потрібно видатного розуму. Однак вона коректна, і не можна сказати, що абсолютно марна [1, с. 38].

Право виникає до формування суспільства (перша) та після формування держави (друга). Неспроможність першої очевидна. Щодо другої, то існують варіанти праворозуміння, які могли б з нею узгоджуватися. З чільних вітчизняних авторів таку позицію займав С. П. Погребняк, проте згодом він модифікував свій підхід. Сьогодні значущого місця в дискусіях про виникнення права ця версія не займає, тому тут не розглядається [1, с. 40].

Поняття права належить до найбільш загальних понять чи категорій теорії держави й права. Це поняття, яким користуються всі без винятку державно-правові та юридичні науки. Залежно від вирішення питання поняття права розглядаються й інші правові явища. Тому з часу виникнення української теорії держави та права як самостійної науки, її найважливішим завданням стає осмислення та пояснення категорії права.

Зазвичай теорія права аналізує концепцію позитивного права, яке виникає внаслідок його ухвалення відповідним уповноваженим органом чи особою. Відзначається це позитивне право від права природного, яке не виникає свідомими діями людей. У сфері позитивного права слід вирізнити:

– об'єктивне право, або сукупність норм, виражених у різних юридичних джерелах (нормативно-правові акти, судові рішення, правові звичаї тощо),

– суб'єктивне право, яке привласнене окремим особам (суб'єктам) і включає конкретні юридичні можливості для кожного з них [2, с. 62].

У науці поняття функції права вивчено досить докладно. І цю проблему навряд чи можна віднести до найбільш гострих, дискусійних теоретично держави і права. Суперечки переважно точаться навколо різних видів функцій права, критеріїв їх класифікації, функцій окремих елементів системи права — галузей, інститутів, норм. Щодо поняття функції права вчені виявляють рідкісну однотайність: погляди відрізняються лише у частині, що стосується деяких компонентів цього поняття та їх поєднання у базовому визначенні функції права. Іноді «спалахують» дискусії про співвідношення функцій права, що коїться з іншими правовими категоріями, наприклад, завданнями права. Подібна наукова полеміка не порушує загального погляду на функції права — навіть крайні погляди на ту чи іншу приватну проблему функцій укладаються у рамки фундаментальних положень самої концепції [3, с. 113].

Функція права — поняття дуже різноманітне. Основне її призначення полягає в опосередкуванні зв'язків між правом та об'єктами його впливу — суспільними відносинами, свідомістю людей, іншими фактами соціальної дійсності. Реалізація цього призначення можлива виключно завдяки дії (діяльності) права. У цьому функція є нічим іншим, як діяльність права. Нагадаємо, що діяльність об'єкта в заданій системі відносин є одним із елементів філософського розуміння функції [4, с. 193].

Таким чином, право є не лише нормативними актами, але й вираженням справедливості та гармонії в суспільстві. Воно виступає як захисник прав та свобод індивіда, а також запобігає можливості зловживання державною владою. Сутність права визначається його спроможністю виконувати роль стабільного фундаменту для справедливого та етичного функціонування суспільства.

Література:

1. Загальна теорія права : посіб. для підгот. до іспитів за новою програмою / Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський ; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2019. 172 с.
2. Тополевський Р.Б. Федіна Н.В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Гусарева С. Д., Тихомирова О. Д. Теорія держави та права : навчальний посібник. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
4. Теорія права та держави : підручник / Скакун О.Ф. Київ : Алерта, 2021. 528 с.

Шубович Ангеліна Ігорівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Історія гендерної рівності у Франції

У наш час, коли ми проживаємо глобальні проблеми людства, такі як: пандемії, війни тощо — активно розвивається питання гендерної рівності. Яскравим прикладом є Франція, адже саме там, під час першого карантину пандемії COVID-19 домашнє насильство над жінками, нажаль, зросло аж на 36% [1]. І ця проблема нікуди не зникає, а навпаки зростає. Тому зараз як ніколи пріоритетом політики Франції є вирішення питання гендерної рівності.

У вирішенні цього питання необхідно звернутись до історії, адже ще за часів Великої Французької революції, не на довго, але було вирішене питання рівноправності жінок. У 1791 році була представлена Декларація прав жінки і громадянки.

Феміністка Анастасія Пастушок у своїй статті писала, що історію фемінізму прийнято представляти у вигляді «хвиль». У процесі еволюції можна виділити три такі хвилі. Перша (XIX – поч. XX ст): відбувалась боротьба за виборчі права, освітні права, політичні права та професійні права. Важливими подіями цього періоду є «Жіночий марш на Версаль» 1789 р.; на виборах 1848 року жінки вперше отримали право голосу (але втратили його через рік). Друга хвиля (1960-ті – 1980-ті): жінки боролися за гендерну рівність, право на контрацепцію та аборти. Це не даремно: у 1967 році контрацепція була легалізована, у 1975 році аборти були декриміналізовані, а в 1981 році був прийнятий Закон про рівність у працевлаштуванні. Боротьба з насильством щодо жінок і боротьба за гендерну рівність у всіх сферах життя. Досягнення цієї хвилі такі: у 2000 році прийнято Закон про забезпечення рівного доступу чоловіків і жінок до депутатських і виборчих мандатів, у 2013 році сексуальні домагання криміналізовані.[3] На жаль, гендерна нерівність все ще існує в наш час, але влада вживає заходів щодо її вирішення. Французький національний інститут статистики та економічних досліджень (INSEE) вивчає та публікує порівняльні характеристики становища жінок і чоловіків у Франції. У ході дослідження вдалося встановити поступовий розвиток гендерної політики у Франції за останні 20 років, але також існують значні відмінності між чоловіками та жінками, особливо у сферах зайнятості заробітної плати та якості життя. Дослідники зазначають, що французькі жінки більш представлені на ринку праці, але при цьому їм платять менше, ніж чоловікам. Водночас вони витрачають менше часу на забезпечення комфорту своїх домівок, мають більшу очікувану тривалість життя, залишають дім раніше за чоловіків і починають жити зі своїми партнерами в більш молодому віці. ЄС прагне виправити цей дисбаланс шляхом запровадження квот на зарплати та пенсії для жінок. У сфері національної безпеки також відбулися значні зміни у сфері гендерної рівності. У французькій армії жінки є невід'ємними членами збройних сил і служать нарівні з чоловіками. Для французької армії основним критерієм для солдата є навички та вміння, а не стать. Нагадаємо, що з червня 2017 року міністерство оборони Франції очолює жінка – Флоранс Парлі. Після вступу на посаду вона заявила, що її головним завданням стане збільшення кількості жінок у збройних силах країни [2].

Отже, можна зробити висновок, що протягом історії питання гендерної рівності порушувалося багато разів і були досягнуті значні досягнення. Проте жінки все ще часто стикаються з гендерною дискримінацією в роботі, політиці та навіть сімейному житті. Так бути не повинно, тому потрібно не зупинятися і продовжувати піднімати і розвивати цю тему, я вірю, що рано чи пізно жінки назавжди виключать насильство зі свого життя і забудуть, що воно було.

Література:

1. Франція та гендерна рівність. URL : <https://ukrainetonato.com.ua/henderna-polityka/frantsiia-ta-henderna-rivnist/>
2. Гендерна нерівність у Франції еволюціонує, але не зникає. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1325813-genderna_nerivnist_u_frantsiii_evolyutsionue__ale_ne_znikaie__insee.html
3. Фемінізм у Франції: хвилі боротьби та емансипації жінок. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/feminism-in-france.html>

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Гаврик Каріна Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Конституційні обов'язки людини та громадянина в Україні: поняття, види та способи реалізації

Конституційні обов'язки людини та громадянина в Україні становлять основу суспільної взаємодії та формують правову культуру суспільства. Ці обов'язки визначаються Конституцією України та іншими законодавчими актами, і вони є невід'ємною частиною свобод та прав громадян. Розуміння та дотримання цих обов'язків є важливим для забезпечення гармонійного розвитку суспільства та підтримки демократичних цінностей.

Конституційні обов'язки – це сукупність правових норм, які визначають обов'язки громадян перед державою та іншими членами суспільства. Іншими словами – це юридичні зобов'язання, що покладаються на всіх людей, які знаходяться під юрисдикцією України, незалежно від їхньої етнічної приналежності, раси, релігії, мови, політичних чи інших переконань, походження, місця проживання тощо. Конституційні обов'язки визначені у статтях 65–68 Конституції України.

1. Конституційний обов'язок неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України): люди зобов'язані дотримуватися всіх законів та нормативних актів, що діють в Україні, а також поважати Конституцію як основний закон країни.

Реалізація цього Закону здійснюється діями, які спрямовані на вивчення Конституції та законів України, повага до прав і свобод інших людей, відстоювання своїх прав та свобод законними засобами (звернення до органів влади, правоохоронних органів та судових інстанцій у разі порушення своїх прав та свобод), участь у правотворчій діяльності (висловлення своїх пропозицій та зауважень щодо законодавчих проєктів, участь у громадських обговореннях).

2. Конституційний обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів (ст. 65 Конституції України): цей обов'язок підкреслює, що військовослужбовці, а також інші громадяни України, які залучені до виконання обов'язків у сфері захисту нашої держави, виконують свій обов'язок щодо охорони Вітчизни у Збройних силах України та інших військових формуваннях не заради отримання спеціальних рангів, включаючи переваги, пільги або компенсації [1].

Служба у Збройних силах України або інших військових формуваннях, участь у заходах з цивільного захисту населення, вивчення правил поведінки у надзвичайних ситуаціях, участь у волонтерській діяльності, патріотичне виховання дітей та молоді, шанобливе ставлення до державних символів. Таким чином, люди реалізують цей обов'язок.

3. Конституційний обов'язок сплачувати податки і збори (ст. 67 Конституції України): цей обов'язок базується на принципі соціальної справедливості та загального блага, і він відіграє значну роль у забезпеченні стабільності у фінансовій сфері держави та здійсненні різних програм та послуг для громадян.

Реалізація: працевлаштування, ведення підприємницької діяльності, отримання інших видів доходу, подання декларації про доходи до податкових органів у встановлені терміни, сплата податків, звернення до вищестоящих органів влади у разі виявлення порушень з боку податкових органів, участь у громадському контролі за державними видатками.

4. Конституційний обов'язок набути загальну середню освіту (частина друга статті 53 Конституції України): відповідно до Закону України «Про освіту», загальна середня освіта

забезпечує розвиток дитини як особистості в усіх аспектах, включаючи її таланти, здібності, трудову підготовку, професійне самовизначення та моральні цінності [2].

Обов'язок вимагає відвідування занять, виконання домашніх завдань, участь у шкільних заходах, вивчення додаткових матеріалів, читання книг, участь у онлайн-курсах, продовження освіти у вищих навчальних закладах (вступ до університету або інституту після закінчення загальноосвітньої школи або професійно-технічного закладу).

Наведемо ще декілька прикладів реалізації Конституційних обов'язків: активна участь у громадському житті, зокрема вибори та референдуми, розширення свідомості про права та обов'язки громадян через освіту та громадську діяльність, залучення до участі у вирішенні важливих суспільних питань через петиції, громадські обговорення та інші форми активності.

Отже, виконання конституційних обов'язків – це не лише юридичний обов'язок, але й моральний. Це свідчення свідомого ставлення людини до суспільства, розуміння нею своєї ролі у розвитку держави. Невиконання або неналежне виконання конституційних обов'язків може тягнути за собою юридичну відповідальність у вигляді санкцій, передбачених законом. Зростання свідомості громадян щодо своїх конституційних обов'язків, активна участь у житті держави, повага до прав та свобод інших людей – це запорука розвитку демократичного суспільства та процвітання України.

Література:

1. Конституційний Суд України. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka/65>
2. Поняття та види конституційних обов'язків людини і громадянина. URL : https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/869569/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0%208.pdf

Гуменюк Юлія Григорівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Відновлення конституційного ладу після закінчення воєнного стану

Тепер наша держава Україна переживає досить важкий період – період війни, яка розпочалась збройною агресією з боку Російської Федерації. Законодавством України передбачено у таких випадках введення воєнного стану на всій території держави для збереження цілісності і організованості країни, суспільства та державних органів.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, який може бути введений в Україні або в окремих її регіонах у випадку збройної агресії або загрози нападу, коли існує небезпека для державної незалежності України та територіальної цілісності. Це передбачає надання відповідним державним і військовим органам, а також органам місцевого самоврядування необхідних повноважень для відвернення загрози, протидії збройній агресії та забезпечення національної безпеки [1].

Конституційний лад – це система основоположних принципів та норм, які визначають суспільний і державний лад країни, які закріплені у Конституції та інших нормативно-правових актах. Він є основою для правової держави, гарантує розвиток суспільства у сфері демократії, здійснює захист прав і свобод людини та громадянина. Конституційний лад ґрунтується на принципах поділу влади, верховенства права, народного суверенітету, захисту прав і свобод людини.

Введення воєнного стану може призвести до обмеження деяких прав і свобод людини та громадянина, перенаправлення повноважень органів державної влади на актуальні проблеми.

В Указі Президента України «Про введення воєнного стану» від 24.02.2022 р. чітко прописані обмеження прав і свобод людини, що діють у період воєнного стану. Згідно із цим

Указом обмеженню підлягають такі права і свободи: право на вільне пересування; право збиратися мирно, без зброї проводити мітинги, походи і демонстрації; право громадян брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування; право на недоторканність житла, таємницю листування, втручання в особисте життя, свободу слова тощо [2].

Відновлення конституційного ладу – це комплекс різних заходів, які спрямовані на відновлення в повному обсязі прав і свобод людини та громадянина, а також на відновлення функціонування державних органів у рамках конституційних норм. Цей процес відновлення повинен відбуватися у декілька етапів.

Для початку потрібно зробити все, аби перемогти у війні, після чого буде припинено воєнний стан, адже підстав для його продовження вже не буде, після чого розпочнеться відбудова і відновлення держави у всіх аспектах.

Щодо конституційного ладу, то наступним етапом буде відновлення в повному обсязі конституційних прав і свобод людини та громадянина, які були введені в умовах воєнного стану. Важливо, щоб держава здійснювала все це через свої компетентні органи прозоро та із дотриманням принципів демократичної держави. Усі рішення повинні бути прийняті законним шляхом.

Одним із менш важливих етапів після закінчення воєнного стану є погодження законодавства з Конституцією України, адже, на жаль, не завжди в період воєнного чи надзвичайного стану вдається в повному обсязі дотримуватись Конституції України, шляхом затвердження нових нормативно-правових актів. Але, незважаючи на це, все ж таки потрібно прагнути не порушувати основоположних норм, закріплених в основному законі держави. Процес погодження законодавства відповідно до Конституції буде ґрунтуватися на основоположних принципах демократичної держави, шляхом залучення експертів до процесу перегляду та можливого скасування деяких норм законодавства, що були прийняті під час воєнного стану, якщо вони суперечать Основному закону держави.

Одним із завершальних етапів відновлення конституційного ладу буде забезпечення функціонування державних органів у рамках конституційних норм.

Важливо зазначити, що всі ці етапи можуть відбуватися паралельно і одночасно. Головне – у процесі відновлення конституційного ладу чітко дотримуватися принципів демократичної держави і не порушувати їх.

Важливо також пам'ятати, що цей процес нелегкий, а також потребує багато часу і зусиль.

Отже, після закінчення воєнного стану відновлення конституційного ладу передбачає скасування обмежень, які були введені під час цього правового режиму. Це означає повернення до нормального функціонування конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. Органи влади відновлюють свою повноважну роботу в межах закону, і законодавство знову стає основою для регулювання суспільних відносин. Такий перехід може вимагати певного часу для повернення до нормального функціонування системи управління та відновлення звичайного життя громадян.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Президент України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Дрогайцева Ірина Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Зіставлення понять «адміністративна юстиція», «адміністративна юрисдикція» та «адміністративне судочинство»

Поняття «адміністративна юстиція», «адміністративна юрисдикція» та «адміністративне судочинство» є тісно пов'язаними, але не є синонімічними.

Адміністративна юстиція є найширшим поняттям, що охоплює систему спеціалізованих органів, які здійснюють контроль за законністю діяльності органів публічної адміністрації та розгляд адміністративно-правових спорів. Адміністративна юстиція включає не лише адміністративні суди, а й інші установи.

До системи адміністративної юстиції входять різноманітні інституції та механізми:

1) адміністративні суди – спеціалізовані судові органи, які розглядають адміністративні справи у встановленому законом процесуальному порядку (адміністративному судочинстві). Вони можуть бути вибудовані як окрема судова гілка (наприклад, у Франції) або входити до єдиної судової системи (як в Україні);

2) квазісудові органи – спеціальні адміністративні трибунали, комісії, колегії тощо, які діють при органах виконавчої влади та уповноважені розглядати певні категорії справ у порядку адміністративного оскарження (податкові, митні, земельні комісії і т.п.);

3) омбудсмени (посередники) – спеціальні посадові особи, які захищають права громадян, розглядаючи їхні скарги на дії чи бездіяльність органів публічного управління та сприяючи врегулюванню конфліктів;

4) Інші форми альтернативного вирішення спорів – медіація, примирні процедури, третейські суди при органах влади тощо [1].

Адміністративна юрисдикція є вужчим поняттям, що стосується повноважень відповідних органів, які належать до системи адміністративної юстиції, розглядати і вирішувати адміністративні справи. Це правова компетенція, яка надає цим органам право розглядати певні категорії спорів та приймати обов'язкові для виконання рішення.

Адміністративна юрисдикція визначає правові межі компетенції органів адміністративної юстиції щодо вирішення адміністративних справ. Вона може бути:

- предметною (податкова, митна, земельна юрисдикція тощо);
- територіальною (юрисдикція місцевих, обласних, вищих судів);
- інстанційною (суди першої, апеляційної, касаційної інстанцій) [2].

Адміністративне судочинство є ще вужчим поняттям, яке стосується безпосередньо процесуальних аспектів розгляду адміністративних справ у судах. Це регламентована законом процедура, що встановлює порядок, строки, правила доказування, форми оскарження та інші процесуальні вимоги до розгляду адміністративних спорів між громадянами або юридичними особами та органами державної влади чи місцевого самоврядування.

Адміністративне судочинство здійснюється відповідно до спеціального процесуального законодавства (Кодексу адміністративного судочинства) та базується на певних засадничих принципах: верховенства права, рівності учасників перед законом, змагальності, гласності, диспозитивності тощо. Воно характеризується:

- чітко визначеними стадіями провадження;
- встановленими формами судових актів та порядком їх оскарження;
- особливим порядком збирання та дослідження доказів;
- наявністю процесуальних гарантій прав учасників;
- обов'язковістю виконання судових рішень і можливістю застосування заходів примусу [3].

Продовжуючи розгляд співвідношення цих понять, варто зазначити, що адміністративна юстиція є ширшим поняттям, ніж адміністративне судочинство, оскільки

воно охоплює не лише судові процедури, а й діяльність інших квазісудових органів, таких як адміністративні комісії, апеляційні ради чи омбудсмени.

Адміністративне судочинство є найбільш формалізованою та врегульованою частиною адміністративної юстиції, яка здійснюється спеціалізованими адміністративними судами. Воно характеризується чітко визначеними процесуальними нормами, принципами судочинства та гарантіями захисту прав учасників процесу.

Варто також відзначити, що адміністративна юстиція спрямована на забезпечення законності у сфері публічного управління та захист прав громадян від свавілля органів державної влади чи місцевого самоврядування. Вона виконує важливу роль у забезпеченні верховенства права та належного врядування.

Підбиваючи підсумки, адміністративна юстиція є загальною системою захисту прав громадян у відносинах з органами публічної влади, адміністративна юрисдикція визначає компетенцію її органів, а адміністративне судочинство є процесуальним механізмом розгляду адміністративних спорів у судах, що належать до цієї системи.

Таким чином, адміністративна юстиція є загальною системою, в рамках якої визначається адміністративна юрисдикція різних органів, а адміністративне судочинство є конкретним процесом розгляду адміністративних справ у судових органах, які належать до системи адміністративної юстиції та мають відповідну юрисдикцію.

Література:

1. Стефанюк В. С. Адміністративна юстиція. Енциклопедія Сучасної України. 2001.
2. Сідей Я. Я. Розмежування адміністративної юрисдикції з іншими видами юрисдикції у сфері судової компетенції. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 196-200.
3. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права. / заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. Київ : Старий світ, 2006. 576 с.

Ємець Максим Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Імпічмент, його застосування в Україні

У міжнародному правовому полі процедура імпічменту існує не одне століття. Незважаючи на це, вона все ще залишається малодослідженою, оскільки її використання трапляється досить рідко. Тому варто розглянути імпічмент як міру відповідальності глави держави, зокрема, в Україні.

Згідно зі статтею 102 Конституції України, Президент України виступає гарантом територіальної цілісності України, державного суверенітету, додержання Конституції України як Основного закону, прав і свобод людини і громадянина [1, ст. 102]. На президента покладаються досить важливі обов'язки, тому він повинен неухильно дотримуватися національного та міжнародного законодавств.

Інколи виникають ситуації, коли президент все ж таки порушує норми закону. Законодавець передбачив такий випадок і наділив Президента України недоторканністю, що унеможливило притягнення його до кримінальної відповідальності. Але, згідно зі статтею 111 Конституції України, Президент України може бути усунений з поста за допомогою процедури імпічменту в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину [1, ст. 111]. Тому, спершу президента позбавлять його влади, а потім зможуть притягнути до кримінальної відповідальності.

Процедура імпічменту, вказана в Конституції України, була недосконалою. У 2019 році Верховною Радою було прийнято Закон України «Про особливу процедуру усунення

Президента України з поста (імпічмент)». У ньому чітко сформовані етапи проходження цієї процедури, її особливості та правові наслідки.

Згідно з цим Законом, виділяють такі етапи процедури імпічменту:

1. Ініціювання імпічменту;
2. Створення спеціальної тимчасової слідчої комісії, обрання спеціального прокурора та спеціальних слідчих
3. Розгляд Верховною Радою України висновків і пропозицій спеціальної тимчасової слідчої комісії;
4. Направлення рішення Верховної Ради України до Конституційного суду України та Верховного Суду;
5. Розгляд Верховною Радою України висновків Конституційного Суду України та Верховного Суду;
6. Прийняття рішення про усунення Президента України з поста у порядку імпічменту [2].

Процес імпічменту є багатоетапним і може бути здійснений лише за підтримки більшості народних депутатів України, а фінальне узгодження рішення відбувається Конституційним Судом України та Верховним Судом. Саме через таку довготривалу та складну процедуру імпічменту її використовують досить рідко. Підтвердженням цього є те, що в Україні жодного разу не ініціювали таку процедуру [3].

У свою чергу, це може свідчити про добросовісну працю кожного з Президентів України, оскільки для застосування процедури імпічменту глава держави має вчинити державну зраду або інші злочини. Окрім цього, невикористання такої процедури може означати її недосконалість, оскільки її ініціювання та проходження включає досить значну кількість етапів та вимог до них [3].

Підбиваючи підсумки викладеного матеріалу, можна зробити висновок, що імпічмент є потенційно ефективною мірою відповідальності глави держави. Станом на сьогодні ця процедура досить складна та довготривала, що робить її використання поодиноким явищем. Тому її потрібно удосконалювати, щоб такий механізм не лише існував у законах, а й час від часу застосовувався в необхідних випадках.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент) : Закон України від 10.09.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>.
3. Гансецька Е. В. «Особливості вітчизняної моделі інституту імпічменту глави держави». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №1 С. 42-45.

Жеребний Владислав Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова*

Основи конституційно-правового статусу особи

Конституційно-правовий статус особи є одним із основних інститутів конституції і має надзвичайно важливе значення для забезпечення прав і свобод людини і громадянина в будь-якій демократичній країні. Актуальність теми визначається кількома ключовими факторами.

Права людини, права і свободи громадянина є невід'ємною частиною будь-якого цивілізованого суспільства. Саме вони визначають межі взаємовідносин особи та держави, забезпечують гідні умови життя та всебічний розвиток кожної людини. Тому вивчення свого конституційно-правового статусу необхідне для розуміння змісту та обсягу гарантованих

державою прав і свобод. В умовах сучасної глобалізації та євроінтеграційних процесів питання узгодження національного законодавства з визнаними міжнародними стандартами у сфері прав людини є особливо актуальним. Дослідження конституційно-правового статусу особи дозволяє визначити відповідність вітчизняної правової системи міжнародним нормам і визначити напрями її вдосконалення. Актуальність цієї теми полягає в необхідності постійного вдосконалення механізмів реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина України. Адже недостатньо законодавчо закріпити права – важливо мати ефективну систему забезпечення цих прав на практиці.

Тому дослідження основ конституційно-правового статусу українців має теоретичне та практичне значення. Це дає змогу глибше усвідомити сутність і значення прав і свобод людини і громадянина, визначити напрями вдосконалення їх законодавчого забезпечення та механізмів реалізації.

На думку тогочасного українського і радянського теоретика права П. Недбайло, будь-які соціальні норми є загалом загальними правилами, що відображають потреби суспільного життя і не мають значення для практичної діяльності. Через необхідність регулювати поведінку людей за допомогою загальних правил соціальні норми виникають одночасно з людським суспільством. За словами вченого, «нормальні умови – це не проста констатація фактів і не судження про ті чи інші їхні ознаки, але це обов'язкове правило, команда, яка завжди вимагає конкретного результату, настання або ненастання певних наслідків; специфікація – це завжди доцільне і можливе правило в межах поведінки, яка примушує, забороняє, дозволяє ту чи іншу дію чи поведінку за певних умов; норми є обов'язковими і припускаються відповідними зв'язками між людьми; це викликано погрозами кожному, хто відхиляється від його вимог» [4, с. 73-74]. Конституційно-правовий статус людини відображає положення людини в країні та суспільному ладі, визначає її правовий статус. Це комплексний правовий інститут, який охоплює систему прав, свобод, обов'язків, гарантій та принципів, закріплених у Конституції та законах. Система конституційних прав і свобод охоплює всі сфери життя людей і відповідає міжнародним стандартам прав людини. З урахуванням міжнародно-правових стандартів права і свободи поділяються на: особисті права і свободи, політичні права і свободи, економічні права, соціальні права, екологічні права і культурні права і свободи.

Значення цього інституту полягає в забезпеченні основоположних прав та свобод людини, гарантуванні її гідного становища в державі та суспільстві, а також встановленні балансу прав і обов'язків. Еволюція конституційно-правового статусу особи пройшла складний шлях – від феодальних держав до сучасних демократичних країн, де права людини є найвищою цінністю. Важливо також зазначити, що конституційно-правовий статус особи не є сталим, він постійно розвивається та вдосконалюється під впливом соціальних, економічних, політичних та культурних чинників. Тому його вивчення та осмислення має бути невинним процесом з урахуванням нових викликів та тенденцій у цій сфері.

Правове становище людини визначається сукупністю норм та врегульованих ними відносин, що виникають між державою та людиною відповідно до її реального місця у соціально-економічному, політичному та духовно-моральному житті суспільства. Ці відносини є різноманітними та охоплюють різні сфери життєдіяльності, а отже, регулюються нормами багатьох галузей права. Проте особливу, фундаментальну роль у визначенні правового статусу людини відіграють конституційні норми. Завдяки своєму загальнорегулятивному характеру, вони окреслюють становище громадян не в якійсь одній сфері, а в основних галузях їхньої життєдіяльності. Конституційні норми формують базис, на якому будуються більш деталізовані норми інших галузей права, що регулюють специфічні аспекти правового статусу особи [1].

Зміст та обсяг конституційно-правового статусу особи визначається низкою ключових теоретичних положень, що формувалися протягом тривалої історичної еволюції поглядів на права і свободи людини.

До основоположних теоретичних засад конституційно-правового статусу особи належать:

1. Природно-правовий підхід та концепція невід'ємних прав людини ґрунтується на визнанні того, що людина наділена певними правами від народження, які є невідчужуваними та непорушними.

2. Принцип верховенства права та пріоритету прав людини передбачає, що закони та дії органів державної влади мають відповідати правам та свободам людини, права людини мають найвищу юридичну силу, а їхнє забезпечення є головним обов'язком держави.

3. Ідея рівності та заборони дискримінації полягає в тому, що всі люди є рівними у своїй гідності та правах, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії тощо, дискримінація за будь-якими ознаками є неприпустимою, що закріплено в міжнародних актах та конституціях держав.

4. Розподіл прав на громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні є теоретичною концепцією, яка дозволяє систематизувати та класифікувати права людини відповідно до їх змісту та спрямованості на забезпечення різних сфер життєдіяльності особи.

5. Теорія балансу прав та обов'язків передбачає, що права та свободи людини збалансовані з її обов'язками перед суспільством та державою.

6. Концепція гарантій прав і свобод передбачає існування системи загальних та спеціальних гарантій реалізації прав людини на законодавчому, інституційному та процесуальному рівнях.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що конституційно-правовий статус людини і громадянина є закріплений в основному законі держави і галузевих нормативно-правових актах. Також варто наголосити, що теоретичні засади конституційно-правового статусу особи мають основоположне значення для повного і глибокого розуміння цього ключового конституційно-правового інституту. Лише повноцінне осмислення цих базових концептуальних положень дозволяє збагнути сутність і призначення правового становища людини в державі.

Література:

1. Белов Д. М., Громовчук М. В., Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/235770/234144>

2. Ремінська Ю. Ю., Конституційно-правовий статус: підходи до визначення поняття та елементного складу, URL: <http://surl.li/gsxpf>

3. Актуальні проблеми конституційного права України : підручник / за заг. ред. проф. Олійника А. Ю. К. : Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.

4. Недбайло П. О. Советские социалистические правовые нормы. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. Т. 9 : Юридична наука радянської доби. К. : «Видавничий дім «Юридична книга», 2004. с. 73-74.

Кім Поліна Василівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету та права імені Леоніда Юзькова*

Проблеми реалізації конституційних прав та свобод громадян в Україні

Розвиток правової держави ґрунтується на принципах пріоритету прав і свобод людини, визнання, гарантування та належного забезпечення їхньої найвищої цінності. Доктрина прав людини пройшла випробування часом. Права людини були гаслом буржуазних революцій, які повалили феодалізм, і відіграли аналогічну роль у краху тоталітарних режимів, розпаді комуністичної системи, розпаді Радянського Союзу і створенні незалежних демократичних держав з суверенітетом на своїй території. В Україні, як і в будь-якій іншій демократичній

державі, конституційні права та свободи громадян є основою правового ладу та гарантують гідне життя людей. Однак реалізація цих прав та свобод не завжди відбувається без проблем.

Конституційні права і свободи людини і громадянина – це можливість користуватися політичними, економічними, соціальними, культурними та іншими благами, передбаченими Конституцією і законами України, для задоволення особистих або суспільних інтересів і потреб [1].

Розгляньмо ключові проблеми, з якими стикаються громадяни України у реалізації своїх конституційних прав та свобод, а також основні напрямки їх вирішення.

Однією з основних проблем реалізації конституційних прав є недосконалість законодавства та правозастосовної практики. Сюди можна віднести прогалини в законодавстві. Тобто відсутність чітких норм або неоднозначність трактування законів, що призводить до порушення прав та свобод громадян, неефективності правозастосовної практики. Мається на увазі неналежне виконання законів, бюрократія, корупція з якою досі є великі проблеми та інші недоліки в роботі державних органів. Для їх вирішення необхідно вжити комплексу заходів, які включають прийняття чітких та однозначних норм, усунення прогалин у законодавстві, забезпечити належне виконання законів.

Недостатнє фінансування однозначно є проблемою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина. Невідповідність бюджетних асигнувань реальним потребам, тобто нестача коштів обмежує доступ до таких важливих прав, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист тощо. Для уникнення цих проблем варто збільшити бюджетні асигнування, залучити додаткові джерела фінансування, застосувати принципи першочерговості, забезпечити доступ до інформації про бюджетні кошти.

Не менш важливим є низький рівень правової культури. Незнання своїх прав, адже багато людей не знають про свої конституційні права та свободи, а також про те, як їх захистити. Люди не завжди знають, куди їм звертатися у випадку порушення їхніх прав. Для подолання проблеми потрібно вжити комплексу заходів, наприклад, впровадити програму правової освіти у школах та університетах, забезпечити державою проведення інформаційних кампаній і т. д. [2].

Варто зазначити і соціальну нерівність. Бідність та соціальна нерівність також перешкоджають людям у реалізації своїх прав та свобод. Наприклад, люди з низьким доходом можуть не мати можливості отримати якісну освіту або медичне обслуговування, що однозначно є проблемою. Для подолання проблеми необхідно стимулювати економічне зростання, підвищити мінімальну заробітну плату [3].

Але однією з найглобальніших проблем реалізації конституційних прав, на нашу думку, є війна, тому що вона сильно обмежує права та свободи громадян. Наприклад, на свободу вільного пересування. Наразі для чоловіків віком від 18 до 60 років встановлено обмеження. Право на свободу слова та інформації, адже встановлена заборона на поширення інформації, яка може зашкодити національній безпеці або оборонному потенціалу країни. Обмежене і право на свободу мирних зборів, тому що заборонені або обмежені масові заходи. Сюди також можна віднести право на недоторканність особистого життя, житла та майна, тому що можуть бути проведені обшуки житла та інші обмежувальні заходи без згоди особи. Право на свободу праці, адже встановлені обов'язкові роботи для забезпечення потреб оборони. Право на свободу підприємницької діяльності теж стало обмежене на ведення певного виду бізнесу, який може зашкодити національній безпеці [4]. Щоб подолати ці проблеми варто насамперед завершити війну, впровадити кваліфіковане розслідування воєнних злочинів, відновити інфраструктуру України.

Отже, основними проблемами реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина є недосконалість законодавства та правозастосовної практики, недостатнє фінансування, низький рівень правової культури, соціальна нерівність та війна. Для вирішення цих проблем необхідно вжити комплексу заходів: удосконалення законодавства та правозастосовної практики, збільшити бюджетні асигнування на сферу прав людини, підвищити рівень правової культури, завершити війну та відновити мир в Україні. Аби

подолати ці проблеми, потрібен особливий підхід до кожного пункту. Важливо зазначити, що реалізація конституційних прав та свобод громадян – це не лише завдання держави, але й відповідальність самого суспільства. Тому нам потрібно зробити все, що від нас залежить, аби подолати ці проблеми та досягти бажаного результату.

Література:

1. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина. https://studies.in.ua/shpora-konst_pravo/389-klasifikacya-konst-prav
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. Документ 435-IV, чинний, поточна редакція. Редакція від 27.04.2024, підстава – 3585-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Кодекс законів про працю України. Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71. Документ 322-08, чинний, поточна редакція. Редакція від 24.12.2023, підстава – 3494-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08>

Козачук Єлизавета Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту

У сучасному світі поняття біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, стають все більш актуальними та важливими. Війни, конфлікти, природні катастрофи, політичні переслідування та соціальні нерівності створюють ситуації, коли мільйони людей змушені шукати безпеку та захист в інших країнах. Дві основні категорії, які заслуговують особливої уваги та розуміння, – це біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Розуміння та розкриття цих понять є важливими кроками на шляху до розвитку більш гуманного та співчутливого світу, де кожна людина, незалежно від своєї національності, релігії чи соціального статусу, може знайти захист, можливість розвиватися та реалізувати свій потенціал.

Біженець – особа, яка не є громадянином країни, в яку потрапив, і внаслідок обґрунтованих побоювань стала жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [1]. Через війну, яку розпочала Росія проти України, багато українців були змушені шукати прихисток у сусідніх країнах і набувати статусу біженця. Біженці потребують негайної евакуації та забезпечення безпеки для свого життя та здоров'я. Їм також необхідна медична допомога, особливо для тих, хто постраждав у військових діях. Після цього вони мають право на освіту та психологічну підтримку, а також житло та соціальні послуги. З урахуванням того, що війна може тривати довгий час, для українських біженців важливо також розглядати можливості їхньої економічної інтеграції в новій країні. Це включає питання доступу до ринку праці, навчання мови та професійну підготовку, щоб вони могли самостійно забезпечити себе та свої сім'ї у майбутньому.

Особи, які потребують додаткового захисту – це група людей, які, хоча і не відповідають жорстким критеріям біженців за міжнародним правом, все ж знаходяться у вразливому стані та потребують особливої уваги та захисту від дискримінації, насильства,

переслідувань або інших загроз. Ця категорія включає різні групи осіб з різними потребами та ситуаціями. Наприклад:

1. Жертви насильства та дискримінації. Це можуть бути особи, які стали жертвами сімейного насильства, сексуального насильства, расової, релігійної або гендерної дискримінації або інших форм насильства та порушень прав людини.

2. Мігранти. Особи, які мігрують з однієї країни до іншої з різних причин, таких як: економічні можливості, навчання, сімейні обставини тощо; можуть також потребувати додаткового захисту у новій країні.

3. Діти без супроводу. Діти, які прибули в іншу країну без батьків або опікунів, також є особами, які потребують додаткового захисту та підтримки для їхньої безпеки, добробуту та розвитку.

4. Люди з інвалідністю. Особи з інвалідністю можуть бути вразливими та потребувати додаткового захисту, доступу до медичних послуг, соціальної підтримки та інфраструктури, що відповідає їхнім потребам.

Особи, які потребують тимчасового захисту, — це група людей, які тимчасово перебувають у вразливому стані через надзвичайні ситуації, такі як: війна, природні катастрофи, екологічні кризи або гострі конфлікти, — і їм необхідний захист та підтримка протягом обмеженого періоду часу. Наприклад:

1. Жертви військових конфліктів. Це особи, які тимчасово переселилися в іншу країну через військові конфлікти або війну у своїй домові.

2. Жертви природних катастроф. Особи, які стали жертвами природних катастроф, таких як: землетруси, повені, урагани, пожежі тощо, можуть потребувати тимчасового захисту та підтримки для перебудови свого життя та отримання необхідної допомоги.

3. Особи, що переселяються через економічні кризи. У деяких випадках, люди тимчасово залишають свої країни через економічні кризи, велику безробіття та недостатність економічних можливостей для життя, і шукають тимчасовий захист та можливості в інших місцях.

Існує певна різниця між біженцями та особами, які потребують додаткового і тимчасового захисту. Біженці мають певний статус за міжнародним правом, який визнається конвенцією про статус біженців [2]. Цей статус надає їм право на міжнародний захист та захист від переслідувань у країні свого сталого проживання. Особи, які потребують тимчасового захисту, можуть не мати офіційного статусу біженця, але вони також потребують захисту через тимчасові обставини. Захист біженців, за міжнародним правом, може бути тривалим та стабільним, з можливістю отримання статусу притулку та інтеграції у новій країні. Тимчасовий захист, навпаки, зазвичай надається на обмежений термін часу, доки ситуація, що викликала потребу в захисті, не вирішиться.

Отже, поняття біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, є дуже важливими у контексті сучасного світу. Людство постійно стикається з геополітичними конфліктами, природними катастрофами та іншими небезпеками, які змушують мільйони людей шукати притулку та захисту в інших країнах. Біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту, мають право на гідне життя, безпеку та захист від будь-яких загроз. Вони потребують не лише фізичного притулку, але і підтримки, адаптації та інтеграції у нове суспільство. Гуманітарні зусилля та співробітництво між країнами та міжнародними організаціями є ключовими у забезпеченні захисту та підтримки цих вразливих груп населення. Надання їм можливості відновлення та розвитку є не тільки моральною, але й правовою та гуманітарною обов'язковістю для всіх країн та суспільства.

Література:

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 4 серпня 2011 року. Документ 3671-VI, чинний, поточна редакція. Редакція від 03.08.2023, підстава – 3022-IX .URL : <http://surl.li/cgbc>

2. Конвенція про статус біженця від 28 липня 1951 року. Документ 995_011, чинний, поточна редакція. Приєднання від 10.01.2002, підстава – 2942-III URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU51K02U>

Коломієць Анастасія Юріївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Місце та роль інституту глави держави в правовій системі України

Інститут глави держави займає важливе місце в системі права України, оскільки президент як вища посадова особа в країні відіграє істотну роль у забезпеченні верховенства права, законності, захисту прав і свобод людини та громадянина, суверенітету та територіальної цілісності України. Дослідження цієї теми має важливе значення для загального розуміння сутності державної влади в Україні, її конституційних засад та принципів функціонування. Крім цього, актуальність аналізу зумовлена постійною появою нових наукових публікацій, дискусій та міркувань.

Насамперед, досліджуючи цю тему, потрібно зазначити, що інститут президентства є порівняно новим державно-правовим явищем в Україні. «Спочатку Президент за своїм статусом і назвою був найвищою посадовою особою в державі, потім главою держави та главою виконавчої влади...» [3, с. 345]. Розвиток цього елемента державної влади відображає динаміку та еволюцію української державно-правової системи, у якій роль президента набуває все більшого значення у контексті внутрішніх та зовнішніх викликів, з якими стикається країна.

На сьогодні, згідно з статтею 102 Конституції України, главою держави є Президент України [1]. Важливим є те, що він належить до жодної з гілок державної влади. Однак саме Президент України забезпечує злагоджену роботу правової системи – це досягається через контроль за діяльністю органів влади за допомогою принципу стримувань та противаг, що дозволяє уникнути перевищень влади та забезпечує баланс і взаємодію між різними гілками влади.

Також, відповідно до Конституції України, Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [1]. Це виявляється в правоможностях, якими наділений глава держави. Загалом їх можна поділити на такі основні групи за сферою діяльності, як: повноваження у сфері законодавчої, виконавчої, судової влади, повноваження у сфері національної безпеки, оборони, військової політики, а також представницькі повноваження.

Характеризуючи права глави держави у сфері законодавчої влади, варто вказати, що Президент є суб'єктом законодавчої ініціативи, оскільки може видавати укази та розпорядження, які здебільшого мають нормативний характер. Не менш важливим є те, що він підписує та оприлюднює закони, прийняті Верховною Радою України. Глава держави може призначити всеукраїнський референдум щодо змін Конституції та скликати референдум за народною ініціативою, згідно із статтею 72 Конституції України [1].

Стосовно взаємодії з виконавчою гілкою влади, можна зазначити, що Президент має право призначати на посади та звільняти з них Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України. Також до цієї групи можна віднести право на скасування нормативних актів, виданих КМУ.

Щодо судової влади Президент України виконує важливу роль, оскільки призначає суддів за поданням пропозиції Вищої ради правосуддя, а також призначає третину складу Конституційного Суду України.

Повноваження у сфері безпеки й оборони пов'язані з тим, що Президент очолює Раду Національної безпеки та оборони України. Також важливою є його роль у формуванні та реалізації військової політики. Мельник С. М. у своїй статті слушно зазначає: «Президент

фактично очолює систему суб'єктів військового управління і, здійснюючи планомірне управління нею, сам виступає своєрідним суб'єктом військового управління з повноваженнями, визначеними для організації й функціонування сектору безпеки та оборони країни» [4, с. 142]. Детальні повноваження глави держави в цій сфері вказані в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» в редакції від 19. 04. 2024 р. [2].

Щодо представницьких повноважень, Президент є головним представником України на зовнішній арені. Він вирішує питання щодо визнання іноземних держав, призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України в інших країнах і міжнародних організаціях, а також приймає листи дипломатичних представництв іноземних держав.

Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що інститут глави держави в Україні відіграє важливу роль у правовій системі, забезпечуючи верховенство права, захист прав і свобод людини, суверенітет та незалежність держави.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28. 06. 1996 р. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21. 10. 1993 р. № 3543-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. 1993.
3. Конституційне право України. Авторський колектив. *Електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ»*. 2023. 536 с. URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/51772/1/%D0%9A%D0%9F%D0%A3_2023_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf
4. Мельник С. М. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. С. 141-145.

Курилюк Юлія Любомирівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Імпічмент як одна з причин дострокового припинення повноважень Президента України

Президент України як глава держави, згідно з Конституцією, не лише забезпечує зовнішнє та внутрішнє представництво країни, але також виконує ключові функції у формуванні та втіленні стратегічних напрямків розвитку країни. Він виконує свої обов'язки протягом п'ятирічного терміну до вступу на пост новообраного Президента, згідно з Конституцією. Проте іноді виникають ситуації, коли його повноваження припиняються достроково.

Дострокове припинення повноважень Президента України – це процес зупинення президентських повноважень передчасно, до завершення виборчого терміну. Це може відбутися з різних причин.

Конституцією України передбачено у статті 108 п'ятого розділу дострокове припинення повноважень у разі:

- 1) відставки;
- 2) неспроможності виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 3) усунення з поста в порядку імпічменту;
- 4) смерті [1].

Президент може заявити про свою відставку, що призведе до дострокового припинення його повноважень. Причини відставки можуть бути різними, включаючи особисті обставини, такі як: стан здоров'я чи сімейні обставини, політичні аспекти, наприклад, незгоду зі стратегією уряду або парламенту, або інші причини, такі як: скандальні ситуації або втрата

підтримки громадськості. Відставка президента може мати великий вплив на політичну ситуацію країни і може викликати потребу в проведенні нових виборів або призначенні нового голови держави.

У випадку, якщо стан здоров'я Президента стає публічною проблемою, можуть бути прийняті різні заходи для забезпечення продовження нормальної роботи уряду. Це може включати медичну допомогу, тимчасове перехідне управління або навіть дострокове припинення повноважень у разі, якщо стан здоров'я виявиться критичним і несумісним з виконанням обов'язків президента. Вирішення таких питань може бути складним і часто потребує політичних та конституційних консультацій.

Із смертю тут, на жаль, все зрозуміло, відсутність людини спричиняє неспроможність виконувати свою роботу взагалі.

Однією з найскладніших процедур усунення з поста президента – імпічмент. Це не лише юридична процедура, а й важливий політичний момент, що відображає ставлення суспільства до дій керівника держави.

Імпічмент – процедура, що передбачає розслідування та розгляд справи щодо можливого усунення Президента України з поста за умови виявлення дій, які можуть вважатися державною зрадою або іншим серйозним злочином. Ця процедура може призвести до дострокового припинення його повноважень.

Це процес, який має відбуватися за чітко визначеними правилами та процедурами.

Стадії усунення Президента України з поста в порядку імпічменту:

I. Ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту Верховною Радою України;

II. Створення тимчасової спеціальної слідчої комісії, обрання спеціального прокурора і спеціальних слідчих.

III. Розгляд і прийняття рішення за результатами обговорення висновків і пропозицій спеціальної тимчасової слідчої комісії.

IV. Розгляд Верховною Радою висновків Конституційного Суду України і Верховного Суду України.

V. Прийняття рішення про усунення Президента України з поста у порядку імпічменту [2].

Коли справа доходить до імпічменту, Конституційний Суд України грає важливу роль у вирішенні питання про конституційність дій президента. Якщо Конституційний Суд підтверджує порушення, президент вважається усуненим від посади.

На час до обрання та вступу на пост нового Президента України, обов'язки глави держави виконує голова Верховної Ради, як передбачено статтею 112 Конституції України. Проте, він не здійснює деякі повноваження, які перераховані у статті 106 Конституції України, зокрема пункти 2, 6–8, 10–13, 22, 24, 25, 27, 28.

Таким чином, цей процес є важливим механізмом забезпечення влади, розподілу владних повноважень та захисту демократичних принципів у країні.

Дострокове припинення повноважень має бути обґрунтованим та підтвердженим наявністю серйозних порушень з боку Президента України. Цей процес передбачає глибоке вивчення справи, проведення ретельного розслідування та висновку компетентних судових інстанцій.

Припинення повноважень має бути справедливим та законним. Кожна деталь процедури є цінною, адже від неї залежить майбутнє країни. Також важливо розуміти, що імпічмент не є метою самою по собі, а є механізмом, який має захищати демократичні цінності та верховенство права. Такий процес повинен бути обґрунтованим та проведеним з дотриманням закону, щоб віддзеркалювати волю народу та забезпечити стабільність та законність у країні.

Тому імпічмент як підстава для припинення повноважень президента повинен бути розглянутий у контексті відповідності конституційним нормам та національним інтересам України.

Отже, порядок дострокового припинення повноважень є складним та відповідальним процесом, який потребує великої уваги та дотримання високих стандартів справедливості та законності. Від його правильності залежить майбутнє країни та її громадян. Цей процес сприяє підвищенню відповідальності владних осіб перед громадянами та зміцненню демократичних інститутів в Україні.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Круподер Д.О. Поняття процедури імпичменту та її правове регулювання в Україні С. 177-183

Мазур Ярослав Павлович,

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив соціальних мереж на інформаційну безпеку в Україні

Негативний вплив соціальних мереж на інформаційну безпеку, несе велику небезпеку на сьогоднішній момент. З моменту початку Євромайдану та вторгнення Росії в Україну відбулось посилення інформаційної війни, кібератак, кібертероризму, а також проведення інформаційно-психологічних спеціальних операцій, проти України, що здійснюються саме через соціальні мережі, і має на меті вплив на населення, поширення ворожої пропаганди та маніпуляцією думкою. Після повномасштабного вторгнення у 2022 році така тенденція тільки посилилась. Також основна проблема інформаційної безпеки полягає в тому, що такі платформи часто збирають великі обсяги особистих даних про своїх користувачів. Такі дані можуть стати об'єктом кіберзлочинних атак, включаючи фішинг, крадіжку особистих даних або злам аккаунтів. З початку проведення гібридної війни проти України в її інформаційному полі соціальні мережі українського сегменту інтернету, стали головним каналом поширення фейкових новин, дезінформації, маніпуляції або перекирвлення інформації. Користувачі інтернету, користуючись не перевіреними джерелами інформації, мають ризик натрапити на неправдиву інформацію, що може негативно вплинути на громадську думку, створивши загрозу національній безпеці чи внутрішній стабільності. Зазвичай інформаційні портали, що ведуть інформаційну діяльність у соціальних мережах, таких як: Facebook, Instagram, Telegram, YouTube, X(колишній Twitter) або Viber, мають різний вплив на інтернет-користувачів залежно від їхньої популярності. Наприклад, для розповсюдження дезінформації чи маніпуляції, може використовуватись клікбейт із заголовком, де користувач може перейти на сайт з такою інформацією за його посиланням, і додати такому сайту додатковий трафік, що сприятиме його поширенню та популяризації.

За даними DataReportal, станом на січень 2024 року в Україні було зафіксовано 24,30 мільйона користувачів соціальних мереж, що дорівнювало 64,9% загального населення, тоді як 52,9 % користувачів соцмереж в Україні становили жінки, а 47,1% – чоловіки [4].

Причина такого широкого користування соцмереж полягає у тому, що ці платформи сьогодні зручно використовуються для особистої комунікації, введення дрібного або середнього бізнесу, де соцмережі використовують як майданчик для маркетингу, ЗМІ або комунікації між громадянами та державними органами у сфері публічного адміністрування. Саме тому через соціальні мережі ворог або зацікавлені в цьому особи здійснюють атаки на інформаційну безпеку, зокрема це може бути через: 1) розповсюдження фейків, тобто поширення дезінформації та неправдивих новин; 2) розповсюдження політичних маніпуляцій, а саме використання соціальних мереж або телебачення для маніпулювання громадською думкою та впливу на політичні процеси в Україні. Для прикладу, у 2021 році ця підстава була причиною блокування проросійських телеканалів «112 Україна», «NewsOne» та «ZIK», які

розповсюджували антиукраїнську пропаганду [3]. 3) Соціальна інженерія та фішинг. Це може включати створення фальшивих профілів або сторінок, що наслідують офіційні, з метою збору конфіденційної інформації або виклику шкідливих дій з боку користувачів, як наприклад, блокування 28 квітня 2024 року, на одну добу, чат-боту Головного управління розвідки у соціальній мережі Telegram і створення фейкових сторінок від його імені.

Найбільш небезпечною загрозою, яка поширюється через соціальні мережі, є інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО). Інформаційно-психологічну спеціальну операцію слід розглядати як систему узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами і часом інформаційних акцій, атак і заходів, що проводяться одночасно або послідовно за єдиними замислом і планом для вирішення завдань інформаційно-психологічного впливу на цільову аудиторію [1, с. 41].

Цілеспрямоване маніпулювання громадською думкою із застосуванням технологій інформаційно-психологічного впливу – один із найбільш небезпечних виявів гібридної війни, яку держава-агресор реалізує проти України [2, с. 116].

Інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) є складними, комбінованими і небезпечними засобами в сучасній інформаційній війні. Його головною метою є поширення в інформаційній мережі негативної інформації, яка може спричинити нанесення шкоди, залякування людей або створення умов, які можуть призвести до загрози внутрішньої стабільності. Для його протидії виконують свої функції такі державні органи, як: Центр протидії дезінформації при РНБО України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, кіберполіція, СБУ тощо.

Література:

1. Юзова І. Ю. Аналіз організації та ведення інформаційно-психологічних операцій при веденні гібридної війни : зб. наук. праць Харківського національного університету Повітряних сил. Харків : 2020. С. 40-44.
2. Новицький В. Я. Стратегічні засади забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. 2022. №1. С.111-118.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : Указ Президента України від 02 лютого 2021 року № 43/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2021#Text>
4. DataReportal – DIGITAL 2024: UKRAINE – офіційна сторінка. URL : <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine>

Мельник Софія Русланівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Конституційно-правовий статус біженців

Біженці часто залишають свої країни через війни, конфлікти, переслідування та інші кризові ситуації. Забезпечення їхніх прав, включаючи право на життя, безпеку, свободу віросповідання та інші основні права, має вирішальне значення для гарантування гідного існування цих людей. Питання конституційно-правового статусу біженців не лише стосується гуманітарних аспектів, а й має велике значення для міжнаціональної стабільності, міжнародної співпраці та захисту прав людини.

Конституційно-правовий статус біженців визначається міжнародним правом та національним законодавством країн, які надають притулок. Проте важливо зазначити, що не всі люди, які змушені були покинути свою країну, є біженцями. Деякі люди можуть мати

статус шукачів притулку, тимчасового захисту або інших категорій, які передбачають менший обсяг прав та свобод.

Біженець – це особа, яка не є громадянином України і яка внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань, або перебуває за межами країни свого попереднього постійного проживання та не може чи не бажає [1].

Особа, яка має намір бути визнаною біженцем України, після перетину кордону без зволікань протягом 5 днів повинна звернутися до центрального органу виконавчої влади, тобто до відповідного територіального органу міграційної служби із заявою про визнання біженцем [2].

Особи, яким надано статус біженця, набувають відповідних прав і беруть на себе відповідні обов'язки. Правовий статус переміщених осіб, яких визнано біженцями, полягає в тому, що вони мають права і обов'язки, як і громадяни України, за винятками, які скориговані Конституцією і законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Вимушені переселенці мають рівні з громадянами України права на охорону здоров'я, медичну допомогу, шлюб та сімейні відносини; право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; право вільно обирати місце проживання; право вільно залишати територію України, за винятками, які встановлюються законом; право на звернення до органів державної влади; право на оскарження в суді їх рішень, дій та бездіяльності та інші права, передбачені законом [1; 3].

Відповідно обов'язком є проходження щорічної перереєстрації; якщо зміна прізвища, складу сім'ї, місця проживання, набуття громадянства України, то варто повідомити протягом десяти робочих днів.

Особа, якій було відмовлено у визнанні біженцем, має право оскаржити це рішення до суду. Проте рішення про визнання особи біженцем приймається індивідуально в кожному конкретному випадку, а саме: яка винна у вчиненні дій, що суперечать меті та принципам ООН; якщо не підтверджені ознаки переслідування; яка вчинила злочини проти миру та воєнні злочини; якщо особа з наміром отримати статус біженця раніше перебувала в третій країні, яка гарантувала їй безпеку [1].

Рішення про визнання особи біженцем може бути скасоване або втрачено. Скасування та втрата статусу біженця – це два різних поняття, які мають суттєві відмінності. Скасування статусу біженця – це процедура, в рамках якої уповноважений орган приймає рішення про те, що особа, яка раніше була визнана біженцем, більше не відповідає визначенню біженця. Підставами можуть бути недостовірні відомості, фальшиві документи та інша неправдива важлива інформація, яка стала підставою для визнання цього статусу. Також якщо особа займається діяльністю, яка становить загрозу національній безпеці, громадському порядку населення України їй загрожує позбавлення статусу.

Втрата може відбутися автоматично, без застосування спеціальної процедури, у випадках, чітко визначених законодавством: якщо особа скористалася громадянством іншої держави, добровільно повернулася до попереднього місця проживання, набула громадянство України.

У сучасному світі проблема біженців стає все більш нагальною та складною. Конституційно-правовий статус біженців відображає важливі аспекти їхнього правового становища в приймаючій країні. Визначення цього статусу вимагає уваги до міжнародних норм, національного законодавства та реалій соціально-політичної ситуації. Законодавство повинно забезпечити біженцям захист їхніх прав та гарантувати їм мінімальний рівень життя. Конституційні принципи, такі як принципи правової держави, гуманізму та соціальної справедливості, повинні лежати в основі формулювання законодавства щодо біженців.

Література:

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
2. Сайт Державної міграційної служби України. URL : <https://dmsu.gov.ua/poslugi/nabuttya-statusu-bizhenczya-abo-dodatkovogo-zaxistu.html>
3. Розділ II Права, свободи та обов'язки людини і громадянина URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

Міщенко Валерія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Місце та доцільність існування інституту Президента в правовій системі України

При вивченні конституційно-правового статусу глави держави варто зазначити, що ця посада зазвичай є одноосібним органом. Таким чином, особливий інтерес викликають дослідження, які розглядають структуру цього статусу, зокрема, враховуючи цю особливість. Важливим у цьому контексті є аналіз робіт, наприклад, О. Марцеляка, що розглядають конституційно-правовий статус омбудсмана. У своїй роботі він розглядає структуру цієї посади, виділяючи основні та додаткові елементи. Основними елементами вчений вважає загальну правоздатність омбудсмана, його права, обов'язки та гарантії діяльності, тоді як до неосновних належать форми і принципи його роботи та відповідальність [1, с. 13].

Однак така організаційна структура може потребувати певних налаштувань у контексті глави держави. У цьому випадку, на нашу думку, було б доцільно звернутися до зіставлення двох понять: «конституційно-правовий статус глави держави» та «конституційно-правовий інститут глави держави».

Нормативний зміст щодо конституційно-правового інституту глави держави в Україні включає, перш за все, положення Конституції України, прийнятої п'ятою сесією Верховної Ради України 1996 року 28 червня, а також відповідно до статті 91 Конституції України – положення інших законів. Наприклад, частина VI статті 103 Конституції України передбачає необхідність прийняття закону, який встановлює процедуру проведення виборів Президента України. Такий закон може вважатися конституційним, хоча в українському законодавстві він не визначений окремою категорією. Щодо інших законів, які можуть мати конституційне значення, прикладом є частина II статті 5 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 року, яка визначає, що до введення надзвичайного стану Президент України може звернутися через засоби масової інформації або в будь-який інший спосіб до груп осіб, організацій, установ, через яких можуть ввести надзвичайний стан, з вимогою припинити свої протиправні дії [2].

Часом ці питання пов'язані з правами, обов'язками та відповідальністю Президента України і також можуть бути регульовані окремими нормативними актами. Наприклад, варто згадати Постанову Верховної Ради України від 26 січня 2009 року № 903-VI, в якій тоді чинного Президента В. Ющенка була покладена особиста відповідальність за швидке знецінення гривні. Це сталося внаслідок того, що Президент двічі проігнорував вимоги Верховної Ради України щодо звільнення В. Стельмаха з посади Голови Національного банку України [3].

Як юридичний інститут, посада глави держави базується на нормах різних галузей права, які регулюють процеси формування (успадкування, вибори, призначення тощо) та здійснення повноважень (коронація, інавгурація), а також припинення повноважень. В Україні

цей юридичний інститут включає норми, перш за все, конституційного та адміністративного права, а також до певної міри – міжнародного права. Норми конституційного права передбачені в конституційних законах, які можуть відрізнятися як формально, так і за їхнім змістом. У цьому розумінні під конституційним законом у формальному аспекті мають на увазі таке: по-перше, сама Конституція; по-друге, закон, що вносить зміни чи доповнення до Конституції; по-третє, закон, прийняття якого передбачено Конституцією. Щодо конституційного закону в матеріальному плані, це будь-який нормативний акт, що стосується питань, що є конституційними за змістом та значенням, тобто входять до сфери конституційного права [4, с.12].

У конституційно-правовому інституті глави держави в Україні – Президента – можна виділити три групи нормативних актів: 1) конституційні закони у формальному аспекті, які включають Конституцію та закони, обов'язок прийняття яких вона передбачає, наприклад, Закон про вибори Президента України; 2) конституційні закони у матеріальному розумінні, до яких належать всі закони, що деталізують положення Конституції, але при цьому пряме їх прийняття Конституцією не передбачено, наприклад, закони, які регулюють повноваження Президента у сферах оборони, національної безпеки або управління надзвичайними ситуаціями, – ці закони можна вважати конституційно-правовими; 3) підзаконні нормативно-правові акти Верховної Ради (постанови), які будь-яким чином впливають на формування та функціонування інституту Президента. [4, с. 13].

Поза конституційними нормативно-правовими актами, на правовий статус Президента України мають вплив окремі індивідуально-правові документи, такі як: акти офіційного тлумачення, які видавати може Конституційний Суд України.

Ця дія практично позбавила главу держави можливості призначити окрему особу (не голову Київської міської ради) головою Київської міської державної адміністрації. Незважаючи на тісний зв'язок між конституційно-правовим інститутом глави держави та адміністративно-правовим інститутом глави держави, їх можна розглядати окремо за об'єктом правового регулювання. Конституційне право включає норми, які встановлюють принципи організації системи органів державної влади, а також аспекти формування та функціонування глави держави. З іншого боку, норми адміністративного права, що базуються на принципах конституційно-правових владовідносин, розробляють роботу цих органів, регулюють діяльність з виконання владних рішень. З погляду правової системи, адміністративно-правовий інститут глави держави, відповідно до предмету адміністративного права, пов'язаний із статусом глави держави у сфері виконавчої влади [4, с. 13-14].

Отже, вивчення та дослідження місця та доцільності існування інституту Президента в правовій системі України є складним, але важливим завданням, яке є актуальним на даний момент для України. Праці, які присвячені аналізу конституційно-правового статусу глави держави, дозволяють виокремити основні та додаткові елементи, розкрити їх значення та взаємозв'язок. Наприклад, робота О. Марцеляка про омбудсмена дозволяє детально дослідити структуру цієї посади, що полегшує порівняння з подібними аспектами статусу глави держави. Також важливим фактором у вивченні конституційно-правового інституту глави держави є розгляд різних видів аномативних актів до яких відносяться конституційні закони у формальному аспекті, конституційні закони у матеріальному розумінні та підзаконні нормативно-правові акти Верховної Ради України, які встановлюють та регулюють повноваження та відповідальність Президента.

Література:

1. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмена: світовий досвід та українська модель : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 – конституційне право. Одеса, 2004. 35 с.

2. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України : офіц. текст : станом на 16 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 23. Ст. 176.

3. Про відповідальність Президента України Ющенка В. А. за ситуацію, що склалася у фінансово-кредитній сфері України : Постанова Верховної Ради України від 26 січня 2009 року № 903-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2009. № 28. Ст. 375.

4. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві : монографія. Суми ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 339 с.

Новак Антоніна Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету

Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

Самостійність судів та незалежність і недоторканність суддів як засади здійснення правосуддя в Україні

Судова влада в конституційній системі розподілу влади є автономною і незалежною гілкою державної влади. Її основна мета полягає в забезпеченні справедливості, вирішенні правових суперечок та розгляді правових конфліктів. Суди встановлюють межі компетенції інших гілок влади, діючи як фактор обмеження для президента, законодавчої та виконавчої влади. Їхня роль у системі поділу влади полягає у здійсненні контролю за додержанням конституційних норм і прав людини та громадянина. І тому, без гарантій незалежності правосуддя не може бути забезпечено ефективного відновлення справедливості, свобод та законних інтересів зацікавлених юридичних чи фізичних осіб.

Незалежність судової системи гарантується на рівні національного, європейського та міжнародного права, що відображено у відповідних правових документах, які ґрунтуються на філософському баченні права, яке визнає, що прийняття рішень у судових справах є виключною компетенцією суддів, які роблять це без будь-якого впливу чи тиску, керуючись законом та своєю власною правосвідомістю, в умовах, де домінує принцип верховенства права.

Положення Конституції закріплюють гарантії самостійності та незалежності судової влади у проведенні правосуддя. Це свідчить про панування демократичних та правових засад у системі країни. Згідно зі статтею 124 Конституції України, будь-яке делегування чи перехрещення повноважень судової гілки влади з іншими органами публічної влади, їхніми службовими або посадовими особами, є забороненим [1]. Представлені у статті положення підкреслюють пріоритетність демократичних та правових принципів у країні, гарантуючи систему, де лише суди мають право на розгляд, вирішення та виконання справ, пов'язаних із правосуддям. Згідно з іншим Законом «Про судоустрій і статус суддів», незалежність суддів гарантується через спеціальний порядок їх призначення, відповідальність, відмову та завершення повноважень; їхньою недоторканністю, імунітетом і стабільністю; процедурою судового процесу, яка визначена процесуальним законом; засекреченістю судового рішення; заборонаю втручання у судову діяльність; відповідальністю за неуважне ставлення до суду або суддів; окремими фінансовими та організаційними аспектами діяльності судів, що встановлені законом; належним матеріальним і соціальним забезпеченням суддів; роботою органів суддівського врядування та самоврядування; заходами для забезпечення особистої безпеки суддів, членів їхніх сімей, майна та їхнім правовим захистом; правом суддів на відставку [2].

Необхідно відрізнити поняття незалежності суддів від їхньої самостійності. Коли мова йде про самостійність судді, це означає, що він має можливість вільно визначати та оцінювати докази, обговорювати питання та ухвалювати рішення згідно із законом та власними переконаннями, не допускаючи незаконного впливу на нього, а також залишається не підзвітний нікому. Недоторканність суддів не є простою перевагою, а складовою частиною їхнього статусу, яка має на меті гарантувати, що судді можуть виконувати свої обов'язки незалежно, об'єктивно і справедливо в рамках публічного правового мандату, забезпечуючи незалежність та неупередженість у судовій діяльності [3].

У документах Ради Європи визначаються дві основні форми незалежності суддів – внутрішня та зовнішня. Внутрішня незалежність означає, що кожен суддя повинен мати можливість вирішувати справи без будь-якого впливу чи тиску, зберігаючи при цьому нейтральність та об'єктивність. Зовнішня незалежність суддів, у свою чергу, полягає в тому, щоб система судової влади не була підпорядкована іншим гілкам влади та у встановленні взаємозв'язку судової влади й суспільства. Важливо враховувати, що ставлення органів законодавчої та виконавчої влади до судової влади має значний вплив на її зовнішню незалежність. Надаючи коментарі щодо рішення суддів, виконавча та законодавча влада мають уникати критики, яка може негативно вплинути на незалежність судової влади або довіру суспільства до неї; їм також варто уникати дій, що можуть поставити під сумнів їхнє бажання виконувати рішення суддів, за винятком випадків, коли вони мають намір подати апеляцію. Напруга між незалежністю суддів та довірою громадськості відображає важливість зв'язку судової системи із суспільством. Судді повинні розуміти, на які заходи чекає громадськість від судової системи та враховувати скарги щодо її функціонування для ефективного здійснення правосуддя.

Вивчаючи питання самостійності судової влади, необхідно пам'ятати про принципи незалежності суддів: 1. Незалежність суддів не є абсолютною і може бути обмежено законом та процедурними правилами, які регулюють судову діяльність. 2. Легітимність незалежності суддів визнається лише під час здійснення судових процедур. 3. Незалежність суддів передбачає наявність у них певних моральних і психологічних якостей, що сприяють здатності суддів самостійно приймати рішення у справі. 4. Суддям гарантована незалежність від зовнішніх та внутрішніх чинників. 5. За порушення незалежності суддів передбачена найбільш серйозна форма відповідальності – кримінальне провадження [4].

Отже, незалежність та недоторканність суддів є гарантією прийняття об'єктивних та неупереджених рішень, а система захисту незалежності суддів затверджує порядок, при якому не може бути вчинений будь-який незаконний тиск, який має намір здійснити вплив на їхню роботу. Якщо виникає спроба впливу на суддів, система гарантує їхній захист та створює умови для ухвалення об'єктивних, безпристрасних та законних рішень. Для подальшого удосконалення механізмів забезпечення самостійності суддів варто розглянути можливість впровадження додаткових інструментів та процедур, таких як: посилення контролю за зовнішніми впливами на суддівську діяльність, підвищення рівня професійної підготовки та підтримки суддів, а також зміцнення механізмів внутрішнього контролю в судовій системі. Лише таким чином можна забезпечити ефективне функціонування судової влади та зберегти її незалежність у сучасних умовах.

Література:

1. Конституція України. Ст. 126. URL : Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII . Ст. 48. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Рекомендація CM/Rec (2010) 12. Комітет Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
4. Герман І. Теоретико-правові засади незалежності суддівського корпусу. Український державний університет імені Михайла Драгоманова. URL : [innovative-research-and-perspectives-of-the-development-of-science-and-technology.pdf](https://www.innovative-research-and-perspectives-of-the-development-of-science-and-technology.pdf)

Новосядлий Костянтин Олександрович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

Поняття та структура Верховної Ради України

Парламент – це вищий, державний, законодавчий орган влади, який виконує свої функції на постійній основі. Основною метою парламенту є формування законів, які регулюють життя громадян та сприяють розвитку держави в цілому. У своїй діяльності парламент забезпечує представництво громадян, різних політичних партій та груп, що гарантує різноманітність поглядів та інтересів під час ухвалення рішень.

Статус Верховної Ради України визначається Конституцією України (статті 75–81), Законом України «Про Порядок діяльності Верховної Ради України» та іншими законодавчими актами.

Згідно зі статтею 75 Конституції України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України [1].

В Україні Верховна Рада посідає провідну роль у законотворчій сфері, маючи вирішальний вплив на формування та реалізацію державної політики. Вона здійснює законодавче регулювання усіх сфер суспільного життя, її діяльність, зосереджена на прийнятті законів, що стає фундаментом для розвитку демократії, захисту прав та свобод громадян, гарантування національної безпеки та стимулювання економічного зростання країни.

За Конституцією України Верховна Рада України є однопалатним парламентом, який складається з 450 народних депутатів, що обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною виборчою системою строком на 5 років. Верховна Рада України є повноважною у випадку обрання не менш як 2/3 від її конституційного складу [2].

Структура Верховної Ради України – це її внутрішня організація, яка обумовлена її представницьким, колегіальним характером, функціями і компетенцією та складається з таких органів та посадових осіб:

1. Голова Верховної Ради України керує роботою Верховної Ради; Перший заступник та заступники Голови Верховної Ради України, які надають допомогу Голові та виконують його обов'язки при його відсутності.

2. Підготовча депутатська група, що координує підготовку до роботи новообраної Верховної Ради.

3. Депутатські фракції, які об'єднують депутатів з подібними політичними переконаннями та інтересами для спільної діяльності у Верховній Раді.

4. Депутатські групи, які об'єднують депутатів, незалежно від їхніх політичних переконань для спільної діяльності у Верховній Раді.

5. Міжфракційні депутатські об'єднання, що координують спільну роботу депутатів з різних фракцій для вирішення конкретних питань.

6. Погоджувальна рада депутатських фракцій (депутатських груп), яка узгоджує позиції фракцій (груп) з певних питань.

7. Лічильна комісія, яка контролює голосування та підрахунок голосів під час голосувань у Верховній Раді.

8. Тимчасова президія першої сесії Верховної Ради України (організовує та контролює роботу першої сесії нового скликання Верховної Ради).

9. Комітети, які вивчають та обговорюють законопроекти та інші питання перед їхнім поданням на голосування.

10. Підкомітети, що спеціалізуються у вивченні певних аспектів питань, які розглядаються в межах комітету.

11. Тимчасові спеціальні комісії, що формуються для вивчення конкретних проблем та розробки відповідних рішень.

12. Тимчасові слідчі комісії, які здійснюють розслідування у важливих справах та подіях.

13. Спеціальна тимчасова слідча комісія, яка формується для розслідування конкретних справ, які вимагають особливої уваги.

14. Постійний представник Президента у Верховній Раді України, що координує взаємодію між Президентом та Верховною Радою.

15. Робочі групи Верховної Ради України, що формуються для вивчення конкретних питань та розробки рекомендацій для Верховної Ради.

Верховна Рада має повноваження розглядати і вирішувати всі питання, що не належать до компетенції органів державної виконавчої або судової влади. Ті, що не вважаються такими, вирішуються шляхом всеукраїнського референдуму. Порядок діяльності Верховної Ради України встановлюється регламентом, прийнятим українським парламентом 10 лютого 2010 року. Робота Верховної Ради відбувається сесійно, а для забезпечення організації її роботи створюється спеціальна Президія.

Отже, Верховна Рада України, що складається з чотириста п'ятдесят народних депутатів, виконує ключову роль у законодавчому процесі держави. Основною її функцією є ухвалення законів та прийняття важливих рішень, що стосуються як держави, так і громадян. Крім того, Верховна Рада здійснює контроль за діями уряду, забезпечує представництво різних інтересів та партій в парламенті, а також відіграє значну роль у формуванні політики держави та забезпеченні здійснення прав громадян. Вона також має важливу функцію прийняття державного бюджету, який визначає фінансові пріоритети та розподіл коштів на різні сфери суспільного життя. Верховна Рада відіграє важливу роль у забезпеченні принципу розподілу влади шляхом контролю за дотриманням законів та конституційних норм, що сприяє запобіганню зловживанням та корупції в органах влади та забезпечує рівноправність перед законом для всіх громадян.

Література:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення : 06.05.2024).

2. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України: фондова лекція з навчальної дисципліни «Конституційне право України». Київ. 2015. URL : <https://www.naiiu.kiev.ua/files/kafedru/kmp/lectures/lekc4-kpy.doc> (дата звернення : 06.05.2024).

Пецанюк Уляна Ігорівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правовий статус національних меншин в Україні

Правовий статус національних меншин – це сукупність прав, свобод та обов'язків, які спрямовані на збереження їх національної ідентичності та розвиток вже існуючої соціальної спільноти, яка склалась історично.

«Національна меншина» – це чисельно менша, відмінна за своїми етнічними ознаками від основної маси населення, група громадян даної країни, глибоко інтегрованих в її суспільне життя, на її території живуть ті, чий традиції і бажання зберегти і розвивати свою культурну, мовну, релігійну і етнічну ідентичність є давніми та постійними [2].

На нашу думку, національна меншина – це групи людей, які мають власну ідентичність, культуру, мову та історію, відмінну від більшості населення країни, де вони проживають. У забезпеченні прав національних меншин головне – дозволити кожній особі самій визначати свою належність до цієї групи і вільно виражати свою ідентичність у всіх

сферах життя. Це означає, що всі громадяни України мають однакові права на особистий, економічний, культурний, соціальний і політичний розвиток, без відмінностей через національну приналежність.

Права національних меншин:

1. Право на самоідентифікацію – тобто кожен має право самостійно вирішувати, чи відчуває себе членом національної меншини;
2. Свобода громадських об'єднань та мирних зібрань – це право людей об'єднуватися у групи та проводити зібрання або акції з мирними цілями без переслідування чи обмежень від держави чи інших осіб;
3. Свободу вираження поглядів і переконань, думки, слова, совісті та релігії – це означає, що кожна людина має право вільно висловлювати свої думки, ідеї, переконання та релігійні вірування без будь-яких обмежень чи переслідувань з боку держави або інших осіб;
4. Право на участь у політичному, економічному та соціальному житті – тобто шляхом участі у виборах та референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та інших;
5. Використання мови національної меншини (спільноти). Використання мови національної меншини в їхній спільноті важливе для збереження культурної та мовної різноманітності.
6. Мова є не лише засобом спілкування, але й ключовим елементом ідентичності та спадщини;
7. Освіту, зокрема мовами національних меншин (спільнот). Освіта з використанням мов національних меншин є важливим аспектом збереження культурної та мовної різноманітності. Це сприяє розвитку ідентичності, збереженню спадщини та підтримці мовного розмаїття в суспільстві;
8. Збереження культурної самобутності національної меншини є важливим завданням для збереження культурної різноманітності та визначення унікальності кожної культурної групи [1].

Основні гарантії національних меншин включають:

1. Користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства;
2. Розвиток національних культурних традицій. Це означає збереження, відродження, модернізацію та інтерпретацію унікальних культурних елементів;
3. Відзначення національних свят. Відзначення національних свят національних меншин є важливою складовою їх культурного життя. Ці свята відображають унікальність та традиції конкретного етнічного чи національного колективу;
4. Сповідування своєї релігії. Сповідування релігії національних меншин є складним та різноманітним явищем, яке відображає культурну та релігійну різноманітність сучасного світу;
5. Створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Обов'язки національних меншин в Україні збігаються з обов'язками громадян країни. Особа, яка є членом національної меншини, має дотримуватися Конституції та законів України, захищати державний суверенітет та територіальну цілісність країни, поважати мову, культуру, традиції, звичаї, релігійну ідентичність українського народу, а також інших національних меншин і корінних народів України. Важливо також сприяти інтеграції національної меншини в українське суспільство.

Загалом, правовий статус національних меншин є важливим для їхньої захищеності, самовизначення та рівних можливостей. Він гарантує право на культурну та мовну самобутність, сприяє толерантності та різноманітності у суспільстві. Забезпечення цього статусу є важливим кроком у збереженні міжетнічної гармонії та гарантує участь у політичному та соціальному житті країни на рівних умовах. Правовий статус національних меншин в Україні відображається у законодавстві, що забезпечує їхні права та свободи, але є

потреба у подальших зусиллях для забезпечення повного дотримання цих прав у повсякденному житті та уникнення дискримінації.

Література:

1. Про національні меншини (спільноти) в Україні : Закон України від 13.12.2022 № 2827-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

2. Ткачук Д. Г. Національні меншини як об'єкти-суб'єкти державної етнополітики. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/55.pdf

Попелюшко Андрій Вікторович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правова охорона конституції України

Законодавчий захист Конституції України є фундаментальним аспектом правової та політичної системи країни. Конституція виступає як найвищий закон України, встановлюючи принципи управління, структуру влади та права та обов'язки громадян. Законодавчий захист Конституції гарантує її виконання та збереження, як основи української демократії. Цей захист забезпечується за допомогою різних механізмів, включаючи судовий контроль, конституційні поправки та інституційні засоби контролю.

Форми захисту конституції визначаються як сукупність правових засобів, що спрямовані на попередження спотворення та скасування ключових конституційних цінностей у тексті самого Основного закону шляхом його зміни, на рівні законодавства у формі ухвалення нормативно-правових актів, а також у практиці застосування конституції [1, с. 2].

Одним із ключових механізмів захисту Конституції є судовий контроль. Конституція створює Конституційний Суд України, якому доручено тлумачення Конституції та вирішення спорів, пов'язаних з її застосуванням. Конституційний Суд має повноваження перевіряти конституційність законів, указів та інших актів державних органів. Якщо закон або дія урядовців визнаються неконституційними, Конституційний Суд може скасувати їх, забезпечуючи відповідність принципам, закріпленим у Конституції.

Конституцію України можна змінювати, але цей процес є обдуманим і вимагає значної згоди. Поправки можуть бути запропоновані Президентом, членами Парламенту або через народні ініціативи, які підтримують значну кількість громадян. Запропоновані поправки повинні пройти кілька читань у Парламенті і часто потребують кваліфікованої більшості голосів. Важливо зазначити, що деякі основні положення Конституції, такі як територіальна цілісність України та основні права і свободи громадян, вважаються такими, що не підлягають змін, що забезпечує важливі гарантії проти довільних змін, які могли б підірвати основні принципи держави.

Важливим запобіжником від неправомірної зміни змісту Конституції є конституційна вимога про те, що законопроект про внесення змін парламент може розглядати лише за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам ст. 157 та 158 Конституції [2].

Законодавчий захист Конституції несе відповідальність не лише державні інституції. Організації громадянського суспільства, правозахисники та звичайні громадяни відіграють важливу роль у моніторингу дотримання конституційних принципів. Громадське залучення, адвокація та правові виклики, висувані громадянським суспільством, сприяють постійному захисту та розвитку конституційних норм.

Законодавчий захист Конституції в Україні стикається з постійними викликами, включаючи політичну нестабільність, корупцію та зовнішні тиски. Шлях країни до посилення

демократичних інститутів та правової держави включає постійні зусилля з посилення захисту конституційних норм, підвищення незалежності судової системи та формування культури конституціоналізму серед громадян та державних службовців.

На завершення законодавчий захист Конституції України є важливим для забезпечення демократичного управління, захисту фундаментальних прав та гарантії правової держави. Через механізми, такі як судовий контроль, конституційні поправки, парламентський нагляд та залучення громадськості, Україна прагне зберегти та забезпечити свій конституційний лад незважаючи на численні виклики. Конституція залишається живим документом, що відображає прагнення українського народу до вільного, справедливого та демократичного суспільства.

Література:

1. Адміністративне право. Методичні матеріали і рекомендації до вивчення навчальної дисципліни для студентів 2 курсу. Правова охорона та захист Конституції України. URL : http://nulau.edu.ua/materials/files/constitutional_law/0049/01.pdf
2. Енциклопедія Сучасної України. Encyclopedia of modern Ukraine. Охорона Конституції України. URL : <https://esu.com.ua/article-77299>

Притула Святослав Владиславович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Місце апарату глави держави в системі органів державної влади

Формування інституту президентства або апарату глави держави в пострадянських країнах відбувалося одночасно з інституціоналізацією вищих органів державної влади, включаючи главу держави, і здебільшого здійснювалося ситуативно, без належного теоретико-методологічного опрацювання принципів інтеграції інституту президентства в державні структури. Це є однією з причин нескоординованості та непослідовності розвитку інституту президентських органів не лише в Україні, а й в інших країнах. Така непослідовність у процесі формування президентських інститутів може призвести до їх перетворення на бюрократичні організації, які монополізують владно-управлінські функції та домінують над суб'єктами державної влади. У цьому контексті актуальними вважаються теоретико-правові засади побудови апарату глави держави в системі державного апарату.

Центральним суб'єктом системи глави держави в Україні є Президент України [1, с. 433]. Це безпосередньо впливає з формально-юридичного змісту чинних конституційно-правових норм. Тому саме цей суб'єкт відіграє першочергову роль у змістовній реалізації функцій, притаманних президентству як формі здійснення державної влади.

Україна має президентсько-парламентську форму правління, в якій Президент, як глава держави, відіграє ключову роль у системі державної влади. Президент є головним представником виконавчої влади в Україні. Він здійснює керівництво діяльністю виконавчої влади, видає укази і розпорядження, призначає і звільняє керівників центральних органів виконавчої влади, призначає і звільняє членів уряду.

Обґрунтування місця Адміністрації Президента в системі органів державної влади безпосередньо пов'язане з розумінням інституційного устрою та поділу державної влади, відображеного в ч. 1 ст. 6 Конституції України [2], згідно з якою державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Слід мати на увазі, що виконавча влада відокремлена від органу, який забезпечує її діяльність (Президента України), і не може розглядатися лише як доповнення чи складова його діяльності. Таке відокремлення зумовлене, зокрема, наявністю власної правової та фінансової основи, самостійних повноважень і правосуб'єктності публічного права. Однак варто також

зауважити, що таке відокремлення є досить відносним і що Президент може впливати на організацію та діяльність Президії, в тому числі шляхом реорганізації та ліквідації Президії. Водночас, згідно з Положенням «Про Адміністрацію президента України» від 02.04.2010 року, затвердженого Указом № 504/2010 [3], адміністрація не володіє всіма необхідними ознаками органу державної влади, такими як: безпосереднє виконання завдань і функцій держави, видання загальнообов'язкових нормативно-правових актів та забезпечення реалізації повноважень державним примусом.

Перш за все, відсутність у науці комплексного та узгодженого розуміння поняття та природи президентських інститутів призвела до того, що в Україні та інших країнах світу президентські інститути де-факто формуються без належного теоретико-методологічного обґрунтування, що призводить, зокрема, до непослідовності та неузгодженості в організації діяльності президентських інститутів. Нижче наведено деякі з найбільш поширених проблем. Частково це пов'язано з відсутністю кореляції між президентськими інституціями та іншими допоміжними органами глави держави, а також з тим, що існує декілька підходів до розуміння структур глави держави. Зокрема, передумовою такої неоднозначності є те, що поняття «механізм» має загальне лексичне значення як «установа або сукупність установ, що обслуговують певну сферу управління або економіки» [4, с. 36], що дозволяє позначати одну або кілька установ як механізм.

На сьогодні Адміністрація Президента України має координувати роботу всіх інших допоміжних органів глави держави в особі його керівника, і в цьому відношенні, порівняно з простою «взаємодією», яка на певному етапі інституціоналізації Адміністрації Президента мала б обмежувати відносини Президента України з іншими допоміжними органами, його діяльність значно розширюється.

Варто звернути увагу на специфіку взаємодії. Тобто, якщо взаємодія зазвичай передбачає юридичну рівність учасників правовідносин, то за координації, яка, на думку Б. О. Шамрая та І. О. Шамрая й І. Л. Олійника [5, с. 64], зводиться до владного впливу суб'єктів вищого рівня на суб'єктів нижчого рівня, зводиться до спрямування діяльності взаємодіючих підсистем на самостійне та автономне виконання спільних завдань.

Підбиваючи вищевикладене, слід зробити висновок, що більш послідовним є визначення апарату глави держави як її основного допоміжного органу, що дозволяє розмежувати поняття допоміжного органу, канцелярії глави держави та її системи допоміжних органів.

Відтак – визначити апарат Президента України постійно діючим головним допоміжним органом Глави держави із загальними повноваженнями, що утворюється на професійній основі на засадах державної служби та відповідно до чинного законодавства здійснює всебічне, професійне та інклюзивне забезпечення здійснення Главою держави своїх повноважень, а також підтримку та координацію діяльності інших допоміжних органів Глави держави. Слід зазначити, що наведена вище концепція апарату глави держави, насамперед, визначає особливості апарату Президента України і не відображає особливостей діяльності допоміжних організацій глави держави в інших країнах (переважно монархічних формах правління).

Література:

1. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти, монографія. К. Ліра-К, 2009, 580 с.
2. Конституцій України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про Положення про Адміністрацію Президента України : Указ Президента України від 02.04.2010, №504/2010. *Офіційний вісник України*. 2010. №25. Ст. 978. URL: Про Положення про Адміністр... | від 02.04.2010 № 504/2010 (rada.gov.ua)
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. Ірпінь. Перун, 2005. 1728 с.

5. Шамрай В. Поняття і суть взаємодії, її значення. *Прокуратура, людина, держава*. 2004. № 1(31). С. 60-67.

Савчук Богдан Юрійович,

*здобувач освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правова охорона Конституції України

Потреба в охороні та захисті конституції виникла разом зі створенням перших конституцій. Така потреба мала особливе значення, так як у конституції закріплювались головні і невід'ємні права та засади діяльності народу та державних органів. Ця ідея розвивалась та втілювалась поступово разом з розвитком судової практики і можливості трактування конституції.

В Україні після подій Революції гідності та Помаранчевої революції ця потреба загострилася і виникла необхідність створення та запровадження нового та дієвого захисту конституції.

Про визначення охорони Конституції України можна сказати, що це, система спеціальних юридичних та інституційних механізмів, що забезпечують захист Конституції України від порушення, утверджують її верховенство як акта найвищої юридичної сили, запобігають спотворенню закріплених нею конституційних цінностей, убезпечують від неправомірних змін її положень або скасування (блокування) дії взагалі [1].

Конституція становить правову основу суспільного і державного життя, визначає засади конституційного ладу, принципи організації державної влади, закріплює основоположні права та свободи людини і громадянина та їхні гарантії. Це визначає потребу в її особливому захисті [1].

В Україні охороною конституції займається Конституційний Суд України, що контролює виконання приписів конституції, регулює відповідність чинного законодавства та гарантує стабільність Конституції України. Такі заходи є прямим здійсненням повноважень Конституційного Суду України, що дає розуміння того, що Конституційний Суд України є одним з головних засобів для регулювання та захисту конституції.

Також важливо зазначити, що дослідники цього питання мають доволі суперечливі думки щодо суб'єктів захисту конституції. Ю. М. Тодика вважає, що охорона і захист Конституції України – це завдання і обов'язок всіх державних органів і посадових осіб [3]. Однак Ф. В. Верніславський вважає, що в державному механізмі існує ціла низка владних інституцій, які не можуть і не повинні займатись цією діяльністю [5]. З цим пов'язані спроби відокремлення центральних суб'єктів по охороні конституції.

В Україні із забезпечення верховенства права і дотримання Конституції відповідають органи місцевого самоврядування, суди, прокуратура, Рада національної безпеки і оборони України, але вони проводять лише контрольну функцію.

На нашу думку, охороною та захистом конституції повинні займатись усі органи правозастосовної діяльності, які забезпечують дотримання конституційного ладу. Також це є усі засоби і заходи із забезпечення дотримання конституційних приписів. Також особливе місце в захисті конституції має народ, який є єдиним джерелом влади і має право на захист конституції від дій неконституційної влади шляхами, передбаченими конституцією або крайніми мірами на власний розсуд.

У Конституції України сказано, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [2, ст. 68], а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2, ст. 19]. Такі визначення підкреслюють важливість охорони конституції і її приписів, бо, через їх порушення та недотримання, можуть

виникнути непередбачувані події, що можуть призвести до змін у розділі 1 Загальних засад КУ чи зовсім їх вилучення, що буде мати вплив на соціальне і правове становище в Україні.

Література:

1. Encyclopedia of modern Ukraine. URL : <https://esu.com.ua/article-77299>
2. Конституція України 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4381>
3. Тодика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики : монографія Харків: Факт, 2000. URL : <https://constitutionalist.com.ua/tluchamachennia-konstytutsii-i-zakoniv-ukrainy-teoriia-i-praktyka/>
4. Черняк Є. В. Охорона Конституції України та конституцій зарубіжних країн: конституційно-порівняльний аналіз : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 592с. URL: https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2021/02/mon_%D0%A7%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%AF%D0%9A-%D0%84.%D0%92..pdf
5. Верніславський Ф. В. Правова охорона Конституції як передумова стабільності конституційного ладу України: теоретичні аспекти. *Вісник Чернівецьк. ун-ту*. 2008р. №478. С. 43-44. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DB N=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2015_3_38.pdf

Сенюк Олександра Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Обмеження права людини на свободу пересування у воєнний час

Свобода пересування – це фундаментальне право людини, яке гарантується міжнародним правом та Конституцією України. Це право дає людям можливість вільно пересуватися в межах своєї країни та за її межами, обирати місце проживання та покидати його.

Важливість свободи пересування визначається в таких аспектах: самореалізація (це право дозволяє людям реалізовувати свої життєві плани, шукати кращі можливості для роботи, освіти та особистого життя), розвиток особистості (подорожі та проживання в різних місцях збагачують досвід людини, розширюють кругозір та сприяють розвитку особистості), економічна свобода (свобода пересування є важливою для економічного розвитку, оскільки вона дозволяє людям вільно пересуватися за роботою, інвестувати), зв'язки з родиною та друзями (дає людям можливість підтримувати зв'язки з родиною та друзями, які живуть в інших місцях), втеча від переслідувань (свобода пересування може бути рятівною для людей, які рятуються від переслідувань, насильства або стихійних лих.

Незважаючи на стільки очевидних переваг та доказів важливості цього конституційного права людини, можуть бути і обмеження щодо нього.

Відповідно до положень Конституції України, право на свободу пересування не є абсолютним і може обмежуватись в умовах воєнного стану для захисту інтересів національної або громадської безпеки, забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров'я та з метою захисту прав і свобод інших осіб. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим

адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Так, у зв'язку із введенням воєнного стану, можуть запроваджуватись заходи правового режиму, які і впливають на реалізацію права на свободу пересування:

1. Запровадження у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантської години (заборони перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень.

2. Встановлення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів. Так, для забезпечення здійснення заходів особливого режиму створюється система пропускового режиму та за рішенням військового командування комендатурою видаються особам перепустки.

3. Встановлення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан [1].

Під час воєнного стану громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Служби безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки, може заборонятися змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки, обмежуватися проходження альтернативної (невійськової) служби [2].

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року в країні було введено воєнний стан. Це призвело до низки обмежень прав і свобод людини, що були зазначені вище, але в тому числі й до обмеження права чоловіків призовного віку на виїзд за кордон. Виїзд чоловіків за межі держави було припинено на підставі підзаконних актів, що створило низку корупційних ризиків та зловживань з боку органів державної влади. Сьогодні ж можливі корупційні ризики аналізуються різними способами, до яких, зокрема, можна віднести надання висновків антикорупційною експертизою проєктів законів та постанов, які регулюють питання пересування, в'їзду та виїзду за межі України [3].

Так, передбачається вичерпний перелік підстав, за яких в умовах воєнного стану чоловікам від 18 до 60 років надається право на виїзд за межі України: стан здоров'я (на лікування), для навчання (до прикладу, якщо студент вступив до іноземного вишу до повномасштабного вторгнення), сімейні обставинами, професія (відрядження), допомога ЗСУ (водії-волонтери, які перевозять вантажі для ЗСУ, медичні вантажі чи гуманітарну допомогу), діячі культури, спортсмени та тренери для участі в офіційних змаганнях і тренувальних зборах [4].

Отже, свобода пересування – це фундаментальне право людини, яке гарантується міжнародним правом та Конституцією України. Однак у певних обставинах, це право може бути обмежене, в тому числі й з метою захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення або прав та свобод інших осіб. Такою обставиною в Україні стало введення воєнного стану. Необхідність цих обмежень пояснюється прагненням держави забезпечити обороноздатність країни та зберегти мобілізаційні ресурси, протидіяти дезінформації та маніпуляціям, запобігти незаконному перевезенню людей.

Література:

1. Які особливості реалізації права на свободу пересування в умовах воєнного стану? URL : <http://surl.li/ictks>
2. Права і свободи громадян в умовах воєнного стану. Wikipedia URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D1%96

%D1%81%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD_%D0%B2_%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83

3. Право на свободу пересування в умовах війни» URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/302367/294396>

4. Виїзд українських чоловіків за кордон у 2024 році: які умови та кого точно випустять. URL : <https://vsn.ua/news/viyizd-ukrayinskih-cholovikiv-za-kordon-u-2024-rotsi-yaki-umovi-ta-kogo-tochno-vipustyat-36260>

Тичинська Юліанна Юріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Характеристика особливостей Конституції України

Конституція України – це Основний закон України, яка регулює взаємовідносини між державою та громадянами та яка була прийнята 28 червня 1996 року. Вона визначає основні принципи організації держави, гарантує права і свободу громадян, які є недоторканими, встановлює порядок функціонування влади та системи правосуддя. Конституція України відіграє важливу роль для законодавства та політичного життя країни. Конституція визначає функції та повноваження Президента України, Верховної Ради, уряду, судових органів та всіх інших органів влади, закріплює цілісність території та нормативну єдність України. Прийняття Конституції закінчило процес становлення України як суверенної, незалежної держави.

Особливостями Конституції України є:

1. Принцип верховенства Конституції. Конституція України є нормативним актом, який має найвищу правову силу і є основою для всього законодавства країни. Усі інші нормативно-правові акти повинні відповідати Конституції і не суперечити їй.

2. Засади конституційної системи. Конституція України встановлює принципи правової держави, розділення влади на законодавчу, виконавчу та судову, а також гарантує рівність перед законом усіх громадян незалежно від раси, кольору шкіри, релігії, політичних поглядів тощо.

3. Гарантія прав та свобод громадян. Конституція України закріплює основні права та свободи людини і громадянина, серед яких право на життя, свободу слова, право на освіту, охорону здоров'я, приватну власність тощо. Усі органи влади зобов'язані захищати ці права та не допускати їх порушень.

4. Принцип відповідальності перед громадянами та перед законом. Конституція передбачає відповідальність державних службовців та органів влади перед громадянами за свою діяльність, а також перед законом за порушення законів та Конституції. Забезпечення виконання законів та Конституції є обов'язком кожного громадянина та органу влади.

Прийняття Конституції засвідчило досягнення певної стабільності в українському суспільстві, адже сам цей процес, як правило, зумовлюється переходом суспільства до якісно нового стану; в Україні результатом зміни суспільного ладу стало формування громадянського суспільства і демократичної, соціальної, правової держави. Конституція України закріплює основи її суспільного і державного ладу, визначає напрями розвитку суспільства і держави, основи організації та діяльності органів публічної влади, встановлює конституційні гарантії здійснення прав і свобод людини і громадянина, спрямовує розвиток державної та самоврядної форм народовладдя. Вона є Основним законом не тільки держави, а й суспільства, оскільки

встановлює засади організації не лише державного механізму, але й інститутів громадянського суспільства, визначає державний і суспільний лад України [1].

Прийняття Конституції України включає різні етапи. Перший етап – прийняття Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року, в якому містяться основні положення про незалежність та самостійність держави. Цей документ був важливим етапом у становленні країни як незалежної в межах Конституції та створив правову основу для подальшого розвитку української держави. Другий етап – прийняття Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Цей акт офіційно проголосив про встановлення державної незалежності від Радянського Союзу та став ключовою подією в історії країни, розпочавши новий етап у розвитку української державності. Третій етап – процес проведення та розробки Конституції. 27 червня 1996 року розпочалося позачергове засідання Верховної Ради, яке тривало фактично безперервно майже добу. Одним з депутатів був Михайло Сирота, який упродовж 15 годин простояв за трибуною, відстоюючи права та обов'язки громадян, за що його прозвали «батько конституційної ночі». Четвертий етап – конституційна реформа.

Таким чином, чинну на сьогодні Конституцію України було прийнято Верховною Радою України. Голосування було проведено 28 червня 1996 року о 09 годині 33 хвилині. В голосуванні взяло участь 387 народних депутатів України («за» – 338, «проти» – 18, «утрималось» – 5, «не голосувало» – 26). Конституція України включає XV розділів, які об'єднують 166 статей і 17 пунктів, що складають останній XV розділ [2].

Отже, Конституція України становить фундамент для побудови правової держави, захисту прав та свобод громадян, забезпечення природного розвитку демократичного суспільства та держави в цілому. Вона є основою для реалізації громадянами своїх прав та обов'язків, а також гарантією стабільності та розвитку країни на основі принципів справедливості та законності.

Література:

1. Марчук М. Конституція України як Основний закон суспільства і держави. URL : <https://univd.edu.ua/uk/news/10164>
2. Конституція України та її розвиток. URL : https://arm.naiiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil2.html

Толюк Марина Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль і місце конституційного права України в національній правовій системі

У всіх правових системах конституційне право зазвичай вважається провідною та пріоритетною галуззю публічного права. Це також стосується системи права України. Конституційне право України є провідною галуззю національного права, яка регулює найважливіші суспільні відносини, зокрема політичні та інші, що з ними тісно пов'язані. У сучасній науці конституційного права існують різні визначення цієї галузі права. Деякі країни використовують термін «державне право» паралельно з концепцією конституційного права [1, с. 5].

Суперечності в термінології між «конституційним правом» і «державним правом» переважно мають суттєвий характер, а не стосуються лише ознак. Ці дискусії відображають розбіжні погляди правознавців на суть, зміст, предмет, і методи, систему та первинні джерела конституційного права, зокрема Конституцію. Терміни «конституційне право» і «державне право» почали використовуватися вченими-правознавцями у Великій Британії, США, Франції, Німеччині та інших країнах Європи та Північної Америки приблизно одночасно у XIX

столітті. Це пояснюється тим, що ці терміни були запозичені російськими правознавцями-вченими з Австро-Угорської імперії та Німеччини [2].

Роль та місце конституційного права в системі національного права визнаються об'єктом конституційно-правового регулювання та характером його взаємозв'язку з приватноправовими та іншими галузями публічного права. Це ґрунтується на основних принципах загальної теорії права, згідно з яким система права розділяється на дві підсистеми – публічне і приватне право. У рамках публічного права формується конституційне, адміністративне, кримінальне, фінансове законодавство; у межах приватного права – цивільне, сімейне, трудове та інші галузі законодавства. Проте варто зауважити, що цей розподіл є відносною конвенцією, оскільки норми однієї галузі можуть впливати на інші та переплітатися з ними [3].

Роль Конституції полягає в забезпеченні балансу між публічними та приватними інтересами у правовій системі, перш за все, через встановлення різноманітності форм власності, їх статусу та взаємозв'язку, а також соціальної спрямованості (функції) держави. Таким чином, Конституція визначає основи цивільного права. Іншими словами, регулюючи взаємовідносини між владними структурами та їхніми підлеглими, Конституція підтверджує свою роль як головне джерело публічного права, а конституційне право виступає основною галуззю. З іншого боку, визначаючи статус особи, індивіда в суспільстві, конституційне право заклало основи приватного права, що регулює відносини між окремими особами [4, с. 34].

Більшість норм конституційного права мають характер імперативності, які становлять основу правопорядку. Відхилення від цих норм шляхом укладання приватноправових угод, контрактів або інших дозволених юридичних форм встановлення прав та обов'язків між суб'єктами конституційних відносин строго заборонене. Це впливає з того, що ані політичні права, ані влада не можуть бути приватною власністю особи. Таким чином, це підкреслює різницю між конституційним і цивільним правом, а також той факт, що деякі норми конституційного права є складовою частиною цивільного права.

Між конституційним правом та іншими галузями публічного права, зокрема адміністративним та фінансовим, існує глибокий зв'язок. Основою для нормування цих галузей є загальний публічний інтерес, а також структура та функціонування державної влади. Особливо тісний зв'язок спостерігається між конституційним правом та адміністративним правом, яке регулює управлінську діяльність держави, визначає форми та методи її функціонування. Однією з функцій адміністративного права є адаптація статичних принципів конституційного права до динамічного розвитку суспільних відносин. Воно впроваджує основні принципи конституційної системи управління та забезпечує правовий захист, включаючи адміністративну відповідальність, зокрема, з метою захисту конституційних прав і свобод [4, с. 34].

Адміністративне право, з одного боку, є самостійною галуззю національного права, маючи свій власний предмет і метод регулювання. Воно визначає статус та функціонування органів управління, а також норми їх взаємодії з іншими учасниками правових відносин. З іншого боку, існує глибокий зв'язок між конституційним правом України та фінансовим правом. Фінансове право регулює питання збору, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. Основні принципи цієї діяльності залежать від норм конституційного права, які формулюються як у Конституції, так і в інших джерелах конституційного права.

У свою чергу, норми фінансового права регулюють фінансування органів конституційного права, таких як: Верховна Рада України, Конституційний Суд України, органи місцевого самоврядування тощо. Цим нормам також притаманний імперативний, обов'язковий характер, але вони не мають політичного спрямування, оскільки регулюють відносини щодо мобілізації та розподілу фінансових ресурсів. Конституційне право України тісно пов'язане з іншою галуззю публічного права, а саме з кримінальним правом, яке має особливість у тому, що його норми встановлюють заборони на певні види поведінки під загрозою застосування репресивних санкцій. Конституція визначає зміст і принципи політики у цій сфері, а також її мету та соціальну спрямованість.

У свою чергу, кримінально-правові норми забезпечують захист багатьох конституційно-правових принципів. Конституційне право, встановлюючи систему та принципи організації та діяльності судової влади, визначає основи для кримінально-процесуального, цивільно-процесуального права, адміністративно-процесуального права, а також конституційного судочинства (конституційного процесу). Останнім часом зв'язок між конституційним правом і цими галузями права розширюється та змінюється. Це стає результатом, серед іншого, розширення сфери конституційно-правового регулювання, залучення до нього нових суспільних відносин, а також створення та функціонування нових конституційно-правових інститутів, які надають нового змісту конституційним нормам [4, с. 35].

Література:

1. Конституційне право України : підручник для студентів вищих навчальних закладів/ за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2015, с. 115.
2. Конституційне право як галузь національного права. URL : https://studies.in.ua/konst_seminar/4175-konstitucyne-pravo-yak-galuz-naconalnogo-prava.html
3. Скакун О. Ф. Пушкін О. А. Правова система України: час нових звершень. Правова система України: теорія і практика. К., 1993. С. 36.
4. Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. К : Алерта, 2011. 380 с.
5. Конституційне право України : підручник / за ред.: В. П. Колісник, Ю. Г. Барабаш. Х. : Право, 2016. 416 с.

Фільчук Крістіна Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Функції та соціальне призначення місцевого самоврядування в Україні

Місцеве самоврядування в Україні є ключовим компонентом демократичної державної системи, що забезпечує ефективне управління на місцевому рівні, задоволення потреб громадян та сприяє сталому розвитку регіонів. Основні функції місцевого самоврядування охоплюють широкий спектр діяльності від управління комунальним майном до забезпечення основних соціальних сервісів, тоді як його соціальне призначення полягає в зміцненні місцевих демократій, забезпеченні більшої участі громадян у прийнятті рішень та підвищенні прозорості та відповідальності влади [1].

Основні функції місцевого самоврядування включають такі функції:

1. Управлінська функція. Місцеве самоврядування в Україні виконує управлінську роль, яка включає планування та виконання місцевих бюджетів, розробку та реалізацію місцевих програм економічного і соціального розвитку, а також управління комунальним майном і послугами.

2. Регуляторна функція. Місцеві органи самоврядування мають право приймати рішення на основі місцевих нормативно-правових актів, що регулюють соціально значущі аспекти життя громади, такі як містобудування, забезпечення громадського порядку, захист навколишнього середовища тощо.

3. Соціальна функція. Забезпечення надання основних соціальних послуг, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та культурні заходи. Ці послуги спрямовані на підвищення якості життя населення та зміцнення соціальної справедливості.

4. Економічна функція. Стимулювання місцевого економічного розвитку через підтримку малого та середнього бізнесу, створення сприятливого інвестиційного клімату та розробку проектів з інфраструктурного розвитку.

5. Захисна функція. Захист прав та інтересів мешканців громади, включаючи забезпечення правопорядку та публічної безпеки, а також здійснення заходів щодо цивільного захисту населення у разі надзвичайних ситуацій.

6. Соціальне призначення. Сприяння активній участі громадян у місцевому самоврядуванні, що включає ініціювання громадських слухань, участь у виборах та можливість впливати на місцеву політику через громадські ради та інші форми прямої демократії [2].

Місцеве самоврядування в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку країни, покращенні умов життя мешканців та зміцненні демократичних принципів управління, забезпечуючи при цьому незалежність та ефективність на місцевому рівні.

Щодо функцій та соціального призначення місцевого самоврядування в Україні, слід додати кілька аспектів, які детальніше висвітлюють цю тему, особливо в контексті політичних, економічних і соціальних змін, що відбуваються в країні:

1. Інтеграція з європейськими стандартами. Україна, як країна, що прагне до інтеграції в європейські структури, приводить місцеве самоврядування у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Це передбачає впровадження принципів прозорості, відповідальності, ефективності та участі громадян у вирішенні місцевих питань.

2. Децентралізація влади. Важливим аспектом реформ в Україні є децентралізація, яка передає значні повноваження та ресурси з центрального рівня на місцевий. Це зміцнює місцеве самоврядування, робить його більш здатним задовольняти потреби громадян, а також сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів.

3. Участь громадянського суспільства. Місцеве самоврядування стає ефективнішим, коли існує активна участь громадян та громадських організацій. В Україні, зокрема, зростає роль громадських ініціатив та волонтерських організацій у місцевому розвитку, що також сприяє прозорості та залученню громадян до управлінських процесів.

4. Розвиток інфраструктури та послуг. Однією з ключових задач місцевого самоврядування є розвиток інфраструктури та надання якісних послуг населенню. Це включає осучаснення комунального господарства, забезпечення доступу до якісної питної води, розвиток транспортних мереж, а також підтримку освітніх і медичних установ.

5. Місцевий економічний розвиток. Місцеве самоврядування відіграє ключову роль у створенні сприятливого середовища для інвестицій та підтримки підприємництва. Через податкові ініціативи, залучення інвесторів та підтримку локальних бізнесів, місцеві органи влади можуть значно впливати на економічне зростання та створення робочих місць.

Серед викликів для місцевого самоврядування в Україні залишається залучення кваліфікованих кадрів, боротьба з корупцією, а також необхідність адаптації до нових економічних умов і змін у законодавстві. Водночас, перспективи місцевого самоврядування пов'язані з подальшим зміцненням автономії, підвищенням ефективності управління та глибшою демократизацією влади [3].

Тож місцеве самоврядування в Україні є важливою складовою демократичної системи, що забезпечує ефективне управління на місцевому рівні, реагування на потреби громадян та сприяє сталому розвитку регіонів. Його роль полягає не лише в управлінні та наданні послуг, але й у зміцненні демократії, залученні громадян до прийняття рішень та забезпеченні прозорості та підзвітності влади.

Література:

1. Завдання , функції та повноваження. Великодержинівська сільська рада Кропивницького району, Кіровоградської області. URL : <https://velykoseverynivska-silrada.gov.ua/osnovni-zavdannya-ta-funktsiy/>

2. Гливік А.О. Функції місцевого самоврядування в умовах трансформації політичної системи України. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 180-189.

3. Титикало Р.С. Функції органів місцевого самоврядування. *Наукові записки. Серія право*. 2022. №12. С. 286-291.

Чмут Катерина Михайлівна,
здобувачка освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Передвиборча агітація

Вибори – це не просто голосування, а потужний механізм демократії, що дає людям можливість творити свою долю.

Процес виборів складається з ряду чітко визначених та регульованих етапів, серед яких важливим є передвиборча агітація, оскільки вона відіграє ключову роль в інформуванні виборців і допомагає їм у формуванні свого вибору. Але важливо відрізнити два поняття: «передвиборча агітація» та «правополітична реклама».

Загалом, через те, що в кожного з науковців своє визначення поняття «*передвиборча агітація*». Існує декілька підходів до тлумачення даного поняття. Узагальнено передвиборча агітація – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати або не голосувати за певного кандидата на виборах. Передвиборча агітація може здійснюватися в будь – яких формах і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України, законам України та підзаконним нормативно-правовим актам, але, при здійсненні яких, повинні бути дотримані певні принципи проведення, а саме:

- рівність;
- контроль;
- свобода кандидатів у виборі дозволених форм і засобів ведення передвиборної агітації;
- необхідно, щоб органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші ставились неупереджено до всіх кандидатів й політичних партій без винятку.

Основною метою передвиборної агітації є надання кандидатам можливості рівноправно поширювати серед виборців свої політичні програми та плани, а виборцям — змоги аналізувати стратегії та погляди кандидатів, які відображають їхні інтереси.

У загальному передвиборчу агітацію можна здійснювати в досить великій кількості форм, що не суперечать і не порушують норми Конституції та закони України. У Виборчому кодексі досить великий перелік дозволених форм та засобів здійснення передвиборної агітації в зазначений період, під час реалізації цієї стадії виборів. Серед них знайшли своє відображення: організація різноманітних зборів та інших видів зустрічей з виборцями; розголошення та поширення в друкованих та електронних засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів та інших видів такого інформування; розповсюдження паперових засобів з агітаційним текстом тощо. А найпопулярнішим засобом поширення передвиборної агітації серед населення є засоби масової інформації.

Загалом, вважається, що найефективнішою формою проведення агітації є збори громадян. Це надає можливість виборцям ознайомитися та оцінити особисті, професійні та ділові характеристики кандидатів, а також зрозуміти зміст і напрямки їхніх передвиборних програм і майбутніх намірів. Такий формат може бути організований у різних формах, наприклад, індивідуальні чи групові зустрічі, або збори на відкритому повітрі.

Не можливо не згадати те, що сьогодні агітація в соціальних мережах набуває все більшого значення через доступ до Інтернету. Є кілька причин, чому кандидати використовують цей спосіб агітації. Інші форми агітації також існують, але наразі найпопулярнішими є засоби масової інформації. Вони ефективно і швидко інформують про хід виборчого процесу та результати. Регулювання використання ЗМІ покладено на законодавство, таке як Виборчий кодекс [5. с.2].

Варто також зазначити і заборони:

- у передвиборній агітації не можна брати участь особам без громадянства та/або іноземці; членам виборчих комісій; посадовим і службовим особам; органам виконавчої влади, правоохоронним органам, органам місцевого самоврядування та судам;
- забороняється поширення недостовірної інформації відомостей про суб'єктів виборчого процесу та наклепів;
- не дозволяється розміщення агітації в будівлях державних органів.
- забороняється проводити передвиборну агітацію, що містить надання коштів виборцям, членам комісій, установам, організаціям тощо;
- забороняється повідомлення про перебіг виборчого процесу до офіційного оприлюднення результатів;
- зарубіжні органи масової інформації, що діють на території України, не можуть проводити агітацію під час виборчого процесу. Та багато інших [3. с.219-224].

Головним є те, що передвиборна агітація починається з моменту реєстрації кандидата на виборах, а припиняється конкретно за 24 години до дня проведення виборів. Ці часові рамки не можна порушувати, бо вони регламентуються законодавством, і за навмисні маніпуляції з цим, передбачається відповідальність та санкції [4].

Отже, передвиборна агітація – це одна із стадій виборчого процесу, що займає певний період виборчої кампанії, і реалізується сукупністю передбачених законом засобів, форм, дій щодо підготовки та поширення інформації агітаційного характеру, яку застосовують учасники виборчого процесу (кандидати/партії) з метою спонукання виборців до вибору на їхню користь.

Передвиборну агітацію можна проводити у багатьох формах, які відповідають законам України. У Виборчому кодексі вказано різноманітні способи агітації, такі як зустрічі з виборцями, реклама в засобах масової інформації, розповсюдження агітаційних матеріалів тощо. Основним і популярним засобом є масові ЗМІ, які забезпечують швидке та ефективне поширення інформації про кандидатів.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4976>
2. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 року зі змінами № 396-ix. Редакція від 31.12.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Кравченко В.В. Конституційне право України : навчальний посібник. Вид. 6-те, виправл. та доповн. К. : Атіка, 2009. 608 с.
4. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI (редакція станом на 01.01.2022).
5. Передвиборна агітація: до питання сучасного доктринального розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. с. 6. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua>

Шубович Ангеліна Ігорівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Конституційна відповідальність як вид юридичної відповідальності

У наш час питання Конституційної відповідальності стає все більш актуальним, адже Конституційна відповідальність може бути ефективним інструментом для боротьби з корупцією, яка в наш час, на жаль, активно розвивається. Крім цього, Конституційна відповідальність є одним з інструментів, які забезпечують верховенство права в Україні. Вона гарантує, що навіть найвищі посадові особи держави будуть покарані в разі

порушення закону. Перш ніж розглянути питання конституційної відповідальності, необхідно розглянути такі поняття.

Юридична відповідальність – це нормативна, гарантована та забезпечена державним переконанням або примусом міра реагування держави на дотримання та виконання норм права, у правомірній поведінці суб'єктів права, що схвалюється або заохочується державою [8].

Конституція України – це як правило, єдиний правовий акт або система таких актів, за допомогою яких народ, чи органи держави, які виступають від його імені, встановлюють основні принципи устрою суспільства і держави, форми безпосередньої демократії, визначають статус державної влади і місцевого самоврядування, механізм їх здійснення, закріплюють права і свободи людини й громадянина [1].

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України та законів України, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [2].

Цивільно-правова охоплює відшкодування шкоди, завданої порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина [4]. Наприклад, якщо внаслідок незаконного затримання особи її звільнили з роботи, то ця особа може звернутися до суду з позовом про відшкодування втраченої заробітної плати. До адміністративно-правової належить накладення адміністративних стягнень на посадових осіб та юридичних осіб за порушення конституційних норм [5]. Кримінально-правова тягне кримінальне покарання за злочини, посягання на конституційний устрій, права та свободи людини і громадянина [6]. Наприклад, відповідно до ст. 111 Кримінального кодексу України державна зрада карається позбавленням волі на строк від 12 до 15 років з конфіскацією майна або без такої [3]. Конституційно-правова тягне відповідальність органів державної влади, посадових осіб та громадян за невиконання або неналежне виконання своїх конституційних обов'язків [7]. Наприклад, Президент України може бути позбавлений повноважень за звинуваченням у державній зраді. Також розглянемо заходи забезпечення конституційної відповідальності. До них можна віднести конституційний контроль, тобто перевірка відповідності законів та інших нормативно-правових актів Конституції України, Конституційним Судом України [7]. Судовий захист конституційних прав і свобод, наприклад, звернення до суду з позовами про захист порушених конституційних прав і свобод [7]. У нас існують актуальні проблеми конституційної відповідальності, такі як: неефективність застосування заходів юридичної відповідальності, коли випадки незаконного затримання громадян або застосування до них фізичної сили не завжди розслідуються та караються належним чином [6]. Або ж недосконалість законодавства, так як деякі норми Конституції України не мають прямого законодавчого забезпечення, що ускладнює їх реалізацію та притягнення до відповідальності за їх порушення [7]. Крім цього, корупційні дії посадових осіб можуть призводити до порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також до уникнення ними відповідальності за такі порушення. Наприклад, хабарництво може призвести до того, що суддя прийме неправильне рішення, яке порушує права однієї зі сторін [6]. Для вирішення цих проблем можна запропонувати декілька шляхів. Насамперед, необхідно вдосконалити законодавство у сфері конституційної відповідальності, до прикладу, прийняттям законів, які будуть чітко визначати склад злочинів та адміністративних правопорушень, пов'язаних з недотриманням конституційних норм, крім цього, встановити жорсткі санкції за такі порушення. По-друге, забезпечення неупередженого та ефективного застосування законів, для цього потрібно забезпечити такі умови, щоб правоохоронні органи та суди неупереджено та ефективно розслідували та карали порушення конституційного законодавства. По-третє, підвищення рівня правової культури громадян.

Вважаємо, що у воєнний час особливо можуть бути поширені порушення конституційного ладу. В Україні до конституційної відповідальності можуть бути

притягнуті наступні особи. Президент України – за державну зраду, узурпацію влади, за грубе порушення Конституції України або інші тяжкі злочини. Судді Конституційного Суду України та Генеральний прокурор України – за вчинення діяння, що є несумісним з їхнім статусом, грубе або систематичне порушення Конституції України або інші тяжкі злочини.

Отже, можна зробити висновок, що система конституційної відповідальності України не є досконалою і потребує постійного розвитку та адаптації до нових проблем, які виникають у суспільстві. Ця система має бути ефективною, справедливою та забезпечувати застосування відповідальності за будь-яке порушення конституційних норм. Переконані, що лише за таких умов можна буде забезпечити верховенство права в Україні, захист прав людини, прав і свобод громадянина, зміцнення верховенства права та демократії.

Література:

1. Про Конституційний Суд України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
2. Державна зрада. URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>
3. Цивільний кодекс України від 19.06.2003 р. зі змінами. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Кодекс адміністративного правопорушення України від 12.04.1985 р. зі змінами. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
5. Кримінальний кодекс України від 17.01.2002 р. зі змінами. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
7. Про Конституційний Суд України : Закон України від 03.10.2017. р. зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
8. Юридична відповідальність: поняття і ознаки. URL : <https://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-prava-lekcii/4406-yuridichna-vdpovdalnst-ponyattya-oznaki.html>

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Гошта Вікторія Юрїєвна,

*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Право на відтермінування та розтермінування виконання судового рішення

У цивільному процесі сторони можуть звертатися до суду з проханням про відтермінування або розтермінування виконання судового рішення. Суд може прийняти таке рішення у випадках, коли стягнення в повному обсязі відразу може завдати непропорційної шкоди або створити надмірні труднощі для виконання рішення.

В Україні право на відтермінування та розтермінування виконання судового рішення регулюється Цивільним процесуальним кодексом України. Згідно з цим законодавством, суд може прийняти рішення про відтермінування або розтермінування виконання рішення, якщо це вважається необхідним для забезпечення виконання рішення та уникнення непропорційних труднощів для сторін.

Відповідно до статті 435 ЦПК України є право на відтермінування або ж розтермінування виконання судового рішення [1].

Відтермінування виконання рішення суду – це можливість перенести таке виконання на інший час, коли ж розтермінування є наданням можливості на виконання цього рішення, але за певними визначеними частинами у встановлені строки.

Стаття 267 ЦПК України визначає порядок вирішення питання судом про відтермінування або розтермінування виконання, або ж цей питання вирішується після відкриття виконавчого провадження.

Суд приймає таке рішення на підставі відповідного клопотання сторін або за власною ініціативою. При цьому враховуються фінансовий стан сторін, обставини конкретного випадку та інші обставини, що можуть вплинути на виконання рішення. Суд також може встановити умови для відстрочення або розстрочення виконання рішення, наприклад, зобов'язання сторін надати заставу чи укласти договір розстрочення платежу [1].

Питання про відтермінування або розтермінування може порушити після відкриття виконавчого провадження або сам державний виконавець або ж сторони виконавчого провадження, їхні представники.

Суттю надання відтермінування є визначення нової чіткої дати, пізнішою ніж первинна, після завершення строку та з настанням якої має бути повністю виконане рішення. Суд при розгляді заяви про відтермінування встановлює доцільність та виходить з міркування необхідності надання саме такого строку відтермінування виконання рішення, про який просять у заяві, адже наявність такої необхідності та причини відтермінування має бути доведена стороною. Обставини, які викликають необхідність надання додаткового часу до повного виконання рішення суду, впливають безпосередньо та становлять залежність на строки такого відтермінування [2].

Право на відтермінування та розтермінування виконання судового рішення є одним із заходів, які може застосовувати суд для забезпечення виконання рішення. Відтермінування передбачає встановлення певного строку для виконання рішення, який може бути пізніше продовжений за рішенням суду. Розтермінування передбачає розподіл суми, що підлягає стягненню, на частини, що сплачуються протягом певного періоду часу.

При розгляді такого питання суд враховує фінансовий стан сторін, наявність інших обставин, що можуть вплинути на можливість виконання рішення, необхідність захисту інтересів дитини або інших осіб, а також для забезпечення принципів справедливості та рівності перед законом. Рішення про відтермінування або розтермінування може бути ухвалене за умови забезпечення виконання рішення, наприклад, шляхом надання застави або укладення договору розстрочення платежу. Ці заходи спрямовані на забезпечення того, щоб рішення суду було виконане, але при цьому не завдали непропорційні труднощі сторонам.

Варто зазначити, розтермінування або відтермінування виконання судового рішення робить неможливим примусове виконання судового рішення до спливу строків, визначених судом, тобто розтермінування або відтермінування не змінює цивільного зобов'язання [3].

Ухвала – це той вид рішення, який постановляється про відтермінування або розтермінування виконання судового рішення. Також ухвалу можуть постановити для встановлення чи зміну способу та порядку виконання судового рішення або відмову у вчиненні відповідних процесуальних дій. Ухвала може бути оскаржена. У деяких випадках ухвала може надсилатись банку або державному чи приватному виконавцю (частина сьома статті 435 ЦПК України) [1].

Отже, право на відтермінування та розтермінування виконання судового рішення в Україні визначається Цивільним процесуальним кодексом. Це елементи, які спрямовані на забезпечення ефективного виконання судових рішень та врахування інтересів сторін. Основною метою відтермінування та розтермінування є забезпечення виконання судового рішення без непропорційної шкоди для сторін та інших зацікавлених осіб.

Суд приймає рішення про відтермінування або розтермінування виконання рішення на підставі клопотання сторін або за власною ініціативою, враховуючи фінансовий стан сторін, обставини конкретного випадку та інші фактори. Суд може встановити умови для відтермінування або розтермінування, такі як: надання застави чи укладення договору розстрочення платежу, для забезпечення виконання рішення.

Право на відтермінування та розтермінування сприяє захисту інтересів сторін, дозволяючи їм виконати рішення суду без надмірних труднощів. Ці заходи сприяють забезпеченню справедливості та ефективності цивільного процесу, допомагаючи здійснювати правосуддя відповідно до закону.

Право на відтермінування та розтермінування виконання судового рішення в цивільному процесі в Україні є важливим механізмом, який допомагає забезпечити справедливість і ефективність правосуддя. Згідно з Цивільним процесуальним кодексом, суд може прийняти таке рішення на підставі клопотання сторін або власної ініціативи. Враховуючи фінансовий стан сторін та обставини конкретного випадку, суд може встановити умови для відтермінування або розтермінування виконання рішення. Ці заходи спрямовані на те, щоб уникнути непропорційних труднощів для сторін та забезпечити ефективне виконання судових рішень. Такий підхід сприяє дотриманню принципів справедливості та рівності перед законом у цивільному процесі в Україні.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Постанова Верховного Суду від 21.02.2019 у справі № 2-54/08. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80036988>
3. Постанова Великої Палати від 04.06.2019 р. у справі № 916/190/18. *Верховний Суд. Велика Палата. Ліга Закон*. URL : https://verdictum.ligazakon.net/document/82424013?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=verdictum_text&utm_content=jl08

Засоренко Ілля Юрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості здійснення права на спадкування малолітніми особами

Попри те, що інститут спадкування існує вже сотні років та зважаючи на значну кількість наукових праць на рівні статей, дисертаційних та монографічних досліджень, на перший погляд, він може вважатися ґрунтовно дослідженим та досконало вивченим. Однак

практика показує, що при реалізації права на спадкування у пересічних громадян виникає чимало проблем, які, перш за все, пов'язані з укладенням заповітів, прийняттям спадщини тощо. Не кажучи про виникнення проблем з реалізацією прав, пов'язаних зі спадкуванням у дорослих людей, такі права мають також і малолітні особи, які в силу свого віку повною мірою самостійно не можуть реалізувати свої права.

Наявність спеціальних правил щодо здійснення права на спадкування малолітніми особами повною мірою узгоджується з загальними засадами основи яких здійснюється інститут спадкування, зокрема, захист непрацездатних родичів і членів сім'ї заповідача, принцип сімейно-родинного характеру спадкування тощо [1, с. 10-11].

Перш за все, слід зазначити, що здатність бути спадкоємцем є елементом цивільної правоздатності фізичної особи, теоретичною можливістю, яка виникає у неї з моменту народження [2, с. 267]. Законодавчим підґрунтям цього положення є ч. 2 ст. 6 СК України [3], де передбачено, що малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Крім того, законодавче визначення віку малолітньої особи регламентоване й у ст. 31 ЦК України [4]. У цьому контексті цікавим є те, що вказана лише верхня межа – «до» 14 років, і при цьому не зазначено про нижню межу, як це зроблено при вказівці на вікові рамки неповнолітньої особи. Тому можна констатувати, що нижня межа віку малолітньої особи розпочинається з моменту народження.

Враховуючи вищенаведене, чинне законодавство передбачає, що спадкоємцями можуть виступати малолітні особи за умови наявності в них суб'єктивного права на спадкування, яке виникає на підставі юридичного складу – сукупності юридичних фактів, первинним з яких є факт смерті спадкодавця [2, с. 267].

Щодо особливостей здійснення права на спадкування малолітніми особами, можемо зазначити таке.

Перш за все зазначимо про таку гарантію малолітніх осіб, як право на гарантовану частину спадщини. Зокрема, положеннями ч. 1 ст. 1241 ЦК України передбачено, що малолітні діти спадкодавця спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з інших суб'єктів визначених у цій частині в разі спадкування за законом (обов'язкова частка). При цьому Анікіна Г.В. зазначає, що під час реалізації права на обов'язкову частку виникає чимало практичних проблем, зокрема: інші спадкоємці можуть заперечувати щодо виділення такої частки; в окремих встановлених законом випадках суд, враховуючи конкретні обставини, може зменшити розмір обов'язкової частки тощо [5, с. 141].

Ще однією гарантією захисту прав малолітньої особи на спадкування є «автоматичне» прийняття спадщини. Зміст механізму полягає у тому, що малолітня особа вважається такою, що прийняла спадщину, якщо відповідно до чинного законодавства вона не подала заяву про відмову від прийняття спадщини (ч. 4 ст. 1268 ЦК України). Це означає, що навіть якщо заява про прийняття спадщини не була подана від імені малолітньої особи або вона не була зареєстрована разом зі спадкодавцем на момент його смерті, вони все одно автоматично приймають спадщину. Тому подання заяви про прийняття спадщини такими особами є необов'язковим. При цьому слід зазначити, що автоматичне прийняття спадщини неодноразово критикувалося вченими. Наприклад, Бордюг Т.О. у дисертації присвячені участі малолітніх та неповнолітніх осіб у цивільному процесу наголошує на тому, що припущення про автоматичне прийняття спадщини дітьми не завжди відповідає їхнім інтересам. Тому вона пропонує внести зміни до цього загального правила, зокрема, встановити, що малолітні особи розглядаються такими, які прийняли спадщину, лише за винятком ситуацій, коли спадщина включає обтяжене майно або майнові права [6, с. 4].

Специфічною властивістю здійснення права на спадкування малолітніми особами є також порядок відмови від прийняття спадщини. Відмова від прийняття спадщини є одностороннім правочином, тому спадкоємцю необхідно мати повну цивільну дієздатність. Зокрема, батьки (усиновлювачі) або опікун мають право відмовитися від спадщини, що належить малолітній особі, лише за погодження органу опіки та піклування (ч. 4 ст. 1273 ЦК

України). Орган опіки та піклування контролює, щоб права малолітньої особи були захищені, а інтереси враховані.

Отже, ми визначили загальні гарантії щодо прийняття спадщини малолітніми особами, до яких можна віднести:

- спеціальний порядок прийняття та відмови від спадщини;
- здійснення контролю за спадкуванням з сторони органів опіки та піклування;
- наявність права на гарантовану частку спадщини [7].

Таким чином, ми розглянули особливості здійснення права на спадкування малолітніми особами та визначили, що чинним законодавством дійсно встановлені спеціальні правила щодо спадкування цією категорією осіб, що перш за все пов'язано з необхідністю дотримання їх прав та захисту інтересів. Законодавство визначає малолітньою особою дитину до 14 років, підкреслюючи їхню здатність бути спадкоємцями з моменту народження. Встановленими особливостями є обов'язкова частка спадщини; спеціальний порядок прийняття спадщини, роль органів опіки та піклування під час реалізації інституту спадкування малолітніми особами та специфіка відмови від прийняття спадщини.

Література:

1. Спадкове право : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Нестерцова-Собакарь О.В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2017. 164 с.
2. Гейнц Р. М. Здійснення права на спадкування малолітніми особами. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (3–7 квітня 2023 р)*, м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 267-269.
3. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення : 05.05.2024).
4. Сімейний кодекс України: Кодекс від 10.01.2002 № 2947-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення : 05.05.2024).
5. Анікіна Г.В. Особливості спадкування за заповітом за законодавством зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. № 1. 2020. С. 138-142.
6. Бордюг Т. О. Участь малолітніх та неповнолітніх осіб у цивілістичному процесі : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2021. 217 с.
7. Онуфрієнко О. Порядок прийняття спадщини дитиною. *Ліга: Закон*. 2021. URL : <http://surl.li/hibbb>.

Коржинський Роман Вадимович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Історичний розвиток та становлення сімейного законодавства України

Сімейне право як галузь права, об'єктом правового регулювання якого є особисті немайнові та майнові відносини між учасниками сімейних правовідносин, пройшло шлях від одного з інститутів цивільного права до виокремлення в окрему галузь права.

Перші закріплені норми та перші згадки щодо сімейного права були зазначені в законах Хаммурапі, близько 1750 р. до н.е. Закони Хаммурапі склалися із 282 параграфів, серед яких було присвячено 37 захисту прав сім'ї, з §§ 127–164. Параграфи стосуються загальних питань шлюбу, а саме: законності шлюбу, підтвердження шлюбу різними юридичними фактами, укладення шлюбного контракту, відповідальності за зраду чоловіка чи жінки, процедури

розлучення та ін. Важливе питання в законах Хаммурапі приділялося власності подружжя. У сім'ї дружина могла мати власне майно, якщо чоловік їй його подарував, підтверджуючи це документом з відповідною печаткою, внаслідок чого жінка могла вільно розпоряджатись цим майном. Також були врегульовані в законах Хаммурапі питання щодо боргів подружжя. Відповідно до норм параграфів, жінка могла не нести відповідальності за борги чоловіка, які він мав до вступу у шлюб, так само і чоловік не несе відповідальності за борги дружини. Це не стосувалося боргу, який був набутий подружжям після одруження, чоловік та жінка разом відповідали за борг перед кредитором у цьому випадку. Закони Хаммурапі відіграють важливе значення для українського сімейного права, оскільки юристи аналізували та здійснювали рецепцію його норм в подальшому [1, с. 222].

Наступним важливим етапом для розвитку сімейного права України є період Київської Русі. Тут можна виділити два основні підетапи розвитку сімейного права – дохристиянський та християнський.

Джерелами регулювання сімейних правовідносин у дохристиянський період є звичаї та язичницькі обряди. У цей період шлюб не завжди міг нести в собі волевиявлення осіб, общини змушували чоловіка або жінку одружитися один на одному з метою поріднити общини або додати в сім'ю нові робочі руки. У дохристиянській Русі існувало декілька форм та способів укладення шлюбу, а саме: договір, відкуп та викрадення нареченої. У дохристиянський період жінка не мала права вирішувати долю шлюбу, викрадення жінки було законною формою та способом укладення шлюбу як і інші [2, с. 45].

Християнський період Київської Русі надав святості шлюбу та сімейним правовідносинам. З'явилося нове джерело сімейного права замість язичницьких обрядів – «церковне право». У X столітті церкві було надано монопольне право на регулювання шлюбно-сімейних відносин, на Русі почалася трансформація церковних норм у звичай і узаконення рішень церкви, щодо сімейних відносин [2, с. 45]. Пізніше була створена Руська Правда в XI–XII ст., у якій були норми щодо шлюбно-сімейних правовідносин. У Руській Правді було закріплено, що жінка має ті ж самі права, що й чоловік у шлюбних відносинах, вони є рівними між собою.

Після розпаду Київської Русі в XI–XIV ст. з'явилися й інші норми та акти, завдяки яким регулювалися сімейні правовідносини, вони були зазначені у трьох Литовських статутах (1529, 1566, 1588 років), законодавстві Речі Посполитої, Угорського королівства, Російської держави, Австрійської імперії тощо [3, с. 152].

Важливе значення для історії сімейного права України відіграють саме Литовські статuti. Варто почати із шлюбного віку, відповідно до Статуту 1566 року шлюбний вік жінок становив 15 років, а чоловіків — 18. Згодом Статут 1588 року зменшив шлюбний вік жінки до 13 років. Укладення шлюбу за статутами складалося з таких етапів: сватання, оглядини, заручини, вінчання та весілля. Сватання й оглядини як підготовча дія не мали ніяких правових наслідків. Правові наслідки наставали тільки після заручин. Сторона, яка відмовилась одружитися після укладання угоди про шлюб (заручин), зобов'язана була виплатити обумовлене угодою недотримання як відшкодування витрат із підготовки до шлюбу [4, с. 42].

В. В. Момотов протиставляв культуру до біологічним началам людського життя; це можна розуміти під тим, що культура та звичаї пов'язані із біологічними началами і вони завжди будуть поруч із шлюбно-сімейними відносинами [2, с. 45]. Ця думка є правильною, і її можна простежити в той момент, коли частину сучасної України, Гетьманщини, було приєднано до Московської держави в 1654 році. Незважаючи на те, що Україна була приєднана до іншої держави, вона все ще характеризувалася власними культурними звичаями та нормами.

У часи перебування України під владою Російської імперії в 1840–1842 роки було введено в дію Звід законів Російської імперії. Вперше в історії сімейного права України було введено поняття принципу роздільності майна подружжя. Загалом, правове регулювання шлюбно-сімейних правовідносин у дорадянський період характеризувалось такими ознаками:

держава не втручалась в шлюбно-сімейні відносини, залежність сімейних правовідносин від віросповідання і звичаїв, жорстка підпорядкованість жінки до влади чоловіка [3, с. 153].

У радянський період, починаючи з 1918 р., було поставлено ціль звільнення жінки з-під влади чоловіка в сімейних правовідносинах. Першим актом, яким регулювались шлюбно-сімейні відносини в цей період, був Кодекс законів про акти громадянського стану, про сім'ю та опіку 1919 р., у ньому перевага надавалася майновим відносинам завдяки принципу роздільності майна подружжя. На зміну цього акта в 1926 р. було створено Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УРСР. У цьому акті вводиться поняття спільності подружнього майна набутого за час шлюбу, але це не означало того, що обоє з подружжя мали однакове право на це майно. Сучасний принцип рівності часток подружжя в праві на набуте майно, що випливає з рівності внеску кожного з шлюбу, був закріплений дещо пізніше, а саме – в Кодексі про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. [3, с. 154].

Внаслідок економічного та культурного розвитку України після отримання незалежності 24 серпня 1991 року, в Україні починають відбуватися реформи сімейного законодавства, що включало введення змін до старого Кодексу УРСР 1969 р. та створення нового Сімейного кодексу України в 2002 р.

Отже, сімейне законодавство України пройшло тривалий історичний шлях, внаслідок якого сформувалося сучасне правове регулювання та норми відповідно до яких функціонує сучасне сімейне законодавство.

Література:

1. Грищенко О. П. Сімейне право в законах Хаммурапі. *Літописець: збірник V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції»*. Житомир. ЖДУ. 2018. С. 221-224.
2. Бирилюк О. М. Формування шлюбу в Київській Русі: норми звичаєвого та церковного права. *Часопис Київського університету права*. Київ. 2010. № 4. С. 44-48.
3. Новохатська Я. В. Становлення сімейного законодавства України. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. В. П. Маслова*. Харків. 2015. С. 151-155.
4. Бай Т. Шлюбно-сімейні стосунки за литовськими статутами. *Правозахисний рух: історія та сучасність*. Полтава. ПНПУ. 2014. №7. С. 42-44.

Мазан Дарина Анатоліївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Перспективи розвитку механізмів цивільно-правового захисту життя людини

На сьогодні, в умовах воєнних конфліктів та глобальної кризи, постає питання щодо покращення захисту не лише права на життя, але й прав та свобод людини загалом. Важливо зазначити, що кожна сучасна країна з демократичним устроєм у своїй конституції та інших законодавчих актах встановила права, свободи та обов'язки громадян та механізми їх втілення та захисту.

Незалежно від того, що права та свободи людини діють безпосередньо, необхідні практичні механізми для їхнього захисту. Механізми захисту прав та свобод людини та громадянина розглядаються як системи та комплекси послідовних дій для захисту прав людини та громадянина; як дії, спрямовані на відновлення порушених прав; як система органів та засобів, закріплених у Конституції, які найбільш повно та ефективно забезпечують захист прав людини [13, с. 53].

Залежно від рівня правового регулювання, їх можна поділити на два види – міжнародні та національні.

Право на життя знаходить своє місце як у регіональних, так і в універсальних договорах з прав людини та є частиною міжнародного права. Серед них можна виділити Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права тощо. Також важливе значення мають норми міжнародного гуманітарного права, які застосовуються в ситуаціях збройного конфлікту, оскільки в цей час підвищений рівень небезпеки для життя людини. Контроль за дотриманням всіх закріплених міжнародних норм здійснюють такі міжнародні організації як ООН, Рада Європи, ОБСЄ тощо [14, с. 3].

Участь України в міжнародному захисті прав людини відображає впровадження міжнародних норм у національне законодавство. Хоча права людини, гарантовані Конституцією України, відповідають міжнародним нормам, країна стикається з проблемами їх реалізації, особливо права на життя. Збройний конфлікт, що почався у 2022 році, призвів до порушень міжнародного гуманітарного права, включаючи умисне знищення цивільного майна та інфраструктури, вбивства, крадіжки, викрадення цивільних осіб, використання забороненої зброї, злочини геноциду та екоциду [14, с. 4].

Розглядаючи національний механізм захисту прав людини, можна зазначити, що відповідно до законодавства України особа має право на цивільно-правовий захист у випадках, передбачених цивільним законодавством. Згідно з ч. 1 ст. 15 ЦК України, «кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання» [5].

І.О. Дзера визначає цивільно-правовий захист як систему заходів, спрямованих на усунення порушень цивільних прав та інтересів, а також на зобов'язання порушника відновити порушене право [15, с. 683]. Однак у випадках порушення права на життя його відновлення неможливе. Враховуючи думку О.І. Антонюк, важливо зазначити, що цивільно-правовий захист вона визначає, як результат застосування захисних заходів. Згідно з її визначенням, «цивільно-правовий захист полягає в запобіганні порушенням права або інтересу при їх потенційному порушенні, припиненні вже існуючого порушення, відновленні порушеного права та усуненні інших перешкод для реалізації прав та інтересів. Все це досягається за допомогою цивільно-правових заходів, які застосовуються самою особою або уповноваженим органом» [16, с. 6].

Серед механізмів цивільно-правового захисту життя людини, який є найбільш універсальним і дієвим, є судовий захист. Зокрема, в ч. 1 ст. 16 ЦК України зазначено, що «кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу» [5].

Важливість захисту права на життя впливає з того, що, незалежно від його значущості та визнання потреби у вдосконаленні механізмів цивільно-правового захисту, в різних країнах існують дещо різні норми, які регулюють питання, пов'язані з захистом права на життя, включаючи питання смертної кари, евтаназії, абортів тощо. Особливу увагу приділяють запобіганню свавільному позбавленню життя, яке є результатом лише необхідного застосування сили, а також захисту права на життя в умовах військових конфліктів та масових протестів, що є актуальним для України в сучасних умовах [17, с. 161].

Тема легалізації евтаназії набуває широкого розголосу, оскільки це є дискусійним питанням, яке обговорюють не лише в Україні, але й багатьох інших державах. Також важливо зазначити, що ця тема має вагомe значення у контексті права особи на життя. Наразі використання евтаназії як способу позбавлення життя є забороненим українським законодавством, оскільки в ч. 4 ст. 281 ЦК України визначено заборону задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя [5]. Однак право на евтаназію є особистим правом кожної особи, тому за його суттю та призначенням, не повинно бути обмежене державою. На нашу думку, визнання цього права державою та суспільством має відбуватися не для всіх, а для тих невеликих груп людей, які мають потребу в його реалізації.

Також актуальною проблемою в цивільному законодавстві є те що, зміст права на життя пояснений у ст. 281 ЦК України, але в цій нормі не міститься самого поняття права на життя,

та момент його виникнення. Відносно, на підставі вищезазначеної статті, моментом виникнення права на життя можна вважати двадцять другий тиждень після моменту зачаття, оскільки в частині 6 зазначається, що «штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів», але не пізніше [5]. Оскільки чіткого визначення немає, то ці прогалини в законодавстві дають підставу запровадити норми, які будуть оптимальними, порівняними до сучасних умов та реалій.

На даний час, впровадження державної політики в області цивільного захисту виконується через єдину державну систему цивільного захисту, керування якою здійснює Кабінет Міністрів України. Пряме керівництво діями єдиної державної системи цивільного захисту виконує Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), яка була створена 24 грудня 2012 року в результаті реорганізації Міністерства надзвичайних ситуацій України та Державної інспекції техногенної безпеки України [18, с. 497].

Отже, механізми цивільно-правового захисту життя людини в Україні потребують все більшого вдосконалення. Прогалини в цивільному законодавстві потрібно заповнити більш оптимальними та сучасними нормами, які відповідають теперішнім реаліям та умовам. Зважаючи на національну стратегію у сфері прав людини, можна сказати, що виконання її вимог дозволить на належному рівні охороняти та захищати право фізичної особи на життя завдяки ефективним засобам юридичного захисту та компенсаційних механізмів за порушення цього права.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.01.2024).
2. Митник О. В. Роль Конституційного Суду України в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 6, т. 1. С. 53-57.
3. Стефанчук М. О. Цивільно-правові механізми забезпечення захисту прав людини на життя в умовах збройних конфліктів. Академічні візії. 2024. № 28. С. 1-9.
4. Кузнецова Н. С., Беяневич О. А., Бервено С. М. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / за ред. О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
5. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2004. 205 с.
6. Ковальчук О. Б., Редько А. В. Захист права на життя: окремі аспекти в контексті сучасних ризиків. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2019. № 24. С. 161-169.
7. Бойко О. А. Державне управління у сфері цивільного захисту в сучасних умовах. Публічне управління XXI століття: синтез науки та практики : матеріали Міжнар. наук. конф., 19 квіт. 2019 р. Харків, 2019. С. 496-499.

Свиной Дарія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Наслідки встановлення і припинення режиму окремого проживання подружжя

Сучасні сімейні відносини в Україні характеризуються динамічністю та складністю. Одним із інструментів, який законодавство надає подружжю для врегулювання своїх майнових прав та обов'язків, є режим окремого проживання. Встановлення цього режиму тягне за собою низку правових наслідків, які значно впливають на майновий стан подружжя. Ці наслідки поділяються на дві групи: ті, що виникають з моменту встановлення режиму, та ті, що виникають з моменту його припинення.

Відповідно до ч.2 ст.120 Сімейного кодексу України, при встановленні режиму окремого проживання подружжя: 1) майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутиим у шлюбі; 2) дитина, народжена дружиною після спливу десяти місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка [1]. З цього можна зробити висновок, що таким чином кожен з подружжя забезпечує своє майно від розподілу його з іншим із подружжя.

Припинення презумпції права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу, є класичним і основним наслідком режиму окремого проживання подружжя [2, с. 207]. Тобто можна сказати, що такий правовий наслідок передбачає той факт, що кожен з подружжя зберігає та розпоряджається самостійно своїм майном, яке набуває після затвердження судом режиму окремого проживання подружжя.

Також слід звернути увагу на те, що режим окремого проживання подружжя не стосується тих прав і обов'язків, що виникли до встановлення цього режиму. Отже, право спільної сумісної власності подружжя на майно не перестає існувати, а для розпорядження цим майном вимагається згода двох із подружжя, навіть після встановлення режиму окремого проживання. З цього випливає ще один майновий наслідок встановлення режиму окремого проживання подружжя, а саме – необхідність уточнення порядку користування спільним майном.

Одним із правових наслідків також є той факт, що після встановлення режиму окремого проживання подружжя зберігаються права та обов'язки подружжя щодо утримання; також продовжують діяти правила відносно подружжя у сфері спадкового права (подружжя залишається спадкоємцями першої черги; зберігається право на укладення заповіту подружжя та спадкового договору) [3, с. 363]. Звідси випливає те, що сепарація подружжя не може позбавити когось одного із них права на спадкування за законом, а також вона не може бути перешкодою для утримання одного з подружжя.

Але також щодо спадкування при встановленні режиму сепарації важливою є думка Л.В. Липець, яка зазначає, що дружина/чоловік у стані сепарації можуть бути спадкоємцем лише тієї частки майна, яку вони нажили разом. Що ж стосується тієї частки майна, яку кожен з них отримав, перебуваючи в режимі окремого проживання, той з подружжя, що пережив, є спадкоємцем другої черги, і успадковує її лише за відсутності спадкоємців першої черги (батьків та дітей)[4, 38]. З цією думкою важко не погодитись, так як відповідно до українського законодавства спадкове майно отримують найближчі родичі та ті, хто допомагали в утриманні майна, а той з подружжя, хто проживав окремо, навряд чи є таким/такою.

Також важливим наслідком встановлення режиму окремого проживання є питання, яке стосується врегулювання здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків, для того з подружжя, хто проживатиме окремо. У першу чергу, тут важливим є питання саме щодо утримання дитини. У цьому випадку в подружжя є можливість визначити ці положення договором, найчастіше всі ці положення вказуються в договорі про окреме проживання та подаються до суду разом з заявою про сепарацію.

Щодо припинення інституту окремого проживання подружжя, то відповідно до ч.2. ст.119 Сімейного кодексу України режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя [1]. Тобто можна сказати, що після припинення існування цього інституту всі права та обов'язки подружжя поновлюються, а майно, яке набувається після поновлення режиму спільного проживання подружжя, вважається спільною сумісною власністю.

Слід зазначити, що в українському законодавстві немає чітко визначених меж, коли припиняється режим спільного проживання подружжя, але в європейських країнах ця межа чітко визначена. Так як метою сепарації подружжя, насамперед, є або примирення і відновлення шлюбу або остаточне його розірвання, то виникає колізія, адже це питання часу, яке не може тривати занадто довго, але в законі цей аспект не врегульовано.

Отже, розгляд питання наслідків встановлення і припинення режиму окремого проживання подружжя є досить важливим для сімейного законодавства України, так як воно

має вагоме значення для забезпечення справедливості щодо збереження особистої приватної власності кожного з подружжя. Загалом, режим окремого проживання подружжя впливає на правовий статус майна, на способи здійснення батьківських прав та виконання обов'язків, а також і на інші аспекти сімейного законодавства. Цей режим є досить корисним для сімейних правовідносин, але регулювання цього питання в законодавстві України не є досконалим.

Література:

1. Сімейний Кодекс України: від 10.012002 р. № 21-22, ст.135. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Білик О. О. Співвідношення фактичної сепарації і режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С. 206-210.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 12.: Сімейне право / редкол. В. І. Борисова (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук. України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2021. 480 с.
- 4 Липець Л. В. Сепарація (режим окремого проживання) подружжя в Україні і в світі. *Юридична наука*. 2015. № 7. С. 26-40.

Сінкевич Анна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Захист авторських прав на програмне забезпечення

У сучасному світі інформаційних технологій комп'ютерна інженерія та ІТ-технології тісно пов'язані з авторським правом. Кожен розробник комп'ютерних програм намагається зробити свій продукт унікальним і прагне до правової захищеності свого творіння.

У чинному законодавстві відсутнє нормативне визначення програмного забезпечення, проте, в науковій літературі під програмним забезпеченням мається на увазі сукупність програм, даних та інструкцій, що використовуються для роботи комп'ютера. Воно визначає, як комп'ютер буде функціонувати та які завдання він зможе виконувати [1].

Авторське право розповсюджується на всі види комп'ютерних програм. Це можуть бути корпоративні інформаційні системи, інтернет-клієнти, системи управління базами даних, засоби захисту, текстові і графічні редактори, відеоігри, драйвери різноманітних пристроїв і т.д., а також як прикладні програми, так і операційні системи чи програмні комплекси. Водночас розмір програми, кількість використаних мов програмування, файлів чи рядків коду не мають значення для охорони авторським правом [2].

Авторські права на програмні забезпечення підлягають правовій охороні, адже автор, який створив відповідну роботу, має на неї абсолютне право – право власності, та відповідно має мати якомога більше можливостей щодо контролю над використанням, розповсюдженням своєї роботи. Такий захист допомагає запобігти незаконному копіюванню і використанню програмного забезпечення без його дозволу.

Розробник, випускаючи програму, має бути переконаним у тому, що існують способи для уникнення ситуацій, коли програмне забезпечення може бути перероблене або змінене таким чином, що зашкоджуватиме його репутації.

Відповідно до ст.ст. 438, 440 Цивільного кодексу України, зміст авторського права становлять особисті майнові та немайнові права.

До майнових прав належать виключне право використання твору право виготовляти копії твору в будь-якій матеріальній формі, право розповсюджувати копії шляхом продажу, дарування або іншим способом, право публічно виконувати твір (наприклад, демонструвати його на екрані або виконувати музичний твір), право передавати твір в ефір або за допомогою

інших технічних засобів, право перекладати твір іншою мовою, право створювати похідні твори на основі первинного твору (наприклад, кінофільм за мотивами роману) [3].

Немайнові права охоплюють право визнаватися автором твору, використовувати псевдонім або вигадане ім'я при публікації твору, право забороняти будь-які зміни та доповнення до твору, які можуть призвести до погіршення його якості або ущемлення авторської гідності, право визначати спосіб, час та місце публікації твору. Залежно від країни, де потрібен захист, обсяг немайнових прав автора може змінюватися [4].

Важливо зазначити, що авторське право не поширюється на ідеї, принципи та методи, що лежать в основі програмного забезпечення. Охорона надається лише конкретному вираженню цих ідей у вигляді коду, документації та інших матеріалів.

Проблеми відсутності належного захисту авторських прав у сфері програмного забезпечення можуть включати плагіат програмного коду, що може призвести до фінансових втрат та погіршення репутації оригінального автора, а також підробку програмного забезпечення, що може створити проблеми безпеки та функціональності оригінальних програм для користувачів. Недостатня охорона інтелектуальної власності може мати наслідок незаконне використання або поширення програмного забезпечення. Варто зазначити, що незаконне використання відкритого коду часто є порушенням прав авторів та звісно ж як результат викликає юридичні проблеми.

В Україні передбачено принцип презумпції авторства, що означає, що у відсутність доказів іншого автора твір вважається створеним особою, зазначеною як автор в оригіналі чи примірнику твору.

Згідно з чинним Законом України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на контент виникає автоматично з моменту його створення. Цей Закон містить відповідні положення, які встановлюють справедливі правила відносно авторських прав [5].

Однак норми закону можуть використовуватися навіть проти справжнього творця контенту, якщо він не вживає заходів для захисту свого авторства та не має достатніх доказів про створення. Зважаючи на зазначене, важливого значення набувають так звані «попереджувальні заходи», які можна вжити для захисту авторських прав у відповідь на такі ситуації.

Основні превентивні способи захисту прав автора можна розглядати як комплексний підхід до забезпечення безпеки його інтелектуальної власності. Початковим етапом може бути фіксація створення контенту, яка включає реєстрацію часу створення та можливо фіксацію самого контенту. Це створює певний доказ того, що авторство належить конкретній особі та контент був створений у певну дату. Далі важливим є публічне оголошення про створення контенту та визначення авторства. Це може відбуватися через різноманітні канали, такі як соціальні медіа, вебсайти, блоги тощо. Це робить контент відомим громадськості та утворює право автора на нього. Після цього можуть використовуватися інші методи захисту, такі як підписання договорів про передачу авторських прав у випадку, якщо контент створюється на замовлення. Це закріплює права власності та визначає умови використання контенту [6].

Загалом, розробникам програмного забезпечення важливо використовувати ці заходи у комбінації, щоб максимально забезпечити захист своїм правам як авторів.

Отже, захист авторських прав на програмне забезпечення є важливим елементом, який забезпечує відповідне визнання, заохочення для осіб до нових розробок, захист власності та захист від недобросовісних конкурентів.

Література:

1. Види програмного забезпечення. *Інженерія програмного забезпечення та комп'ютерні науки в КПІ*. URL : <http://apeps.kpi.ua/vidi-programnoho-zabezpechenia> (дата звернення: 04.05.2024).

2. Гродовська О.П. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права 2024. Адвокат у Києві. Адвокат у Києві. URL : <https://go-advocate.com/komp-yuterna-prohrama-yak-ob-jekt-avtorsko-ho-prava/> (дата звернення : 04.05.2024).

3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.05.2024).

4. Дубас К. Усе, що ви хотіли знати про авторське право в ІТ. URL : <https://dou.ua/lenta/articles/copyright-in-it/> (дата звернення : 04.05.2024).

СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Антонова Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Державна зрада: виклик для національної безпеки

Через повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України чисельність кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 Кримінального Кодексу України, суттєво зросла. Ще до 2022 року вказана норма майже не використовувалась на практиці, і такі випадки були фактично поодинокими.

Окремі аспекти проблематики кримінальної відповідальності за державну зраду вивчали Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев, Ю. В. Баулін, В. К. Гришук, Б. М. Діденко, С. В. Дяков, Л. М. Демидова, І. Л. Іванов, В. С. Картавцев, Ю. В. Луценко, В. К. Матвійчук та інші.

У 2001 р. Верховною Радою України було прийнято Кримінальний Кодекс України, у якому в першому розділі особливої частини винесено злочини проти основ національної безпеки. До статті 111 Кримінального Кодексу України, яка передбачає відповідальність за державну зраду, тричі вносились зміни [1]. Тобто фактично можна стверджувати, що зміни у кримінальних законах або прийняття нових завжди зумовлювались існуючою в той час політичною ситуацією в Україні та зовнішніми обставинами.

С. Сергієвський надає посилання на виступ першого заступника секретаря Ради національної безпеки і оборони України М. Ковалю на засіданні Верховної Ради України, де зазначає, що у зв'язку з п'ятою річницею початку збройної агресії РФ проти України, «у Криму зрадили присязі та державі, перейшовши на бік ворога, понад 99 % службовців Міністерства внутрішніх справ, близько 95 % військовослужбовців Управління державної охорони, понад 85 % співробітників Служби безпеки України, близько 70 % прикордонників та військових Збройних сил України. Загалом це понад 23,5 тисячі осіб» [2, с. 386].

Відповідно до даних Генеральної прокуратури України, у 2013 році був зареєстрований лише один випадок вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111 Кримінального Кодексу України, тоді як лише за січень 2023 року було зареєстровано 100 кримінальних правопорушень, передбачених цією статтею. У зв'язку із вищезазначеним виникає актуальність теми дослідження, оскільки правильний аналіз вказаної норми надає можливість об'єктивного і всебічного розгляду справ під час вирішення долі злочинців.

Державну зраду можна трактувати як діяння, що вчинене умисно громадянином України на заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній недоторканності, обороноздатності або державній безпеці країни.

Якщо проводити аналіз «державної зради», то стаття 111 КК України містить три частини. Ч. 1 ст. 111 КК України надає ознаки державної зради, яка визначається як діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Частина 2 вказаної норми закріплює відповідальність за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану. Додатково варто зазначити, що ч. 3 ст. 111 КК України передбачає заохочувальну норму, що визначає умови звільнення громадянина України від кримінальної відповідальності, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їхніх представників ніяких дій не вчинив і добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання.

Об'єктом державної зради є зовнішня безпека країни переважно у сфері державної безпеки, а саме у інформаційній, економічній, науково-технологічній і воєнній сферах.

Щодо безпосереднього об'єкта вказаного злочину, на нашу думку, можна включати як суспільні відносини щодо забезпечення безпеки конституційного ладу, так і державну безпеку в будь-якій сфері.

Суб'єкт цього кримінального правопорушення є спеціальним, оскільки ним обов'язково виступає громадянин України віком від 16-ти років.

Суб'єктивна сторона виражена у формі прямого умислу. Також обов'язковим елементом державної зради є мета, а саме заподіяння шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Оскільки склад цього злочину є формальним, то такі ознаки об'єктивної сторони, як: суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і наслідками – не є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складу вказаного кримінального правопорушення. Можемо погодитись із твердженням Н.С. Кончук, а саме із тим, що відповідальність за державну зраду настає незалежно від заподіяння конкретної шкоди, яка часто буває істотно віддаленою від діяння а часі, важко піддається конкретизації та доказуванню [3, с.100].

Характерною особливістю об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення «державна зрада» є наявність таких юридичних термінів, як: «період збройного конфлікту» та «воєнний стан», – які є альтернативними комбінованими ознаками об'єктивного боку цього правопорушення. Зважаючи на положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану», можна з'ясувати, що «воєнний стан» – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, збройної агресії або загрози нападу, та передбачає надання суб'єктам владних повноважень прав та обов'язків, необхідних для відвернення загрози, забезпечення державної безпеки, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян [4].

Отже, можна вказати, що державна зрада є одним із найтяжчих кримінальних правопорушень, що можуть бути скоєні проти держави. Вказане кримінальне правопорушення шкодить державному суверенітету та територіальній цілісності, підриває основи державності та ставить під загрозу життя та безпеку громадян в цілому. Для національної безпеки такі випадки вчинення злочинних дій можуть такі наслідки, як підрив довіри до уряду, зменшення ефективності заходів безпеки та приведення до загроз для стабільності країни. Тому виявлення, ретельне з'ясування всіх обставин справи і запобігання державній зраді є важливою складовою національної безпеки.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> .
2. Сергієвський С. К. Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. *Часопис Київського університету права НАН України*. 2020. № 4. С. 386-395. URL : <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/599/571/> .
3. Кончук Н.С. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2019. 217 с. С. 100.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII.

*Берлінська Євеліна Юрїївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Потерпілий складу порушення права на захист

Право на захист – це невід'ємне право людини, яке забезпечує можливість захистити свої права та інтереси в судовому процесі. Порушення цього права тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену статтею 374 Кримінального кодексу України.

Потерпілими за цим складом кримінального правопорушення є визначена група осіб з певним правовим статусом, яким вони були наділені внаслідок вчинення того чи того кримінального правопорушення, або у випадку, якщо в органів досудового розслідування є підстави вважати їх винними у їх вчиненні.

Актуальність розуміння поняття потерпілого полягає в тому, що визначення цього статусу особи буде впливати на те, чи буде кваліфікуватись вчинена дія або бездіяльність як кримінальне правопорушення. Визначення особи потерпілого є основною умовою для реалізації його прав, обов'язків і свобод, а також для належного захисту цих цінностей.

Забезпечення обвинуваченому права на захист згідно зі статті 129 Конституції України є основною засадою судочинства, а відповідно до статті 7 Кримінального процесуального кодексу України віднесено до загальних засад кримінального провадження [1].

Потерпілими у складі порушення права на захист є підозрюваний, обвинувачений або підсудний, тобто особа, яка має право на захист.

Підозрюваним є особа, якій повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення.

Обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду [2].

Слід зазначити, що хоча в частині 1 статті 374 Кримінального кодексу України серед потерпілих осіб зазначено лише підозрюваного, обвинуваченого і підсудного, що є дещо вузьким підходом до визначення потерпілого, оскільки в частині 1 статті 20 Кримінального процесуального кодексу України серед осіб, які мають право на захист зазначені також виправдані і засуджені.

Виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили.

Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили [2].

Також варто зазначити, що норми статті 20 Кримінального процесуального кодексу України розкривають зміст забезпечення права на захист, а саме закріплюють право підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого на захист. Це право включає можливість надавати усні або письмові пояснення щодо підозри чи обвинувачення, збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника та реалізовувати інші процесуальні права.

Ефективна реалізація права на захист потерпілого у кримінальному провадженні безсумнівно вимагає застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Пункт 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує обвинуваченому у вчиненні кримінального правопорушення право на захист, яке включає низку обов'язкових прав та гарантій, таких як: бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього, мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту, захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя, допитувати свідків

обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача [4].

Це означає, що обвинувачений повинен мати можливість реально реалізувати свої права та гарантії на практиці, а також мати можливість активно впливати на хід розгляду справи та захистити свої права та інтереси.

Щодо практики застосування зазначеної статті, варто зазначити те, що згідно зі статистичними даними, які були надані Державною судовою адміністрацією України під час розгляду запиту адвоката, кількість проваджень, розглянутих за статтями 374 Кримінального кодексу України у період з 2017 по 2019 рік, складає 1 з постановленням відповідного вироку.

Отже, потерпілий у складі порушення права на захист є важливою категорією осіб, оскільки вони мають особливі права та обов'язки, що захищені та гарантовані державою, про що і свідчить наявна судова практика.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Волошина В. К. Щодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практики ЄСПЛ. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 225-228.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Білоус Софія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Застосування примусових заходів виховного характеру

Примусові заходи виховного характеру – це самостійний інститут у кримінальному законодавстві та кримінальному праві у цілому в разі їх використання саме як примусового заходу виховного характеру для кримінально-правового примусу при звільненні неповнолітнього від покарання. Основна мета, якою керуються при застосуванні примусових заходів виховного характеру – отримання необхідного лікування, освіти, виховання, соціальної допомоги та захисту неповнолітнього з боку держави від насильницьких дій та жорстокості шляхом забезпечення та захисту інтересів неповнолітнього, а також можливості допомоги пристосування його до реалій навколишнього буття шляхом підвищення соціального, культурного та загального рівня розвитку[2, с. 25].

У частині другій статті 105 КК України викладені примусові заходи виховного характеру, які можуть застосовуватись щодо неповнолітньої особи [1].

На нашу думку, для того, щоб чітко визначити, який саме вид примусового заходу виховного характеру використати, потрібно проаналізувати усю справу, зробити прогноз для того, щоб чітко розуміти, чи буде ефективним те чи те застосування певного заходу виховного характеру до підлітка.

Проаналізувавши практику Верховного Суду України, можна сказати, що досить часто можна спостерігати справи, у яких використовується такий вид примусового заходу виховного характеру як передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на

їхнє прохання. Суди повинні встановлювати, чи не вийшов неповнолітній з-під контролю батьків (навіть при позитивній характеристиці останніх), чи мають вони авторитет та чи погоджуються вони на застосування такого заходу [3, с. 498]. Прикладом є справа № 303/2121/19 провадження № 51-4826км20. Проаналізувавши її, ми також бачимо, що за вчинення кримінального правопорушення за вироком суду до ОСОБИ_1, засудженого за ч. 1 ст. 361-1 КК, звільнено від покарання без визначення його виду і розміру та застосовано до нього примусовий захід виховного характеру, а саме передачу неповнолітнього ОСОБА_1 під нагляд батька ОСОБА_2 на строк 1 рік [6].

Ще одним, можна сказати, популярним примусовим заходом виховного характеру є застереження (п. 1 ч. 2 ст. 105 ККУ). Як вказується в огляді судової практики ВСУ, застереження полягає в роз'ясненні судом неповнолітньому наслідків його дій – шкоди, завданої охоронюваним законом правам особи (осіб), інтересам суспільства або держави, та оголошення неповнолітньому осуду за ці дії, а також попередження про більш суворі правові наслідки, які можуть настати в разі продовження ним протиправної поведінки чи вчинення нового злочину [5]. Також варто зважати на те, що його застосування буде ефективним лише у тому випадку, якщо підліток-правопорушник розуміє скоєне та широко розкаюється у вчиненому.

Доволі часто ми можемо зустріти такі випадки, що перший примусовий захід виховного характеру не допомагає і неповнолітня особа знову вчиняє певне кримінальне правопорушення. У такому випадку суд застосовує до основного такого заходу ще й додаткові. Так, у справі № 233/2288/22 провадження № 51-4971км23 за ухвалою Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 20 лютого 2023 року до ОСОБА_7 застосовано примусовий захід виховного характеру у виді передачі його під нагляд опікуна – бабусі ОСОБА_8. Після цього малолітній ще вчинив суспільно небезпечне діяння, і тому Дніпровський апеляційний суд ухвалою від 16 травня 2023 року призначив додаткові примусові заходи виховного характеру у виді обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього і визначив перелік цих вимог [7].

Проте Верховний Суд України також звертає увагу на вказаний в ухвалі примусовий захід виховного характеру, зазначаючи певні особливості. Основною такою особливістю є те, що потрібно встановлювати час закінчення обмеження дозвілля малолітньогого вечірній час, починаючи з 20 год. кожної доби [4]. Оскільки, якщо цього не буде встановлено, то буде порушений принцип юридичної визначеності.

Отже, застосування примусових заходів виховного характеру є ефективним інструментом для покращення поведінки неповнолітньої особи, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин. Аналізуючи їхнє практичне застосування, можна сказати, що використання того чи іншого виду примусового заходу виховного характеру по-різному впливає на неповнолітню особу, а також їх призначення залежить від тяжкості дій та вчинків неповнолітнього. Примусові заходи виховного характеру сприяють перевихованню та соціалізації особи. Важливо збалансувати використання примусових заходів виховного характеру з урахуванням потреб суспільства у безпеці та прав особи на гідне та людське поводження, надаючи перевагу підходам, що сприяють соціальній реабілітації та виправленню особи.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення : 22.04.2024).
2. Мірошніченко В. І., Івановська А. М., Чудик-Білоусова Н. І. Окремі проблеми становлення ювенального права в Україні. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С 20-33.
3. Нікіфорова Т. І. Застосування заходів кримінально-правового характеру до неповнолітніх. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 494-507.

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2023 рік / упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи. Київ, 2024. 106 с.

5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо призначення покарання / упоряд.: канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна; відпов. за вип.: канд.юрид. наук Р. Ш. Бабанли. Київ, 2019. 21 с.

6. Ухвала Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального від 10 червня 2021 року справи № 303/2121/19 провадження № 51-4826км20. URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97657196&red=100003d09d1761718172474b538cd938992d9&d=5> (дата звернення : 22.04.2024)

7. Ухвала Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 09 жовтня 2023 року справи № 233/2288/22 провадження № 51-4971км23. URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114228604&red=10000353c0bd51c0f8ed921b16065b368e7766&d=5> (дата звернення 22.04.2024)

Борозенна Анастасія Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Потурання кримінальному правопорушенню як вид причетності

Потурання як вид причетності – це заздалегідь необіцяне неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення, за умови, якщо особа достовірно знала про готування або вчинення кримінального правопорушення та могла перешкодити його вчиненню. Як визначає судова практика Касаційного кримінального суду України [4], потурання є альтернативною формою виявлення злочинної бездіяльності. Зазначимо, що заздалегідь обіцяне потурання не можна вважати причетністю, отже, вчинені особою заздалегідь обіцяні дії кваліфікуватимуть як співучасть у формі пособництва [2; ч.5 ст.27]. Характеризуючи потурання як вид причетності, варто відзначити об'єкт, який, за своїм складом, має структурований характер. Розуміння об'єкта потурання визначається такими факторами, як збиток інтересам правосуддя, об'єкт основного кримінального правопорушення та інтереси сфери діяльності, в якій була задіяна особа, що вчинила потурання (за умови, якщо особа – спеціальний суб'єкт).

Деякі вчені вважають, що варто виділяти два окремих види потурання – потурання та службове потурання. Їх різниця полягає лиш в суб'єктах, що вчиняють дане протиправне діяння, тому погоджуємось з думкою Кужель К.С., що службове потурання варто розглядати як складову заздалегідь необіцяного потурання [3; с. 58]. Службове потурання найчастіше полягає у невиконанні або неналежному виконанні службовими особами своїх посадових обов'язків щодо перешкоджання підготовці чи вчиненню кримінального правопорушення.

Заздалегідь необіцяне потурання не передбачено Загальною частиною ККУ, але, аналізуючи Особливу частину ККУ, ми можемо визначити деякі статті, в яких встановлено відповідальність за цей вид причетності. Під час аналізу Особливої частини КК України стає в нагоді вирок Заводського районного суду [1]. Він пояснює поняття потурання, як неперешкоджання особою, яка зобов'язана була і могла перешкодити вчиненню кримінального правопорушення. У цій справі описується заздалегідь необіцяне потурання, що утворює у випадках, передбачених в Особливій частині КК, службові кримінальні правопорушення. Відповідальність службових осіб настає за такі діяння, як: зловживання службовим становищем (ст. 364 КК), службова недбалість (ст. 367 КК), бездіяльність військової влади (ст. 426 КК) та інші. Але потурання може вчинятись не лише службовими особами, про що йдеться в ч. 1 ст. 256 ККУ. У цьому випадку «інші дії по створенню умов, які сприяють злочинній діяльності» можуть розцінюватись як потурання. Зауважимо, що в

частині 2 цієї статті йдеться про відповідальність службових осіб, поняття яких визначається ч.ч. 3–4 ст. 18 ККУ. Таким чином, потурання можна поділити на такі підвиди, як: діяння, вчинені службовими особами та діяння, що вчинили приватні особи.

Підіб'ємо підсумки, що визначення потурання як форми співучасті полягає в тому, що особа свідомо не запобігає вчиненню кримінального правопорушення, навіть якщо вона мала достовірну інформацію про плани або сам акт кримінального правопорушення і могла зупинити його. Судова практика Касаційного кримінального суду України визначає потурання як форму кримінальної протиправної бездіяльності. Об'єкт потурання включає збиток інтересам правосуддя, об'єкт основного кримінального правопорушення та інтереси сфери діяльності особи, яка вчинила потурання. Часто правознавці окремо виділяють службове потурання, що пов'язане з недбалістю чи невиконанням посадових обов'язків, які заважають запобіганню кримінального правопорушення. Хоча Загальна частина Кримінального кодексу України не передбачає потурання, Особлива частина встановлює відповідальність за цей вид причетності, зокрема для службових осіб.

Література:

1. Вирок Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 05.04.2021 р. у справі № 208/8108/15-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96422348>
2. Кримінальний кодекс України : кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*.
3. Кужель К.С. Причетність до злочину та її види // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»: збірник наукових праць. № 7 (87) / 2020. Т 2. Київ, 2020. С. 56-60.
4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) від 20.12.2022. Рішення, внесені до ЄДРСР, за жовтень 2022 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/VSS01007>.

Бурдельна Софія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Множинність кримінальних правопорушень у кримінально-правовій доктрині

Вчинення особою декількох кримінальних правопорушень не є рідкістю. Цей факт свідчить про значну небезпеку як самих кримінально-протиправних діянь, так і особи, яка їх вчинила. Кількість вчинених особою кримінальних правопорушень істотно підвищує суспільну небезпеку діянь винного, адже і обсяг шкоди чи загрози заподіяння шкоди об'єкту, і формування кримінально-протиправної спеціалізації, і створення ілюзії безкарності, й інші фактори свідчать на користь того, що множинність кримінальних правопорушень має значну суспільну небезпечність.

Кримінальний кодекс України у розділі VII Загальної частини містить положення, якими регламентує випадки правової оцінки ситуацій, за яких особа вчиняє декілька кримінальних правопорушень, – так звану множинність кримінальних правопорушень, при цьому сам термін «множинність кримінальних правопорушень» не містить свого законного визначення [3]. Тому тлумачення змісту та розуміння терміна множинності кримінальних правопорушень віднесено наразі до кримінально-правової доктрини, і потребує свого подальшого аналізу.

На підставі системного аналізу низки його положень, що стосуються окремих її видів, можна зробити висновок про те, що під множинністю кримінальних правопорушень слід розуміти вчинення однією особою особисто чи у співучасті двох або більше самостійних

закінчених чи незакінчених кримінальних правопорушень. Інакше кажучи, множинність кримінальних правопорушень має місце там, де в діянні (або діяннях) однієї особи містяться два чи більше окремих, самостійних склади кримінальних правопорушень. Таким чином, множинність кримінальних правопорушень – це «збіг кримінальних правопорушень» у однієї особи, на відміну від співучасті у кримінальному правопорушенні і, коли має місце «збіг осіб» у вчиненні одного кримінального правопорушення [4, с. 239-240].

У чинному законодавстві України не міститься чіткого визначення концепції множинності кримінальних правопорушень. Це дає підстави вважати, що на сучасному етапі розвитку кримінального права, поняття множинності кримінальних правопорушень існує тільки як доктринальна категорія.

Проте сутність зазначеного кримінально-правового інституту опосередковано відображається у нормах права через свої конкретні форми прояву: повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень, які мають своє власне законодавче визначення, на відміну від поняття множинності.

Сам термін «множинність» походить з латинської мови від слова «pluralis», що в перекладі означає множинність, множинний, різноманітний та множинне число.

Задля розуміння множинності кримінальних правопорушень, варто звернутися до дефініцій науковців у сфері кримінального права. Плюралізм слугує вітчизняним синонімом до слова множинність. Великий тлумачний словник сучасної української мови, визначає що, плюралізм – це множина рівноправно конкуруючих течій, сил у політиці, ідеології, релігії і т. д. [1]. Тож, аналізуючи наведені тлумачення словників, можемо зазначити, що характерною ознакою множинності, як такої загалом, є наявність декількох рівнозначних, подібних складових елементів.

Щодо науковців, С.Д. Шапченко дає таке визначення: «Множинність кримінальних правопорушень – це вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, кожний із яких певною мірою впливає на «сукупну» кримінальну відповідальність цієї особи» [2, с.380]. У свою чергу, П.С. Матишевський зазначав, що: «Множинність кримінальних правопорушень – це вчинення однією і тією самою особою кількох кримінальних правопорушень, кожний з яких визначений в законі як окремий самостійний склад кримінального правопорушення» [2, с. 380]. Таким чином, можна дійти висновку що, множинність кримінальних правопорушень – це вчинення особою двох або більше суспільно небезпечних діянь, кожне з яких утворює ознаки самостійного кримінального правопорушення.

Отже, при розгляді питання множинності кримінальних правопорушень можна зазначити що, множинність існує у доктринальній прогресії і стоїть на вершині свого закріплення. Внаслідок аналізу дефініцій різних науковців можна зазначити що, множинність кримінальних правопорушень – це вчинення особою двох або більше кримінальних правопорушень, що утворюють одне кримінальне правопорушення.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. «Перун». Київ. 2005. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
2. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак. закл. вищ. освіти. Львів, 2019. 380 с.
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2010.

Вальчук Соломія Дмитрівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Актуальні аспекти застосування загальноправових принципів кримінального права та їх реалізація в умовах війни

Введення воєнного стану стало каталізатором до внесення низки важливих змін та доповнень до Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також до розширення повноважень правоохоронних органів, які нині працюють у посиленому режимі. У контексті євроінтеграційного розвитку, який слугує основою для створення європейської, демократичної, соціальної та правової держави, система принципів кримінального права теж вимагає посиленого аналізу. Також необхідно створити новітню систему принципів, яка бере до уваги поточні складні обставини, засновану на глибокому дослідженні особливостей кожної галузі права. Це стосується як різних сфер юридичних наук, так і формування сучасної системи принципів права.

Незважаючи на міжнародні документи, спрямовані на захист прав людини, норми національного законодавства, дипломатичні відносини та угоди, війська країни-агресора розпочали активні військові дії на території України. У цьому контексті виникає актуальне питання про роль законодавства, міжнародних договорів, значення таких документів, значення наукових досліджень у цій сфері, цінність та мету кримінального права, а також його основоположних принципів [1, с. 37].

Почнемо з того, що принципи кримінального права базуються на ключових положеннях, які встановлені нормами чинного законодавства або безпосередньо впливають з них. Ці положення дають зрозумілу характеристику цієї галузі права і використовуються у законодавчій та правозастосовній діяльності державних органів. Варто зазначити, що не тільки кримінальне право, але й інші галузі права, такі як: адміністративне, цивільне, господарське, земельне, фінансове та інші, – базуються на загальних принципах. Отже, до них може віднести верховенство права, невідворотність відповідальності, законність, принципи гуманізму, рівності усіх перед законом, справедливості та демократизму [2, с. 66]. Враховуючи введення воєнного стану на території України, особливо актуальним є розгляд деяких з вищезазначених принципів.

Так, принцип верховенства права та ідея правової держави відображені в нормах Конституції України. Його суть полягає в тому, що основні засади права мають пріоритет у всіх кримінально-правових відносинах, у яких бере участь держава. Водночас концепція верховенства права не обмежується лише формальною законністю, тобто діяльністю, заснованою на законі, незалежно від його змісту. Вона передбачає, насамперед, законність, яка ґрунтується на визнанні та беззастережному прийнятті людини як найвищої цінності, на захисті її від свавілля владних інституцій та їхніх посадових осіб, тобто на правозаконності [3, с. 1111].

Принцип законності в кримінальному праві України визначає, що особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за вчинення дій, які визначені як кримінальні правопорушення в чинному КК України. Це означає, що не може бути кримінального правопорушення без його визначення в законі. Цей принцип підкреслює, що якщо особа вчинила дію, яка завдала шкоди, вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише тоді, коли ця дія визнана кримінальним правопорушенням (злочином або кримінальним проступком) у КК України [3, с. 1111-1112].

Принцип гуманізму підкреслює, що, незалежно від того, чи вчинила людина злочин, включаючи воєнний злочин або злочин проти людяності, вона все ще залишається людиною, яка має свої права та свободи [4, с. 37]. Незважаючи на це, Україна стає мішенню ракетних атак від країни-агресора. Снаряди потрапляють у навчальні заклади, медичні установи та церкви. Використовуються касетні боєприпаси, які є забороненими згідно з Женевською конвенцією. Цивільне населення стає жертвою катувань. Це означає, що Російська Федерація

не дотримується основних принципів воєнного права та важливого правила міжнародного гуманітарного права. Згідно з цим правилом, військовослужбовців можна атакувати та вбивати під час війни, але цивільне населення не тільки не можна вбивати, але й має бути захищено, наскільки це можливо [3, с. 1112].

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності визначає, що будь-яка особа, яка скоїла злочин, має бути покарана відповідно до кримінального законодавства. Це означає, що злочинець має бути притягнутий до відповідальності вчасно, і ніхто перед законом не має мати привілеїв. П. С. Матишевський вказав, що цей принцип виявляється у двох аспектах: 1) кожна особа, чії протиправні дії відповідають складу злочину, має нести кримінальну відповідальність; 2) особа не може бути покарана двічі за той самий злочин [5, с. 465]. Тобто це означає, що будь-які злочинні дії, вчинені військами країни-агресора, мають призвести до відповідальності, визначеної як національним законодавством, так і відповідно до норм міжнародного права.

Наприклад, введення кримінальної відповідальності за колабораціонізм (ст. 111-1 КК) відповідно до Закону № 2108-IX від 03.03.2022 р. не протирічить зазначеному принципу, оскільки особа повинна розуміти, що її дії сприяють вчиненню воєнних злочинів країною-агресором. Відповідальність за колабораційну діяльність вже визначена в кримінальному законодавстві інших країн, включаючи Кримінальний кодекс Литви.

Отже, варто підбити підсумки, що кримінальне право має на меті захистити основні права особи, встановлюючи справедливі покарання за їх порушення. Це означає, що справедливе покарання має бути відповідним до принципів кримінального права, які відображають його сутність. У сучасних умовах, особливо під час воєнного стану, дотримання цих загальноправових принципів відіграє важливу роль. Кожна особа, яка скоїла злочинні дії на території нашої країни, має нести кримінальну відповідальність за свої дії.

Література:

1. Тимофеева Л. Ю. Принципи кримінального права та їх реалізація в умовах війни. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2022. 36-51 с.
2. Таран І., Сирота Д. Принципи кримінального права України: система та характеристика. *Публічне право*. 2021. № 4. С. 65–71.
3. Омельниченко А. А. Актуальні аспекти загальноправових принципів кримінального права в умовах сучасності. *Modern research in world science : матеріали науково-практ. конф.* Львів, 2023. С. 1110-1113.
4. Тимофеева Л. Ю. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України: монографія. Харків: Право, 2020. 280 с.
5. Шевченко О. А. Поняття принципу невідворотності кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 460-468.

Воробйова Наталія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття та види примушування до вступу у статевий зв'язок

Статевий зв'язок (або сексуальний зв'язок) – це фізична або емоційна взаємодія між людьми, що має на увазі сексуальну природу. Дані сучасних лінгвістичних досліджень вказують на те, що вершинні вузли фрейму «інтимність»: а) утворюють позитивні емоційні стосунки між суб'єктом і об'єктом, які виникають на основі мотиваційної установки зближення між ними; б) змінюють стосунки між суб'єктом і об'єктом із негативних чи нейтральних на позитивні [3].

Ці вияви можуть включати сексуальні активності, такі як: статеві відносини, оральний секс, мастурбацію або інші форми фізичного контакту для задоволення сексуальних потреб. Статевий зв'язок може бути виконаний між партнерами, які мають згоду на цю взаємодію і досягли законного віку чи віку згоди у своїй країні або регіоні. Важливо згадати, що статевий зв'язок має бути заснований на взаємній згоді, повазі та відповідальності.

За всю історію людства насильство завжди привертало увагу вчених із різних галузей, таких як: філософія, юриспруденція, медицина, історія та інші. Психічна травма може бути більш небезпечною для здоров'я людини, ніж фізична травма, але захист психіки людини завжди був складним завданням для законодавства. У більшості країн цивільний та кримінальний закони постійно розробляються та вдосконалюються, щоб захистити права людей і займатися питаннями психічного здоров'я. Розуміння причинного зв'язку між діями суб'єкта та психічною травмою може бути складним завданням, оскільки психічна травма часто є особистою та суб'єктивною. Проте психологічні та медичні експерти відіграють важливу роль у встановленні зв'язку між психічними травмами та діями особи. Сексуальне насильство має ознаки глобального, оскільки зачіпає всю світову спільноту і в жодній країні світу жінки та діти, як найбільш уразливі члени суспільства, не можуть відчувати себе забезпеченими від випадків сексуального насильства [2, с. 230].

Питання примушування до вступу у статевий зв'язок є надзвичайно важливим і актуальним у наш час. Воно стосується зловживання сексуальною владою і порушень особистих меж, що призводять до серйозних наслідків для жертв. Передусім, важливо усвідомити, що примушування до вступу у статевий зв'язок вважається серйозним злочином та порушенням прав людини. Воно включає будь-які форми невірного сексуального акту, до якого людина змушується або надмірно спонукається під тиском поза її згодою.

Поняття примушування у статевий зв'язок охоплює широкий спектр дій, від ненавмисних до систематичних та вимушених актів. Воно включає фізичне, психологічне та сексуальне насильство, які можуть бути завдані як членами сім'ї, так і незнайомцями. Існують різні види примушування у статевий зв'язок, які можуть бути класифіковані за різними категоріями. До основних видів примушування у статевому зв'язку належать насильство в подружжі/партнерських стосунках, зґвалтування, сексуальне домагання та експлуатація. Однією з найпоширеніших серед них є фізичне насильство.

Сексуальне насильство включає примусову статево активність, яка супроводжується фізичним насильством, таким як: побиття, бійки, силові впливи і т.д. Застосування фізичної сили з метою здійснення сексуального акту є грубим порушенням прав і свобод особи. Крім того, примушування може мати форму емоційного або психологічного впливу. Цей вид примушування включає контроль, маніпуляцію і психологічний тиск з метою здійснення сексуального зв'язку.

Будь-яке примушування до вступу у статевий зв'язок є негативним і неприпустимим у нашому суспільстві. З цілком зрозумілих моральних, етичних і правових причин потрібно негайно втрутитися в таку ситуацію та надати потерпілій особі підтримку. Сексуальне насильство є порушенням основних прав людини і може залишити тривалі наслідки на фізичному та психологічному рівнях для потерпілого. Україна має законодавство, яке регулює відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок. Одним з основних законодавчих актів у цій галузі є Кримінальний кодекс України [1]. Зокрема, стаття 152 Кримінального кодексу України «Зґвалтування» передбачає кримінальну відповідальність за примушування до статевого зв'язку шляхом застосування фізичної сили, насильства, залякування або інших форм примусу [1].

Варто відзначити і зміст статті 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок». Згідно з цією статтею, примушування будь-якої особи до вступу в статевий зв'язок, якщо воно супроводжується міжнаціональною ворожнечею, ксенофобією, расизмом, націоналізмом або національною нетерпимістю, карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років [1].

У разі виникнення ситуації, пов'язаної із примушуванням до вступу у статевий зв'язок, необхідно дотримуватися таких рекомендацій:

1. Гарантувати безпеку. Насамперед, утримайтеся від будь-яких дій або поведінки, яка може створити ще більшу небезпеку для вас або інших. Важливо відокремитися від потенційно небезпечного середовища та негайно зателефонувати в поліцію або службу рятувальників.

2. Повідомити відповідних служб про інцидент. Необхідно звернутися до місцевих правоохоронних органів і розповісти про випадок.

3. Звернутися до професіоналів. По допомогу можна звернутись до місцевих організацій або центрів, які надають психологічну підтримку для жертви сексуального насильства. Кваліфіковані фахівці допоможуть пережити та зцілити психологічні наслідки травматичного досвіду.

Варто зазначити, що примушування до вступу у статевий зв'язок є серйозним порушенням прав людини та повинно каратися законом. Особи, які вчиняють такі дії, несуть відповідальність перед суспільством та жертвами. Додатково важливо надати підтримку та захист жертвам статевого насильства, а також сприяти розумінню та свідомості громадськості щодо цього проблемного питання.

Щодо статистики кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (152 кк – 156 кк), то за 2021 рік було засуджено 142 особи, у 2022 році – 139 осіб. З цього всього вираховується динаміка, яка становить 2,1 відсотки. Щодо загальної кількості кримінальних правопорушень, то за 2021 рік було засуджено 64080 осіб, а за 2022 рік – 49 679 осіб, динаміка становить – 22,5 відсотки [4].

Отже, сучасне суспільство повинно активно працювати над попередженням сексуального насильства, освічуючи громадян та створюючи безпечне середовище для всіх. Дотримання засад поваги, згоди та рівноправ'я є ключовими тактиками в боротьбі з цим проблемним явищем. Усвідомлення поняття та видів примушування у статевій сфері є важливим питанням, яке потребує серйозного уваги суспільства. У процесі аналізу можна зрозуміти, що статеве насильство є складним явищем, яке має далекосяжні наслідки для жертв, тому важливо всебічно розглядати це питання. З метою запобігання та боротьби з примушуванням у статевій сфері, необхідно вдосконалювати освіту та підвищувати свідомість населення. Дорослі та молодь повинні бути навчені про важливість згоди у статевому зв'язку, відповідальності, рівноправ'я та толерантності. Зменшення культурного прийняття насильства та насильницьких стереотипів також сприятиме у створенні більш безпечного суспільства.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini.htm

2. Суп В. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх та малолітніх: окремі аспекти визначення правової природи та напрямків профілактики. *Новітні кримінально-правові дослідження 2021: Альманах наукових праць*. Миколаїв : МІП НУ ОЮА, 2021. С. 230-235.

3. Татенко В. Психологія інтимного життя : [монографія]. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 300 с.

4. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. URL : <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>

Гадайчук Дмитро Федорович,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Насильницька злочинність неповнолітніх

Насильницька злочинність неповнолітніх є однією з найважливіших кримінологічних проблем сьогодення. Для правильного розуміння насильницької злочинності дамо її визначення. Насильницька злочинність – це сукупність умисних кримінальних правопорушень, які вчиняються шляхом фізичного та/або психічного впливу або погрозою його застосування, причому така погроза повинна сприйматись потерпілою особою як реальна, тобто така, яка з великою ймовірністю може бути вчинена виною особою.

Неповнолітні, які вчинили суспільно небезпечні діяння, особливо ті, що пов'язані з насильством, потребують посиленої уваги з боку держави. Це надзвичайно важливо, оскільки мова йде про вразливу категорію населення, яка потребує спеціального підходу та уважного ставлення [1, с.5].

У сучасній науці існують різні класифікації насильницьких кримінальних правопорушень, створені на різних підставах. Зокрема деякі науковці виділяють такі види насильницьких правопорушень: кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я, зокрема умисне вбивство, вбивство з необережності, тяжке тілесне ушкодження, побої та мордування та ін.; кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи, зокрема незаконне позбавлення волі або викрадення людини, захоплення заручників, торгівля людьми та ін.; кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, зокрема зґвалтування, сексуальне насильство.

Цей список, звісно, не є вичерпним. До прикладу, О. М. Храмцов у своєму дослідженні виділяє два основних види насильницьких кримінальних правопорушень – корисливо-насильницькі та егоїстичні.

Корисливо-насильницькі правопорушення – це суспільно небезпечні діяння, які характеризуються корисливою мотивацією і насильницьким способом вчинення.

Егоїстичним кримінальним правопорушенням вважається таке насильницьке діяння, коли насильство є сутністю кримінальної мотивації і приносить задоволення особі самим процесом вчинення злочинного діяння [2, с.87].

Причини насильницької злочинності неповнолітніх досліджував О. М. Костенко. Зокрема він виділив 4 етапи такого причинного зв'язку:

I етап – під дією причин злочинності в особі утворюється комплекс сваволі й ілюзій; II етап – під впливом комплексу сваволі й ілюзій особа, щоб задовольнити свої потреби та інтереси обирає саме злочинний характер своєї діяльності; III етап – після обрання характеру своєї діяльності особа ставить собі ціль – створити злочинним способом такий стан речей, який необхідний для задоволення її потреб; IV етап – під впливом усіх вищезазначених факторів особа вчинює кримінальне правопорушення (тобто стає злочинцем) [3, с.122].

Саме ці етапи є ключовими в становленні особи злочинця.

Щодо самих виконавців, а саме неповнолітніх, то варто зазначити, що характер насильницької злочинності в середовищі неповнолітніх обумовлений, насамперед, психофізіологічними та віковими чинниками. Також немало важливим є факт низької правової освіти [4, с.525]. Такий факт формується з того, що особа може помилково вважати, що вона є неосудною, хоча реальні є зовсім іншими.

Так, у Кримінальному кодексі України встановлені певні обмеження щодо призначення розміру покарання для неповнолітніх. Відповідно до статті 102 ККУ, покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років. Зокрема, за нетяжкий злочин не більше 4 років позбавлення волі, за тяжкий не більше семи років позбавлення волі, а за особливо тяжкий не більше 10 років позбавлення волі. Виключенням із правил є п.5 ч.3 ст.102 ККУ, де вказано, що неповнолітній особі може бути присуджено покарання у виді позбавлення

волі до 15 років, але тільки за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини [5].

Також до інших соціальних факторів вчинення неповнолітнім того чи того кримінального правопорушення належать проблеми в сімейній сфері (розлучення, ранне батьківство, асоціальний спосіб життя батьків); погане оточення (уживання алкоголю, наркотичних засобів, вчинення різних правопорушень); маніпуляції з боку дорослих (залучення до жебракування, крадіжок, торгівлі наркотиками тощо) [6, с.25].

Усі ці соціальні фактори не є причинами вчинення особою правопорушення, але можуть стати каталізатором до вчинення неповнолітньою особою насильницьких правопорушень.

Більшість насильницьких правопорушень здійснюється групою неповнолітніх. Учасники груп неповнолітніх, вчиняючи насильницькі правопорушення, більше схильні до вияву жорстокості та знуцання над потерпілим.

Найбільш жорстокими виявами жорстокості є булінг, який є дуже популярним серед неповнолітніх.

Хоч і булінг здається не таким серйозним правопорушенням, проте при його вчиненні особи виявляють неабияку жорстокість, адже булінг частіше здійснюється саме групою підлітків, а не «один на один» (близько 57% булінгу вчиняється групою осіб) [5, с.526].

Така поведінка підлітків становить загрозу не лише через їхні дії в момент вчинення, але й надалі, оскільки випадки фізичного булінгу, можуть виступати як фактор ризику скоєння жорстокого насильства віком від 14 до 18 років.

Враховуючи, що неповнолітніх осіб легше вводити в оману та маніпулювати ними, були створені різні групи в соціальних мережах на кшталт «синій кит» та «тихий дім», які набули популярності у 2016 – 2017 роках. Суть таких груп існувала не тільки для «масового самовбивства» неповнолітніх, а й для підбурювання таких осіб вчинювати різні протиправні діяння, зокрема насильницькі.

Взагалі вчинення неповнолітніми таких діянь зумовлено їхнім підлітковим запалом, підвищеною груповою залежністю та потребою у самоствердженні, які тільки сприяють їх вчиненню.

Як вважає О. С. Моргун вивчення особи неповнолітнього злочинця – неможливе без дослідження мотивів злочинної поведінки, адже саме в мотивах виражається вся особливість поведінки конкретної особи [7, с.197].

Вважаємо, що мотивом злочинної поведінки є внутрішнє спонукання особи, яким вона керується при вчиненні кримінального правопорушення, яке викликає в особи рішучість, бажання його вчинити.

Отже, насильницька злочинність неповнолітніх є надзвичайно актуальною кримінологічною проблемою сьогодення. Така злочинність формується на основі багатьох факторів, такі як: спосіб життя осіб (бродяжництво, жебракування), оточення (яке надзвичайно залежить від батьків, друзів, «авторитетів», переконань тощо) та примусу з боку дорослих (втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність).

Щодо узагальнення характеру насильницької злочинності неповнолітніх, то можна виокремити такі риси: високий ступінь жорстокості, спонукання до самогубств, групова залежність, підлітковий запал, конформізм та ін.

Література:

1. Кваша Р. С. Насильницька злочинність серед неповнолітніх в Україні як проблема ювенальної кримінології. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ, 2021. С.5.
2. Храмцов О. М. Щодо видів насильницьких злочинів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2010. С.87.
3. Костенко О. М. Проблема № 1 сучасної цивілізації (в українському контексті) : монографія. Черкаси : СУЕМ, 2008. 122 с.

4. Кваша Р. С. Насильницька злочинність неповнолітніх: особливості групової поведінки. Правова держава, 2021. С.525.
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 04.04.2024).
6. Пустовий О. О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні, 2019. С.25.
7. Моргун О. С. Злочинність неповнолітніх як об'єкт кримінологічного дослідження: дис. канд. юрид. наук, Запоріжжя, 2013. С.197.

Гапина Богдана Дмитрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Суспільна небезпечність кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин

Кримінальні правопорушення в галузі використання електронно-обчислювальних машин (далі – ЕОМ), систем та комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку, відомі також як комп'ютерні кримінальні правопорушення, представляють важливу проблему, яка постійно еволюціонує в сучасному цифровому світі. Ці діяння є не лише протиправними, а й становлять серйозну загрозу суспільству, порушуючи безпеку комп'ютерної інформації та нормальне функціонування технічних систем [3, с. 212].

Суть таких правопорушень полягає у вчиненні дій, що завдають шкоди або загрози шкоди електронно-обчислювальним машинам, системам, комп'ютерним мережам та мережам електрозв'язку. Це може включати несанкціонований доступ до конфіденційної інформації, порушення прав доступу, поширення вірусів та інших шкідливих програм, а також маніпулювання даними злочинним чином.

Основними об'єктами таких правопорушень є законно регульовані суспільні відносини, спрямовані на забезпечення безпеки комп'ютерної інформації та безперешкодної роботи ЕОМ, систем та мереж [3, с. 212]. Ці кримінальні дії можуть порушувати процеси обробки інформації, безпеку даних та права користувачів на доступ до інформації. Необхідно також відзначити, що вчинення таких правопорушень потребує відповідних засобів інструментів, які зазвичай включають програмне забезпечення та технічні засоби. Вони дозволяють злочинцям здійснювати атаки, обходити захист інформації та здійснювати несанкціонований доступ до систем [4, с. 33].

Злочинці, які вчиняють подібні дії, порушують цей порядок шляхом несанкціонованого доступу, модифікації або поширення конфіденційної інформації. Це може мати серйозні наслідки для організацій, урядових установ та приватних осіб, оскільки порушення порядку обробки інформації може призвести до втрати конфіденційності даних, фінансових втрат та порушень прав людини.

Крім того, власність на комп'ютерну інформацію стає ще одним важливим об'єктом кримінальних правопорушень у цій сфері. Злочинці можуть намагатися незаконно заволодіти інформацією або скористатися нею з метою шахрайства, викрадення ідентифікаційних даних або втручання у приватне життя осіб.

Предметом кримінального правопорушення стають не лише комп'ютери та автоматизовані системи, а й самі мережі електрозв'язку, що створює ще більшу загрозу для безпеки інформації [4, с. 36]. Несанкціонований доступ до цих мереж може призвести до перехоплення чутливих даних та порушення конфіденційності спілкування.

Кримінальні правопорушення, пов'язані з несанкціонованими діями з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих

системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях, є серйозною проблемою в сучасному цифровому світі. Ці дії, здійснені особою, яка має право доступу до інформації, порушують законодавство та створюють загрозу безпеці та конфіденційності даних.

Предметом таких правопорушень є сама інформація, що перебуває в системах обробки даних, а також носії цієї інформації [1, с. 9]. Злочинці вчиняють несанкціоновані дії щодо цієї інформації, зокрема, змінюють, знищують, блокують, перехоплюють або копіюють її, порушуючи встановлений порядок її зберігання та використання.

Інструментами для вчинення таких правопорушень зазвичай служать програмні та технічні засоби, які дозволяють особам зламати захист інформації та отримати несанкціонований доступ до неї [1, с. 8]. Ці дії можуть мати серйозні наслідки для власників інформації, включаючи втрату конфіденційності, фінансові втрати та порушення прав людини.

Несанкціоновані зміни в комп'ютерній інформації означають заміну або вилучення її складових частин або додавання нових елементів, що може призвести до спотворення та недостовірності даних. Знищення інформації, у свою чергу, призводить до її втрати та неповернення, що може суттєво ускладнити роботу організацій та підприємств.

Суб'єктом таких правопорушень зазвичай є особа, яка має легальний доступ до інформації, що зберігається в ЕОМ або комп'ютерних мережах [3, с. 212]. Суб'єктивна сторона цих правопорушень характеризується прямим умислом щодо вчинення заборонених дій та свідомим розумінням можливих наслідків цих дій.

Отже, боротьба з кримінальними правопорушеннями у сфері комп'ютерних технологій вимагає комплексного підходу, що включає не лише технічні заходи забезпечення безпеки інформації, але й правові механізми захисту прав власників даних та покарання винних осіб. Тільки спільними зусиллями можна забезпечити надійний захист цифрового простору та зберегти конфіденційність інформації.

Література:

1. Денис С.Р. Практика Верховного Суду щодо кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. С. 1-9. Академічні візії. Вип. 12. 2022.
2. Полуніна Л.В. Можливості експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин та комп'ютерних мереж. Проблеми сучасних трансформацій. 2023. No 7. С. 1-9.
3. Ричка Д.О. Особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2019. 212 с.
4. Телійчук В.Г. Способи вчинення злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку та заходи протидії. Держава та регіони. Вип. No 2 (44), 2014. С. 31-37.

Гудима Тетяна Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості суб'єктивної сторони умисного вбивства з особливою жорстокістю

Складнощі у визначенні кваліфікації вбивства з особливою жорстокістю породжуються поєднанням позбавлення життя з особливою жорстокістю вбивці. Виявлення проявів цієї особливості стає джерелом труднощів та можливих помилок у визначенні юридичних характеристик цього виду злочину.

Суб'єктивна сторона злочину визначається внутрішніми процесами в психіці та свідомості злочинця [4, с.104]. Цей аспект розкриває внутрішнє психічне ставлення винного до вчинюваного ним діяння та його наслідків. Суб'єктивна сторона виявляється в направленні, породженні та регулюванні об'єктивної сторони злочину. Зміст суб'єктивної сторони характеризують основні юридичні ознаки, такі як: форма вини, мотив та мета. Вина є ключовою та необхідною характеристикою суб'єктивної сторони злочину. Її зміст віддзеркалюють об'єктивні ознаки злочину, що визначають його об'єкт, предмет і об'єктивну сторону. Таким чином, абстрактна вина, відокремлена від конкретного суспільно небезпечного діяння, не можлива. Вина представляє психічний зв'язок між суб'єктом злочину і вчиненим ним діянням.

Форма вини представляє зазначені в кримінальному законі сполучення ознак свідомості і волі особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння. Вона виражає психічне ставлення особи до діяння та його наслідків. Згідно з чинним кримінальним законодавством, існують дві форми вини – умисел (прямий і непрямий) згідно зі статтею 24 КК України та необережність (злочинна недбалість і злочинна самовпевненість) за статтею 25 КК України. Згідно з частиною 1 статті 115 КК України, вбивство – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині [1]. Таким чином, законодавець чітко вказує на те, що вбивство з особливою жорстокістю може вчинятися лише з умислом.

Особлива жорстокість як емоційний стан породжує прагнення заподіяти надзвичайні фізичні та психічні страждання жертві. Відмінність цього стану від звичайної поведінки полягає у тому, що вона не є обов'язковою для вчинення злочину. Вона представляє додаткове страждання для потерпілого чи його близьких, нанесене свідомо винним. Особлива жорстокість виявляється у специфічному суб'єктивному ставленні винного до потерпілого, яке не є результатом умислу вчинення злочину, а виражається самостійним наміром, відсутнім у звичайному вчинку без надмірної жорстокості.

Відмінно від вини у формі умислу (прямого або непрямого), що є обов'язковим елементом суб'єктивної сторони умисного вбивства з особливою жорстокістю, мотив і мета вчинення злочину є необов'язковими і мають факультативний характер. Мета спричинення особливих страждань свідчить про більший рівень суспільної небезпеки порівняно з ситуаціями, коли ця мета відсутня і винний бездумно ставиться до страждань потерпілого чи його близьких. На думку деяких судів, при призначенні покарання підсудним, які вчинили зарання обдумане вбивство, слід враховувати більш суворий підхід. Ця позиція має підстави, оскільки в разі зарання обдуманого умислу, особливо якщо ціллю є намір спричинення виняткових страждань потерпілому чи його близьким, суб'єкт виявляє більш глибокі антисоціальні риси та схильність до садизму. Якщо мотив або мета злочину передбачені у статті 66 або статті 67 Кримінального кодексу як обставини, які можуть пом'якшувати або усувати відповідальність за злочин, або які можуть обтяжувати покарання, суд має враховувати їх при визначенні міри покарання в межах встановлених законом показників. Таким чином, аналіз суб'єктивної сторони умисного вбивства з особливою жорстокістю показав, що її специфіка визначається можливою складною багатоваріантністю поєднання прямого та непрямого умислу щодо заподіяння смерті потерпілому та особливих мучень та страждань.

Щодо розмежування прямого та непрямого умислу, законодавець не встановлює обмежень, і вбивство з особливою жорстокістю може мати місце як із прямим умислом (коли особа свідомо бажає настання смерті іншої людини), так і з непрямым (коли особа, хоча і не бажає, але свідомо допускає настання такого наслідку). Різниця полягає у вольовому моменті умислу: прямий умисел виникає, коли винна особа бажає позбавити життя іншу людину, а непрямий – коли вона не бажає, але свідомо допускає смерть іншої людини. Вирішення питання про умисел при вчиненні вбивства з особливою жорстокістю повинно базуватися на сукупності всіх обставин справи, враховуючи обстановку, спосіб, знаряддя, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, а також поведінку винного і потерпілого перед подією.

Розглядаючи умисне вбивство з особливою жорстокістю, важливо враховувати усвідомлений вибір особливо жорстокого способу позбавлення життя потерпілого та свідоме допущення особливих мук і страждань. Такий усвідомлений вибір вказує на підвищену суспільну небезпеку особистості винного, що може служити підставою для більш суворого покарання. Щодо вольового моменту умислу на заподіяння особливих фізичних мук і психічних страждань, за деякими поглядами стверджується, що врахування цього моменту може бути зайвим у визначенні умислу. Проте такий підхід може перешкоджати повному встановленню всіх обставин злочину та ускладнювати індивідуалізацію покарання.

Основний підхід полягає в тому, що для кваліфікації умисного вбивства з особливою жорстокістю необхідна наявність факту усвідомлення винним завдання своїм діям особливих мук або страждань. При цьому слід враховувати різні комбінації вольового моменту умислу щодо позбавлення життя та способу вчинення злочину. Отже, розглядаючи вчинення вбивства з особливою жорстокістю, важливо докладно встановлювати вольовий момент умислу щодо всіх аспектів злочину, щоб забезпечити правильне й повне його кваліфікування [5, с.364].

Такий розгляд випадків, коли умисел до позбавлення життя потерпілого є прямим, а до мук і страждань – непрямым, вказують на різні аспекти вольового моменту умислу. Ситуації підкреслюють складність визначення умислу в контексті вчинення злочинів з особливою жорстокістю. Наприклад, коли винний обирає особливо жорстокий спосіб позбавлення життя через бачення його найбільш легким або з метою заплутати слідство, виникає питання про його вольовий момент. Такі сценарії вказують на те, що умисел може бути спрямований як на саме позбавлення життя, так і на заподіяння особливих мук і страждань, і що вольовий момент може варіюватися залежно від обставин. Ці випадки підкреслюють необхідність докладного вивчення обставин злочину та аналізу вольового моменту для коректного встановлення кваліфікації умисного вбивства з особливою жорстокістю. Індивідуальний підхід до кожного випадку допомагає врахувати всі нюанси та забезпечити справедливий судовий вирок.

Згідно з вказівками, наведеними у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», для кваліфікації умисного вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю необхідна наявність факту, що винний усвідомлював, що своїми діями (або бездіяльністю) завдає потерпілому особливих фізичних мучень або психічних страждань, або особливих психічних страждань близьким потерпілому особам [2]. Відомо, що усвідомлений вибір особливо жорстокого способу позбавлення життя, який відображає підвищену суспільну небезпеку особистості винного, є достатньою підставою для притягнення його за вчинення кваліфікованого виду умисного вбивства до більш суворого покарання. Тому також до випадків вбивства з особливою жорстокістю варто віднести ситуації, коли жертва втратила свідомість і об'єктивно не відчувала особливих мучень і страждань, але вбивця продовжував робити дії, які мають характер особливо жорстоких.

Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув 06 червня 2019 року касаційну скаргу захисника К. щодо вироків Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 05 лютого 2018 року та Апеляційного суду Хмельницької області від 26 червня 2018 року у кримінальному

провадженні стосовно гр-на З. Його засуджено за пунктом 4 частини 2 статті 115 Кримінального кодексу України. Старокостянтинівський районний суд встановив покарання у вигляді позбавлення волі на 15 років, але Апеляційний суд Хмельницької області скасував цей вирок та призначив довічне позбавлення волі. Суд касаційної інстанції перекваліфікував дії засудженого з пункту 4 частини 2 статті 115 Кримінального кодексу України (умисне вбивство з особливою жорстокістю) на частину 1 статті 115 Кримінального кодексу України (звичайне умисне вбивство). Це сталося через те, що суд касаційної інстанції прийшов до висновку, що в умисному вбивстві, вчиненому засудженим, відсутні підстави для кваліфікації як злочину з особливою жорстокістю. Судова практика передбачає, що для кваліфікації умисного вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю потрібно довести, що спосіб позбавлення життя свідчить про особливу жорстокість злочину, і вона охоплювалась умислом винного. Однак суд касаційної інстанції вважав, що не було достатніх доказів того, що засуджений спеціально бажав завдати потерпілій додаткових страждань, які були б необхідними для її смерті. Таким чином, суд перекваліфікував дії засудженого на звичайне умисне вбивство [3].

Визначення суб'єктивного зв'язку між вбивством і особливими муками та стражданнями відіграє критичну роль у кваліфікації злочину як умисного вбивства з особливою жорстокістю. Саме усвідомлення винним можливості заподіяння цих мук і страждань свідчить про наявність умислу. Це також підкреслює, що мотиви вчинення злочину можуть бути різноманітними, включаючи помсту, ревності, користь, або навіть ствердження та самоствердження. Так звані «садистські» вбивства, де задоволення від заподіяння страждань може бути мотивом, також відображають різні мотивації, що можуть впливати на суб'єктивну сторону злочину.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0002700-03>
3. Постанова ККС ВП від 06.06.2019 року у справі № 683/2620/17. URL : https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_06_06_2019_roku_u_spravi_683_2620_17/
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.
5. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

Гуцалюк Руслана Русланівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Кримінологічні проблеми функціонування тіньової економіки

Серед низки економічних проблем сучасного світу тіньова економіка і надалі є серйозною загрозою економічній безпеці будь-якої країни, адже вона не лише загострює соціально-економічну кризу, а ще й негативно позначається на зовнішньоекономічному становищі держави та Україна не виняток. На жаль, явище тіньової економіки було притаманне українській державі протягом усього періоду незалежності. Саме тому розробка ефективних шляхів детінізації сфери економіки та фінансів, розшуку й повернення до легального обігу незаконно виведених із нього активів, захист прав власності та виведення із тіні оплату праці є ключовими напрямками реалізації сучасної державної політики. Якщо

Україна хоче бути правовою соціальною державою, то вона повинна значно знизити рівень тінізації економіки.

Тіньова економіка – це складне соціально-економічне явище, що є сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних відносин між суб'єктами економічної діяльності з приводу отримання прибутку шляхом приховування доходів й ухилення від сплати податків. Тіньова економіка складається із таких складових: неформальна, прихована та підпільна (кримінальна) економіка [4, с. 28].

Неформальна економіка утворена нерегламентованими виробництвами товарів і наданням послуг; прихована економіка – це легальне виробництво та продаж необлікованих товарів і послуг; підпільна (кримінальна) економіка – заборонені види діяльності (несплата податків).

До суб'єктів тіньової економіки належать підприємці, які заради високих прибутків та збільшення вигоди вдаються до різних фінансових маніпуляцій та нечесних дій. Відмінність між суб'єктами легальної та тіньової економічної діяльності визначається тим, що тіньова економічна діяльність може бути переслідувана юридичними засобами, а на відміну від неї суб'єкти легальної економіки працюють в рамках чинного законодавства, сплачують податки та збори, ведуть бухгалтерську та статистичну звітність [1, с. 45].

Можна визначити кілька ключових кримінологічних аспектів тіньової економіки.

- Злочинність: тіньова економіка часто пов'язана з різними видами злочинності, такими як корупція, підробка грошей та цінних паперів, фіктивне банкрутство та інші кримінальні правопорушення у сфері економіки. Ці види кримінальних правопорушень можуть мати серйозний негативний вплив на суспільство, створюючи безпекові та економічні загрози.

- Кримінальні правопорушення пов'язані з ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів: однією з головних характеристик тіньової економіки є ухилення від оподаткування, що можуть призводити до значних втрат для бюджету держави та обмежувати її можливості здійснювати соціальні виплати. Нелегальна діяльність може сприяти розвитку організованої злочинності та підривати інститути правопорядку.

- Соціальний вплив: тіньова економіка може викривляти ринок праці, створюючи умови для неофіційно оформленої роботи, низьких зарплат та поганих умов праці. Це може мати серйозний вплив на соціальну справедливість та економічну стабільність.

Враховуючи ці аспекти, важливо розробляти та впроваджувати політику, спрямовану на боротьбу з тіньовою економікою, зокрема за допомогою оптимізацію правових норм, підвищення ефективності податкової системи та посилення контролю за фінансовими операціями.

Визначають загальні та часткові причини виникнення та розвитку тіньової економіки. Загальні – це заборони й обмеження, а часткові – високий податковий тиск, неефективні механізми адміністрування податків; засилля бюрократії у відповідних державних структурах; недовіра суспільства до основних інститутів влади й судів; висока корупція у всіх сферах діяльності, зокрема в економіці. Таким чином, з'являється взаємодія тіньової політики та тіньової економіки.

Внаслідок тіньового державно-приватного партнерства виникає безкарність для підприємців в разі порушення ними законів; різні преференції та податкові пільги; недотримання конкурсних умов, монополізація; вільне використання фінансових, економічних, інтелектуальних, правових та інші державних ресурсів; урахування економічних інтересів «своїх» фірм під час розроблення законодавчих і нормативних актів тощо. Таким чином тіньова політика створює всі умови для українських підприємців для того, щоб не декларувати офіційно свої доходи та працювати в «тіні». Преференція є шкідлива та неправомірна.

Українська економіка протягом багатьох років характеризувалася високим рівнем тінізації. «В 2014 році рівень тіньової економіки складав 43% стосовно офіційного ВВП» [3]. Причинами такого явища можна назвати залишки радянської ментальності суспільства, наслідки неефективних антикорупційних законів, неефективну судову та правоохоронну

системи, неефективні механізми оподаткування; високий рівень злочинності; бюрократія тощо.

Що стосується останніх показників тінізації економіки, то у 2023 році її рівень становив близько 30 % від ВВП, що є на 2% нижчим за попередній рік [2]. Попри війну та проблеми соціально-економічного характеру, українській владі потрібно працювати над питанням зниження тіньової економіки, адже через використання тіньових схем державний бюджет втрачає багато коштів, які неможливо буде використати на зарплати чи пенсії, що в свою чергу, знизить рівень інвестування. Для української економіки масштабною проблемою, яка навіть після «податкової реформи» залишається невирішеною, є тіньова оплата праці на підприємствах недержавної форми власності. За підрахунками фахівців, подекуди оплата за працю, яка виплачується працівникам «в конвертах», становить 50–90 % загального розміру заробітної плати на підприємствах приватної форми власності [1, с. 47]. Головна мета таких дій підприємців – зменшення власних затрат на сплату Єдиного соціального внеску, податку з доходів фізичних осіб та військового збору, адже з цієї частини тіньової оплати праці не сплачується єдиний соціальний внесок, ПДФО, військовий збір.

Щоб розв'язувати цю проблему необхідно:

– оптимізувати законодавство щодо обов'язкового застосування на підприємствах усіх форм власності коефіцієнтів міжкваліфікаційних співвідношень в оплаті праці для працівників різних професій, із зазначеного розміру таких коефіцієнтів для кожної професії, можливо навіть із формуванням нового Класифікатора професій України, в якому будуть відображені, крім назви професій та їхніх кодів також і коефіцієнт співвідношення до мінімального розміру заробітної плати для кожної професії;

– законодавчо встановлена адміністративна, а можливо, навіть і кримінальна відповідальність, за недотримання коефіцієнтів міжкваліфікаційних зіставлень в оплаті праці.

Такі зміни призведуть до збільшення у декілька разів надходжень до українського бюджету по податку з доходів фізичних осіб, по військовому збору, по Єдиному соціальному внеску. Це автоматично відобразилося б на значному зростанні рівня пенсій. Відповідно, в разі збільшився б попит на товари та послуги та обсяги виробництва, зросла б кількість робочих місць і розвиток української економіки зазнав би позитивних змін.

Література:

1. Гребенюк Н., Волинець, М. Боротьба з тіньовою економікою задля відновлення України. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 184. С. 44-51.
2. Колектив авторів 5 каналу. У тіні перебуває майже чверть економіки України. URL : <https://www.5.ua/ekonomika/u-tini-perebuvaie-maizhe-chvert-ekonomiky-ukrainy-doslidzhennia-208557.html>.
3. Мурза Д. Антикорупційний поступ UA. URL : https://lb.ua/economics/2018/08/05/404337_antikoruptsiyniy_postup_ua_konspekt.html.
4. Пилипченко О. О. Тіньова економіка в Україні: причини, методи вимірювання та фактори негативної дії на економічну безпеку. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 9. С. 27-31

Дем'янова Олександра Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Порівняльна характеристика зґвалтування та сексуального насилля

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи становлять грубе порушення суспільної небезпеки та норм суспільної моралі, оскільки вони

пов'язані з виключною аморальністю та цинічністю дій винних осіб. Особливою частиною ККУ передбачені найсуворіші покарання, оскільки такі кримінальні правопорушення є надзвичайно небезпечними. Необхідно зазначити, що кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності вважаються суспільно небезпечні діяння, які порушують встановлених у суспільстві порядків статевої відносин і принципів статевої моральності, вони виражаються в посяганні безпосередньо на статева свободу та недоторканність.

Характеризуючи такі кримінальні правопорушення, як: зґвалтування і сексуальне насильство – Кримінальний кодекс України дає визначення щодо цих двох понять. Зґвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням у тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (ст.152 ККУ). У ст. 153 КК зазначено, що сексуальне насильство – це вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням у тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи [2].

Порівнюючи склад кримінальних правопорушень щодо цих статей, варто зазначити, що безпосереднім об'єктом визнається статева свобода та статева недоторканність особи, але додатковим об'єктом ст.152 ККУ визначається нормальний фізичний і психологічний розвиток особи, а ст.153 ККУ – честь, гідність, здоров'я та життя особи. Об'єктивна сторона зґвалтування полягає у статевої зносинах, які, у свою чергу, поєднуються з фізичним насиллям або погрозою його застосування та використанням безпорадного стану потерпілої особи. Характеризуючи об'єктивну сторону сексуального насильства, вона інша, і полягає в задоволенні статевої пристрасті такими способами, що не пов'язані з проникненням в тіло іншої особи, але при цьому без добровільної згоди потерпілої особи. Щодо суб'єкту кримінального правопорушення цих статей, то він є однаковим і полягає в тому, що суб'єктом є осудна особа жіночої або чоловічої статі, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 14-річного віку. Суб'єктивна сторона ст.152 ККУ характеризується прямим умислом, тобто винний усвідомлював свої дії, а щодо ст.153 ККУ також характеризується прямим умислом, але важливим є розмежування такої ознаки, як вчинення кримінального правопорушення з проникненням у тіло іншої особи чи без.

Тобто важливим аспектом при порівняльній характеристиці цих кримінальних правопорушень є встановлення ознак, за якими потрібно розмежовувати їх; такою ознакою є сам спосіб вчинення кримінального правопорушення (з проникненням чи без проникнення в тіло особи). Тобто відмінною ознакою є те, що насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153 КК) виключає природний статевий акт і може полягати у вчиненні акту мужолозтва, лесбійства, а також в інших діях сексуального характеру, спрямованих на задоволення статевої пристрасті суб'єкта злочину (чоловіка або жінки) неприродним способом, із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи [4]. А зґвалтуванням вважається проникнення в тіло іншої особи з використанням геніталій без добровільної згоди потерпілої особи.

Відмінність у цих кримінальних правопорушеннях є наявність чи відсутність фізичного насильства або ж залякування, тобто розуміння насильства як дії, що спрямована на запобігання рухам жертви або заподіяння болю чи травм. У сексуальному насильстві сила чи фізичне насильство не завжди використовуються, щоб піддати зловживання людиною, наприклад, може бути використане переконання чи незнання того, що відбувається; ці випадки характерні для сексуального насильства над дітьми чи над інвалідами. При вчиненні зґвалтування зазвичай застосовується вияв сили, залякування або застосування речовин, що ставлять у ситуацію вразливості для того, щоб зменшити їхній стан свідомості.

Характерною ознакою цих статей варто виокремити закінчення злочинів таких кримінальних правопорушень; у них він відрізняється: у ст. 152 ККУ злочин є закінченим з моменту початку статевого акту всупереч потерпілої особи, і при цьому не вимагається

дефлорації або еякуляції, а для встановлення факту наявності природного статевого акту призначається судово-медична експертиза. У ст.153 ККУ злочин вважається закінченим з моменту початку вчинення дії сексуального характеру, яка була спрямована на задоволення статевої пристрасті не пов'язаним з проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи.

Зазначаючи статистику вчинення таких злочинів, з 24 лютого 2022 року Офісом Генпрокурора зафіксовано 235 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Від дій військовослужбовців РФ постраждали 150 жінок та 85 чоловіків. 13 постраждалих є неповнолітніми, зокрема 12 дівчат та 1 хлопець (вид сексуального насильства, не пов'язаний зі зґвалтуванням). Злочини СНПК були зафіксовані у всіх дев'яти регіонах, де перебували окупаційні війська. Найбільше їх зареєстровано на Херсонщині (72), Донеччині (55), Київщині (52) та Харківщині (21) [3].

Отже, статевая свобода та статевая недоторканність особи є фундаментальними правами, що повинні бути належним чином гарантовані законом та безпосередньо суспільством. Кримінальні правопорушення, пов'язані зі зґвалтуванням та сексуальним насильством, призводять до серйозних наслідків для жертв та суспільства в цілому. На нашу думку, законодавство має бути ретельно розроблене та ефективно застосоване для запобігання таким злочинам, а закони повинні бути всеосяжними та комплексними, враховуючи всі аспекти цього питання, включаючи встановлення вини, відповідальності та належного покарання. Як висновок, варто зазначити, що захист статевої свободи та статевої недоторканності особи є необхідною умовою для підтримки прав людини та забезпечення безпеки у суспільстві.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 1996. – № 30. С. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2001. № 25-26. С. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Офіс Генерального Прокурора. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/gvaltuvali-zinok-ta-ditei-suditimut-dvox-rosiiskix-viiskovoslužbovciv-yaki-vcinili-masove-seksualne-nasilstvo-pid-cas-okupaciyi-kiyivshhini>
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30 травня 2008 р. № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>

Дудкіна Юлія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Принципи дії закону про кримінальну відповідальність у просторі

Принципи дії закону про кримінальну відповідальність – це керівні ідеї, які виражають сутність, зміст, завдання та цілі кримінального права та порядок їх реалізації, з метою боротьби зі злочинністю не тільки на своїй території, але й на території іноземної держави, шляхом застосування покарання. Зміст принципів чинності кримінального закону у просторі базуються на певних вказівках та правилах, які закріплені в нормах національного законодавства України про кримінальну відповідальність, Конституції України, а також нормах міжнародного права [2, с.34].

Актуальність цієї тематики полягає, насамперед, у дослідженні розвитку міжнародних зв'язків, які збільшують можливості пересування осіб, що, у свою чергу, призводить до зростання кримінальних правопорушення «поза кордонами». Засади принципів дії закону про

кримінальну відповідальність покращують здатність визначити юрисдикцію законодавства держав у вирішенні питань про кримінальну відповідальність.

Національне законодавство про кримінальну відповідальність закріпило принципи дії закону про кримінальну відповідальність у просторі в ст.ст. 6–8 Кримінального кодексу України.

Просторова юрисдикція діє на основі таких принципів:

- територіальний;
- принцип громадянства (національний);
- універсальний;
- реальний.

Територіальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі трактується так, що всі особи, які вчинили кримінальне правопорушення на території України, підлягають відповідальності на підставі Кримінального кодексу України (ч.1 ст.6 ККУ). Найчастіше саме за територіальним принципом застосовуються закони про кримінальну відповідальність України. Територіальний принцип дії закону України про кримінальну відповідальність у просторі зв'язує юрисдикцію кримінально-правового законодавства із місцем (державною територією України), а також із просторами, які умовно перебувають під владою України, згідно з чинними міжнародними договорами [1, с.82]. Для кращого розуміння сутності територіального принципу, варто навести приклад його застосування. У грудні 2020 року в м. Києві було скоєно умисне вбивство 44-річним громадянином Республіки Казахстан. Суд призначив чоловіку покарання у вигляді позбавлення волі на термін до 15 років [4].

Принцип громадянства означає, що громадяни України, які вчинили кримінальне правопорушення за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за Кримінальним кодексом України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 1 ст. 7 КК України). Під дію цього принципу підпадають випадки, коли громадяни держави чи особи без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, вчинили кримінальне правопорушення за межами території країни. Не менш важливим є те, що застосування закону про кримінальну відповідальність, згідно з принципом громадянства, можливе за умови, що це кримінальне правопорушення визнане таким у Кримінальному кодексі України [2, с.34]. Одним із випадків застосування принципу громадянства є приклад, який стався у вересні 2019 року. Громадянин України, перебуваючи в Італії на заробітках, вчинив грабіж дорогоцінностей у будинку місцевих жителів. У вересні 2019 чоловік повернувся в Україну, де у м. Львові його було затримано. Громадянина України було засуджено до чотирьох років позбавлення волі.

Теорія універсального принципу також полягає в застосуванні національного закону про кримінальну відповідальність до іноземних громадян та осіб без громадянства, які вчинили кримінальне правопорушення за межами своєї держави, тим самим посягаючи на міжнародний правопорядок, відповідно до міжнародних угод. Одним із випадків застосування є затримання в Одесі іноземців, які займалися багатомільйонною контрабандою амфетаміну. Співробітниками СБУ було вилучено близько 5 кілограмів наркотиків, оціночна вартість яких становить більше півтора мільйона гривень. Особи здійснювали контрабанду наркотичних засобів у країні Європейського Союзу. Стосовно них було відкрито кримінальне провадження за статтею 305 ККУ «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів» та за статтею 307 ККУ «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів». Іноземців було засуджено до позбавлення волі за контрабанду наркотичних засобів. Працівники СБУ спільно із правоохоронними органами Румунії та Німеччини ліквідували масштабний канал контрабанди важких наркотиків з Ірану до Європейського Союзу [3].

Реальний принцип закріплений у ч.1 ст.8 Кримінального кодексу України та звучить так: «Іноземці або особи без громадянства, які не проживають постійно на території України, можуть підлягати кримінальній відповідальності за вчинені поза територією України тяжкі

або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України, передбачені в Кримінальному кодексі України. Варто звернути увагу, що формулювання статті 8 Кримінального кодексу України не забороняє повторне притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення поза територією України» [1, с.83]. Досить поширеним прикладом застосування реального принципу є кримінально-протиправні дії іноземців щодо громадян України з-за кордоном. Досить нещодавно у Варшаві стався випадок згвалтування громадянки України таксистом, який є громадянином Польщі. У цьому випадку чоловіка могли б притягнути до кримінальної відповідальності за законодавством України, оскільки кримінальне правопорушення було вчинене проти міжнародних прав та свобод громадянки України [5].

Зважаючи на викладений вище матеріал, варто зауважити, що кожна людина, яка вчинила кримінально-протиправне діяння, має нести відповідальність за свої дії. Важливим кроком у науці кримінального права було узгодити та гармонізувати просторову юрисдикцію правових норм. Низка питань щодо кримінальної відповідальності громадян України на території іноземних держав та іноземців, осіб без громадянства на території України підлягають під юрисдикцію національного законодавства. Це є можливістю держави на захист своїх інтересів на міжнародному рівні.

Література:

1.Кедик В. Поняття та види принципів чинності закону України про кримінальну відповідальність у просторі. *Юридичний Вісник*. 2022. Наукова стаття. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v2_2022/10.pdf (23.04.24).

2.Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А.Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О. М.Литвинова; МВС України, Харків. нац. Ун. внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

3.Контрабанда з Перу кокаїну для продажу – іноземців засуджено до 11 років ув'язнення. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/vvezennya-z-peru-kokeynu-dlya-prodazu-inozemnix-narkokontbandistiv-zasudzeno-do-11-rokiv-uvyaznennya> (дата звернення : 23.04.24).

4. Розмова про політику закінчилася вбивством: у Києві чоловіка засудили до 15 років ув'язнення. URL : <https://suspilne.media/kyiv/724059-rozmova-pro-politiku-zakincilasa-vbivstvom-u-kievi-colovika-zasudili-do-15-rokiv-uvaznenna/> (дата звернення : 23.04.24).

5. У Варшаві таксист популярного сервісу згвалтував українку. URL : <https://www.unian.ua/world/u-varshavi-taksist-populyarnogo-servisuzgvaltuvav-ukrajinku-12151110.html> (дата звернення : 23.04.24).

Кальчук Злата Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття та способи вчинення шахрайства

Шахрайство як окремий вид злочинної діяльності постійно трансформується і розвивається пропорційно процесам, що відбуваються в країні, в будь-якій галузі правовідносин, торкаючись інтересів різних верств населення. Протиправне заволодіння чужим майном шахрайським способом є досить поширеним явищем у суспільстві. Особи, які вдаються до шахрайських дій, виявляють неабияку винахідливість та безперервно знаходять нові методи для незаконного привласнення майна законних власників.

Дії шахраїв ми можемо спостерігати у повсякденному житті в різних формах. Зокрема, вони активно використовують телефонні дзвінки та sms-повідомлення для поширення неправдивої інформації, здійснення різних афер та шахрайських пропозицій. В інтернеті також процвітають численні онлайн-шахрайства, фішингові сайти тощо. Шахраї можуть діяти і

безпосередньо на вулицях міст, видаючи себе за представників різних організацій чи просто намагаючись ошукати перехожих – все це ілюструє масштаби та різноманітність шахрайських практик.

Якщо звернутись до даних Генеральної прокуратури України, в перший квартал 2024 року зареєстровано понад 24 188 кримінальних проваджень за ст.190 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [4], що свідчить про поширеність цього кримінального правопорушення.

У чинному кримінальному законодавстві визначено, що відповідно до ч.1 ст.190 КК України шахрайство – це заволодіння чужим майном чи набуття права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1]. У КК України передбачено два самостійні способи вчинення шахрайства – обман та зловживання довірою.

Таким чином, шахрайство можна визначити, як кримінальне правопорушення, що посягає на майно та/чи набуття права на таке майно за допомогою обманних дій або зловживанням довірою. Зауважимо, що внаслідок шахрайських дій майно чи право на майно передається винній особі безпосередньо потерпілим, який може бути власником, володільцем чи особою, у віданні або під охороною якої знаходиться майно. Тож обов'язковими ознаками такого кримінального правопорушення, що відрізняє його від інших кримінальних правопорушень проти власності, є безпосередня участь у передачі майна, права на майно та добровільність дій потерпілого.

Згідно з п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» вказується: «Обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовується винною особою з метою викликати в потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього [6].

Таким чином, варто зазначити, що законодавець до способів вчинення шахрайства відносить обман та зловживання довірою.

Обман може полягати як і в повідомленні особі неправдивих відомостей, так і в навмисному замовчуванні, приховуванні від неї обставин, інформування про які було обов'язком і які мали істотне значення для поведінки потерпілого. Тож обман можна поділити на два види, а саме: на активний, тобто такий, що вчиняється у формі активних дій, та пасивний, такий, що вчиняється шляхом бездіяльності.

У формі активної поведінки обман може бути словесним (вербальним) або виражатися через дію. Обман дією – це вчинки, жести, рухи особи, яка обманює, що мають певне інформаційне навантаження і на основі яких можна зробити висновок про твердження або заперечення певних фактів. Обманні дії можуть здійснюватися самостійно або ж доповнювати словесний обман для досягнення суспільно небезпечного наслідку.

Отже, застосовуючи обман, винна особа навмисно вводить потерпілого в оману щодо справжнього стану речей. Вона свідомо спотворює правду і реальні факти, прагнучи до того, щоб у потерпілого склалося хибне уявлення про ситуацію. Іншими словами, зміст обману полягає в навмисному спотворенні винним реальних фактів та помилки у сприйнятті дійсності, яка через це виникає у потерпілого.

Наявна судова практика демонструє, що суди безпомилково розмежовують шахрайство, вчинене шляхом обману, у формі активної від пасивної поведінки. Наприклад, у вироку Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області міста Мукачево у справі № 303/729/24 суд вважає, що дії особи, яка вчинила обман, що полягав у наданні бухгалтерських послуг та проведенні оплати за єдиний соціальний внесок та за найманого працівника від фізичної особи-підприємця (особа отримувала грошові кошти протягом п'ятнадцяти місяців, але оплату не проводила, а кошти привласнила і витратила на власні потреби). Дослідивши всі обставини справи, суд кваліфікував її дії за ч.1 ст.190 та ч.2 ст.190 КК України [3], тобто як шахрайство, заволодіння чужим майном шляхом обману та такі дії вчиненні повторно. Отже, в цьому випадку особа вчинила шахрайство шляхом обману у формі активної поведінки.

Звернемо увагу і на зловживання довірою як на один із способів вчинення шахрайства. Воно полягає в недобросовісному використанні довіри з боку власника майна або іншої особи, у віданні якої це майно знаходиться. Такі довірчі відносини можуть виникати внаслідок особистого знайомства, родинних або дружніх зв'язків, рекомендацій третіх осіб, трудових відносин тощо.

Зловживання довірою є одним із способів вчинення шахрайства. Воно полягає в недобросовісному використанні довіри з боку власника майна або іншої особи, у віданні якої воно знаходиться. Такі довірчі відносини можуть виникати внаслідок особистого знайомства, родинних або дружніх зв'язків, рекомендацій третіх осіб, цивільно-правових чи трудових відносин тощо.

Варто визначити зловживання довірою саме як використання довірчих стосунків при вчиненні шахрайства, що виникли раніше (це можуть бути особисті, дружні, робочі, родинні відносини тощо), з метою протиправного заволодіння майном, іншої особи.

Зауважимо, що в науковій літературі більшість вчених вважають, що зловживання довірою – різновид обману, що виявляється у свідомому використанні винним особливих, що ґрунтуються на довірі відносин з особою, що володіє майном. Так, О.В. Солодун зазначав, що зловживання довірою є одним з видів обману з таким зауваженням, що винний у цьому випадку не вчиняє тих дій, які здатні ввести в оману особу, у віданні якої знаходиться майно, і примусити передати це майно [5, с. 650]. Варто зауважити, що зловживання довірою та обман можуть виступати як окремі способи вчинення шахрайства, так і в поєднанні.

Таким чином, використовуючи зловживання довірою як спосіб вчинення шахрайства, винний діяти може по-різному: застосувати спершу обман задля того, аби заручитись довірою потерпілого, а вже потім зловжити такою довірою, чи заручитись довірою особи, а згодом застосувати обман щодо потерпілої особи.

Так, наприклад, у вироку Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/10058/23 суд вважає, що дії особи, яка під приводом зателефонувати попросила в потерпілого, мобільний телефон, потерпілий, будучи впевненим у сумлінності та справжності намірів винного, не усвідомлюючи факту зловживання його довірою, добровільно передав йому свій мобільний телефон, варто кваліфікувати за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України. Згодом, винний повторно здійснив заволодіння майном, шляхом зловживання довірою, щодо вже іншої особи; такі дії суд кваліфікував уже за ч.2 ст. 190 КК України [2]. Таким чином, варто зазначити, що в цій справі винний спершу застосував обман, аби заручитись довірою потерпілої особи, а вже згодом здійснив шахрайство шляхом зловживання довірою.

Отже, протидія шахрайству є важливим завданням правоохоронних органів та суспільства в цілому. Оскільки шахраї постійно вдосконалюють свої методи, необхідно ретельно аналізувати способи вчинення шахрайства для ефективного їх виявлення та розслідування. Комплексний підхід, що враховує дослідження способів вчинення шахрайства та їх поєднання, дозволить більш ефективно виявляти такі кримінальні правопорушення, збирати необхідні докази та притягати винних осіб до відповідальності. Це, у свою чергу, сприятиме захисту права власності громадян та підвищенню рівня правопорядку в країні.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 08 лютого 2024 року у справі № 201/10058/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116939856>
3. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 27 лютого 2024 року у справі № 303/729/26. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117269561>
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень- березень 2024 року Офіс генерального прокурора. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=246543

5. Солодун О.В. Оперативно-розшукова характеристика шахрайства. Форум права. 2012.№2.С.645-653.

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

Катревич Іванна Юрїївна,

*здобувачки вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Актуальні питання кваліфікації використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом

Проблема експлуатації малолітніх дітей для заняття жебрацтвом є однією з актуальних та надзвичайно важливих суспільних проблем у сучасному світі. Незважаючи на численні законодавчі та соціальні заходи, спрямовані на боротьбу з цим явищем, використання дітей у жебрацтві залишається серйозним викликом для прав людини та дитини.

Спільними чинниками, які сприяють цьому явищу, є бідність, соціальна нерівність, відсутність адекватного законодавства та його ефективного виконання, а також відсутність доступу до якісної освіти та соціальних послуг. Діти, які опинилися у складних життєвих обставинах або без підтримки дорослого, стають особливо вразливими перед ризиком експлуатації та зловживанням. Це не лише порушує основні права дитини, визначені в Конвенції ООН про права дитини, але також має серйозні соціальні та психологічні наслідки для самої дитини. Експлуатація в такий спосіб підриває їхнє фізичне та емоційне здоров'я, обмежує можливості отримання освіти та розвитку, а також підпадає ризику залучення їх до інших форм злочинності.

Згідно з положеннями чинного Кримінального кодексу України (далі КК) протиправним діянням вважається втягнення малолітньої дитини в заняття жебрацтвом та її використання з цією ж метою. Відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом передбачена у ст. 150-1 КК України [1]. Для адекватної кваліфікації цього факту необхідно розглянути поняття «жебрацтво». У юридичному словнику жебрацтво описується як акт випрошування грошей або матеріальних цінностей від сторонніх осіб [2, с. 133].

Основним безпосереднім об'єктом статті 150-1 КК України є воля, честь і гідність дитини. Його додатковим факультативним об'єктом традиційно визначають фізичне і психічне здоров'я дитини. З об'єктивного боку, кримінальне правопорушення, передбачене ст.150-1 КК України, полягає у суспільно небезпечних діях – використанні малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, під яким, виходячи із диспозиції статті, розуміється систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб. Особливістю суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 150-1 КК України, є вчинення його тільки з прямим умислом. Щодо суб'єкта «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», у всіх досліджених кримінальних законах можна виокремити два його типи. Перший – особи, яким на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилося 18 років. Другий – батьки або особи, які їх замінюють. Отже, у першому випадку кримінальне правопорушення вчиняється стосовно будь-якої дитини, особливо чужої, а у другому – власної дитини [3, с. 377-379].

Проблема кваліфікації використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в Україні має кілька аспектів, які потребують уваги та вирішення.

По-перше, однією з основних проблем є відсутність чіткого законодавства, яке б унормувало цю сферу та надавало засоби для ефективної протидії цьому явищу. Існуючі

закони можуть бути недостатньо чіткими або неефективними в протистоянні цьому виду експлуатації. Другою проблемою є недостатня увага до профілактики та розкриття випадків використання малолітніх для жебрацтва. Часто це може бути пов'язано з відсутністю системи соціального захисту, яка б забезпечувала дітей вразливих категорій та їхні сім'ї підтримкою та захистом. Крім того, третьою проблемою є недостатня обізнаність громадськості та фахівців щодо цього явища, що може призводити до неправильного розуміння та оброблення подібних ситуацій [4, с. 557-559].

Для вирішення цих проблем необхідно прийняти комплексний підхід, який включатиме удосконалення законодавства, зміцнення соціальної підтримки та захисту малолітніх, а також підвищення обізнаності громадськості та фахівців щодо цієї проблеми. Тільки в такий спосіб можна буде ефективно протистояти використанню малолітніх для заняття жебрацтвом та забезпечити їм належні умови для розвитку та захисту їх прав.

Щодо статистики кваліфікації використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, то зазначено, що 93% осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, є особами жіночої статі (в абсолютній більшості – матерями дітей, яких вони використовували для жебракування). Особи чоловічої статі, таким чином, аналізоване діяння вчиняють рідко (всього 7%). В абсолютній більшості випадків малолітніх дітей для заняття жебрацтвом використовували їхні батьки – матері (81%) та батьки (3%). Серед інших осіб, винних у цьому злочині, – бабусі дітей (9%), співмешканці їхніх матері чи батька (4%), тітки (дядьки), які замінювали дитині батьків (3%). [5, с. 289].

У висновку можна підкреслити таке: проблема використання малолітніх дітей для заняття жебрацтвом є актуальною і важливою для сучасного суспільства. Це порушення основних прав людини та дитини і потребує негайної уваги та реагування. Недостатня увага до цього питання з боку законодавства, правоохоронних органів та громадськості може призвести до безкарності та подальшого поширення цього явища. Вирішення проблеми вимагає комплексного підходу, який включає удосконалення законодавства, підвищення свідомості громадськості, розвиток соціальних програм та співпрацю між різними секторами суспільства. Важливою частиною розв'язання цієї проблеми є забезпечення доступу до якісної освіти та соціальних послуг для всіх дітей, а також підтримка сімей у складних життєвих обставинах.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 р. № 2292-19 від 07.03.2018. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Рожнова В. В. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Загальна частина / В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, Я. Ю. Конюшенко [та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 280 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.
4. Кримінальне право. Загальна частина. Підручник / за загальною редакцією О.М. Литвинова. Харків. ХНУВС. 2020. с. 428.
5. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом: кримінологічна характеристика та основні напрями запобігання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. с. 289. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2020/77.pdf

Коваль Анна Ігорівна,

*здобувачки вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття стану злочинності в сучасній криминології

Важливим предметом, що вивчає криминологія як наука, є явище злочинності, а також його сутність, причини виникнення та механізм здійснення. Вивчення феномену злочинності буде актуальним завжди, оскільки людство, навіть у прогресивному ХХІ столітті, на жаль, не навчилося його викорінювати. Захист від злочинності й насильства залишається пріоритетним завданням для людей у всьому світі [3, с. 6].

У сучасній криминології поняття стану злочинності є ключовим для вивчення та аналізу криміногенної ситуації в певній країні, регіоні чи громаді. Стан кримінальних правопорушень як сукупність характеристик, які визначають рівень злочинності на певних територіях і проміжках часу.

Це включає кількість кримінальних правопорушень, їхні типи, розподіл за категоріями, а також динаміку змін у цих показниках протягом певного періоду часу. Сьогодні в українській криминології існує декілька основних підходів до визначення поняття злочинності:

1. Статистичний підхід (дослідники І.М. Даньшин, В.П. Ємельянов, А.Ф. Зелінський, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвак та інші. Це один із найпоширеніших підходів, підґрунтям якого є радянська криміналістична школа. Прихильники цього підходу визначають злочинність як «явище» (соціально-правове, соціально-деструктивне тощо), яке виражається через сукупність (систему) злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу.

2. Структурно-функціональний підхід та його представники стверджують, що злочинність – це соціальна властивість здійснювати заборонені законом про кримінальну відповідальність діяння. Злочинність – це базова функція суспільства та складова девіантності. Злочинність складається із протиправних елементів, які можуть фундуватися політикою держави, однак їхня сутність є позаправовою. Як вважають розробники цього підходу, межі злочинності як явища визначаються не лише кримінальним законом, а також суспільною практикою [2, с. 272].

4. У діяльнісному підході (В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк та ін.) зміщуються фокус визначення злочинності з суспільної оцінки, генеральної властивості сформованих очікувань, відношення до поведінки, змісту норми й девіації до, власне, самої поведінки, діяльності, масових соціальних практик. Предмет та характер феномену злочинності згідно з цим підходом визначають конкретні потреби, цілі і мотиви. Саме це є ключовою обставиною, яка характеризує злочинність як різновид соціальної активності [1, с. 123].

5. Системний підхід (вчені: Г.А. Аванесов, В.Є. Віцин, Джон Алан Лі, О.Г. Фролова, Л.А. Шепеленко та ін.) трактує злочинність не просто як система злочинів, а як соціальна система (підсистема). Тобто в її системності вбачається сутність. У цьому підході злочинність – це соціальна система, що має всі відповідні ознаки, головна з яких – цілісність, наявність інтегруючого начала [2, с. 273].

Для вивчення стану злочинності криминологи використовують різні методи та підходи, включаючи статистичний аналіз злочинів, соціологічні опитування, аналіз кримінальної політики та інші інструменти. Важливо враховувати не лише фактичну кількість злочинів, але і їхню структуру, динаміку та контекст, у якому вони відбуваються.

Одним із аспектів аналізу стану злочинності є визначення чинників, які впливають на зростання або зниження рівня злочинності. Це можуть бути соціально-економічні чинники, політична ситуація, ефективність правопорядку та правосуддя, демографічні зміни тощо. Розуміння цих чинників допомагає розробляти ефективні стратегії протидії злочинності та вдосконалювати кримінальну політику.

Важливою частиною аналізу стану кримінальних правопорушень та злочинності є також вивчення жертв злочинів та їхніх потреб. Розуміння впливу злочинності на жертв та їхні потреби дозволяє розробляти програми підтримки та реабілітації для них.

Отже, поняття стану злочинності в сучасній кримінології є комплексним і включає аналіз різних аспектів кримінальної ситуації з метою розуміння її тенденцій та впливу на суспільство.

Література:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Кн. 1. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 423 с.
2. Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. Форум права. 2017. № 5. С. 271-278.
3. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія ; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.

Коваль Ярослав Сергійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Місце усіченого складу кримінальних правопорушень в системі складів кримінальних правопорушень за конструкцією

Досить неоднозначним для багатьох науковців є виділення саме усіченого складу кримінального правопорушення. До прикладу, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, Вереша Р. В. виділяють як самостійні, окремі один від одного матеріальні, формальні та усічені склади. Дудоров О. О., Хавронюк М. І., а також Грищук В. К., виокремлюють матеріальні та формальні склади, в якому останній має різновид – усічений склад.

У першому варіанті науковці наводять таку дефініцію: усічений склад – це один із видів складів кримінальних правопорушень, для яких момент завершення правопорушення переноситься на попередню стадію – готування чи замаху [2, ст. 94]. З цього погляду причиною для його виділення як окремого складу є певна особливість, а саме: завершеним правопорушенням буде визначатися те діяння, дія чи бездіяльність якого вже відбулися і є протиправними з погляду нормативно-правових актів. Прикладом слугує розбій. Щоб це діяння було завершеним, достатньо лише нападу, поєданого з насильством, або з його погрозою і з обов'язковою метою заволодіння майна [3, ст. 2].

Важливо сказати, що усічений склад дуже схожий на формальний, адже обов'язковим є не настання наслідків, а саме діяння. Ось чому деякі науковці вважають, що усічений склад не може бути як самостійна одиниця складу правопорушень, і водночас вважають його ніби підвидом формального складу. Це обумовлюється тим, що критерієм розподілу матеріальних та формальних складів є наявність суспільно небезпечних наслідків, а формальних та усічених – на якій стадії правопорушення буде визнано завершеним. З цього випливає: два критерії ґрунтуються на одній класифікації. Згідно з вищевказаним існує пропозиція розподілу складів на матеріальні та нематеріальні, в якому останній буде включати як формальний, так і усічений склад [1, ст. 88].

Щодо нашої позиції, то підтримуємо останню. Моїми аргументами слугує те, що усічений склад все ж таки тісно пов'язаний з формальним, а отже, виділяти його як повністю самостійний вид буде не зовсім коректно. Саме через таку схожість визнання його підвидом формального дає змогу збільшити систематизацію права. У свою чергу, це допоможе зменшити непотрібну плутанину та складність у тлумаченні законодавства. Також не можна погодитися з тими науковцями, які виділяють усічений склад як підвид формального, адже виділення цього складу як самостійної одиниці допоможе точніше класифікувати кримінальне правопорушення. Завдяки цьому може збільшитися передбачуваність в системі права. На нашу думку, проаналізувавши всі за та проти, найвигіднішим рішенням буде розподіл складів

на матеріальний та нематеріальний, адже так ми зможемо об'єднати як формальний, так і усічений склад в один – нематеріальний. З іншого боку, в самому нематеріальному складі формальний та усічений склади будуть визнаватися самостійними та незалежними один від одного.

Література:

1. Антонюк Н. О. Усічений склад злочину: необхідна юридична конструкція чи міф? Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. №11. Том 2. 3 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.
3. Марисюк К. Б., Кіндрацька І. В. До питання про усічений склад злочину, №3/2018. URL : http://lsej.org.ua/3_2018/57.pdf

Ковалюк Іванна Валентинівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Характеристика об'єкта торгівлі людьми

Серед різноманітних злочинів, що посягають на соціальні цінності, особливе значення має торгівля людьми, відома як сучасне рабство, що набуває великих масштабів у наш час. Актуальність цієї проблеми викликала широкий інтерес наукових досліджень у цій області. Особливу увагу привертають питання щодо об'єкта цього злочину та його місця у системі об'єктів кримінально-правової охорони, оскільки це має важливе теоретичне та практичне значення. Це сприяє розумінню соціальної сутності цього злочину, його характеру та рівня суспільної небезпеки.

Науковці мають різні погляди на визначення безпосереднього об'єкта цього злочину.

Так, Ю. С. Нагачевська зазначає, що основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є свобода людини [1, с. 244]; С. Я. Лихова, Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко та інші вчені визначають об'єктом саме фізичну свободу [2, с. 278]; М. І. Хавронюк і М. І. Мельник – свободу, честь і гідність та волю [3, с. 353]; Такі науковці, як В. В. Лизогуб і А. М. Орлеаном, визначають громадську моральність об'єктом цього злочину [4, с. 103].

Більшість дослідників погоджується, що безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є свобода людини, а отже, варто розкрити значення цього поняття.

У статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. У своєму рішенні у справі «Боцано проти Франції» Європейський суд з прав людини зауважив, що під правом на свободу в контексті статті 5 Конвенції слід розуміти фізичну свободу особи. Водночас право на свободу та особисту недоторканність розглядається як єдина юридична концепція, що передбачає захист «від будь-якого незаконного втручання в особисту свободу» з боку державних органів [5].

Аналізуючи статтю 149 КК, варто зазначити, що основним безпосереднім об'єктом цього складу злочину є відносини, які пов'язані зі свободою, честю, гідністю особи та іншими цінностями, тобто ті відносини, що забезпечують існування людини в суспільстві [6].

У результаті вчинення цього злочину завжди заподіюється шкода суспільним відносинам, пов'язаним зі свободою, честю та гідністю людини, які є головним безпосереднім об'єктом цього злочину. Свобода в цьому контексті розуміється як здатність людини вчиняти дії відповідно до своїх бажань, потреб та інтересів, дотримуючись закону та враховуючи

можливості і умови, які надаються суспільством. Честь – це оцінка, яку суспільство дає конкретній особі, а гідність – позитивне сприйняття себе людиною [7, с. 787].

Торгівля людьми є жахливим злочином, який приймає різні форми та може вчинятися з різною метою: сексуальної експлуатації; примусової праці; жебрацтва тощо. Щодо цього варто навести декілька прикладів із судової практики. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 23.06.2021 у справі №607/5705/21 визнав чоловіка винного у торгівлі людьми з метою жебракування. Суд засудив його до 5 років позбавлення волі, проте застосував статтю 75 КК України та звільнив особу від відбування основного покарання з випробуванням на строк 2 роки [8]. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 08.02.2021 року у справі №199/912/21 визнав винним чоловіка у торгівлі людьми з метою примусової праці. Суд засудив його до 5 років позбавлення волі без конфіскації майна [9].

Склад злочину, який описаний у статті 149 Кримінального кодексу України, має додатковим безпосереднім об'єктом відносини, пов'язані зі здоров'ям та життям людини, визначені порядком виконання посадових обов'язків, процедурою перетинання державного кордону, а також з правом дитини на виховання у сім'ї з батьками та правом батьків на виховання дитини. Існують думки вчених, які відкидають ідею про те, що людина в цьому злочині виступає як об'єкт злочину. Замість цього, доводиться погляд на те, що людина в цьому випадку є потерпілою від злочину [10, с. 621-622].

Отже, у доктрині кримінального права найпопулярнішим є погляд, згідно з яким безпосереднім об'єктом торгівлі людьми є саме свобода особи. Проте деякі науковці відносять туди і особисту недоторканість та честь людини. Щодо додаткового безпосереднього об'єкта, то ним може бути життя, здоров'я, трудові права, статеві свобода, нормальна діяльність державного апарату тощо.

Література:

1. Нагачевська Ю. С. Кримінально-правова характеристика торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. Вип. 4. С. 241-253.
2. Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Лихова С. Я. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 896 с.
3. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.
4. Орлеан А. М., Лизогуб В. В. Вдосконалення кримінального законодавства у напрямку протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею явищам. *Право і Безпека*. 2005. С. 101-104.
5. Боцано проти Франції. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO2503>
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2005 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
7. Об'єкт складу злочину торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо передачі людини *Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць*. Одеса, 2003. Вип. 18. С. 785-789.
8. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 23.06.2021 у справі №607/5705/21 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97994717>
9. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпропетровська від 08.02.2021 року у справі №199/912/21 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94706991>
10. Актуальні проблеми аналізу складу злочину торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо передачі людини. *Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць*. Одеса, 2002. Вип. 16. С. 620-623.

Кос Оксана Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Умисел як форма вини у кримінальному праві України

Умисел – вид вини. Кримінальне правопорушення вважається умисним, коли особа, яка його вчинила, у моменті усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання або ж свідомо припускала, що вони настануть [1].

Умисел буває прямий та непрямий. Ці два види умислу містять ознаки, які показують психічне відношення особи до скоєного нею діяння (дії чи бездіяльності) та наслідків:

- усвідомленості особою суспільної небезпечності свого діяння;
- передбачення його суспільно небезпечних наслідків;
- бажання, щоб настали певні наслідки або свідоме припущення їх настання [2].

Перші дві ознаки – інтелектуальна частина умислу, яка відбувається у психіці особи, а третя – вольова, тобто діяння. Це основа розмежування на прямий та непрямий умисел вчиненого кримінального правопорушення.

У справі № 760/4968/15-к провадженні № 51-320км17 Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду вказав, що питання про умисел слід вирішувати, зважаючи на сукупність всіх обставин вчиненого діяння, тобто враховувати спосіб, зняряддя злочину, кількість, характер і розміщення тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що відбулися напередодні події, та їхні стосунки. [3]

Відповідно до ч. 2 ст. 24 КК України прямий умисел – усвідомленість особи суспільної небезпечності свого діяння, передбачення його суспільно небезпечних наслідків та бажання їх настання, інтелектуальна ознака якого лежить в усвідомленні, тобто під час вчинення кримінального правопорушення суб'єкт розуміє своє діяння та передбачає настання суспільно небезпечних наслідків. Вольова – бажає настання цих наслідків. Приклад кримінального правопорушення з прямим умислом: шляхом віджиму металопластикового вікна, особа проникла всередину будинку, звідки таємно викрала чотири радіаторні батареї, з метою незаконного збагачення.

Відповідно до ч. 3 ст. 24 КК України непрямий умисел – усвідомленість особи суспільної небезпечності свого діяння, передбачення його суспільно небезпечних наслідків без бажання, але свідомого припущення їх настання. Інтелектуальна ознака якого лежить в усвідомленні, тобто під час вчинення кримінального правопорушення суб'єкт розуміє своє діяння та передбачає настання суспільно небезпечних наслідків. Вольова – не бажає, але свідомо припускає їх настання [4].

Прикладом кримінального правопорушення з непрямым умислом є справа №642/6966/13-к, у якій встановлені обставини, а саме: ОСОБА_8, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, за місцем свого мешкання, у квартирі АДРЕСА_3, на підґрунті особистих неприязних відносин вступив у конфлікт із співмешканкою ОСОБА_9, під час якого ОСОБА_8 навмисно завдав удар лівою рукою в обличчя ОСОБА_9, від якого вона зігнулась, а він, продовжуючи свої злочинні дії, наніс їй один удар кулаком лівої руки в поперек зліва. У результаті протиправних умисних дій ОСОБА_8 спричинив потерпілій ОСОБА_9 тілесні ушкодження, що належать до тяжких тілесних ушкоджень, за критерієм безпеки для життя. Від отриманої закритої тупої травми живота, що ускладнилася у своїй течії розвитком внутрішньої кровотечі, що призвело до крововтрати, ОСОБА_9 померла за вищевказаною адресою. Зважаючи на це, колегія суддів вважає, що ОСОБА_8 навмисно завдавав удар ОСОБА_9 в поперек зліва, чим спричинив потерпілій тяжких тілесних ушкоджень, діяв з непрямым умислом, оскільки удар завдавав навмисно; розумів, що його дії

мають небезпечний характер; не бажав завдати останній тяжких тілесних ушкоджень, але в силу свого інтелектуального розвитку свідомо припускав їх настання [6].

За часом виникнення та формування розрізняють заздалегідь обдуманий умисел та умисел, який виник раптово.

Заздалегідь обдуманий умисел – задум вчинення суспільно небезпечного діяння відокремлений періодом часу від самого вчинення цього діяння, тобто коли особа між часом задуму і вчинення обдумує плани і способи вчинення кримінального правопорушення. Прикладами таких злочинів є диверсія (ст. 113 ККУ), доведення до самогубства(ст. 120 ККУ), грабіж (ст. 186 ККУ).

Умисел, який виник раптово, характеризується тим, що час вчинення діяння збігається, тобто з'явилося бажання і одразу реалізувалося особою, наприклад, хуліганство (ст. 296 ККУ). Різновидом цього умислу є афективний стан, коли діяння вчинене моментально у стані великого душевного хвилювання через вплив різних обставин. Приклад – ст. 116 КК – умисне вбивство у цьому стані.

Також є поділ умислу на визначений, невизначений і альтернативний.

Визначений умисел – це коли суб'єкт чітко усвідомлює характер та розмір наслідків діяння, яке він вчиняє. Наприклад, смерть потерпілого.

Невизначений умисел – це коли хоч і суспільні наслідки є небезпечні і передбачені злочинцем, але не конкретизовані. Тобто коли в особи відсутнє чітке уявлення про характер та ступінь тяжкості. Наприклад, нанести удари потерпілому по голові палицею або ногами, що спричинить різні наслідки – від смерті до легкого тілесного ушкодження.

Альтернативний умисел – це коли особа передбачає, бажає і свідомо допускає настання якогось певного суспільно небезпечного наслідку з декількох можливих. Наприклад, при заподіянні проникаючого поранення черевної порожнини потерпілому винний однаковою мірою передбачає й бажає настання смерті або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження [5].

Література:

1. Умисел: Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%B%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BB>
2. Інтернет джерело освіта.ua, вища освіта в Україні, реферати. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9595/>
3. Постанова ККС ВС щодо кримінальної відповідальності за службову недбалість від 02 липня 2020 року. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/963364/>
4. Підручник кримінальне право України. Загальна частина / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України О.М. Литвинова, Харків 2020. 428 с. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b73643c-9591-41ba-b399-e15660924037/content>
5. Інтернет джерело. URL : <https://osvita-plaza.in.ua/publ/63-1-0-1566>
6. Реєстр судових рішень: Апеляційний суд Харківської області. Провадження №11-кп/790/407/14, справа №642/6966/13-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/38352530>

Кушнір Ауріка Андріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові аспекти кримінально-правової охорони використання повітряного простору в Україні

Щодо правових аспектів розвитку повітряного права в Україні, то, насамперед, необхідно згадати «Правила про повітряні пересування у повітряному просторі над територіями РРФСР та її територіальними водами», затверджене РНК 17 січня 1921 року. З

утворенням СРСР дія цих Правил була поширена на всю територію Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, включаючи територію Радянської України [1].

Загалом, якщо говорити про визначення поняття повітряного простору, то слід зазначити, що повітряний простір – це та частина атмосфери, яка знаходиться під контролем країни і розташована над її територією, включаючи територіальні води. Відповідно до ч. 1 ст. 29 Повітряного кодексу України повітряний простір України може використовуватися лише за умови надання дозволів, які уповноважені видавати органи об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху відповідно до порядку, визначеного Положенням про використання повітряного простору [2].

Відсилаючись до норм Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. та набуття чинності для України 9 вересня 1992 р., а саме до статті 40, де зазначено, що ні одне повітряне судно, а також член екіпажу, котрі мають посвідчення або свідоцтва з відповідними відмітками, не можуть брати участь у міжнародній навігації не інакше, як за наявності дозволу однієї держави або декількох, на чію територію вони планують прибути. Реєстрація або використання будь-якого такого повітряного судна або будь-якого його сертифікованого компонента в будь-якій країні, крім країни, в якій він був первісно сертифікований, здійснюється на власний розсуд країни, до якої імпортується таке повітряне судно або компонент [8].

На цьому етапі розвитку країни, особливо під час загострення бойових дій, ситуація з використанням повітряного простору є дуже актуальною, так як з появою новітніх технологій з'являються і нові види повітряних цілей, дії яких необхідно регулювати у повітряному просторі [3]. Вітчизняне законодавство має ряд нормативно-правових актів, які регулюють це питання, до прикладу, контроль за порушення використання повітряного простору регулюється ст. 282 КК України [4].

Згідно зі статистичними даними, порушення режиму повітряного простору України становлять понад 50% від загальної кількості інцидентів під час польотів повітряних суден, і їх кількість зростає. Кількість повітряних суден авіації загального призначення зростає з кожним роком, а безпілотні літальні апарати (БПЛА) почали справляти значний вплив на використання повітряного простору. З 2014 по 2016 рік через агресію російської федерації кількість порушень повітряного простору зросла в десятки і сотні разів. З 2013 по 2016 рік до Національного бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами надійшло 194 повідомлення про порушення процедур використання повітряного простору України. З них у 2013 році було 35 порушень, у 2014 році – 19, у 2015 році – 34, у 2016 році – 106 [9]. Нині зазначити кількість таких порушень за останні роки не можливо, оскільки свіжі дані не публікуються на сайті НБРЦА, можна припустити, що це зроблено для захисту країни від агресора.

Ефективною новинкою в галузі озброєнь стала проблема використання безпілотників для ведення розвідки, коригування вогневих засобів на близькій і дальній дистанції. Країні дослідження показали, що безпілотники є дуже ефективною зброєю оборони, наступу, контрнаступу та розвідки. Більшість країн демократичного світу мають стандартизовані процедури використання цивільних безпілотників на національному рівні, встановлюючи правові заборони та відповідальність за незаконне використання. Крім того, правоохоронні органи більшості країн, таких як Європейський Союз, США, Канада, Велика Британія тощо, мають право використовувати спеціальні технічні засоби та вогнепальну зброю для припинення незаконного використання безпілотних літальних апаратів.

Сьогодні використання дронів Національною поліцією України, Національною гвардією, службами безпеки та іншими правоохоронними органами здебільшого регулюється на підзаконному рівні (відомчі накази) без уніфікованих процедур. Очевидно, що ці правовідносини мають бути врегульовані на законодавчому рівні шляхом вироблення єдиного та зрозумілого правового підходу [5]. З метою забезпечення єдності правових підходів до використання та протидії незаконному використанню безпілотних літальних апаратів МВС

України розробили дві законодавчих пропозиції, спрямовані на вирішення вищезазначених питань:

1) Законопроект про використання дронів правоохоронними органами та протидію незаконному використанню. ст.1. Законопроекту №8185 пропонує розширити повноваження поліції, Національної гвардії та СБУ щодо застосування спеціальних засобів для перехоплення дистанційних сигналів літаючих цілей або їх знищення у разі порушення повітряного простору [6].

2) Законопроект про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо визначення відповідальності операторів безпілотних літальних апаратів за порушення порядку та правил використання повітряного простору України № 8186. Цим документом пропонується доповнити ч. 6 ст. 111 КУпАП, а саме встановлення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу від 60 до 500 н.м.д. [7].

Отже, відповідно до загальних правил, встановлених Кримінальним кодексом України, у повітряному просторі забороняється запускати ракети, здійснювати різноманітні стрільби, вибухові дії та інші дії, якщо вони становлять загрозу безпеці польотів [4]. Однак це положення не відповідає законодавству сучасної України під час воєнного стану. Вважаємо, що це питання потребує негайного розгляду та вирішення, надання ширших повноважень органам влади, уповноваженим захищати цілісність українських земель. Для цього було запропоновано дві законодавчо-закріплені пропозиції, які повністю виражають позицію цього дослідження та мають на меті деталізувати правила використання повітряного простору України.

Література:

1. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право : підручник. Київ : Знання, 2012. 631 с.
2. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 48-49, ст.536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>
3. Зовнішня політика України в умовах глобалізації: Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003), відп. ред. С.В. Відяньський. Київ : Генеза, 2004. 616 с.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Щодо правового регулювання використання безпілотних літальних апаратів в Україні. КП НППГ МО «Південна правда». URL : http://www.up.mk.ua/mainpage/show_item/107801
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню від 07.11.2022. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=8185&conv=9>
7. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден від 07.11.2022. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75153
8. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#o9
9. Публікація Національного бюро з розслідування авіаційних подій та інцидентів з цивільними повітряними суднами: Аналіз порушень порядку використання повітряного простору України у 2013–2016 роках.

Лаврієнко Мар'яна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Щодо особливостей кваліфікації колабораціонізму під час дії воєнного стану на території України

10 років тому Російська Федерація розпочала військову агресію проти незалежної та суверенної України. Саме тому наша держава зараз переживає надзвичайно складний період. Ця війна, спровокована агресією РФ, стала найбільшим викликом безпеці людства після Другої світової війни. Спочатку держава-терорист незаконно анексувала Кримський півострів у 2014 році, що викликало величезне обурення всієї світової спільноти. Надалі були анексовані частини територій на сході України. З 24 лютого 2022 року росія здійснила повномасштабне вторгнення на територію нашої держави, внаслідок якої постраждали мільйони українців та українська держава в цілому. Незважаючи на зусилля міжнародних спільнот та інших країн щодо забезпечення миру в Україні, збройний конфлікт, який розв'язала РФ, досі триває й наша держава зазнає великих втрат.

Саме через ці події важливим постає питання того, що нові реалії війни змушують приймати заходи для боротьби зі злочинністю та запобігання різноманітним злочинним посяганням. Верховна Рада України запровадила нові законодавчі заходи. До прикладу, 03 березня 2022 року, на восьмий день російсько-української війни, парламент нашої держави прийняв Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1, якою визначено поняття колабораціонізму, його види, і ще й відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, визначеного цією статтею — передбачається покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися деякою діяльністю на термін від 10 до 15 років [1]. Вищезазначений Закон посилює та підвищує відповідальність за колабораційну діяльність. Основна та головна ціль цього нормативно-правового акта – це запобігти та припинити будь-яку співпрацю з країною-терористкою, яка щодня вбиває українців та знищує нашу територію, а також загрожує безпеці та суверенітету України.

Необхідно підкреслити, що востаннє проблема колабораціонізму на території України серйозно обговорювалася внаслідок подій Другої світової війни. Тепер українська наукова спільнота, із зрозумілих причин, через військову агресію РФ проти нашої держави, повернулася до вивчення відповідних питань. Варто вказати, що соціальна зумовленість криміналізації таких дій також викликана тим, що певна кількість громадян України сприяли та й досі сприяють Російській Федерації у здійсненні збройної агресії, підтримують її загарбницькі війська та встановлену ними незаконну владу на тимчасово окупованих територіях нашої держави. Такі дії шкодять національній безпеці України та створюють загрозу також державному суверенітету. Вважаємо, що необхідно дати визначення поняттю «колабораціонізм». Колабораціонізм – це співпраця населення чи громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників, а також участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант [2].

Доцільно зауважити, що, проаналізувавши та дослідивши зміст ст.111-1 КК України, необхідно підкреслити, що об'єктом кримінальних правопорушень є основи національної безпеки України, а в ч.8 ст.111-1 КК України додатковим об'єктом виступає життя, здоров'я людей та право власності. Щодо об'єктивної сторони, то хочемо зазначити, що вона характеризується різноманітними діяннями, враховуючи, що для кожної з восьми частин статті передбачений окремий склад кримінального правопорушення [3]. Також варто зауважити, що суб'єктом кримінального правопорушення можуть бути не лише громадяни України, а й інші особи, тобто це можуть бути як іноземці чи особи без громадянства, які знаходяться та проживають на території нашої держави й в період дії воєнного стану комунікують та співпрацюють з окупантами та сприяють затвердженню окупаційної влади,

тобто з ворогом, і вищезазначеними діями заподіюють значну шкоду Україні. Суб'єкт колабораційної діяльності за ч. ч. 1–3, 5, 7 ст. 111-1 КК України – спеціальний – громадянин України, а за ч. ч. 4, 6, 8 ст. 111-1 38 КК України суб'єкт у цьому кримінальному правопорушенні виступає загальний.

Щодо суб'єктивної сторони, то остання характеризується прямим та непрямим умислом. У низці складів кримінального правопорушення, що передбачено ч.ч. 2, 5 і 7 ст. 111-1 КК України, досить значне та вагоме місце займає добровільність, тобто це означає, що особа вчинила ці дії не під примусом. А в частині складів правопорушень для правильної кримінально-правової кваліфікації дій має значення мета: за ч. 3 – мета пропаганди; за ч. 6 – мета організації та проведення заходів та (або) саме активної участі в них задля підтримки держави-агресора або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України [4]. Окрім того, підкреслимо, що склади кримінальних правопорушень, передбачених ч.ч. 1–7 ст. 111-1 КК України є формальними. Також у ч.8 ст.111-1 КК України кваліфікуючою ознакою є вчинення особами дій, зазначені у ч.ч. 5 – 7 цієї статті або прийняття рішень, що призвело до загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків.

Загалом, необхідно зауважити, що ст. 111-1 КК України є новою, адже з'явилася в КК України в березні 2022 року. Також важливо зазначити, що справи про колабораціонізм з'являються тоді, коли українські захисники звільняють окуповані території, оскільки з'являється доступ до інформації. Проте все ж таки хочемо зазначити статистику щодо цього кримінального правопорушення. Протягом 2023 року на розгляді в судах нашої держави перебувало 2724 справи за статтею «колабораційна діяльність». Це майже вдвічі більше, ніж у 2022 році, тобто бачимо, що кількість колаборантів в Україні, на жаль, збільшилась. Свою винуватість у колабораційній діяльності визнали підозрювані у 117 справах (це всього лише 4% з усіх справ, які розглядаються судами в нашій державі, тобто цифра надзвичайно маленька). Тобто підозрювані навіть не признають свою вину [5].

Отже, виходячи з вищевикладеного, стає цілком зрозуміло, що питання щодо колабораціонізму сьогодні є актуальним, тому необхідно продовжувати досліджувати цю тему, оскільки це сприятиме подальшому вдосконаленню теоретичних та практичних аспектів кримінальної відповідальності за колабораціонізм. Вважаємо, що колабораціонізм стає новим викликом для науковців, дослідників, влади та всіх людей у цілому. Після перемоги України проблема колабораціоністів обов'язково постане й влада повинна забезпечити прозорість та публічність системи покарань за цей вид діяльності, оскільки це має вагоме значення для охорони та захисту незалежності, суверенітету, територіальної цілісності нашої держави.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. *Верховна Рада України*. Законодавство України: оф. вебсайт. URL : <http://surl.li/ddjpg> (дата звернення 20.03.2024)
2. Колабораційна діяльність: питання визначення та відповідальності. Одеський державний університет внутрішніх справ. URL : <https://oduvs.edu.ua/news/колабораційна-діяльність-питання-ви/>
3. Юридична газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання. 13.04.2022. URL : <https://yur-gazeta.com/> (дата звернення : 20.03.2024)
4. Примаченко О. Колабораціонізм існує у кожній війні і боротьба з ним є обов'язковою складовою перемоги – голова Касаційного кримінального суду. URL : <https://racurs.ua/ua/3032-bud-yakuu-biznes-pid-okupaciiu-pidpadaiepid-vuznachennya-kolaboraciyi-z-vorogom-zakon.html> (дата звернення : 20.03.2024)
5. У 2023 році в судах розглянули 30% справ за статтями про колабораціонізм і держзраду – рух «Чесно». URL : <https://interfax.com.ua/news/general/980846.html>

Лозінський Олег Петрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль ЗМІ в процесі формування особистості неповнолітнього правопорушника

Насамперед, для розкриття теми, вважається за необхідне, визначити, що розуміється під засобами масової інформації (ЗМІ). Засоби масової інформації – це засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації з метою її доведення до необмеженого кола осіб [1]. ЗМІ неминуче впливають на суспільство і не можуть уникнути теми злочинності. Однак найнебезпечнішим напрямом діяльності ЗМІ є той, який може сприяти вчиненню нових кримінальних правопорушень або збільшення рівня вже існуючої злочинності.

Засоби масової інформації мають значний вплив на формування світогляду та поведінки людей, особливо чутливою групою є неповнолітні. Для багатьох неповнолітніх такі засоби масової інформації, як телебачення, газети та радіо далеко вже не є актуальними і не користуються попитом, на їхнє місце прийшли більш сучасні методи інформування, такі як соціальні мережі, а саме: Instagram, Telegram, TikTok та інші популярні платформи. Ці платформи забезпечують миттєвий доступ до різноманітного контенту, такого як відео, фотографії, stories (це публікації на соціальній платформі Instagram, які можуть існувати 24 години) , а також можливість взаємодії з іншими користувачами у форматі коментарів, приватних повідомлень і т. д. Однак разом з цим відбувається зменшення можливостей контролю інформації яку отримує неповнолітній. На різних соціальних мережах може бути розміщений широкий спектр контенту, від безпечного та освітнього до шкідливого та навіть небезпечного як для фізичного так і для ментального здоров'я.

У підлітковому віці особистість формується, і в цей період неповнолітні весь час знаходяться у пошуку власної ідентичності і місця в суспільстві. ЗМІ можуть впливати на цей процес, значно змінюючи їхні погляди, переконання і цінності залежно від інформації, що транслюється.

Часто ЗМІ можуть відображати стереотипні зображення неповнолітніх як бунтівників, безвідповідальні особистості, або навіть правопорушники. Це може підштовхувати молодь до наслідування таких зразків поведінки. Але основною причиною, чому ЗМІ мають особливий впливають саме на неповнолітніх, є те, що здебільшого неповнолітні не мають достатнього критичного мислення, щоб адекватно оцінювати та фільтрувати інформацію, що отримують через ЗМІ. Це робить їх більш вразливими до впливу негативного контенту.

Одним з таких виявів негативного контенту може виступати кримінальна субкультура. Кримінальну субкультуру можна визначити, як узгодженість волі і свідомості особи із законами кримінального світу. Під узгодженістю волі і свідомості слід розуміти повне або часткове позитивне сприйняття норм поведінки, готовність їм підкорятися. Закони кримінального світу – загальноприйняті в злочинному середовищі норми поведінки. Такі норми є носіями асоціальних настроїв, анархізму, відмови від системи загальнолюдських цінностей, які виражені в схильності до вчинення злочинів, ведення паразитичного способу життя, неповазі до суспільства, агресивності щодо оточуючих тощо. «Для асоціальної субкультури характерні жорстокість і обман, безжалісність і вимагання, паразитизм і вандалізм» [2].

Кримінальна субкультура як сформована та розвинута система поширюється на суспільство за допомогою ЗМІ. Оскільки культура безпосередньо пов'язана з вихованням, то в процесі передання (трансляції) її елементів відбувається виховний вплив, що сприяє зміні соціально обумовлених характеристик особистості. Відповідно поширення й підвищений ступінь сприйняття інформації, що транслюється ЗМІ, формують систему цінностей у представників різних соціальних груп, що призводить до можливості впроваджувати кримінальні установки, звичаї і традиції в соціальне буття. Трансформація поглядів і системи цінностей автоматично створює в більшій частини суспільства позитивну

думку про злочинців і їхню діяльність, сприяє криміналізації суспільства, створює віктимність населення [3].

Яскравим прикладом на ранніх стадіях розвитку соціальних медіа було помітно поширення реклами алкоголю чи поширення наркотиків, оскільки контроль над контентом був значно менш суворим порівняно з сучасними стандартами. Деякі користувачі соціальних мереж могли поширювати контент, що пропагує вживання наркотиків або алкоголю серед неповнолітніх, що, у свою чергу, стимулювало їх втягування у небезпечні звички, які мали кримінальні наслідки, такі як: злочинні дії або порушення закону щодо наркотиків. Однак це призвело до масової хвилі модерації подібного контенту, яка стала невід'ємною частиною політики безпеки та регулювання на більшості соціальних медіа платформ. Наслідком цього стало введення строгих правил та внутрішньої політики кожної з соціальних платформ, які забороняють поширення наркотиків та рекламу алкоголю. Поступово виникла потреба в автоматизованих системах виявлення і фільтрації контенту, які допомагають ідентифікувати та видаляти шкідливий або небажаний матеріал.

Для зменшення такого негативного впливу важливим є фактор виховання та обмеження контакту з подібними відомостями таких категорій осіб, що має забезпечуватись зусиллями батьків, педагогів та держави в особі компетентних органів щодо формування соціальних позицій без криміногенного підґрунтя і забезпечення отримання всієї чи хоча б більшості необхідної інформації з важливих для всебічного розвитку особистості питань у ціннісно правильному забарвленні [4].

Отже, роль ЗМІ у детермінації злочинності неповнолітніх є значною і складною. Засоби масової інформації впливають на формування світогляду, цінностей та поведінки молоді через різноманітні канали: телебачення, радіо, газети, і, особливо, соціальні медіа. Неповнолітні, які ще формуються як особистості, можуть бути особливо вразливими до впливу ЗМІ через їхню недосконалість у критичному мисленні та обробці інформації. ЗМІ можуть сприяти збільшенню злочинності серед неповнолітніх, поширюючи стереотипи, пропагандуючи насильство, сприяючи рекламі наркотиків та алкоголю або надаючи платформу для цифрового булінгу та онлайн-насильства. Водночас ЗМІ можуть виступати як засіб попередження злочинності, надаючи освітній контент, підвищуючи громадську свідомість та пропагуючи позитивні цінності.

Література:

1. Байлов А. В., Сахута П. В. Криміногенний потенціал діяльності засобів масової інформації. *Вісник Кримінологічної Асоціації України*. 2016. №1 (12). С. 145.
2. Виговський Д.Л. Проблеми визначення поняття «кримінальна субкультура» в сучасній кримінології. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. №2 (6). С.122.
3. Марія Мокряк. Вплив засобів масової інформації на детермінацію злочинності. *Підприємство, господарство і право*. № 11. 2017. С. 196.
4. Виговський Д. Л. Кримінологічна характеристика впливу кримінальної субкультури на злочинність неповнолітніх в Україні. *Університетські наукові записки*. 2007. №4. С. 353.

Лучковська Каріна Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим

Законодавство України, реалізуючи принципи справедливості, гуманізму та економії кримінальної репресії, передбачає випадки, коли за деяких обставин не застосовується пряма кримінальна відповідальність до особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, а натомість держава в особі суду – звільнення її від такої відповідальності [1, ст. 213].

На нашу думку, однозначно, що саме вирішення кримінально-правового конфлікту шляхом звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим є відмінним способом вирішення такого інциденту для правопорушника, оскільки, завдяки примиренню з потерпілим та виконання деяких умов, особа не зазнає тих негативних наслідків, які могли б для неї настати при притягненні до кримінальної відповідальності [2, ст. 40]. Цей вид звільнення від кримінальної відповідальності передбачений ст. 46 Кримінального кодексу України.

Тобто, проаналізувавши це положення Кримінального кодексу, можна зробити висновки, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим вміщує кілька значущих аспектів, які мають бути враховані.

Перш за все, передумовою повинно слугувати вчинення особою вперше кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину, крім кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 46 КК. Підстава звільнення має містити два елементи: це, безперечно, саме примирення винного з потерпілим, та відшкодування винним завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. Важливо наголосити на тому, що для застосування цієї норми вимагається не лише позитивна посткримінальна поведінка винного, а й добровільне волевиявлення потерпілого. Потерпілим у кримінальному провадженні згідно зі ч.1 ст. 55 КПК може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [4, ст.76].

Це положення закону не передбачає, аби шкода була відшкодована сповна, головне, аби винним було задоволено претензії потерпілого. Можливі випадки, коли наявні кілька потерпілих, то у таких ситуаціях винний може бути звільнено від кримінальної відповідальності за ст.46 КК лише тоді, коли досягне примирення з кожним із потерпілих і відшкодування кожному із них завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. На підтвердження раніше викладених тверджень є Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 24.01.2023 у справі № 640/20302/18, у зроблено висновок, що «особу, яка вчинила хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК), не може бути звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК) у разі, якщо, окрім спричинення майнової шкоди підприємству, що була добровільно відшкодована обвинуваченим, відповідним кримінальним правопорушенням було заподіяно моральну шкоду іншим особам, примирення з якими не відбулося» [5, ст. 13]. Тобто лише за наявності всіх аспектів, що дають змогу не притягувати особу до кримінальної відповідальності, особа може бути звільнена.

Доцільно було б ще звернути увагу на те, що саме примирення між сторонами повинне бути актом добровільного волевиявлення. Тому суд при винесенні рішення повинен перевіряти, чи є згода потерпілого на примирення вимушеною внаслідок залякування є його власною волею, чи відсутні погрози з боку особи, котра вчинила злочин, чи інших осіб. Ці твердження гарно ілюструються у Постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 20.09.2023 у справі № 335/10127/20 «Відеозвернення потерпілого, надане стороною захисту під час апеляційного розгляду, в якому він стверджує, що не має претензій до обвинуваченого, який порушив правила дорожнього руху, спричинивши потерпілому тілесні ушкодження, а також про примирення з обвинуваченим, саме по собі не може бути підставою для звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК та не свідчить про те, що суд, який прийняв рішення про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності, переконався в добровільності позиції потерпілого, а також роз'яснив йому правові наслідки такого звільнення» [5, ст. 13].

Існує думка науковців, яка мені досить таки імпонує, щодо пропозицій внесення певних змін до законодавства щодо положень статті 46 ККУ. Вона полягає у такому: при примиренні потерпілого з винною особою суд, якщо вважатиме за потрібне, матиме змогу примусити винного виконати певні дії (пройти курс лікування при зловживанні наркотичними чи спиртними напоями), чи навпаки зобов'язати до їх заборони (змінювати без дозволу

компетентного органу місце проживання, від'їхати без дозволу цього ж органу на тривалий час, керувати транспортним засобом на певний проміжок часу). Суд зможе також дати зобов'язання чи заборонити правопорушнику здійснювати інші дії, якщо прийде до висновку, що покладення цих зобов'язань чи введення обмежень буде сприяти меті досягнення покарання [2, ст. 215]. Це може сприяти профілактиці правопорушень, оскільки надання зобов'язань або заборон, які враховують специфіку кримінального правопорушення та його особистість, може допомогти йому змінити свою поведінку та уникнути повторних правопорушень. Також таке запровадження, яке враховуватиме індивідуальні особливості правопорушника та потерпілого, може сприяти підвищенню рівня довіри до правосуддя з боку суспільства, тому що все ж особа буде звільнена від кримінальної відповідальності при виконанні певних вимог. Однак це лише пропозиція, яка має право на існування, однак потребує додаткової аргументації та підтвердження.

Отже, звільнення від кримінальної відповідальності, у зв'язку з примиренням, відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів і спорів, що виникають у результаті вчинення кримінальних правопорушень. Це не тільки сприяє відновленню прав потерпілих, але й надає можливість правопорушникам виправити свої помилки та уникнути кримінальної відповідальності за певних умов. Використання примирення як механізму звільнення від відповідальності показує гнучкість і гуманізм української кримінально-правової системи, яка здатна адаптуватися до конкретних обставин кожного випадку.

Література:

1. Іванова Н.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний стан кримінального законодавства України: шляхи реформування». Ірпінь, 2018. С. 2013-2016.
2. Ізраєлян А. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2022.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. №2341-III: станом на 28 берез. 2024р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>(дата звернення: 15.04.2024).
4. Нікіфорова Т.І. Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру: навчальний посібник. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 175 с.
5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2023 рік / упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи. Київ, 2024. 106 с.

Макаренко Дарина Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття та способи вчинення диверсії

Перш за все, доцільно звернути увагу на актуальність теми дослідження, оскільки у сучасному світі геополітичні конфлікти та суперництво між державами зростає. Вчинення диверсій може бути одним з інструментів ведення гібридної війни та досягнення стратегічних цілей. Розвиток технологій відкриває нові можливості для кібердиверсій. Атаки на інформаційні системи, мережі та інфраструктуру можуть завдати серйозної шкоди економіці та безпеці країни. Терористичні групи використовують диверсії для створення хаосу та паніки серед населення, здійснюючи напади на громадські об'єкти та критичну інфраструктуру.

Збільшення залежності від критичної інфраструктури, такої як: енергетика, транспорт та комунікації, – робить її більш вразливою до диверсійних атак. Диверсії становлять серйозну небезпеку для суспільства з кількох причин: диверсії можуть призвести до втрати людських життів, руйнування інфраструктури та економічних збитків для країни; атаки на громадські об'єкти можуть викликати паніку серед населення, порушуючи громадський порядок та безпеку; диверсії можуть призвести до порушення національної безпеки та суверенітету країни, ставлячи під загрозу її територіальну цілісність та політичну стабільність.

У ст.113 ККУ зазначається, що диверсія – вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій [1]. Більшість науковців визначають поняття диверсії як спеціально організована діяльність, спрямована на здійснення або приховане вчинення воєнних, політичних, економічних, інформаційних чи терористичних злочинів з метою завдання шкоди, розгрому чи психологічного впливу на ворога, противника чи цільову аудиторію.

Предметом диверсії можуть бути різноманітні об'єкти або сфери діяльності, і все залежить від мети, яку ставить собі виконавець диверсійної акції. Ось деякі з можливих предметів диверсійних дій: військові об'єкти – Збройні сили, військові бази, арсенали, стратегічні об'єкти; інфраструктура – електростанції, водойми, транспортні системи (залізниці, мости, дороги), комунікаційні мережі (телефонія, інтернет), об'єкти енергетики тощо; економіка – фінансові установи, промислові підприємства, об'єкти економіки країни, банківська система; інформаційні ресурси – критичні бази даних, ресурси зберігання інформації, медіа та новинні агентства; соціальна сфера – політичні структури, релігійні об'єкти, освітні та медичні установи, громадські заходи, загальні масові заходи; екологічні об'єкти – природні резервати, водні джерела, екологічно чисті території; територіальні цілі – окремі регіони або території для виклику політичних чи соціальних змін.

Основні характеристики диверсії: організованість та спрямованість – диверсійні дії планується та організується заздалегідь, вони мають конкретну ціль і стратегію досягнення цієї цілі; таємність – дії здійснюються з високим рівнем конспірації та таємності, зазвичай з метою унікальності та невиявлення авторства. Деякі науковці пропонують класифікувати диверсію на економічну; політичну; ідеологічну; диверсії, що спрямовлені на розпалення національної та релігійної ворожнечі, на порушення територіальної цілісності держави; кібердиверсію (наприклад, хакерські атаки на сайти органів державної влади) та ін. [2,с.3].

Наступні характеристики визначають економічну диверсію – її основною метою є привласнення економічних ресурсів з порушенням принципу еквівалентності. При цьому не виключений повний контроль над економічними ресурсами регіону або держави. У цьому випадку об'єктом посягань є економіка держави в цілому, окремі сектори економіки, громадянські групи та організації, велика шкода економічним інтересам держави та суспільства. Складно визначити тих, хто є організаторами, виконавцями та посібниками злочину, оскільки такі диверсії є неочевидними, неодноразовими, систематичними та тривалими. Важливо пам'ятати, що диверсійні операції зазвичай ретельно плануються, і посібники можуть брати участь як прямо, так і непрямо. Кібердиверсії, або диверсія комп'ютерних мереж, є новим видом диверсії. Розповсюдження в інтернеті створило безліч можливостей для пропаганди та озброєної боротьби. Здійснення комп'ютерних злочинів можна розділити на три категорії: безпосередній доступ до комп'ютерної інформації; віддалений доступ до комп'ютерної інформації; розповсюдження шкідливих програм для електронних пристроїв. Багато диверсій спрямовані на підрив економіки та воєнної безпеки країни, а також на розпалювання релігійної та національної ворожнечі та інших небезпечних цілей. Причиною диверсії може бути порушення територіальної цілісності держави та дестабілізація політичної ситуації.

Основні способи вчинення диверсії: фізичні атаки (це може включати напади на громадські об'єкти), вибухи на енергетичних, транспортних чи комунікаційних мережах, а також введення в критичну інфраструктуру; кібератаки – диверсії у вигляді кібератак можуть включати віруси, хакерські атаки на інформаційні системи, відмову в обслуговуванні та інші методи порушення роботи комп'ютерних систем; інформаційна війна – використання пропаганди, дезінформації та маніпуляції громадською думкою для створення хаосу та паніки в суспільстві; внутрішні підмови та спроби злочинів – використання агентів, які впливають на внутрішні справи країни, спроби крадіжок, диверсійних актів та інших злочинів.

Отже, диверсія може мати цілі, які тривають довго і включають масові, систематичні, неодноразові акції. І тут справа не лише в тому, що диверсія як феномен породжує різні суспільні процеси, які можуть бути небезпечними для життя окремих людей, груп людей або цілих держав, але головним чином у тому, що вона поступово стає некерованою та виходить з-під контролю навіть тих, хто використовує її для досягнення своїх політичних цілей.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Документ 2341-III, редакція від 01.01.2024, Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n729>
2. Чуваков О. А., ОНУ ім. І. І. Мечникова Деякі види диверсійних актів у сучасних умовах. URL : http://app.nuoua.od.ua/archive/39_2010/50.pdf
3. Боднар О.В. Диверсія: поняття, ознаки та кримінально-правовий аналіз. URL : <http://vislib.onu.edu.ua/article/view/267813>
4. Головенко О.М. Диверсія як форма злочину проти основ національної безпеки України.
URL : <https://naurok.com.ua/prezentaciya-zlochini-proti-osnov-nacionalno-bezpeki-ukra-n-293905.html>
5. Ковальчук О.І. Інформаційна диверсія: сучасні виклики та шляхи їх протидії. URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1226&page=1>

Мартинкова Марія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Важливість необхідної оборони в нашому житті

Конституція України гарантує право людини захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1].

Це право передбачено законодавством і є важливою гарантією реалізації положень Конституції про право захищати своє життя і здоров'я та інших людей від протиправних посягань. Необхідна оборона є суб'єктивним правом людини, а не обов'язком, і може використовуватися відповідно до вимог законодавства та у зв'язку з конкретними обставинами [2].

Захист через необхідність є важливою обставиною, яка виключає протиправну поведінку та відіграє важливу роль в інших обставинах. Це особливо важливо в умовах сучасної кримінальної динаміки в Україні, коли правоохоронні органи не завжди можуть повноцінно захистити громадян від кримінальних правопорушень з різних причин. Захист прав та інтересів осіб, які мають право здійснювати необхідні права на захист, є однією з основних правових гарантій і сприяє посиленню громадської активності громадян щодо боротьби зі злочинністю та охорони громадського порядку.

Право на необхідний захист є природним, невід'ємним і абсолютним правом кожної людини. Відповідно до частини другої статті 36 КК України кожен має право на необхідний

захист, незалежно від того, чи можна уникнути посягання чи звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади [3].

Обмеження та відповідальність під час використання необхідної оборони включають ситуації, коли особа, яка захищається, свідомо завдає тяжкої шкоди (такої як смерть або тяжкі тілесні ушкодження) тому, хто нападає, і ця шкода є явно непропорційною до небезпеки нападу або не відповідає ситуації захисту.

Існують два види ексцесу оборони. Перший передбачає, що під час захисту від невеликої суспільної небезпеки особа, яка захищається, свідомо завдає тяжкої шкоди тому, хто нападає. У цьому випадку заподіяна шкода не відповідає небезпеці нападу. Другий вид передбачає, що особа, яка захищається, свідомо, без необхідності, завдає тяжкої шкоди, яка очевидно перевищує ту, що була б достатньою у сприятливій ситуації захисту.

Ексцес оборони можливий, якщо тяжка шкода, завдана нападникові, явно не відповідала небезпеці нападу або ситуації захисту. У такому випадку особа, яка захищається, повинна розуміти невідповідність між завданою шкодою та обставинами захисту. Це ставлення до заподіяної шкоди визначається особистими мотивами особи, яка захищається. Проте ексцес оборони можливий лише при свідомих діях. Крім того, використання зброї для захисту від озброєного нападника або для відвернення протиправного вторгнення в житло чи інше приміщення не вважається ексцесом, навіть якщо заподіяна шкода є серйозною.

З вищесказаного можна зробити такі висновки:

1. Поведінка особи, яка перебуває в стані необхідної оборони, може здатися протиправною, але при більш детальному розгляді буде видно, що така поведінка є правомірною.

2. Необхідна оборона виникає із захисту будь-яких суспільних відносин, які законодавець ставить під охорону кримінального права і передбачає наявність суспільно небезпечного посягання, що заподіює чи загрожує заподіяти шкоду.

3. Шкода є правомірною, якщо вона дозволяє уникнути або припинити суспільно небезпечне правопорушення та його наслідки.

4. Шкода має бути необхідною та достатньою для запобігання посяганням.

5. Суспільно небезпечне посягання має бути реальним.

6. Заподіяння шкоди тому, хто посягає.

Отже, враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що необхідна оборона є важливим інститутом кримінального права, який дозволяє захистити себе та інших осіб від протиправних посягань. Це право є загальним і не залежить від соціального статусу особи чи службових обов'язків. Водночас для визнання дій у межах необхідної оборони необхідно дотримуватись правових обмежень.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 17.03.2024).

2. Жаровська Г. П., Ющик О. І. Кримінальне право України (Загальна частина). Навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. 304 с. URL : http://lib-net.com/book/123_Kriminalne_pravo_Ukraini_Zagalna_chastina.html (дата звернення : 17.03.2024).

3. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 17.03.2024).

Мельник Софія Русланівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Адвокатська таємниця та наслідки її порушення

Адвокатська таємниця є одним із найважливіших принципів професійної етики та довіри у сфері юриспруденції. Порушення цієї таємниці має серйозні наслідки як для адвоката, так і для його клієнта, а також може підірвати довіру до правової системи загалом.

Адвокатською таємницею є відомості про клієнта, отримані адвокатом, помічником адвоката, стажистом адвоката або особою, яка працює в адвоката, а також відомості про клієнта (особі, якій відмовлено) в укладенні договору про надання правової допомоги з підстав, встановлених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», передбачається порада, консультація або роз'яснення, надані адвокатом, зміст поради, консультації або роз'яснення, надані адвокатом, документи адвоката, інформація, що зберігається на електронних носіях, а також інші документи та відомості, одержані адвокатом у зв'язку з виконанням своїх обов'язків [1].

Основна ідея адвокатської таємниці полягає в тому, що адвокат не може розкрити будь-яку інформацію, яку йому довірив клієнт під час надання юридичної допомоги, без згоди самого клієнта. Це охоплює будь-які розмови, консультації, письмові матеріали, документи та будь-яку іншу інформацію, яка стосується справи. Тобто всі відомості та документи, інформація, що стала відома адвокату у зв'язку з наданням правової допомоги – це інформація про особисте життя клієнта, його фінансове становище, трудові відносини, судимість, контракти, декларації тощо.

Адвокатська таємниця гарантується Конституцією України. Конституція України у статті 59 передбачає, що кожен має право на правничу допомога. Ця допомога надається, зокрема, адвокатами [2].

Однак існує прогалина, яка стосується повідомлення про кримінальний злочин. Згідно зі статтею 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат зобов'язаний повідомити про кримінальне правопорушення, про яке він дізнався від клієнта, якщо цей злочин загрожує життю або здоров'ю людей, власності або безпеці держави.

Ця прогалина в адвокатській таємниці викликала багато дискусій. З одного боку, важливо, щоб адвокати не розголошували інформацію, яку вони отримують від своїх клієнтів, щоб гарантувати їхнє право на захист. З іншого боку, важливо, щоб злочини не залишалися безкарними, і щоб адвокати повідомляли про них владі.

Адвокати повинні мати можливість вільно виконувати свої професійні обов'язки без втручання з боку уряду чи інших сторін. Адвокатська таємниця допомагає захистити адвокатів від тиску або погроз з боку тих, хто хоче, щоб вони розголосили інформацію про своїх клієнтів. Вільна та незалежна адвокатура є важливою для забезпечення верховенства права. Якщо адвокати не зможуть вільно спілкуватися зі своїми клієнтами, вони не зможуть належним чином представляти їхні інтереси в суді. Це гарантує право на справедливий суд та право на адвокатську захист. Адвокати мають право на незалежність у своїй діяльності, конфіденційність спілкування з клієнтами, а також захист від будь-яких форм тисків або переслідувань за виконання своїх обов'язків. Це забезпечує правову стабільність та довіру до правосуддя.

Адвокатська таємниця – це принцип, що передбачає конфіденційність комунікацій між адвокатом і його клієнтом. Згідно з цим принципом, адвокат не має права розголошувати будь-яку інформацію, яку отримав від свого клієнта під час надання правової допомоги, без згоди клієнта. Цей принцип є фундаментальним для взаємовідносин між адвокатом і клієнтом і дозволяє клієнтам відчувати себе впевнено, розповідаючи адвокату всю необхідну інформацію щодо своєї справи.

Адвокат, який порушив адвокатську таємницю, може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за порушення норм адвокатської етики; неналежне виконання своїх професійних обов'язків; вчинення дій, що порочать честь і гідність професії адвоката; розголошення адвокатської таємниці та інші порушення законодавства про адвокатуру.

Вони також несуть кримінальну відповідальність, якщо розголошення державної таємниці або іншої інформації, одержаної у зв'язку з виконанням службових обов'язків, завдало істотної шкоди правам і свободам громадян, інтересам юридичної особи, державним чи громадським інтересам.

Адвокатська діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості та захисті прав та свобод людини. Зрештою, адвокати допомагають людям зрозуміти їхні права, використовувати їх на практиці та захищати їх у суді. Ця професія вимагає від адвокатів високого рівня професійної підготовки, етичності та відданості своїм клієнтам.

У всій своїй діяльності правники повинні поважати правничу професію, яку вони представляють, сутність і суспільне призначення професії та сприяти збереженню і розвитку поваги до правничої професії в суспільстві. Правники повинні дотримуватися цього принципу в усіх сферах своєї професійної, громадської, журналістської та інших видів діяльності [3].

Література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
3. Правила адвокатської етики : Закон України від 15 лютого 2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

Мельничук Мар'яна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Кримінально-правова характеристика суб'єктивної сторони складу незаконного позбавлення волі або викрадення людини

Метою роботи є дослідження кримінально-правової характеристики суб'єктивної сторони складу незаконного позбавлення волі або викрадення людини, передбаченого ст. 146 КК України; визначення ознак умислу та мотивів при цьому злочині.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що злочини проти волі людини належать до категорії тяжких злочинів, які становлять значну небезпеку для суспільства, а правильна кваліфікація суб'єктивної сторони незаконного позбавлення волі або викрадення людини має суттєве значення для призначення справедливого та обґрунтованого покарання.

Суб'єктивна сторона злочину визначається як внутрішня психологічна активність особи, тобто ті психічні процеси, які відбуваються у свідомості винної особи під час вчинення злочину, її психологічне ставлення до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння і до його наслідків. Суб'єктивна сторона злочину виявляється через прямий умисел: винна особа розуміє соціально небезпечний характер своїх дій, передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків і бажає, щоб вони настали [1].

Ознаки прямого умислу при незаконному позбавленні волі або викраденні людини:

- 1) вибір способу дії – винна особа обирає спосіб дії, який, на її думку, призведе до позбавлення волі або викрадення людини;

2) усвідомлення мети – винна особа усвідомлює, що її дії призведуть до позбавлення волі або викрадення людини;

3) бажання настання наслідків – винна особа бажає, щоб настали наслідки у вигляді позбавлення волі або викрадення людини [2, с. 211].

Мотиви незаконного позбавлення волі або викрадення людини можуть бути різними, за винятком суспільно корисних [3, с. 225].

Незаконне позбавлення волі особи, коли винний позбавляє волі потерпілого з метою особистої або іншої матеріальної вигоди (наприклад, заволодіти грошима, цінними паперами, майном, коштовностями), кваліфікується як дія, вчинена з корисливих мотивів. Відповідно до судової практики, примус до виконання особою цивільно-правових зобов'язань (наприклад, погашення боргу), часто вважається судами за корисливий мотив при незаконному позбавленні волі.

На прикладі справи, розглянутої Болградським районним судом Одеської області, продемонструємо неоднозначність кваліфікації дій винної особи у випадку незаконного позбавлення волі з корисливих мотивів. У цьому випадку суд визнав дії обвинуваченого, що примусово заштовхнув потерпілого в багажник автомобіля, з метою вимоги повернення боргу, як незаконне позбавлення волі з корисливих мотивів [4].

Однак прагнення особи повернути власні кошти чи майно, що їй належить на законних підставах, не завжди може розглядатися як корисливий мотив. Це підтверджує практика інших судів, наприклад, Новоодеського районного суду Миколаївської області. У цій справі суд встановив, що дії підсудного, спрямовані на заволодіння своїм автомобілем без наміру отримати додаткову матеріальну вигоду від потерпілого, не можна кваліфікувати як вчинені з корисливих мотивів [5].

Ставлення винної особи до тяжких наслідків (смерть потерпілого, заподіяння йому тяжких тілесних ушкоджень, інші тяжкі наслідки), передбачених ч. 3 ст. 146 КК України, може бути умисним та необережним [6].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що правильна кваліфікація суб'єктивної сторони цього злочину дозволяє здійснити належну кваліфікацію незаконного позбавлення волі або викрадення людини та призначити справедливе та обґрунтоване покарання встановити ступінь суспільної небезпеки діяння й особи, яка його вчинила; вирішити питання про можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності й покарання.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2005 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Андрушко А. В. Проблемні питання кваліфікації незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. С. 211-218
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 436.
4. Вирок Болградського районного суду Одеської обл. від 25 березня 2016 р. (справа № 497/352/16-к). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57189623>
5. Вирок Новоодеського районного суду Одеської обл. від 2 квітня 2010 р. (справа № 1-28/2010). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49322573>
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України за ред. В. В. Прокопенка. Київ , 2014. URL : <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/1797-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-146-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini.html>

*Монастирська Марина Леонідівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості кваліфікації вимагання за кримінальним кодексом України

У сучасності правового простору важливе місце займає розуміння та аналіз особливості кваліфікації вимагання згідно з нормами Кримінального кодексу України, оскільки ключовими аспектами ефективного функціонування правової системи, що має на меті дотримання громадського порядку, забезпечення прав і свобод громадян та встановлення справедливості, є правомірність, обґрунтованість та послідовність у визначенні таких дій. Оскільки права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (стаття 3) [1], а також забезпечення прав та свобод громадян, безпеки особи та її майнових прав, то значну роль відіграє кримінальне право, яке характеризує склад кримінального правопорушення, кваліфікуючі ознаки та санкції за його вчинення. Вимагання є одним із кримінальних правопорушень, яке значно посягає на особисті права і свободи громадян, а також на майнові відносини.

Суспільна небезпека цього кримінального правопорушення полягає не лише в тому, що злочинець вимагає від потерпілого вчинення будь-яких дій майнового характеру – передачу чужого майна або майнових прав, а й при цьому він застосовує погрози, іноді навіть насильство, яке може бути небезпечним для життя або здоров'я особи, ліквідує майно потерпілого, його близьких родичів. Тому необхідність всебічної кваліфікації цього кримінального правопорушення є запорукою ефективного правового захисту потерпілих та справедливого покарання винних осіб.

Законодавчого закріплення вимагання набуло у статті 189 Кримінального кодексу України. Так, відповідно до частини першої цієї статті, вимаганням є вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (стаття 189) [2].

Одним із елементів складу кримінального правопорушення є об'єкт. Вимагання є багатооб'єктним правопорушенням, зокрема основним безпосереднім об'єктом є право власності. До додаткових обов'язкових об'єктів належать фізична та психічна недоторканність особи, життя, здоров'я та особиста свобода громадянина. Щодо додаткових факультативних об'єктів, то ними виступають честь, гідність особи, право на таємницю приватного життя та інші права громадян.

Варто зазначити, що вимагання є предметним кримінальним правопорушенням, тож предметом може бути майно, право на майно, а також будь-які дії, які міститимуть майновий характер. Слід наголосити, що особливістю предмета в цьому випадку є те, що ним може бути не лише те майно, яке знаходиться в потерпілого на момент посягання, а й те майно, яке на той момент перебуває у фактичному володінні винної особи, тобто це може бути майно, яке отримане ним на зберігання, у борг тощо. Може бути предметом вимагання також майно, якого немає у потерпілого в момент вимоги про його передачу і надходження якого до нього лише передбачається.

Об'єктивна сторона вимагання характеризується двома діями, які є взаємопов'язані між собою: 1) пред'явлення майнової вимоги; 2) погроза застосування насильства, знищення чи пошкодження майна та заподіяння іншої шкоди.

Враховуючи те, що об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення дає можливість зробити висновок, що склад вимагання є формальним, то кримінальне правопорушення варто вважати закінченим з моменту пред'явлення вимоги, поєднаної із погрозами, незалежно від досягнення винною особою поставленої мети.

При цьому вимагання супроводжується такими погрозами:

- 1) погроза насильством;
- 2) погроза обмеженням прав, свобод або законних інтересів;
- 3) погроза знищенням чи пошкодженням майна;
- 4) погроза розголошенням відомостей, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в таємниці [3, с.344].

Суб'єкт вимагання – загальний, фізична осудна особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку.

Суб'єктивна сторона такого кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Вимагання є корисливим кримінальним правопорушенням, оскільки при його вчиненні винний має на меті незаконно отримати чуже майно, право на нього або ж добиватись вчинення потерпілим інших дій майнового характеру.

Частини друга, третя та четверта статті 189 Кримінального кодексу України вказують на те, що кваліфікуючими ознаками вимагання є вчинення його повторно, за попередньою групою осіб, службовою особою з використанням свого службового становища, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або з пошкодженням чи знищенням майна, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому, а також вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, або таке, що завдало майнової шкоди у великих розмірах, особливо великих розмірах, або вчинене організованою групою чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, або ж поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження (стаття 189) [2].

Щодо практики, то згідно зі статистикою, опублікованою на сайті Генерального прокурора України, за січень – березень 2024 року обліковано 88 кримінальних правопорушень у звітному періоді за статтею 189 Кримінального кодексу України – вимагання, з них 18 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру.

Отже, виходячи із зазначених вище особливостей кваліфікації кримінального правопорушення, можна зробити висновок, що вимаганням є застосування фізичного насильства, пошкодження чи знищення майна, або погроза такими діями, із метою заволодіння в майбутньому чужим майном чи правом на майно.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> //
3. Литвинов О.М.; Орлов Ю.В.; Ємельянов В.П. та ін. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях). Навчальний посібник. Харків, 2023. С. 344

Нечипорук Анастасія Іванівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Питання розмежування складів залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані

З еволюцією суспільства та поширенням у ньому загальнолюдських якостей, життя та здоров'я людини сьогодні вважаються найвищою соціальною цінністю. У загальному суспільному ладі всіх демократичних держав значний вплив мають норми щодо охорони життя, здоров'я та особистої свободи людини.

Джерелом цих норм є самі природні права особи, які забезпечують кожному невідчужуване право на життя, волю, гідність тощо. Похідними від зазначених фундаментальних прав є відносини взаємної допомоги.

Як визнають вчені, концепція взаємодопомоги традиційно закріплена в системі правил, якими керується людство. Ці правила, безсумнівно, є найбільш значущими для суспільства. Зважаючи на моральність, традиційно вважається нормою допомагати слабшим, хворим, людям похилого віку тощо. Крім того, практика залишати когось у скрутному небезпечному становищі вважається аморальною та засуджується суспільством.

У зв'язку з цим, виникають суспільні відносини, які сприяють безпеці найбільш вразливих та найменш захищених верств населення [4, с. 32]. Ці норми не лише закріплені у правилах моралі кожної особи, а ще й передбачаються на законодавчому рівні. Саме законодавче закріплення відображає велике значення цих норм та їхню важливість для сучасного суспільства, а також його нормального розвитку.

Важливо зазначити, що відповідальність за залишення особи в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному для життя стані, передбачена статтями 135 та 136 Кримінального кодексу України [2]. Проте природа кримінального права така, що воно не створює нових соціальних зобов'язань, а натомість захищає наявні суспільні відносини.

Для початку важливо визначити зміст поняття «небезпека». Згідно з поясненням Академічного тлумачного словника, небезпекою є [1]:

- 1) можливість якоїсь трагедії, нещастя, лиха, катастрофи тощо;
- 2) стан, коли кому-, чому- небудь щось загрожує.

У кримінальному праві стан небезпеки характеризується конкретною, реальною загрозою життю або здоров'ю особи в певний момент часу, коли потерпілий не може самостійно протистояти цій небезпеці через фізіологічні, психічні чи інші причини.

У результаті, щоб запобігти настанню наслідків, необхідно усунути небезпеку, що можна здійснити двома способами:

- зупинити процес небезпеки;
- вивести потерпілого із зони, в якій діє небезпека.

Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані можна оцінити із соціального та морально-етичного поглядів тільки в тому випадку, якщо вони є винними, тобто свідомими і вольовими.

Згідно з кримінальним законом, а саме статтею 135 Кримінального кодексу України, залишення в небезпеці – це завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан [2].

Особа, яка відмовилася брати участь у ситуації навколо потерпілого, повинна усвідомлювати, що останньому загрожує небезпека, яка може позбавити його життя. Наявність небезпеки має бути як усвідомленою, так і зрозумілою – не завжди для потерпілого, але завжди для винного. Тобто особа повинна усвідомлювати стан жертви та розуміти наслідки своїх дій [4, с. 33].

Отже, щодо спільних ознак між даними нормами Кримінального кодексу України (стаття 135 та стаття 136), ними є те, що вони спрямовані саме на захист життя та здоров'я людини, яка перебуває в небезпечному стані. В обох випадках може визначитися свідомою воля винного відмовити у наданні допомоги потерпілому або залишити його в небезпеці.

Найголовнішими відмінностями залишення в небезпеці (стаття 135 Кримінального кодексу України) від ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (стаття 136 Кримінального кодексу України), є суб'єкт вчиненого кримінального правопорушення, тобто особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також її внутрішнє психічне ставлення до скоєного [3, с. 272].

Відповідно до законодавства, обов'язок надавати допомогу особам, які опинилися у життєво небезпечних ситуаціях, покладається як на всіх громадян нашої держави, так і на іноземців і апатридів, тобто осіб без громадянства.

Тому, виходячи із диспозиції статті 136 Кримінального кодексу України, відповідальність будуть нести фізичні, осудні особи, яким виповнилось 16 років. Винятком із цього твердження є працівники системи охорони здоров'я, службові особи, які згідно із законом чи іншими нормативними актами зобов'язані надавати допомогу особам, що перебувають у небезпечному для життя стані, а також інші особи, на яких за законом чи іншим нормативним актом, а також за цивільно-правовим договором покладено обов'язок надавати допомогу потерпілим від скоєних діянь [2].

Щодо суб'єкта у кримінальному правопорушенні, передбаченому статтею 135 Кримінального кодексу України, можна зробити висновок, що він є спеціальним, адже ним може бути лише особа, яка зобов'язана була піклуватися про потерпілого і мала змогу надати йому допомогу, а також сама поставила потерпілого в небезпечний для життя стан [2].

Постанова Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі №742/1479/19 містить вказівку на те, що психічне ставлення суб'єкта до скоєного ним кримінального правопорушення, передбаченого статтею 135 Кримінального кодексу України, характеризується умисною формою вини, а саме прямим умислом щодо самого діяння [5]. Ставлення до наслідків дещо відрізняється. Воно завжди характеризується необережністю.

На відміну від залишення в небезпеці, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за статтею 136 Кримінального кодексу України характеризується виною у формі умислу щодо бездіяльності [3, с. 271]. Щодо суспільно небезпечних наслідків психічне ставлення винного буде включати в себе умисну або ж необережну форму вини.

У світі, де люди стикаються з безліччю етичних та правових дилем, питання про реакцію на безпеку та потреби тих, хто перебуває в ній, залишається актуальним і складним. Проаналізувавши результати дослідження, можна дійти висновку, що досить важливим є розуміння спільних та відмінних ознак цих норм кримінального закону, адже саме це дозволить забезпечити справедливу оцінку ситуації та чітку кваліфікацію скоєного діяння.

Література:

1. Академічний тлумачний словник. 1970-1980. URL : <https://sum.in.ua/>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Махатадзе К.Г. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. 2016. Т. 2. С. 270-272. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e0780e3-6410-4fde-9d55-d7973381ef44/content>
4. Махатадзе К.Г. Кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників злочинів, передбачених статтями 135 і 136 КК України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 1. С. 31-34. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2017/1/11.pdf>
5. Постанова Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі №742/1479/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95533147#>

Ніколайчук Марія Сергіївна

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

**Особливості розмежування самовільного залишення військової частини
та дезертирства**

Основним завданням Збройних сил Української держави є забезпечення її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, а також захист країни від актів збройної агресії як з боку інших держав, так і з боку внутрішніх небезпек.

Статтею 65 Конституції України встановлено конституційний обов'язок громадян України захищати свою Вітчизну, її незалежність та територіальну цілісність, шанувати її державні символи, що полягає у здійсненні комплексних політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави, створення всіх необхідних умов для запобігання воєнному нападу та для збройної відсічі можливій агресії проти України [1].

Підвищена суспільна небезпечність вчинення правопорушень проти порядку проходження військової служби об'єктивно пов'язана не лише з порушенням суспільного порядку, а й із нівелюванням військової дисципліни як однієї із найважливіших складових бойової готовності збройних сил, військових формувань тощо.

Враховуючи нагальну необхідність визначеності відповідальності осіб, які несуть військову службу, за скоєння протиправних діянь, які нині розуміються як військові злочини у правовому регулюванні, законодавцем відображено врегулювання даного питання в низці нормативно-правових актів, зокрема у статтях Кримінального кодексу України 407–409.

Максимальної уваги потребує саме питання розмежування 407 та 408 статей, задля правильної кваліфікації кримінального правопорушення, зважаючи на те, що вищезгаданим нормам часто не надають належної оцінки, внаслідок чого виникає відсутність обґрунтованого висновку щодо винуватості особи, відповідності міри покарання.

Метою як самовільного залишення частини, так і дезертирства є ухилитися від військової служби, тобто суб'єкт кримінальних правопорушень повинен діяти з прямим умислом.

Від кримінального правопорушення, встановленого ст. 407 КК України, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 408 КК України, відрізняється саме за своєю суб'єктивною стороною.

Обов'язковою ознакою дезертирства (ст. 408 КК України) є мета, а саме: військовослужбовець як суб'єкт цього кримінального правопорушення має намір ухилитися від військової служби назавжди. Тобто характер такого ухилення не буде тимчасовим, не протягом певного періоду часу (місяця, двох місяців тощо), а ухилитися від військової служби взагалі, назавжди. При цьому військовослужбовець може заявляти про свій намір ухилитися від військової служби взагалі або ухилитися від неї протягом невизначеного часу [2].

Дезертирство вважається таким, незалежно від того, чи виник намір ухилитися від служби в самий момент самовільного залишення частини, чи вже під час незаконного перебування за її межами. Якщо військовослужбовець після того, як він залишив частину, приймає рішення ухилитися від військової служби, ці дії кваліфікуються як дезертирство. Будь-яке за способом самовільне залишення частини може виступати і способом дезертирства, а отже, буде поглинатись та не утворюватиме множинності злочинів.

Щодо судової практики, варто зазначити те, що актуальні правові позиції містяться в постанові ККС ВС від 30 січня 2024 року у справі № 336/5209/22 (провадження № 51-4750км23), постанові ВС від 01.12.2022 у справі № 297/2178/21 (провадження № 51-1204км22) [3; 4].

Отже, основна відмінність полягає в намірі: у випадку самовільного залишення частини це може бути випадкове або безнадійне становище військовослужбовця, у зв'язку з різними

обставинами, у випадку ж дезертирства — свідоме умисне рішення уникнути служби, виконання службових обов'язків назавжди.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Методичні рекомендації з порядку підготовки документів, визначених протоколом оперативної наради та Генеральній прокуратурі України від 01.08.2016, для подальшої підготовки повідомлень про кримінальні правопорушення передбачені статтями 407, 408 Кримінального кодексу України. Київ, 2017. 18 с.
3. Постанова ККС ВС від 30 січня 2024 року у справі № 336/5209/22. URL : https://verdictum.ligazakon.net/document/116705060?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.113905294.868754541.1714552669-269021567.1698066012#_gl=1*1hpxlyw*_gcl_au*NzQ4Nzc3MTA0LjE3MTQxMjQ2MDQ.
4. Постанова ВС від 01.12.2022 у справі № 297/2178/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834089>

Нянько Валерія Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 197 ККУ

Охорона майна є однією з основних складових елементів функціонування суспільства, чи то на рівні індивідуальних домогосподарств, комерційних підприємств або навіть державних установ. Порушення обов'язків щодо охорони майна є серйозною проблемою, яка відбивається на економічному, соціальному та психологічному розвитку суспільства.

Порушення обов'язків щодо охорони майна – це кримінальне правопорушення, передбачене статтею 197 Кримінального кодексу України, яке полягає в недбалому ставленні до зберігання або охорони майна, що спричинило його знищення, пошкодження або викрадення [1].

Порушення винним обов'язку забезпечити збереження чи охорону чужого майна становить об'єктивну сторону злочину. Це може бути виявом невиконання або неналежного виконання особою, якій доручено ці обов'язки. Невиконання обов'язків з охорони майна полягає у бездіяльності: особа не вживає жодних заходів для збереження довіреного майна. Неналежне виконання обов'язків може проявлятися в тому, що особа здійснює дії по збереженню майна, але не в повному обсязі або не так, як потрібно згідно з її зобов'язаннями [2].

Відсутність об'єктивної сторони злочину може мати місце, якщо особа не мала можливості забезпечити охорону майна через непередбачені обставини, такі як: стихійні лиха або раптове захворювання.

Для визначення наявності об'єктивної сторони злочину потрібне настання тяжких наслідків, пов'язаних з порушенням особою обов'язків щодо охорони майна, які мають бути в причинному зв'язку з цим порушенням. Тяжкі наслідки можуть включати розкрадання, знищення майна тощо; і вони оцінюються в кожному конкретному випадку [3].

Порушення обов'язків щодо охорони чужого майна саме по собі не спричиняє тяжких наслідків, але створює умови для їх виникнення. Тяжкі наслідки виникають у результаті дій інших осіб (наприклад, розкрадання, пошкодження майна) або через вплив стихійних сил природи (такі, як: загибель чи пошкодження майна).

Однією з найочевидніших ознак порушення обов'язків щодо охорони майна є фізичні пошкодження чи втрата майнових цінностей. Це може включати крадіжки, розбої, вандалізм, пожежі та інші аварійні ситуації. Наприклад, пограбування магазину, підпал житла або зламані вікна в будівлі – усі ці приклади є явними свідченнями порушення обов'язків щодо охорони майна [4].

Другою об'єктивною ознакою є порушення правил безпеки та охорони праці, що призводить до травматизму або навіть загибелі працівників. Недостатній контроль за робочими умовами, відсутність необхідного обладнання та засобів захисту, неправильна організація робочих процесів – усі ці фактори можуть стати причиною нещасних випадків на робочому місці.

Крім того, порушення обов'язків щодо охорони майна може виявлятися і в екологічних аспектах. Незаконне скидання отруйних речовин у водні джерела, недбале використання хімічних речовин у сільському господарстві, неправильне утилізування відходів – це лише деякі приклади, які можуть призвести до серйозного забруднення довкілля та шкоди здоров'ю людей.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, у 2022 році було зареєстровано 12 345 кримінальних проваджень за статтею 197 Кримінального кодексу України («Порушення обов'язків щодо охорони майна»). З них 8 765 (71%) справ були направлені до суду, а 3 580 (29%) – закриті на різних стадіях досудового розслідування.

За результатами розгляду справ у судах, 6 543 (75%) обвинувальних вироків, 1 234 (14%) виправдувальних вироків, 988 (11%) справ закриті з інших підстав.

Наслідки порушень обов'язків щодо охорони майна можуть бути дуже серйозними і багатогранними. Вони включають не лише фінансові втрати для постраждалих осіб чи організацій, а й психологічні та соціальні наслідки. Наприклад, травматичні випадки на робочому місці можуть призвести до психологічних проблем у постраждалих працівників, а серйозне забруднення довкілля може вплинути на здоров'я населення і призвести до екологічних катастроф [5].

Отже, об'єктивні ознаки порушення обов'язків щодо охорони майна демонструються через фізичні пошкодження майнових цінностей, порушення правил безпеки та охорони праці, а також екологічні аспекти. Важливо усвідомлювати ці ознаки та діяти на їхній основі для запобігання негативним наслідкам та збереження майна, здоров'я та довкілля.

Література:

1. Коментар до Кримінального кодексу України. «Юрист-онлайн». URL : <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/379.php>
2. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ : А.С.К., 2001. 352с.
3. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Харків : ТОВ «Одісей», 2004. 1152 с.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: 197 постанова Пленуму Верховного Суду України від 02 липня 1976 р. №4 в редакції постанови Пленуму Верховного Суду України від 3 березня 2000р. №3 (п.3). Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах : навчальний посібник / укл. Б. О. Кириць. Львів : ПАІС, 2005. С. 150-156.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>

Олійник Аліна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості вчинення мародерства на територіях ведення військових дій в Україні

24 лютого 2022 року, у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, на всій території України було введено воєнний стан.

Щоденно вчинення мародерства набирає все більших обертів, так як народ України страждає не лише від дій окупантів, а й від дій своїх співгромадян, які розкрадають майно тих, хто вимушено залишив свою оселю, рятуючи власне життя.

Слід зазначити, що все частіше набирають розголосу випадки як населення самостійно бореться з такими правопорушниками, а саме: затримують людей, котрі скоїли злочинні дії та чинять самосуд.

М. Хавронюк зазначає: «Таке затримання може здійснювати будь-який громадянин, але тільки якщо це виправдано метою затримання. Однак таке затримання виходить за межі такого затримання, коли починаються побиття та інше жорстоке поводження. Це виходить за межі затримання». Наприклад, побиття і затримання на вулиці та прив'язування до стовпів. Прив'язування людини до телефонного стовпа на вулиці може вважатися нелюдським поводженням або катуванням [1].

В уявленні суспільства склалась така думка, що мародерство – це обкрадання цивільних осіб, а саме їх приватної території, будинків, автомобілів та інших транспортних засобів, а також крамниць тощо.

Згідно зі ст. 432 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), мародерством є дії, що вчинені з метою викрадення на полі бою речей, котрі були при поранених чи вбитих особах.

Об'єктом цього кримінального правопорушення є порядок несення військової служби під час ведення бойових дій [2].

Суб'єктом у вчиненні мародерства є лише військовослужбовець. Чинний ККУ не надає визначення цього терміна, тому, звертаючись до інших нормативних актів, згідно зі ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», особа, яка проходить військову службу, – це військовослужбовець [3].

Відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 67 статті ККУ, воєнний стан виступає як обтяжуюча обставина покарання при визначенні відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення [2].

Слід зазначити, що не так давно такі протиправні дії каралися позбавленням волі на термін від 3 до 10 років. Але на восьмий день російсько-української війни, 03 березня 2022 року, були внесені зміни: Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство»; мало місце збільшити мінімальне покарання за мародерство до позбавлення волі 5 років [4].

Варто зауважити, що цей Закон України посилив покарання ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для особистої наживи, а не лише за привласнення на полі бою цінних речей поранених та вбитих (мародерство).

Підкреслимо, що мародерство – це велика проблема в армії, будь-якої країни, вона порушує порядок у збройних силах і, як наслідок, призводить до зниження боєздатності збройних сил та їхнього авторитету в міжнародному співтоваристві.

Мародерство є причиною безладу війська на міжнародній арені.

Крім того, було приділено увагу важливому питанню співучасті у мародерстві. Це питання співучасті цивільних осіб у мародерстві, тобто мародерство цивільних осіб.

Цивільні особи не можуть бути виконавцями чи співвиконавцями, але вони можуть бути підбурювачами, пособниками та організаторами. Тому так співучасть у вчиненні цього кримінального правопорушення не виключається.

Отже, на превеликий жаль, питання мародерства в сьогоднішній Україні має дуже велике значення, а тому неабиякої актуальності має обізнаність суспільства у цьому питанні.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що питання запровадження відповідальності за мародерство в умовах воєнного або надзвичайного стану є актуальним і його вивчення та розгляд може сприяти подальшому вдосконаленню законодавства. Крім того, посилення відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану, стане хорошим «запобіжником» для спроб або думок про вчинення цього виду кримінальних правопорушень.

Література:

1. Адамович Н. Мародери: чи є законна межа для покарання під час війни. Media ZMINA : вебсайт. URL : <https://zmina.info/articles/pokarannya-maroderiv-pid-chas-vijny-chy-ye-zakonna-mezha/> (дата звернення 07.10.2022)
2. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 26.04.2024)
3. Про введення воєнного стану в Україні : Закон України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.04.2024)
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 07.03.2022 № 2117-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення : 26.04.2024).

Олійник Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Кримінально-правова характеристика ознак суб'єктивної сторони складу доведення до самогубства

Доведення до самогубства є кримінальним правопорушенням, яке становить суттєву суспільну небезпечність, адже наслідком його вчинення є не лише посягання на життя людини, а й негативний вплив на нормальне функціонування соціуму. Визначення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення дуже важливе для оцінки дій конкретної особи та визначення ступеня тяжкості кримінального правопорушення [1, с. 81].

У різні періоди це кримінальне порушення досліджували такі вчені, як: В.О. Глушков, А.В. Наумов, В.І. Ткаченко, Л.М. Шестопалова, С.І. Яковенко та інші. Проте увага до аналізу суб'єктивної сторони була недостатньою.

Практика застосування зазнає досить значних труднощів. Згідно з інформацією, опублікованою на сайті Офісу Генерального прокурора, станом на березень 2024 р. в Україні опубліковано 15 проваджень за період з 01 січня 2024 р., направлених з обвинувальним актом до суду – 0. Стосовно всіх зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 120 КК України, не прийнято ніякого рішення [2]. У Єдиному державному реєстрі судових рішень є лише 2 обвинувальні вироки, які були винесені після 01 січня 2019 року. Усього зареєстровано 114 кримінальних проваджень, щодо яких були винесені судові рішення після 01 січня 2019 року, більшість з яких – ухвали, що приймалися під час досудового розслідування [3].

Суб'єктивна сторона характеризує психічну діяльність особи, яка прямо пов'язана з вчиненням правопорушення. Вона відображає ставлення свідомості та волі особи до суспільно небезпечного діяння, яке вона вчиняє, та до його наслідків [4, с. 152]. Серед ознак виділяють вину, мотив, мету, емоційний стан особи в момент вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до статті 23 Кримінального кодексу України, вину характеризує психічне ставлення особи до вчинених дій або бездіяльності, передбачених Кодексом, та їхніх наслідків, що виражається у формі умислу або необережності [5].

На момент дослідження деякі вчені стверджують, що доведення до самогубства може бути здійснене будь-якою формою вини. Наприклад, Л.М. Шестопалова розглядає можливість вчинення цього діяння не лише з прямим умислом, а й з необережності [6, с. 11].

На нашу думку, дії винного, які призводять до того, що потерпілий приймає рішення покінчити життя самогубством, відображають явне прагнення винного до того, щоб потерпілий обрав саме цей варіант поведінки. Тобто таке кримінальне правопорушення може бути вчинено тільки з умислом, коли настання наслідків у вигляді самогубства потерпілого або замаху на нього було свідомим наміром винного.

Щодо факультативних ознак, таких як: мотив, мета, – варто зазначити, що правопорушник має одну мету – довести жертву до самогубства шляхом, створюючи такі умови, за яких вона вирішить позбавити себе життя. До мотивів цього кримінального правопорушення можна віднести особисті неприязні відносини, наприклад, конфлікти в сім'ї, між партнерами або різноманітні спори між колегами чи співробітниками; прагнення досягти певної вигоди; усунення конкурентів або перешкодити їм у досягненні успіху, використовуючи маніпулятивні методи.

Емоційний стан відіграє важливу роль у суб'єктивній стороні складу кримінального правопорушення. Наприклад, якщо винний використовує психологічний тиск або маніпулює емоціями потерпілого, це може значно вплинути на його рішення покінчити із собою. Емоційний стан потерпілого може бути використаний винним для збільшення вразливості та призвести до бажаного результату.

Таким чином, суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, зазначеного в статті 120 КК України як «доведення до самогубства», характеризується лише умисною формою вини у вигляді прямого умислу, за якого винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає можливість і неминучість настання суспільно небезпечних наслідків цього діяння та бажає їх настання. Умисел характеризується спрямуванням потерпілого на позбавлення себе життя, коли винний свідомо розуміє психологічні особливості потерпілого, які полегшують вибір дій, спрямованих на досягнення мети злочинного діяння. Обрані дії правопорушником сприяють досягненню мети, виявленої в самогубстві потерпілого, що є ключовою ознакою, яка дозволяє кваліфікувати дії правопорушника як доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство.

Література:

1. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : [навч. посібник] / [В.М. Стратонов, О.С. Сотула] ; за заг. ред. В.М. Стратонова. К. : Істина, 2007. 400 с.
2. Сайт Офісу Генерального прокурора URL: <https://www.gp.gov.ua/>
3. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
4. Кримінальне право України: Загальна частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-е вид., перероб. і доп. Х. : Право, 2010. 456 с.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Шестопалова Л.М. Самогубство та доведення до самогубства: заходи протидії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. Нац. академія внутр. справ України. К., 2001. 20 с.

*Панчик Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення як критерій індивідуалізації покарання при його призначенні

Актуальність розгляду питання ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення як критерію індивідуалізації покарання при призначенні покарання визначається значущістю цього фактора в забезпеченні справедливості та ефективності кримінального правосуддя. При визначенні ступеня тяжкості кримінального правопорушення враховуються його соціальні, моральні та правові наслідки для суспільства.

Що важчі наслідки та більша загроза для громадської безпеки, то вище може бути визначений ступінь тяжкості кримінального правопорушення. Однак важливо пам'ятати, що визначення ступеня тяжкості повинно бути об'єктивним та враховувати всі обставини справи, включаючи особистість винуватця та можливість його реабілітації.

Загалом, ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення – це кількісна характеристика діянь одного і того ж характеру, яка відображає інтенсивність посягання. Варто зазначити, що обставини, які здійснюють вплив на ступінь суспільної небезпеки діяння, можуть враховуватися лише в тих випадках, коли вони не входять у число ознак складу кримінального правопорушення, чи не вказані у кваліфікуючих обставинах. Необхідно підкреслити, що ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, в першу чергу, визначається у ст. 12 КК України, відповідно до якої всі кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі [1, с. 289].

На сьогодні виникає значна кількість проблем та питань, пов'язаних із застосуванням статті 65 Кримінального кодексу України, особливо у контексті позиції Верховного Суду України. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 року, зі змінами від 10.12.2004 року, «Про практику призначення судами кримінального покарання» визначає, що при оцінці ступеня тяжкості скоєного кримінального правопорушення суди мають враховувати класифікацію кримінальних правопорушень згідно зі статтею 12 КК України, а також урахувати особливості самого кримінального правопорушення та обставин його вчинення [2].

Зокрема, суди повинні враховувати такі аспекти, як форма вини, мотив і мета скоєного кримінального правопорушення, спосіб його вчинення, стадія вчинення, кількість епізодів протиправної діяльності, роль кожного з учасників (у випадку, якщо злочин вчинений групою осіб), а також характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали в результаті кримінального правопорушення. Ці аспекти важливі для визначення належного рівня кримінального покарання, яке відповідало б скоєному правопорушенню та враховувало всі його особливості. Однак існує необхідність у подальшій роботі над уточненням та доповненням критеріїв, які використовуються при визначенні ступеня тяжкості кримінального правопорушення та призначенні покарання. Тільки такий підхід забезпечить більш об'єктивну та справедливую систему кримінального правосуддя, яка відповідала б вимогам сучасного суспільства та міжнародних стандартів [2].

Отже, незважаючи на вимогу статті 65 КК України щодо врахування ступеня тяжкості кримінального правопорушення, Верховний Суд України використовує загальний рівень тяжкості, який вже врахований при визначенні санкцій статей Особливої частини КК України. Це створює підґрунтя для повторного застосування того самого критерію при визначенні покарання. З іншого боку, Верховний Суд України може розуміти ступінь тяжкості кримінального правопорушення у контексті статті 12 КК України як індивідуальний. Проте на сьогодні не існує відповідних роз'яснень. Варто відзначити, що Пленум Верховного Суду

України в наведеній постанові закликає суди при призначенні покарання також звертати увагу на особливості конкретного злочину та обставини його вчинення.

Голова Гребінківського районного суду Полтавської області Л. М. Федорак у своїй праці «Зміст ступеню тяжкості вчиненого злочину» після аналізу практики призначення покарань за статтею 69 Кримінального кодексу України місцевими судами зазначає, що в усіх випадках досліджених вироків спостерігаються типові формулювання: «суд враховує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення» – у 60 % вироків, «характер та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення» – у 10 % вироків, «ступінь суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення» – у 6 % вироків, «характер та ступінь суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення» – у 3,5 % вироків, «тяжкість скоєного кримінального правопорушення» – у 2,5 % вироків, «конкретну ступінь тяжкості цього діяння» – у 1,5 % вироків, «характер і суспільну небезпеку вчиненого кримінального правопорушення» – у 1 % вироків, крім того, згадують типовий ступінь тяжкості кримінального правопорушення – у 15,5 % вироків [3].

Крім того, суддя приходять до висновку, що оскільки ступінь тяжкості кримінального правопорушення відповідає характеру і ступеню суспільної небезпеки злочину, можна вбачати, що у 19,5% вироків застосовуються формулювання, які не відображають змістового навантаження ступеня тяжкості кримінального правопорушення, такі як: «характер та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення», «ступінь суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення», «тяжкість скоєного кримінального правопорушення», «характер і суспільна небезпека вчиненого кримінального правопорушення» [3].

Виходячи з вищенаведеного, можемо констатувати, що ступінь тяжкості кримінального правопорушення визначається як кількісна характеристика інтенсивності посягання, яка залежить від обставин, що впливають на суспільну небезпеку та характер самого правопорушення. Хоча стаття 65 Кримінального кодексу України надає чіткі вказівки щодо врахування ступеня тяжкості правопорушення при визначенні покарання, існують значні проблеми у її застосуванні, особливо в контексті вирішення Верховним Судом України.

Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 року, зі змінами від 10.12.2004 року, зазначає, що при оцінці ступеня тяжкості правопорушення суди повинні враховувати класифікацію згідно зі статтею 12 КК України, а також особливості самого правопорушення та обставини його вчинення.

Після аналізу практики призначення покарань за статтею 69 Кримінального кодексу України місцевими судами виявлено, що у 19,5% вироків застосовуються формулювання, які не відображають суті ступеня тяжкості правопорушення. Отже, існує необхідність у подальшій роботі над уточненням критеріїв для визначення ступеня тяжкості кримінального правопорушення та призначення покарання, з метою забезпечення більш об'єктивної та справедливої системи кримінального правосуддя, що відповідає вимогам сучасного суспільства та міжнародних стандартів.

Література:

1. Мацура Н.А. Поняття та характеристика загальних засад призначення покарання. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення* : матеріали Наукової конференції студентів / відповід. за вип. : проф. Семак Б. Б. Львів : вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2020. С. 288-290.
2. Про практику призначення судами кримінального покарання : Постанова Верховного суду України від 24.10.2003 № 7. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>.
3. Федорак Л.М. Зміст ступеню тяжкості вчиненого злочину. *Гребінківський районний суд Полтавської області*. URL : <https://gr.pl.court.gov.ua/sud1605/pres-centr/4/435099/>.

Парова Альона Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Службова особа як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення

Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – це особа, яка вчинює кримінальний поступок або злочин і відрізняється від загальних суб'єктів за певними особливостями, такими як: вміння, навички, фізичні або психологічно-психічні характеристики тощо. Суб'єкт визнається спеціальним через те, що конкретне кримінальне правопорушення, визначене відповідно до певної норми кримінального законодавства, може бути скоєний лише таким спеціальним суб'єктом [1, с.54].

Значну частину кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом в Особливій частині ККУ становлять кримінальні правопорушення, суб'єктом яких є саме службова особа [2, с.158]. Також законодавець визначив службових осіб в ч.ч. 3 і 4 ст.18 ККУ, підкреслюючи вагоме значення цих спеціальних суб'єктів, які стосуються всіх складів кримінального правопорушення ККУ, крім тих, що передбачені ст.ст. 364, 365, 368, 368-2, 369 (для цих статей визначення службових осіб публічної сфери подано у пунктах 1 і 2 примітки до ст. 364 ККУ) [2, с. 159].

У частині 3 статті 18 Кримінального кодексу України під поняттям «службова особа» розуміють керівників установ, відомств, міністерств, а також осіб, які наймають та звільняють працівників. Також до цієї категорії відносять осіб, які постійно чи тимчасово обіймають в органах місцевого самоврядування, органах державної влади посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими обов'язками [3].

Також, відповідно до частини 4 статті 18 Кримінального кодексу України, службовими особами вважаються особи, які обіймають посади в органах законодавчої, виконавчої або судової влади іноземної держави, включаючи присяжних засідателів та інших, що виконують функції держави для іноземної держави, такі як для державних органів чи підприємств. Також до них належать іноземні третейські судді, особи, які вирішують цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах альтернативними судовими процедурами. Це також охоплює працівників міжнародних організацій та інших осіб, уповноважених цими організаціями, члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, а також судді і посадові особи міжнародних судів [3].

Визначення поняття службової особи включає важливий аспект – класифікацію цього спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Цей поділ допомагає розкрити різні сторони загального поняття службової особи та вирішити питання про наявність статусу службової особи у працівників окремих категорій. Згідно з чинним Кримінальним кодексом України, службові особи класифікують за важливістю виконуваних повноважень. За цим же критерієм визначають види службових осіб і в літературі [4, с.126], а саме: 1) службові особи «зі звичайним становищем» – це можуть бути працівники, які виконують стандартні обов'язки та не мають великої відповідальності; 2) службові особи, які займають відповідальне становище – ця категорія включає тих, хто має певну ступінь відповідальності у своїй роботі та може приймати важливі рішення; 3) службові особи, які займають особливо відповідальне становище – це працівники, які мають найвищий рівень відповідальності та можуть приймати ключові стратегічні рішення в організації чи установі.

Ця класифікація спрощує розуміння ролі та статусу службових осіб, враховуючи різні рівні їхніх повноважень та відповідальності.

Варто також зазначити, що окремо серед службових осіб виділяють також посадових осіб. Термін «службова особа» та термін «посадова особа» вживаються паралельно. Можна стверджувати, що термін «службова особа» включає поняття «посадова особа», оскільки останнє є частиною більш широкого поняття. Іншими словами, всі посадові особи є службовими особами, але не всі службові особи є посадовими особами [2, с.162].

Використання службовою особою свого службового становища передбачає переважно використання тих повноважень, які їй надані у зв'язку із обійманням посади чи здійсненням конкретної діяльності. Однак поняття використання службового становища включає не лише дії в межах службової компетенції, але й використання свого службового авторитету, зв'язків з іншими службовими особами та інших можливостей, що впливають з посади [5, с.126]. Таким чином, важливо акцентувати увагу на фактичних можливостях, які особа має завдяки своєму службовому статусу, і які виходять за межі службової компетенції. Використання службовими особами свого службового авторитету та інших можливостей може бути так само суспільно небезпечним, як і дії в межах службової компетенції.

Прикладом такого суб'єкта кримінального правопорушення є обвинувачення ОСОБИ_4 у справі № 445/392/22 від 19.10.2022 року, яка, незважаючи на обов'язок неухильно дотримуватися вимог законодавства та ч. 2 ст. 19 Конституції України, знехтувала такими та спільно із двома фізичними особами-підприємцями і однією цивільною особою вчинила незаконні порубки деревини на ввірених їй територіях, її перевезення та збут, зорганізувавшись при цьому у стійке злочинне об'єднання [6].

У рамках аналізу випадків, коли службова особа використовує своє службове становище для вчинення кримінального правопорушення проти представників влади, слід звернути увагу на питання віку, з якого особа може набути статусу спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Відповідно до законодавства України, особа може стати службовою особою публічного права лише з 18 років. Отже, можна зробити висновок, що суб'єкт кримінального правопорушення із ознаками службової особи в публічно-правовій сфері має вік кримінальної відповідальності не загальний (16 років), а підвищений (18 років) [7, с.78].

Отже, можна зробити висновок, що такі спеціальні суб'єкти кримінального правопорушення, як службові особи наділені обов'язковими ознаками загального суб'єкта та обов'язково мають відповідати спеціальним ознакам, які передбачені в диспозиції статті та інших нормативних актах, які розкривають ці ознаки суб'єктів. На основі цих ознак дослідженні категорії спеціальних суб'єктів поділяють на види, що є важливим для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень.

Література:

1. Ландіна А. В. Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення; порівняльно-правовий аспект. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 1(10). С.54-63.
2. Таран Н. Г. Суб'єкт кримінального правопорушення у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти : дис... канд.юр.наук. : 12.00.08. *Нац. акад. внутр. справ*. К., 2019. 226 с.
3. Кримінальний кодекс України : прийнятий 5 квіт. 2001 р. в ред. від 01.01.2024 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2905>.
4. Довбань І. М. Державний службовець, як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. № 45. 2020. С.125-128.

Підгорний Віталій Юрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Спеціальні правила призначення покарання за кримінальним правом України

Сучасні спеціальні засади призначення покарання викликають жвавий інтерес науковців, проте їхнє поняття не унормоване в законодавстві. Вчені мають різні погляди на це поняття, що ускладнює його розуміння та застосування. Детальний аналіз цих засад важливий для забезпечення їх консистентності та ясності у кримінальному праві.

У наукових дослідженнях М.І. Бажанова, Є.В. Благова, Л.Р. Валєєвої та інших вчених у галузі кримінального права розглядалися питання, пов'язані з поняттям спеціальних засад або окремих правил призначення покарання [1].

У теорії кримінального права немає єдності думок щодо терміна, який їх визначає, що може бути пов'язано з пошуком чіткого розуміння спеціальних засад. Визначення поняття починається з установлення понятійного апарату, розуміння засад як вихідних положень. Ці засади можуть бути загальними або спеціальними, тобто використовуватися лише в окремих випадках. Термін «спеціальні засади» найбільш оптимальний для використання, оскільки відображає сутність поняття.

Розуміння поняття спеціальних засад варто почати з визначення їхніх характеристик, оскільки аналізуючи їхні окремі аспекти, можна зрозуміти загальну суть, подібно до принципу у вислові стародавніх римських правників «Ехунгуелебнем», що означає «За пазурами лева» (пізнають) [3].

У наукових дослідженнях різні вчені намагаються описати спеціальні засади призначення покарання через призму їхніх характеристик. Наприклад, за словами В.В. Полтавець [1], ці засади несуть таке:

- Вони є правилами, вбудованими у Кримінальний кодекс України для накладення покарання.

- Їхній зміст тісно пов'язаний з особливостями різних кримінально-правових ситуацій та специфічними аспектами злочину або його суб'єкта.

- Застосовуються ці засади на підставі загальних принципів призначення покарання.

Поза цим, спеціальні засади відзначаються:

Тим, що вони не просто доповнюють загальні правила, але й додаються лише за наявності певних умов, що визначені в законі про кримінальну відповідальність.

Вони деталізують або розширюють загальні засади, враховуючи особливості конкретного кримінального правопорушення або правопорушника.

Ці засади також втілюють принципи індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

Крім того, вони надають конкретний механізм врахування обставин, які впливають на призначення покарання.

Щоб краще зрозуміти природу спеціальних засад призначення покарання, розглянемо деякі їхні конститутивні ознаки. Перш за все, вони є правилами, які належить дотримуватись при призначенні покарання за вчинені кримінальні правопорушення. Ці правила, хоч і не названі в Кримінальному кодексі України, але передбачені в ньому, і суди повинні керуватись ними. Також важливо зазначити, що ці засади стосуються лише певних видів кримінальних правопорушень або конкретних кримінальних інститутів.

Однак вони не тільки додають додаткові правила до загальних принципів, але і надають можливість більш детально індивідуалізувати покарання залежно від конкретної ситуації. І, щонайважливіше – вони надають судам конкретний механізм для цього.

Таким чином, спеціальні засади призначення покарання є не просто правилами, а складними інструментами, що дозволяють більш точно визначити покарання за вчинене кримінальне правопорушення. Вони створюють можливість індивідуального підходу до кожного випадку, забезпечуючи справедливість і ефективність кримінального правосуддя.

Одним із ключових аспектів у розумінні спеціальних засад призначення покарання є їхня взаємодія із загальними принципами. Н.В. Маслак, наприклад, підкреслює, що спеціальні засади застосовуються лише в обмежених ситуаціях, які визначені кримінальним законом. Це відіграє ключову роль у забезпеченні індивідуального підходу до покарання, враховуючи характер кримінального правопорушення та особливості винного. Таким чином, розуміння спеціальних засад у контексті їхньої взаємодії із загальними принципами відкриває нові глибини індивідуалізації кримінальної відповідальності та забезпечує більш справедливий підхід до призначення покарання [3].

Отже, спеціальні засади призначення покарання – це нормативно визначені правила, що застосовуються лише у визначених кримінальним законом ситуаціях, з урахуванням характеристик кримінального правопорушення та особи винного. Вони спрямовані на доповнення загальних засад та забезпечення індивідуалізації покарання. Пропонується доповнити статтю 65 КК України щодо загальних засад призначення покарання відповідними відомостями про спеціальні засади. Це полегшить розуміння та застосування спеціальних засад у правозастосовній практиці та наукових дослідженнях.

Література:

1. Вознюк А.А. Інститут співучасті в кримінальному правопорушенні в проєкті нового Кримінального кодексу України. Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 07 квіт. 2021 р.) / редкол.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко, І.А. Вишневецька. Харків : Право, 2021. С. 105-110.
2. Дудоров О.О. Спеціальні засади призначення покарання. *Слово Національної школи суддів України*. 2022. № 1 (1). С. 121-135.
3. Хамітов Р.М. Спеціальні правила призначення покарання за одиничний кримінальне правопорушення за українським кримінальним правом : дис. ... канд. Юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». К., 2023. 223 с.

Підлипна Зоряна Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Доведення до самогубства: проблеми кримінально-правового регулювання

Проблема доведення до самогубства є актуальною у кримінально-правовому контексті через серйозний соціальний вплив та моральні аспекти, а також можливість вжиття заходів щодо її запобігання та уникнення. Досліджувати це питання доречно із визначення терміна «самогубство». Термін «самогубство» використовується для опису добровільного акту припинення життя людиною. Самогубством визначають умисне спричинення власної смерті, частіше за все, має зв'язок із емоційним станом особи, відчуттям відчаю або наявністю психічних розладів у особи. Самогубство не визначається, як злочинне діяння. Злочинним діянням визнаються діяння, які в результаті призвели до таких дій, а саме до самогубства. Суспільна небезпека підтверджується його об'єктом. Такий вид кримінального правопорушення завдає шкоди, а саме: людина позбавляється найголовнішого та найціннішого – свого життя [1, с. 110].

У кримінальному праві термін «доведення до самогубства» може використовуватися для опису дій або поведінки особи, яка свідомо спонукає іншу особу до вчинення самогубства. Науковці і юристи висловлюють кілька поглядів та визначень на цей термін, зокрема деякі дослідники вважають, що «доведення до самогубства» вимагає наявності прямого зв'язку між діями або словами певної особи і самогубством іншої особи. Це може включати активне спонукання, надання детальних інструкцій, постійне тиск або маніпулювання з метою примусити іншу особу до вчинення самогубства. Щодо об'єктивної сторони, то вона визначає зовнішню сторону кримінального правопорушення.

Першим способом є жорстоке поводження. У більшості юридичних дослідників цей термін є оціночним. За загальним правилом, під жорстоким поводженням розуміються безжалісні та грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних або психологічних страждань. У цьому випадку мається на увазі мордування, побої або ж позбавлення особи їжі, грошей, одягу, житла, тощо [2, с. 127]. Шантаж під час доведення особи до самогубства є надзвичайно серйозним і неприйнятним кримінальним правопорушенням. Цей вид шантажу може включати низку маніпуляцій та психологічних тиску, спрямованих на зниження самооцінки та

виклик безнадії в потерпілої особи. Шантажист може використовувати різні методи, включаючи загрози розголошенням компрометуючих даних, публікацію особистої інформації або поширення неприємних слухів, щоб змусити особу вчинити самогубство.

Далі доречно визначити інший спосіб – примус до вчинення протиправних дій. Примус до вчинення протиправних дій є серйозним порушенням права і суспільних норм. Це означає, що одна особа примушує іншу особу вчинити дії, які суперечать закону або принципам моралі. Примус може здійснюватися шляхом фізичної сили, психологічного тиску, шантажу, заподіяння шкоди, загроз або інших методів контролю та маніпуляцій [3, с. 10].

Останній спосіб пов'язаний із систематичним приниженням людської гідності. Визначальною ознакою є факт системності. Виявляється у вигляді слів, які є неприємними для особи, або діянь які принижують людську гідність. Систематичне приниження людської гідності є формою жорстокого поводження, яка порушує права і свободи особи. Це практика, коли одна особа або група осіб усвідомлено та систематично завдає фізичного, психологічного або соціального знуцання, приниження, образи, сором, униження або інші форми несправедливого та неприйняттого поводження проти іншої особи.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 120 КК України у чинній редакції, є його діяння, наслідки, причинний зв'язок та спосіб (щодо окремих діянь). Діяння може бути у формі дії або бездіяльності:

1) схилення до самогубства – інформаційні дії. Злочинці можуть надавати детальні інструкції щодо способів вчинення самогубства, вказуючи на методи, матеріали або засоби, які можуть бути використані. Інформаційні дії можуть включати емоційний вплив на людей, надаючи їм перевернену інтерпретацію реальності, підбурюючи їхні негативні емоції та посилюючи відчуття безвихідності. Злочинці можуть активно спілкуватися з людьми, які виявили ознаки схильності до самогубства, підбадьорюючи їх і надаючи підтримку у вчиненні небезпечних дій. Інтернет та соціальні медіа можуть бути використані для поширення інформації про самогубство, створення спеціальних груп або форумів, де люди можуть обговорювати свої наміри та ділитися досвідом;

2) інші дії, що сприяють вчиненню самогубства – лише дії (як фізичні, так й інформаційні дії). Деякі приклади цих дій включають забезпечення особи доступом до засобів, які можуть бути використані для вчинення самогубства, таких як: зброя, наркотики, отрути або інші шкідливі речовини. Надання детальної інформації про різні способи суїциду, включаючи методи, процедури, дози речовин, техніки або інструкції, які можуть бути шкідливими для особи. Постійне створення стресових ситуацій, натягування відносин або погіршення життєвих обставин, що можуть призводити до відчуття безнадійності та відсутності виходу [4, с. 55-59]. Застосування психологічного тиску, шантажу або загроз, що мають на меті змусити особу вчинити самогубство або нанести собі шкоду.

На практиці визначається складність у встановленні причинного зв'язку між діями винного та смертю потерпілого, що призводить до складності притягнути винну особу до відповідальності. У такому випадку проводять різні судові експертизи, так як такі дії є основним джерелом отримання доказової бази. Завдяки проведеній експертизі є можливість дізнатися причину смерті жертви, її психологічний стан, та чи є причинний зв'язок між діями обвинуваченого та психічним станом потерпілого [5, с. 90].

Отже, проблема доведення до самогубства є складною і вимагає уваги з боку законодавців, правоохоронних органів та суспільства в цілому. Важливо забезпечити ефективне кримінально-правове регулювання цього питання, враховуючи соціальні та моральні аспекти, а також права та свободи осіб. Необхідно розробляти та вдосконалювати законодавство, спрямоване на запобігання випадкам доведення до самогубства та притягнення винних до відповідальності, забезпечуючи одночасно підтримку та допомогу тим, хто потребує психологічної чи медичної підтримки.

Література:

1. Зінченко І. О., Шевченко Є. В. Проблемні питання кримінальної відповідальності за доведення до самогубства (ст. 120 КК України). *Економічна теорія та право*. 2021. № 1 (44). URL : <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/118-142.pdf>
2. Крайник Г. С., Коконос В. А. Доведення до самогубства: до питання кримінально-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №9. С. 300 – 304. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/75.pdf
3. Крамар Ю. А. Суїцидальна поведінка та самоушкодження: організаційні заходи. *НейроNews*. 2019. №1(102). С. 39 - 41.
4. Суїцидологія : навчальний посібник для лікарів-інтернів зі спеціалізації «Психіатрія». Запоріжжя, 2020. 87 с.
5. Фокин А.С., Балашов Д.В. Кримінально-правовий та кримінологічний підходи до вивчення змісту поняття («самогубство» («суїцид»). *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети»* (м. Одеса, 17–18 січня 2020 року). Одеса : Причорноморська фундація права, 2020.

Подейко Віта Вікторівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття, види та класифікація джерел кримінального права України

Однією з найбільш фундаментальних ідей загальної теорії права є поняття «джерела права». Це твердження тісно пов'язане з вирішенням першочергових теоретичних і практичних проблем кримінального права. Неправильні підходи до вивчення походження кримінального права можуть мати довготривалі негативні наслідки, наприклад, створити хибне уявлення про природу та процес реалізації кримінально-правових норм на практиці.

Той факт, що не існує загальновизнаного наукового визначення терміна «джерело права», а сама ідея залишається досить неоднозначною, ускладнює вивчення витоків кримінального права. Як наслідок, дослідженню ідеї походження кримінального права присвячено недостатньо наукових праць.

Ідея про те, що Кримінальний кодекс є єдиним джерелом кримінального права, домінувала в цій галузі протягом дуже тривалого періоду. Через це КК та його організація стали основним об'єктом дослідження, а інші джерела, які містили значну кількість кримінально-правових норм, ігнорувалися. Наразі існує потреба у зміні поглядів на поняття джерела кримінального права, оскільки є підстави вважати, що Кримінальний кодекс є основним, але не єдиним джерелом кримінального права.

Однією з найважливіших тем як галузевих юридичних наук, так і загальної теорії права історично є питання походження права та його структури. Досі існує велика кількість теорій, концепцій та доктрин щодо походження, ефективності та системності цих явищ, які не змогли об'єднати погляди зарубіжних та українських правознавців на сутність та зміст цих реальних явищ. У теорії галузевих юридичних наук існують самостійні концепції джерел права, які, однак, не завжди узгоджуються із загальнотеоретичними підходами до вирішення цього питання [1, с.167].

Як слушно зазначає М. М. Марченко, з теоретичного та практичного погляду, важливо глибоко розуміти ідею та сутність джерел права. Невизначеність терміна «джерело» породила ідею «джерела права». В українській мові під джерелами розуміють писемні пам'ятки та праці, які слугують основою для наукового дослідження, а також те, що дає початок чомусь або з чого щось виникає.

Той факт, що різні науковці по-різному підходили до поняття «джерело права», ускладнює процес визначення змісту цього терміну в сучасній науці. Заслужують на увагу такі погляди. Традиційно джерела права поділяють на формальні та матеріальні. Це означає, що термін «джерело права» оцінюється з двох позицій – як витoki права, його причини та закономірності та як механізм реалізації правових норм та їх існування, джерело, з якого суб'єкт їх черпає [2].

М. Колос під джерелами кримінального права розуміє систему внутрішніх національних кримінальних законів та міжнародно-правових актів, що містять норми кримінального права. Науковець виділяє основне національне джерело кримінального права — КК України та додаткове — рішення Конституційного Суду України про неконституційність кримінальних законів чи їх окремих положень [3, с. 62].

Джерелами кримінального права є нормативні приписи та правові позиції (правозастосовні орієнтири). Це обов'язкові судові прецеденти, що містяться в юридичних документах, яких необхідно дотримуватися при застосуванні закону; ці прецеденти мають бути прямо наведені у формулюванні обвинувачення, формулі кваліфікації, мотивувальній частині вироку та інших процесуальних актах (рішеннях) – ухвалах суду, постановах прокурора, постановах органів досудового розслідування (слідчого), якими обґрунтовується кримінально-правова кваліфікація дій підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, призначення покарання, застосування інших заходів кримінально-правового характеру, а також заходів кримінально-процесуального примусу, які фактично обмежують свободу особи [4].

Джерелами кримінального права є:

- 1) Конституція України, положення якої теоретично застосовуються як норми прямої дії;
- 2) кримінальне законодавство, до якого належать:
 - а) КК України 2001 р. та КК України 1960 р.;
 - б) Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 01 жовтня 1996 р. № 392/96-ВР;
- 3) правові позиції Конституційного Суду України, викладені в його рішеннях;
- 4) міжнародно-правові договори або їх норми, які є частиною національного законодавства, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- 5) правові позиції Європейського суду з прав людини, викладені в рішеннях, які тлумачать Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та оцінюють зміст конкретних складів злочинів, що підпадають під дію національного законодавства;
- б) нормативно-правові акти підзаконного регулювання, зокрема при застосуванні кримінально-правових норм з бланкетними диспозиціями, які конкретизують зміст конкретних елементів складу злочину, вчинення якого інкримінується особі (ознаки діяння, об'єкт, знаряддя кримінального правопорушення, ознаки суб'єкта);
- 7) Постанови Пленуму Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (після судової реформи 2017 року – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду);
- 8) правова доктрина;
- 9) інші джерела кримінального права.

Отже, стає зрозуміло, що джерела кримінального права слугують правовим фундаментом галузі. Відсутність наукової літератури та нечіткість терміна «джерело права» ускладнюють аналіз кримінального права. А поділ джерел права на формальні та матеріальні сприяє кращому розумінню їх сутності та механізму реалізації. Необхідність зміни у поглядах на це поняття обумовлена розумінням, що Кримінальний кодекс не є єдиним джерелом кримінального права, а також визнанням судових прецедентів як джерела права, що сприятиме підвищенню якості розгляду судами кримінальних справ.

Література:

1. Федоренко В. Л. Система конституційного права України : теоретико-методологічні аспекти : моногр. К., 2009. С. 167.
2. Наталіч О.Ю. Джерела кримінального права та судова практика. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України, ОНЮА. Одеса : Фенікс, 2009. Вип. 38. С. 648-653
3. Колос М. І. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. К., 2007. С. 62.
4. Андрушко, П. П. Джерела кримінального права України: поняття, види. *Адвокат : Журнал спілки адвокатів України*. 07.2011 . №7 . С. 13-22.

Поліщук Олександра Романівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Non bis in idem

Актуальність дослідження принципу «non bis in idem» має ключове значення в сучасному правовому контексті та суспільному устрої. Ось деякі аспекти, що підкреслюють його актуальність: права та свободи особи, міжнародне співробітництво, ефективність правосуддя, інновації в законодавстві, технологічний розвиток, інтернаціоналізація злочинності.

Принцип «Non bis in idem», що має латинське походження, визначає неможливість притягнення особи до юридичної відповідальності двічі за вчинене нею одне й те саме правопорушення.

Принцип «non bis in idem» коріниться у давніх правових традиціях і має своє відображення в різних юридичних системах. Початки цього принципу можна відстежити до римського права, де він отримав визнання ще в період Римської Республіки та Римської імперії як частина загальних норм юстиції. Важливим етапом у його розвитку став внесок римського юриста Гая, який включив цей принцип до свого твору «Institutes». Принцип «non bis in idem» визнавав, що після того, як особа була суджена і покарана за конкретний злочин чи правопорушення, вона не може бути піддана повторному судовому переслідуванню за ті ж самі факти.

Принцип «non bis in idem» включає кілька основних елементів, які визначають його суть та застосування у правових системах. Основні елементи цього принципу включають неподвійне покарання або притягнення до відповідальності, тотожність фактів та обвинувачення, різні рівні відповідальності, захист від процесуального тиску.

Юридична суть даного принципу виявляється в забороні подвійного притягнення однієї особи до відповідальності або покарання за одне й те саме правопорушення.

Закріплення принципу в українському праві: в Україні принцип «non bis in idem» закріплено в ч. 1 ст. 61 «Конституції України»: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [1]. У ч. 2 ст. 7 КК України передбачено: «Якщо особи зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини»[2]. Частина 1 ст.19 КПК України: «Ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили» [3], містить конкретизацію принципу.

При тлумаченні цієї статті в КПК України необхідно розуміти поняття «обвинувачення», «притягнення до кримінальної відповідальності», яке міститься у ч. 1 ст. 3 КПК України [3]. У ч. 1 ст. 50 КК України зазначено, що покарання є заходом примусу, що

застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні правопорушення і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання – найбільш поширена форма реалізації кримінальної відповідальності [4].

Принцип «non bis in idem» взаємодіє з іншими принципами кримінального права, утворюючи комплекс правових гарантій для захисту прав і свобод людини. Ось кілька принципів, з якими «non bis in idem» взаємодіє: принцип невинуватості (презумпція невинуватості), принцип легальності та передбачуваності закону, принцип справедливого судового розгляду, принцип відсутності самовини (неможливість засудження за те, що було фізично або юридично неможливо уникнути), принцип пропорційності та гуманності покарання. Загальна мета взаємодії принципу «non bis in idem» з іншими принципами полягає у створенні справедливої та розумної системи кримінального права, яка забезпечує захист прав і свобод осіб під час кримінальних переслідувань.

Узагальнюючи вищесказане про принцип «non bis in idem», можна зазначити, що цей принцип є важливим правовим принципом, що має значний вплив на правосуддя та забезпечення справедливості у правовій системі. Він передбачає заборону подвійного покарання за одне й те ж правопорушення, а також заборону подвійного переслідування за одну й ту ж злочинну дію.

Аналізуючи вплив принципу «non bis in idem», можна визначити його ключові переваги, а саме: захист прав громадян від надмірного переслідування та покарання, забезпечення прозорості та справедливості у правовій системі, зменшення можливості зловживання владою та забезпечення правової стабільності.

У цілому принцип «non bis in idem» є важливим стандартом справедливості та права, який слід ретельно дотримуватися для забезпечення прав людини та ефективного функціонування правової системи.

Література:

1. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальний Процесуальний кодекс України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document /T124651>
4. Протокол. Юридичний ресурс. Стаття 50. Поняття покарання та його мета. URL : https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_50/

Примакова Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Суспільна небезпека кримінальних правопорушень у сфері призову і мобілізації

Світ сьогодення потерпає у війнах та військових конфліктах, що тягне за собою низку проблем характеру соціального, політичного тощо. У свою чергу, кількість правопорушень збільшуються на цьому підґрунті. Зокрема у сфері призову та мобілізації, частина населення діє у своїх інтересах, гілки влади діють у своїх. На жаль, лише низка суспільно та політично свідомого населення діє в інтересах держави.

На сьогодні Україна перебуває у воєнному стані через повномасштабне вторгнення російської федерації на території незалежної, суверенної України. Вже понад 2 роки триває російсько-українська війна, яка нещадно руйнує українське майбутнє, вбиває український народ та нищить інфраструктуру. Але цими діями лише гартує народ України.

Відповідно до п. 3 ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення

національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних сил України, інших військових формувань, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано [1].

Варто зазначити, що, згідно з ч. 5 ст. 22 вищевказаного Закону, призов громадян на військову службу під час мобілізації або залучення їх до виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, здійснюють територіальні центри комплектування та соціальної підтримки за сприяння місцевих органів виконавчої влади або командири військових частин (військовозобов'язаних, резервістів Служби безпеки України – Центральне управління або регіональні органи Служби безпеки України, військовозобов'язаних, резервістів Служби зовнішньої розвідки України – відповідний підрозділ Служби зовнішньої розвідки України, військовозобов'язаних оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - відповідні органи управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту) [1].

Згідно з Указом Президента України №65/2022 від 24.02.2022 року «Про загальну мобілізацію», у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пунктів 1, 17, 20 частини першої статті 106 Конституції України, оголошена мобілізація по всій території України, окрім тимчасово анексованого АР Крим [2; 3].

Але яку небезпеку, особливо суспільну, несуть кримінальні правопорушення у сферах призову та мобілізації? Цей вид небезпеки кримінальних правопорушень у сферах призову та мобілізації полягає в тому, що вони порушують виконання обов'язків щодо захисту Батьківщини.

Ці правопорушення створюють загрозу обороноздатності держави, а також порушують конституційне право громадян на захист Вітчизни. До кримінальних правопорушень у сферах призову та мобілізації належать:

- ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК України);
- ухилення від мобілізації (ст. 336 КК України);
- державна зрада (ст. 111 КК України);
- дезертирство (ст. 408 КК України);
- порушення правил військової служби (ст. 409-418 КК України).

Щодо державної зради, то в цьому випадку її потрібно кваліфікувати як військову зраду. Військова зрада є одним із найтяжчих злочинів проти основ національної безпеки України. Вона полягає у вчиненні дій, які сприяють державі-агресору або іншим країнам у здійсненні актів агресії проти України. Військова зрада може бути вчинена, зокрема, у формі:

- переходу на бік ворога;
- передачі ворогові секретних відомостей;
- сприяння ворожим військам у здійсненні бойових дій.

Військова зрада є особливо небезпечним кримінальним правопорушенням, оскільки може призвести до поразки України у війні.

Згідно з даними «Опендатабот», у період з 2014 до 2022 року в Україні було зафіксовано 10017 кримінальних правопорушень у сферах призову та мобілізації. Найбільш поширеним було ухилення від призову на строкову військову службу (6 893 випадки), на другому місці – ухилення від мобілізації (1 569 випадків), на третьому – порушення правил військової служби (1 555 випадків).

З 24 лютого 2022 року, коли в Україні розпочалася повномасштабна війна з Російською Федерацією, кількість кримінальних правопорушень у сферах призову та мобілізації значно зросла. Станом на 15 січня 2024 року було зафіксовано 12 748 таких правопорушень. Найбільш

поширеним є ухилення від мобілізації (9 093 випадки), на другому місці – ухилення від призову на строкову військову службу (2 308 випадків), на третьому – порушення правил військової служби (1347 випадків).

Зважаючи на вищевикладене, варто зауважити, що суспільна небезпека цих кримінальних правопорушень безпосередньо впливає на майбутнє українського народу та України як держави в цілому. У випадку збільшення у кількості цих правопорушень ситуація на фронті, тилу та загалом ситуації в країні можуть призвести до негативних наслідків.

Для запобігання кримінальним правопорушенням у сферах призову та мобілізації необхідно здійснювати профілактичну роботу з населенням, зокрема проводити військово-патріотичне виховання молоді, інформувати про правові наслідки ухилення від призову та мобілізації. Крім того, необхідно посилити контроль за виконанням правил військової служби.

Література:

1. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ : станом на 30 черв. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення : 15.01.2024).
2. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 65/2022 : станом на 16 листоп. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text> (дата звернення: 15.01.2024).
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 01 січ. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення : 15.01.2024).

Рудюк Катерина Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Види причинного зв'язку за кримінальним правом України

Причинний зв'язок у кримінальному праві визначає зв'язок між протиправним діянням і наслідком, що є ключовим елементом для встановлення відповідальності. Теорія розрізняє випадковий і необхідний причинний зв'язок, кожен з яких відіграє важливу роль у правосудді.

Випадковий причинний зв'язок виключає кримінальну відповідальність. Наприклад, під час бійки підозрюваний завдав удар потерпілому в ліву частину грудної клітини, а після операції потерпілий помер від асфіксії, спричиненої післянаркозним блюванням.

Необхідний причинний зв'язок передбачає, що дії особи були обов'язковою та достатньою умовою для настання наслідку кримінального правопорушення [2, с. 117]. Це означає, що винуватець був причиною настання наслідку через свої умисли чи необережність. Наприклад, якщо особа вчинила напад, і цей напад призвів до тяжких тілесних ушкоджень потерпілого, то винуватець несе відповідальність за це діяння через необхідний причинний зв'язок.

Безпосередній причинний зв'язок показує тісний зв'язок між дією обвинуваченого та наслідками правопорушення. Це включає прямий контакт між обвинуваченим і потерпілим, негайність настання наслідків від дій обвинуваченого, відсутність інших проміжних чинників, що впливають на наслідки, а також психологічний аспект обвинуваченого, включаючи мотивацію та наміри. Наприклад, у випадку фізичного нападу безпосередній причинний зв'язок може бути доведений через прямий контакт між нападником і потерпілим.

Опосередкований причинний зв'язок виникає, коли дії третіх осіб чи вплив зовнішніх сил сприяють виникненню кримінального правопорушення [1, с. 111]. Цей тип зв'язку може мати багатоступінчастий розвиток і бути складним для встановлення. Наприклад, порушення обов'язків охорони майна може стати підґрунтям для наслідків, таких як: крадіжка через недбалість або пошкодження через стихійні лиха.

Причинний зв'язок з особливими умовами на боці потерпілого виникає за наявності специфічних умов на стороні потерпілого, що прискорюють настання наслідків. Наприклад, якщо потерпілий має поганий стан здоров'я, але винуватець не надав йому необхідної медичної допомоги, це може стати причиною погіршення стану потерпілого, і винуватець буде нести відповідальність за цей причинний зв'язок.

При співучасті виникає взаємодія дій різних учасників, таких як: організатор, підбурювач, пособник та виконавець, – що призводить до суспільно-небезпечних наслідків. Наприклад, якщо декілька осіб вчинили злочин спільно, кожен з них несе відповідальність за участь у цьому діянні і наслідки, які воно призвело.

Таким чином, розуміння різних видів причинного зв'язку є важливим для точного визначення вини та прийняття справедливих рішень у сфері кримінального правосуддя. Кримінальне право України дозволяє судам враховувати всі аспекти причинного зв'язку, щоб забезпечити справедливість у вирішенні кримінальних справ.

Продовжуючи аналізувати причинний зв'язок у кримінальному праві, важливо звернути увагу на те, що для встановлення відповідальності судам необхідно докладати зусиль для ретельного аналізу усіх аспектів події, зокрема, розглядаючи обставини випадкового, необхідного, безпосереднього, опосередкованого причинного зв'язку, а також враховуючи специфічні умови на боці потерпілого та співучасть різних учасників.

Суди повинні враховувати всі ці аспекти при прийнятті рішення, оскільки кожен з них може вплинути на характер та ступінь вини підсудного. Наприклад, якщо мова йде про опосередкований причинний зв'язок, суд повинен з'ясувати, чи були внутрішні чи зовнішні фактори, що вплинули на виникнення наслідку. Це може бути важливо у випадках, коли дії третіх осіб або незалежні обставини також вплинули на результат.

Урахування специфічних умов на боці потерпілого також є ключовим фактором. Наприклад, якщо потерпілий має поганий стан здоров'я, а винуватець не надав йому необхідної допомоги, це може стати причиною погіршення стану потерпілого, що потребує відповідальності винуватого за цей причинний зв'язок.

Співучасть різних учасників також може відігравати важливу роль у визначенні відповідальності. Якщо, наприклад, декілька осіб вчинили кримінальне правопорушення спільно, кожен з них несе відповідальність за свою участь і наслідки, які воно призвело.

Таким чином, розуміння різних видів причинного зв'язку є важливим для справедливого вирішення кримінальних справ. Суди повинні аналізувати всі обставини події, щоб забезпечити справедливість і визначити відповідальність за кожен вид причинного зв'язку відповідно до закону.

Література:

1. Васильєв А. А., Гладкова Є. О., Житний О. О. та ін.; Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Харків, 2020. 428 с.
2. Катеринчук К. Проблеми причинного зв'язку в злочинах проти здоров'я. Національний юридичний журнал. Теорія та практика. Червень, 2017. 115-118 с. URL : <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/3/25.pdf>

Сагайдак Дарина Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Об'єктивні ознаки складу розбещення неповнолітніх

У контексті кримінального законодавства України, стаття 156 Кримінального кодексу детально розглядає правопорушення, відоме як розбещення неповнолітніх [1]. Це діяння має безпосередній вплив на суспільні відносини, що охороняють правильний фізичний,

психологічний та соціальний розвиток особи, яка ще не досягла віку 16 років. Основою для класифікації дій як суспільно шкідливих є здатність потерпілої особи розуміти характер дій, з якими вона стикається, незалежно від того, як вона їх оцінює – позитивно, негативно чи нейтрально.

Розгортання поняття «розбещення» згадується у назві статті 156 КК України та подається докладніше у статті 22 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, де розбещення визначається як умисне спонукання дитини, що не досягла певного віку, спостерігати за сексуальним насильством або діяльністю сексуального характеру, навіть без її безпосередньої участі в таких діях.

На теоретичному рівні розбещення можна трактувати як спокушання дитини до участі у правопорушеннях сексуальної природи, що суперечить загальноприйнятим нормам моральності. Цей процес може включати дії, які провокують у дитини передчасний інтерес до сексуальності, сексуальні фантазії та певні бажання, що базуються на її допитливості та бажанні дізнаватися більше про навколишній світ або через її недосвідченість.

Законодавство України визначає, що об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 156 КК України, полягає у вчиненні розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Проте варто відзначити, що поняття «розбещення» та «розпуста» можуть мати відмінності у своєму змісті та обсязі, що призводить до можливих перекриттів, або ж навіть повного поглинання одного терміна іншим.

Розглядаючи розпусні дії в контексті ст. 156 КК України, можна визначити, що вони можуть бути як фізичними (наприклад, оголення статевих органів, непристойні доторки), так і інтелектуальними (наприклад, розмови на сексуальні теми, ознайомлення з порнографією). Більшість таких виявів вимагає усвідомленого сприйняття потерпілою особою, яка не досягла 16 років, що відповідає положенням ст. 22 Лансаротської конвенції [2].

У дослідженні криміналізації поведінки, яка вважається аморальною, важливо розуміти межі, в яких закон може впливати на особистісну свободу індивіда. Часто вважається, що суб'єктивні поняття моралі не повинні автоматично впливати на формування кримінального законодавства. Мета криміналізації полягає у визначенні конкретних меж поведінки, яка є прийнятною для суспільства, а не у закріпленні змінних норм моралі, які можуть відрізнятися в різних культурних чи соціальних контекстах.

Якщо розглядати суспільні відносини, об'єктивні ознаки складу розбещення неповнолітніх зокрема вимагають чіткого і недвозначного визначення. Кримінальні правопорушення, як-от розбещення, мають чітко сформульовані ознаки в законодавстві, які дозволяють визначити межі неприпустимої поведінки. Необхідність такої чіткості підтверджується численними рішеннями Європейського суду з прав людини, які підкреслюють важливість принципу юридичної визначеності. Цей принцип забезпечує, що закони мають бути чіткими, зрозумілими та передбачуваними, щоб особи могли регулювати свою поведінку відповідно.

У справах, таких як: «Слоєв проти України» [3] та «Новік проти України» [4], – Європейський суд з прав людини неодноразово вказував на необхідність чіткості в законодавстві, що регулює кримінальні відповідальності. Це особливо актуально, коли йдеться про кримінальні правопорушення, які можуть вести до позбавлення волі.

Враховуючи важливість ясності і передбачуваності законодавства, особливо у сфері захисту неповнолітніх від сексуального насильства, об'єктивні ознаки розбещення мають бути строго визначені і публічно доступні. Такі ознаки включають вчинення розпусних дій, які ясно заборонені законом, і мають конкретні наслідки для тих, хто порушує ці норми. Це дозволяє не тільки запобігати зловживанням, але й забезпечує захист прав неповнолітніх, підтримуючи суспільний порядок і моральні стандарти.

Література:

1. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 26.04.2024).

2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 25.10.2007. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення 26.04.2024).

3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Слоєв проти України» від 06.11.2008 р., заява № 17283/02. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_433#Text. (дата звернення : 26.04.2024).

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Новік проти України» від 18.12.2008 р., заява № 48068/06 (Novik v. Ukraine). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text. (дата звернення : 26.04.2024).

Самоліук Віталій Ігорович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Види кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу

Кримінальні правопорушення, які вчинені шляхом підпалу, мають високий рівень суспільної небезпечності, викликають тривогу в суспільстві й привертають значну увагу правоохоронних органів. Це зумовлено тим, що наслідки від таких кримінальних правопорушень завдають непоправної шкоди людям, адже повністю ліквідувати наслідки та відновити пошкоджене через підпал майно практично неможливо.

У Кримінальному кодексі України немає чіткого визначення поняттю «підпал», однак, аналізуючи норми Кодексу, у яких містяться вказівки на вчинення кримінального правопорушення шляхом підпалу, можемо дійти висновку, що таким є кримінально протиправне, свідоме діяння, що виявляється у застосуванні джерела вогню до певних об'єктів і створенні небезпеки життю чи здоров'ю людей [1]. Він може виникати через конфлікти між людьми як хуліганський вияв або через заздрість, ревності. Часто мотиви такого діяння невідомі навіть самим власникам пошкодженого майна. Однак не варто розглядати будь-яке загоряння, як підпал. Зокрема, основними ознаками того, що це не випадковий збіг обставин або стихійне лихо, є ідентифікація більш ніж одного вогнища загоряння або задимлення, наявність деталей та конструкційних елементів пристроїв і механізмів для підпалу, наявність частинок легкозаймистих і горючих рідин та речовин, запальних елементів або слідів їх дії в осередку спалаху, характерне місце розташування вогнища загоряння тощо.

Кримінальний кодекс України виділяє 16 статей, у диспозиціях яких йде мова про «підпал» (зокрема, статті 113, 195, 294 тощо), у 11 з них – безпосередньо про спосіб вчинення «шляхом підпалу». Крім цього, у 17 статтях Особливої частини КК України застосовується поняття «загальнонебезпечний спосіб». Кримінальне правопорушення, вчинене загальнонебезпечним способом – вчинене одним із таких способів: вибух, підпал, зараження чи отруєння водойм, затоплення тощо [2, с. 154]. Зокрема, це статті 194-1 (ч.2), 270-1 (ч.2), 350 (ч.1) КК України. Однак у 11 з 17 статей загальнонебезпечний спосіб розуміється, як відмінний від підпалу (зокрема, у статтях 239-1 (ч.3), 347 (ч.2), 352 (ч.2)). Окремо варто виділити статтю 245 КК України: «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу», адже у ч.1 цієї статті вживається: «знищення або пошкодження ... вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом». Таким чином, підпал є загальнонебезпечним способом вчинення кримінальних правопорушень.

Аби дізнатися чи поширені в Україні кримінальні правопорушення, вчинені шляхом підпалу, варто проаналізувати офіційні статистичні дані. Так, за 2023 рік було обліковано 33 диверсії; 457 умисних знищень або ушкоджень майна, вчинених шляхом підпалу; 19 погроз знищень майна; 14 терористичних актів; 1197 завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності [3]. Отже, таких кримінальних правопорушень є достатньо багато.

Для того, щоб з'ясувати причину їхньої поширеності, варто розібрати склади кримінальних правопорушень. Першою ознакою традиційно є об'єкт посягання. Залежно від нього кримінальні правопорушення, вчинені шляхом підпалу, можемо поділити на такі категорії: 1) об'єкти посягання в основному належать державі: зокрема, це ч.1 ст.113, ч.2 ст.252, ч.1 ст.294 КК України; 2) в основному належать конкретним особам: зокрема, ч.2 ст.194, ст.195, ч.2 ст.347-1 КК України. Варто зазначити, що об'єктом складу всіх кримінальних правопорушень буде життя чи здоров'я осіб, проте якщо для одних це буде основним об'єктом, то для інших – факультативним.

Іншу класифікацію кримінальних правопорушень можемо здійснити залежно від їхнього складу: 1) кримінальні правопорушення з матеріальним складом: ч.2 ст.194, ч.3 ст.239-1 КК України; 2) із формальним складом: ст.295 КК України. Також не варто забувати, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони в усіх кримінальних правопорушеннях є спосіб вчинення – шляхом підпалу. До того ж, при кваліфікації випадків умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, розмір спричиненої майнової шкоди не має правового значення. Таке рішення прийняв ВСУ в постанові у справі № 536/621/16-к від 05 листопада 2020 року. Суд залишив без змін судові рішення щодо засудженого до 5 років позбавлення волі, який умисно знищив чуже майно шляхом підпалу. Суть справи полягала в тому, що в результаті через пожежу було знищено тюки сіна, що заподіяло матеріальну шкоду на суму 29925 грн, а також пошкоджено перекриття житлового будинку, що спричинило матеріальну шкоду на суму 138700 грн. У постанові зазначено, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.194 КК України, характеризується діями, які полягають у знищенні чи пошкодженні майна, наслідками у вигляді шкоди у великих розмірах і причинно-наслідковим зв'язком між указаними діями та наслідками. Знищення або пошкодження чужого майна може бути здійснене у будь-який спосіб. При цьому умисне знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом утворює кваліфікований склад цього кримінального правопорушення та потребує кваліфікації за ч.2 ст.194 КК України. Обов'язковою характеристикою кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст.194 КК України, є не наслідки (шкода у великих розмірах), а саме діяння (спосіб вчинення), оскільки воно в цьому випадку має більшу суспільну небезпеку порівняно зі шкодою у великих розмірах [4].

Залежно від суб'єкта кримінальні правопорушення поділяються на ті, в яких: 1) суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку (зокрема, статті 113, 258 КК України); 2) є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (зокрема, ст.195, ч.2 ст.252 КК України). У ч.2 ст.411 КК України суб'єктом є військовослужбовець. Залежно від форми вини, кримінальні правопорушення можемо поділити на: 1) з умисною формою (зокрема, ст.195, ч.2 ст.252 КК України); 2) з умисною до діяння, необережною щодо наслідків (зокрема, ч.2 ст.378, ч.2 ст.399 КК України).

Отже, кримінальні правопорушення, вчинені шляхом підпалу, є дуже небезпечними, винними кримінально протиправними діяннями, що прямо або опосередковано посягають на громадський порядок, громадську безпеку, життя чи здоров'я людей, вчинені суб'єктом кримінального правопорушення у певний спосіб – шляхом підпалу. Перелік видів не є вичерпним, тому можливі класифікації за іншими ознаками.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. К. : Юридична думка, 2010. 1326 с.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Офіс Генерального прокурора України. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

4. Постанова Верховного Суду України від 05.11.2020 № 536/621/16-к у справі про вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92765517>.

Самолук Катерина Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Об'єктивна сторона колабораційної діяльності: практичні аспекти

У кримінальному кодексі наявна велика кількість злочинів проти основ національної безпеки, але, незважаючи на це, законодавець виділив деякі кримінальні правопорушення в окрему статтю, цим самим спростивши юридичну кваліфікацію кримінально протиправних діянь. Відповідно до пояснювальної записки до ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1], законодавець під колабораціонізмом розуміє співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями у військовій, політичній, інформаційній, адміністративній, господарській та трудових сферах. Велика структурна розгалуженість зазначеної норми, де передбачено вісім частин, остання з яких передбачає кваліфікований склад кримінального правопорушення вимагає розмежування протиправних дій та детального дослідження об'єктивної сторони колабораційної діяльності. Отже, розглянемо вчинені протиправні дії осіб з практичного погляду.

Постановою Верховного Суду від 06.03.2024 року у справі № 183/1441/23 (провадження № 51-5768км23) ОСОБУ_6, було засуджено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 ККУ у виді позбавлення волі на строк 2 роки з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи органах, що надають публічні послуги у сфері освіти, на строк 10 років. Його дії полягали у проведенні діяльності, спрямованої на впровадження стандартів освіти держави-агресора у навчальному закладі, добровільній згоді представникам окупаційної адміністрації РФ щодо його призначення на посаду директора Савинської загальноосвітньої школи №1. У касаційній скарзі захисник зазначав про те, що прокурор некоректно визначив формулювання поняття «публічні послуги» [2]. Верховний суд посилається на ЗУ «Про освіту» [3], де відповідно до п. 18. ч. 1 визначено поняття освітньої послуги, що освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання. Тому колегія суддів дійшла висновку про те, що посилення на заборону обіймати посади, крім органів державної влади, державного управління чи місцевого самоврядування та в органах, що надають публічні послуги у сфері освіти, зважаючи на те, що законодавець не визначив перелік послуг, які є публічними, та суб'єктів, які такі послуги можуть надавати, спрямовує на виключення можливості ОСОБА_6 займатися будь-якою діяльністю, в тому числі й щодо надання публічних послуг, які можуть бути пов'язані з освітньою діяльністю.

Варто звернути увагу, на те, що велика кількість вироків була ухвалена за ч. 2 ст. 111-1 ККУ. Так, наприклад: вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 05.06.2023 у справі № 485/355/23 (провадження № 1-кп/485/51/23), вирок Чугуївського міського суду Харківської області у справі № 646/4796/23 (провадження № 1-кп/636/1210/23) [4,5], де дії осіб полягали у добровільному обійманні посад, що не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території. Суди було визначено обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, а саме місце вчинення проступку за ч. 2 ст. 111-1 є

тимчасово окупована територія. Окрім звичайних громадян, з державою-агресором співпрацюють представники державної влади, правоохоронних та судових органів. Так, Офіс Генерального прокурора повідомив про те, що Донецькою обласною прокуратурою чотирьом громадянкам України було заочно повідомлено про підозру в колабораційній діяльності за ч. 7 ст. 111-1 ККУ. Слідство встановило, що у 2022 році четверо колишніх помічників суддів на добровільних засадах залишилися в захоплених збройними силами РФ населених пунктах Маріупольського району. І у вересні 2023 року вони указом президента держави-агресора обійняли псевдопосади суддів. Було встановлено, що підозрювані засуджують громадян України відповідно до законодавства Російської Федерації. Поки що вони переховуються від слідства на тимчасово непідконтрольній Україні території [6].

Центром прав людини ZMINA станом на 2023 рік було здійснено аналіз практики застосування статей 111-1 згідно з відповіддю Офісу Генерального прокурора. У єдиному державному реєстрі судових рішень зареєстровано 691 рішення у справах по статті 111-1 ККУ. З них кількість вироків за відповідними частинами статті [7]: 353 вироків – за ч. 1; 151 вирок – за ч. 2; 12 вироків – за ч. 3; 41 вирок – за ч. 4; 72 вироків – за ч. 5; 5 вироків – за ч. 6; 57 вироків – за ч. 7. Отже, боротьба із колабораційною діяльністю є неможливою без всебічного юридичного аналізу й глибокого знання складу зазначеної норми. Зважаючи на статистику, можна зробити висновок, що правоохоронна система переважно витрачає свої ресурси на справи за частиною першою та другою статті 111-1, які є проступками, на відміну від частини п'ятої, шостої та сьомої, які є злочинами. Попри це, кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність була введена понад рік тому, а тому її широка та розмежована диспозиція призводить до колізій у практичному застосуванні вищезазначених норм.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. Офіц. сайт Верхов. Ради України № 2108-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 06.03.2024 року у справі № 183/1441/23 (провадження № 51-5768км23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117590210>
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. Офіц. сайт Верхов. Ради України № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/conv#n8>
4. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 05.06.2023 у справі № 485/355/23 (провадження № 1-кп/485/51/23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111306526>
5. Вирок Чугуївського міського суду Харківської області у справі № 646/4796/23 (провадження № 1-кп/636/1210/23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115773878>
6. Офіс Генерального прокурора. На Донеччині повідомлено про підозру чотирьом так званим суддям, яких призначив президент РФ. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/nadonccini-povidomleno-pro-pidozru-cotiryom-tak-zvanim-suddyam-yakix-priznaciv-prezident-rf>
7. Синюк О., Луньова О. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення. Аналітичний звіт. Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. URL : https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/10/colaboration_web_ukr-1.pdf

Свинобой Дарія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Проблеми застосування інституту помилування у кримінальному праві України

Питання теоретичних та практичних проблем застосування інституту помилування у кримінальному праві України є досить актуальним, зважаючи на необхідність забезпечення справедливості та законності. Теоретичні аспекти включають обґрунтування концепції помилування, його місце та роль у системі права, а також визначення критеріїв його застосування. Практичні проблеми охоплюють ефективність процедур помилування, консистентність їх застосування та відповідність міжнародним стандартам прав людини.

Незважаючи на включення інституту помилування у законодавство, існують проблеми в розумінні та застосуванні цього механізму. Початок цих проблем перебуває в теоретичному визначенні поняття помилування. Цей інститут не ставить під сумнів рішення суду і не спрямований на реабілітацію осіб, а скоріше відображає принципи гуманізму та економії кримінально-правової репресії з боку вищих державних органів. Помилування є дієвим актом, який застосовується лише до конкретної особи і має персональний характер. Цей механізм може бути використаний лише один раз для однієї конкретної особи. Тому після його застосування обов'язковість цих правил припиняється і не може бути повторно використана.

Деякі дослідники вважають, що існування інституту помилування не має сенсу, оскільки він звільняє особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, від кримінально-правової санкції, накладеної судом за порушення встановлених норм. Такий підхід може негативно вплинути на правосвідомість особи, створюючи враження, що вона може уникнути відповідальності за свої дії. Це, у свою чергу, може збільшити ризик повторного вчинення правопорушень і породити нові кримінальні випадки. Існує розмаїття поглядів на відношення до помилування, яке відображається в дискусіях про адаптацію осіб, які отримали помилування. Деякі дослідники розглядають це явище як проблему, водночас інші науковці підтримують думку про необхідність помилування в контексті правової держави, що визначено в Конституції України. За переконанням цієї групи вчених, помилування може сприяти позитивній реабілітації осіб, які його отримали, а також тим, хто прагне до нього, оскільки це може спонукати їх до виправлення [1, с. 142].

Питання застосування помилування на практиці є ще складнішим. Тут не йде мова про процедури, оскільки сам процес реалізації амністії та помилування, хоч і мав недоліки в минулому щодо законодавства, сьогодні вже відносно чітко описаний і зрозумілий. Проте вирішенням залишається складне завдання – визначення критеріїв, за якими вирішується можливість звільнення особи від відбування покарання за допомогою помилування.

При застосуванні помилування вирішальне рішення приймається лише після ретельного аналізу всіх матеріалів, що стосуються особи, винної у кримінальному правопорушенні. Уповноважені особи досліджують особові матеріали засудженої особи, а також аналізують інформацію про її поведінку під час відбування покарання.

У зв'язку з цим, багато науковців підкреслює потребу внесення змін до кримінального та кримінально-виконавчого законодавства щодо оцінки доцільності застосування помилування. Пропонується закріпити чіткі норми, які визначали б вимоги до поведінки особи. Дотримання цих вимог могло б дати особі право на звільнення від відбування покарання через застосування до неї помилування за певних умов [2, с. 218].

Проблема ресоціалізації засуджених осіб є однією з ключових в аспекті помилування. Під цим терміном розуміється процес свідомого відновлення особи в соціальному статусі повноправного члена суспільства, що відбувається в контексті кримінально-виконавчого законодавства. Це важливий етап, оскільки він визначає готовність особи втілити в життя позитивні зміни та прийняти соціальні норми. Ресоціалізація особи означає її відновлення у самостійному соціально-нормативному житті, яке відповідає загальноприйнятим стандартам

суспільства і не становить загрози для нього. Підставою для ресоціалізації є виправлення засудженої особи, оскільки без позитивних змін у її поведінці та підвищення рівня правосвідомості повне відновлення в суспільстві стає неможливим [3].

Необхідно також акцентувати увагу на тому, що деякі науковці дотримуються позиції стосовно ліквідації інституту помилування. Серед них зазначається, що інститут помилування підлягає скасуванню як вияв образливої для людської гідності феодально-монархічної необмеженої влади, що грубо порушує закріплений Конституцією поділ функцій влади і нехтує принципами демократичного судочинства. Також учені вказують на те, що законодавче забезпечення проведення помилування є надзвичайно недосконалим як з погляду теорії права, так і з позиції процедурної надійності та неупередженості прийняття юридичних рішень. Фактично помилування здійснюється конфіденційно, малодоступно та заочно особами, які не мають конституційної легітимності, із мінімальною й опосередкованою участю президента, що створює сприятливе середовище для систематичної корупції [4, с. 81].

Отже, розгляд питання застосування інституту помилування в кримінальному праві України має велике значення для забезпечення справедливості та законності. Помилування, хоч і реалізує гуманістичні принципи, але спричиняє певні теоретичні й практичні проблеми, особливо в контексті обмеженої персоніфікованості та одноразовості його застосування. Проблемні аспекти застосування помилування в Україні охоплюють розгляд можливості скасування цього інституту з різних поглядів. Деякі науковці, висловлюють думку про недоліки цього інституту, підкреслюючи його недосконалість та можливість корупційних використань. Однак, незважаючи на це, важливо підкреслити, що інститут помилування залишається важливим елементом правової системи України, хоча й потребує серйозного вдосконалення для забезпечення його справедливого та ефективного застосування.

Література:

1. Собко Г. М., Кулешов А. С. Теоретичний та законодавчий фреймворк, що регулює інститут помилування та амністії: правова характеристика та проблемні аспекти. *Морська безпека*. 2023. С. 137-145.
2. Лихова С.Я., Бідна А.О. Проблеми застосування амністії та помилування щодо осіб, засуджених до позбавлення волі. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. №32. С. 215-224.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 року №1129-IV. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>(дата звернення: 20.02.2024).
4. Солдатова, В. Д. Інститут помилування в Україні: основні проблеми та перспективи розвитку. *Кримінологічний вимір сучасності*: зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2022. С. 78-82.

Сидорук Євгеній Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Способи вчинення державної зради

Згідно зі статтею 17 Конституції України, основними обов'язками держави є захист суверенітету та територіальної цілісності, а також забезпечення економічної та інформаційної безпеки. Одним з основних засобів захисту цих цінностей є Збройні сили України. Відповідальність за державну безпеку та охорону кордону України покладається на відповідні військові структури та правоохоронні органи [1]. Конституційний лад визначається як система організації та функціонування державних та суспільних інститутів, що гарантується, забезпечується та регулюється законами, прийнятими відповідно до Конституції [2].

Відповідно до Кримінального кодексу України, державною зрадою є діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [3].

Після аналізу поняття «державна зрада» можна визначити три основні способи цього діяння: 1) перехід на сторону ворога під час воєнного стану або збройного конфлікту; 2) здійснення шпигунської діяльності; 3) надання допомоги іноземній державі, організації або їхнім представникам у проведенні підривних заходів проти України.

Перехід на бік ворога під час воєнного стану, так само як і інші форми державної зради, може відбутися не тільки за злочинним завданням від іноземної держави чи її агентів, наприклад, запропонувавши перейти на бік ворога та брати участь у бойових діях проти України, на що зрадник згоджується. Це також може бути ініціативою самого громадянина України без попереднього отримання злочинного завдання – здійснити дії, що шкодять країні або підтримувати та допомагати ворогові будь-якими способами: забезпечувати місце проживання, здійснювати постачання боєприпасами, паливом чи продовольством. У прикладі кримінального провадження, яке розглядала Харківська обласна прокуратура, голова селища Старий Салтів Чугуївського району перейшов на бік ворога під час окупації свого селища. Він провів нараду з депутатами селищної ради, де заявив про свою готовність допомагати Збройним силам Російської Федерації, а також закликав місцевих мешканців підтримувати окупантів. Крім того, селищний голова надавав російським військовим приміщення для проживання, забезпечував їх харчуванням, транспортними засобами тощо [4].

Щодо другого способу – то це шпигунство, що може вчинятись тільки громадянином України, підлягає кваліфікації за статтею 111 Кримінального кодексу України, як державна зрада у формі шпигунства. А якщо це вчиняється іноземцем або особою без громадянства, то це буде стаття 114 ККУ «Шпигунство». Ця протиправна діяльність включає вчинення таких дій, як передача інформації, що є державною таємницею, іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам; збирання інформації з метою подальшої передачі вказаним адресатам. Так, передача ворожій стороні інформації, що є державною таємницею, у кримінально-правовій практиці означає усне повідомлення безпосередньо телефоном, радіо, вручення певних документів або інших матеріальних носіїв інформації або їх відправлення (через пошту, електронну пошту тощо) безпосередньо адресату чи посереднику [5, с. 59].

Шпигунство вважається завершеним, якщо хоча б одна з наступних дій вже була вчинена:

- передача конкретних відомостей – з моменту їх фактичного передання будь-яким засобом (наприклад, вручення матеріалів, які їх містять), надсилання адресату чи посереднику, приховане розміщення, передача предмета, що надає доступ до них відповідно до узгодження з адресатом;
- збирання інформації – з моменту її зосередження в будь-якому місці (на особі, в її місці проживання, у прихованому місці) хоча б частини необхідної інформації, з метою подальшої передачі її відповідній іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам.

Третій спосіб державної зради полягає в наданні допомоги іншій країні, організації або їхнім представникам для здійснення дестабілізуючих дій проти України. Під підривна діяльність означає будь-яку діяльність, спрямовану на зміну законно обраної влади, втручання у внутрішні або зовнішні справи, намагання змінити територіальний розподіл або підірвати обороноздатність України [6, с. 324].

Суддя Вовчанського районного суду Харківської області у справі від 05.04.2022 року (№ 62022170020000237) вчинила дії, які можна розглядати як підривну діяльність. Її дії полягали в активному пошуку співучасників та створенні сприятливих умов для переходу на бік противника під час збройного конфлікту та в умовах воєнного стану. Іншими словами,

суддя готувалася до вчинення державної зради. Підозрювана, використовуючи свій авторитет голови суду, спонукала працівників суду перейти на бік ворога і співпрацювати з окупаційною владою РФ, пропонуючи грошову винагороду та забезпечуючи підтримку окупаційних військ, а саме співпрацювати з представниками окупаційної адміністрації та обійняти посади суддів і працівників апарату в незаконному «судовому органі РФ».

Аналізуючи поняття державної зради, згідно з Кримінальним кодексом України, можемо визначити три основних способи її вчинення: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство та надання допомоги ворогові у проведенні підривної діяльності. Приклади таких дій, які порушують суверенітет, територіальну цілісність та безпеку країни, свідчать про необхідність жорсткого заходу щодо їх запобігання та покарання винних осіб. Утримання стабільності та безпеки держави вимагає ефективної боротьби з державною зрадою. Дуже прикро, що громадяни України можуть вчиняти такі дії. Є необхідність посилення заходів з протидії державній зраді та забезпечення належного контролю за дотриманням законів і конституційних принципів. Особлива увага має бути приділена розвитку системи правової освіти та виховання громадянської свідомості для запобігання подібним порушенням у майбутньому. Тільки в такий спосіб Україна зможе зберегти свою незалежність, суверенітет та територіальну цілісність, забезпечивши мир та безпеку для своїх громадян.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Конституційний лад. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BB%D0%B0%D0%B4
3. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Сайт Харківської обласної прокуратури. Справа від 08.05.2022. URL : https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=313244&fp=30
5. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменного. Луганськ : Видавництво «Елтон-2», 2012. Т. 1. 780 с.

Сидорук Софія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Аналіз «груп смерті» в контексті Кримінального кодексу України

Статистика самогубств в Україні невтішна. Так, у 2018 р., без урахування Автономної Республіки Крим і тимчасово окупованих районів Донецької і Луганської областей, зареєстровано 6279 самогубств; у 2019 р.– 6190; у 2020 р.– 6103; у 2021 р. – 5914. Згідно з даними Державної служби статистики України, кількість померлих від навмисного самоушкодження у віці 0–17 років становила у 2017 р. – 106 осіб; 2018 р. – 82; 2019 р. – 88; 2020 – 94; 2021 – 94 дитини [1, с. 108].

У сучасному світі, де інтернет та соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя, виникають нові, невідомі раніше проблеми. Однією з таких проблем є суїцидальні спільноти, які набувають все більшої популярності, особливо серед підлітків. Кожна мова має власні терміни, які використовуються для опису подібних спільнот. У англійськомовних країнах такі групи можуть називатися «Death groups», «suicide cults», «game», або «online suicide groups». У німецькомовних країнах аналогічні групи можуть мати назви «Todesgruppen», «Selbstmordkulte» або «Online-Selbstmordgruppen». У країнах, де вживається французька мова,

групи смерті можуть бути названі «Groupes de la mort», «sectes du suicide». В Україні для позначення таких спільнот науковці, правоохоронні органи та ЗМІ використовують термін «групи смерті».

Участь у «групі смерті» часто пов'язана з різними соціальними, економічними та психологічними чинниками. Люди можуть вступати до таких груп під впливом негативного середовища, відчуття відчуженості чи потреби в приналежності. «Групи смерті» – це онлайн-спільноти певної групи людей або ж однієї особи, де адміністратори та інші учасники групи маніпулюють підлітками та вразливими людьми, з метою доведення їх до самогубства або самопошкодження через мережу «Інтернет».

Здебільшого куратором «групи смерті» є одна людина, проте бувають випадки, коли «гра» організовується та керується організованою групою або ж злочинною організацією. Але на сьогодні постає проблема доведеності вини в таких злочинах. Насамперед, це виявляється у складності встановлення причинного зв'язку між діями винного та смертю потерпілої особи. Тому призначення та проведення різноманітних судових експертиз у справах про доведення до самогубства є одним з основних джерел отримання доказової інформації [2, с. 890].

Так звані «групи смерті» почали з'являтися з 2010 року у соціальній мережі «ВКонтакте» у російському інтернет-сегменті, проте їхня популярність зростає і розповсюдилася на Україну, Казахстан та Киргизію. Їхня цільова аудиторія – тинейджери з проблемами у стосунках з однолітками чи батьками. Щоб потрапити до гри необхідно написати певні хештеги (#явгрі, #синійкіт, #червонасова тощо) на своїй сторінці в соціальних мережах та чекати доки куратор тебе помітить. Коли дитина зацікавилася і потрапила у відповідну групу, куратор спочатку розпитує її та дає нескладні завдання, перевіряючи, чи готова вона грати [3, с. 53]. Перші завдання зазвичай неважкі та нешкідливі: подивитися фільм жахів, прокинутися серед ночі, намалювати ручкою на руці синього кита. Проте з кожним днем завдання стають все небезпечніші: стати на виступ вежі, порізати губу, намалювати кита вже не ручкою, а лезом. Виконання кожного завдання має бути зняте на відео. Всього завдань, як правило 50. Завершальним етапом «гри» є доведення дитини до самогубства.

Суспільна небезпечність розглядуваного діяння виражається в тому, що:

- об'єктом, на який посягає діяльність таких груп, є життя та здоров'я особи, що бере участь у цій групі;
- шкода від діяльності такої групи може варіюватися від завдання особою самій собі певних тілесних ушкоджень до летальних випадків (на які наштовхує модератор «групи смерті»);
- модератор «групи смерті» дуже часто переслідує певну мету, а саме отримати фото- чи відеоматеріали, на яких особа завдає собі фізичного болю або здійснює самогубство. Організатори «груп смерті» зацікавлені саме в такому фіналі, адже їхньою кінцевою метою є отримання прибутку від продажу цього відеозапису на нелегальних ринках товарів та послуг, так званих «чорних ринках». Це здебільшого підвищує ступінь суспільної небезпеки такої діяльності [4, с. 166].

Загальний аналіз «груп смерті» в контексті Кримінального Кодексу України дозволяє зрозуміти, що ця проблема вимагає комплексного підходу. Важливо поєднувати правові та психологічні інструменти для ефективної боротьби з цим явищем. Виявлення, розкриття та припинення діяльності «груп смерті» потребує спільних зусиль правоохоронних органів, громадських організацій та суспільства в цілому. Тільки так можна гарантувати безпеку та порядок у нашому суспільстві.

У Кримінальному кодексі України наявна пряма стаття, яка карає за створення або участь у «групах смерті»:

Доведення до самогубства (ст. 120 КК України).

Склад даного злочину становлять:

- Об'єкт: життя та здоров'я людини.
- Об'єктивна сторона: дії, спрямовані на спонукання людини до самогубства.
- Суб'єкт: фізична осудна особа.

– Суб'єктивна сторона: прямий умисел, тобто усвідомлення та бажання спонукати людину до самогубства.

Однак застосування тільки цієї статті до «груп смерті» не завжди є доцільним, адже вона не завжди охоплює всі аспекти діяльності цих «груп»: специфічні методи роботи, характер діяльності та вплив на різні категорії людей. Тому для більш чіткої криміналізації дій, пов'язаних з «групами смерті», необхідні зміни до Кримінального Кодексу України. Ці зміни повинні чітко визначити поняття «групи смерті», описати їхню діяльність та встановити відповідальність за створення, адміністрування та участь у таких групах. Впровадження цих змін дозволить більш ефективно запобігати та розслідувати злочини, пов'язані з «групами смерті», а також притягнути винних до відповідальності.

Література:

1. Зайцев О.В., Філіпенко В.Р. Самогубство та замах на самогубство потерпілого: розмежування злочинів, передбачених ст.ст. 120 та 166 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 76. С. 107-112.
2. Кривоконь Д.А. Доведення до самогубства: кримінально-правовий аналіз. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 888-892.
3. Гуцуляк М. Я., Макойда Ю. І. Кримінологічні аспекти протидії кримінальним правопорушенням пов'язаних із діяльністю «груп смерті» в соціальних інтернет-мережах та мобільних додатках IP-телефонії. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми* : зб. матеріалів доп. учасн. II Міжнар. наук.-практ. симпозіуму Івано-Франківськ. 2018. С. 53-56.
4. Фіалка М. І., Закоморний Я. О. До проблеми криміналізації діяльності «груп смерті» в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 165-168.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 10.04.2024)

Соловей Марія Іванівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Характеристика об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень проти довкілля

В об'єктивній частині складу кримінального правопорушення завжди існує зв'язок із зовнішнім виявом суспільно небезпечної та протиправної поведінки особи у формі дії чи бездіяльності, яка супроводжується певним психічним станом такої особи. Це вольова поведінка, що має на меті завдати чи загрожує завдати шкоди тим чи тим цінностям, які захищаються кримінальним законодавством.

Більшість екологічних порушень здійснюється у формі дії, конкретно активної поведінки суб'єкта. До цього типу кримінальних правопорушень відносяться такі передбачені ККУ статті: незаконне заволодіння ґрунтовим покривом землі (ст. 239-1 ККУ); незаконне володіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2 ККУ); знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ст. 245 ККУ); незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 ККУ); незаконне полювання (ст. 248 ККУ); незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 ККУ); проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250 ККУ); умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 ККУ); проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253 ККУ). Однак існує кримінальне правопорушення, яке може вчинятися лише у формі пасивної поведінки суб'єкта – бездіяльності – а саме невжиття заходів

щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 ККУ) [1]. Деякі екологічні кримінальні правопорушення можуть вчинятись лише шляхом бездіяльності (зокрема ч. 3 ст. 243 КК України) [2]. Об'єктивна сторона більшості кримінальних правопорушень проти довкілля визначена законодавцем як кримінальні правопорушення з матеріальним складом. Отже, для того, щоб кримінальне правопорушення з матеріальним складом вважалось вчиненим, потрібно підтвердити факт настання суспільно небезпечних наслідків. Також при розгляді обставин вчиненого протиправного діяння слід ретельно перевірити, чи існує причинний зв'язок між ним і фактом завдання шкоди навколишньому природному середовищу, чи не викликані шкідливі наслідки факторами, які не залежали від волі особи, наприклад, стихійним лихом чи пожежею [3, с.45]. Відповідальність за цей вид кримінальних правопорушень настає, якщо настання суспільно небезпечних наслідків було обумовлено виробничою або іншою діяльністю. З іншого боку, це означає, що суспільно небезпечні наслідки у вигляді завдання значної чи великої або особливо великої шкоди довкіллю можуть виникнути через те, що особа, займаючись виробничою чи іншою суспільно корисною діяльністю, порушує встановлені екологічні норми безпеки. Залежно від моменту закінчення правопорушень проти довкілля можна умовно поділити їх на 3 групи:

- 1) закінчені з моменту настання суспільно небезпечних наслідків (ст.ст. 236, 237, ч. 2 ст. 289, ч.ч. 2, 3 ст. 239-1, ч. 3 ст. 239-2, ч. 2 ст. 242, ст.ст. 246, 247, 249, 251 ККУ);
- 2) закінчені за умови створення небезпеки для життя чи здоров'я людей або настання інших тяжких наслідків (наприклад, ч.ч. 1 ст.ст. 239, 240, 241, 244, 253, ч. 3 ст. 243 ККУ);
- 3) група правопорушень з формально-матеріальним складом (ч. 2 ст. 238, ч.ч. 1, 2 ст. 240 КК, ст. 246, ч. 1 ст. 248 ККУ).

До суспільно небезпечних наслідків посягань на довкілля треба віднести смерть хоча б однієї людини чи захворювання людей, також екологічне забруднення значних територій, масову загибель тваринного, рослинного світів, а також і інші тяжкі наслідки. Щодо встановлення наслідків правопорушень проти довкілля висловився ВСУ у своїй постанові від 10 грудня 2004 року №17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» [4].

Аналізуючи цю групу кримінальних правопорушень, також можна виділити ті в об'єктивній стороні, яких присутні факультативні ознаки: спосіб вчинення (ст. ст. 239, 241 ККУ – порушення спеціальних правил; ст. 245 ККУ – із застосуванням вогню чи іншим загально небезпечним способом; ст. 248 ККУ – способом масового знищення звірів, птахів; ст.249 ККУ – із застосуванням способу масового знищення; ст.252 ККУ – шляхом підпалу; місце та умови вчинення правопорушення (ст. 237 ККУ – територія, що зазнала забруднення небезпечними речовинами; ст. 238 ККУ, ст. 243 ККУ; ст.244 ККУ; ст. 246 ККУ – заповідник, територія чи об'єкт природно-заповідного фронту, охоронюваний ліс. Тому відсутність у цих правопорушеннях названих факультативних ознак буде означати відсутність правопорушення як такого [2].

Проведений аналіз об'єктивної сторони злочинів проти довкілля вказує на потребу удосконалення норм:

1. Створення небезпеки для людини або довкілля – це оціночне поняття, яке трактується кожним суб'єктом кримінально-процесуальних відносин по-своєму і не завжди однаково. Для вирішення цієї проблеми необхідно закріпити лише реальну матеріальну шкоду, яка відповідала б тим наслідкам, які можуть настати.

2. Показник важкості наслідків злочинів проти довкілля міститься у примітці до статей Кримінального кодексу України, але не в усіх. Законодавець у різних кримінально-правових нормах по-різному підходить до визначення наслідків у вигляді завдання матеріальної шкоди при вчиненні конкретного злочину проти довкілля. Для вирішення цієї проблеми було б доцільно:

1. У кожному конкретному випадку, залежно від виду об'єкта природи, застосовувати індивідуальний підхід при визначенні такої шкоди.

2. Враховувати якісні та кількісні характеристики, а також встановлені нормативи відшкодування завданої правопорушеннями проти довкілля шкоди, які закріплені у відповідних галузевих нормативних актах під час обчислення шкоди, завданої знищенням або пошкодженням об'єктів природи.

Література:

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К. : Юридична думка, 2007. 1184 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид., перероб. та доповн. / відп. ред. С.С. Яценко. К. : А.С.К., 2005. 848 с.
3. Корняк Т. Детермінація злочинів проти довкілля, причини та умови їх вчинення: загальнодержавне періодичне видання. *Юридичний журнал «Право України»*. №7. 2009р. ТОВ «Видавничий дім «ІнЮре».
4. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 17 від 10 грудня 2004 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

Струнь Анастасія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Доцільність впровадження кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги

Забезпечення цільового використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги є важливою проблемою, яка потребує комплексного вирішення. На жаль, трапляються випадки, коли така допомога використовується не за призначенням, а з метою отримання особистої вигоди. Це не лише завдає шкоди людям, які потребують допомоги, але й підриває довіру до благодійної діяльності та держави загалом. В умовах війни в Україні питання цільового використання гуманітарної допомоги набуло особливої актуальності. Зростання обсягів допомоги, що надходить до країни, збільшує й ризики її незаконного використання.

В Україні вже існують правові механізми, спрямовані на запобігання незаконному використанню гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, зокрема, 201-2 стаття Кримінального кодексу (далі – Кодекс) «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» [1]. Ця стаття карає позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна. До статті додано примітку, яка вказує на Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та Закон України «Про гуманітарну допомогу», що визначають основні принципи та порядок надання та отримання гуманітарної допомоги в Україні. У цих нормативно-правових актах визначені основні терміни та регулювання гуманітарної, безоплатної допомоги, пожертв [2]. Стаття 201-2 містить три форми кримінального правопорушення:

1. Продаж товарів гуманітарної допомоги;
2. Використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги;
3. Укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном (товарів (предметів) гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги).

Особливістю об'єктивної сторони є мета – отримання прибутку. Мета буде доведена, якщо особа фактично отримала прибуток, або вчинила замах на кримінальне правопорушення. Аналізуючи статтю, юристи дійшли висновку, що є певні недоліки та невідповідності. Наприклад, за чинним законодавством, розтрата в значних розмірах (ст. 201-2 КК) карається м'якше, ніж розтрата менших сум (ст. 191 КК). Дії з продажу товарів гуманітарної допомоги або використанням благодійних пожертв, вчинені в розмірі, що не сягає значного, або його становлять, слід розцінювати:

- як розтрату чужого майна, якщо суб'єкт мав його у своєму володінні або розпорядженні (ст. 191 КК). У разі вчинення злочину в умовах воєнного стану застосовується ч. 4 ст. 191 КК;

- розтрату чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 або 3 ст. 191 КК). У разі вчинення злочину в умовах воєнного стану застосовується ч. 4 ст. 191 КК.

Важливо зазначити, що статті 201-2 КК та 191 КК не конкурують, а присутня колізія, оскільки регулюють подібні, але не тотожні діяння.

При кваліфікації злочину слід обирати норму, яка найбільш точно відповідає характеру та обставинам діяння.

У разі розтрата відповідних предметів у значних розмірах слід застосовувати ст. 201-2 КК, оскільки вона є більш спеціальною та прийнята пізніше, ніж ст. 191 КК. Немає чіткої межі між значними та незначними сумами, що може призвести до невиправдано м'якого покарання. Про доцільність запровадження даної норми висловився професор Р.О. Мовчан: «дана стаття не має підстав визнаватись ані вдалою, ані своєчасною, ані такою, ситуацію із застосуванням якої спроможне поліпшити звернення до конституційного положення про верховенство права» [3]. А до прикладу, адвокат В.Фурман вважає новелу доречною і відповідною до сьогодення, проте акцентує на колізії та помилках законодавця. На нашу думку, слід звернути увагу на недоробку законодавця щодо спеціальної мети. Існує прогалина в законодавстві, яка не охоплює випадки, коли гуманітарна допомога просто знищується або розтрачується без чіткої мети збагачення чи отримання прибутку, особливо у період воєнного стану. Варто зазначити, що такі дії несуть не меншу, а можливо, й більшу суспільну небезпеку, ніж продаж гуманітарної допомоги. Це підриває довіру до волонтерських організацій та благодійних фондів, що може негативно вплинути на їхню роботу. Тому є необхідним, внести до чинного законодавства відповідні зміни, які б криміналізували знищення та розтрату гуманітарної допомоги, незалежно від наявності мети отримання прибутку.

Передбачити суворі санкції за такі злочини, враховуючи їхню особливу суспільну небезпеку. У доктрині існує чимало дискусій щодо суб'єкта за статтею 201-2. Суб'єктом правопорушення є фізична осудна особа, за ч. 2 статті службова особа. Проте фахівці з права зазначають про доцільність внести доповнення до статті про суб'єкта, як офіційний волонтер. Кваліфікуючими ознаками є розмір предмета, спеціальний суб'єкт, час вчинення, вчинення тих самих дій повторно, за попередньою змовою групою осіб або організованою групою.

Практично щодня у ЗМІ, соціальних мережах та месенджерах з'являються повідомлення про випадки розкрадання гуманітарної допомоги, благодійних внесків та пожертв. Кожен такий випадок викликає широкий резонанс, обурення громадськості, може підірвати довіру до волонтерського руху загалом та, зрештою, негативно вплинути на обсяг та інтенсивність допомоги, що надходить як з-за кордону, так і від українських громадян. Як свідчать дані Генерального прокурора, оприлюднені 06 травня 2022 року, лише за перший місяць з моменту набрання чинності статтею 201-2 КК було зареєстровано 74 відповідних кримінальних правопорушення [4].

Отже, узагальнюючи все зазначене вище, можна стверджувати, що конкретна норма позитивно впливає на волонтерську діяльність, сприяє зміцненню довіри до неї. Завдяки нормі швидко та ефективно каратимуть тих, хто незаконно наживається, збагачується за рахунок гуманітарної допомоги, пожертв. Щодо недосконалої статті, то варто акцентувати увагу на розмірах заподіяної шкоди. Важливо підкреслити, що коло суб'єктів злочину, передбаченого

статтею 201-2 КК, має бути ширшим. До нього слід додати офіційних волонтерів, які наживаються на гуманітарній допомозі, використовуючи своє службове становище та посадових осіб, які, хоч і не мають формальних повноважень, але через свою посаду мають доступ до предметів гуманітарної допомоги та можуть розпоряджатися ними.

Це дозволить охопити всі можливі випадки незаконного використання гуманітарної допомоги та забезпечити справедливе покарання винних осіб стосовно суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 201-2 КК, також існують певні зауваження. Дискусійною залишається мета злочину, яка визначена як «отримання прибутку». На нашу думку, законодавцю слід було б зробити акцент не на самому факті отримання прибутку, а на меркантильному контексті розпорядження ним. Це дозволило б чіткіше окреслити мотиви злочину та охопити ширше коло діянь, які становлять суспільну небезпеку. Наприклад, використання гуманітарної допомоги для отримання інших матеріальних або нематеріальних вигод, окрім прямого прибутку. Завдання шкоди гуманітарній допомозі з корисливих мотивів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року No 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 25.04.2024)
2. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 року No 1192-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 25.04.2024)
3. Мовчан Р.О. Воєнні новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми. Київ, 2022 р. 243 с.
4. Венедіктова І. Бізнес на «гуманітарці» – злочин. URL : <https://www.facebook.com/Venediktovalryna/posts/383122677158740>

Тернопольська Юлія Вадимівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості розмежування умисного вбивства та вбивства з необережності за ознаками суб'єктивної сторони

Зі зміною суспільних реалій сьогодення виникає нагальна потреба дослідження питання щодо розмежування умисного вбивства та вбивства з необережності. Прямим доказом цього є аналіз злочинності в Україні, який вказує на те, що одним із найпоширеніших видів кримінальних правопорушень є злочини проти життя та здоров'я людини, які в її структурі складають близько 13%, серед яких найбільш небезпечними є посягання на життя людини, та, зокрема, вбивства через необережність. Об'єкт посягання цих кримінальних правопорушень є загальний, а от наслідки умисних і необережних посягань на життя людини, і суспільна небезпечність, яка поєднує ці діяння, мають свої специфічні особливості, які мають враховуватися при їх кваліфікації, призначенні покарання та розмежуванні.

Згідно із Конституцією України людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини (ст. 27) [1].

Для початку варто розібратись із поняттям «вбивство». Згідно із ч. 1 ст. 115 КК вбивство – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині [2]. Стаття 119 КК передбачає відповідальність за вбивство через необережність. Саме тому загальне поняття вбивства слід визначати як протиправне, умисне або з необережності заподіяння смерті іншій людині.

Також варто зазначити, що початковим моментом життя вважається початок фізіологічних пологів. Кінцевим моментом життя визнається настання фізіологічної смерті, коли внаслідок повної зупинки серця і припинення постачання клітинам кисню відбувається незворотний процес розпаду клітин центральної нервової системи і смерть мозку [3, с. 97].

Відповідальність за умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині передбачена статтею 115 КК України. Із суб'єктивного боку це кримінальне правопорушення характеризується умисною формою вини (прямим чи непрямим умислом), коли винна особа усвідомлює суспільно-небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті іншої людини й бажає чи свідомо припускає їх настання [4].

Розглядаючи умисел, необхідно враховувати всі аспекти скоєного діяння, зокрема спосіб його вчинення, використані знаряддя, поранення та ушкодження, причини, які призвели до припинення злочинних дій, а також поведінку винного та потерпілого до та після подій та їхні взаємини.

Вбивство з необережності, на відміну від умисного вбивства, має місце лише при необережній формі вини. Тобто із суб'єктивного боку кримінальне правопорушення характеризується кримінально протиправною самовпевненістю або кримінально протиправною недбалістю.

У ч. 1 ст. 119 КК України вказано, що суб'єкт складу злочину вчиняє діяння через необережність. Згідно зі ст. 25 КК України необережність поділяється на кримінальну протиправну самовпевненість та кримінальну протиправну недбалість. Кримінальна протиправна самовпевненість наявна за умови, якщо винна особа передбачала настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (що виявляється у дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 ККУ). Кримінальна протиправна недбалість має місце тоді, коли винна особа не передбачала настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була й могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 ККУ). Якщо смерть потерпілого настала від ушкодження, одержаного при падінні від поштовху чи удару, якщо винний не бажав або свідомо не припускав настання таких наслідків, то такі дії, залежно від змісту суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, можуть кваліфікуватись як вбивство через необережність чи як умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Судова практика показує нам, що серед труднощів, які виникають при кваліфікації цих діянь, є саме розмежування вказаних видів необережної форми вини через пошук критеріїв такої відмінності, оскільки у 12 % вироків судді обмежувались вказівкою лише на форму вини – необережність, опускаючи обґрунтування її видів у конкретних випадках, що і є недоліком, адже вказані види необережної форми вини характеризуються різним ступенем їх небезпечності.

Отже, відповідальність за протиправне заподіяння смерті іншій людині через необережність настає лише тоді, коли особа, яка позбавила потерпілого життя, передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (кримінально протиправна самовпевненість), або ж не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити (кримінально протиправна недбалість), що і є основною відмінністю від умисного вбивства.

Варто також зауважити, що, незалежно від певного споріднення умисного вбивства та вбивства з необережності, вони містять низку відмінностей, які дозволяють визначати вбивство з необережності як необережне заподіяння смерті. Саме такий термін розглядають у новому проєкті Кримінального кодексу України.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Рада України*. 1996. № 30. Ст.141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Рада України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Топчій В. В. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації. Вінниця «Нілан-ЛТД» 2017 С. 896.
4. Лук'яненко В. Умисне вбивство і вбивство через необережність: істотні ознаки. Проблеми юридичної науки очима молодих науковців : зб. наук. пр. XIV Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 11 березня 2021 р.). Київ, 2021. С. 95-97. URL : https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u213/zbirnik_2021_berezen.pdf#page=95.

Ткачук Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Суб'єктивна сторона складу умисного вбивства матір'ю новонародженої дитини

Особливу увагу варто приділити кримінальним правопорушенням, що посягають на найголовніше – життя. Відповідно до ст. 27 Конституції України, визначено, що кожна людина має невід'ємне право на життя та ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1]. Умисне вбивство залишається і на сьогодні одним із найтяжчих злочинів і містить високий рівень суспільної небезпеки. Вбивство ж немовляти своєю матір'ю викликає багато дискусій та обурень у суспільстві, оскільки мати навпаки повинна захищати та піклуватися про нього. Дитина, як зазначається у ратифікованій Україною Конвенції про права дитини, Женевській конвенції, внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема відповідного правового захисту як до, так і після народження.

Згідно із офіційними даними Генеральної прокуратури України кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 117 КК України, становила: у 2020 р. – 10 кримінальних правопорушень, у 2021 р. – 6, у 2022 р. – 8, а у 2023 р. – 8. Статистика є незначною, але щороку такі випадки виявляються і їхній кількісний склад є майже незмінний. Вбивство матір'ю новонародженої дитини – це жахлива трагедія, яка має руйнівні наслідки для всіх, кого вона торкається.

Законодавство України визначає, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 117 Кримінального кодексу, характеризується умисною формою вини, а саме прямим чи непрямым умислом. Але законодавець не відносить таку важливу ознаку, на нашу думку, як особливий психофізичний стан жінки, обумовлений пологами.

Стаття 117 КК України не чітко визначає особливий психофізіологічний стан жінки як обов'язкову ознаку злочину, що створює труднощі при його кваліфікації.

Варто зазначити, що пом'якшуючою обставиною у випадку вбивства матір'ю новонародженої дитини під час пологів або одразу після них може бути визнаний саме психопатичний стан, який призвів до психічного розладу, але не виключає осудності особи, але значно обмежує можливість усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Однак буквальне тлумачення статті 117 КК України може свідчити про те, що особливий стан притаманний кожній жінці, яка шойно народила дитину, хоча на практиці в

кожному випадку вбивства матір'ю новонародженої дитини необхідно доводити наявність такого психофізіологічного стану породіллі.

Для встановлення в кожному конкретному випадку наявності в жінки особливого психофізичного стану, необхідно призначати психолого-психіатричну експертизу.

Особливості психофізіологічного стану жінки-породіллі:

Вчинення злочину обумовлюється комплексом факторів, включаючи емоційну напругу, пов'язану з вагітністю та пологами, а також психічні процеси, які їх супроводжують (сімейні конфлікти, подружня зрада, складні соціальні та матеріально-побутові умови).

У жінки спостерігається тимчасовий психічний розлад, який значно обмежує її здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Можуть бути присутні фізіологічні ускладнення, пов'язані з пологами.

Психічні розлади післяпологового періоду – це різноманітні психічні стани, які можуть виникати у жінок після пологів. Ці розлади можуть проявлятися по-різному, але їх об'єднує один фактор: вони виникають після народження дитини. Більшість таких розладів мають сприятливий прогноз: вони швидко виникають, чітко пов'язані з пологами та тривають недовго.

Психічні захворювання післяпологового періоду, такі як: післяпологова депресія, післяпологовий психоз, – впливають на суб'єктивну сторону складу злочину.

Наприклад, післяпологова депресія характеризується тривалим пригніченим настроєм, втратою інтересу до діяльності, що раніше приносила задоволення, почуттям провини, порушеннями сну та апетиту. Жінка, яка перебуває у стані післяпологової депресії, може не усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій або не бажати їхніх наслідків. Післяпологовий психоз характеризується важкими психічними розладами, такими як: галюцинації, марення, дезорієнтація, порушення мислення. Жінка, яка перебуває у стані післяпологового психозу, може не усвідомлювати реальність і не розуміти суспільну небезпечність своїх дій.

Отже, на наш погляд, стаття Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час або одразу після пологів, потребує ґрунтовного перегляду та доповнення. Зокрема, до статті 117 КК України слід додати чітке визначення психотравмуючої ситуації, в якій може перебувати жінка, яка вчинила вбивство новонародженої дитини, перебуваючи в тяжкому психофізичному стані, спричиненому пологами.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996.
2. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989р URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. URL : <https://www.humanium.org/en/text-2>.
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація. *Офіційний сайт Генеральної прокуратури України*. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Цицьвіра Вікторія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Важливість розмежування понять обмеженої осудності та неосудності особи у кримінальному праві

Розмежування понять щодо обмеженої осудності та неосудності особи є одним із головних аспектів в кримінальному праві. Це твердження можна обґрунтувати тим, що під час вчинення кримінального правопорушення осудні особи можуть усвідомлювати свої діяння та керувати ними. Якщо ж ми говоримо про неосудну особу, то, врахувавши такий стан особи, суд має всі підстави для запровадження примусових заходів медичного характеру. Що стосується власне самої особи, то вона не буде нести кримінальної відповідальності.

Варто зазначити, що неосудність – це критерій, за яким особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не несе кримінальної відповідальності, тоді як обмежена осудність полягає у тому, що особа, яка визнана обмежено осудною, при вчиненні кримінального правопорушення може нести кримінальну відповідальність дещо пом'якшеного характеру. Більшість науковців висуває припущення, що обмежена осудність є проміжним елементом між неосудністю і осудністю, що коливається поміж нормального психічного стану особи та психічної хвороби, внаслідок якої особа вчинила кримінальне правопорушення [3, ст. 1].

Основні відмінності між неосудністю і обмеженою осудністю варто розглядати в розрізі таких критеріїв, як: диспозиція статті, правові наслідки, примусові заходи медичного характеру.

Диспозиція частини 2 статті 19 Кримінального Кодексу України (ККУ) вказує нам на відмінність у тому, що при неосудності зазначається медичний критерій, у якому вказується на тимчасовий розлад психічної діяльності, хворобливий стан психіки, недоумство, тобто це вказує нам, що особа внаслідок свого психічного стану не усвідомлює свої дії та не здатна керувати ними. Якщо ж говорити про обмежену осудність, то стаття 20 ККУ вказує безпосередньо на послаблену психічну здатність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, тобто психічний стан особи ще не дійшов до стану, який вказує на неосудність особи, однак викликає сумніви, адже здатність керувати своїми діями була істотно обмеженою [1].

Також важливим критерієм є правові наслідки у вчиненні кримінального правопорушення при неосудності чи обмеженій осудності. Правові наслідки при неосудності полягають у тому, що до особи не може бути застосовано покарання, однак можливе примусове призначення заходів медичного характеру. При обмеженій осудності особі може бути призначено покарання, однак цей стан надає право суду його пом'якшити, а також застосувати примусові заходи медичного характеру [4, ст. 49].

Примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані до осіб, які вчинили покарання у стані неосудності або обмеженої осудності. При неосудності особи, залежно від тяжкості захворювання, тяжкості та небезпечності вчиненого діяння, застосовують госпіталізацію до психіатричних закладів з посиленням, суворим або звичайним наглядом у примусовому порядку. А при обмеженій осудності особі може надаватись психіатрична допомога або ж лікування з одночасним призначенням покарання, наприклад, у медичних службах кримінально-виконавчих установах або психіатричних закладах за місцем проживання особи. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 03.06.2005 р. №7 наголошує на тому, що примусові заходи медичного характеру необхідно застосовувати за наявності у справі висновку експертів-психіатрів щодо підтвердження психічних хвороб чи розладів, які доводять неосудність чи обмежену осудність особи [2].

Отже, важливість розмежування понять обмеженої осудності та неосудності особи полягає у забезпеченні гуманності та справедливості судів України. Особа, яка не може усвідомлювати свої діяння та керувати ними або частково обмежена в цьому, не повинна нести

повну кримінальну відповідальність. Варто додати, що при неосудності особа не буде взагалі нести кримінальну відповідальність, а при обмеженій осудності кримінальна відповідальність буде наставати, але її характер буде дещо пом'якшеним, ніж при звичайній осудності.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Л. Кучма. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26 (дата звернення : 23.04.2024р.).
2. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Верховного суду України від 03.06.2005 р. №7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05#Text> (дата звернення : 25.04.2024).
3. Зайцев О. В. Співвідношення осудності, неосудності та обмеженої осудності. Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. Вип. 20. С. 395-399. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15079/1/Zaycev_395-399.pdf
4. Стрельцова Є. Д. Особливості суб'єктного складу договору морського перевезення вантажу. *Правова Держава*. 2002. 61 с.

Шакуров Ілля Борисович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Характеристика об'єктивної сторони складу неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей

Захист прав дітей в будь-якій країні вважається одним з головних пріоритетів, і наша країна не виняток. Згідно зі ст.4 Закону України «Про охорону дитинства», система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб за порушення прав і законних інтересів дитини та заподіяння їй шкоди. Відповідно через необхідність у державі підвищеного захисту дітей, відбулося закріплення відповідальності за невиконання чи неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей у спеціальній статті Кримінального кодексу України [1].

Суспільна небезпечність цього кримінального правопорушення полягає в тому, що особи, які відповідають за виховання та освіту дітей, не виконують свої обов'язки належним чином, що може призвести до шкоди здоров'ю або навіть смерті неповнолітніх. Відповідальність за безпеку та добробут дітей під час перебування у дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладах покладається на осіб, які відповідно до своєї посади мають обов'язки з охорони їхнього життя і здоров'я (педагоги, керівники навчальних закладів, інші уповноважені співробітники). І недбалість з їхнього боку стосовно неповнолітніх заважає їхньому гармонійному розвитку, фізичним та духовним можливостям, високій працездатності і тривалому активному життю [2].

Основна характеристика об'єктивної сторони кримінального правопорушення включає:

- 1) саме діяння (дія, чи бездіяльність);
- 2) результати цих дій, тобто наслідки;
- 3) зв'язок між самими діями та їхніми наслідками.

Діяння в цьому випадку описує недотримання або неналежне виконання службових або професійних обов'язків, спрямованих на захист життя та здоров'я неповнолітніх. Невиконання професійних обов'язків вважається бездіяльністю особи (наприклад, вихователя дошкільного закладу, учителя, тренера тощо), яка відповідає за догляд, навчання або тренування, і не виконує покладені на неї обов'язки з охорони життя та здоров'я дітей [3].

Неналежне виконання професійних обов'язків може виникати, коли особа виконує свої завдання, але не відповідно до встановлених норм, інструкцій чи через особливу обстановку, в якій перебувають діти, за яких вона відповідає. Крім обов'язків, які передбачені нормативними актами, угодами чи внутрішніми вказівками, особа може мати можливість забезпечити безпеку та здоров'я дітей у ситуаціях, які не регламентовані письмово. Проте особа не виконує або виконує, але неналежним чином свої обов'язки внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення. Диспозиція є бланкетною, і для її застосування потрібно керуватися нормативними актами та правилами, що визначають діяльність у сфері забезпечення безпеки та здоров'я дітей [4].

Також службові особи, що працюють у дитячих закладах, школах, дитячих будинках, санаторіях, інтернатах тощо, можуть не виконувати або виконувати недбало свої обов'язки через відсутність належних умов під час навчання, тренувань, робочої практики, розваг, купання і т. д. І, безумовно, це створює загрозу для життя та здоров'я дітей [2].

Обов'язковим елементом об'єктивного боку цього кримінального правопорушення є наслідки. У першій частині статті 137 Кримінального кодексу – це істотна шкода для здоров'я потерпілого, а в другій частині – смерть дитини або інші серйозні наслідки [5].

Істотна шкода для здоров'я потерпілого може включати отруєння, поширення інфекцій серед дітей, травми, включаючи психічні, що призвели до легких тілесних ушкоджень та короточасних проблем зі здоров'ям чи незначної втрати працездатності [3].

Інші серйозні наслідки, які описані у другій частині статті 137, – це середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження, завдані одному чи кільком дітям, а також самогубство або спроба самогубства [5].

У процесі кваліфікації таких кримінальних правопорушень важливо встановити, які саме обов'язки особа не виконала або виконала не належним чином через обставини, які спричинили настання цих наслідків. Однією з обов'язкових ознак об'єктивного боку є причинний зв'язок між діями (чи бездіяльністю) особи та наслідками, які завдали шкоди життю чи здоров'ю дитини. Це кримінальне правопорушення має багато спільних ознак з правопорушенням службової недбалості (згідно зі статтею 367 Кримінального кодексу. Також слід зазначити, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 137 Кримінального кодексу, може бути не лише службова особа, але й будь-яка інша особа, яка не має службових повноважень [2; 1].

У результаті проведення аналізу об'єктивного боку складу кримінального правопорушення зазначимо, що, незважаючи на наявність статті 137 КК України, проблема невиконання або неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей залишається актуальною. Це свідчить про необхідність посилення захисту дітей на законодавчому та практичному рівнях. Захист дітей – це не лише юридичний обов'язок, але й моральний принцип, який має бути основою будь-якого суспільства. Нехтування цим принципом може призвести до трагічних наслідків як для окремої дитини, так і для суспільства в цілому.

Література:

1. Про охорону дитинства : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні: загальні положення та проблемні питання. *Наше право*. 2012. № 3. Ч. 3. С. 87-92.
3. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 608 с.
4. Беспаль О. Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 294 с.
5. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Шевчук Анна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Кримінально-правова характеристика порушення законів та звичаїв війни в Україні

Оскільки конфлікт в Україні триває, надзвичайно важливо розуміти правові наслідки порушення законів і звичаїв війни.

Кримінальний кодекс України 2001 року (ККУ) слугує основою для переслідування кримінальних правопорушників. Стаття 438 ККУ визначає широкий спектр діянь, які караються як кримінальні правопорушення, вчинені під час збройного конфлікту [1].

Закони та звичаї війни, також відомі як закони збройних конфліктів і є складовими міжнародного гуманітарного права, — це набір правил, які регулюють поведінку сторін, залучених у збройний конфлікт. Як зазначають А. Вознюк та І. Жук, «сфера дії норм МГП обмежується часом (а можливо, й обстановкою) збройного конфлікту, який не можна ототожнювати з часом вчинення злочину» [2, с.57]. Тобто дія норм МГП застосовуються тільки під час збройного конфлікту і не можуть бути використані для кримінального переслідування за кримінальні правопорушення, які вчинені поза певними часовими та територіальними межами. Загалом, ці правила спрямовані на захист прав осіб, які беруть або не беруть участі у військових діях, наприклад: комбатантів, цивільних осіб, військовополонених, поранених або хворих. Вони також накладають певні обмеження на засоби та методи ведення війни, забороняючи використання зброї та тактику, яка завдає надмірної або недоцільної шкоди.

Закони та звичаї війни в основному випливають із Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них [3], а також із міжнародного звичаєвого права. Вони стосуються як міжнародних збройних конфліктів (таких як поточна ситуація в Україні), так і неміжнародних збройних конфліктів (громадянська війна). Сфера застосування законів і звичаїв війни охоплює широкий спектр питань, включаючи поведінку з військовополоненими, захист цивільних осіб, використання зброї та ведення військових дій.

Конкретні дії, що становлять порушення законів і звичаїв війни:

1. Умисне вбивство цивільних осіб або учасників бойових дій, які здалися або вийшли з бою (поза бойовими діями).
2. Катування, жорстоке поводження та нелюдські дії щодо осіб, які перебувають під захистом.
3. Напади на мирних жителів і цивільні об'єкти, такі як будинки, школи та лікарні.
4. Використання забороненої зброї, такої як хімічна зброя або біологічна зброя.

Ці дії, якщо вони вчинені в умовах збройного конфлікту та з необхідним наміром, можуть становити воєнні злочини згідно з міжнародним правом та українським національним законодавством.

Зібрати та зберегти докази військових правопорушень у зоні активного конфлікту може бути надзвичайно важко, особливо зважаючи на масштаб та складність порушень. Перешкоди включають обмежений доступ до зон, загрози безпеці та потребу в спеціалізованій судово-медичній експертизі та обладнанні.

Визначення належної юрисдикції для судового переслідування військових правопорушень може бути складним, особливо коли передбачувані правопорушники є вихідцями з кількох країн або правопорушення пов'язані з транскордонними елементами. Координація розслідувань і судових переслідувань у різних правових системах може створити значні проблеми.

Отримання необхідної співпраці та підтримки з боку всіх залучених сторін, включаючи Російську Федерацію, може стати суттєвою перешкодою у досягненні правосуддя у сфері військових правопорушень. Подолання політичних і дипломатичних бар'єрів має важливе значення для ефективного розслідування та судового переслідування.

Документування та збереження доказів воєнних злочинів має першочергове значення для забезпечення відповідальності та правосуддя для жертв. Вичерпні та надійні докази є важливими для побудови резонансних кримінальних справ, які можуть витримати ретельний розгляд під час судового процесу. Віддаючи пріоритет документуванню та збереженню доказів, український уряд і міжнародна спільнота можуть зміцнити свою здатність притягнути винуватих до відповідальності та забезпечити справедливість для жертв конфлікту, що триває.

Порушення законів і звичаїв війни в Україні є масовими та жорстокими, що підкреслює нагальну потребу в комплексній та скоординованій реакції. Для ефективного вирішення цих проблем пропонуємо такі рекомендації.

Посилення міжнародного співробітництва та підтримки, в тому числі через Організацію Об'єднаних Націй, Міжнародний кримінальний суд та інші відповідні органи, для забезпечення ефективної координації та обміну ресурсами та досвідом.

Постійні зусилля щодо документування та збереження доказів військових правопорушень, пов'язані на підтримці цілісності та доступності доказів для майбутніх судових переслідувань.

Визначаючи ці ключові пріоритети, український уряд і міжнародне співтовариство можуть працювати над тим, щоб винуватці військових порушень були притягнуті до відповідальності, а жертви цього триваючого конфлікту отримали належний захист своїх прав відповідно до концепції правосуддя.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. 131 с. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 10.04.2024)
2. Вознюк А. А., Жук І. В. Порушення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «JUS IN BELLO». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Т. 4, № 100. С. 57-74.
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. *Організація Об'єднаних Націй*. 1949. станом на 23 лют. 2023 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

Шкаврон Вікторія Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Організована група як форма співучасті

На сьогодні співучасть є досить поширеним явищем, як у теоретичній, так і в практичній діяльності. Відштовхуючись від дійсності, бачимо, що такі злочини значно впливають на наше життя, адже мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, що створює атмосферу недовіри та страху всередині держави, а також ускладнює розкриття злочинів у загальному.

Інституту співучасті у Загальній частині Кримінального Кодексу України присвячений цілий розділ 6 з усіма внесеними до нього змінами, дія статей якого поширюється на всі склади кримінальних правопорушень, передбачених в Особливій частині цього ж кодексу. До нього і належить організована група [1].

Організована група є досить негативним багатоаспектним суспільним явищем, яка налічує в собі безліч різних підходів визначення. Багато науковців вказують на те, що вона виступає чимось суспільно небезпечним з присутнім у ній складних організаційних зв'язків, що мають в обігу значні грошові кошти, системні вчинення кримінальних правопорушень та

корупції. Тобто в широкому розумінні можна сказати, що це є угруповання, метою якого є отримання незаконного прибутку.

Найчастіше такі угруповання наживаються на присвоєнні майна, грабежі, крадіжках, торгівлею наркотиками та шахрайством. Організована злочинність є наявною проблемою не лише в Україні, а й в Європі, де за опублікованими даними звіту Європолу виступає великою загрозою для Євросоюзу. При цьому 60 % угруповань для своїх цілей використовують насилля, а 80 % – саме легальні структури, що згідно з матеріалами слідчої та оперативної практики свідчить, що організована злочинність давно вже вийшла на міжнародний рівень [2].

Також варто зазначити функції, які виконують учасники організованої групи. Вони є розмежуванням обов'язків між особами та закріпленням певних ролей, таких як: створення та здійснення підходящих умов для існування групи, функція керівництва групою, задоволення інтересів групи завдяки вчиненню різних протиправних діянь.

Перш за все виділити ознаки організованої групи можна саме з Кримінального кодексу України, де відповідно до статті 26 зі сформульованого поняття «співучасть» можна виділити одну з головних ознак організованої групи – спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Тобто, іншими словами, це вказує на кількісну ознаку таку як наявність декількох осіб та якісну – спільність у діях. Щодо частини 3 статті 28 ККУ, то можна визначити більш ширшу низку ознак організованої групи. Спільне планування та підготовка до кримінального правопорушення є істотною ознакою, за якої учасники групи повинні спільно розробляти план вивчення злочинів, розподіляти ролі і функції, готувати способи та засоби його вчинення. Згідно з Кримінальним кодексом можна виділити також і багато інших істотно важливих ознак організованої групи. Отож головною суб'єктивною ознакою організованої групи є те, що учасниками групи передбачався спільний суспільно небезпечний наслідок (якщо тільки було вчинено злочин з матеріальним складом), тобто вони повною мірою розуміли та усвідомлювали свої дії, керували ними. Тобто це наводить нас на іншу ознаку, саме суб'єктивну ознаку – вчинення кримінального правопорушення згідно з психічним ставлення особи до вчиненого, що виступає виною, де самі суб'єкти бажали настання своїх злочинних наслідків. Завдяки «стійкості» організована група може нормально функціонувати без виникнення у ній якихось непорозумінь. Багато хто навіть називає цю ознаку «ядром», адже організована група не є випадковим об'єднанням людей, а має стійкий характер. Тобто група існує протягом певного часу, має чітку структуру та ієрархію, а також використовує спільні ресурси, що виступають гарантом згуртованості членів групи, детального розподілу дій. Як правило, організована група має лідера, який організовує та координує діяльність групи, тому розглянемо таку ознаку, як наявність в організованій групі керівника. Відповідно про стійкість та організованість групи може свідчити організатор, оскільки він розробляє план злочинних дій, розподіляє ролі, направляє та коригує, контролює та підтримує дисципліну інших учасників. Не можна вважати такий перелік ознак вичерпним, тому що насправді в теорії кримінального права запропонований їхній більш широкий обсяг. Кожен з науковців, вивчаючи питання ознак організованої групи, вирізняв для себе нові, не схожі до інших риси [1].

При призначенні покарання учасникам організованої групи слід опиратись на положення постанови ПВСУ «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»: «Суди повинні звернути увагу на норми Кримінального кодексу щодо відповідальності організованих груп, ознаки вчиненого ними злочину, положення статей Особливої частини КК, якими передбачено додаткові ознаки спеціальних видів таких груп, що передбачено у статтях 257, 258, 260 цього ж кодексу. Також суди мають досліджувати ознаки, які вказують на те, що кримінальне правопорушення було вчинене саме організованою групою, визначити мету її діяльності, план, тривалість існування, структури, системи діяльності, матеріальної та кількісної бази, розподілу функцій тощо. Бувають випадки, за яких декілька організованих груп об'єднуються в злочинну організацію і набувають ознак банди, тобто трансформується з одного виду в інший, що призводить до іншої кваліфікації злочину. Ось чому при розгляді багатоепізодних справ судам слід

встановлювати, на якому етапі кримінальної діяльності об'єднання набуло ознак стійкого та і до якого саме виду воно належить» [4].

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. *Відомості Верховної ради України*. 2001 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E+#w1_22
2. Організована злочинність: скільки груп і організацій виявила в 2015–2021 роках. *Слово і діло*. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2021/05/11/infografika/suspilstvo/orhanizovana-zlochynnist-skilky-hrup-orhanizacij-vuyavyly-2015-2021-rokax>
3. Ткачова Ю., Савенко В. Кримінальна відповідальність співучасників // *European scientific congress*. 2023. с.486.
4. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного суду України від 23.12.2005 р. №13 *Верховна Рада України*. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>

Шматлай Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Рішення Конституційного Суду України як джерело кримінального права

Джерело кримінального права – це форма зовнішнього вираження та закріплення кримінально-правових норм, що мають загальнообов'язковий характер, і положень, які розкривають, деталізують й роз'яснюють зміст кримінального права.

Проблематика дослідження джерел кримінального права є досить гострим та дискусійним питанням. Унаслідок аналізу значної кількості наукових праць можна зробити висновки, що до системи джерел зазначеної галузі права відносять Конституцію України, закон про кримінальну відповідальність, практику Європейського суду з прав людини, постанови Пленуму Верховного Суду України, постанови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду кримінальних справ (після судової реформи 2017 року – Касаційний кримінальний суд Верховного Суду), міжнародні договори, ратифіковані українським парламентом, правова доктрина, рішення Конституційного Суду України та інші.

У наукових доктринах панує дещо різне ставлення щодо визнання рішень КСУ джерелом кримінального права, адже більшість вітчизняних науковців наполягають на тому, що Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року №2341-III – єдине джерело кримінального права. Однак ми вважаємо, що таке нераціональне звуження кількості джерел кримінально-правової галузі є не виправданим. Безперечно, Кримінальний кодекс є основним джерелом кримінального права, проте не потрібно знецінювати вплив інших правничих чи наукових напрацювань. Судові рішення мають значний вплив на вдосконалення юриспруденції, тому що практичне застосування як матеріальних, так і процесуальних норм допомагає швидше виявити колізії правового врегулювання в разі їх виникнення.

Л. М. Демидова зазначає, що акти Суду щодо визнання неконституційними законів України чи їхніх окремих положень та інших нормативно-правових актів, передбачених ст. ст. 7 і 8 ЗУ «Про Конституційний Суд України», безпосередньо впливають на процес реформування та покращення сучасної доктрини кримінального права України. Так, наприклад, Рішення Конституційного Суду України, прийняте Великою палатою у складі всіх 18 суддів, від 26 лютого 2019 р. № 1-р/2019, визнає такою, що не відповідає Конституції України ст. 368² Кримінального кодексу України і зазначена стаття втрачає чинність із дня

ухвалення Судом цього рішення. Виключення ст.368²Кримінального кодексу на підставі акта Великої палати КСУ про незаконне збагачення значно вплинуло на основні інститути кримінального права: інститут кримінального правопорушення й інститут кримінальної відповідальності» [1, с. 93].

Окрім формування наукових поглядів на юриспруденцію, акти КСУ чинять вплив на правозастосовну діяльність законодавства про кримінальну відповідальність. Так, зокрема, у Рішенні КСУ № 7-р/2020 від 11 червня 2020 року за конституційним поданням суб'єкта права на конституційне подання (55 народних обранців) щодо конституційності ст. 375 Кримінального кодексу України йшлося про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, що є одним із способів застосування кримінально-правових норм. Автори цієї форми звернення вважають, що словосполучення «завідомо неправосудного», закріплене в нормі Кримінального кодексу, є оціночним, тобто його зміст законодавчо не визначений, що не забезпечує передбачуваності застосування ст. 375 Кодексу, чим порушує один з елементів принципу верховенства права – правову визначеність, а також негативно впливає на недоторканність і незалежність суддів.

Відносна дестабілізація незалежності як складової статусу судді становитиме загрозу для справедливості і законності здійснення правосуддя таким суддею, адже, зважаючи на словосполучення, вжите у ст. 375 Кодексу, кожен учасник судового процесу зможе піддати сумніву ухвалене судом рішення через відсутність меж конкретно-визначеного поняття «завідомо неправосудне рішення» у положенні закону про кримінальну відповідальність.

По згаданій справі Велика палата КСУ вирішила таке: по-перше, визнати такою, що не відповідає Конституції України ст. 375 Кримінального кодексу України; по-друге, визнана неконституційною ст. 375 Кодексу втрачає чинність через шість місяців з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення [2].

КСУ, ухвалюючи рішення, оцінює якість законів та інших нормативно-правових актів, пов'язаних з кримінальним чи кримінальним процесуальним правом, та їх відповідність Основному закону (рішення про неконституційність призводить до внесення змін у національне законодавство, що призводить до змін і сприяє підвищенню ефективності роботи органів правосуддя та досудового розслідування у подальшому розгляді справ у порядку кримінального провадження); офіційне роз'яснення норм Основного закону України трансформує обсяг термінології у кримінальному провадженні (рішення КСУ щодо тлумачення конституційних норм впливає на кримінальне право, оскільки може змінювати розуміння прав та обов'язків учасників кримінального процесу). Важливо пам'ятати, що хоч рішення КСУ відносять до правових актів, оскільки у передбачених законодавством випадках наповнені нормативним змістом, проте вони не є нормативно-правовими актами в повному їх розумінні.

У зв'язку з вищевикладеними матеріалами та аргументами дослідження, ми пропонуємо визнати рішення єдиного органу конституційного судочинства джерелом кримінального права.

Тому, зважаючи на попередню інформацію, задля вирішення розкритої проблеми, ми пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 3 чинного Кримінального кодексу України і викласти цю частину матеріальної норми в такій редакції: «Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права та відповідних рішеннях, ухвалених Конституційним Судом України».

Література:

1. Л. М. Демидова. Джерела сучасної доктрини кримінального права України: судова практика. Право та державне управління : збірник наукових праць. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 4. 332 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності)

статті 375 Кримінального кодексу України від 11 червня 2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#top>

*Шокур Єва Анатоліївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості розмежування розбою та грабежу за кримінальним правом України

Виявлення та боротьба зі злочинністю завжди залишаються актуальними завданнями, особливо в умовах економічного спаду та зростання соціальної напруги в суспільстві. У таких умовах кримінальні правопорушення проти власності потребують особливої уваги.

Як показує багато джерел та судова практика, найбільше труднощів викликає розмежування кримінальних правопорушень, пов'язаних із заволодінням майном, здійснених шляхом грабежу від кримінальних правопорушень, пов'язаних із заволодінням майном шляхом розбою. Грабіж полягає у незаконному заволодінні майном з використанням насильства або погрози насильством, тоді як розбій передбачає використання насильства або погрози ним для здійснення заволодіння майном. Ці види кримінальних правопорушень мають суміжні склади. Чітке розмежування цих кримінальних правопорушень дуже важливе, оскільки для винних осіб можуть бути різні правові наслідки. Різниця у кваліфікації може призвести до різних рішень суду щодо покарання. Тому метою цієї роботи є дослідження юридичної літератури з цього питання та аналіз судової практики для визначення основних критеріїв розмежування грабежу та розбою.

Слід зазначити, що таке питання вже ставало об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема М. Й. Коржанського, О. Дітріха та І. І. Когутича, однак окремі питання, як кримінально-правової характеристики складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 186 та ст. 187 КК України, так і їх кваліфікації, залишаються недостатньо розробленими.

Необхідною умовою правильної кваліфікації грабежу і розбою є чітке уявлення про основні відмінності складів цих посягань. Згідно зі статтею 186 Кримінального кодексу України, грабіж – це відкрите викрадення майна інших осіб [1]. Термін «відкрите» означає, що незаконне вилучення майна відбувається, коли це помічають сам потерпілий або третя особа. Важливою ознакою грабежу є насильство, яке вчиняється з метою заволодіти майном чи утримати його. Це насильство може бути як фізичним, так і психологічним – удари, побої, легкі тілесні ушкодження без серйозного наслідку для здоров'я, зв'язування, обмеження свободи або погроза застосувати таке насильство. Хоча самі наслідки насильства можуть не становити реальної загрози для життя або здоров'я потерпілого, але якщо спосіб його здійснення створював реальну загрозу в момент нападу, це вже є ознакою розбійного нападу [2, с. 84-86].

Більшість авторів вважає, що грабіж, який супроводжується застосуванням насильства до потерпілого, становить посягання на два об'єкти – власність та життя і здоров'я особи. Деякі юридичні дослідники мають відмінну думку стосовно об'єкта грабежу. Вони вважають, що немає достатніх підстав для встановлення двох об'єктів у складі грабежу. Їхнє обґрунтування полягає в тому, що суспільно небезпечні дії при грабежі зазвичай не спрямовані ані на життя або здоров'я, ані на честь чи гідність особи потерпілого. Навіть якщо при вчиненні грабежу суб'єкт застосовує насильство, вплив на потерпілого вважається досить малим і не може бути підставою для розгляду потерпілого як другий об'єкт грабежу [3, с.177-180].

Законодавець визначив грабіж, поєднаний з насильством, як кваліфікований склад кримінального правопорушення через підвищену суспільну небезпеку дій винного. Різниця між грабежем, поєднаним з насильством, та розбоєм, головним чином, полягає в характері

насильства, застосованого до потерпілого. Розбій включає напад, поєднаний з насильством, який загрожує життю та здоров'ю, такі як: легкі тілесні ушкодження, що призводять до короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності; серйозні тілесні ушкодження, замах на вбивство, або навіть саме вбивство. Грабіж, поєднаний з насильством, передбачає вплив на потерпілого, який, хоча і може бути насильством, але не загрожує життю або здоров'ю: обмеження волі, удари, побої, легкі тілесні ушкодження, які не призводять до серйозного розладу здоров'я або значної втрати працездатності.

Така позиція прослідковується у Постанові ККС ВС у справі № 405/3734/16-к, у якій саме через спосіб дій винного йому було відмовлено у перекваліфікації кримінального правопорушення з ч. 2 ст. 187 на ч. 2 ст. 186 КК України. Також подібний висновок викладено у Постанові ККС ВС у справі № 753/2814/15-к.

Однак варто зауважити, що судам при кваліфікації таких кримінальних правопорушень слід ще брати до уваги, що головним критерієм реальності погрози при розбої є суб'єктивне сприйняття її потерпілим з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження. Неврахування апеляційним судом суб'єктивного сприйняття потерпілого мало наслідком скасування Верховним Судом Постановою від 18 грудня 2018 року ухвали апеляційного суду у справі № 761/12730/14-к.

Відповідно до роз'яснень п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності», розбій вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, або з погрозою застосування такого насильства, незалежно від того, заволоділа винна особа майном потерпілого чи ні [4]. Таким правовим висновком керувався Верховний суд розглядаючи касаційну скаргу засудженого за ч. 3 ст. 187 КК України щодо перекваліфікування злочинного діяння на ч. 3 ст. 186 КК України. Постановою від 31 січня 2023 року у справі № 689/1558/20 касаційну скаргу було залишено без задоволення.

Отже, розрізнення між грабежем і розбоєм також відбувається за моментом завершення цих кримінальних правопорушень. Якщо розбій вважається завершеним, коли сталося насильство, незалежно від досягнення мети заволодіння майном, то грабіж може бути визнаний завершеним лише у випадку, якщо суб'єкт дійсно взяв у власність чуже майно. Коли потерпілий протистоїть винному, який намагається заволодіти чужим майном, і він відповідає на опір насильством, яке загрожує життю та здоров'ю, то грабіж може перетворитися на розбій.

Аналізуючи вищенаведене, можна дійти до висновку, що основними ознаками, за якими розрізняються ці кримінальні правопорушення, слід визнавати: спосіб посягання, характер фізичного й психічного насильства, момент закінчення. Важливість розмежування між насильницьким грабежем і розбоєм завжди буде актуальним питанням, оскільки від цього залежить забезпечення справедливості, ефективність реакції правоохоронних органів та попередження подібних кримінальних правопорушень у майбутньому.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 28. 04.2024).

2. Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник. Чернівці, 2022. 319 с.

3. Сухацький Р. П. Умови і проблеми відмежування розбою від кримінальних правопорушень із суміжним складом злочину та особливості його кваліфікації. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 176-181.

4. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного суду №10 від 06.11.2009. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення : 28. 04.2024).

Шпраха Андрій Ігорович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони складу торгівлі людьми

Торгівля людьми визнається одним з найнебезпечніших злочинів, які посягають на волю людини і громадянина. Велика кількість країн задіяна у торгівлі людьми як країна походження, як країна транзиту або одержувач. У минулому столітті саме торгівля людьми була найбільш успішною злочинною індустрією у світі.

Саме з позицій захисту прав людини багато років розроблялася низка міжнародних конвенцій та норм, які змогли б побороти незаконну торгівлю людьми. Слід зазначити про Гаазьку декларація, яка була прийнята в 1997 році, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Брюссельська декларація. Національне законодавство України регулює питання щодо торгівлі людьми за допомогою статті 149 Кримінального кодексу України. У ч. 1 ст. 149 передбачено відповідальність за торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. Вперше дану норму було прийнято Законом України від 24 березня 1998 року № 210/98 ВР [3].

Можна вважати, що торгівля людьми – це незаконне передання однією людиною іншій людини потерпілого (свого роду товар) за певну грошову винагороду або шляхом обміну на іншу річ матеріального світу.

Торгівлю людьми трактують такими способами, як: 1) купівля-продаж людини, що, у свою чергу, призводить до виникнення такого інституту, як рабство та боргова кабала; 2) примусове вивезення малолітніх чи неповнолітніх дітей з метою усиновлення; 3) вивезення людини за кордон з метою зайняття проституцією чи використання в порнобізнесі; 4) вилучення органів; 5) примусова вагітність; 6) проведення дослідів над людиною [2, с.5].

З об'єктивного боку цього злочину, впливає те, що торгівля людьми існує у декількох формах: 1) торгівля людьми; 2) вербування; 3) переміщення; 4) переховування; 5) передача; 6) одержання людини.

Сам процес торгівлі людьми включає певну групу людей, що складається з вербувальників, покупців, які є власниками земельних ділянок, секс-магазинів тощо. Слід зазначити, що на сьогодні дуже поширена «внутрішня» торгівля людьми, яка відбувається в межах певної країни. До таких можна віднести країни третього світу або країни, що розвиваються.

Наступна форма об'єктивного боку цього кримінального правопорушення – вербування. Під вербуванням слід розуміти процес досягнення згоди людини на подальшу її експлуатацію. Це відбувається добровільно (шляхом запрошення) або ж примусово (використовуючи обман, погрози застосування до неї або до її близьких фізичного чи психічного насильства). Вербування буде закінченим саме з моменту певних дій, спрямованих на досягнення домовленості з особою, яку вербують для подальшої експлуатації.

Переміщення як форма об'єктивного боку є зміною місця перебування потерпілого від даного кримінального правопорушення. Переміщення може відбуватися як в межах однієї країни (регіон, провінція, область), так і шляхом перетину державного кордону і вивезення людини до інших країн. Якщо говорити за переміщення людини шляхом перетину державного кордону, то відповідно до законодавства України такі дії повинні додатково кваліфікувати за ст.332 Кримінального кодексу України. Також переміщення може відбуватися способом перевезення (використовуючи транспортний засіб чи літак) або шляхом пішого супроводу до місця передачі даної особи.

Переховування – це спосіб ізоляції людини від будь-яких контактів з іншими особами. Переховування вважається закінченим з моменту обмеження волі особи. Дана форма об'єктивної сторони може відбуватися шляхом поміщення особи до певного сховища, транспортного засобу, тайника, внаслідок чого неможливо дізнатися хоч якусь інформацію про місце та стан цієї людини. Підробка документів та даних щодо місця проживання особи, або ж зміна її зовнішності (наприклад, проведення пластичної операції) також є характерним способом для цієї форми торгівлі людьми.

Під передачею слід розуміти надання потерпілої від даного злочину особи іншій особі (покупцю). Закінченим діяння у цьому випадку слід визна-ти з моменту здійснення винним самої передачі людини. Передача може відбуватися як самим продавцем, так і особою, що виступає посередником між двома сторонами.

Під отриманням треба розуміти заволодіння лю-диною чи її тримання особою, якій людина була передана. Діяння у цій формі слід вважати закінченим з моменту встановлення контролю з боку «покупця» над волею людини. Необхідною умовою одержання людини є її передання. Одноосібно вчинити передачу чи одержання людини неможливо, тому ці дві форми слід розглядати разом [4].

Вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини можливо здійснити шляхом використання особою таких способів як обман, шантаж чи використання уразливого стану потерпілої особи.

Наразі в Україні у 2019 було зареєстровано 316 випадків торгівлі людьми, передбачених статтею 149 Кримінального кодексу. За даними Міністерства соціальної політики, статус особи, яка постраждала внаслідок торгівлі людьми в 2020 році, встановлено 136 особам, а підозру було оголошено 206 особам. А ось з 24 лютого 2022 року по жовтень 2023-го виявлені 264 кримінальні правопорушення за ознаками статті про торгівлю людьми, підозри були оголошені 169 особам.

Протидія такому явищу має тягнути за собою створення як на національному, так і на регіональному рівні ефективних методів боротьби. Тому дуже важливою є міжнародна співпраця всіх країн світу в цьому плані, та співпраця урядів, правоохоронних органів один з одним, що допоможе краще виявити проблеми незаконної торгівлі та допоможе розробити дієвий механізм повернення громадян певної країни, тим самим уникати незаконного працевлаштування та експлуатації робочої сили потерпілих від даного виду злочину [1, с.21].

Література:

1. Бесчастний В. М. Про необхідність гармонізації ознак об'єктивної сторони ч. 1 ст. 149 кк України з положеннями міжнародно-правових актів. *Львівський державний університет внутрішніх справ*. 2013. С. 21.
2. Йосипів А. О. Протидія торгівлі людьми. *Львівський державний університет внутрішніх справ*. 2021. С. 5.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10.ге вид., переробл. та допов. К, 2018. С. 442.

Щерба Вікторія Віталіївна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Суспільно небезпечні наслідки діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення

Суспільно небезпечні наслідки – будь-яка шкода, яка прямо чи непрямо заподіяна або може бути заподіяна суспільно небезпечним (кримінально протиправним) діянням суб'єкта. Неможливо визначити «нешкідливе» кримінальне правопорушення, оскільки воно завжди має потенційно негативні наслідки. Для правильної кваліфікації кримінального правопорушення необхідно оцінити суспільно небезпечні наслідки, їхній характер та ступінь. Це визначає вид і міру покарання, яке може бути застосоване за вчинене правопорушення.

Теорія суспільно небезпечних наслідків у значній своїй частині залишилася не перекладеною на зміст конкретних норм кримінального закону та зручних для практичного використання рекомендацій при застосуванні кримінальної відповідальності. На сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення, яке б могло бути закріплене у законодавстві.

Багато вчених у своїх роботах надає визначення суспільно небезпечних наслідків. До прикладу: Грищук В.К. вважає, що суспільно небезпечні (злочинні) наслідки – це шкода, заподіяна конкретним суспільно небезпечним діянням об'єктові злочину, а так само створення загрози заподіяння такої шкоди, які передбачені як обов'язкова ознака об'єктивної сторони матеріального складу злочину нормою чинного закону України про кримінальну відповідальність (кримінального закону, КК України) [1, ст. 258].

Суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення виникають тоді, коли особисті інтереси злочинця ставляться у протиставлення до загальних інтересів суспільства. Ці наслідки порушують принцип соціальної справедливості та можуть призвести до руйнування чи припинення корисних суспільних відносин і формування антисуспільних зв'язків. У правовому контексті суспільно небезпечні наслідки розглядаються шляхом формального визначення соціально значущих дій окремих осіб і оцінки ступеня загрози, яку вони несуть для суспільства через свої вчинки. Вчинення таких дій може призвести до змін у реальності, порушуючи або загрожуючи соціально важливим інтересам, що охороняються кримінальним законом.

Суспільно небезпечні наслідки є шкодою, яка може бути заподіяна об'єкту, предмету чи потерпілому внаслідок кримінального правопорушення.

Розрізняють юридичні (кримінально-правові) та фактичні суспільно небезпечні наслідки. До першої категорії входять ті суспільно небезпечні наслідки, які є ознакою (ознаками) складу кримінального правопорушення. Фактичні – це ж ті суспільно небезпечні наслідки, які перебувають за його межами [2, ст. 71].

Кожне кримінальне правопорушення завжди заподіює певну шкоду об'єктові кримінально-правової охорони. Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони лише кримінальних правопорушень з матеріальним складом.

Суспільно небезпечні наслідки, залежно від характеру та обсягу шкоди, заподіяної діянням об'єкту, можуть бути поділені на наслідки у виді реальної шкоди чи наслідки у вигляді створення загрози (небезпеки) заподіяння шкоди. Більшість кримінальних правопорушень відзначаються фактичною шкодою, наприклад, вбивство, крадіжка, грабїж, – всі вони мають конкретні та відчутні наслідки для відповідних об'єктів кримінально-правового захисту. У багатьох нормах Особливої частини Кримінального кодексу України, що регулюють матеріальні склади кримінальних правопорушень, наголошується на істотній або суттєвій шкоді, яка завдається інтересам суспільства. Одночасно з цим чинне кримінальне законодавство у певних випадках передбачає відповідальність за дії, які тільки ставлять об'єкти перед загрозою заподіяння шкоди.

У судовій практиці при розгляді цивільних і кримінальних справ часто використовуються терміни «школа» і «збитки», проте їхнє значення тлумачать по-різному в джерелах, включаючи наукові. Збитки – це втрати активів або грошей, обумовлені чиймись протиправними діями. У підприємстві і бухгалтерській справі під цим терміном часто розуміють витрати підприємства, що перевищують фактичні доходи. Можна зазначити, що поняття «школа» у законодавстві України є ширшим за поняття «збитки». Школа може бути відшкодована і в грошовій формі, і в натурі, а збитки – лише в грошовій формі, тобто школа завжди включає збитки [3, ст. 20].

У кримінальному праві України загроза заподіяння шкоди є видом наслідків кримінальних правопорушень. Цю категорію використовують як термінологічний інструмент для визначення таких понять, як: «суспільна небезпека кримінального правопорушення», «суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення» тощо.

Поняття суспільно небезпечних наслідків відіграє ключову роль у кримінальному праві, оскільки вказує на можливі наслідки дій або бездіяльності, що можуть посягнути на громадський порядок, суспільство або окремих осіб. Коли вчинок призводить до суспільно небезпечних наслідків, він може бути визнаний кримінальним правопорушенням, і відповідальність за нього може бути покладена на особу, яка його вчинила. Суспільно небезпечні наслідки часто розглядаються в контексті кримінальної відповідальності. Це означає, що для визначення кримінального правопорушення необхідно не лише встановити сам факт вчинення певного діяння, але й визначити наслідки цього діяння, які можуть бути визнані суспільно небезпечними.

Визначення причинного зв'язку між діянням та суспільно небезпечними наслідками становить проблему в кримінальному праві. Щоб діяння було визнане кримінальним правопорушенням, потрібно, щоб між ним і наслідками існував причинний зв'язок, тобто діяння було необхідною і достатньою умовою для настання суспільно небезпечних наслідків. У деяких ситуаціях може бути складно встановити такий зв'язок. Наприклад, у випадку крадіжки, коли потерпілий зазнав моральної шкоди, може бути складно визначити, чи була ця школа наслідком саме крадіжки, чи інших обставин [4, ст. 112-114].

Підбиваючи зазначене, можна зробити висновок, що найважливіша соціальна властивість кримінального правопорушення — його суспільна небезпечність — полягає в тому, що діяння (дія чи бездіяльність) посягає на суспільні відносини, охоронювані кримінальним законодавством, викликає в них певні негативні зміни (школа, збиток). Механізм порушення об'єкта (суспільних відносин) і заподіяння йому шкоди може бути різним: в одних випадках негативному, руйнівному впливу піддається суб'єкт суспільних відносин; у других — благо, яке охороняється правом і у зв'язку з яким існують дані відносини (це насамперед майнові кримінальні правопорушення); у третіх — розривається соціальний зв'язок між суб'єктами відносин (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей) тощо. В усіх цих випадках об'єкту кримінально-правової охорони заподіюється школа, що і є наслідком кримінального правопорушення.

Отже, поняття суспільно небезпечних наслідків відіграє провідну роль у визначенні кримінальної відповідальності. Ця ознака надає кримінальному правопорушенню об'єктивний характер, відображаючи його можливий вплив на суспільство.

Література:

1. Гришук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак. закл. вищ. освіти. Видання 2-ге, змінене і доповнене. Львів, 2019. 666 с.
2. Гритенко О.А.; Ульянова Т.О. Правова система: теорія і практика. Південноукраїнський правничий часопис. 2016 С. 71-74.

3. Подколзін І. В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України: автореф. дис. здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». К., 2010. С. 20

4. Кулик О.Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. К. : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

Ястремська Владислава Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Підстави кримінальної відповідальності організатора

Основною умовою визнання особи організатором є те, що вона організувала або керувала скоєнням кримінального правопорушення або його підготовкою. Також організатором може бути особа, яка створила організовану групу чи злочинну організацію, або керувала нею, або забезпечувала фінансування або організувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (відповідно до ч. 3 ст. 27 ККУ).

Організатор організованої групи чи злочинної організації несе кримінальну відповідальність за всі скоєні ними правопорушення, якщо вони були об'єктом його умислу. Згідно з ч. 2 ст. 29 ККУ, кваліфікація дій інших учасників, таких як організатори, підбурювачі та пособники, вимагає посилання на відповідну частину ст. 27. Такий підхід також використовується у практиці правозастосування [7].

Кримінальна відповідальність організатора розглядається з різних позицій науковців. Наприклад, В. Качалов [2], який виступає за самостійну відповідальність співучасника, стверджує, що «кожен співучасник несе відповідальність не за діяння виконавця, а за своє власне». Проте в майбутньому він відмовляється від цієї позиції та не погоджується з Кваша О.О., [3], яка вважає, що «для кожного співучасника закон визначає час виконання ним своєї юридичної ролі». Таким чином, час вчинення правопорушення організатором, підбурювачем чи пособником визначається часом виконання передбаченої кримінальним законом дії або бездіяльності, тобто моментом вчинення особою відповідних організаторських, підбурювальних чи пособницьких дій. Кожен співучасник несе відповідальність лише за діяння, які він вчинив особисто.

Багато кримінально-правових підручників вказують на те, що мотиви співучасників можуть бути або спільними, або різними. Отже, різні теорії визнають правильні підходи до визначення відповідальності співучасників. Щодо акцесорної природи співучасті, важливим є положення, що відповідальність співучасників повинна виникати лише у випадку, коли доведено, що виконавець вже скоїв правопорушення або розпочав його вчинення. Це впливає з самої суті співучасті у правопорушенні, розглядуваної як умисного об'єднання кількох осіб у вчиненні умисного правопорушення.

Спільна участь передбачає принаймні двох осіб, один із яких здійснює об'єктивну сторону правопорушення. Тому важливо визнати, що відповідальність співучасників залежить від поведінки виконавця, що впливає з акцесорних властивостей співучасті. Зазначимо, що згідно з ч. 4 ст. 29 Кримінального кодексу, якщо виконавець вчинив незавершене кримінальне правопорушення, наприклад, якщо його дії були зупинені на етапі готування чи замаху, інші співучасники несуть кримінальну відповідальність за участь у незавершеному правопорушенні [7].

Отже, в Україні, відповідно до Кримінального кодексу, кримінальна відповідальність організатора може виникнути на підставі таких підстав:

1. Організація злочинної групи або організації:

- організатор відповідає за створення чи керівництво злочинною групою чи організацією.

2. Участь у кримінальному правопорушенні:

- якщо організатор особисто бере участь у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, на нього може бути покладена кримінальна відповідальність за це правопорушення [4, с. 544].

3. Підбурювання до злочину:

- організатор може бути притягнутий до відповідальності за підбурювання інших осіб до вчинення кримінального правопорушення.

4. Надання засобів чи інформації:

- якщо організатор надає засоби чи інформацію для вчинення кримінального правопорушення, він може бути притягнутий до відповідальності.

5. Фінансування злочинної діяльності:

- якщо організатор забезпечує фінансування для вчинення кримінальних правопорушень, його може чекати кримінальна відповідальність.

6. Керівництво злочинною спільнотою:

- якщо організатор виступає в ролі керівника злочинної спільноти, він може бути притягнутий до відповідальності за дії цієї групи.

Відповідно до чинного законодавства, організатор може бути притягнутий до кримінальної відповідальності на цих підставах.

Література:

1. Вознюк А.А. Додаткові види співучасників у теорії українського кримінального права. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014. № 2 (33). С. 78-81.

2. Качалов В.В. Співучасть у злочині: поняття, види та форми. К. : Вид-во Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 184 с.

3. Кваша О.О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 467 с.

4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів юридичних вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Банківський та ін. : за ред. П.С. Матишевського та ін К. : Юрінком Інтер. 2019. 496 с.

5. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. X. : Право, 2023. 723 с.

6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. X. : Право, Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін., 2013. 376.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

8. Луценко Ю.В., Арешонков В.В. Вплив організованої злочинності на світову безпекову політику, що викликана пандемією Covid-19. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2022. № 1, С. 78-86.

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

Данилюк Юлія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Проблеми правового регулювання видобутку бурштину в Україні

Бурштинова промисловість в Україні з роками набуває все більшої популярності, що стає підставою для пошуку нових родовищ та створення підприємств, установ, організацій, які займалися б його видобутком та переробкою. Натомість, одразу зауважуючи, з моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави процес розвитку промисловості із видобутку бурштину в Україні дещо призупинився.

Особливістю українського бурштину є його висока якість. Зокрема, український бурштин містить підвищений вміст бурштинової кислоти – до 6,84%, що значно перевищує цей показник серед інших північних та східних державах Європи. Він унікальний за своїми кольорами, в Україні є такі відтінки бурштину, як: медово-жовтий, оранжево-жовтий, оранжево-червоний, рожевий, вишнево-червоний, зелений, зеленувато-жовтий та інший бурштин.

Необхідною умовою для розвитку бурштинової галузі в Україні є надійний фундамент – законодавча основа. Загальний порядок регулювання відносин у сфері вивчення, видобування і реалізації бурштинової сировини здійснюється відповідно до Конституції України, кодексів України – Про надра, Земельного, Лісового, Кримінального, низкою законів України (які будуть зазначені нижче), підзаконними нормативно правовими актами, прийнятими на їх виконання. Зокрема, згідно зі ст. 13 Конституції України надра – це об'єкт права і власності українського, якими володіє український народ і окремі його представники. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади, органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією [5].

Проте, як виявилось, цієї нормативної бази стало замало і постала низка нагальних проблем правового регулювання, які, в першу чергу, мали б врегулювати питання:

- створення національної програми розвитку бурштинової галузі;
- незаконного видобутку бурштину;
- підняття бурштинової галузі до її світового рівня;
- екологічних для навколишнього природного середовища і соціально-економічних наслідків для територій видобутку бурштину тощо.

Основним напрямом використання бурштину є ювелірно-виробна галузь. З нього виготовляються різного роду як ювелірні, так і декоративні вироби. Постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827 бурштин внесений до переліку корисних копалин загальнодержавного значення як ювелірна сировина (дорогоцінне каміння), що юридично підтверджує його цінність і унікальність [3]. Відповідно на бурштин як дорогоцінне каміння поширюються і положення Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 року.

Зважаючи на це, можна було б припускати, що в Україні існують всі передумови для ефективного та прогресивного розвитку відповідної галузі економіки, пов'язаної з видобуванням, обробкою та реалізацією бурштину й виробів із нього, як на національному, так і на світовому ринках, що суттєво збагатило б нашу країну. Натомість, згідно зі статистичними даними, висвітлених на сайті Державної служби геології та надр, темпи зростання видобувної промисловості бурштину, почали зростати лише із 2019 року. Зокрема, за 2019 рік було видобуто 2819 кілограмів бурштину, у 2020 році – 6354 кілограми, у 2021 році – 19466 кілограмів, і в 2022 році – вже 24174 кілограми [6]. Проте, як зазначалося вище, із

початком повномасштабного вторгнення, ця промисловість і деякій мірі призупинила свою діяльність.

Кримінальним кодексом України, а саме статтею 240-1, передбачено кримінальну відповідальність (зокрема і з позбавленням волі) за незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину. Вже за три місяці 2024 року до Єдиного державного реєстру судових рішень внесено два обвинувальні вирокі за вказаною статтею (справа № 572/2914/22, справа №949/1533/23). У 2023 році судами було винесено близько 30 обвинувальних вироків на підставі ст. 240-1 КК України [1]. Тенденція незаконного видобутку бурштину поширюється на північно-західну частину України, оскільки саме там знаходяться найбільші родовища цієї корисної копалини.

Також передбачена і адміністративна відповідальність за порушення вимог видобутку корисних копалин, статтею 58-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Вищевказані кодекси були доповнені цими статтями на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» від 19.12.2019 № 402-IX. Цим Законом врегульовано відносини щодо користування надрами з метою видобування бурштину, припинення незаконного видобування бурштину, забезпечення охорони навколишнього природного середовища під час видобування бурштину та рекультивациі порушених земель. Встановлено кримінальну відповідальність за незаконне видобування бурштину, а так само збут, придбання, зберігання, передача, пересилання, перевезення, переробку бурштину, законність походження якого не підтверджується відповідними документами, а також адміністративну відповідальність за видобування корисних копалин з використанням обладнання, яке не пройшло відповідно до закону обов'язкову сертифікацію. На підставі цього Закону були внесені законодавчі зміни щодо надання бурштинових надр у користування, що стало поштовхом для збільшення обсягів видобутку бурштину в Україні [2].

Отже, Закон № 402-IX вже здійснив вагомий внесок у правове регулювання відносин, пов'язаних із видобуванням бурштину, зокрема, закріпивши на законодавчому рівні адміністративну та кримінальну відповідальності за його незаконне видобування. Натомість, вважаємо за необхідне на місцях значних родовищ бурштину посилити діяльність підрозділів національної поліції та територіальних органів Державної екологічної інспекції України, які забезпечували б недопустимість здійснення незаконної видобувної діяльності.

Важливим також є державне фінансування добувної та переробної діяльності, шляхом створення національної програми розвитку бурштинової галузі.

Для підняття бурштинової галузі до її світового рівня варто навчитись не лише видобувати сировину, а й переробляти її у якісні товари, які мали б попит як на національному ринку, так і на світовому. Удосконалення цієї галузі можливе шляхом запозичення досвіду в прибалтійських країнах, а також укладення із цими державами договорів у видобувній сфері.

Ще однією проблемою правового регулювання виступає відведення землі під видобуток бурштину. Адже, як відомо, поклади бурштину розміщуються на землях лісового фонду, і вилучити їх та змінити цільове призначення можливо лише за відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України. А, як відомо, ця процедура є надто не простою і потребує значних зусиль.

Відповідно зі збільшенням ліцензійних, законних організацій, підприємств тощо, які спеціалізувалися б на видобутку бурштину, збільшувалася б кількість робочих місць у видобувних регіонах, що потягнуло б за собою підвищення соціально-економічного рівня життя населення такої території.

З усього вищевказаного варто зробити висновок, що елементами забезпечення законності у сфері видобування та переробкою бурштину можуть бути чітке розподілення повноважень щодо охорони вказаної діяльності між органами державного і самоврядного контролю на місцях; створення ефективної та прозорої процедури відведення земель під видобуток сировини; запровадження спрощеної системи оподаткування за видобуток бурштину; надання державної підтримки щодо впровадження нових технологій по видобутку

бурштину та очищення земель після такого видобування; посилення вимог екологічної безпеки навколишнього природного середовища та безпеки під час видобування цієї сировини; а також невідворотності відповідальності за порушення відповідного законодавства.

Література:

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин : Закон України від 19.12.2019 № 402-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. № 20. ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-20#n64>
3. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення : постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>
4. Рудько Г.І. Родовища бурштину України та перспективи їх освоєння. *Мінеральні ресурси України*. 2017. № 2. С. 18-21. URL : <https://mru-journal.com.ua/index.php/mru/article/view/182/171>
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4976>
6. Державна служба геології та надр. Обсяг легального видобутку бурштину зростає. 2023. URL : <https://www.geo.gov.ua/obsiah-lehalnoho-vydobutku-burshtynu-zrostaie/>

Дрогайцева Ірина Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості охорони праці в державних установах

Охорона праці в державних установах має свої особливості, зумовлені специфікою діяльності та організаційною структурою цих установ. Державні установи, як правило, не здійснюють виробничої діяльності, проте їхні працівники можуть підпадати під вплив різноманітних шкідливих та небезпечних факторів, пов'язаних з умовами праці.

Основними завданнями охорони праці в державних установах є створення безпечних умов праці для працівників, запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням та аваріям на виробництві. Для цього керівництво установ повинно створити належну систему управління охороною праці, яка включає організаційні, технічні, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні та інші заходи [1].

Особливу увагу необхідно приділяти забезпеченню належного стану приміщень та обладнання, що використовується працівниками. Це стосується як безпосередніх робочих місць, так і допоміжних приміщень (коридорів, сходових кліток, санітарних вузлів тощо). Необхідно своєчасно проводити ремонтні роботи, забезпечувати належне освітлення, опалення, вентиляцію та кондиціонування приміщень.

Важливим аспектом охорони праці в державних установах є навчання та інструктажі з питань безпеки праці. Усі працівники повинні проходити відповідне навчання, щоб бути ознайомленими з вимогами безпеки та правилами поведінки на робочому місці, вміти діяти в надзвичайних ситуаціях.

Окрему увагу слід приділяти питанням пожежної безпеки, оскільки державні установи часто розміщуються в багатоповерхових будівлях з великою кількістю працівників та відвідувачів. Необхідно забезпечити наявність систем пожежної сигналізації, засобів пожежогасіння, евакуаційних виходів та проводити регулярні навчання з питань пожежної безпеки.

У державних установах також важливо дотримуватися вимог щодо забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов праці, зокрема: забезпечення працівників питною водою, організації місць для прийому їжі, наявності комор для зберігання особистих речей тощо [2].

Продовжуючи розглядати особливості охорони праці в державних установах, варто звернути увагу на питання організації медичного обслуговування працівників.

У державних установах, як правило, відсутні власні медичні пункти, проте роботодавець зобов'язаний забезпечити працівників медичним обслуговуванням шляхом укладання договорів зі спеціалізованими медичними закладами. Це дозволяє проводити обов'язкові періодичні медичні огляди працівників, виявляти професійні захворювання на ранніх стадіях та здійснювати відповідні лікувально-профілактичні заходи.

Ще однією особливістю охорони праці в державних установах є необхідність забезпечення належного рівня безпеки праці для відвідувачів та інших сторонніх осіб, які можуть перебувати на території установи. Це передбачає організацію безпечних маршрутів руху, наявність відповідного інформаційного забезпечення, дотримання вимог протипожежної безпеки тощо.

У час повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України державні установи зіткнулися з новими викликами в галузі охорони праці. Забезпечення безпеки працівників стало пріоритетним завданням, яке вимагає ретельного планування та швидкого реагування на мінливі умови.

Перш за все, важливо створити ефективну систему оповіщення про загрозу та евакуації персоналу. Державні установи повинні мати чіткі інструкції та плани дій на випадок повітряних тривог, обстрілів чи інших загроз. Працівники мають бути навчені правилам поведінки в надзвичайних ситуаціях та шляхам евакуації. Необхідно призначити відповідальних осіб, які будуть координувати евакуацію та надавати першу допомогу в разі необхідності.

Другим важливим аспектом є забезпечення укриттів та сховищ для персоналу. Державні установи повинні мати доступ до безпечних приміщень, які можуть захистити працівників від обстрілів та інших загроз. Ці приміщення мають бути обладнані необхідними засобами захисту, такими як протигази, аптечки першої допомоги та запаси питної води та їжі.

Крім того, слід звернути увагу на психологічний стан працівників. Війна та постійна загроза для життя можуть спричинити стрес, тривогу та емоційне виснаження. Державні установи повинні забезпечити доступ до психологічної підтримки та консультацій для своїх працівників. Також важливо створити атмосферу взаємопідтримки та розуміння, в якій працівники зможуть відкрито обговорювати свої страхи та переживання.

Необхідно також забезпечити безперервність роботи державних установ у разі евакуації чи переміщення. Це може включати впровадження віддаленої роботи, створення резервних копій важливих документів та даних, а також розробку альтернативних планів роботи на випадок евакуації [3].

Нарешті, державні установи повинні тісно співпрацювати з місцевими органами влади, силовими структурами та службами порятунку для забезпечення скоординованої та ефективної реакції на надзвичайні ситуації. Регулярні навчання та тренування допоможуть підготувати персонал до дій в умовах загрози та мінімізувати ризики.

Література:

1. Про охорону праці : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
2. Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>
3. Рекомендації щодо організації охорони праці в умовах воєнного стану - Державна служба України з питань праці. URL : <https://dsp.gov.ua/rekomendatsii-shchodo-orhanizatsii-okhorony-pratsi-v-umovakh-voiennoho-stanu/>

Візняк Алевтина Василівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Правові проблеми утилізації відходів під час дії воєнного стану в Україні

Протягом останніх років можна спостерігати збільшення уваги до вирішення екологічних проблем суспільства. Так, зростає роль таких питань, як: «переробка», «сортування», «повторне використання» різних типів відходів тощо. Відходи – це прямий наслідок деструктивної господарської діяльності людини: щодня людина продукує близько 1 кг твердих побутових відходів, крім того, значна кількість відходів виробляється також на вітчизняних підприємствах та інших установах, тим самим забруднюючи довкілля. Більшість відходів, які є результатом діяльності людини, не переробляються, а відправляються на сміттєві полігони, де зберігаються протягом багатьох років, отруюючи тим самим довкілля. Лише незначна їхня частина відправляється на утилізацію, у процесі чого, видозмінюючись, може бути використана, зокрема, для виробництва корисної продукції. Утилізація відходів – нове явище для України, яке сьогодні ще не є достатньо поширеним: на жаль, лише 7–8% твердих побутових відходів в Україні утилізується, тоді як у країнах Європейського Союзу – близько 60% [1]. Протягом останніх років в Україні активно розробляються заходи з метою вдосконалення наявних підходів до утилізації різних типів відходів, однак внаслідок початку повномасштабної війни виникла низка проблем, зокрема – правового характеру, які стають причиною недостатніх обсягів та недостатньої якості утилізації відходів в Україні. Тому, враховуючи сучасний стан цієї проблеми, виникає необхідність його детального розгляду.

Утилізація являє собою використання відходів як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів. Утилізація відходів є одним із найбільш ефективних способів вирішення проблеми з відходами в Україні, зокрема – за рахунок скорочення викидів у навколишнє середовище шкідливих речовин від відходів, які піддаються утилізації, що позитивно впливає на довкілля та сприяє його відновленню, а також за рахунок отримання економічної вигоди у якості додаткового джерела певної корисної продукції, що зможе задовольнити потреби народного господарства, а також вплинути на зниження собівартості одержуваної у процесі утилізації продукції. Відповідно утилізація відходів позитивно впливає на довкілля, сприяючи вирішенню екологічних проблем, а також позитивно впливає на економіку, оскільки дає можливість створити дешеву продукцію, яка після буде задовольняти певні потреби народного господарства. Усе це робить утилізацію відходів корисною для сучасної України з екологічної та економічної точки зору [2].

Правове регулювання сучасних питань, пов'язаних з утилізацією відходів в Україні, здійснюється шляхом використання наступних нормативно-правових актів, у яких містяться основні аспекти утилізації відходів:

- Закон України «Про управління відходами» [3];
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4];
- Розпорядження Кабінету Міністрів України;
- Директиви Європейського Союзу тощо.

Характерною рисою сучасного правового регулювання утилізації відходів в Україні є поступове впровадження європейських норм, зокрема – у вигляді Директив Європейського Союзу, що є складовою інтеграції українського права у контексті євроінтеграційних процесів. Окрім цього, прийнято низку регіональних програм та концепцій розвитку, які містили окремі положення, пов'язані з утилізацією відходів. Разом з тим, якщо до початку повномасштабного вторгнення правова база регулювання утилізації поступово вдосконалювалась відповідно до європейських норм, то під час повномасштабної війни виникла низка проблем та викликів, що унеможливили цей процес [5].

Під час воєнного стану з'явилась велика кількість відходів не лише з приватних домогосподарств та суб'єктів господарювання різних галузей, але й тих відходів, які є результатом певних об'єктів інфраструктури, які зазнали руйнувань внаслідок дій ворога. На жаль, кількість таких відходів є величезною, і не лише на лінії зіткнення, але й у містах і населених пунктах далеко від лінії фронту. Усе це створює нові виклики для концепції утилізації відходів в Україні. Для того, щоб частково вирішити це питання, було видано Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». Утилізація відходів від руйнувань у такому випадку зазначається, як один з різновидів операцій з поводження з відходами від руйнувань. Характер утилізації відповідає її визначенню, наданому попередньо – використання відходів у якості вторинних матеріальних або енергетичних ресурсів. Однак у Постанові не зазначається те, яким чином має здійснюватися утилізація відходів та хто саме має відповідати за її реалізацію. Відповідно, на сьогодні правове регулювання питань утилізації відходів в умовах воєнного стану перебуває на недостатньому рівні [6].

Частково особливості здійснення утилізації відходів зазналися у Законі України «Про відходи» – сутність утилізації, економічне забезпечення заходів щодо утилізації відходів, стимулювання заходів щодо утилізації тощо. Проте не зазначалось те, яким саме чином має здійснюватися утилізація відходів в Україні. Водночас наразі Закон втратив чинність, замість нього було запроваджено Закон України «Про управління відходами», який, у свою чергу, містить положення, які свідчать про відмову від використання терміна «утилізація», замість чого в різних сферах поводження з відходами це поняття застосовується по-різному, що створює низку додаткових проблем, оскільки, зокрема, у попередній постанові йдеться мова саме про утилізацію [7; 3].

Зважаючи на це, основні правові проблеми утилізації відходів під час дії воєнного стану в Україні мають наступний вигляд [8]:

- Відсутність належного правового регулювання утилізації в цілому;
- Відсутність належного контролю за здійсненням процесів утилізації відходів відповідальними сторонами;
- Відсутність державного контролю за утворенням відходів та поводженням з ними;
- Нечітке виділення сутності поняття «утилізація» та сфер його використання – наявність різних понять у нормативно-правових актах, які використовуються для позначення цього терміну, що створює низку складнощів;
- Відсутність закону про вторинні матеріальні ресурси;
- Недостатній контроль органів державної влади щодо виконання нормативно-правових актів з поводження з відходами тощо.

Таким чином, наразі спостерігаються суттєві правові проблеми, які негативно впливають на утилізацію відходів в Україні. Недостатнє правове регулювання утилізації відходів в подальшому може викликати все більше складнощів, пов'язаних з безпосереднім процесом утилізації, тим самим погіршуючи екологічну ситуацію, яка за умов повномасштабної війни є кризовою. Тому існує необхідність усунення наявних правових проблем, що дозволить вдосконалити реалізацію утилізації відходів в Україні.

Література:

1. Як організувати виробництво енергії з відходів? URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/10/4/705056/>
2. Корнієнкова К., Проценко О. Правове регулювання поводження з відходами в Україні та Європейському Союзі. Підприємництво, господарство і право. Випуск №11. 2019. С. 183-186
3. Про управління відходами : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>

4. Про охорону навколишнього середовища : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

5. Кулакова В. Д. Правові проблеми утилізації відходів. *Молодий вчений*. Випуск №11 (63). 2018. С. 117-121.

6. Про затвердження Порядку поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків, та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова КМУ. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/КР221073?an=244>

7. Про відходи : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр#Text>

8. Білявський О. О. Проблеми утилізації твердих побутових відходів в Україні та методи їх вирішення. URL : <http://sedu.kneu.edu.ua/article/view/285868/279926>

Капура Андрій Андрійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Організаційно-правові проблеми соціального розвитку села, поліпшення життєвого рівня селян і захисту їхніх прав

У найближчій перспективі близько третини населення України буде проживати в сільських місцевостях, більшість з них буде зайнята у сфері сільського господарства. Село не лише забезпечує державу продовольством, а й зберігає матеріальні, культурні, моральні цінності та традиції минулих поколінь. У селах сконцентрована значна частина соціально-економічного потенціалу суспільства. Тому ставлення до селянина є важливим фактором цивілізованості будь-якого суспільства.

Досвід сучасного реформування аграрного сектора економіки показує, що проста реорганізація державних та колективних сільськогосподарських підприємств та приватизація землі не розв'язують проблем насичення ринку продовольчими товарами. Ефективне виробництво сільськогосподарської продукції потребує державних програм, спрямованих на формування повноцінного життєвого середовища, задоволення економічних та соціальних потреб сільського населення, розвиток сільських територій та інфраструктури, збереження сільських поселень тощо. Аграрний протекціонізм – це система державних заходів, метою яких є стимулювання розвитку національного сільськогосподарського сектору, захист інтересів на зовнішніх і внутрішніх ринках та покращення рівня життя сільського населення.

Аграрний сектор зіткнувся з підвищеним рівнем ризику у своїй виробничій діяльності. Загальноприйнята міжнародна практика підкреслює, що без державного втручання, яке б спрямовувалося на захист економічних інтересів агровиробників та надавало б підтримку виробничим та соціальним сферам, аграрна галузь не може працювати належним чином. Повний контроль над виробничими процесами в аграрному секторі неможливий, навіть з використанням передових наукових та технічних рішень. Державна підтримка є критично важливою, враховуючи внесок сільських територій у демографічний розвиток країни та унікальність сільського способу життя. Наприклад, для країн Європейського Економічного Співтовариства процвітання аграрного сектору обходиться в 40 мільярдів євро щороку. У двадцяти чотирьох розвинутих країнах, що входять до Організації з економічного співробітництва та розвитку, фермери отримують приблизно 40% своїх доходів у формі державних субсидій та завищених урядом цін на закупівлю аграрної продукції. В окремих випадках такі доходи можуть становити до 80%.

Сучасний етап реформування аграрних відносин в Україні характеризується погіршенням фінансового стану та зниженням платоспроможності сільськогосподарських і агропромислових товаровиробників, недосконалістю кредитно-фінансової системи тощо. Це призводить до того, що із 7,8 млн працездатних осіб, які мешкають у сільській місцевості, 1,6 млн з них безробітні, а 1,9 млн зайняті лише в особистих селянських господарствах. Реальні доходи селян практично не зростають, а їх головним джерелом є низькопродуктивна праця в особистих підсобних господарствах. За рівнем середньомісячного заробітку, який становить лише 48,6% середнього рівня заробітної плати у виробничих галузях, сільське господарство посідає останнє місце. Практично не відновлюється діяльність підприємств і закладів сфери обслуговування, а оновлення матеріальної бази соціальної інфраструктури припинилося. Наслідком цього є критична соціально-демографічна ситуація на селі, яка проявляється у зростанні обезлюднення сіл, зменшенні народжуваності та переважанні кількості померлих над народженими. Таким чином, соціальне відродження села та підвищення ефективності аграрного виробництва є взаємопов'язаними процесами. Отже, збереження і розвиток сільських територій та повноцінне відтворення українського народу повинні стати головними пріоритетами державної аграрної політики.

Відображенням зусиль держави у сфері соціального розвитку сільських територій стали укази Президента України, зокрема від 20 грудня 2000 року «Про Основні засади розвитку соціальної сфери села» та від 15 липня 2002 року № 640 «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села». Ці документи окреслюють низку заходів для соціальних змін у сільській місцевості, включаючи:

- розширення можливостей працевлаштування для сільських жителів у аграрних підприємствах різноманітних форм власності та у приватних селянських господарствах, зокрема через збільшення виробництва аграрної продукції, її обробки та зберігання, а також розвиток різних видів діяльності в сільській місцевості;
- підняття продуктивності праці та заробітної плати працівників аграрного сектору, впровадження науково-обґрунтованих норм праці;
- оптимізація використання трудових ресурсів та часу;
- відновлення та створення нових соціально-культурних закладів у сільських населених пунктах, запобігання їх закриттю;
- збільшення обсягів будівництва житла за допомогою спеціальних програм підтримки;
- розширення будівництва інженерних мереж та споруд, особливо у регіонах з обмеженими місцевими ресурсами питної води та енергії, та розвиток інфраструктури водото- та газопостачання для ефективнішого використання наявних магістралей;
- створення умов для розвитку сфери платних послуг у сільській місцевості.

Законодавчі та нормативно-правові акти України, зокрема Закон від 17 жовтня 1990 року «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», мають на меті юридично забезпечити виконання визначених напрямів аграрної реформи та соціального розвитку сільських територій. Проте, через декларативний характер цього Закону, виникла потреба у прийнятті додаткових підзаконних актів, включаючи згадані укази, для його практичної реалізації.

Література:

1. Гафурова О.В. Організаційно-правові проблеми соціального розвитку села, поліпшення життєвого рівня селян і захисту їхніх прав: монографія / за заг ред. В.І. Семчика, П.Ф. Кулиничка. К. : Ред. журналу «Право України», 2012. С. 194.
2. Про Основні засади розвитку соціальної сфери села : Указ Президента України від 20.12.2000 р. № 1356/2000. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000#Text>
3. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України від 17.10.1990 р. № 400-ХІІ : станом на 04 листоп. 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12#Text>

4. ZakonOnline. Указ № 640/2002 від 15.07.2002 Про першочергові заходи щодо підтримки. Аналітично-правова система ZakonOnline. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/218685__218750

*Конончук Богданна Ростиславівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Адаптація трудового законодавства до умов воєнного стану: зміни в нормативному регулюванні робочого часу та часу відпочинку

В умовах воєнного стану, особливу увагу приділяють змінам у нормативному регулюванні робочого часу та відпочинку працівників. Ці зміни є важливими не тільки для забезпечення обороноздатності та безпеки країни, але й для збереження прав та інтересів працівників. Вони стосуються тривалості робочого дня, режиму роботи, порядку надання відпусток, а також особливості відпочинку та відновлення працівників і спрямовані на максимальне забезпечення потреб національної оборони, водночас забезпечуючи права працівників.

Адаптація трудового законодавства України до умов воєнного стану відображена у Законі України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який діє виключно на період воєнного стану [1].

Особливу увагу приділено змінам в регулюванні робочого часу та відпочинку. Можна зазначити на деякі особливості встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку в умовах воєнного стану: у період дії воєнного стану тривалість робочого дня може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури. Для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, тривалість робочого часу в період дії воєнного стану не може перевищувати 40 годин на тиждень [2, с. 122]. Варто зазначити, що норма про збільшення тривалості робочого часу не є імперативною, тобто це є право, а не обов'язок. Якщо роботодавець обґрунтовує в наказі бажання збільшити тривалість робочого часу, то відповідно він це право може реалізувати, але не зобов'язаний [1].

Що стосується збільшення тривалості робочого дня до 60 годин для працівників об'єктів критичної інфраструктури, я вважаю, що це доцільно в умовах, яких перебуває сьогодні наша держава. Таке збільшення може бути виправданим, коли йдеться про забезпечення безпеки країни, її обороноздатності та неперервності важливих для життя суспільства процесів. Водночас, це має бути рішення, що приймається з розумінням відповідальності, з належними заходами щодо моніторингу здоров'я та благополуччя працівників, а також з можливістю адекватного відпочинку та ротатії, щоб уникнути вигорання та забезпечити їхню ефективність у довгостроковій перспективі.

Крім цього, з робочим часом безпосередньо пов'язаний і час відпочинку працівників. Законом регулюється питання відпустки в період воєнного стану, особливості надання відпусток, дозволяючи їх обмеження чи перенесення на період після воєнного стану. Зокрема відповідно до статті 12 згаданого закону, роботодавець вправі обмежити щорічну основну відпустку 24 календарними днями за поточний рік. Працівникам, задіяним на об'єктах критичної інфраструктури, можуть відмовити у відпустках, окрім певних винятків.

Особливості регулювання порядку надання та використання відпусток також передбачені статтею 24 Закону України «Про відпустки», яка зазначає, що у разі звільнення працівника у період дії воєнного стану йому виплачується грошова компенсація [3]. Цей законодавчий акт відіграє ключову роль у забезпеченні збалансованого підходу до врегулювання трудових відносин в екстраординарних умовах, гарантуючи захист прав

працівників та водночас дозволяючи роботодавцям ефективно адаптуватися до викликів, що стоять перед країною в період воєнного стану.

На нашу думку, скасування вихідних і святкових днів – досить радикальний крок, який може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, в умовах воєнного стану, таке рішення може сприяти більш ефективному використанню ресурсів та прискоренню необхідних процесів, що є критично важливим для підтримки життєздатності країни. З іншого боку, важливо зберігати баланс між роботою та відпочинком, оскільки постійна праця без можливості відновлення може призвести до зниження продуктивності, погіршення здоров'я працівників і зростання соціального напруження.

Новіков Д.О. аналізує проблеми реалізації трудових прав в умовах воєнного стану та зазначає, що Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» значною мірою лібералізує положення трудового законодавства у багатьох напрямках. Автор, зокрема, аналізує всі зміни в умовах воєнного стану, пов'язані з положеннями про регулювання робочого часу та відпочинку і на цій підставі зазначає, що конкретні норми суттєво зменшують трудові стандарти праці та не сприяють заохоченню роботодавців утримувати на своїх підприємствах якісних спеціалістів [4, с.83].

Також підкреслено, що для працівників даним нормативно-правовим актом не створено жодного юридичного інструменту, жодної підстави для того, щоб продовжувати трудову діяльність на території України. Таким чином, розглянуті зміни трудового законодавства у період воєнного стану він не може назвати вдалим. Автор приходять до висновку, що зі зниженням рівня праці держава не дає громадянам реальних гарантій щодо виплати заробітної плати та збереження роботи. Роботодавці в цій ситуації, будь то приватні чи державні установи, незабаром зіткнуться з катастрофічними наслідками на ринку праці та не зможуть задовольнити попит на працівників, особливо тих, хто має відповідну кваліфікацію [4, с.84].

Отже, виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану нормативне регулювання робочого часу та відпочинку працівників зазнає значних змін, що є критично важливим для забезпечення не тільки національної безпеки та обороноздатності країни, але й для захисту прав та інтересів самих працівників. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» є основним нормативним актом, що регулює ці аспекти, встановлюючи правові рамки для адаптації трудових відносин до екстремальних умов. Важливим аспектом є забезпечення балансу між необхідністю мобілізації робочої сили для потреб оборони та забезпечення належних умов праці та відпочинку для працівників. Такий підхід допомагає забезпечити, що заходи, запроваджені під час воєнного стану, залишаються пропорційними, обмеженими за часом та спрямованими на захист загальних інтересів держави та її громадян.

Література:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2023 року № 2136-IX. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Цесарський Ф.А. Особливості регулювання трудових правовідносин під час воєнного стану в Україні Features Of Regulation Of Labor Relations During Martial Law. Міжнародний науковий журнал «ІНТЕРНАУКА». 2023. С.120-122.
3. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 року № 504/96-ВР. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/504/96-%D0%B2%D1%80>
4. Новіков Д.О. Проблеми реалізації трудових прав в умовах воєнного стану. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми приватного та публічного права». Харків, 2022. С.83-84.

*Лемешова Катерина Дмитрівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові особливості діяльності фермерських господарств під час дії воєнного стану

З початку повномасштабного вторгнення країни-агресорки на територію нашої держави та введенням воєнного стану в Україні правові аспекти фермерських господарств набувають особливого значення та уваги. Відповідно до ч.1 ст.1 Закону України «Про фермерське господарство», під поняттям «фермерського господарства» розуміємо форму підприємницької діяльності громадян, що мають у власності або користуванні земельну ділянку та бажають виробляти, переробляти та реалізовувати сільськогосподарську продукцію, з метою отримання прибутку. Відповідно до норм чинного законодавства, фермерське господарство створюється або одним громадянином України, або ж кількома громадянами України, що є родичами або членами сім'ї [1]. У процесі адаптації до умов воєнного стану, певні аспекти також потребують врегулювання новими правовими нормами.

На думку В. Гарбара, ключовими завданнями сучасних фермерських господарств є відтворення виробництва та збуту продукції, ресурсів та капіталу, зниження витрат виробництва; розвиток нових напрямів, зокрема таких як впровадження новітніх технологій, створення стратегічних політичних напрямів; забезпечення оптимальної рентабельності [2]. Як зазначає у своїй статті В. Кудрявцева, відповідно до законодавчо закріпленого визначення, можна стверджувати, що фермерські господарства забезпечують продовольчі потреби населення, що включають і допомогу Збройним силам України шляхом постачання продуктів харчування [3, с. 197]. Фермерські господарства забезпечують вироблення та постачання продуктів харчування, як для цивільних, так і для військових. Тобто, вбачаємо той факт, що у зв'язку із введенням воєнного стану на території нашої країни, завдання фермерських господарств доповнилися і діють у реальному часі. Діяльність фермерських господарств спрямована не лише на покращення економіки нашої держави, але й зменшення залежності від зовнішніх (міжнародних) постачань сільськогосподарської продукції (продуктів харчування).

Щодо формування, діяльності та припинення діяльності фермерських господарств, то у період дії воєнного стану реєстрація договорів, що мають безпосередній стосунок до прав на оренду або суборенду землі для фермерських господарств відбувається на підставі Закону України №2145-ІХ [4] та Закону України №2247-ІХ [5], що передбачають державну реєстрацію договору оренди земельної ділянки за заявою орендодавця. Дана заява складається в електронній формі і в додаток до неї, орендодавець зобов'язаний подати засвідченні копії документів на право постійного користування земельною ділянкою.

Окрім того, Мінагрополітики скасувало додаткові процедури, що стосуються сертифікації насінневого матеріалу, щоб забезпечити сільське господарство належним насінням для посіву на території України. Такий крок допоможе фермерським господарствам розпочати посів без додаткових документальних процедур і забезпечити правильний термін посіву та сходження й збір урожаю. Варто зазначити, що якісний посівний матеріал є одним із ключових чинників для забезпечення й продовольчої безпеки країни в умовах воєнного стану, адже доступ до зовнішніх ресурсів може бути обмеженим. Не менш важливими є також дозвіл на використання сільськогосподарських машин без їх реєстрації, щоб спростити процес виробництва [6].

Звичайно, присутні й технологічні нововведення, а саме: відбувся запуск спеціальної платформи від Мінагрополітики, що спрямована на збір інформації щодо посівної кампанії в реальному часі; а також на сьогодні діє онлайн-платформа для оптимізації логістичних маршрутів аграріїв в умовах воєнного стану.

Для фермерських господарств подібні нововведення є позитивним чинником, оскільки це покращить ефективність роботи (адже на окупованих територіях також знаходиться значна

частина фермерських господарств, які наразі не мають змоги провадити свою діяльність у зв'язку з активними бойовими діями та замінуванням земельних ділянок); окрім того, збільшиться продуктивність та врожайність, а це частково компенсує врожай, який вирощувався на окупованих територіях, тощо. Не менш важливим питанням також виступає і питання фінансової підтримки фермерських господарств, але наразі розробляються стратегії розвитку та діяльності фермерських господарств у післявоєнний період.

Отже, правові особливості діяльності фермерських господарств у період дії воєнного стану мають велике значення у забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави та її економічної стійкості. Зокрема, ряд проведених спрощень у звичних процедурах сільських господарств, що стосуються посіву та використання сільськогосподарської техніки (машин) позитивно вплинуть на розвиток та діяльність фермерських господарств в умовах воєнного стану. Окрім того, технологічні нововведення є одним із позитивних чинників підтримки фермерських господарств – зокрема створення платформ збору та обробки інформації про потреби аграріїв, а також налагодження логістики.

Література:

1. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення : 25.04.2024).
2. Гарбар В. Стратегічні напрями сталого розвитку фермерських господарств. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. УДК: 631. 115.1: 631.016: 303.4. 313. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3421> (дата звернення : 30.04.2024).
3. Кудрявцева В. Господарська діяльність під час воєнного стану на прикладі фермерського господарства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 197-200. URL : http://www.lsej.org.ua/11_2023/44.pdf (дата звернення : 30.04.2024).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 р. №2145-IX. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення : 28.04.2024 р.).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.04.2022 р. №2147-IX. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення : 28.04.2024 р.).
6. Створення фермерського господарства. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Створення_фермерського_господарства (дата звернення : 01.05.2024).

Мазур Вероніка Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові особливості стратегічних напрямів екологічної політики в Україні

У сучасних умовах суспільного прогресу особливу вагу серед пріоритетів національних інтересів України становить гарантування безпечних екологічних умов для життя громадян і суспільства, а також збереження та відновлення природного середовища. Важливість та актуальність права громадян на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище набуває особливої вагомості. Захист та відновлення довкілля, як системи, що забезпечує життєві умови людини, стають невід'ємною складовою важливості з погляду

збереження генофонду українського народу, а також сприяють перспективам економічного та соціального розвитку.

Право людини на чисте довкілля в конституціях сучасних держав вважається правовою підставою юридичного закріплення екологічної функції держави. У сучасній теорії права та конституційній практиці важливе збереження довкілля для сучасних та майбутніх поколінь розглядається, як спільний обов'язок держави, громадянського суспільства та кожної окремої особи. Цей підхід можна охарактеризувати як еколого-правовий імператив, який є загальноновизнаним практично у всіх країнах світу.

Державна політика України у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки ґрунтується на статті 16 Конституції України. Згідно з цією статтею, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [1]. Але перед тим, як зосередити зусилля на вдосконаленні екологічних аспектів нашого життя, необхідно перш за все розібратися в них, відзначаючи одночасно нерозривність загальної екологічної проблеми суспільства.

Реалізація екологічної політики держави повинна базуватися на основних принципах та механізмах соціально-економічного прогресу, орієнтованих на реальну економічну ситуацію та безумовну соціальну відповідальність. Отже, як головні пріоритети влада має визначати найбільш важливі соціальні цінності, такі як забезпечення екологічної безпеки та захист екологічних прав людини, включаючи безпечне життя та здоров'я.

Держава повинна встановлювати систему гарантій та визначати основні принципи права загального використання природних ресурсів для своїх громадян, а також створювати необхідні соціально-економічні умови для взаємодії людини з навколишнім природним середовищем. Це сприяє задоволенню різноманітних потреб громадян, включаючи рекреаційні, оздоровчі, біологічні та інші духовні та майнові інтереси.

Для забезпечення успішної реалізації ефективної екологічної політики в Україні потрібно в основу професійної підготовки фахівців у всіх галузях діяльності (господарській, правовій та екологічній) покласти основні системні принципи сталого розвитку, де основним суб'єктом екологічної політики є держава, оскільки без спільного інтересу неможлива реалізація будь-якої політики. Органи державної виконавчої влади, такі як галузеві міністерства, державні комітети та інші центральні органи, мають ключову роль у прийнятті рішень на національному рівні. Вони регулюють використання, відновлення та розміщення природних ресурсів, забезпечують екологічне обґрунтування доцільності господарських проєктів, організують постійний моніторинг довкілля, проводять екологічну експертизу, контролюють стан довкілля, розвиток природоохоронного виховання й освіти, правової охорони екосистем з метою забезпечення оптимальних умов природокористування та інше [2].

Основні стратегії екологічної політики включають економічні (податкові заходи, санкції, пільги), адміністративно-правові (прийняття законів, указів Президента, розпоряджень уряду, наказів міністерств тощо) та освітньо-інформаційні (використання засобів масової інформації, таких як преса, радіо, телебачення). При формуванні екологічної політики важливо мати розуміння та дотримуватись основних екологічних законів, включають заходи з природоохоронної спрямованості, економічне регулювання та стимулювання природоохоронної діяльності, а також заходи примусового та спонукального характеру [2].

У зв'язку з екологічною ситуацією та важливістю суспільних відносин, пов'язаних з екологією, держава бере на себе роль збалансування та врівноваження інтересів, пов'язаних з екологією. Виконуючи екологічну функцію, вона формує та реалізує державну екологічну політику. А тому основою екологічної політики України є низка принципів та фундаментальних ідей, які мають забезпечити її системність, теоретичну та наукову обґрунтованість, ефективність та практичність у майбутньому.

Державна екологічна політика України виражається у здійсненні екологічної функції держави, яка охоплює регулювання використання природних ресурсів у власності держави та

інших суб'єктів, а також заходи, спрямовані на збереження цих ресурсів та забезпечення стійкого використання з метою запобігання їх вичерпанню та забезпеченні збалансованого взаємозв'язку між екологічними та економічними інтересами суспільства, а також у наданні необхідних гарантій для захисту прав людини на благополучне навколишнє середовище [3, с. 6].

Сучасна державна екологічна політика України базується на законодавстві та відображається у формуванні законодавчої та нормативної бази охорони навколишнього середовища, природокористування та встановленні відповідальності за порушення екологічного законодавства. Також вона передбачає створення спеціальних управлінських та охоронних структур.

Отже, можна зробити висновок, що екологічна політика вимагає широкої екологізації суспільного розвитку та злагодженого поєднання економічних, соціальних та екологічних питань. Також одним із головних аспектів екологічної політики є формування «екологічного типу» особистості, оскільки для вирішення актуальних екологічних проблем сьогодення та майбутнього необхідний не лише вжиток державних і соціальних заходів, але й наявність нового типу особистості, яка бере на себе відповідальність за його майбутнє.

Література:

1. Конституція України: *Верховна Рада України; Конституція України, Конституція*, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: *Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 № 188/98-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. В. Г. Потапенко, А. Б. Качинський [та ін.]; за ред. Ю. М. Скалецького, В. Г. Потапенко. Від практики реалізації природоохоронних заходів до екологічної політики в Україні: шляхи і проблеми: *аналітична доповідь*. 2011. 31 с.

Матійчук Надія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Гармонізація трудового законодавства України з міжнародними стандартами

Трудове законодавство в кожній країні визначає права та обов'язки роботодавців і працівників, а також регулює взаємини між ними. З урахуванням глобалізації та зростання міжнародної співпраці стає очевидним, що гармонізація трудового законодавства з міжнародними стандартами стає не лише актуальною, але й необхідною умовою для забезпечення соціальної справедливості та сталого економічного розвитку. Україна, як країна, що прагне до інтеграції з європейськими та світовими спільнотами, повинна активно сприяти цьому процесу.

Питання трудового законодавства та практику регулювання в країнах ЄС досліджували багато науковців: Р.Я. Бутинська, М.Я. Остап'юк, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, О.М. Уманський та ін. Але дане питання потребує детального аналізу та розкриття, саме через умови інтеграційного процесу, що й зумовило актуальність дослідження.

Кодекс законів про працю України (КЗпП України) є основоположним нормативно-правовим актом, що регулює трудові відносини в Україні. До складу трудового законодавства також входять закони з окремих найбільш важливих інститутів трудового права, зокрема: «Про колективні договори і угоди», «Про охорону праці», «Про оплату праці», «Про

відпустки», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [1]. Спершу може здатись, що законодавство наповнена багатьма регулюючими нормами та все працює належним чином. Проте, висновок Європейської комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі підкреслює необхідність вирішення значних недоліків у трудовому законодавстві країни. Ці недоліки включають необхідність удосконалення системи охорони праці та техніки безпеки, регулювання неофіційного працевлаштування та вирішення питань заборгованості з заробітної плати. Крім того, Європейська комісія вказує на потребу в удосконаленні соціального діалогу та узгодження законодавства України з законодавством ЄС щодо недискримінації у сфері зайнятості [2]. У світлі рекомендацій Європейської комісії стає очевидно, що усунення недоліків у трудовому законодавстві є критично важливим для країни на шляху до європейської інтеграції та встановлення стандартів, які відповідають міжнародним нормам.

Важливим кроком у процесі реформування трудового законодавства та забезпечення ефективної реалізації права на працю в контексті євроінтеграції є прийняття нового Трудового кодексу України, який буде відповідати міжнародним правовим актам. Такий кодекс має:

- по-перше, бути вільним від ідеологічних стереотипів минулого режиму та декларативних норм законодавства радянського періоду. Він повинен відображати сучасні реалії та потреби суспільства;

- по-друге, кодекс повинен враховувати соціально-економічні та культурні процеси сучасності, що включають у себе зміни в організації праці, нові технології та розвиток глобального ринку;

- по-третє, важливо, щоб новий Трудовий кодекс систематизував усі трудові норми та принципи в єдину систему, узгоджену як з національним, так і з міжнародним трудовим правом. Це сприятиме уніфікації та узгодженню норм.

Отже, лише шляхом системних реформ та приведення національного законодавства у відповідність із міжнародними стандартами Україна може досягти прогрес у своєму шляху до європейської інтеграції та забезпечити стабільний розвиток суспільства та економіки.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Трудового кодексу України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/gi00294a>

2. Нарок Т. Стандарти ЄС при регулюванні робочого часу та часу відпочинку, 2023 URL: <https://jurfem.com.ua/standarty-yees-robochyy-chas-vidpochynok/>

Микулець Микола Іванович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Законодавство про працю як інструмент боротьби із тіньовою економікою

Тіньова економіка є серйозною проблемою для будь-якої держави, адже вона негативно впливає на економічний розвиток, соціальний захист громадян та ефективне функціонування ринків. Законодавство про працю може стати ефективним інструментом у боротьбі з неформальною зайнятістю та детінізації економіки. Актуальність цієї проблематики підкреслюється численними дослідженнями вчених та експертів як в Україні, так і за кордоном.

Питанням ролі трудового законодавства у детінізації економіки присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, вчені С. Вавженчук [2], І. Новак [3] та Сенишин О. С. [1], досліджували правові механізми боротьби з нелегальною зайнятістю та неформальною економікою в Україні. Науковці В. Танзі та Ф. Шнейдер аналізували вплив

різних чинників, зокрема і регулювання ринку праці, на рівень тіньової економіки в різних країнах світу.

Для того, щоб розібратись як законодавство про працю може протидіяти тіньовій економіці, варто створити причинно-наслідкові зв'язки її виникнення. Підвалинами цього явища є загальний рівень життя населення. Він відіграє значну роль у масштабах тіньової економічної діяльності в країні. Це взаємопов'язані явища, які впливають одне на одного. Уявімо сім'ю, яка живе на межі бідності, отримуючи мінімальну офіційну зарплату. Їм ледве вистачає на найнеобхідніше – їжу, оплату комунальних послуг тощо. У такій ситуації вони можуть шукати додаткові неофіційні способи заробітку – підробітки, продаж виробленої вдома продукції і так далі. Це і є тіньова зайнятість та приховування реальних доходів. А тепер уявімо власника невеликої фірми. Податкове навантаження на його бізнес є дуже високим, а процедури ліцензування та регулювання – надмірно бюрократизованими. Він вирішує частину своєї діяльності та доходів приховувати, щоб зекономити на витратах та спростити процеси, найпоширенішим явищем цього є так звана зарплата «у конвертах». Це теж тіньовий сектор економіки.

Давайте розглянемо, як конкретні статті Кодексу законів про працю України можуть сприяти детінізації трудових відносин. Стаття 24 КЗпП зобов'язує роботодавця оформляти трудові відносини з працівником укладенням письмового трудового договору. Ігнорування цієї норми тягне за собою відповідальність у вигляді штрафу згідно зі статтею 265 КЗпП. Положення статті 115 КЗпП регулюють строки оплати праці. Згідно з нею, заробітна плата повинна виплачуватися регулярно, у встановлені строки, не рідше двох разів на місяць. Будь-які виплати понад мінімальну зарплату підлягають обов'язковому оподаткуванню. А от глава IV регулює питання робочого часу. Понаднормові години роботи мають компенсуватися згідно із законом. Якщо працівник регулярно затримується на роботі, але не отримує належної компенсації – ознака тіньової зайнятості [4]. Наведенні статті кодексу чітко регламентують порядок офіційного працевлаштування, виплати зарплат, компенсацій за понаднормову роботу. Дотримання цих норм суттєво знижує привабливість тіньової зайнятості для роботодавців і стимулює їх легалізувати трудові відносини. Іншими словами, чітке регулювання КЗпП питань оформлення, оплати праці, робочого часу тощо вибудовує систему стримувань і противаг, за якої офіційне працевлаштування стає значно вигіднішим для роботодавців. А порушення тягнуть за собою реальні санкції. Окрім цього, згідно з положеннями КЗпП про спрощений режим регулювання трудових відносин для малого та середнього бізнесу, а також високооплачуваних працівників, вводиться більша гнучкість у регулюванні умов праці на основі трудового договору. Це може сприяти детінізації зайнятості та доходів, оскільки тягне за собою спрощенні вимоги до кадрової документації, можливість електронного укладання трудового договору, збільшення варіативності умов оплати праці, графіків роботи, відпусток тощо.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що чітке регулювання норм у Кодексі законів про працю України суттєво сприяє детінізації трудових відносин. Це зменшує привабливість тіньової зайнятості для роботодавців, оскільки надає їм чіткі правила та стимули для легалізації працевлаштування. Дотримання встановлених норм дозволяє створити систему стримувань і противаг, де офіційне працевлаштування стає більш вигідним і безпечним варіантом як для працівників, так і для роботодавців. Також введення спрощеного режиму для малого та середнього бізнесу збільшує гнучкість у регулюванні умов праці, що сприяє зниженню тіньової зайнятості і створює більш комфортні умови для легального зайняття. У цілому, ці заходи спрямовані на зменшення тіньової економіки шляхом створення стимулів для легалізації трудових відносин та оплати праці, що сприяє економічному зростанню та покращенню соціального захисту працівників.

Література:

1. Тіньова економіка: сутність, причини виникнення та наслідки існування. URL : <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4613/1/kundytskyj.pdf>

2. Охорона та захист трудових прав працівників. URL : <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/214/1-22.pdf>

3. Новак І. Знову податкова реформа: втішені роботодавці, ображені працівники. URL : <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=6241>

4. Кодекс законів про працю України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Нетяга Олег Васильович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові проблеми зміни клімату за законодавством України

На наявному етапі суспільного розвитку актуальними як на міжнародному, так і на національному рівнях стали правові проблеми, пов'язані із запобіганням, уникненням та пом'якшенням негативного впливу глобальної зміни клімату на екосистему Землі.

Потепління клімату є однією з найважливіших і найскладніших проблем охорони довкілля, з якою зіткнулося людство в ХХ столітті. Насамперед, це викликано реакцією кліматичної системи на підвищення рівня парникових газів в атмосфері, що зрештою призведе до глобальної зміни клімату на Землі. У нинішніх умовах це сталося внаслідок безпосередньої діяльності людини, транспорту, енергетики, промисловості тощо. Крім того, деякі види діяльності людини також можуть сприяти парниковому ефекту. Зокрема, необґрунтована вирубка лісу призводить до вивільнення накопиченого в лісі вуглекислого газу. Варто зазначити, що дослідження питання зміни клімату давно є актуальним та зустрічається в багатьох працях науковців, таких як: В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Г. І. Балюк, М. М. Бринчук, А. П. Гетьман, Є. М. Копиця, С. В. Кравченко, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, К. А. Прохоренко, В. К. Рибачек, Ю. С. Шемшученко та ін.

За останній час в Україні поживавилось вивчення процесів потепління клімату та їхнього гіпотетичного впливу на державу. Протягом кількох останніх десятиліть національна політика України у сфері запобігання глобальному потеплінню, як-от: встановлення абсолютних цільових показників викидів парникових газів та впровадження ринкових інструментів, – формувалася шляхом долучення до міжнародних договорів на глобальному та регіональному рівнях [1, с. 100].

У такому разі контроль інституту кліматичних відносин стає особливо важливим. Основним джерелом права у сфері охорони навколишнього природного середовища є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», у якому визначено правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [2], але в ньому не міститься жодних посилань на розв'язання проблеми потепління клімату і не впроваджено національного механізму регулювання у цій царині, тому необхідні відповідні зміни та доповнення з урахуванням пріоритету у сфері боротьби із потеплінням клімату. У Законі України «Про охорону атмосферного повітря» також наявні окремі вказівки на проблему потепління клімату, але тільки у зв'язку із реалізацією Україною своїх міжнародних зобов'язань [3]. Статтею 16 зазначеного Закону «Регулювання діяльності, що впливає на погоду і клімат» визначено, що «суб'єкти господарської діяльності зобов'язані проводити роботи зі зменшення викидів речовин, що негативно впливають на зміну клімату, відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Стаття 22 вищезазначеного Закону «Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря» [3] не охоплює всі наявні інструменти екологічної політики, крім «надання... суб'єктам господарської діяльності пільг зі сплати податків, пільгових кредитів та інших пільг, якщо

вони будуть впроваджувати маловідходні, енергозберігаючі та ресурсозберігаючі технології та вживати заходів щодо регулювання діяльності, що має безпосередній вплив на клімат» та екологічний податок. Механізми реалізації цих положень (за винятком екологічного податку на двоокис вуглецю, запровадженого в податковому законодавстві) ще не встановлені ні в самому законі, ні в інших актах законодавства.

У 2022 році важливість питання потепління клімату знизилася, головним чином тому, що виникли невідкладні завдання, які потребують спільних зусиль уряду та громадськості. Мовиться про війну, про гуманітарну катастрофу, про знищення енергетичної інфраструктури держави.

Що стосується органів державної влади, то зменшилася кількість державних службовців, які можуть займатися проблематикою зміни клімату. Крім того, певною мірою послабилася координація між різними міністерствами та комісіями. У 2021 році було намагання організувати альянс між Міністерством економіки, Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством енергетики України, який би реально впливав на проблематику зміни клімату, але зараз ця співпраця фактично відсутня.

Важливим кроком стало ухвалення розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 932-р. у якому схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року [4]. Його ухвалення стало знаковою подією, оскільки в цьому першому державному принциповому документі про боротьбу зі зміною клімату було закладено основу для формування законодавчих актів, стратегій і планів дій, визначено напрямки національної політики у цій сфері.

Аналізуючи нормативно-правові та інші акти законодавства та враховуючи вищезазначене, можна підсумувати, що екологічна політика та правові принципи запобігання глобальному потеплінню клімату мають реалізовуватися в таких межах: зменшення та поступове припинення суб'єктами господарської діяльності виробництва та використання хімічних речовин які руйнують озоновий шар, використання відповідної технологічної інфраструктури для здійснення належних замірів і спостережень за показниками стану навколишнього природного середовища, зменшення викидів в атмосферу шкідливих речовин промисловими підприємствами та іншими суб'єктами господарювання, накопичення яких може мати негативний вплив на зміну клімату, та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище шляхом збільшення частки «зеленої енергетики» в загальній складовій внутрішнього енергоспоживання, запровадження та розвиток науково-технічної бази використання відновлюваних джерел енергії.

Література:

1. Україна і політика протидії зміні клімату: економічний аспект. Аналітична доповідь / за заг. ред. В.Р. Сіденка та О.О. Веклич. Київ : Заповіт, 2016. 208с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення : 05.04.2024).
3. Про охорону атмосферного повітря : Закон України. Верховна Рада України. 1992. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (дата звернення: 05.04.2024).
4. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р. URL : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249573705> (дата звернення : 05.04.2024).

Осієвська Наталія Валеріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові проблеми економічного становища Чорного та Азовського морів під час дії воєнного стану в Україні

З 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан у зв'язку із повномасштабним вторгненням Російської Федерації. Ця жорстока війна призвела і продовжує призводити до невимовних страждань мирного населення, завдає колосальних збитків інфраструктурі та економіці країни, а також спричиняє жакливі наслідки для довкілля, зокрема для морських екосистем Чорного та Азовського морів.

Спершу варто зазначити про ситуацію на морях, яка була до війни. Чорне та Азовське моря були в досить скрутному становищі, адже були проблеми із забрудненням різними речовинами, скидання неочищених стічних вод, побутового та промислового сміття тощо. Для вирішення даних проблем 11 жовтня 2021 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Морську природоохоронну стратегію України № 1240-р на виконання вимог Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Стратегія визначає пріоритетні завдання для підтримання «доброго» екологічного стану Чорного та Азовського морів, передбачає порядок проведення моніторингу морських вод, а також у ній наявний операційний план її реалізації до 2034 року [1]. Проте реалізацію даної Стратегії відтерміновано до припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Чорне та Азовське моря зазнають серйозної шкоди внаслідок ведення бойових дій. Знищення військових літаків над морями, потоплення суден, пуски ракет, викиди відпрацьованого палива, розливи нафтопродуктів, вибухи мін, затоплення дамб, тощо – все це спричиняє забруднення, від якого страждають і гинуть морські мешканці, включаючи тих, що занесені до Червоної книги України, зокрема, дельфіни, у великих кількостях. Також не варто забувати про наслідки для Чорного моря від знищення Каховської ГЕС: масштабне опріснення та забруднення морської води.

Оцінка екологічних наслідків бойових дій в Україні ускладнюється через тимчасову окупацію частини території та обмежений доступ до інформації. Українські експерти мають частковий контроль над ситуацією в Чорному морі. Їм вдається проводити моніторинг та фіксувати певні екологічні проблеми. Однак інформація про стан Азовського моря залишається обмеженою, адже ця акваторія знаходиться під контролем російських окупантів. Це робить неможливим проведення комплексних досліджень та оцінку реального масштабу екологічних проблем. Тобто бойові дії ускладнюють або роблять неможливим доступ до багатьох прибережних зон та акваторій, що заважає проводити моніторинг екологічної ситуації, здійснювати заходи з ліквідації наслідків екологічних катастроф та вживати превентивних заходів для захисту довкілля. Це призводить до порушення роботи багатьох державних органів та інституцій, відповідальних за екологічний контроль та захист довкілля.

У питанні визначення шкоди і збитків, зокрема і заподіяння їх Азовському та Чорному морях, важливими є напрацювання Кабінету Міністрів України, а саме: Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджений постановою КМУ від 20 березня 2022 року № 326 [2], а також розроблена на основі даного Порядку Методика визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях, затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19 серпня 2022 року № 309 [3].

Варто зазначити, що не менш вагомою правовою проблемою екологічного становища Чорного та Азовського морів є невиконання міжнародних зобов'язань російською федерацією. Зокрема, росією ігноруються зобов'язання для запобігання забрудненню Чорного моря з

суден, встановлені Конвенцією про захист Чорного моря від забруднення 1992 року (Бухарестська конвенція). Договірні сторони мають вживати всіх належних заходів аби уникнути забруднення Чорного моря, уникати того, щоб перелічені у Додатку 1 небезпечні речовини і матеріали, наприклад, відпрацьовані мастила, потрапляли у морські води [4].

Також із повномасштабним вторгнення росії Україною було денонсовано усі договори щодо Азовського моря. Це стосується і Договору між Україною та російською федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки [5], а також Угоди про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва [6].

Отже, можна зробити висновок, що війна в Україні має не лише людський, але й екологічний вимір. Активні бойові дії спричиняють жахливі наслідки для Чорного та Азовського морів. Аби захистити Чорне та Азовське моря в умовах воєнного стану необхідно максимально збирати та документувати дані про екологічні злочини російських окупантів, звертатися до міжнародної спільноти, організацій, тощо. Також необхідно розробляти стратегії з відновлення екосистем Чорного та Азовського морів після закінчення війни, ініціювати спільні з іншими державами проекти та програми, які включали б проведення спільної інспекції з демілітаризації Азово-Чорноморського регіону.

Від міжнародного товариства уже можна побачити допомогу Україні у звільненні Чорного моря від плавучих мін. Болгарія, Румунія та Туреччина 11 січня 2024 року підписали угоду про спільну боротьбу з дрейфуючими морськими мінами, які загрожують судноплавству в Чорному морі [7]. Це допоможе Україні розмінувати море у значно швидшому темпі, що, у свою чергу, призведе до можливості безперешкодно пересуватися торговим суднам і підвищувати економіку країни.

Література:

1. Про схвалення Морської природоохоронної стратегії України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 р. № 1240-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1240-2021-%D1%80#Text>
2. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України. Порядок від 20.03.2022 р. № 326. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Методика від 19.08.2022 р. № 309. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1253-22#Text>
4. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року. Протоколи до Конвенції від 21.04.1992 р., ратифікована Постановою Верховної Ради України від 04.02.1994 р. № 3939-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text
3. Про припинення дії Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки : Закон України від 24.02.2023 р. № 2948-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 61. ст.196. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2948-20#Text>
6. Про вихід з Угоди про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва : Закон України від 24.02.2023 р. № 2949-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 61. ст.197. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2949-20#Text>
7. Міністр оборони Болгарії : Угода з розмінування Чорного моря важлива для експорту України, 13.01.2024 р. URL : <https://armyinform.com.ua/2024/01/13/ministr-oborony-bolgariyi-ugoda-z-rozminuvannya-chornogo-morya-vazhlyva-dlya-eksportu-ukrayiny/> (дата звернення : 13.04.2024 р.).

Пагор Богданна Русланівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові проблеми екологічного становища довкілля на Донбасі під час дії воєнного стану в Україні

Сьогодні наш світ наближається до моменту, коли екологічна криза стає не лише загрозою, але й реальністю. Кожен наступний рік приносить рекордні показники температури, танення льодовиків підвищує рівень води, а океани й моря стають все більш забрудненими. Це призводить до зникнення унікальних видів тварин і рослин. Розв'язання війни в сьогоднішніх реаліях – найгірше, що може зробити людство по відношенню до природи, ставлячи під загрозу майбутнє нашої планети. Інститут екологічної безпеки є однією з головних складових екологічного права та законодавства, і він ґрунтується на принципах, закріплених у статті 16 Конституції України.

Донецький економічний район, до складу якого входять Луганська та Донецька області, завжди належав до найбільш розвинутих промислових регіонів України, де екологічний стан оцінювався як кризовий та відносився до зони надзвичайної екологічної ситуації [1, с. 24]. Проте з початком збройного конфлікту в 2014 році на сході України, увага переважно зосередилася на соціально-економічних проблемах, відволікаючи увагу від екологічних аспектів.

Реалії правового забезпечення екологічної безпеки по всій території нашої країни є драматичним, що обумовлено воєнним станом, наслідками якого є пошкодження екосистем та природоохоронних територій, нищення екологічно небезпечних об'єктів промисловості, зниження якості питної води і водних ресурсів задля потреб господарства, руйнування природного середовища, а також загрози радіоактивного забруднення [2, с.40].

Міжнародно-правовий захист навколишнього середовища під час збройних конфліктів регламентується положеннями міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права, міжнародного права навколишнього середовища та міжнародного права прав людини. Держави зобов'язуються захищати довкілля у період збройних конфліктів відповідно до міжнародних договорів [3, с.8]. Важливе значення для захисту навколишнього природного середовища є створення нових приписів міжнародного права та реалізація додержання наявних. Проте, час на очікування, поки міжнародне право вивчить усі екологічні проблеми, може призвести до більш негативних наслідків. Саме активна співпраця всіх міжнародних країн у екологічній сфері допоможе полегшити боротьбу з даним питанням [4, с.67].

Від початку збройного конфлікту на Донбасі відбулося значне забруднення довкілля хімічними токсичними речовинами, уламками металів внаслідок артилерійських обстрілів та використання вибухівки. Також виникла велика кількість воронки, які пошкодили ґрунт і зруйнували природні заповідні території. Важливе значення мають ризики, що пов'язані з пошкодженням об'єктів, що мають підвищену екологічну небезпеку, оскільки неможливість контролю та подолання негативних наслідків збільшують об'єм негативного впливу [5, с.7].

У результаті обстрілів військами РФ, виникли пожежі на небезпечних хімічних підприємствах, що призвело до хімічного забруднення навколишнього середовища. Лісові пожежі також стали масштабними через бойові дії, внаслідок чого постраждали тисячі гектарів лісових масивів, включаючи об'єкти природно-заповідного фонду. Агресія РФ спричинила потрапляння в довкілля шкідливих і небезпечних речовин, руйнування родючого шару ґрунту, рослинного покриву, а також пошкодження об'єктів дикої фауни, які занесені до Червоної книги України [6, с. 153]. Крім того, серйозною небезпекою є неконтрольоване забруднення повітря через використання потужних боєприпасів, які ведуть до знищення цілих природних екосистем.

Через постійну атаку на очисні споруди, становище водних об'єктів погіршилося, ризик мін спричинив обмеження або повну втрату можливості використання природних ресурсів на

території Донбасу [3,с.20]. Проблема затоплення шахт досягла катастрофічних розмірів. Вугільні підприємства не були належним чином консервовані, як це вимагається у разі припинення їхньої роботи. Наприклад, затоплення шахти «Юнком» у Єнакієвому, яка відома тим, що у 1979 році тут відбувся промисловий ядерний вибух. Нинішні події на «Юнкомі» залишаються невідомими, проте існує ймовірність, що радіоактивні частки через ґрунтові води потрапляють у річки Кальміус та Сіверський Донець. Небезпека підтоплення у тому, що забруднюються ґрунтові води, а вони потрапляють у ґрунт. Території стають непридатними для сільського господарства, а вода зі свердловин та колодязів стає небезпечною для вживання [7].

Збройний конфлікт практично повністю зупинив природоохоронну діяльність у регіоні та призвів до критичних порушень екологічної рівноваги регіону. Стан довкілля на території Донбасу залишається невідомим до цього часу. Сьогодні на зазначеній території не проводиться екологічний моніторинг, відсутня достовірна інформація про характер пошкоджень підприємств, діє режим секретності. Щоб дізнатися реальну ситуацію із затопленням, потрібен доступ та можливості моніторингу на цих територіях. А їх під час активних бойових дій немає [8, с.117]

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що система екологічної безпеки в умовах воєнного стану в Україні, в тому числі на території Донбасу зруйнована та знищена. У контексті цього конфлікту екологічні норми, встановлені в Конституції України та інших законодавчих актах, таких як: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про екологічну мережу України», «Про охорону атмосферного повітря», «Про охорону земель», «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», а також в Земельному, Водному, Лісовому кодексах, Кодексі про надра України та інших нормативно-правових актах, не лише порушені, а припинили своє існування як форма цивілізаційного імперативу у взаємодії «людина – суспільство – довкілля» на відповідній території. Російські найманці не дотримуються положень цих нормативних актів [2, с.44].

Отже, збройний конфлікт, який триває в Україні з 2014 року, має значний вплив на всі аспекти життя, включаючи стан довкілля. На Донбасі руйнування об'єктів гірничо-промислового комплексу та інфраструктури призводить до кумулятивного негативного екологічного впливу, який поступово набуває рис катастрофи. Негативні техногенні процеси нарощуються, і площа «зони відчуження» на Донбасі збільшується. Це фактично створює загрозу подібну до Чорнобильської катастрофи, коли може знадобитися евакуація людей і припинення господарської діяльності на довгі роки. Наслідки цієї катастрофи відчуватиме не лише вся Україна, але й багато сусідніх країн.

Література:

1. Чумаченко С.М., Яковлев Є.О. Еколого-техногенні загрози для відновлення Донбасу на засадах збалансованого розвитку. Матеріали конференції Перспективи відновлення Сходу України на засадах збалансованого розвитку. м. Слов'янськ, 2017. С. 24-25.
2. Гетьман А. П. Правові проблеми екологічної безпеки в умовах проведення АТО. Правові засади екологічної та продовольчої безпеки: проблеми імплементації міжнародних стандартів : матеріали дискус. панелі Перш. Харк. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізованому світі» (м. Харків, 3–6 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 39-48.
3. А. Б. Блага, І. В. Загороднюк, Т. Р. Короткий, О. А. Мартиненко, М. О. Медведєва, В. В. Пархоменко. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України/ за заг. ред. А. П. Буценка. Українська Гельсінська спілка з прав людини. К : КІТ, 2017. 88 с.
4. Туниця Т.Ж. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. Київ : Знання, 2020. 300 с.

5. О. Мелень-Забрамна. Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству / за заг. ред. О. Кравченко. Львів : ЕПЛ, 2015. С. 7.

6. Балюк Г. І., Шомпол О. А. Національні та міжнародно-правові проблеми регулювання охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки під час збройних конфліктів. Адміністративне право і процес. 2015. № 2 (12). С. 142-158.

7. Іщенко В. «Бомба уповільненої дії». Як за рік великої війни погіршилася екологічна ситуація в Україні. Новини Донбасу. 2023 р. URL : <https://novosti.dn.ua/article/8376-bomba-upovilnenoyi-diyi-yakza-rik-velykoyi-vijny-pogirshylasya-ekologichna-sytuatsiya-vukrayini#>.

8. Кучер В.О., Євхутіч І.М., Парасюк В.М. Забезпечення екологічної безпеки на території окупованого Донбасу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №9. С.115-118.

Петяк Анастасія Ігорівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості екологічних прав та обов'язків громадян України

Взаємодія суспільства і природи призводить до виникнення різноманітних екологічних відносин між різними групами людей, а також до формування правових механізмів, які мають відповідати цим відносинам на оптимальному рівні.

Екологічні права громадян – це встановлені законом і забезпечені правом набір юридичних можливостей та інструментів, які гарантують задоволення потреб та інтересів громадян у сфері охорони природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки [4, с. 86].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятий 25 червня 1991 року, вперше встановив поняття «екологічні права» у законодавстві України. Згідно зі статтею 9 цього Закону, також закріплено низку конкретних прав [2].

Право громадянина на життя і здоров'я в безпечному довкіллі є одним із основних (фундаментальних) природних прав, гарантованих статтею 50 Конституції України. У статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» йдеться про необхідність забезпечення безпечного для життя і здоров'я навколишнього природного середовища. Це право також закріплено в міжнародних правових актах. Кожна людина має це право від народження і не залежить від рішень органів державної влади. По суті, це право кожного громадянина вимагати дотримання екологічних і правових стандартів, що відповідає обов'язку кожної особи та держави забезпечувати їх виконання [1].

У законодавстві відсутні повні критерії для безпечного середовища, що є сумнівним. Однак визначення терміна «безпечне» вказує на те, що основним критерієм є відсутність небезпеки. Згідно зі статтею 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», екологічно небезпечним вважається стан природного середовища, при якому забезпечується запобігання погіршенню екологічної ситуації та уникнення небезпеки для здоров'я людей.

Право громадян на компенсацію збитків, спричинених порушенням права на безпечне довкілля, є активним правом особи, яке може бути здійснене через звернення до суду з позовом проти державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян для отримання відшкодування збитків, що виникли як у здоров'ї, так і в майні внаслідок негативного впливу на природне середовище [5, с.54].

Відповідно до статті 69 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» шкода, завдана порушенням законодавства про охорону природи, підлягає відшкодуванню в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування втраченого

заробітку в період відновлення здоров'я, відновлення якості довкілля та відновлення природних ресурсів у стані, придатному для використання за призначенням.

Згідно з пунктом «е» статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» правом громадян на отримання екологічної інформації визнається забезпечення вільного доступу до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільне її одержання, використання, поширення та зберігання цієї інформації, крім випадків, передбачених законодавством. Це право регулюється низкою нормативно-правових актів [2].

Екологічна інформація включає всю інформацію в різних формах – письмовій, аудіовізуальній, електронній тощо. Вона включає дані про стан навколишнього природного середовища та його елементів, таких як земля, вода, надра, атмосферне повітря, рослинний і тваринний світ, а також їх рівень забруднення; інформація про біорізноманіття; фактори, що спричиняють надзвичайні екологічні ситуації; екологічні прогнози, плани і програми; витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок коштів, виділених на цю мету [4, с.90].

У практиці Європейського суду з прав людини виникають справи, пов'язані з порушенням екологічних прав людини, наприклад, у справі «Гримковська проти України» від 21 липня 2011 року. Позивачка стверджувала, що її житло, приватне та сімейне життя постраждали через функціонування магістральної дороги, побудованої дуже близько до її будинку. Це призвело до серйозного забруднення повітря вихлопними газами, вугільним пилом від ремонту дороги за допомогою дешевих матеріалів з вугільних шахт, а також до шумового забруднення від постійного руху вантажівок. Внаслідок цього будинок став практично непридатним для проживання. Крім того, це забруднення спричинило розвиток хронічних захворювань дихальної системи у членів її сім'ї [3, с. 163].

Однак на практиці дуже часто важко довести, що це забруднення спричинило погіршення здоров'я. Ретельно вивчивши всі обставини, суд все ж визнав порушення статті 8 Конвенції. Подібні аргументи суд навів у рішенні у справі «Дубецька та інші проти України» від 10 лютого 2011 року. Позивачка та її сусіди подали позов щодо забруднення води, просідання землі та частих повеней у цьому районі. села, в яких вони проживають через промислову діяльність заводу та вугільної шахти.

Екологічний обов'язок служить гарантії екологічних прав, їхньої реальності та ефективності. На відміну від суб'єктивних екологічних прав, які відображають сферу влади і волі особи, екологічний обов'язок охоплює сферу необхідності і підпорядкованості.

У Конституції України закріплено такий екологічний обов'язок громадянина, як заборона заподіяння шкоди природі та культурній спадщині, а також відшкодування завданої шкоди. Крім того, на обов'язки у сфері екологічного права трансформуються інші конституційні обов'язки, як-от використання майна без шкоди для людини і суспільства, своєчасна сплата податків і зборів відповідно до закону, додержання Конституції та законів України, забезпечити життєдіяльність громадян і суспільства. і невтручання в права інших [1].

До другої категорії належать різні зобов'язання, які містяться в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». До цих обов'язків належать заходи щодо охорони природи, раціонального використання її ресурсів відповідно до вимог, встановлених законодавством, дотримання вимог екологічної безпеки та інших нормативних правових актів щодо використання природних ресурсів, запобігання порушенням екологічних прав і законних інтересів інших осіб, запобігання порушенню екологічних прав і законних інтересів інших осіб. сплата зборів за спеціальне використання природних ресурсів та штрафів за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, а також компенсацію завданої шкоди в результаті забруднення або іншого негативного впливу на природне середовище [5, с.60].

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. №1264-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

3. Бабіч А. *Практика Європейського суду з прав людини у сфері забезпечення екологічних прав громадян*. Підприємство, господарство і право. Чернівці : ЧНУ, 2019. С. 161-165.

4. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. Т. 2. 720 с.

5. Краснова М.В., Краснова Ю. А. Екологічне право України. Загальна частина: підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 190 с.

Савчук Ростислав Володимирович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові особливості функціонування Смарагдової мережі в Україні

Смарагдову мережу можна визначити як спеціальну систему природоохоронних територій, розроблену з метою збереження різноманітних видів рослин і тварин, а також їх оселищ, шляхом їх охорони за загальноєвропейському рівні. Ці природні середовища служать житлом для безлічі видів рослин і тварин, відіграючи важливу роль у збереженні біорізноманіття та клімату.

Підґрунтям для заснування і функціонування Смарагдової мережі є Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 року (далі - Конвенція) (Україна приєдналась 29.10.1996 року на підставі Закону України № 436/96-ВР [1]).

У 1996 році Постійний комітет Бернської конвенції ухвалив Резолюцію №4, в якій були визначені типи оселищ, що підлягають охороні. 1998 рік – ухвалена Резолюція №6, яка вказувала на види, що потребують конкретних заходів збереження їх оселищ. Пізніше, у 2010 році, в Резолюцію №4 були внесені зміни, що передбачали класифікацію оселищ. Реальне втілення ідеї створення мережі Смарагдової мережі було почато у 1996 році, коли було ухвалено Резолюцію №3 щодо створення Всеєвропейської екологічної мережі та Резолюцію №5 1998 року, що встановила правила для цієї мережі [2, с. 314].

В Україні своєрідним елементом захисту дикої флори та фауни є функціональна діяльність природно-заповідного фонду, яка є базовою складовою екомережі національного рівня. При цьому на європейському континенті можна спостерігати значно ефективнішу систему для збереження біорізноманіття, відому як Смарагдова мережа. Тому, окрім ратифікації Конвенції, Україною також здійснено низку інших дій задля забезпечення функціонування Смарагдової мережі.

Однією з головних ознак, за якою можна відмежувати території природно-заповідного фонду та Смарагдову мережу, є та, що до останньої відносять тільки території, що важливі для збереження видів та оселищ із Резолюцій 4 та 6 Конвенції, а відповідне рішення приймається базуючись на науковій інформації щодо наявності на цих територіях певної частки національної популяції видів чи площ оселищ, не враховуючи історичні, соціально-економічні чи інші обставини [3, с. 15]. Здається, що Смарагдова мережа охоплює лише обмежений перелік видів і оселищ. Проте, насправді, забезпечення їх охороною означає захист практично всіх територій у межах держави, які є цінними для збереження біорізноманіття.

12 березня 2018 року на прес-конференції було представлено Законопроект «Про території Смарагдової мережі» №4461 [4]. За словами авторки Законопроекту, український список територій Смарагдової мережі налічує 377 об'єктів загальною площею близько 8 мільйонів гектарів. Важливо відзначити, що цей перелік не є вичерпним і потребує доповнень

у вигляді виявлення нових територій для збереження різноманітних видів та природних оселищ [5]. Наразі, на жаль, хоч і основний законопроект неодноразово був допрацьований, хоч і було надано висновок Комітету про розгляд, проте він так і не є прийнятий та очікує розгляду вже четвертий рік. Окрім зазначеного Законопроекту, 26.07.2021 було зареєстровано також альтернативний Законопроект № 4461-1, що з 27.07.2021 досі перебуває у стані «опрацьовується в комітеті».

Для України втілення законопроекту в реальність є важливим, оскільки ним пропонується внести зміни до семи законів, серед яких Лісовий, Водний та Земельний кодекси України, а також Закон України «Про екологічну мережу України». Ці зміни передбачають включення територій Смарагдової мережі до складу структурних елементів екологічних мереж.

Законопроект регулює утворення територій Смарагдової мережі та встановлює чіткі правила їх використання. Відсутність такого закону призводить до ситуацій, коли бізнесмени намагаються втручатися у життя смарагдових територій, зокрема, з метою забудови або початку видобутку корисних копалин. Це може викликати опір місцевого населення або екологічних активістів, а в деяких випадках може призвести до негативних наслідків для цінних територій. Наявність відповідного законодавства сприятиме забезпеченню балансу між інтересами бізнесу, природи та громад.

Зараз надзвичайно важливо прийняти законопроект, щоб зберегти десятирічні досягнення і продовжити цей процес. У зв'язку з російською агресією і необхідністю відновлення після війни, це стає надзвичайно важливим кроком. По-перше, значна частина об'єктів Смарагдової мережі пошкоджена військовими діями і потребує чітких планів управління для їх відновлення. Так, наприклад, Каховське водосховище, яке є складовою частиною Смарагдової мережі [6, с. 32], було знищене внаслідок російського злочину. Через це сталася екологічна катастрофа: тонни нафти, мертві тварини і риба, сміття з вигрібних ям, пестициди і хімікати з полів тепер у Дніпрі та Чорному морі. По-друге, відновлення після війни потребує великих ресурсів і значного економічного зростання. Щоб уникнути шкоди для довкілля та майбутніх поколінь, необхідно встановити чіткі критерії для бізнесу та промисловості, визначаючи дозволені та заборонені види діяльності на цих територіях.

Отже, на сьогодні в Україні відсутній чіткий механізм управління об'єктами Смарагдової мережі. При здійсненні господарської діяльності суб'єктами не враховуються обмеження, що мали б діяти на цих територіях, що в цілому негативно впливає на захист біорізноманіття та збереження клімату. Тому законодавцям слід якомога швидше закріпити правове регулювання Смарагдової мережі на рівні закону.

Література:

1. Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі : Закон України від 20.10.1996 р. № 436/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 50. Ст.278.
2. Ващишин М.Я. Правові засади формування смарагдової мережі в Україні. Розвиток аграрного, земельного та екологічного права на зламі тисячоліть: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 18–19 травня 2018 р. Київ, 2018. Ст. 427.
3. Василюк О., Борисенко К., Куземко А., Марущак О., Тестов П., Гриник Є. Проектування і збереження територій мережі Емеральд (Смарагдової мережі). Методичні матеріали. Київ, 2019. Ст. 78.
4. Мінприроди виносить на громадське обговорення законопроект «Про території Смарагдової мережі». Офіційний портал Міністерства екології та природних ресурсів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/minprirodi-vinosit-na-gromadske-zakonoproekt-pro-teritoriyi-smaragdovoyi-merezhi>.
5. Федорів І. П. Як захистити ліси, степи та болота: чому парламент блокує євроінтеграційні процеси і коли буде Смарагдова мережа? *Glavcom.ua*. 2023. URL : <https://glavcom.ua/columns/ifedoriv/jak-zakhistiti-lisi-stepi-ta-bolota-chomu-parlament-blokuje-jevrointehratsijni-protsesi-i-koli-bude-smaragdova-merezha-972506.html>.

Ткачук Каріна Віталіївна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові проблеми охорони лісів під час дії воєнного стану в Україні

Ліси становлять одне з найцінніших національних ресурсів України, і, крім того, що вони мають велике економічне значення, вони також виконують важливу екологічну роль. Наприклад, вони забезпечують очищення та збагачення повітря киснем, виконують функції водоохорони, водорегулювання, ґрунтозахисту та санітарно-гігієнічного захисту. Саме тому відновлення лісів, через відновлення та збереження лісового покриву, є однією з основних метою лісового господарства. Умови воєнного стану підносять важливість цього питання, оскільки завдана шкода може бути важкою для відновлення екосистеми лісів, і це може зайняти значний час. Також завдана шкода майну та обладнанню лісгосподарських підприємств, що ускладнює ведення лісгосподарської діяльності та призводить до прямих та непрямих збитків. Охорона лісів є важливою для забезпечення стабільності цієї галузі. У період війни зростає потреба в деревині для будівництва оборонних споруд, укріплень та теплопостачання, що підкреслює актуальність цієї проблеми.

У другій половині ХХ століття в Україні активне лісове господарство привело до широкого застосування антропогенно-технологічних методів відновлення та розведення лісів, з великим залученням людських зусиль і техніки. Створення лісових культур визначало основний напрямок у цьому процесі протягом тривалого часу і залишається популярним методом і досі. Нині головним завданням лісового господарства є забезпечення широкого відтворення лісів, а також постійне зростання покриття лісами. Ліс є особливим природним об'єктом зі своїм правовим статусом та вимогами до його раціонального використання, обов'язкового збереження, захисту і відтворення [3, с. 187].

Правові норми, що стосуються охорони лісів, встановлюють правила поведінки у забезпеченні цілей охорони лісів і визначають права та обов'язки учасників лісоохоронних відносин. Вони спрямовані на збереження та раціональне використання лісових ресурсів, утримання екологічного балансу та захист від негативного впливу. Охорона лісів організовується за допомогою правових, організаційних та економічних заходів, включаючи формування екологічної мережі, контроль за використанням лісів, просвітницьку роботу та збереження лісоресурсів.

Законодавство визначає низку нормативних актів, які встановлюють правила та процедури охорони лісів в Україні. Ці документи включають Лісовий кодекс України, рішення Верховної Ради про стратегічні напрями у галузі охорони довкілля, накази Державного комітету лісового господарства щодо пожежної безпеки та розпорядження Кабінету Міністрів про управління лісами до 2035 року. Крім того, Президент України видав указ щодо заходів щодо збереження та відтворення лісів.

У Лісовому кодексі України, згідно з главою 16, встановлено, що організація захисту і збереження лісів передбачає проведення комплексу заходів з метою запобігання пожеж, незаконних рубок, пошкоджень, ослаблення та інших негативних впливів, а також забезпечення захисту від шкідників та хвороб [1]. Важливо зазначити, що 73% лісів належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України, тоді як інші ліси перебувають під управлінням територіальних громад, громадян або юридичних осіб. Це підводить до питання про ефективність такого розподілу управління та захисту лісів.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1777-р, щодо схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року, передбачено, що Державне агентство лісових ресурсів України відповідає за координацію та моніторинг лісгосподарських заходів у державних лісах та за підтримання координації лісгосподарських заходів приватних лісокористувачів [2]. Крім того, агентство надає підтримку комунальним лісокористувачам в юридичних, освітніх та консультаційних питаннях.

До того ж, вказано, що ліси, що належать до комунальної власності, які через недостатню площу або стан деревостану не можуть ефективно управлятися, можуть бути передані у державну власність за умови згоди відповідних органів місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 79 Лісового кодексу України, відтворення лісів має на меті досягнення оптимальної лісистості шляхом швидкого створення нових насаджень за допомогою ефективних економічних та екологічних методів і технологій; покращення водоохоронних, ґрунтозахисних, санітарно-гігієнічних та інших корисних характеристик лісів і захисних лісових насаджень; підвищення якості складу лісів, їх продуктивності та стійкості до біологічних впливів [1].

Важливо підкреслити необхідність відтворення лісів, особливо в умовах воєнного стану, оскільки дії Російської Федерації несуть непоправні наслідки для відновлення лісових екосистем і вимагають значного часу. Площа лісових пожеж зросла в 45 разів порівняно з попереднім роком, призвівши до викиду в атмосферу понад 180 мільйонів тонн вуглекислого газу. Такі дії призвели до серйозних збитків у лісовій галузі, а також спричинили пошкодження майна та інфраструктури лісгосподарських підприємств. Не лише прямі збитки, а й непрямі, що проявлятимуться з часом, створюють величезні виклики для відновлення лісового сектору.

У період воєнного стану виникає надзвичайна потреба у збереженні та захисті лісів від різноманітних загроз, таких як пожежі, незаконна вирубка, шкідники, а також відновлення лісових територій, що тимчасово були окуповані. Ці заходи мають надзвичайний характер і вимагають особливої уваги з боку працівників лісової галузі. Шкода, завдана лісу як екосистемі, є значною і потребує негайного реагування [3, с. 190].

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, за період тривання війни було зафіксовано 254 випадки екоциду, 1500 випадків знищення екосистем та 13,2 млрд грн збитків, завданих лісництвом. Площа лісових пожеж зросла в 45 разів у порівнянні з попереднім роком, досягнувши 250 477 гектарів, і призвела до викиду у атмосферу 180 754 529 тон вуглекислого газу. Оцінкові збитки від цих пожеж становлять близько 693 509 млн грн.

На сьогоднішній день важливою є активна участь громадськості у захисті лісів. Кожен громадянин може використовувати смартфон для надсилання інформації про лісові пожежі або незаконну вирубку. У попередніх дослідженнях вже розглядалася діджиталізація лісового сектору, зокрема застосування телеграм-бота для зв'язку між Державним агентством лісових ресурсів та громадськістю, а також розроблення застосунку ЕкоЗагроза, спільно з Міністерством захисту довкілля і природних ресурсів України та Міністерством цифрової трансформації України.

На офіційному вебсайті Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України розміщена інформація про знання громадян щодо екологічних загроз. Хоча більшість українців відчують турботу про наслідки війни для довкілля, проте лише частка з них вважає себе достатньо освіченими щодо екологічних загроз, таких як радіаційне забруднення, мінування земель та лісів, а також забруднення водойм через обстріли нафтобаз.

Література:

1. Лісовий кодекс України : від 21 січня 1994 р. в редакції від 8 лютого 2006 р. № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.
2. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України» від 29 грудня 2021 р. *Офіційний вісник України*. 2022. С. 256.
3. Заверюха М. М. Правове регулювання використання та охорони лісів в Україні : монографія. Одеса : Юридична література, 2018. С. 228.

Чайковська Алла Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Міжнародно-правові проблеми зміни клімату Землі

Варто зазначити, що навколишнє природне середовище має дуже великий вплив на самопочуття людини і навіть може керувати її настроєм і емоціями. Клімат, у свою чергу, відіграє величезну роль у нашому житті, але помічаються і проблеми, які через певну кількість часу можуть спричинити кліматичну катастрофу, тому варто звернути увагу на правові проблеми зміни клімату за міжнародним законодавством. Варто розглянути найпоширеніші проблеми та прогнози у цій сфері, та як можна уникнути і запобігти негативним наслідкам і врегулювати це питання на законодавчих рівнях.

Вивченням клімату є досить актуальним і трапляється у працях багатьох науковців, таких як: К. О. Гавриленко, В. М. Григорович, О. Л. Орлов, О. В. Лозо, Т. М. Ямненко.

Протягом останнього часу суспільство залишається вкрай занепокоєним тими тенденціями зі зміни клімату нашої планети, внаслідок яких може бути загрозлива ситуація для клімату.

Викиди до атмосфери парникових газів, у першу чергу, вуглекислого, що негативно впливає на клімат, а очікуваний результат цього є танення льодовиків, підняття рівня світового океану, що, у свою чергу, буде становити дуже велику небезпеку для більш ніж половини населення усієї планети, що проживає у низинній прибережній смужі. У зв'язку з наведеними вище положеннями, світове товариство, в тому числі і Україна, намагається побудувати правовий механізм врегулювання питання зміни клімату планети. Саме тому до цього питання постійно прикута увага, що свідчить про реальну актуальність цієї теми.

Законодавство у сфері зміни клімату може включати як національне та міжнародне. Якщо звертати увагу на пріоритетність норм міжнародного права над національним, то важлива роль серед нормативних актів у сфері зміни клімату припадає на міжнародні договори, що ратифіковані Україною.

Кліматичні зміни зазвичай є частим предметом обговорення у суспільстві. Це може аргументуватись тим, що людство безпосередньо може залежати в майбутньому від навколишнього середовища, від цього залежить можливість жити у ньому. Тому, у свою чергу, велику роль відіграє екологічна добросовісність і розробка планів, що допоможе не погіршувати ситуацію, що складається зараз в органічному світі і попікнутись про майбутні генерації [6, с. 38].

Тому у 1992 році було створено міжнародний екологічний договір – Рамкову конвенцію Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату [5]. Мета цієї конвенції полягає в тому, щоб стабілізувати концентрацію парникових газів в атмосфері, що викликана діяльністю людини, на тому рівні, який може не становити небезпеку для клімату. Такий рівень має стабілізуватись досить швидко, щоб сама екосистема адаптувалась до зміни клімату природним шляхом.

Також не менш важливим було підписання міжнародного протоколу до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, він має назву Кіотський протокол [1]. Основоположними засадами Кіотського протоколу є обмеження викидів в атмосферу парникових газів, інформація про економічну та енергетичну ефективність, екологічну цілісність, сприяння стійкому розвитку.

Згодом було прийнято Паризьку угоду 2015 року, де передбачаються Основні правові механізми протидії змінам клімату. Ця угода, у свою чергу, продовжує застосовувати цілі і принципи рамкової конвенції ООН про зміну клімату, а також робить певні правові зосередження. Вона зосереджується на тому, що передбачає національно визначені внески країн учасниць стосовно зменшення викидів парникових газів.

Варто зазначити також, що в Паризькій угоді зазначається інформація про внески, які мають реєструватись в публічному реєстрі, цим самим може забезпечуватись прозорість, повнота і точність, обліковуються такі внески.

Варто звернути увагу на те, що зараз існує дуже багато протиріч у світовій спільноті, які можуть виникати у процесі вироблення і застосування міжнародно-правових механізмів при тому, щоб вирішувати актуальні питання, які стосуються проблем зміни клімату землі.

Ці протиріччя можуть пояснюватись тим, що існує роз'єднаність, роздробленість людства за абстрактними адміністративно-територіальними, державними національними, культурними, географічними, соціально-економічними ознаками [3, с. 26], але варто зазначити що навіть ці, здавалось би, незначні ознаки, можуть відігравати досить негативну сторону у розвитку проблем, що зараз існують.

За цих умов неможливо існування цієї владної вертикалі, яка б могла у собі ефективно поєднувати усіх людей і виконувати своє головне завдання – об'єднання суспільства навколо мети, спільної, яка допоможе йти у правильному напрямку для досягнення корисного результату [3, с. 26].

Загальний підхід до вирішення самої проблеми зміни клімату зосереджується на пом'якшенні наслідків, запобіганні надмірним викидам парникових газів, сприянні поглинанню таких газів, адаптації до змін. Ефективна адаптація може бути втілена в життя базуючись на комплексі документів економічного спрямування, запровадженні певних стандартів, технологій, посиленні вимог до об'єктів критичної інфраструктури, фінансуванні науково-технічних робіт, підвищенні обізнаності населення щодо важливих проблем кліматичних змін [2, с. 205].

На нас, як і на всю світову спільноту, покладається відповідальність за те, щоб зберегти планету для нащадків, тому, в першу чергу, варто створювати належну кліматичну політику, стратегію екологічного розвитку, закріплювати законодавчі положення стосовно охорони клімату, з урахуванням міжнародного досвіду, контролювати і наглядати за тим, щоб дотримувались норми законодавства, виконувались міжнародні зобов'язання, що, у свою чергу, буде якісно покращувати кліматичну ситуацію в нашій державі та світі.

Література:

1. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997 р. (ратифіковано Законом України від 04.02.2004 р. № 1230-IV). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
2. Лозо О. В., Гавриленко К. О. Актуальні проблеми правової охорони клімату в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 203-205.
3. Орлов О.Л. Міжнародно-правове регулювання питань зміни клімату Землі: проблеми та перспективи. Суми, 2020. 43 с.
4. Паризька угода від 12.12.2015 р. (ратифіковано Законом України від 14.07.2016 р. № 1469-VIII). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161.
5. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 р. (ратифіковано Законом України від 29.10.1996 р. № 435/96-ВР). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044.
6. Ямненко Т. М., Григорович В. М. Стратегічні дії Європейського Союзу щодо зміни клімату: інтеграційні перспективи України. *Юридичний вісник*. 2022. № 4. С. 36-42.

Шматлай Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості трудових правовідносин в умовах воєнного часу

Актуальність обраної тематики дослідження зумовлена необхідністю прослідкуванню усіх змін правового регулювання правовідносин між працівниками та роботодавцями у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні задля дотримання державою

гарантій щодо реалізації населенням свого соціального права – права на працю. Проаналізувавши праці, предметом яких є розкриття особливостей трудових правовідносин у період дії на території України воєнного стану, виявлено, що подібну проблематику та окремі її аспекти досліджували такі вчені: К. Є. Машков, О. Б. Горностаї, О. А. Подолянчук, А. В. Андрушко, Д. О. Котляр.

Основним актом, який регулює сферу трудових відносин, є Кодекс законів про працю України, однак після введення воєнного з'явилось ще декілька законів, які внесли значні корективи до правового регулювання цієї галузі: щодо форми трудового договору, зміни істотних умов договору, випробування при прийнятті на роботу, звільнення працівника за власним бажанням та інше.

Так, наприклад, у ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» зазначено, що у період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору.

Змін зазнав й інститут випробування при прийнятті на роботу. У довоєнний період випробування при прийнятті на роботу не встановлювалось для певного переліку категорій осіб, визначених у ч. 3 ст. 26 КЗпП, однак станом на зараз при укладенні трудового договору умова щодо випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників, що прямо закріплено у ч. 2 ст. 2 вищезгаданого Закону.

У ст. 50 Кодексу законів про працю закріплена імперативна норма щодо максимальної кількості годин роботи на тиждень – 40-годинного робочого часу, проте потрібно враховувати той факт, що у період дії воєнного стану нормальна тривалість робочого часу може збільшуватись до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, наприклад, у сфері забезпечення життєдіяльності населення, оборонній сфері тощо [1, с. 149].

Крім цього, особливість трудових правовідносин воєнного часу слід розглядати шляхом порівняння наступних критеріїв вказаних відносин:

1) переведення на іншу роботу має здійснюватися виключно за згодою працівника (станом ж на теперішній час переведення на іншу роботу, не передбачену у трудовому договорі, допускається без його працівника (крім переведення в іншу місцевість, на території якої ведуться активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, тільки для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою);

2) зміна істотних умов праці можлива за попереднього попередження працівника про таку зміну у 2-місячний термін до їх запровадження, якщо згоди працівника немає, то відбувається припинення трудового договору на підставі ч. 6 ст. 36 КЗпП (на період воєнного стану ця норма не діє, тому роботодавець має попередити працівника про зміну умов праці не пізніше як до запровадження цих умов);

3) за загальним правилом працівник має попередити роботодавця про звільнення за власним бажанням за 2 тижні до звільнення, тому роботодавець лише після закінчення 2 тижнів може звільнити працівника (зараз якщо ж місце роботи розташоване в районах, де ведуться бойові дії та існує загроза для життя і здоров'я працівника, то він може розірвати трудовий договір з власної ініціативи у строк, вказаний у його заяві, окрім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану та залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури);

4) як влучно підмічено у праці О. А. Подолянчук, на відміну від мирного часу, під час дії воєнного стану за залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні не нараховується [2, с. 4].

Таким чином, правовідносини між працівником та роботодавцем на час воєнного стану зазнали змін у багатьох її інститутах у зв'язку з прийняттям ЗУ «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Саме ці нововведення у нормах трудового законодавства

становлять особливості трудових правовідносин у період дії воєнного стану на території України, адже зараз законодавці намагаються одночасно збалансувати інтереси працівника, роботодавця та держави задля стабільності соціально-економічної й політичної сфери країни.

Література:

1. Андрушко А. В. Трудові відносини у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Серія: Право. Випуск 73. Частина 1. 197 с.
2. Подолянчук О. А. Оплата праці та розрахунки з працівниками в умовах воєнного стану: трудові відносини та обліковий аспект. *Ефективна економіка*. 2022. 9 с. № 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10290>

Щерба Вікторія Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості випробувального терміну при прийнятті на роботу в умовах воєнного стану

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що на практиці часто виникає необхідність проходження працівником випробування при прийнятті на роботу. Випробувальний термін – це можливість для обох сторін оцінити один одного перед укладенням трудового договору. Це є факультативна умова трудового договору, яка встановлюється за взаємною угодою сторін.

На думку М.Д. Ждан, випробування під час прийняття на роботу – це фактична перевірка ділових і професійних якостей працівника, його здатності до виконання трудової функції чи обов'язків за видом роботи, на яку він претендує. [1, ст. 14] Встановлення випробування не залежить від кваліфікації та досвіду працівника. Воно створено для визначення придатності до виконання конкретної роботи.

Ми вважаємо, що випробування під час прийняття на роботу є правовим способом оцінки професійних знань, навичок та ділової компетентності кандидата щодо конкретної посади. Це також може включати оцінку його здатності адаптуватися до робочого середовища та співпраці в колективі. Ці випробування допомагають кандидатам та роботодавцям зробити інформоване рішення щодо продовження або припинення працевлаштування.

Під час випробувального терміну, працівник отримує низку переваг. По-перше, цей період надає можливість не лише роботодавцю оцінити працівника, а й йому самому зсередини побачити роботу та компанію. Це важливо для визначення відповідності очікувань та реальності, а також для оцінки корпоративної культури та колективу. Під час випробувального терміну працівник може продемонструвати свої навички та знання, отримати практичний досвід у цій сфері та визначити, чи відповідає дана робота його інтересам. Таким чином, випробувальний термін є двостороннім процесом, який надає працівнику можливість зробити обґрунтоване рішення про подальше працевлаштування. На цьому наголошує і Н.О. Мельничук, вказуючи, що метою випробування для працівника є визначення, чи відповідає доручена робота його уподобанням. [2, ст. 14]

24.03.2022 року вступив в дію Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». У зв'язку з воєнним станом в Україні, законодавці внесли зміни до правил трудових відносин, що призвело до спрощення процедури прийому на роботу. Протягом дії воєнного стану працівник та роботодавець можуть укласти усний трудовий договір за взаємною згодою сторін, замість письмового. Однак після завершення воєнного стану буде необхідно укласти письмовий договір.

Приймати на роботу з випробуванням під час війни також можна. Більш того, тепер немає обмежень, як раніше. Тепер усім категоріям працівників можна встановлювати

випробування. Як зазначає ч. 2 ст. 2 Закону України № 2136, роботодавець може встановити випробування при прийнятті на роботу під час воєнного стану на роботу будь-якому працівнику [3].

Хмельницький міськрайонний суд Хмельницької області за справою № 686/5323/23, провадження № 2/686/2671/23, наголосив, що посилення позивача на те, що відповідно до приписів ст. 26 КЗпП України, їй, як одинокій матері, не міг бути встановлений випробувальний строк при прийнятті на роботу, суд вважає безпідставними, оскільки положеннями Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», якими врегульовані особливості трудових відносин в період дії воєнного стану, дозволено роботодавцям встановлювати випробувальний строк при прийнятті на роботу будь-якій категорії працівників [4].

У сучасних умовах гострої конкуренції на ринку праці випробування при прийнятті на роботу стає ключовим інструментом для відбору найбільш кваліфікованих та досвідчених кандидатів. Це дозволяє роботодавцю оцінити, наскільки претендент відповідає вимогам та критеріям виконання майбутньої роботи. Тобто можна говорити, що випробування виходить далеко за межі трудового права.

Зважаючи на вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що випробувальний термін є важливим етапом у процесі прийняті на роботу, який дозволяє як роботодавцю, так і працівнику оцінити відповідність очікувань та можливостей. Важливо, щоб випробувальний термін був обумовлений в трудовому договорі та був використаний як інструмент для взаємної перевірки сторін трудового договору щодо їхніх потреб та очікувань. Тому важливо, щоб випробувальний термін був чітко визначений і використовувався як інструмент для взаємної перевірки та оцінки якостей та потреб як працівника, так і роботодавця.

Література:

1. Ждан М.Д. Щодо проблем правового регулювання випробування при прийнятті на роботу. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.Сковороди. Серія «Право». 2014. Вип. 22. С. 73-83.

2. Мельничук Н.О. Поняття і природа випробування при прийнятті на роботу. Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції (м. Косів Івано-Франківської області, 25 січня – 03 лютого 2004 р.) Вип. 5. Київ, 2004. С. 51-53.

3. Коваленко О.О. Правові особливості випробування при прийнятті на роботу під час довоєнного і воєнного часу. Харків: 06.10.2022. С. 147- 149

4. Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області за справою № 686/5323/23, провадження № 2/686/2671/23 від 27 вересня 2023 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113941044>

СЕКЦІЯ 6. МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

Burdelna Sofia Serhiyivna,

*a student of higher education at the bachelor's level of the Law Faculty
of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

War crimes committed by russian federation

Russia's 2022 renewed invasion of Ukraine is Europe's largest armed conflict in decades and has caused sustained destruction and suffering. Parts of southern and eastern Ukraine remain under Russian occupation, and missile strikes continue to occur throughout the country.

Russian army commits serious offences such as murder, torture, unlawful deportation, intentionally directing attacks against civilian objects, that is, objects which are not military objectives, committing rape, sexual slavery, enforced prostitution, all of them are known as «war crimes».

War crimes are serious violations of the Geneva Conventions of 1949 and other serious violations of the laws and customs of war defined in Article 8 of the Rome Statute [4, 8]. They are one of the international crimes (crimes under general international law), which also include the crime of genocide, crimes against humanity and the crime of aggression. The 1949 Geneva Convention, negotiated after the Second World War, defines the basic rights of wartime prisoners, establishes protections for people who are wounded and for civilians in and around a warzone. The definition of war crimes itself is long, and includes details including types of weaponry that are banned, to the targeting of certain buildings, such as hospitals and those dedicated to religion, education, art or science.

Members of Russian forces have committed more than 125,000 suspected war crimes since the full-scale invasion of Ukraine, according to Ukraine's Office of the Prosecutor General.

Wilful killing. After the Russian forces left the area of Bucha after a month of occupation, on 1–3 April photos and videos emerged showing hundreds of killed people lying on the streets or in mass graves. AFP saw at least twenty civilians corpses in the street, all shot in the back of the head. Police said on April they had found 350 bodies in Bucha, most with gunshot wounds.

Abduction of Children. Russian authorities have forcibly deported hundreds of thousands of people from Ukraine to Russia, including children. They have cruelly separated children from their families. Children are literally being ripped from their homes. The number of children affected is a moving target and difficult to verify, and Ukraine estimates that 19,000 children have been forcibly removed from Ukraine since February 2022[1, c. 6-7]. A March 2023 Human Rights Watch report indicates it is difficult to verify the exact number, and it may be far higher [1, c. 7]. Russian authorities claim Russia is conducting rescues, medical rehabilitation, and adoptions of orphaned or deserted children. Some of these children have been used as part of a campaign to bolster support for the war by depicting Russian forces as rescuers.

Sexual Violence. Russian forces have been accused of numerous instances of sexual violence against Ukrainian civilians. The age of victims of sexual and gender-based violence ranged from four to 82 years. According to the March 24, 2023, Office of the High Commissioner for Human Rights report From February 2022 to 31 January 2023, documented 133 cases of CRSV (conflict-related sexual violence), (85 men, 45 women, 3 girls), the majority of which took place in territory occupied by the Russian Federation [3, c.2]. In war, rape is a common crime that “nearly always goes unpunished.” The accepted nature of rape causes many to overlook the crime's true significance. Rape is a strategic method of humiliating and traumatizing victims. So much so, that “rape has been used as a tactic of genocide — to shape the future of a country through forced impregnation [2]. More and more evidence is emerging every day from women who escaped or were liberated from the occupied territories and told how the Russian occupiers raped them.

Torture or inhuman treatment. The UN Special Rapporteur on Torture, Alice Jill Edwards expressed alarm at reports and testimonies which appear to indicate that Russian military forces in

Ukraine are consistently and intentionally inflicting severe physical and psychological pain and suffering on Ukrainian civilians and prisoners of war. The Economist reported a man trapped at a checkpoint who took artillery fire then was captured, beaten and tortured, then taken outside to be shot [5]. He played dead until he could flee. The Commission said that its investigations in Kherson and Zaporizhzhia indicate the “widespread and systematic” use of torture by Russian armed forces against persons accused of being informants of the Ukrainian military, which in some cases led to death. “The alleged practices include electric shocks, beatings, hooding, mock executions and other threats of death,” the UN expert said [7]. Mr. Møse quoted a victim of torture as saying, “Every time I answered that I didn’t know or didn’t remember something, they gave me electric shocks... I don’t know how long it lasted. It felt like an eternity” [6].

The examples of war crimes are just a tiny part of all the terror and horrors taking place in Ukraine now.

What about responsibility? The ICC cannot prosecute cases of war crimes in the situation in Ukraine, because the court can exercise jurisdiction over war crimes only when the accused is a national of a state party to the Rome Statute that has also specifically accepted the court’s jurisdiction over the war crimes. Neither Russia nor Ukraine is such a state party. One of the possible establish is special international tribunal to prosecute the war crimes. Such a tribunal could be established in a similar fashion as other international criminal tribunals, through an international agreement between Ukraine and the Secretary-General of the United Nations.

Russia is a state aggressor. The use of violence by Russian forces against Ukrainian civilians is blatant and barbaric. Russia has, so far been blatantly violating the Laws of wars. The summary executions of the civilian carried out by the Soldiers is indicative of the violations of the rules so far and under this notion Russian can be regarded as guilty of War crimes. Russian army have to pay the penalty for all types of crime.

Література:

1. Congressional Research Service. War crimes in Ukraine. URL : <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47762> (дата звернення : 27.03.2024).
2. Rape has reportedly become a weapon in Ukraine. Finding justice may be difficult. URL: <https://www.npr.org/2022/04/30/1093339262/ukraine-russia-rape-war-crimes> (дата звернення : 22.03.2024).
3. Report on the human rights situation in Ukraine. URL : <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-ENG.pdf> (дата звернення : 01.04.2024).
4. Rome Statute of the International Criminal Cour. URL : <https://www.icc-spi.int/sites/default/files/Publications/Rome-Statute.pdf> (дата звернення : 30.03.2024).
5. The Economist .»One killing among many in a Kyiv suburb». URL : <https://www.economist.com/europe/2022/04/05/one-killing-among-many-in-a-kyiv-suburb> (дата звернення : 19.03.2024).
6. Ukraine: Rape and torture by Russian forces continuing, rights experts report. URL : <https://news.un.org/en/story/2023/09/1141417> (дата звернення : 17.03.2024).
7. UN Special Rapporteur accuses Russia of practicing torture in Ukraine. URL : <https://zmina.ua/en/event-en/torture-as-a-crime-against-humanity-un-special-rapporteur/> (дата звернення : 17.03.2024).
8. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення : 01.04.2024).

*Андрушко Діана Олександрівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврську рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль зеленої угоди ЄС у зменшенні транспортних викидів: парникових газів і забруднюючих речовин

Сьогодні транспортні викиди становлять близько 25% загальних викидів парникових газів ЄС, і ці викиди зросли за останні роки.

Транспорт становить близько 5% ВВП ЄС, у якому працює понад 10 мільйонів людей у Європі, транспортна система має вирішальне значення для європейського бізнесу та глобальних ланцюгів поставок. Водночас транспорт також передбачає соціальні витрати, такі як: викиди парникових газів і забруднюючих речовин, шум, дорожньо-транспортних пригод та заторів [2].

Європейська зелена угода заклала план трансформаційних змін. Зміна, яка принесе з собою багато переваг, від створення нових можливостей для інновацій, інвестицій і екологічних робочих місць до покращення здоров'я та добробуту.

Тепер ЄС має юридично обов'язкові кліматичні цілі, які охоплюють усі ключові сектори економіки. Загальний пакет включає:

- цілі скорочення викидів у широкому діапазоні секторів;
- збільшення природних поглиначів вуглецю;
- оновлена система торгівлі викидами, щоб обмежити викиди, встановити ціну на забруднення та залучити інвестиції в зелений перехід;
- соціальна підтримка громадян і малого бізнесу [1].

Країни-члени витратять 100% своїх доходів від торгівлі викидами на проекти, пов'язані з кліматом та енергетикою, а також на соціальний вимір переходу.

Цей поштовх до трансформації транспорту стався тоді, коли весь сектор все ще страждав від наслідків коронавірусу. Завдяки збільшенню державних і приватних інвестицій у модернізацію та озеленення автопарків та інфраструктури ЄС, а також зміцненню внутрішнього ринку Союз має історичну можливість зробити європейський транспорт не тільки більш стійким, але й більш конкурентоспроможним у всьому світі та більш стійким до будь-яких майбутніх потрясінь.

Однак ця еволюція не повинна залишати осторонь: надзвичайно важливо, щоб мобільність була доступною для всіх, щоб сільські та віддалені регіони залишалися зв'язаними, а сектор пропонував хороші соціальні умови та створював привабливі робочі місця [2]. Саме перехід до більш екологічної мобільності пропонує чисті, доступні та недорогі транспортні та логістичні рішення для всіх європейців, з'єднуючи сільські та віддалені регіони.

З новими стандартами CO₂ до 2035 року всі нові автомобілі та фургони, зареєстровані в Європі, матимуть нульовий рівень викидів. Як проміжний крок до нульових викидів, середні викиди нових автомобілів мають знизитися на 55% до 2030 року, а нових фургонів – на 50% до 2030 року. Це поставить автомобільний транспорт на твердий шлях до мобільності з нульовими викидами у 2050 році.

ЄС працює над створенням інфраструктури, необхідної громадянам для заряджання транспортних засобів з нульовим рівнем викидів для коротких і далеких подорожей. Цілі будуть обов'язковими для розгортання інфраструктури електрзарядки та водневої заправки на європейських дорогах. Буде створена достатня потужність громадських зарядних пристроїв, щоб задовольнити потреби більшого парку автомобілів з нульовим рівнем викидів, які з'являться на ринку, а також подальшої пропозиції приватних зарядних пристроїв удома чи на роботі [1].

Крім того, з 2027 року автомобільний транспорт підлягатиме торгівлі квотами, встановлюючи ціну на забруднення, заохочуючи громадян ЄС до використання чистих видів пального та реінвестування в чисті технології.

Ціни на вуглець також застосовуються до авіаційного сектору. Досі це стосується рейсів у межах Європейської економічної зони та рейсів із вильотом до Швейцарії та Великобританії. З 2024 року також охоплюються не внутрішні рейси до та з найвіддаленіших регіонів.

Для просування сталого авіаційного палива (SAF) було збільшено мінімальну частку SAF, яку постачальники авіаційного палива повинні змішувати з гасом і постачати в аеропорти ЄС.

Ціноутворення на викиди вуглецю також було поширено на морський сектор. Для сприяння використанню відновлюваних джерел палива та палива з низьким вмістом вуглецю було встановлено ціль щодо поступового зниження середньорічної інтенсивності викидів парникових газів від енергії, що використовується на борту суден [1].

Отже, Зелена угода ЄС встановлює амбітні цілі для транспортного сектору, спрямовані на зменшення викидів парникових газів і забруднення, а також на сприяння розвитку екологічно чистих технологій та інфраструктури. Шлях до екологічно безпечної мобільності охоплює запровадження контролю за вихлопами автомобілів, розвиток зарядної інфраструктури для електромобілів і просування поновлюваних видів палива. Такі заходи не лише сприятимуть зменшенню впливу транспорту на навколишнє середовище, а й підтримають створення нових робочих місць та забезпечать доступність мобільності для всіх європейців. Реалізація цих заходів не лише зробить транспортний сектор ЄС більш стійким та конкурентоспроможним, а й сприятиме досягненню глобальних екологічних цілей та забезпечить сталий та збалансований розвиток на майбутнє.

Література:

1. Delivering the European Green Deal. *European Commission*. URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en. (дата звернення : 07.05.2024).
2. Mobility Strategy. *European Commission*. URL : https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/mobility-strategy_en. (дата звернення : 07.05.2024).

Пагор Богдана Русланівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Відповідність українського законодавства міжнародним стандартам захисту прав внутрішньо переміщених осіб

Внаслідок збройного конфлікту на східних територіях України, що розпочався у 2014 році, велика кількість людей була змушена залишити свої домівки. Пізніше внаслідок активної збройної агресії Російської Федерації з лютого 2022 року значна кількість українців змушена була мігрувати до більш безпечних регіонів країни, що, у свою чергу, призвело до того, що Україна стала світовим лідером за кількістю внутрішньо переміщених осіб.

Внаслідок збройного конфлікту в Україні, з'явився новий суб'єкт – внутрішньо переміщена особа [1, с.144]. Внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) – це особи, яких змусили передбачені законом обставини залишити свої домівки або місця постійного проживання та переселитися до іншої частини своєї країни. Такі особи переміщуються у зв'язку зі збройним конфліктом, виявами етнічного насильства, порушеннями прав людини або наслідками природних катастроф, а також у разі очікування на ці події. Важливо розрізняти таких осіб від тих, хто добровільно залишив свої домівки з метою поліпшення свого

соціального або економічного становища. Основними ознаками ВПО є примусовий характер їхньої міграції та факт того, що вони залишаються у межах своєї власної країни [2, с.7].

На законодавчому рівні і досі триває постійний процес, у напрямку посилення захисту прав, свобод та гарантій для ВПО [3, с.102]. Це призводить до появи нових викликів перед державними органами, пов'язані з вимушеним переміщенням, що призводить до збільшення навантаження на місцеві ринки праці, існування проблем розміщення, зайнятості, соціального забезпечення: забезпечення житлом, відновлення пенсійних виплат, фінансової, медичної допомоги тощо. Крім того, серед ВПО є велика кількість вразливих категорій людей, таких як діти, особи похилого віку та особи з обмеженими фізичними можливостями, які потребують особливої уваги та підтримки.

Загалом, міжнародний захист прав ВПО здійснюється через діяльність міжнародних організацій та прийняті ними міжнародно-правові акти у сфері захисту. Сьогодні основоположні міжнародні стандарти захисту ВПО, закріплені в актах ООН, зокрема в Керівних принципах ООН з питань внутрішнього переміщення осіб [4]. Ці принципи не є обов'язковими, але, зважаючи на те, що вони ґрунтуються на міжнародних угодах у сфері прав людини, а також міжнародному гуманітарному праві, їх вважають «важливою міжнародною основою для захисту ВПО» [2, с. 11].

Проводить політику щодо захисту прав та інтересів внутрішньо переміщених осіб також і Рада Європи та Парламентська Асамблея Ради Європи. Ухваливши чималу кількість рекомендацій та резолюцій, вони закликають уряди держав, по-перше, шукати довготривалі рішення щодо повернення або інтеграції осіб у нові територіальні громади, по-друге, гарантувати захист їхніх прав відповідно до документів Ради Європи та Керівних принципів з питань внутрішнього переміщення осіб усередині країни [2, с.14]. Вище перелічені нормативно-праві акти регулюють комплекс проблемних питань, зокрема у соціально-забезпечувальній сфері (відновлення або отримання документів, працевлаштування, отримання пенсійних виплат, грошова допомога, медична допомога, надання тимчасового житла). Вони є основою для розробки внутрішньої політики у сфері захисту прав і свобод ВПО у кожній країні, яка цього потребує, оскільки національне законодавство у цій сфері буде відповідати міжнародним стандартам. [3, с.103].

З метою імплементації в національне законодавство міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав людини й у зв'язку з правовими потребами внутрішньо переміщеними особами було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон) від 20.10.2014 р., в якому подається визначення внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до положень Закону, ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах і мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [5].

Здійснюючи порівняльний аналіз вищезазначеного визначення з дефініцією, яка міститься у Керівних принципах з питань внутрішнього переміщення, необхідно зазначити, що при визначенні даного поняття у згаданому міжнародному документі виділяються дві головні ознаки. Перша пов'язана із примусовою або недобровільною природою внутрішнього переміщення і передбачає лише орієнтований перелік можливих причин переміщення, оскільки вони можуть бути різноманітними. Друга стосується територіального характеру внутрішнього переміщення, адже зазначено, що воно відбувається в межах національних кордонів [2, с. 12]. Визначення, що міститься у національному законодавстві, хоч і містить вказівку на примусовість залишення місця проживання, проте не вказує, що воно здійснюється в межах державних кордонів. А саме ця ознака відрізняє ВПО від інших суміжних соціальних груп населення, зокрема біженців.

Система соціального захисту громадян в Україні ґрунтується на положеннях ст. 46 та 48 Конституції України. Які визначають, що кожен має право на достатній життєвий рівень як

для себе, так і своєї сім'ї, та на рівень життя, не нижче від прожиткового мінімуму[6]. Відповідно до Керівних принципів, відповідальність за стан внутрішньо переміщених осіб лежить на уряді їхньої країни громадянства. Проте національне законодавство не завжди враховує специфіку сьогоденної ситуації та іноді може створювати додаткові труднощі для ВПО (наприклад, працевлаштування чи реєстрація безробіття за трудовими книжками), тому до нього варто внести необхідні зміни [7, с. 160].

Проблема внутрішнього переміщення та належного правового захисту статусу внутрішньо переміщених осіб є актуальною як для внутрішнього, так і для міжнародного права. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», було змінено з метою максимального відтворення міжнародних стандартів захисту прав цих осіб [8, с. 142]. Проте, незважаючи на прийнятий нормативний акт, існують прогалини у законодавчому регулюванні внутрішнього переміщення. Варто погодити норми законодавства в частині розширення кола осіб, які можуть бути визнаними ВПО та реалізації визначених гарантій належним чином. Ефективне вирішення проблем повинно ґрунтуватись на спільному обговоренні органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями, які залучені у цей процес, вирішення питань, які виникають у сфері регулювання правового статусу ВПО[9, с. 39].

Варто зауважити, що на сьогодні підтримка та захист ВПО є одним з пріоритетних питань. При подоланні прогалин, які існують у законодавстві, ці особи зможуть отримати ефективний захист та якісні гарантії, якого вони потребують.

Література:

1. Басова І.С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. Одеса, 2019. 198 с.
2. Параскева К. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи : посібник. Видавництво «Право». 2017. 152 с. URL : <https://rm.coe.int/handbook-costas-paraskeva-ukr/1680760881>
3. Чиркін А. С., Храпська А. О. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародно-правове регулювання та досвід зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2022. С.102-105.
4. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення : документ ООН E/CN.4/1998/53Add.2 (1998 рік). URL : <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996 р. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. *Стратегія і тактика державного управління : зб. наук. праць*. Рівне : НУВГП, 2014. № 1. С. 154-163.
8. Крахмальова К. О. Стан досліджень статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Часопис Київського університету права. Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право*. 2015. С. 142-145.
9. Павлів-Самоїл Н. П. Вимушена міграція: міжнародні стандарти внутрішньо переміщених осіб у національному законодавстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. № 24. С. 35-40.

Підгірна Тетяна Володимирівна

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Розмежування jus in bello та jus ad bellum

Упродовж історії, коли держави та/або народи брали в руки зброю, вони вважали свою справу справедливою. Дуже часто цей аргумент використовувався для виправдання жорстокості війни. Дійсно, історія свідчить, що більше воюючі сторони наголошували на святості своїх мотивів для використання збройної сили, то більше ці мотиви використовувалися для виправдання жахів війни.

Міжнародне гуманітарне право почало розвиватися в той період, коли застосування сили було законною формою міжнародних відносин, коли вони мали право на ведення війни, тобто коли вони мали jus ad bellum [1, с. 6]. Таким чином, це правило регламентує легітимність застосування сили у міжнародно-правовому аспекті, як основу для збройного зіткнення. Воно виникло з доктрини справедливої війни, відомої як bellum justum. До ХХ століття вважалося, що війна вважається правомірною незалежно від причин і приводів, якщо була оголошена за спеціальною процедурою. Однак з 1945 року застосування сили у відносинах між державами заборонено, крім таких випадків: індивідуальна чи колективна самооборона та примусові заходи, що застосовує Рада Безпеки ООН [2].

Головним джерелом jus ad bellum у сучасному праві є Статут Організації Об'єднаних Націй, стаття 2 якого встановлює зобов'язання всіх членів утримуватися від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, а стаття 51 гарантує невід'ємне право на індивідуальну чи колективну самооборону, якщо станеться збройний напад на члена ООН [2].

Jus in bello, навпаки, не розглядає причин застосування сили і регулює поведінку сторін у вже наявному збройному конфлікті. Міжнародне гуманітарне право (*International Humanitarian Law, або IHL*), також відоме як *jus in bello*, спрямоване на зменшення страждань, пов'язаних зі збройним конфліктом, що досягається шляхом максимального захисту та допомоги всім жертвам конфлікту. Положення jus in bello застосовуються одночасно до всіх сторін у конфлікті, незалежно від того, чому виник конфлікт і наскільки справедливою вважається боротьба, що ведеться тією чи тією стороною. Jus in bello спирається на звичаєве право, засноване на визнаній практиці ведення війни, а також на договірних законах (таких, як: Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років), які встановлюють правила ведення військових дій. Іншими основними документами є чотири Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року.

Відокремлення jus in bello (право у війні) від jus ad bellum (правом на війну) є вкрай важливим для практичного застосування норм міжнародного гуманітарного права. Це особливо актуально сьогодні, коли політичні та ідеологічні чинники часто призводять до злиття jus in bello та jus ad bellum. Таке розділення дозволяє забезпечити рівність прав і обов'язків всіх учасників збройного конфлікту. З позиції міжнародного гуманітарного права (МГП), немає значення, хто є агресором, а хто захищається. Коли держава здійснює анексію території іншої, вона вчиняє акт агресії і несе за це відповідальність. Втім, з погляду МГП, окупація не є порушенням, а є правовим режимом, який окреслює обов'язки цієї держави щодо населення окупованої території. Також під час війни легалізовані вбивства: військовий, який вбив ворога, не несе за це відповідальності. Але важливо пам'ятати, що цю перевагу мають також комбатанти держави-ворога [3].

Таке розмежування також необхідне для захисту осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів – цивільні особи, поранені та хворі, а також ті, хто вже не бере участі в бойових діях. Адже жертви не несуть відповідальності за те, що «їхня» держава порушила міжнародне право і потребують однакового захисту, незалежно від того, до якої сторони вони належать. Тобто якщо комбатант здається в полон, він одразу ж отримує статус військовополоненого, і не має значення те, що він належить до ворожої армії [3].

Положення статті 1 спільної для чотирьох Женевських Конвенцій від 12 серпня 1949 року підкреслюють обов'язкову силу Женевських конвенцій, застосування яких не може залежати від того, як оцінили застосування сили учасники конфлікту. У спільній статті 2, крім того, уточнено, що «Конвенція застосовується в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них» [4].

Нарешті, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, від 07 червня 1977 року, поклав край усім суперечкам, включивши у преамбулу положення про те, що Женевські конвенції і цей Протокол повинні за всіх обставин цілком застосовуватися до всіх осіб, які підпадають під захист цих документів, без будь-яких відмінностей, що можуть виникнути через характер або походження збройного конфлікту або через причини, що сторони в конфлікті висувають або які їм приписуються [5].

Ці положення підтверджують незалежність *jus in bello* щодо *jus ad bellum*. Відтак будь-яка держава не може посилається ні на те, що вона стала жертвою агресії, ні на будь-які інші міркування, пов'язані з причиною виникнення або характером конфлікту, щоб відмовитися виконувати зобов'язання, що накладаються міжнародним гуманітарним правом.

Отже, розділення *jus ad bellum* та *jus in bello* дає змогу ефективніше застосовувати міжнародне гуманітарне право і таким чином забезпечує важливий захист під час збройного конфлікту. Однак важливе дотримання принципів міжнародного гуманітарного права всіма учасниками конфлікту, без виключень, щоб забезпечити їхні права та захист у будь-яких збройному конфлікті.

Література:

1. Bugnion, François. Jus ad bellum, jus in bello and non-international armed conflict. Yearbook of International Humanitarian Law, Vol. 6 (2003). URL : https://www.icrc.org/data/rx/en/assets/files/other/jus_ad_bellum,_jus_in_bello_and_non-international_armed_conflictsang.pdf
2. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL : https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
3. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О., Київ, 2018. 208 с. URL : https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_cory.pdf
4. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 08 лют. 2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення : 06.05.2024).
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08 червня 1977 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення : 06.05.2024).

Савіна Анна Олегівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль Європейської агенції з прикордонної та безпекової охорони (FRONTEX) при масовому перетині кордону українцями внаслідок повномасштабного вторгнення РФ

У світлі сучасних геополітичних викликів регіональна стабільність та безпека стають пріоритетними завданнями для багатьох країн, зокрема для Європейського Союзу. Україна знову опинилася перед викликом національної безпеки через повномасштабне вторгнення

Російської Федерації, що призвело до масового перетину кордону українцями. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України призвело до серйозної гуманітарної кризи, в результаті якої тисячі українців змушені були залишити свої домівки та шукати притулку в сусідніх країнах, зокрема в країнах Європейського Союзу. У цьому контексті роль Європейської агенції з прикордонної та безпекової охорони (Frontex) стає критичною для забезпечення безпеки не лише Європейського Союзу, але й усього світу. Тому варто розглянути ключові аспекти ролі Frontex у цій складній ситуації. Європейська агенція з прикордонної та берегової безпеки виконує низку завдань на виконання передбачених Регламентом № 2019/1896 функцій, який є правовою основою його діяльності [6, с.644].

По-перше, Frontex відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки кордонів Європейського Союзу. Під час масового перетину кордону українцями через вторгнення РФ агентство має прийняти негайні заходи для запобігання незаконному перетину кордону та забезпечення безпеки європейських територій. Крім того, Frontex має значний досвід у веденні операцій на прикордонних територіях, включаючи моніторинг, патрулювання та контроль за кордоном [1, с. 87]. У ситуації повномасштабного вторгнення РФ, агентство може мобілізувати свої ресурси та персонал для підтримки національних прикордонних служб в управлінні кризовою ситуацією та запобіганні незаконному перетину кордону.

По-друге, у ситуації повномасштабного вторгнення РФ, співпраця з міжнародними партнерами стає посиленою. Frontex повинен активно взаємодіяти з українською владою, а також з іншими країнами та міжнародними організаціями для координації зусиль у контролі та управлінні масовим перетином кордону. Спільні операції, обмін інформацією та підтримка в галузі безпеки можуть сприяти ефективній реакції на цей виклик.

По-третє, гуманітарний аспект не може бути проігнорованим. Frontex повинен враховувати потреби та права вразливих осіб, які перетинають кордон в умовах конфлікту. Надання медичної допомоги, захист біженців та інші гуманітарні заходи можуть зменшити страждання та забезпечити гідне поводження з людьми, що потребують захисту [2, с. 386-387].

У цій складній ситуації Frontex також має діяти в межах закону та забезпечувати дотримання правових норм. Це включає дотримання міжнародного права про біженців та прав людини, а також співпрацю з правоохоронними органами для запобігання порушенням. На завершення, Frontex може надавати технічну та фінансову підтримку українській владі для зміцнення прикордонного контролю та забезпечення безпеки. Це може включати надання спеціалізованого обладнання, навчання персоналу та інші заходи для підвищення ефективності заходів безпеки.

Правова основа співпраці України з Frontex включає Угоду про асоціацію, в якій закріплені засади про їхнє співробітництво у сфері притулку, управління кордоном та міграції. Важливим ресурсом, який використовує агенція є вебплатформа Virtual Aula, створена для проведення тренінгів та курсів для співробітників Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). Ще одним інструментом взаємодії можна вважати робочу домовленість, яка передбачає правові аспекти співробітництва для досягнення спільних цілей, а саме: заходи проти незаконної міграції та розвиток хороших відносин між ДПСУ та прикордонними відомствами ЄС [2, с.386].

Зокрема, у січні 2023 Європейська Агенція прикордонної та берегової охорони та Державної прикордонної служби України підписали Грантову угоду, основною метою якої є посилення потенціалу Державної прикордонної служби України у сфері прикордонного контролю та охорони державного кордону задля подолання можливих викликів на західних кордонах України з державами-членами ЄС та Республікою Молдова [3]. Слід зазначити про те, що було нараховано грошову допомогу у сумі 12 мільйонів гривень для підтримки наших прикордонників, а саме для закупівлі теплої форми, електрогенератори, польові кухні та інше. До того, було надано багато обладнання для підтримки кордону, зокрема і офіцерів, які працювали на кордоні між ЄС та Україною [4], що посилило безпеку кордону та боротьбу з нелегальною міграцією, під час якої було виявлено на 300% більше випадків незаконного

перетину кордону, порівняно з 2021 роком. Така допомога дала змогу Frontex очистити свою репутацію після критики, яка виникала через порушення прав людини [5].

Усі ці аспекти демонструють вагомий роль Frontex у забезпеченні безпеки та гуманітарного відгуку в ситуації масового перетину кордону українцями внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Реалізація цієї ролі вимагає спільних зусиль, координації та гуманітарного підходу для захисту прав та безпеки всіх осіб, задіяних у цьому конфлікті. Важливою є також гнучкість та готовність агентства адаптуватися до змінних умов та ефективно виконувати свої завдання в умовах надзвичайних обставин.

Література:

1. Чернік С. Правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в правоохоронній сфері. *Актуальні проблеми правознавства*. 3 (31). 2022. С. 84-89.
2. Гнітій А.О. Міжнародно-правові засади співробітництва України із Frontex. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 4. 2022. С. 385-391. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267865/263652> (дата звернення : 02.05.2024 року)
3. Співпраця Агенції Фронтекс та Держприкордонслужби – практика інтеграції. 2023. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/news/spivpracya-agencii-fronteks-ta-derzhprikordonsluzhbi-praktika-integracii/> (дата звернення 02.05.2024 року)
4. Frontex. Європейське агентство прикордонної та берегової охорони. URL : <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-stands-with-ukraine-koMh1h>
5. Як Frontex розширювався після війни в Україні. URL : <https://abolishfrontex.org/blog/2023/06/14/how-frontex-expanded-in-the-wake-of-the-ukraine-war/>
6. Сироїд Т.Л. Інституційний механізм Європейського Союзу у сфері боротьби з нелегальною міграцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. №10. 2023. С.641-645. URL : http://lsej.org.ua/10_2023/154.pdf

Солодовнік Дарина Ростиславівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Міжнародний і неміжнародний збройні конфлікти в МГП

МГП визначає два типи збройних конфліктів: міжнародні – МЗК і неміжнародного характеру – НМЗК. На перший погляд, все зрозуміло: війна між двома і більшою кількістю держав вважається міжнародним збройним конфліктом, а збройні сутички в межах території однієї держави – неміжнародним збройним конфліктом.

МЗК має місце кожного разу, коли між державами існує застосування збройної сили, незалежно від інтенсивності такої сили і визнання стану війни, її оголошення чи введення військового стану.

Питання застосування норм МГП – це питання факту, як тільки є застосування сили однією державою проти іншої – одразу застосовується МГП для МЗК.

На противагу цьому, для існування НМЗК необхідно виконати два сукупні критерії: 1) по-перше, має бути «тривале збройне насильство» у сенсі досягнення певного порогу інтенсивності такого збройного насильства; 2) по-друге, принаймні одна зі сторін конфлікту має бути організованою збройною групою.

Поняття міжнародного збройного конфлікту можна віднайти у спільній ст. 2 Женевських конвенцій 1949 р. – ними є всі випадки проголошення війни чи всякого іншого збройного конфлікту, що виникають між двома чи декількома державами, навіть у випадку,

коли одна з них не визнає стану війни. Нагадуємо, що МГП не цікавить причина застосування сили.

Збройні конфлікти неміжнародного характеру бувають двох різновидів: коли організована збройна група не має контролю над територією – ст.3 ЖК, і коли вона такий контроль вже здійснює – тоді застосовується як ст. 3 ЖК, так і ДП II.

До обох видів НМЗК в однаковій мірі застосовне Звичаєве МГП та ст.8 Римського Статуту, якщо держава, на території якої відбувається конфлікт, є його стороною.

Визначення НМЗК міститься тільки у ст. 1 ДП II (ст. 3 ЖК його не має) – це всі збройні конфлікти, що відбуваються на території будь-якої держави між її збройними силами чи іншими організованими збройними групами, які, перебуваючи під відповідальним командуванням, здійснюють такий контроль над частиною її території, який дозволяє їм реалізувати безперервні й узгоджені військові дії та застосовувати положення ДП II [1].

Зрозуміло, що основними суб'єктами міжнародних конфліктів є *держави*, що воюють одна з одною, або об'єднуються у блоки. З розвитком МГП коло учасників розширюється. Так, прийняттям ДП I національно-визвольні війни проти колоніального, расистського режимів або проти іноземної окупації були прирівняні до міжнародних конфліктів, а їхні суб'єктами почали вважатися також *нації (народи), що виборюють незалежність* (п. 4 ст. 2 ДП I) [2].

У сучасних умовах суб'єктом МЗК також можуть бути *міжнародні організації*, що мають право застосовувати колективні збройні сили в якості санкції проти держави-агресора – операції примусу до миру (ООН). Прикладом такого конфлікту може бути застосування колективних збройних сил ООН в 1991 р. проти Іраку за агресію щодо Кувейту. Це також може бути організація, яка уповноважена надавати допомогу державі-члену, що зазнала нападу з боку іншої держави (НАТО).

Коли мова йде про НМЗК, то конфлікт відбувається між регулярними (урядовими) збройними силами і антиурядовими або іншими організованими збройними групами або тільки між організованими збройними групами без участі урядових сил. Опозиційні сили повинні знаходитися під єдиним відповідальним командуванням, що дозволить їм дотримуватися норм МГП (вони також можуть контролювати частину території країни – особлива риса застосування ДП II) [1].

Військові дії повинні носити безперервний, узгоджений та інтенсивний характер; окремі випадки порушення внутрішнього порядку, виникнення обстановки внутрішньої напруженості не належать до категорії НМЗК. До показових чинників при оцінці «інтенсивності» відносяться «кількість, тривалість та інтенсивність окремих зіткнень; тип використовуваного зброї та іншого військового спорядження, число і калібр застосовуваних снарядів; число постраждалих; ступінь матеріальних руйнувань і число цивільних осіб, які залишили зони боїв». Залученість в ситуацію Ради Безпеки ООН також може відображати інтенсивність конфлікту.

Таким чином, різниця між міжнародними та неміжнародними збройними конфліктами ґрунтується на двох факторах:

1. Структура та статус залучених сторін різні. МЗК стосуються суверенних держав. Натомість, НМЗК ведуться між державними і недержавними організованими збройними групами.

2. Поріг інтенсивності насильства відрізняється. Рівень насильства, необхідний для ініціювання МЗК є значно нижчим за рівень, необхідний для НМЗК.

Критерії порогу насильства і ступінь організації збройної групи відрізняють ситуації НМЗК від ситуацій внутрішніх заворушень, повстань, тероризму або високого рівня злочинності, які не підпадають під дію МГП. Якщо порогові або організаційні критерії не виконуються, ситуація не відповідає НМЗК.

Література:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від

08 червня 1977 року: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення : 04.05.2024).

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08 червня 1977 року: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 08 груд. 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення : 04.05.2024).

3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення : 04.05.2024).

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення : 04.05.2024).

5. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення : 04.05.2024).

Momot Kateryna Serhiyivna,

*a student of higher education at the bachelor's level of the Law Faculty
of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

Violation of children's rights committed by the Russian Federation

On the 24th of February 2022, Russia commenced a full-scale military invasion of Ukraine. As a result, thousands of civilians have been killed and thousands more have been wounded. Extensive damage has been brought upon hospitals, schools, and houses. Further, economic conditions have deteriorated, and food insecurity has heightened [1].

The specific topic of children's rights might never before have attracted as much attention as it does today. After all, children's rights are often not seen as a key human rights issue and are overshadowed by other, better researched issues. But in 2023, it was the Russian Federation's violation of international law as the aggressor state specifically with regard to children.

The most relevant issues that were regularly in the focus of the Commissioner's attention during the martial law are as follows: death and injuries of children, deportation, abduction and illegal detention of children, protection of the children deprived of parental care in time of war, social protection of the children affected by hostilities and armed conflicts, protection of rights of orphans, children deprived of parental care, children in difficult life circumstances etc [2].

There's strong evidence that Russia has violated international law protecting civilians during wartime, especially children. This evidence comes from various human rights organizations, including Ukrainian groups like the Kharkiv Human Rights Protection Group and the Center for Civil Liberties. International cooperation is crucial in ensuring that Ukrainian children receive the comprehensive care and support they need to heal and thrive.

In issuing its arrest warrants for Russian President Vladimir Putin and Commissioner for Children's Rights Maria Lvova-Belova, the International Criminal Court referred to Russian violations of the Geneva Conventions and war crimes in relation to Ukrainian children as put forward in the Rome Statute: Art. 8(2)(a)(vii), «Unlawful deportation or transfer or unlawful confinement», and Art. 8(2)(b)(viii), «The transfer, directly or indirectly, by the Occupying Power of parts of its own civilian population into the territory it occupies, or the deportation or transfer of all or parts of the population of the occupied territory within or outside this territory» [5, p.12].

Art. 49 of the IV Geneva Convention states: «Individual or mass forcible transfers, as well as deportations of protected persons from occupied territory to the territory of the Occupying Power or to that of any other country, occupied or not, are prohibited, regardless of their motive» [4].

Russia's official position regarding the relocation of children contains the following arguments: The evacuation was carried out with the aim of saving children from dangerous areas of hostilities; and the parents voluntarily sent the children «on vacation».

In a number of instances, children taken from Ukrainian territory were used as mouthpieces for propaganda (for example, children from Mariupol took part in a mass patriotic performance at Luzhniki Stadium in Moscow on February 22, 2023). Particular note is worth taking of Children's Rights Commissioner Maria Lvova-Belova, who has publicly discussed her «successes» in raising her foster son, a boy from Mariupol.

When the causes of the children's deaths and injuries are analysed, it can be claimed that the RF violations the rules of international humanitarian law and launches the attacks prohibited by the laws of war, i.e. the ones that are not directed at military objects. It is specified in the report of the international non-governmental organization Human Rights Watch that the aggressor country uses banned landmines and explosive ammunition in the territory of Ukraine [3].

Ukrainian children should not be subject to discrimination; they need help and support to overcome the trauma of war and the loss of homes and loved ones. If we do not work on the problem of trauma among both children and adults who spent many months in basements under shelling, left under automatic rifle fire and lost their whole previous lives, this will lead to the growth of domestic violence and a doubling of the children's suffering [2]. The plight of Ukrainian children is a global humanitarian crisis that demands a collective response. Every day that passes without adequate support for Ukrainian children is another day of stolen childhood. It is important to defend children from any manifestation of aggression and to create for them a safe environment and conditions for rehabilitation and growth. This not only benefits the children themselves but fosters a more stable and peaceful future for Ukraine.

References:

1. War's Gendered Costs: The Story of Ukraine's Women. *orfonline.org*. URL : <https://www.orfonline.org/research/wars-gendered-costs> (date of access : 05.04.2024).
2. Violation of the Rights of Children Taken from Ukraine to Russia and Belarus as a Result of Russian Military Aggression. ADC «Memorial». *ADC «Memorial»*. URL : <https://adcmemorial.org/en/publications/violation-of-the-rights-of-children-taken-from-ukraine-to-russia-and-belarus-as-a-result-of-russian-military-aggression/> (date of access: 05.04.2024).
3. Rights of children — Report on the Observance and Protection of Human and Civil Rights and Freedoms in Ukraine in 2022. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини — Головна*. URL : <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/en/rights-of-children> (date of access : 05.04.2024).
4. Article 49 – Deportations, transfers, evacuations. *International Humanitarian Law Databases*. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/article-49> (date of access : 06.05.2024).
5. International Criminal Court. URL : <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf> (date of access : 06.05.2024).

Rekrutniak Valentyna Valeriivna,

*a student of higher education at the bachelor's level of the Law Faculty
of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

The Status and Protection of Unlawful Combatants

The term «unlawful combatant» became well known during the recent armed conflict in Afghanistan, when the Bush administration announced that it had decided to classify captured Taliban fighters and al-Qaeda fighters as unlawful combatants and consequently not recognize their status as prisoners of war.

This sparked a heated debate on their exact status and protection.

Unlawful combatants do not fit into the traditional classification of persons in armed conflict. International humanitarian law is built on the understanding that all persons in armed conflict fall into two diametrically opposed categories: combatants and civilians. In defining these categories, Protocol I adopts the so-called 'negative approach. This ensures that each person in an armed conflict belongs to one of the categories. Protocol I first defines who is a combatant and then explains that anyone who is not a combatant is necessarily a civilian [1, p.33].

If there is any doubt as to whether a person is a combatant or a civilian, that person should be considered a civilian. Such an approach is not only justified but also necessitated by the fact that «the concepts of civilian and soldier are merely opposites».

Before looking in detail at the status of irregular combatants, it is necessary to talk briefly about combatants and civilians to help understand how irregular combatants differ from other people in armed conflict. The terms combatant status can be derived from Article 4 of Convention III and Article 43 of Protocol I. «In general, combatants are members of armed forces and of militias or volunteer forces forming part of those armed forces*. In addition, members of other militias and volunteer forces, including organized resistance movements belonging to parties to an armed conflict, may also be combatants if (1) they are commanded by persons responsible to their subordinates, (2) they have fixed and distinctive insignia recognizable from a distance, (3) they openly carry their weapons, and (4) they conduct their activities in accordance with the laws and customs of war. may have combatant status* [2, p.192].

The defining characteristic of combatant status is the right to participate directly in hostilities. In other words, combatants are authorized to kill or wound enemy combatants and destroy other enemy military targets.

Under certain circumstances, they may even cause accidental civilian casualties and damage (collateral damage). By virtue of their status, combatants are entitled to war immunity and cannot be prosecuted for participating in hostilities or lawful acts of war. This immunity applies even to acts that would constitute a serious offense in peacetime (for example, intentionally killing another human being).

If combatants are prisoners of war, they acquire POW status and are entitled to the protections of Convention III.

The idea that there are only two categories of people in armed conflict has always faced definitional problems. Terms such as «unlawful combatant», «unprivileged combatant» and «illegal combatant» have existed for as long as there have been laws governing the conduct of hostilities. The use and meaning of these terms has always been subject to historical developments, but the thinking behind them has never been clear [3, p.163].

Simply put, an unlawful combatant is either a combatant who does not abide by the laws of war or a civilian who directly participates in hostilities when he or she is not qualified to do so. Unlawful combatants often ignore the basic requirement for combatants to distinguish themselves from civilians in order to gain military advantage. Typical examples are spies and saboteurs who infiltrate enemy territory in civilian clothes to gather intelligence and destroy designated objects. In the recent war in Iraq, Fedayeen fighters dressed in civilian clothes and used civilians as human shields to protect themselves from attack. Another type of illegal fighter is newer but more worrying.

(These are civilians organized as self-appointed paramilitary fighters (not belonging to any side of the armed conflict).

The best known examples are probably al-Qaeda fighters who are not included in Taliban troops as part of the Taliban army under Article 4(a)(2) of Convention III (at least there is no evidence of such inclusion) [2, p.196].

A person is not allowed to wear two hats at the same time – a civilian hat and a soldier's helmet. Therefore, a person who pretends to be an innocent civilian during the day and conducts military raids at night is neither a combatant nor a civilian*. Such individuals are legitimate military targets, but if captured, they do not qualify for the status of illegal combatants prisoners of war. Before

the adoption of the Geneva Conventions, international law allowed armed forces to deal harshly with unlawful combatants, even shooting them after capture.

The status of those captured on the battlefield is not always clear. If there is any doubt as to whether a person who has committed a war crime and fallen into enemy hands is actually a combatant or an unlawful combatant, he or she enjoys the protection of Convention III until his or her status is determined by a competent court [3, p.142].

The typical view is that unlawful combatants are terrorists who are not entitled to protection under international humanitarian law. The most problematic forms of unlawful combatants today are civilians organized as self-identified paramilitary fighters, such as al-Qaeda militants. They become unlawful combatants because they do not have the right to participate directly in hostilities and, in doing so, ignore the basic requirement that combatants must distinguish themselves from civilians in order to gain military advantage.

For these reasons, unlawful combatants do not qualify for POW status if captured. However, contrary to what is commonly claimed, this does not mean that they are outside the protection of international humanitarian law [2, p.198].

All unlawful combatants are entitled to the guarantees of Article 75 at all times, regardless of their nationality, the place of capture and whether they are covered by Convention IV. Notwithstanding any gaps or ambiguities in the Fourth or First Convention, common Article 3 applies to everyone, whether in a non-international armed conflict or an international armed conflict.

References:

1. Meisels T. Combatants – lawful and unlawful. *Law and philosophy*. 2007. Vol. 26, no. 1. P. 31-65. URL : <https://doi.org/10.1007/s10982-005-5917-2> (date of access : 03.05.2024).
2. René Värk. The status and protection of unlawful combatants. *Lecturer of international law, institute of law, university of tartu*. 2005. P. 191-198.
3. Ahn J.-h. The legal status of unlawful combatants under international humanitarian law. *Seoul international law journal*. 2021. Vol. 28, no. 1. P. 131-165.

Zavadska Uliana Olegivna,

*a student of higher education at the bachelor's level of the Law Faculty
of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*

Legitimate Referendum of Crimean or Fairy Tales of the Kremlin

In February and March 2014, Russia invaded the Crimean Peninsula, part of Ukraine, and then annexed it. This took place in the relative power vacuum immediately following the Revolution of Dignity. It marked the beginning of the russo-Ukrainian War.

Voters in Ukraine's republic of Crimea opted to join Russia in a referendum Moscow called the starting point for determining the future of the peninsula.

In the context of government policy and proposed legislation, referendums and initiatives serve as crucial electoral devices through which voters can voice their preferences [1].

These mechanisms come in various forms and play distinct roles:

–Obligatory Referendum - a statute or constitution mandates that specific categories of legislative actions must be submitted to a popular vote for either approval or rejection.

–Optional (Facultative) Referendum – a popular vote on a law passed by the legislature is required when petitioned by a specified number of voters.

–The Initiative – A specified number of voters can petition to invoke a popular vote on a proposed law or an amendment to a constitution. Initiatives can be either direct (where the proposal goes directly to a popular vote) or indirect (where the proposal is submitted to the legislature). If an indirect initiative is rejected by the legislature, the proposition may still be submitted to a popular vote, often accompanied by alternative proposals or reasons for rejection [2].

There were fourth non-existent types of referendums in Crimea – illegal. John Bellinger, former legal adviser for the U.S.S Department, said the 16 of March vote violates both the Ukrainian constitution and general principles of international law, which respect the territorial integrity of states. Let's investigate why he said this.

The legality of the 2014 Crimean referendum is disputed. Crimea's current government argues it was justified under Article 138 of Ukraine's Constitution, allowing local referendums. However, critics disagree. Bohdan Melnykovich, a lawyer with the Crimean Human Rights Group, argues that Article 138 deals with local issues, not territory changes. Ukraine's Constitution, specifically Article 73, reserves decisions regarding territorial changes for an all-Ukrainian referendum. In simpler terms, Crimea's local referendum on rejoining russia violated Ukraine's national law [3].

In 2014, the decision to hold a «referendum» was allegedly made during a meeting of the Supreme Council of Crimea. It happened on February 27 of that year. However, this decision raises questions about its legitimacy. That meeting was controlled by the Russian military, which did not allow journalists to enter the meeting room. Accordingly, questions arise as to whether there was a quorum when this unconstitutional decision was made and whether the vote was voluntary. After all, under the conditions of the seizure of the administrative building by foreign military, the local authorities have no right to make any decisions, as they cannot be considered voluntary and, accordingly, are illegal. These questions are still opened one [4].

The third reason is that the Russian military seized key parts of the peninsula. And citizens «voted» under the watchful eye of russian soldiers. Olena Lysenko explains that the «Cossacks» did all the «dirty work» of removing the journalists. In order for the reputation of the «polite people» to remain perfect and for them (the «little green men» – ed.) to remain in the eyes of Crimeans as a model of ideal behavior of the russian military. They were the ones who crushed the demonstrations, dismissed Ukrainian rallies, and prevented Ukrainian journalists from entering».

The ballots, which were printed on plain white A4 sheets, did not contain a single item that would allow people to vote for Crimea to remain part of Ukraine. One man says: «There were three questions on the ballots: Crimea as part of Russia, Crimea as part of Ukraine, and Crimea as an independent state. Many people really believed in the honesty of the election, as if someone cared about their opinion, they wanted to go to the referendum to vote for Crimea as part of Ukraine. And as a result, there was no such option» [5].

The last fact – complete absence of international observers raises a red flag. This directly connects to the unrecognized occupation: neither Ukraine, the European Union, nor the G7 acknowledged russia's takeover of Crimea. Lawyer Bohdan Melnykovich clarifies the domino effect of this non-recognition: since the referendum was essentially a tool used during an act of armed aggression, no country would legitimize it by sending observers [5].

It's important to understand that while there might not have been a full-scale war in Crimea as some perceive it, the presence of the Russian military on Ukrainian soil since March 16, 2014, constitutes an armed conflict according to international law. This distinction between a «war» and an «armed conflict» is crucial for recognizing the illegality of the referendum under these circumstances.

References:

1. Christian. The legitimate case for the recognition of crimea. Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Unio. URL : <https://www.aalep.eu/legitimate-case-recognition-crimea>.
2. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Referendum and initiative | definition, forms, history, & facts. Encyclopedia Britannica. URL : <https://www.britannica.com/topic/referendum> (date of access : 07.05.2024).
3. Сурган О. The 5 reasons why the «referendum» in Crimea is illegal. Суспільне Крим. URL: <https://crimea.suspilne.media/en/articles/45> (date of access : 07.05.2024).
4. Mark Shor. Crimea held a referendum to secede from Ukraine and join russia. Was this legal? Why or why not? quora. URL : <https://www.quora.com/Crimea-held-a-referendum-to-secede-from-Ukraine-and-join-Russia-Was-this-legal-Why-or-why-not> (date of access: 07.05.2024).

5. Umland A. Which alternative option did Crimean voters have in Putin's 2014 pseudo-referendum? LinkedIn: Log In or Sign Up. URL : <https://www.linkedin.com/pulse/which-alternative-option-did-crimean-voters-have-putins-umland?trk=mp-reader-card> (date of access: 07.05.2024).

СЕКЦІЯ 7. ФІНАНСОВО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Антуф'єв Тарас Вадимович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Теоретичні засади аналізу фінансового стану підприємства

Фінансовий аналіз стану підприємства дуже важливий у наш час, тому що він допомагає відшукати нові резерви, зміцнити та підвищити рентабельність виробництва як основи функціонування підприємства, та дотримуватися ним зобов'язань перед банками, різними організаціями, працівниками та, найголовніше, перед бюджетом. Але для початку важливо визначити, що таке фінансовий аналіз.

Фінансовий аналіз – це процес аналізу фінансового стану та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства з метою виявлення можливостей для підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку. Це також інструмент для збирання, перетворення та використання фінансової інформації [1].

Є різні методи фінансового аналізу, але основними є горизонтальний, вертикальний, аналіз коефіцієнтів та порівняльний аналіз.

Вертикальний аналіз застосовується для визначення структури активів та пасивів підприємства, а також для оцінки впливу окремих факторів на фінансовий результат. Горизонтальний аналіз передбачає розрахунок абсолютних та відносних (темтів зростання) відхилень по статтях балансу й оцінює такі зміни. Проте для повної оцінки фінансового стану підприємства лише методи горизонтального та вертикального аналізу недостатні. Тому їх потрібно доповнювати коефіцієнтним методом, який передбачає обчислення сукупності відносних показників, що відображають вплив внутрішнього та зовнішнього середовища на фінансовий стан підприємства [2].

Важливо зазначити, що дані методи мають свої переваги так і недоліки, що представлені у табл.1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки вертикального, горизонтального та коефіцієнтного аналізу

Методи аналізу	Переваги	Недоліки
Вертикальний аналіз	Надає можливість отримати загальне уявлення про суттєві зміни, що відбулися у структурі коштів та їхніх джерелах. Доповнює інші методи аналізу і може використовуватися разом з ними.	Складності в аналізі структури активів та пасивів підприємства виникають через відсутність стандартних даних, оскільки оптимальний розподіл капіталу залежить від конкретної галузі, в якій діє підприємство. Обмеження урахуванням впливу інфляції.

Горизонтальний аналіз	Дозволяє отримати загальний огляд суттєвих змін у розподілі коштів та їх походженні. Поповнює та може бути застосований спільно з іншими методами аналізу.	У випадку відсутності додаткової інформації однозначно тлумачити розглянуті зміни (як абсолютні, так і відносні) неможливо. Горизонтальний аналіз негативних числових даних є менш наочним, що може ускладнити їхню інтерпретацію.
Коефіцієнтний аналіз	Легкість обчислення показників. Використання коефіцієнтів з урахуванням просторово-часового контексту. Логічний відбір показників та правильність їх інтерпретації.	Висока витратність. Відсутність стандартних значень певних коефіцієнтів. Окремі методики ґрунтуються на застарілих формах звітності. Багатство запропонованих наборів коефіцієнтів.

Примітка. Розроблено автором за даними [3, с.15-16; 4, с.365].

Аналітичною базою, у свою чергу, будуть виступати фінансові звітності, фінансові відомості, аналітичні таблиці, статистичні дані тощо. Саме завдяки цим даним фінансовий аналіз підприємства взагалі існує.

Під час аналізу фінансового стану та результатів діяльності підприємства велике значення мають традиційні фінансові показники, такі як фінансова ліквідність, операційна ефективність, рівень заборгованості та прибутковість. Ці показники вказують на різні аспекти фінансового стану підприємства та дозволяють здійснити комплексну оцінку його фінансової стану. Важливо відзначити, що ці показники у процесі аналізу об'єднуються за допомогою дискримінантного аналізу [5].

Ліквідність, зокрема, є важливим показником, оскільки вказує на здатність підприємства вчасно розраховуватися за короткостроковими зобов'язаннями, що є ключовим аспектом його платоспроможності та можливості подальшого розвитку. Для оцінки фінансової ліквідності часто використовуються різні коефіцієнти, такі як поточний коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт підвищеної ліквідності та інші. Негативні показники цих коефіцієнтів, можуть свідчити про кризову ситуацію в підприємстві і вимагати негайних заходів для вирішення.

Отже, фінансовий аналіз це ключовий інструмент у сучасному бізнесі. Він допомагає знайти нові можливості, підвищити рентабельність та виконати зобов'язання перед різними стейкхолдерами. За допомогою методів, таких як вертикальний, горизонтальний та коефіцієнтний аналіз, отримують повну картину фінансового стану підприємства. Такий аналіз є важливим для успішного управління та розвитку підприємства в умовах сучасного бізнесу.

Література:

1. Петрова В. Фінансовий аналіз. *Core*. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/83144349.pdf>.
2. Яцух О. О., Захарова Н. Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018, № 3. С. 173-180.
3. Кальна Т. А. Прийоми фінансового аналізу: переваги та недоліки (2014). *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/escan_2014_15_2 4 (дата звернення : 19.02.2024).

4. Сорока Й. Й. Зарубіжний досвід оцінювання фінансового стану підприємств в сучасних умовах господарювання (2015). *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuces_2015_2_63 (дата звернення : 19.02.2024).

5. Косарева І. П., Хохлов М. П., Бірюкова В. В. Дослідження теоретичних основ фінансового стану підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 19. С.101-106.

Гандзюк Вікторія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Оцінка ліквідності підприємства в умовах фінансової нестабільності

В умовах фінансової нестабільності, коли ринки характеризуються високою волатильністю, зростанням ризиків та невизначеністю, аналіз та оцінка ліквідності підприємства набувають особливої важливості. Це пов'язано з тим, що здатність компанії швидко та без втрат конвертувати свої активи в готівку стає ключовим фактором для її виживання та подальшого розвитку.

Ліквідність підприємства – це його здатність швидко перетворити активи в гроші для виконання своїх зобов'язань. Це означає, що компанія має активи, які легко можуть бути продані або обміняні на готівку чи безготівкові ресурси, включаючи всі форми грошових засобів та короткострокові фінансові інвестиції [1, с. 69].

Для оцінки ліквідності підприємства використовується система показників, які характеризують його здатність генерувати та використовувати кошти протягом певного періоду часу. До основних показників ліквідності відносять:

- Коефіцієнт поточної ліквідності – визначає, наскільки оборотні активи підприємства покривають його поточні зобов'язання. Розраховується як співвідношення оборотних активів до поточних зобов'язань. Загальноприйнятим вважається значення цього коефіцієнта більше 1.

- Коефіцієнт швидкої ліквідності – показує, наскільки швидко підприємство може погасити свої поточні зобов'язання без використання запасів. Розраховується як зіставлення оборотних активів за вирахуванням запасів до поточних зобов'язань. Значення цього коефіцієнта 0,5–1 вважається задовільним.

- Коефіцієнт абсолютної ліквідності – вказує на частину поточних зобов'язань, яку підприємство може негайно погасити, використовуючи лише найліквідніші активи, такі як грошові кошти та їхні еквіваленти. Розраховується як зіставлення грошових коштів та їхніх еквівалентів до поточних зобов'язань. Нормативним значенням коефіцієнта вважається 0,2–0,25 [2, с. 225-226].

Ліквідність компанії також можна оцінити, порівнюючи активи, які поділені на чотири категорії відповідно до швидкості їхньої конвертації в готівку, з пасивами, що розподілені на чотири групи залежно від строку їх виплати.

Активи компанії класифікуються за рівнем ліквідності таким чином:

1) найбільш ліквідні активи, які включають готівку та короткострокові фінансові інвестиції (A1);

2) активи, що ліквідуються швидко, включаючи всю дебіторську заборгованість, яка буде погашена відповідно до умов контрактів (A2);

3) активи зі середньою швидкістю ліквідації, до яких відносяться запаси, поточні біологічні активи, інші оборотні активи та витрати наступних періодів (A3);

4) активи з низькою ліквідністю, що включають довгострокові необоротні активи та активи, призначені для продажу або групи, що вибувають (A4) [3].

Зобов'язання у балансі підприємства розподіляються за термінами погашення таким чином:

- 1) зобов'язання, що мають найвищий пріоритет у погашенні, включають поточну кредиторську заборгованість (П1);
- 2) короткострокові пасиви, до яких належать короткострокові банківські кредити (П2);
- 3) довгострокові зобов'язання, що включають довгострокові борги та забезпечення (П3);
- 4) сталі зобов'язання, які охоплюють зобов'язання перед власниками, формування статутного капіталу та зобов'язання, пов'язані з довгостроковими необоротними активами, призначеними для продажу або групами, що вибувають (П4) [3].

Для того, щоб баланс підприємства був абсолютно ліквідними високоліквідні активи (А1) повинні покривати найбільш термінові зобов'язання (П1), швидколіквідні активи (А2) повинні покривати короткострокові зобов'язання (П2), повільноліквідні активи (А3) повинні бути достатніми для покриття довгострокових зобов'язань (П3), а важколіквідні активи (А4) повинні бути покриті постійними пасивами (П4).

Показники ліквідності впливають на управління фінансовою стійкістю тим, що можуть бути використані для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо:

- інвестування – підприємства з високими показниками ліквідності можуть бути більш привабливими для інвесторів;
- кредитування – банки та інші кредитори можуть використовувати показники ліквідності для оцінки ризиків кредитування;
- управління запасами – підприємства можуть оптимізувати рівень запасів, щоб покращити показники ліквідності.

В умовах фінансової нестабільності підприємствам рекомендується вживати заходів щодо покращення своєї ліквідності, а саме: своєчасно стягувати дебіторську заборгованість, уникати надмірних запасів, які можуть призвести до їх заморожування та зниження ліквідності, важливо не залежати від одного джерела фінансування, а використовувати різні джерела, такі як власний капітал, кредити, факторинг, лізинг тощо.

Отже, аналіз та оцінка ліквідності підприємства в умовах фінансової нестабільності вимагає уважного вивчення фінансових показників, порівняння активів з пасивами та розробки ефективних стратегій управління фінансами. Ретельне планування та вчасні корективні заходи можуть допомогти підприємству забезпечити стабільність у складних економічних умовах.

Література:

1. Рачинський О. В. Методичне забезпечення оцінки рівня ліквідності підприємства. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 4 (66). С. 68-73.
2. Лопатовська О., Пономарьова К. Сучасна методика аналізу ліквідності та платоспроможності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 5, Том 1. С. 221-228.
3. Польова Т. В., Кравцова Ю. В. Аналіз ліквідності балансу підприємства на прикладі ПРАТ «Бондарівське». *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6584>

Грінь Ангеліна Василівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив інфляції на грошові заощадження та стабільність фінансових інститутів

У світі економіки інфляція відіграє ключову роль, оскільки впливає на різноманітні аспекти життя суспільства. Зростання рівня цін впливає на покупців, змушуючи їх переоцінити свої фінансові стратегії та переглянути плани збереження. Водночас стабільність

фінансових інститутів, таких як: банки та інші фінансові установи, – визначається їхньою здатністю ефективно управляти ризиками, пов'язаними з інфляцією.

Для індивідуальних вкладників інфляція може стати перешкодою в досягненні фінансових завдань та збереженні капіталу. Надзвичайно важливою стає не лише здатність економічної системи адаптуватися до змін у рівні цін, але й забезпечити стабільність і безпеку грошових заощаджень та фінансових інститутів.

Інфляція – це двосторонній процес. З одного боку – зростання цін призводить до девальвації грошей, з іншого – на одну і ту ж грошову одиницю можна придбати меншу кількість товарів і послуг. Показник інфляції – це рівень інфляції або темп інфляції. Темп інфляції розраховується за індексним методом. Це відношення ринкових цін поточного періоду до цін базового періоду. Оскільки кількість товарів і послуг у сучасній економіці вже вимірюється десятками мільйонів найменувань, швидко відстежити зміни всіх цін (щомісяця) практично неможливо. Крім того, ця процедура буде дуже дорогою. Тому, завдяки появі соціології як нової галузі науки стало можливим спростити і значно знизити витрати на моніторинг ринкових цін (включаючи, в тому числі, опитування домогосподарств за видами економічної діяльності, зайнятості та безробіття) [1, с.297].

Ключовими аспектами впливу інфляції на грошові заощадження є:

1. Знецінення покупної спроможності: інфляція призводить до зменшення покупної спроможності грошей з часом. Тобто та сама сума грошей втрачає здатність придбати ту ж саму кількість товарів і послуг через зростання цін.
2. Втрата реальної вартості заощаджень: гроші, які зберігаються на рахунках у банку або інших фінансових інститутах, можуть не встигнути зрости на ступінь інфляції, що може призвести до втрати їх реальної вартості з часом.
3. Вплив на інвестиційний портфель: інфляція може вплинути на різні види інвестицій, такі як акції, облігації, нерухомість тощо. Інвестори, зазвичай, шукають можливості для захисту своїх інвестицій від інфляції, оскільки це може негативно вплинути на їх реальну вартість.
4. Необхідність розуміння інфляційних тенденцій: особа, яка має грошові заощадження, повинна розуміти вплив інфляції на їх реальну вартість та приймати належні рішення щодо управління своїми фінансами [2, с. 105].

У табл. 1 розглянемо вплив інфляції на грошові заощадження та стабільність фінансових інститутів.

Таблиця 1

Вплив інфляції на грошові заощадження та стабільність фінансових інститутів

Рік	Інфляція (%)	Ставка відсотків на депозит (%)
2020	2,3	3,0
2021	3,1	2,8
2022	4,0	2,5
2023	5,2	2,0
2024	6,5	1,5

Примітка. Складено автором за [2, с. 53]

Таким чином, за даними табл. 1 можна побачити, що інфляція зростає протягом періоду з 2020 року до 2024 року, тоді як ставки відсотків на депозити можуть залишатися на стабільному рівні або навіть зменшуватися. Це може призводити до зменшення реальної вартості грошових заощаджень та втрати купівельної спроможності з часом, що може ставити під загрозу стабільність фінансових інститутів і викликати фінансові труднощі для їхніх клієнтів [3, с 123].

Інфляція має значний вплив на грошові заощадження та стабільність фінансових інститутів. Постійне зростання рівня інфляції призводить до зменшення купівельної

спроможності грошей з часом, що негативно впливає на реальну вартість грошових заощаджень та може порушити фінансову стабільність. Споживачі, які зберігають гроші на рахунках з фіксованою відсотковою ставкою або в інших формах заощаджень, можуть втратити покупців та спроможність забезпечити свої потреби через знецінення грошей.

Отже, керування інфляцією та забезпечення стабільності фінансової системи є важливими завданнями для забезпечення економічного добробуту та фінансової безпеки суспільства.

Література:

1. Алексєєв І. В. Гроші та кредит : навч. посібн. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 312 с.
2. Бандурка О. М. Гроші та кредит : підручник. Затв. МОНУ для студ. ВНЗ Львів : Магнолія 2006, 2014. 368 с.
3. Василик О. Д. Державні фінанси України : підручник. Київ : ЦНЛ, 2004. 608 с.

Дуса Катерина Петрівна,

*здобувач вищої освіти на магістерському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Проблеми впровадження енергозберігаючих технологій на місцевому рівні

Враховуючи війну в Україні і проблеми з енергетикою, які постійно виникають, варто звернути серйозну увагу на впровадження енергозберігаючих технологій. Завдяки цьому Україна змогла б зменшити споживання електрики та бути більш захищеною у випадках нападу на об'єкти критичної інфраструктури. Саме тому ця тема є дуже актуальною.

Впровадження енергозберігаючих технологій може принести численні переваги, однак цей процес супроводжується низкою перешкод. Однією з основних проблем є фінансові обмеження. Рішення, спрямовані на зменшення витрат енергії та зменшення викидів, можуть потребувати значних вкладень та зусиль на початкових етапах, що може викликати опір з боку місцевих урядів та громад. Країні під час війни особливо потрібні кошти, проте важливо розуміти, що інвестиції в енергоефективність та використання відновлюваних джерел енергії є інвестиціями в майбутнє. Вони не лише зменшують витрати на довгостроковий період, а й сприяють збереженню природних ресурсів та зниженню впливу на навколишнє середовище для наступних поколінь [1].

Негативно на впровадження енергозберігаючих технологій можуть впливати певні фактори мікро та макросередовища (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори мікро та макросередовища, що впливають на реалізацію проектів енергозбереження на місцевому рівні

№	Фактор	Напрямок впливу (позитивний/ негативний)	Характеристика	Реакція підприємства
1.	Кліматичні умови	Негативний	Негативний вплив погодних умов на виробництво та транспортування	Адаптація процесів та інфраструктури до змін клімату
2.	Податкова політика	Негативний	Високі податки, податкові перешкоди	Пошук оптимальних способів оподаткування
3.	Рівень конкуренції	Негативний	Значна конкуренція на ринку	Підвищення якості продукції, зниження цін

4.	Інноваційність конкурентів	Негативний	Конкуренти можуть впроваджувати передові технології	Інвестування у дослідження та розвиток
5.	Цінова політика постачальників	Негативний	Підвищення цін на виробничі ресурси	Пошук альтернативних постачальників, розробка стратегій економії

Примітка. Розроблено автором

Крім того, необхідно враховувати технічні та інженерні аспекти. Інфраструктура багатьох місцевих спільнот може бути неадаптованою для використання сучасних енергозберігаючих технологій. Ремонт та модернізація існуючих систем вимагає значних зусиль та витрат. Невід'ємною частиною впровадження енергозберігаючих технологій є освіта та підтримка громади. Люди не мають необхідного розуміння про переваги енергоефективності або не бажають змінювати свої звички та підходи до споживання енергії. Інформаційні кампанії та освітня діяльність необхідні для підвищення свідомості та зацікавленості громади в енергозберігаючих заходах [2]. Саме тому 4–5 квітня 2024 року команда аналітичного центру DiXi Group провела першу навчальну сесію у Києві для десяти українських громад у рамках проекту з підтримки розробки Муніципальних енергетичних планів. Це важливий етап на шляху громад до підвищення власної енергоефективності, розвитку зеленого відновлення та зміцнення організаційних і управлінських можливостей у впровадженні та управлінні енергоефективними ініціативами [3].

Велику роль у просуванні енергоефективних ініціатив відіграють місцеві лідери та активісти. Залучення громади до діалогу, обмін досвідом та знаннями збільшує підтримку та впровадження енергозберігаючих рішень на місцевому рівні. Переважно успіх впровадження енергозберігаючих технологій на місцевому рівні залежить від гнучкості, інноваційності та співпраці всіх зацікавлених сторін. Місцеві уряди та громади повинні бути готові до постійних змін та адаптації, надавати підтримку інноваціям та ініціативам, спрямованим на забезпечення сталого розвитку та зменшення відчутного впливу на довкілля. Тут доречно згадати про спробу впровадження сонячних панелей на дахах житлових будинків у великих містах України. Багато людей виявили бажання встановити сонячні батареї для енергонезалежності та зменшення рахунків за електроенергію. Однак виникали проблеми з отриманням дозволів від місцевих органів влади, а також з недостатньою підтримкою та стимулюванням з боку держави для інвестування у сонячні енергетичні рішення. Лише шляхом об'єднаних зусиль можливо досягти значного прогресу у створенні стійкого та ефективного енергетичного майбутнього для місцевих спільнот [4].

Також доречно акцентувати увагу на позитивних прикладах успішного впровадження енергозберігаючих ініціатив на місцевому рівні. Завдяки цьому інші місцеві громади можуть брати приклад та втілювати в реальність схожі проекти.

У контексті цього, варто зауважити, що великий вплив на впровадження мають стейкхолдери. Їхня співпраця та зацікавленість у проектах є важливим чинником для досягнення хорошого результату. Вони впливають через попит, фінансування, поставки та якість роботи (рис. 1).

Рис. 1. Стейкхолдери проекту впровадження енергозберігаючих технологій
Джерело: Розроблено автором

Отже, впровадження енергозберігаючих технологій на місцевому рівні має багато проблемних аспектів та вимагає комплексного підходу і спільних зусиль від урядових установ, приватного сектору та громадянського суспільства. Енергозберігаючі технології мають великий потенціал для поліпшення якості життя та забезпечення сталого розвитку місцевих громад. Проте для досягнення цих завдань необхідна належна увага, ресурси та сприяння всіх стейкхолдерів. Лише шляхом співпраці та взаємодії можливо зробити місцеві спільноти більш стійкими, ефективними та екологічно чистими.

Література:

1. Байдулін В. Проблеми впровадження енергозберігаючих технологій в Україні. 16 черв. 2023 р. URL : https://lib.iitta.gov.ua/165908/1/Тези_moi_2016.pdf (дата звернення: 13.04.2024).
2. Українські громади пройшли навчання з підготовки енергетичних планів від українських та міжнародних експертів URL : <https://dixigroup.org/ukrayinski-gromady-projshly-navchannya-z-pidgotovky-energetychnyh-planiv-vid-ukrayinskyh-ta-mizhnarodnyh-ekspertiv/>
3. Смерека С. Б. Основні проблеми енергозберігаючих технологій в Україні. *Університетські наукові записки*. 2017. № 61. С. 108-114. URL : <http://old.univer.km.ua/visnyk/1684.pdf> (дата звернення : 13.04.2024).
4. Биба В., Кулініч О. Енергозбереження в Україні: проблеми та перспективи. м. Полтава, 24 жовт. 2022 р. Полтава, 2022. URL : https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/505/1/Byba_Kylinich_statty.pdf (дата звернення : 13.04.2024).

Дров'яніков Максим Русланович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Особливості ринку праці в період війни

Одне з найважливіших питань сьогодення – працевлаштування цивільного населення під час військових конфліктів. З початком війни в Україні кількість резюме зросла, тоді як кількість вакансій зменшилася. Кожен другий українець втратив роботу або отримує зарплату, нижчу за довоєнну. Багато людей хочуть знайти нову роботу, але ринок праці переживає серйозну кризу і не може задовольнити попит на робочу силу.

Хоча кількість вакансій за деякими спеціальностями дещо зросла, більшість фахівців не можуть знайти роботу.

За даними Міжнародної організації з міграції, кількість внутрішньо переміщених осіб вже перевищила 8 мільйонів, включаючи людей, які втратили роботу, але залишилися в містах через війну.

Враховуючи поточну ситуацію в Україні, ми вважаємо, що безробіття є складним економічним, соціальним та психологічним явищем, яке набуває все більшого значення в Україні [1, с. 362].

Високий рівень безробіття, звичайно, пов'язаний з війною, але й інші фактори, такі як бомбардування енергетичної інфраструктури та постійні перебої в електропостачанні, також мають вплив [1, с. 362].

У сучасних умовах під час конфлікту прогнози щодо ситуації на ринку праці в Україні є далеко невтішні.

24 лютого 2022 року почалася повна військова агресія Російської Федерації проти України. Це вторгнення триває досі і призвело до великої кількості жертв, масового переміщення населення, руйнування інфраструктури та порушення економічної діяльності в Україні.

Згідно з Київською школою економіки, до січня 2023 року 109 великих і малих підприємств різних форм власності безпосередньо постраждали, і загальні збитки становили 13 мільярдів доларів [2]. За оцінками експертів, 19 (17%) приватних і державних підприємств були повністю зруйновані, а решта 90 (83%) – частково пошкоджені.

Згідно з нещодавнім опитуванням, проведеним групою «Рейтинг» (1 000 респондентів), у середньому 53% населення втратили роботу в результаті руйнувань. Найбільша проблема – на сході країни, де цей показник сягає 74% [1].

Через ракетні обстріли та проблеми з електропостачанням і зв'язком, робота малого та мікробізнесу, які надають значну кількість робочих місць для працездатного населення у віці від 15 до 70 років, стала складнішою.

На початок листопада 2022 року 12,4% малих підприємств та 8% мікропідприємств повністю зупинили свою діяльність, 24,6% та 22,5% майже зупинили свою діяльність, 33,2% та 31,9% частково зупинили свою діяльність. Лише близько 40% малих, середніх та мікропідприємств працюють на повну потужність [3]. Індекс активності бізнесу знизився до 35%.

За даними статистики станом на 1 січня 2023 року, кількість безробітних становила 186,6 тисяч осіб при наявності 212 тисяч вільних вакансій.

На одну вакансію претендувало приблизно дев'ять офіційно зареєстрованих безробітних (рис.1).

Згідно з офіційними даними, 23% безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, належать до вікової категорії до 35 років. Проте варто відзначити, що не всі безробітні реєструються у даній службі. За оцінками Міністерства економіки України, на початку 2023 року кількість безробітних становила 2,6 мільйона осіб, а за даними Національного банку України – від 4,2 до 4,8 мільйонів осіб [3].

Безробіття в Україні, на нашу думку, відрізняється своєю специфікою через високий рівень корупції в економіці та значну частку тіньового сектору.

Згідно зі статистикою, існує серйозна загроза для українського ринку праці у найближчий період. За даними опитування серед українських біженців за кордоном, більшість з тих, хто перебуває в Німеччині та Польщі, планують залишатися працювати у цих країнах ще принаймні на рік після завершення війни, що свідчить про велику загрозу на ринку праці в Україні у короткостроковій перспективі.

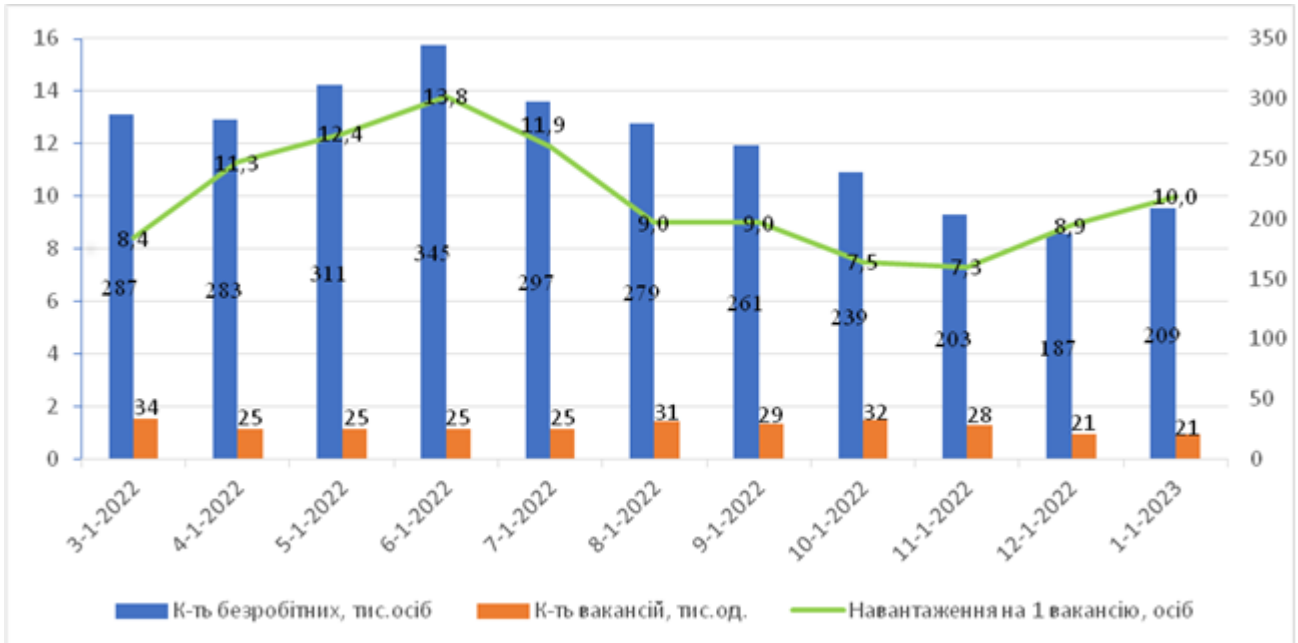

Рис. 1. Кількість зареєстрованих безробітних, кількість вакансій та кількість претендентів на одну вакансію в Україні в період війни

Джерело: побудовано автором за [1]

Отже, зменшення рівня безробіття є пріоритетом для держави і потребує негайних заходів. Один із важливих кроків - розширення можливостей зайнятості. Створення нових робочих місць запобігатиме довготривалій стагнації виробництва, поширенню хронічного безробіття, зменшить економічне навантаження на працюючих, підвищить мотивацію до праці, а також збільшить доходи бюджетів і соціальних фондів.

Література:

1. Мостовенко О. О., Зінченко М. М. Особливості ринку праці в Україні під час війни. URL : <http://spd.knuba.edu.ua/article/view/295437>
2. Ключові результати дослідження стану та потреб українського бізнесу. CID. 2022. 08 серп. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-rovnomasshtabnoyi-viynu>
3. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в 13 млрд дол. KSE.2023.26 січ. URL : <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>

Камінна Ольга Вікторівна

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Маркетингові стратегії комерційних банків в умовах конкуренції

У сучасному світі, де конкуренція на фінансовому ринку стає все більшою та непередбачуваною, маркетингові стратегії комерційних банків стають не лише ключовим інструментом їхнього успіху, але й визначальним фактором, який диктує майбутнє їхньої діяльності. Перед банками постає завдання не лише залучити клієнтів, але й утримати їх, пропонуючи інноваційні продукти та послуги, які відповідають наростаючим вимогам споживачів. Тому дослідження маркетингових стратегій комерційних банків у контексті конкурентної боротьби відкриває цікаві перспективи для розуміння та аналізу того, як банки пристосовуються до змін у сучасному бізнес-середовищі та як вони створюють свою унікальну конкурентну перевагу.

Важливо зазначити, що сама конкуренція відіграє важливу роль у розвитку будь-якої сфери економіки. Особливо інтенсивною та виснажливою вона виявляється у сфері банківських послуг. Зростання конкуренції помітно серед українських банків, які борються за увагу клієнтів і лідерство на ринку фінансових продуктів і послуг, що визначає рівень їхньої конкурентоспроможності. Тому важливе значення має дослідження питання маркетингових стратегій комерційних банків.

Різні науковці, такі як: Ф. Котлер, Жан-Жак Ламбен та Л. Поречкіна, – розглядають концепцію маркетингових стратегій, наголошуючи на їхній важливості та ролі в досягненні довгострокових завдань банків. Так, за визначенням Ф. Котлера, маркетинговою стратегією є своєрідна сукупність маркетингових заходів об'єднаних логічною схемою. З її допомогою компанії очікують виконання своїх головних маркетингових завдань. Безумовно, така схема складається з різних стратегій підібраних окремо для кожного цільового ринку, маркетингового комплексу, позиціонування та, звичайно, рівня витрат на такі маркетингові заходи. Така стратегія має бути чітко визначеною під конкретний сегмент ринку, на якому банк або компанія планує зосередити власні зусилля [2].

У свою чергу, Жан-Жак Ламбен зазначає, що стратегічний маркетинг є безперервним та систематичним аналізом щодо запитів та потреб кожної з груп споживачів, а також це розробка і саме надання послуг, що дозволить обслуговувати обрані групи або сегменти більш ефективно, ніж конкуренти [1]. Водночас вітчизняна економістка Л. Поречкіна вважає, що стратегія маркетингу банку – це певна управлінська система, яка складається зі взаємопов'язаної сукупності дій, методів, завдань і правил прийняття рішень, спрямованих на досягнення довгострокових цілей маркетингу [4].

Усі наведені вище визначення підкреслюють необхідність системності, логічності та цільового спрямування маркетингових стратегій для досягнення довгострокових цілей комерційних банків. Хоча кожен науковець акцентує на різних аспектах, таких як логіка схеми (Ф. Котлер), аналіз споживчих потреб (Жан-Жак Ламбен) чи управлінська система (Л. Поречкіна), їхні визначення відображають важливість стратегічного підходу та системного аналізу в контексті маркетингу банківських послуг.

Зважаючи на вищезазначене, важливо розуміти і фактори, які безпосереднього мають значний вплив на створення нових та вдосконалення вже створених маркетингових стратегій комерційних банків. Одним з таких основних факторів, який призводить до необхідності покращення та застосування маркетингових заходів є, власне, зростання конкуренції, адже в сучасному світі банківський сектор став вкрай конкурентним. Комерційні банки змагаються за ринкову частку, пропонуючи конкурентні відсоткові ставки, низькі комісії, зручність та інноваційні фінансові продукти. Відповідно, висока конкуренція дає стимул банкам до постійного вдосконалення маркетингових стратегій та забезпечення якості обслуговування. Наступним фактором є зміни у банківських потребах клієнтів. Їхні споживчі переваги та очікування постійно змінюються, особливо з появою та постійним удосконаленням цифрових

технологій. Тому комерційні банки вимушені адаптувати свої маркетингові підходи, щоб задовольнити нові потреби клієнтів, такі як: зручність, швидкість, ефективність, персоналізація та цифрові рішення. Ще одним впливовим фактором слід виділити глобалізацію, адже багато комерційних банків прагнуть розширити свою діяльність на міжнародні ринки. А це, у свою чергу, вимагає адаптації маркетингових стратегій до місцевих культурних, економічних та регуляторних особливостей [5].

Для розуміння цілей маркетингових стратегій комерційних банків безпосередньо зазначається їх мета. Так, метою маркетингових стратегій банків є залучення нових клієнтів, утримання існуючих, збільшення частки ринку та максимізація прибутку. Задля досягнення такої мети, перед банками постають відповідні завдання, серед яких можна виділити такі:

- підвищення впізнаваності банку за допомогою створення розпізнаваного та надійного імені бренду, який буде асоціюватися з високоякісними фінансовими послугами та якісним обслуговуванням клієнтів;
- залучення нових клієнтів шляхом просування банківських продуктів та послуг для розрахованих на різні цільові аудиторії;
- утримання існуючих клієнтів з допомогою покращеного обслуговування, вигідних пропозицій, персоналізації та отримання зворотного зв'язку від клієнтів для подальшого якісного вдосконалення банківської діяльності [3].

Визначення та розуміння мети і чітких завдань маркетингових стратегій дозволяє банкам ефективно спрямовувати свої зусилля на досягнення конкретних цілей. Важливо, щоб маркетингові стратегії були адаптовані до конкретних потреб та особливостей цільових аудиторій.

Отже, вивчення та застосування маркетингових стратегій комерційними банками у сучасному конкурентному середовищі є важливим елементом їхнього успіху, адже, зростання конкуренції серед банків вимагає від них постійного удосконалення. Акцент також робиться на необхідності системності, логічності та цільового спрямування таких стратегій для досягнення довгострокових цілей банків. Враховуючи впливові фактори, такі як зміни у потребах клієнтів, глобалізація та посилення конкуренції, розуміння мети та завдань маркетингових стратегій стає необхідним для ефективного ведення діяльності в банківській сфері. Такий підхід допомагає банкам не лише пристосовуватися до змін у середовищі, але й створювати конкурентні переваги, які сприяють їхньому успіху на ринку.

Література:

1. Jean-Jacques Lambin, Ruben Chumpitaz, Isabelle Schuiling. *Market-Driven Management, Second Edition: Strategic and Operational Marketing*. Palgrave Macmillan, 2007. 496 pages.
2. Philip Kotler. *Marketing Essentials*. Prentice-Hall, 1984. 556 pages.
3. Морозов І. С. Маркетингова стратегія банку. Суми. 2021. 35 с. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/84415/1/Morozov_bac_rob.pdf
4. Поречкіна Л. С. Організація діяльності підрозділів служби маркетингу банку : методичні рекомендації для практичного використання. 1994.
5. Соколюк К. Ю., Ліпковська К. А., Березюк В. О. Значення і вплив сучасних інформаційних технологій на розвиток банківського маркетингу. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 30. С. 225–229. URL : http://www.marketinfr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/36.pdf

Корноухова Каріна Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Тенденції та перспективи екологічного оподаткування в Україні

У сучасних реаліях в Україні існує дефіцит економічних ресурсів для задоволення зростаючих потреб суспільства, що призводить до посиленого антропогенного навантаження на довкілля. Як реакція системи на порушення первинної рівноваги, виступає такий інструмент регулювання, як механізм екологічного оподаткування. Цей механізм є не лише джерелом поповнення бюджетів, а й дієвим регулятором та стимулом для зміни поведінки економічних суб'єктів у більш екологічно свідомому напрямку. Саме тому ця тема є надзвичайно актуальною для України, насамперед, через значущі екологічні проблеми, спричинені застарілими промисловими технологіями, високим рівнем пошкодження довкілля та недостатньою увагою до питань сталого розвитку.

Екологічне оподаткування як інструмент регулювання природокористування активно досліджували такі вчені, як: Веклич О.О. [1], Матвійчук Н.М. [4] та інші автори. Їхні праці зробили вагомий внесок у вивчення ролі екологічних податків, їх впливу на суб'єктів господарювання та перспектив подальшого розвитку екологічного механізму в Україні.

В Україні екологічне оподаткування регулюється Податковим кодексом України, а розподіл коштів між бюджетами – Бюджетним кодексом України [4]. Платниками екоподатку є суб'єкти господарювання, які на території України і в межах її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони здійснюють викиди, скиди, розміщення, утворення та тимчасове зберігання забруднюючих речовин.

Як уже зазначалось, екологічний податок є важливим інструментом екологічної політики держави, спрямованою на стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання та зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище. В Україні він справляється за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, розміщення відходів тощо. Розподіл часток коштів від податку до загального фонду Держбюджету за скиди, викиди та розміщення є на рівні 45% та 55 % до спецфонду місцевих бюджетів [3].

Розглянемо динаміку надходжень від сплати екологічного податку в Україні за різними категоріями забруднення протягом 2016 – 2022 років (рис.1).

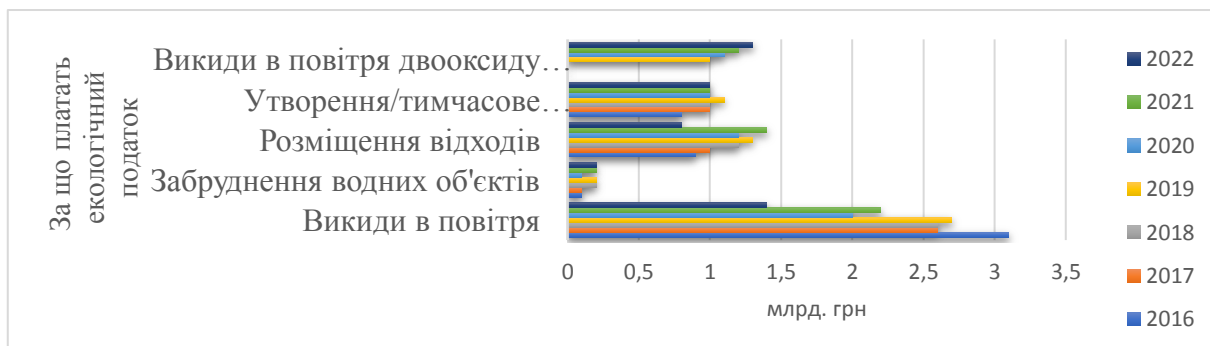

Рис. 1. Надходження від сплати екологічних податків в Україні за 2016 – 2022 рр., млрд грн

Примітка. Розроблено авторкою на основі джерел [1; 5].

Із даних рис. 1 бачимо, що плата за викиди в повітря була найбільшим джерелом екологічного податку впродовж усіх років. Надходження коштів у складі екологічного податку за утворення (тимчасове зберігання) радіоактивних відходів залишалися відносно стабільними як і за забруднення водних об'єктів. Платежі за викиди двооксиду вуглецю демонструють повільне зростання.

Очевидно, що величина внеску кожної області до загального обсягу надходжень від екологічного податку залежить від рівня промислового розвитку регіону, кількості підприємств-забруднювачів тощо. Це наочно підтверджено даними рис. 2.

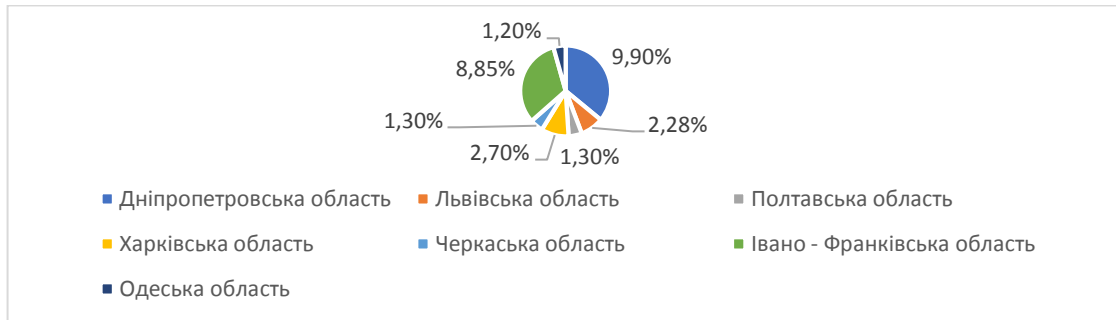

Рис. 2. Области-рекордсмени за сплатою екологічного податку у 2023 р., %. Примітка. Розраховано авторкою на основі джерела [2].

Із даних рис. 2 видно, що найбільшу частку екологічного податку у 2023 році сплатили платники Дніпропетровської області – 9,9%. Друге місце посідає Івано-Франківська область з часткою 8,85% загальнонаціональних надходжень екоподатку. На третьому місці - Харківська область з 2,7%. Далі йдуть Львівська область (2,28%), Черкаська (1,3%), Полтавська (1,3%) та Одеська (1,2%) області. Такий розподіл пояснюється високою концентрацією промислових об'єктів та забруднювачів у цих областях, особливо в індустріальних центрах східного та західного регіонів країни.

Отже, основними тенденціями у сфері екологічного оподаткування в Україні є поступове розширення податкової бази, збільшення ставок екологічного податку для забруднюючих речовин, зростання частки надходжень від податку, значна диференціація регіонів за обсягами сплати екологічного податку відповідно до рівня промислового розвитку. Щодо перспектив розвитку екологічного оподаткування в Україні, то, на нашу думку, вони повинні передбачати вдосконалення механізмів розподілу та цільового використання коштів від екологічного податку на природоохоронні проекти й програми, що сприятиме поліпшенню екологічної ситуації; посилення диференціації в податкових ставках, що стимулюватиме впровадження найкращих технологій та інновацій у промисловості для модернізації та ресурсоефективності; включення інших видів негативного впливу на довкілля до бази оподаткування, що посилить екологічну відповідальність суб'єктів господарювання, поглибить регулювальну та стимулювальну роль екологічного оподаткування у перспективі.

Література:

1. Веклич О. О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування. *Економіка України*. 2016 р. №3.
2. Державна податкова служба України. URL : <https://tax.gov.ua/search/?query>
3. Екологічний податок. URL : https://services.dtki.ua/catalogues/tax_rates/31-ekologichni-podatok
4. Матвійчук Н. М. Екологічне оподаткування як інструмент фінансування природоохоронних заходів держави «Глобальні та національні проблеми економіки». 2017 р. Вип. 15. С. 445-450.
5. Скільки надходить коштів від сплати екологічних податків. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/01/19/infografika/finansy/skilky-nadxodyt-koshtiv-splaty-ekolohichnyx-podatkov>

Переваги використання технології блокчейн у фінансовій сфері

У сучасному світі відбувається справжня революція у сфері технологій, і однією із таких інновацій є блокчейн. Ця технологія вже сьогодні перетворює уявлення про фінансові операції, децентралізовані системи та захист даних. Тому вважаємо за доцільне розкрити переваги використання такої технології у фінансовій сфері.

Блокчейн – це децентралізована розгалужена база даних, яка складається з ланцюжків блоків. Блоки містять інформацію про транзакції, про учасників транзакції та хеш-код. Ця інформація захищена від змін криптографічними методами захисту. Кожен блок має відмітку часу і з'єднується з попереднім блоком, утворюючи послідовний ланцюг, відомий як блокчейн. Цю технологію часто використовують як розподілену базу, де всі користувачі перевіряють валідність кожної транзакції, перед тим як її буде записано до окремого блоку [1].

У 1991 році Скотт Сторнетт і Стюарт Хабер створили та описали ланцюжок блоків, який використовував криптографічні методи для захисту. Через рік вони розширили цей механізм, додавши систему хешів – унікальних ідентифікаторів, які дозволяють точно перевіряти автентичність транзакцій [2]. У 1995 році вченими було запущено перший блокчейн, який мав назву Surety. Його мета – підтвердження достовірності цифрових документів за допомогою введення тимчасових позначок. Світової популярності блокчейн набув після створення криптовалюти біткоїн у 2008 році програмістом Сатоші Накамото. Саме на праці Сторнетта та Хабера посилався Сатоші, опублікувавши технічну документацію під назвою «Біткоїн: однорангова електронна готівкова система», в якій було описано принцип роботи криптовалюти [3]. Блокчейн представляє собою форму розподіленої книги, де інформація додається за допомогою незмінного цифрового підпису, відомого як хеш. Шляхом розподілу своїх функцій по комп'ютерній мережі, блокчейн дозволяє криптовалюті працювати без централізованого джерела живлення. Децентралізація валюти у блокчейні забезпечує користувачам доступ у режимі реального часу та прозорість. Публічний журнал змін гарантує автентичність всього документа, підвищуючи довіру до активу. У традиційних банківських системах всі транзакції та зберігання даних контролюються централізованими організаціями. У блокчейні ж навпаки, кожен користувач мережі має власну копію бази даних і може перевірити та переглянути будь-яку транзакцію, що робить технологію унікальною.

Фінансова сфера є одним із найбільш перспективних напрямів застосування технології блокчейн. Її впровадження як інноваційного рішення сприяє створенню надійної та прозорої системи моніторингу та обліку фінансових транзакцій для суб'єктів фінансової сфери. Крім того, технологія блокчейн може значно підвищити ефективність фінансового сектора, оскільки дозволяє здійснювати операції без посередників та уникати високих ризиків.

До переваг технології блокчейн можна віднести такі:

- 1) децентралізація – всі учасники мережі мають однакові права та можуть безпосередньо обмінюватися даними;
- 2) прозорість – всі блоки ланцюжка відкриті для загального доступу, історія будь-якої транзакції може бути перевірена;
- 3) надійність та безпека – гарантується через використання спеціальних зашифрованих ключів, що практично виключає можливість підміни чи видалення даних;
- 4) зменшення витрат – оскільки технологія дозволяє безпосередньо проводити транзакції між учасниками мережі, відбувається зменшення операційних витрат та витрат на посередників;
- 5) інноваційність – технологія може послужити основою для створення нових систем управління, електронного голосування та безлічі інших новаторських рішень.

Однак, технологія блокчейн має й певні недоліки, серед яких основними є такі:

- 1) низька адаптивність – зі зростанням обсягу транзакцій, кількості блоків та вузлів, можливе зниження ефективності всієї системи;

2) ймовірність хакерських атак – на 51% існує ризик порушення цілісності, якщо більшість обчислювальних потужностей контролюється однією стороною;

3) неможливість внесення змін у дані – якщо інформація випадково записана у блок, її неможливо видалити чи редагувати.

Класифікація блокчейн-систем залежить від реалізації рівнів доступу до даних і може бути наступною:

– публічні (загальнодоступні) блокчейни – такі блокчейн-мережі є повністю децентралізованими, і будь-який користувач, який встановить відповідну програму, може переглядати блоки всередині блокчейну. Кожен може стати частиною мережі, при цьому відсутній централізований контролюючий орган;

– гібридні (консорціумні) блокчейни – у таких мережах кілька організацій відповідають за контроль транзакцій. Доступ до записів може бути відкритим або обмеженим, і блок стає дійсним тільки після підписання його певною кількістю членів мережі;

– приватні блокчейни – у таких мережах правила формування нових блоків зосереджені в одній організації. Інформація доступна для всієї аудиторії, але проведення аудиту та управління системою здійснюються виключно вузлами, які встановили власники.

Системи блокчейн працюють як децентралізовані структури, де кожен учасник діє відповідно до певних правил взаємодії. Консенсус у блокчейні – це алгоритм, який визначається набором правил та функцій і дозволяє досягти певних угод між всіма учасниками мережі. Завдяки консенсусу встановлюється надійність всієї системи. До найвідоміших видів консенсусу можна віднести Proof of Work та Proof of Stake. Proof of Work – це один із перших та найвідоміших механізмів консенсусу в блокчейні. Його особливість в тому, що майнери розв'язують складні математичні завдання, що забезпечує безпеку мережі від атак та зловживань. Proof of Stake – більш екологічна альтернатива, яка має свої особливості. У ній не потрібно проводити складні обчислення, а для участі можна використовувати певну кількість криптовалюти. Вузли, які володіють великою часткою, мають більшу ймовірність для створення нових блоків в ланцюжку та отримання за це винагороди у вигляді криптовалюти.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що технологія блокчейн відкриває нові можливості для функціонування фінансової сфери, забезпечуючи децентралізовану та надійну її інфраструктуру. Впровадження таких технологій сприяє підвищенню прозорості, зменшенню операційних витрат, а також запобіганню шахрайству у фінансових транзакціях.

Література:

1. Шаповалова С. І., Гулак О. С. Блокчейн технології в банківській сфері. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2022. Вип. 1 (67). С. 94-97.
2. S. Haber, W.S. Stornetta How to Time-Stamp a Digital Documentin. *Journal of Cryptology*. 1991. Vol. 3. No. 2, pp. 99-111.
3. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. URL : <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.

Кубіна Анна Петрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Цифровий маркетинг в страхових компаніях

Цифровий маркетинг – стратегічне використання цифрових каналів та технологій для просування продуктів чи послуг, залучення клієнтів та взаємодії з ними. Для страхових компаній цифровий маркетинг відіграє ключову роль у залученні нових клієнтів, утриманні існуючих та розвитку бренду, що дозволяє страховикам ефективно досягати своєї цільової аудиторії через різноманітні онлайн-канали, такі як: вебсайти, соціальні мережі, електронну пошту та цифрову рекламу.

Цифровий маркетинг відкриває перед страховими компаніями низку значних переваг, що дозволяють їм ефективніше досягати своїх маркетингових цілей та покращувати взаємодію з клієнтами. По-перше, цифрові канали забезпечують можливість охоплення набагато більшої аудиторії, ніж традиційні методи маркетингу. Завдяки інтернету та соціальним мережам, страхові компанії можуть легко досягати потенційних клієнтів у будь-якій точці світу.

Крім того, цифровий маркетинг дозволяє здійснювати персоналізацію та точне таргетування рекламних кампаній. Використовуючи дані про поведінку користувачів онлайн, демографічну інформацію та інтереси, страховики можуть адресувати свої пропозиції та контент релевантним сегментам аудиторії, що підвищує ефективність маркетингових зусиль та забезпечує більшу конверсію потенційних клієнтів.

Ще однією ключовою перевагою є покращення взаємодії з клієнтами. Цифрові канали, такі як вебсайти, електронна пошта та соціальні мережі, дозволяють страховим компаніям швидко та зручно спілкуватися з клієнтами, надавати їм необхідну інформацію та оперативно реагувати на запити. Цифровий маркетинг також сприяє підвищенню впізнаваності бренду та лояльності клієнтів. Присутність у різних онлайн-каналах, створення привабливого контенту та ефективна реклама допомагають страховим компаніям побудувати міцний бренд та сформувані позитивний імідж у свідомості споживачів [1, с. 14].

Стратегії цифрового маркетингу відіграють ключову роль для страхових компаній у залученні клієнтів та просуванні своїх послуг в онлайн-середовищі. Одним з основних інструментів є оптимізований вебсайт, який виступає обличчям компанії в інтернеті та першою точкою контакту з потенційними клієнтами. Забезпечення високої видимості сайту в пошукових системах, а також створення зручного та інтуїтивного інтерфейсу для користувачів є критично важливим для залучення цільової аудиторії та надання позитивного досвіду взаємодії.

Крім того, мобільні додатки стають все більш важливим інструментом для страхових компаній у сучасному цифровому світі. Вони забезпечують зручний та швидкий доступ до інформації про страхові послуги, оформлення полісів та зв'язок з компанією прямо з мобільного пристрою. Мобільні додатки наближають страховиків до своїх клієнтів, надаючи їм можливість отримувати необхідні послуги в будь-який час та в будь-якому місці, підвищуючи тим самим рівень задоволеності споживачів [2].

Страховики використовують різноманітні цифрові інструменти для підвищення впізнаваності бренду, взаємодії з цільовою аудиторією та збільшення продажів. У таблиці 1 наведені приклади основних цифрових маркетингових інструментів, які можуть використовувати страхові компанії.

Таблиця 1

Приклади цифрових маркетингових інструментів для страхових компаній

Категорія	Цифрові маркетингові інструменти
Вебсайт	Оптимізований для пошуку веб-сайт, блог з корисним контентом, калькулятори страхових послуг, онлайн-форми для запитів
Соціальні медіа	Сторінки у Facebook, Instagram, LinkedIn, таргетована реклама у соцмережах, спільноти та групи, інтерактивний контент
Контент-маркетинг	Блог з експертними статтями, відеоогляди та інструкції, інфографіка, вебінари та онлайн-семінари
Цифрова реклама	Пошукова реклама (Google Ads), банерна реклама, нативна реклама, ремаркетинг для охоплення відвідувачів
Мобільні додатки	Мобільний додаток для оформлення полісів, мобільний асистент із самообслуговуванням, чат-бот для запитів, додаток з корисними порадами

Джерело: складено автором на основі [2]

Ефективна комбінація цих цифрових маркетингових інструментів дозволяє страховим компаніям підвищити онлайн-присутність, залучити більше клієнтів та покращити взаємодію з існуючою аудиторією. Вибір відповідних інструментів залежить від маркетингових завдань, специфіки бізнесу та цільової аудиторії кожної страхової компанії [3, с. 103-104].

На нашу думку, однією з перспективних тенденцій у цифровому маркетингу для страхових компаній є використання технологій штучного інтелекту та машинного навчання. Ці технології можуть допомогти страховикам краще зрозуміти поведінку та потреби клієнтів, персоналізувати пропозиції та покращити обслуговування. Наприклад, застосування алгоритмів машинного навчання дозволяє страховим компаніям більш точно оцінювати ризики та встановлювати справедливі ставки страхових премій для кожного клієнта. Крім того, чат-боти з елементами штучного інтелекту можуть забезпечувати цілодобову підтримку клієнтів, надаючи відповіді на їхні запитання та допомагаючи з оформленням полісів. Також цікавим напрямком є використання доповненої та віртуальної реальності в контент-маркетингу страхових компаній. Наприклад, можна створювати інтерактивні 3D-моделі для наочної демонстрації страхових випадків або надавати віртуальні тури по офісах чи інших об'єктах страхової компанії.

Загалом, інтеграція інноваційних технологій у цифровий маркетинг дозволить страховим компаніям вийти за рамки традиційних підходів, зробити свої пропозиції більш привабливими та актуальними для сучасних клієнтів, а також підвищити ефективність маркетингових кампаній.

Література:

1. Жилиякова О. В., Жилиякова Г. С. Інноваційні технології у страхуванні життя. *Modern economics*. 2020. № 22. С. 13-17.
2. Вплив цифрового маркетингу на розвиток страхових компаній. URL : <https://seo-evolution.com.ua/blog/poleznye-sovety/vpliv-cifrovogo-marketingu-na-rozvitok-strahovih-kompanij>
3. Заволока Ю. М., Єфременко А. Г., Малашенко Ю. А. Особливості функціонування страхового ринку України в умовах сучасної цифрової трансформації. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 102-106.

Куцєпалова Каріна Юрїївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Оцінка рівня та якості життя населення України

Основним пріоритетом реалізації державних програм є покращення матеріального добробуту людей, зростання рівня та якості життя населення. Оцінка цих показників повинна займати чільне місце серед завдань, які постають перед будь-яким сучасним суспільством та державними інституціями. Такі поняття як «рівень життя населення» та «якість життя населення» є складними та багатограними, тому в науковій літературі відсутнє єдине визначення їх змісту. У загальному розумінні рівень та якість життя населення – це інтегральні показники, які відображають ступінь задоволення матеріальних, культурних, духовних та соціальних потреб людини, тобто визначають загальний рівень добробуту, а у контексті якості життя – ступінь його відповідності визначеним стандартам.

Одним із ключових показників рівня життя населення є економічний розвиток. За останні десятиліття Україна пройшла складний шлях трансформації від планової до ринкової економіки, що супроводжувався численними викликами та перешкодами. Однак рівень та якість життя населення поступово зростали, що виявлялося в розширенні споживчих можливостей домогосподарств, розвитку соціальної інфраструктури, покращенні доступу до

інформації та нових техніко-технологічних досягнень, удосконаленні ціннісних орієнтацій громадянського суспільства та розвитку демократичних інститутів. Найбільшим лихом для України за час її незалежності, яке суттєво вплинуло на стан матеріального та ментального добробуту громадян, став повномасштабний військовий конфлікт. Системними негативними чинниками погіршення якості життя населення країни стали відсутність відчуття безпеки; звуження джерел доходів та зниження їх купівельної спроможності через підвищення цін, насамперед, на товари першої необхідності; проблеми з постачанням електроенергії, води та тепла; загальне погіршення житлових умов та зростання рівня перенаселеності у західних регіонах, обмеження доступності якісних медичних послуг та інших послуг соціальної сфери тощо [1, с.5]. Однак, незважаючи на це, країна здійснює певний прогрес у функціонуванні економіки, що поступово позитивно впливає на рівень доходів громадян та їх соціальне становище. Збільшення мінімальної заробітної плати є одним із показників такого прогресу. Станом на 01 квітня 2024 року мінімальна зарплата складає 8 000 грн, що свідчить про те, що країна звертає увагу на підвищення життєвого рівня своїх громадян через прагнення забезпечити гідні умови оплати праці.

Затвердивши Європейську соціальну хартію та ратифікувавши конвенції Міжнародної організації праці, такі як №117 про основні цілі та норми соціальної політики та №102 про мінімальні норми соціального забезпечення, а також підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна зобов'язалася забезпечити рівень та якість життя свого населення відповідно до міжнародних стандартів [2]. Це означає, що країна повинна забезпечити повне соціальне забезпечення, яке не може бути нижче визначеного законом мінімуму, забезпечуючи захист від бідності та соціального відчуження. Звідси і виходить взаємозв'язок рівня та якості життя населення із таким терміном, як «прожитковий мінімум», що є вартісною оцінкою споживчого кошика, що містить мінімальні набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, необхідних для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності [3].

Розрахунок прожиткового мінімуму на місяць на одну особу здійснюється відповідно до соціальних та демографічних груп населення (табл. 1):

Таблиця 1

Розміри прожиткового мінімуму в Україні 2022–2024 рр. (грн)

Період	Загальний показник	Діти до 6 років	Діти від 6 до 18 років	Працездатні особи	Особи, що втратили працездатність
1	2	3	4	5	6
з 01.01.2024	2920	2563	3196	3028	2361
з 01.01.2023 по 31.12.2023	2589	2272	2833	2684	2093
з 01.12.2022 по 31.12.2022	2589	2272	2833	2684	2093
з 01.07.2022 по 30.11.2022	2508	2201	2744	2600	2027
з 01.01.2022 по 30.06.2022	2393	2100	2618	2481	1934

Джерело: складено автором на основі джерела [3].

Незважаючи на поступове зростання базового державного соціального стандарту в довоєнний період і під час нього, його рівень для населення не відповідає сучасним реаліям. Головною проблемою його встановлення є те, що споживчий кошик не переглядається кожні

5 років, як цього вимагає закон. Досягти гідного рівня життя населення можна через гарантування комплексу різних видів допомог, соціальних послуг, пільг шляхом точного та чіткого їх узгодження з реальними потребами людей. Тому прожитковий мінімум, як база для розрахунку основних соціальних гарантій, відіграє особливу роль. Окрім економічних показників, важливою складовою оцінки якості життя є ефективність функціонування системи охорони здоров'я яка значною мірою впливає на демографічні показники, а саме чисельність та склад населення як основного стратегічного ресурсу країни, через рівні народжуваності, смертності, захворюваності та тривалість життя населення в цілому. В Інституті демографії та соціальних досліджень припускають, що станом на 01 січня 2023 року чисельність населення України становила лише 28–34 млн, порівняно з довоєнним періодом, коли цей показник становив 41 млн осіб [4].

Підсумовуючи, слід зазначити, що забезпечення рівня та якості життя населення є комплексною та багатогранною проблемою, яка має стати одним із головних пріоритетів державної політики України. Для підвищення матеріального добробуту необхідно зосередитися на економічному розвитку, підвищенні рівня оплати праці та приведенні показника прожиткового мінімуму у відповідність до реальних потреб населення, вдосконаленні системи охорони здоров'я з метою забезпечення відтворювальних процесів. Лише комплексний підхід, спрямований на усунення диспропорцій у різних сферах життєдіяльності суспільства, дозволить Україні забезпечити гідний рівень і якість життя своїх громадян відповідно до міжнародних стандартів.

Література:

1. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2023.
2. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 19.05.2020. № 620 – IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620-IX#Text>
3. Прожитковий мінімум в Україні 2024. *Мінфін*. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>
4. Чисельність населення України варіюється від 28 до 34 мільйоні. Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692466-ciselnist-naselenna-ukraini-variuetza-vid-28-do-34-miljoniv-demografi.html>

Лось Діана В'ячеславівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Оподаткування інтернет-торгівлі в Україні: проблеми та їх вирішення

В умовах цифрової трансформації інтернет-торгівля стає невід'ємною складовою роздрібного ринку України. Розвиток електронної комерції докорінно трансформує вітчизняний ринок, спричинюючи значні зрушення як на національному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання. Інтернет-торгівля відкриває нові можливості для всіх учасників економічних відносин – як підприємців, так і споживачів. Однак з іншого боку досить гостро постає питання оподаткування такої діяльності, оскільки віртуальний характер створює певні труднощі для контролю та адміністрування податків з боку державних органів, що, у свою чергу, призводить до ухилення від сплати податків.

Загалом, питання інтернет-торгівлі регулюється на законодавчому рівні. Організаційно-правові засади такої діяльності визначаються Законом України «Про електронну комерцію», в якому визначено, що електронна торгівля є господарською

діяльністю у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-комунікаційних систем [1]. Оскільки будь-яка господарська діяльність веде до отримання прибутку, то вона в обов'язковому порядку підлягає оподаткуванню. Отже, власник інтернет-магазину повинен бути зареєстрований платником податків. На сьогодні в Податковому кодексі України відсутній окремий механізм оподаткування у сфері електронної торгівлі. Однак при реєстрації суб'єкта господарювання є можливість обрати одну з двох систем оподаткування (рис. 1):

1. Як юридична особа (далі – ЮО) – загальну систему оподаткування, за якою суб'єкт господарювання зобов'язаний сплачувати податок на прибуток за ставкою 18% та інші податки, передбачені загальною системою оподаткування.

2. Як фізична особа-підприємець (ФОП) – спрощену систему оподаткування, за якою передбачається сплата єдиного податку за фіксованою ставкою, розмір якої залежить від обраної групи ФОП, виду діяльності, кількості найманих працівників та інших чинників. Крім того, платники єдиного податку зобов'язані сплачувати і деякі інші податки, передбачені спрощеною системою оподаткування.

Варто також відзначити, що III група спрощеної системи оподаткування є змішаною групою, яку можуть обирати як фізичні особи-підприємці, так і юридичні особи.

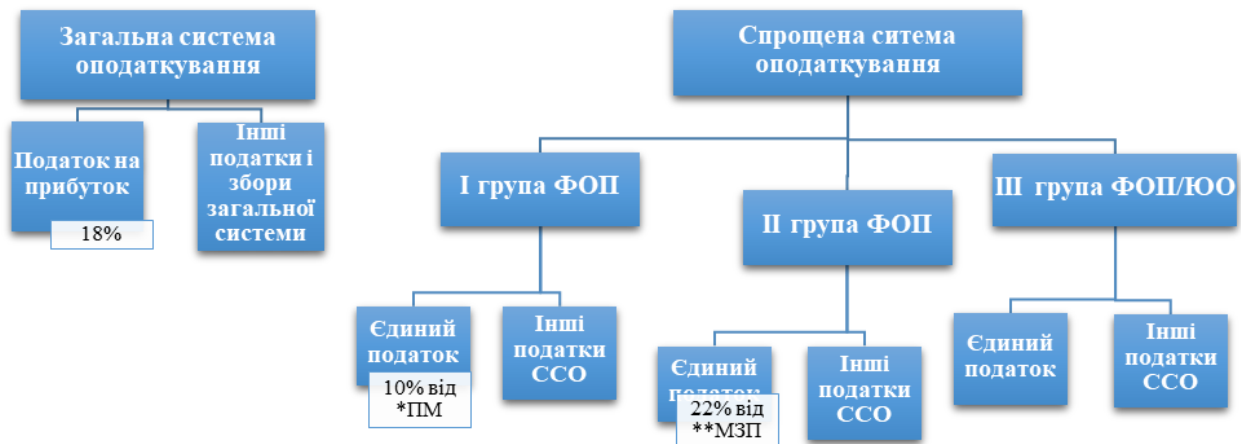

Рис.1. Системи оподаткування суб'єктів господарювання

Примітки: 1) узагальнено за даними [2]; 2) * ПМ – прожитковий мінімум, ** МЗП – мінімальна заробітна плата.

Наявність таких систем оподаткування надає підприємцям гнучкість у виборі найбільш сприятливого режиму сплати податків, який максимально відповідає їхнім потребам та фінансовим можливостям. Пандемія COVID-19, а згодом і повномасштабне вторгнення Росії на територію України стали чинниками, що значно похвалили розвиток електронної комерції та привели до стрімкого зростання кількості інтернет-магазинів. За даними Opendatabot, у 2023 році в Україні зареєстровано понад 300 000 нових фізичних осіб-підприємців (ФОП). Кількість реєстрацій перевищила показники 2021 року, коли було відкрито майже 285 000 індивідуальних бізнесів. Найпопулярнішою категорією серед ФОП виявилася роздрібна торгівля, у цьому напрямку відкрили свій бізнес близько 90 000 підприємців, включно з інтернет-торгівлею [3]. Це свідчить про розвиток електронної комерції в Україні, незважаючи на складні умови воєнного стану.

Однак, незважаючи на це, досить поширеною залишається практика, коли продавцями товарів та послуг, зокрема через інтернет-магазини, виступають фізичні особи, які не мають статусу підприємця. В обмежених умовах здійснення повноцінної господарської діяльності, багато людей почали вести торгівлю онлайн без оформлення відповідного статусу підприємця,

щоб уникнути сплаті податків та максимізувати свій дохід, незважаючи на незаконність таких дій.

Щоб боротися з незаконною інтернет-торгівлею Державна податкова служба України (далі –ДПСУ) розпочала серію перевірок інтернет-магазинів, щоб виявляти осіб, які є незареєстрованими як підприємці [4]. Одним з найпростіших способів визначити, чи є особа зареєстрованим підприємцем, є прохання надіслати реквізити для здійснення оплати. Якщо продавець надасть банківські реквізити фізичної особи, відмінні від реквізитів суб'єктів господарювання, – це може вказувати на незареєстровану підприємницьку діяльність. При оплаті на звичайний рахунок, такі доходи не оподатковуються, а отже, держава недоотримує належні податкові надходження. Це призводить до значних втрат бюджету, оскільки нелегальна онлайн-торгівля генерує величезні обороти виручки, які залишаються неоподаткованими.

На нашу думку, такі дії з боку ДПСУ є виваженими та раціональними, адже дозволяють виявити осіб, які не зареєстровані платниками податків. Водночас варто звернути увагу на створення механізму, який би регулював оподаткування електронної торгівлі та врахував специфіку такої діяльності. Нинішнє законодавче поле не відповідає реаліям сучасної електронної комерції, яка стрімко розвивається і трансформується.

Отже, електронна комерція стає невід'ємною складовою роздрібного ринку України та відкриває нові можливості для підприємців і споживачів. Проте досі залишається питання належного оподаткування такої діяльності. І хоча ДПСУ вживає заходів для виявлення випадків нелегальної торгівлі, проте вони не достатні. Водночас існує нагальна потреба в удосконаленні законодавчого регулювання оподаткування електронної комерції, для чого пропонуємо розробити відповідний нормативно-правовий акт для внесення змін до Податкового кодексу України. Такі зміни повинні враховувати специфіку онлайн-торгівлі та оподаткувати цей сегмент економіки.

Література:

1. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015. № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 45. Ст.410. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI (із змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Понад 300 тисяч нових фопів відкрилося у 2023 році. *Opendatobot*. URL : <https://opendatobot.ua/analytics/foonomics-2023-12>
4. Податкові перевірки інтернет-магазинів у 2024 році: на що звертати увагу ФОПам. *Вчасно ЕДО*. URL : <https://vchasno.ua/podatkovyi-perevirky-internet-mahazyniv/>

Мазуркевич Ірина Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні економічного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив фінансових криз на маркетингові стратегії банків

Фінансові кризи були повторюваним явищем протягом всієї історії, суттєво впливаючи на стратегії, прийняті банками, щоб керувати неспокійними економічними часами. Фінансові кризи залишили тривалий вплив на маркетингові стратегії банків, переосмисливши їхні підходи до залучення клієнтів і позиціонування бренду.

Велика депресія 1930-х років є яскравим прикладом того, як банки були змушені переглянути свою маркетингову тактику у відповідь на широкі економічні потрясіння (рис. 1). Протягом цього періоду банки віддавали пріоритет стабільності та зміцненню довіри у своїх маркетингових зусиллях, щоб заспокоїти клієнтів і відновити довіру до банківської системи [2].

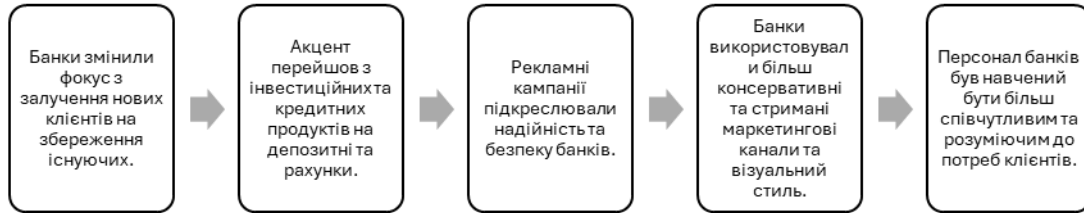

Рисунок 1. Зміна банківської маркетингової тактики під час Великої депресії 1930-х років

Примітка. Складено авторкою за [4].

Подібним чином глобальна фінансова криза 2008 року спричинила зміну парадигми банківських маркетингових стратегій, коли установи зосередилися на прозорості, зменшенні ризиків і підходах, орієнтованих на клієнта. Порівняльний аналіз маркетингових стратегій, які використовували банки до та після цих криз, показує помітну еволюцію в бік більш консервативних, орієнтованих на клієнта та цифрових маркетингових кампаній, особливо в регіонах, які сильно постраждали від фінансового спаду (рис. 2).

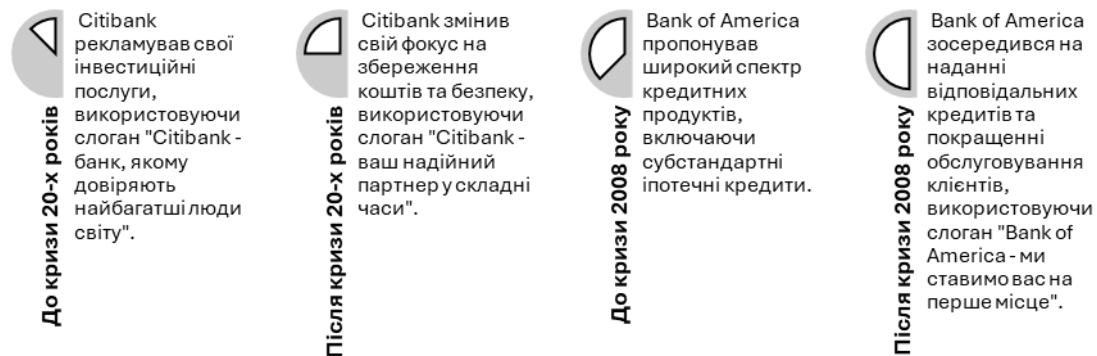

Рисунок 2. Зміна банківських маркетингових стратегій до та після криз 20-х та 2008 років

Примітка. Складено авторкою за [3].

Деякі фактори сприяють трансформації банківських маркетингових стратегій під час фінансових криз, що відображає мінливий ландшафт банківської галузі. Регуляторні зміни та посилення вимог щодо відповідності після фінансової кризи змушують банки адаптувати свою маркетингову практику відповідно до суворих інструкцій і відновити довіру регуляторів [4]. Конкурентний ландшафт у банківському секторі зазнає значних змін під час фінансових криз, коли злиття, поглинання та вихід з ринку змінюють динаміку галузі та впливають на маркетингові підходи банків для підтримки конкурентної переваги у складних умовах, табл. 1.

Таблиця 1

Вплив фінансових криз на банківський сектор та маркетингові стратегії

Аспект	Вплив	Історичний приклад
Зміна конкурентного ландшафту	Злиття та поглинання	- У 1998 році BankAmerica злився з NationsBank, створивши Bank of America, найбільший банк США
	Вихід з ринку	- У 2008 році Lehman Brothers оголосив про банкрутство, що стало одним із найбільших банкрутств в історії США.

Вплив на маркетингові стратегії	Акцент на безпеці та надійності	- Під час кризи 2008 року JPMorgan Chase рекламував свою фінансову стійкість, використовуючи слоган «JPMorgan Chase: банк, якому ви можете довіряти».
	Прозорість та відповідальність	- Citigroup оприлюднив інформацію про свої інвестиції в токсичні активи, що допомогло відновити довіру клієнтів після кризи 2008 року.
	Орієнтація на клієнта	- Wells Fargo почав пропонувати персоналізовані фінансові плани, щоб краще задовольнити потреби клієнтів.

Примітка. Складено авторкою на основі джерела [2]

Ефективність маркетингових стратегій, прийнятих банками після фінансової кризи, є критично важливим аспектом, який визначає їхню стійкість і сталість у бурхливі часи. Цифровий маркетинг відіграє ключову роль у підвищенні залученості клієнтів, зміцненні довіри та розширенні охоплення ринку для банків, які прагнуть відновити репутацію свого бренду після кризи [1]. Етичні маркетингові практики, такі як прозорі комунікації, соціально відповідальні ініціативи та справедливе ставлення до клієнтів, відіграють важливу роль у формуванні сприйняття споживачів і встановленні довгострокових відносин, заснованих на довірі та чесності.

Підбиваючи підсумки, еволюція банківських маркетингових стратегій під час фінансових криз підкреслює стійкість і адаптивність фінансових установ у складних економічних умовах. Запровадження цифрових інновацій, заохочення етичних практик і визначення довіри клієнтів є важливими компонентами стійких банківських маркетингових стратегій у посткризовій ситуації, що забезпечує довгостроковий успіх і стійкість перед обличчям невизначеності.

Література:

1. Власюк С. А. Особливості маркетингової стратегії для банківських установ. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream>
2. Волошин А. Крах Silicon Valley Bank та його вплив на національну конкурентоспроможність США: теорія та практика. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/9453d728-2ece-4f07-b0cf-71eaf108e2bb/download>
3. Дяченко Т. О., Левченко В. С. Управління системою маркетингової діяльності підприємства банківської сфери при здійсненні зед. *Publishing, Munich, Germany*. 2022. с. 509. 2022 р.
4. Слюсар С. Т., Прихідько Р. В. Формування маркетингової стратегії розвитку банку на ринку банківських послуг. URL : <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1119555>
5. Циганко А., Дорошенко Н. Вдосконалення банківського маркетингу за сучасних умов. *Молодий вчений*. №11. 2023. С. 155-162.

Машталяр Ольга Володимирівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Грошово-кредитна політика як складова фінансової політики держави

На сьогодні грошово-кредитна (монетарна) політика є невід'ємною частиною економічної політики зокрема і фінансової загалом у будь-якій державі. Вона важлива передусім для коригування багатьох явищ, які відбуваються в економіці тієї чи тієї країни,

зокрема мова йде про ціни та інфляцію, безробіття тощо, що є завжди актуальним у державному управлінні. І загалом вона необхідна для функціонування ринкового механізму, особливо в забезпеченні ринкової рівноваги, адже саме центральні банки країн, які й проводять цю політику, визначають головні напрями своєї діяльності, вирішують, коли і які важелі краще застосовувати, аби забезпечити також фінансову стабільність у країні (і відповідно економічну). Тому розглянемо, що становить ця політика та її основні характеристики.

Для початку звернемо увагу на саму фінансову політику. У авторів наукових праць, зокрема Бойка С. В. [1], Юхименка П. І. та ін., насамперед, зазначається, що ця політика є надзвичайно важливою для розвитку і економічної, і соціальної сфери, адже має вплив на усіх суб'єктів господарювання. За загальним визначенням, фінансова політика є цілою системою державних заходів та методів саме у сфері фінансової діяльності, які, зрозуміло, направлені на фінансові відносини щодо мобілізації, розподілу, використання фінансових ресурсів, що найперше важливо для держави та для виконання покладених на неї функцій [1, с. 71].

Очевидно, що фінансова політика не є єдиною, а комплексною, тобто вона охоплює ряд інших політик, кожна з яких має свої завдання, призначення, інструменти тощо. Основними її складовими є бюджетно-податкова та грошово-кредитна політики, до яких ще також входять інші види політик [1, с. 76].

Сутність грошово-кредитної, або по-іншому монетарної, політики можна визначити через її головний напрям дії – чинення впливу на пропозицію грошей. Саме тому ця політика необхідна для регулювання грошової емісії, для встановлення збалансованого грошового обігу, а також для урівноваження інфляційних процесів та валютних курсів тощо [1, с. 77-78]. Можна також зазначити, що досягнення балансу в усіх цих об'єктах впливу монетарної політики, власне, і є її визначальною метою. Проте просто так, напряду щось змінювати, аби досягти бажаного результату, ця політика не може. По-перше, на деякі економічні об'єкти можливо здійснювати лише опосередкований вплив, по-друге, не всі дії, що спрямовані, наприклад, на довгостроковий план, будуть покращувати ті чи інші процеси в короткостроковому періоді. Тому грошово-кредитна політика має різні цілі для досягнення відповідної мети.

Виділяють загалом кінцеві (стратегічні) та проміжні цілі, але також можна виокремити і тактичні цілі. Кожні з цих цілей мають, скажімо, свій порядок, тобто їх використання є послідовним, що дає змогу монетарній політиці поступово впливати на ту чи ту економічну ситуацію. Так, тактичні цілі є допоміжними для проміжних, а ті зі свого боку – для кінцевих. Прикладом для перших є певні завдання оперативного характеру банківської системи щодо грошової маси та відсоткових ставок, для других – поживлення кон'юнктури ринку, а для останніх – загальне економічне зростання [2].

Здійснює грошово-кредитну політику держава саме в особі центрального банку (ЦБ), наприклад, в Україні – це Національний банк. І для її ведення центральні банки країн використовують різні інструменти, серед яких основними є облікова ставка, нормативи обов'язкового резервування та операції на відкритому ринку, куди також входять операції з валютою та з державними борговими цінними паперами. Усі наведені інструменти мають вплив безпосереднього характеру на ту ж пропозицію грошей, а також на механізм їх створення центральним банком і комерційними банками [3, с. 252-253]. Тут також ще можна сказати, що за цими інструментами є поділ монетарної політики на відносно самостійні, але, зрозуміло, тісно взаємопов'язані політики, зокрема це митна, цінова, відсоткова та валютна [2, с. 78]. Проте здебільшого виділяють такі види грошово-кредитної політики, як стимулювальну (експансіоністську) або ще називають політикою «дешевих грошей» та стримувальну (рестрикційну) або політика «дорогих грошей», які спрямовані на стимулювання економічного зростання або його стримування відповідно; тобто ЦБ вирішує, який вид необхідно використовувати, залежно від економічних циклів [3, с. 257].

Зважаючи на вищевикладене, у підсумку ми можемо зазначити, що грошово-кредитна політика є важливою фундаментальною складовою фінансової політики, а разом з тим і

економічної загалом. Саме вона, насамперед, через центральний банк держави, регулює механізм створення грошових запасів та регулює їх кількість, відповідно коригує інфляційні процеси, що на сьогодні є проблематичним питанням чи не у кожній країні, регулює також операції банківських систем тощо. Усе це важливо для стабілізації економіки, а правильне, зважене ведення монетарної політики дає змогу більше уникати кризових ситуацій. Як складова фінансової політики, вона є базою для здійснення фінансових операцій і взагалі для існування фінансових відносин, адже без грошово-кредитної системи, управління нею тощо неможливо навіть уявити й самі фінанси, не говорячи вже про здійснення фінансової політики. Надалі доцільно розглянути ключові аспекти в основних заходах грошово-кредитної політики, які є переваги та недоліки, а також особливості монетарної політики в Україні, зокрема основні напрями та завдання Національного банку України під час воєнного стану.

Література:

1. Фінанси : підруч. / Юхименко П.І., Бойко С. В., Голубка С.М. та ін.; за наук. ред. П.І. Юхименка, С.В. Бойко. К. : Центр навчальної літератури, 2018. 416 с.
2. Бричка Б. Б. Суть, цілі та типи грошово-кредитної політики. *Причорноморські економічні студії*. № 40. 182-186. URL : http://bses.in.ua/journals/2019/40_2019/35.pdf (дата звернення: 21.04.2024)
3. Козакова О.М. Макроекономіка : підручник. Херсон : Олді-плюс, 2018. 428 с.

Мельник Яна Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Податки як основа податкових надходжень у системі державних доходів

Податкова система є невід'ємним елементом фінансової архітектури будь-якої держави, слугуючи фундаментальним механізмом акумуляції коштів для фінансування державних функцій та програм. Вона складається з сукупності податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які сплачуються платниками самостійно або стягуються примусово відповідно до законодавчих норм. У сучасних економічних реаліях податкова система відіграє роль одного з найвпливовіших інструментів регулювання фінансових взаємовідносин, забезпечуючи державу необхідними фінансовими ресурсами для вирішення нагальних соціально-економічних завдань. Податки є потужним важелем впливу на економічні процеси, здатним стимулювати або стримувати певні види діяльності, впливати на розподіл доходів та багатства в суспільстві, а також сприяти досягненню екологічних, соціальних та інших цілей державної політики.

Згідно з чинним законодавством, податок визначається як обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що стягується з платників податку [1]. Податки є основним джерелом надходжень до бюджетів усіх рівнів, включаючи державний бюджет. Саме завдяки податкам держава може, по-перше, виконувати свої зобов'язання перед громадянами (виплачувати пенсії, стипендії, забезпечувати соціальний захист, освіту, охорону здоров'я тощо). По-друге, інвестувати в розвиток інфраструктури, економіки та людського капіталу, підтримувати обороноздатність країни тощо. Крім того, податки забезпечують стабільний та передбачуваний потік коштів до бюджету, що дозволяє урядові планувати витрати на майбутні роки та прогнозувати можливі зміни в економіці для своєчасного реагування на виклики, які можуть виникнути [2, с.9].

Податкові надходження включають встановлені законами України загальнодержавні податки та збори (обов'язкові платежі), а також місцеві податки та збори (обов'язкові платежі) [1]. У розрізі усіх доходів Державного бюджету України найбільш вагоме місце займають саме податкові надходження (табл.1). Їх частка хоч і знизилась з 85,372% у 2021 році до 45,033% у

2023 році, однак серед усіх доходів цей показник залишається найбільшим. Це підкреслює домінуюче значення податкових надходжень у системі державних доходів.

Таблиця 1

Податкові надходження до Державного бюджету України за 2021–2023 рр.

Вид доходів	Рік						Відхилення 2021 р. до 2023 р.	
	2021		2022		2023		Млрд грн	Темп зростання (зниження), %
	Млрд грн	Питома вага, %	Млрд грн	Питома вага, %	Млрд грн	Питома вага, %		
Податкові надходження	1107,1	85,372	949,8	53,14	1203,5	45,033	+96,4	-40,339
Неподаткові надходження	175,4	13,536	346,3	19,37	991,6	37,104	+816,2	+23,578
Доходи від операцій капіталом	0,3	0,023	0,6	0,03	0,1	0,004	-0,2	-0,019
Офіційні трансферти	13,8	1,064	490,6	27,45	476,3	17,843	+462,5	+16,779
Цільові фонди	0,2	0,015	0,1	0,01	0,4	0,016	+0,2	+0,001
Всього	1296,8	100,000	1787,4	100,00	2671,9	100,000	+1375,7	0,000

Примітка. Складено автором на основі даних [4]

Найбільшу частку у структурі податкових надходжень Державного бюджету України займає ПДВ (рис.1). Так, протягом досліджуваного періоду надходження від цього податку коливалися в діапазоні від 536,5 млрд грн у 2021 році до 580,8 млрд грн у 2023 році. Така значна роль ПДВ пояснюється його широкою базою оподаткування, яка охоплює більшість товарів та послуг, що споживаються на території України. Другим за обсягом податковим надходженням у 2023 році є податок на доходи фізичних осіб, який у 2023 році склав 206,9 млрд грн. Водночас акцизний ж податок вважається менш стабільним джерелом поповнення бюджету. Це пов'язано з частими змінами у законодавстві, що регулює його стягнення, а також з мінливою ситуацією на ринку підакцизних товарів. У 2021 році він становив 162,5 млрд грн, у 2022 році знизився до 102,4 млрд грн, а у 2023 зріс до 167,3 млрд грн.

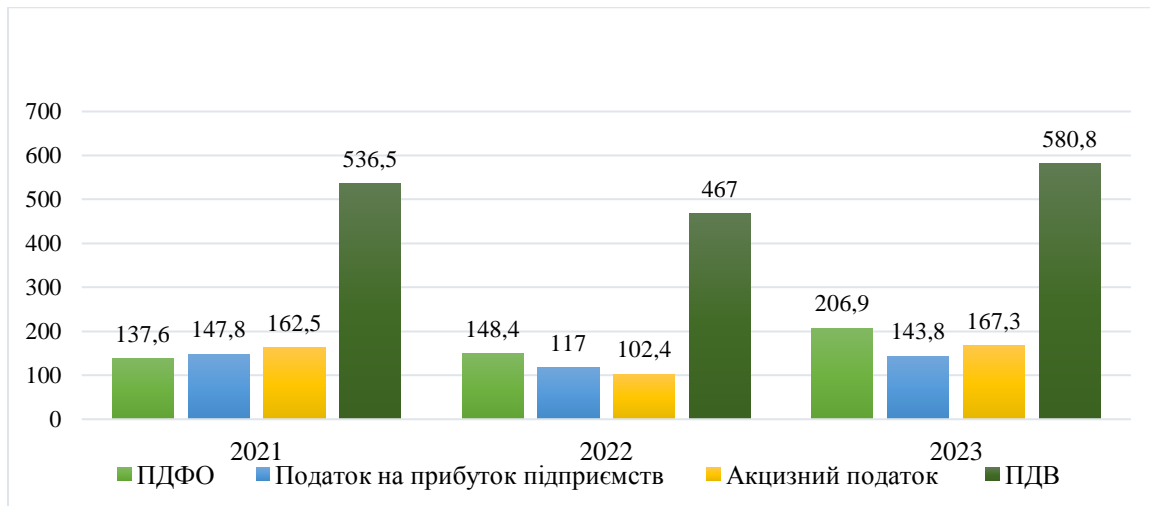

Рис. 2. Структура податкових надходжень Державного бюджету України за 2021–2023 рр. за найбільш вагомими показниками, млрд грн

Примітка. Побудовано автором на основі даних [4].

Таким чином, податки відіграють ключову роль у формуванні доходів державного бюджету, забезпечуючи основну частину надходжень для фінансування державних видатків та програм і є потужним інструментом регулювання економічних процесів. Протягом аналізованого періоду податкові надходження становили в середньому 61,18% Державного бюджету України. Тому можна стверджувати, що податкові надходження є найбільшим бюджетотворюючим джерелом.

Література:

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Ерфан Є. А., Гук Х. Я. Загальнодержавні податки і збори як основні джерела формування державних доходів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород : Гельветика, 2019. Вип. 24, Ч.2. С. 9-16.
3. Доходи державного бюджету України в 2023 р. Мінфін. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/>
4. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України. Міністерство фінансів України. URL : <https://mof.gov.ua/uk/state-budget>

Мовчан Владислав Вікторович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Формування видатків бюджету на оборону в умовах воєнного стану

Державний бюджет є особливим фінансовим планом усіх країн світу. Насамперед, це план формування фінансових ресурсів у централізованому фонді держави, призначений для задоволення її потреб. Видатки бюджету – витрати держави, які забезпечують виконання державою її функцій, таких як: освіта, соціальний захист, охорона здоров'я, культура, оборона та інші [1]. Оскільки в Україні з 2022 року триває війна, актуальним є дослідження видатків державного бюджету до початку війни та видатків у час війни. Тому особливу увагу слід звернути на статтю видатків бюджету «Оборона».

Питання щодо проблематики видатків державного бюджету України та порівняння цих показників досліджували українські вчені та економісти, зокрема Н. Білецька, Л. Білогор, А. Климчук, І. Левицька [2]. Вказані автори здійснили важливий внесок у розуміння проблематики державних видатків в Україні, розглянули різноманітні аспекти видатків, обґрунтували їх сутність і особливості управління, ефективність та можливості оптимізації. Вчені здійснили структурний аналіз видатків України загалом, що потребує їх вивчення в умовах війни.

Таблиця 1

Видатки державного бюджету України у 2021–2023 рр.

Стаття витрат	Відсоток від загальних видатків (%)		
	2021р.	2022р.	2023р.
Загальнодержавні функції	13,87	7,47	7,37
Оборона	8,55	42,25	52,25
Громадський порядок, безпека та судова влада	11,70	16,40	14,33
Економічна діяльність	12,14	3,52	3,35
Охорона навколишнього середовища	0,55	0,17	0,13

Житлово-комунальне господарство	0,01	0,02	0,21
Охорона здоров'я	11,44	6,81	4,47
Духовний та фізичний розвиток	1,07	0,41	0,29
Освіта	4,28	2,16	1,51
Соціальний захист та соціальне забезпечення	22,76	15,75	11,68
Міжбюджетні трансферти	13,61	5,06	4,42

Примітка. Розраховано за даними [3].

Дослідження видатків Державного бюджету України в період за 2021–2023 роки показує, як зі зміною обставин, які впливають на економіку України, змінювалась видаткова частина бюджету держави. Цей період характеризується наслідками пандемії на економіку та впливом війни, яка розпочалась 2022 року. Особливо вторгнення вплинуло на оборонні видатки державного бюджету (табл. 1).

З таблиці 1 можна узагальнити, що оборонні видатки Державного бюджету України станом на 01 січня 2022 року за 2021 рік профінансовано всього на 8,5% від загального фонду. За 2022 рік оборонні видатки склали 42,25% від загальних видатків. За 2023 рік оборонні видатки склали 52,25% від загального фонду. Тож фінансування оборонних видатків значно зросло. Так, у 2022 році вони збільшились майже у 5 разів, порівняно з 2021р., і зайняли першу позицію за обсягом серед усіх видатків. Зростання видатків на оборону пов'язаний з початком повномасштабного російського вторгнення. Тому держава повинна була збільшити видатки за статтю «Оборона».

Загальний обсяг видатків державного бюджету значно зріс протягом досліджуваного періоду. Одночасно з оборонними видатками, зросли й інші статті видатків, тоді як за деякими навпаки скоротилося фінансування. Наприклад, видатки на статтю «Економічна діяльність» з 12,14% від усіх видатків у 2021р. знизилась до 3,52% та 3,35% у 2022 та 2023 роках відповідно. На охорону здоров'я також відбулось скорочення видатків – 11,44% у 2021р., 6,81% у 2022р. та 4,47% у 2023р. Скоротилися видатки і на соціальний захист та забезпечення, з 22,76% у 2021р. до 15,75% та 11,68% у 2022–2023 рр. Це підтверджує здійснення перерозподілу коштів на оборонні видатки, які в умовах війни є найнеобхіднішими. Таку тенденцію добре видно з даних рис. 1

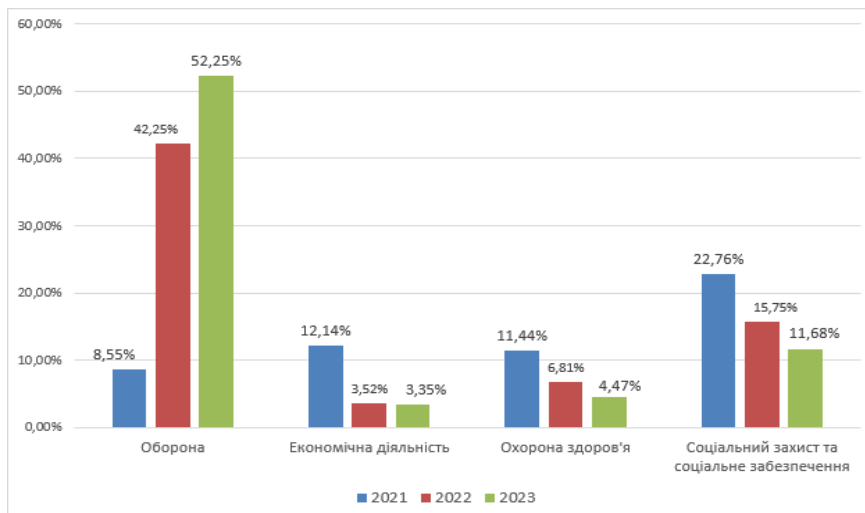

Рис. 1. Видатки державного бюджету України (2021–2023)

Примітка. Побудовано за даними таблиці 1.

Таким чином, видатки Державного бюджету України на оборону в довоєнний період знаходилися на відносно невисокому рівні (8,55%). Проте в період війни вони найбільше фінансуються, порівняно з іншими видами видатків. Так, на відміну від довоєнного періоду

2021 року, вони зросли у перший рік війни майже в 5 разів. Натомість, ще через рік – більше, ніж у 6 разів. Суттєве збільшення оборонних видатків на фоні зменшення інших означає недофінансування окремих галузей. Проте в умовах війни перевагу і в наступних періодах доцільно надавати видаткам на оборону, яка є необхіднішою в нинішніх умовах воєнного стану.

Проведений аналіз видатків Державного бюджету України свідчить, що видатки на оборону стали пріоритетним напрямом у бюджетному фінансуванні, причому це стаття, завдяки якій захищеними є інші галузі національної економіки та забезпечується захист існування держави загалом. Тому з існуванням загрози досі є сенс збільшення видатків на оборону, оскільки країна знаходиться у стані війни та боротьби за незалежність, зокрема і економічну.

Література:

1. Юхименко П. І. Теорія фінансів : підручник / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник; за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К. : Центр навч. л–ри, 2010. 576 с.
2. Левицька І., Климчук А., Білецька Н. і Білогор,Л. 2023. Державні видатки України: проблеми та перспективи їх вирішення. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 3, 50 (Чер 2023), 52-62. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4047>
3. Міністерство фінансів України. Видатки державного бюджету України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>

Парчевська Валерія Віталіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Фірмові стратегії та конкурентні переваги

У глобальному економічному середовищі, що характеризується постійними змінами та конкуренцією, що зростає, розробка ефективної фірмової стратегії має вирішальне значення для успіху будь-якого бізнесу. Фірмова стратегія та конкурентна перевага визначають, чи зможе компанія не лише вижити на ринку, але й виділитися завдяки стійкому зростанню та впевненому лідерству.

Загалом, фірмова стратегія визначає, як компанія обирає свої цілі та засоби досягнення цих цілей. Вона включає визначення напрямку бізнесу, конкурентну перевагу, якої бізнес хоче досягти, і планування ресурсів для реалізації стратегій.

Конкурентна перевага визначається як унікальні аспекти компанії, які дозволяють їй виділитися на ринку та перевершити своїх конкурентів. Це можуть бути високоякісні продукти, низькі витрати на виробництво, відомий бренд, інновації, ефективний маркетинг або будь-який інший фактор, який робить компанію більш привабливою для споживачів або дієвішою на ринку.

З визначень ми розуміємо, що фірмова стратегія та конкурентна перевага є взаємопов'язаними поняттями, оскільки успішна стратегія часто призводить до досягнення конкурентної переваги, а конкурентна перевага, у свою чергу, може визначити вибір стратегії підприємства.

Конкурентні переваги визначають рівень конкурентоспроможності підприємства. При цьому конкурентоспроможність підприємства забезпечується наявністю двох видів конкурентних переваг: перевага в умінні (досвіді) та перевага в ресурсах [1].

Перевага, що ґрунтується на умінні та досвіді, визначається ефективністю всіх функціональних підрозділів, активністю працівників та наявністю новаторських процесів на підприємстві. У свою чергу, перевага в ресурсах формується завдяки доступу до сировини, матеріалів, якістю кадрового складу, структурою власного та залученого капіталу, наявністю

активів, використанням передових технологій та співпрацею з партнерами у сферах виробництва та торгівлі.

Як зазначалося раніше, щоб досягти конкурентних переваг, підприємства використовують фірмові стратегії, яких існує декілька типів:

1. Стратегія лідерства за витратами (або ціни). «Ніхто не зробить це дешевше»;
2. Стратегія диференціації. «Ніхто не зробить це краще»;
3. Стратегія спеціалізації або фокусування. «Зроблене саме для тебе» [1].

Почнемо зі стратегії, що базується на витратах. Центральною метою підприємства при розробці та виробництві продукту є мінімізація витрат. Основний акцент робиться на створенні товару або послуги за більш низькою ціною, ніж середнє значення на ринку. Це досягається шляхом зниження витрат на виробництво товару порівняно з конкурентами. Далі розглянемо стратегію диференціації, яка передбачає, що підприємство намагається виділитися на ринку, пропонуючи продукт, який має особливі характеристики, що привертають увагу споживачів та за які вони готові платити більше. Основна ідея полягає в тому, щоб зробити продукт унікальним, відмінним від тих, які пропонують конкуренти. А ось стратегію спеціалізації або фокусування підприємство обирає коли зосереджує свої зусилля на виробництві продуктів або наданні послуг, спрямованих на вузький сегмент споживачів. Ця стратегія дозволяє підприємству ефективно конкурувати на ринку, спеціалізуючись на потребах конкретної аудиторії. Наприклад, підприємство може спеціалізуватися на виробництві елітної косметики для людей з чутливою шкірою або на наданні консультаційних послуг для власників невеликих бізнесів у певній галузі. В обох випадках підприємство зосереджується на конкретних групах споживачів і намагається задовольнити їхні унікальні потреби та очікування.

Крім того, важливим елементом успішної фірмової стратегії є розуміння конкурентного середовища, в якому діє компанія. Це означає аналіз ринкових тенденцій, поведінки конкурентів та потреб споживачів, щоб компанія могла вчасно реагувати на зміни та використовувати можливості для підвищення своєї конкурентоспроможності. Підприємство повинно бути готовим адаптуватися до змін у смаках споживачів, швидко впроваджувати новітні технології та ефективно реагувати на дії конкурентів.

Нижче наведена порівняльна таблиця, яка відображає рівень конкурентних переваг кількох підприємств у різних аспектах, щоб краще зрозуміти конкурентну позицію та розробити фірмові стратегії для покращення стану на ринку (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняння конкурентних переваг

<i>Компанія</i>	<i>Цінова перевага</i>	<i>Перевага продукту</i>	<i>Перевага обслуговування</i>	<i>Перевага маркетингу</i>
Xiaomi	Низькі ціни	Широкий асортимент продуктів	Швидке та зручне обслуговування	Сильний бренд та впізнаваність
Samsung	Конкурентні ціни	Висока якість продуктів	Досвідчені та кваліфіковані співробітники	Ефективні маркетингові кампанії
Apple	Преміум ціни	Унікальні та інноваційні продукти	Персоналізований підхід до клієнтів	Ексклюзивний імідж та позиціонування

На основі даних, представлених у цій таблиці, можна зробити наступні висновки, що компанія Xiaomi є привабливою для ціночутливих покупців, які шукають широкий вибір товарів, компанія Samsung є хорошим вибором для покупців, які цінують якість та обслуговування, а компанія Apple – для покупців, які шукають щось особливе та готові платити за це преміальну ціну. Кожна з цих компаній має свої конкурентні переваги, які

приваблюють різних сегментів ринку, від ціночутливих споживачів до тих, хто цінує інновації та ексклюзивний імідж.

Дослідження конкурентних переваг компаній показує, що вдале поєднання інновацій, цінової політики, обслуговування клієнтів та маркетингу дозволяє компанії залишатися лідером на ринку та забезпечувати стабільні зростання та успіх.

У ході дослідження стало очевидним, що вдалий вибір стратегії та її успішне втілення дозволяють підприємству вирізнитися на ринку, привертати клієнтів та забезпечувати стабільний ріст. Розвиток і реалізація фірмових стратегій вимагають глибокого аналізу конкурентного середовища, розуміння потреб споживачів та гнучкості у реагуванні на зміни.

Отже, важливо зазначити, що фірмові стратегії та конкурентні переваги є вирішальними елементами для успіху будь-якої компанії. Ретельно розроблені та ефективно реалізовані стратегії дозволяють підприємству відзначитися на ринку, забезпечуючи стійкий розвиток та перевагу над конкурентами у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Шацька З. Я., Короб, О. В. Особливості формування стратегії створення конкурентних переваг підприємства. *Інтернаука*, 2015.
2. Цюцюпа С. В. Конкурентні переваги підприємства у ринковому середовищі: формування та забезпечення. *Вчені записки університету «Крок»*. Вип. 1(57) 2020. Ст.24-31. URL : <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-uni-versitetu-krok/article/view/268/292>.

Попадюк Анна Леонідівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Вплив цифровізації на діяльність суб'єктів господарювання

Сьогодення не стоїть на місці та постійно розвивається і саме цьому розвитку піддаються всі сфери людського життя, що не оминуло і підприємницьку діяльність. Взагалі, дуже важливо постійно покращувати надання послуг, об'єкти продажу чи збуту. Чим вищий рівень сервісу та якості, тим більше бажання купити, скористатись та/або замовити ті чи інші послуги або продукти.

Суб'єкти господарювання – це організації, які на основі юридично відокремленого майна в межах своєї господарської компетенції безпосередньо здійснюють господарську діяльність і використання її результатів або управлінську діяльність в економіці [1, с. 51]. Виділяють:

- організації, які виробляють і реалізують товари, виконують роботи та надають послуги для суспільних потреб у формі професійної діяльності (не зареєстровані);
- організації, які є споживачами результатів економічної діяльності;
- організації, які здійснюють професійне управління в економіці.

Цифровізація – це поступове перетворення усіх послуг на зручні онлайн-сервіси [2]. Вона суттєво впливає на всі аспекти діяльності суб'єктів господарювання, включаючи й фінансову сферу. Впровадження цифрових технологій може принести як значні переваги, так і виклики, з якими доведеться зіткнутися компаніям.

До переваг можуть віднести:

- підвищення ефективності, тому що цифрові технології автоматизують багато рутинних завдань, пов'язаних з бухгалтерським обліком, веденням платежів, управлінням бюджетом та іншими фінансовими операціями. Внаслідок цього звільняється час та ресурси для більш стратегічних цілей, покращує продуктивність та економить кошти;
- збільшення прозорості, зокрема цифрові системи генерують великі обсяги даних, які можна аналізувати для отримання глибокої інформації про фінансовий стан компанії.

Своєрідна допомога керівництву краще розуміти свої витрати, приймати кращі інвестиційні рішення, оптимізувати рентабельність та контролювати ризики;

- покращення співпраці, адже цифрові платформи полегшують співпрацю між різними відділами компанії, а також з партнерами та клієнтами, в свою чергу це покращує комунікацію, координацію та обмін інформацією, що найбільш ймовірно призводить до кращих результатів;

- зниження витрат – новітні технології можуть допомогти компаніям скоротити витрати на такі пункти, як папір, друк, поштові послуги, оренду офісних приміщень тощо;

- підвищення доступності – цифрові послуги роблять фінансові продукти та послуги більш доступними для клієнтів та партнерів. Це може призвести до збільшення продажів, розширення ринку та покращення задоволеності клієнтів.

Щодо викликів, виділяють наступні пункти:

- високі початкові інвестиції, тому що впровадження цифрових технологій може потребувати значних початкових інвестицій в програмне забезпечення, обладнання, навчання персоналу та інші витрати;

- кібербезпека, з переходом на цифрові системи варто звернути увагу, що вони є вразливими до кібератак, вони ж можуть призвести до втрати даних, фінансових втрат та шкоди репутації;

- зміни в бізнес-процесах, власне впровадження цифрових технологій вже є за своєю природою значною зміною для діяльності, а ще й часто потребує значних змін у бізнес-процесах, що може призвести до опору з боку співробітників та порушення роботи;

- необхідність у кваліфікованих кадрах, тому що задля ефективного використання цифрових технологій компаніям потрібні кваліфіковані фахівці, які володіють знаннями та досвідом роботи з ними. Це витрачений час, зусилля та матеріальне забезпечення;

- проблеми з конфіденційністю даних – збір та зберігання великих обсягів даних про клієнтів та фінансові операції роблять конфіденційність даних важливою проблемою, яку компаніям необхідно вирішувати.

Рекомендації щодо впровадження цифрових технологій:

- розробити чітку стратегію цифровізації: визначити цілі, пріоритети та ресурси, необхідні для впровадження цифрових технологій;

- провести аналіз та оцінку, зокрема провести аналіз поточних бізнес-процесів та систем, щоб визначити, де цифрові технології можуть принести найбільшу користь, а де можуть зашкодити та принести збиток;

- вибрати надійні та безпечні технології, віддати перевагу перевіреним постачальникам програмного забезпечення та обладнання, які гарантують безпеку даних та якість кінцевого результату;

- забезпечити навчання та підтримку персоналу: надати співробітникам необхідні знання та навички для роботи з новими технологіями, залишити куратора, до якого можна буде звернутись ще певний час після проходження навчання;

- захищати дані клієнтів, варто вжити заходів для захисту даних клієнтів від несанкціонованого доступу, використання та розголошення;

- постійно моніторити, аналізувати, оцінювати та відстежувати вплив цифрових технологій на бізнес та вносити необхідні корективи.

Впровадження цифрових технологій є незворотнім процесом розвитку бізнесу. Хоча існують певні виклики, переваги цифровізації для діяльності суб'єктів господарювання є вагомими. Компанії, які зможуть ефективно інтегрувати цифрові рішення, отримають конкурентну перевагу, підвищать свою ефективність та рентабельність, покращать взаємодію з клієнтами та партнерами, а також зможуть краще адаптуватися до мінливих ринкових умов. Таким чином, цифровізація є стратегічним інструментом для успішного розвитку бізнесу в сучасному світі. Беручи до уваги, що після перемоги в Україні буде безліч можливостей, варто піднімати країну і, на нашу думку, саме цифровізація є одним із варіантів поліпшення ситуації в країні у післявоєнний час.

Література:

1. Чаплигін К. Державне регулювання суб'єктів господарювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. Т. 17. С. 50-52. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2010/13.pdf
2. Цифровізація. Рівненська обласна державна адміністрація. URL : <https://rv.gov.ua/news/cifrovizaciya-ce-postupove-peretvorennya-usih-derzhavnih-poslug-na-zruchni-onlajn-servisi> (дата звернення : 16.04.2024).

Свердлюк Діана Сергіївна,

*здобувачка освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Цінова еластичність попиту та її використання

У сучасному світі цінова еластичність попиту є ключовим поняттям для розуміння споживацької поведінки та формування цінової політики підприємств. Ця концепція відображає чутливість споживачів до змін у цінах на товари та послуги і має безпосередній вплив на рівень виробництва, прибутковість підприємств і загальний економічний стан країни. Тому регулювання цінової еластичності попиту є важливим мікроекономічним процесом.

Цінова еластичність попиту – це реакція попиту на зміну ціни. Вона показує, наскільки зміниться величина попиту на товар в результаті зміни ціни. Що еластичність більше, то сильніше реагує попит на зміну ціни товару [4, с. 4].

Поняття еластичності активно використовується у маркетингових дослідженнях та є важливим інструментом економічного аналізу. Під еластичністю розуміється «чутливість» ринку до зміни цін, доходу або яких-небудь інших показників ринкової кон'юнктури. [2, с. 12]

Сутність характеристики попиту полягає у його гнучкості, залежно від впливу різних соціально-економічних чинників, зокрема ціни. Класифікація цінової еластичності попиту залежно від величини коефіцієнта цінової еластичності:

1. Попит є нееластичним, якщо 1 % зміни ціни викликає менш ніж 1 % зміни попиту (товари першої необхідності: продукти харчування, комунальні послуги);
2. Попит має одиничну еластичність, якщо 1 % зміни ціни викликає 1 % зміни попиту (повсякденні одяг і взуття);
3. Попит є еластичним, якщо 1 % зміни ціни викликає більш ніж 1 % зміни попиту (предмети розкоші: коштовності, нерухомість) [4, с. 5].

Попит нееластичний, якщо товар є важливим для споживача і він не збирається відмовлятися від споживання за будь-яких цін; витрати на товар є незначними; споживач не має альтернативи і змушений споживати товар за вищої ціни. У цьому випадку товаровиробники збільшують рівень цін і максимізують прибуток за незмінних обсягів виробництва чи реалізації.

Одинично еластичний попит є типовим для процесів зміни попиту з еластичного на нееластичний, чи навпаки, що відбувається в результаті змінюваності умов ринкового середовища або поступового насичення ринку.

При еластичному попиті під час зростання ціни споживання знижується більшими темпами, а зниження цін призводить до підвищення темпів зростання споживання. Товаробники знижують рівень цін, стимулюють споживання та підвищують прибуток [1, с. 4-5].

Цінова еластичність попиту на будь-який товар має подвійне практичне значення. З одного боку, вона характеризує поведінку покупця, а з іншого боку визначає можливості маневрування ціною з боку продавця з метою максимізації прибутку. Для оцінки цінової еластичності попиту застосовують такі методи:

1. Аналітичний.
2. Апроксимаційний.
3. Доходно-реляційний.

Аналітичний метод спирається на якісну оцінку факторів еластичності попиту стосовно конкретного товару чи товарної групи. До головних факторів, які визначають ступінь цінової еластичності попиту, належать: ступінь необхідності товару для покупця, частка товару у загальних доходах споживача, смаки та вподобання споживача, наявність замінників товару, поточна ціна товару.

Апроксимаційний метод полягає у тому, що фактичні дані стосовно цін та відповідних їм обсягів збуту апроксимуються математичною функцією. Таким чином, аналітичний та апроксимаційний методи аргументують те, що попит на продукцію за поточних цін є еластичним за ціною. Необхідно визначити, збільшується або зменшується прибуток при зменшенні цін на продукцію. Проблема полягає у визначенні динаміки цін, оскільки ціни на різні товари змінюються одночасно у різних напрямках, і кожен товар має різний обсяг продажів [3, с. 90]. Попит на один і той же товар не завжди змінюється за коливання цін, а його реакція пов'язана з низкою інших умов. Саме тому поряд із використанням коефіцієнту еластичності багато підприємств активно користуються основами споживчого вибору, який передбачає детальне вивчення якості споживчих властивостей товару та реакції споживачів на співвідношення таких властивостей. Крім того, товаровиробники завжди повинні знаходити об'єктивний компроміс між обсягами реалізації продукції та рівнем цін.

Цінова еластичність попиту – динамічне і складне поняття, що залежить від багатьох факторів (тип товару, дохід споживачів, наявність замінників). Класифікація еластичності попиту дає змогу краще зрозуміти споживацьку поведінку та спрогнозувати ситуацію на ринку. За допомогою використання цінової еластичності попиту на підприємстві встановлюється цінова політика, розробляються стратегічні рішення. Стабілізується ринкова ситуація, покращується економіка. Саме тому цінова еластичність попиту – практично важливий інструмент для управління бізнесом та економікою в цілому.

Література:

1. Дорошенко А. П. Теоретичні аспекти цінової еластичності попиту. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 2. С. 3-5. URL : http://rev.kpu.zp.ua/journals/2018/2_07_uk/2_07_2018.pdf#page=3.
2. Дунська А. Р., Жалдак Г. П. Цінова еластичність попиту як основа прийняття ефективних управлінських рішень. *Глобальні та національні проблеми в економіці*. 2016. № 10. С. 12-17. URL : <http://global-national.in.ua/archive/10-2016.pdf>
3. Кузьмінов С. В., Орлова В. М. Оцінка та використання цінової еластичності попиту для обґрунтування управлінських рішень. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. Тернопільський національний економічний університет, 2013. Т. 14, № 3. С. 88–95.
4. Романович Є.В. Цінова еластичність попиту та пропонування: конспект лекцій. Харків : УкрДАЗТ, 2013. 14 с. URL : <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/6311/1/%d0%9a%d0%be%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%82%20%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%86%d1%96%d0%b9.pdf>

Сокальський Андрій Олександрович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив бюджетного дефіциту на державний борг України

З початком повномасштабної війни наша країна суттєво збільшила видатки на оборону. У свою чергу, збільшення видатків при скороченні надходжень породжує бюджетний дефіцит. У розвинутих країнах невелика сума бюджетного дефіциту вважається нормою, а фінансується вона за рахунок запозичених коштів. Однак в умовах воєнного стану це питання є недостатньо вивченим.

Як відомо з літератури кредити взяті державою під певний відсоток складають її загальний борг. Державний борг поділяють на зовнішній та внутрішній. Зовнішній державний борг утворюється завдяки запозиченням коштів у нерезидентів, а внутрішній – у резидентів. Взяття кредиту може бути вигідним з метою перерозподілу витрат в часі, наприклад, будівлею спорудженою на кошти від позики, будуть користуватися наступні покоління [1].

Вигідно взятий кредит, який був використаний для збільшення суми державних замовлень, приводить до збільшення рівноважного ВВП, а це майбутній дохід держави. Збільшення державного боргу призводить до збільшення виплат держави по відсоткам, що збільшує видатки держави, а вони збільшують бюджетний дефіцит, що, у свою чергу, збільшує державний борг. Цей взаємозв'язок називають борговою циклічністю. За час незалежності наша держава закінчувала переважну кількість років із державним дефіцитом та збільшувала суму державного боргу (табл. 1).

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України з 2009 по 2023 рр. (млн дол. США)

Роки	Загальний борг	Зміна по відношенню до минулого року, %	Зовнішній борг	Зміна по відношенню до минулого року, %	Внутрішній борг	Зміна по відношенню до минулого року, %
2010	54289,3	+36,8	34759,6	+31,5	19529,7	+48,8
2011	59215,7	+9,1	37474,5	+7,8	21741,2	+11,3
2012	64495,3	+8,9	38658,8	+3,1	25836,4	+18,8
2013	73078,2	+13,3	37536,0	-2,9	35542,2	+37,6
2014	69794,8	-4,5	38792,2	+3,3	31002,6	-12,8
2015	65505,7	-6,1	43445,4	+12,0	22060,2	-28,9
2016	70970,9	+8,3	45604,6	+5,0	25366,2	+15,0
2017	76305,2	+7,5	48989,4	+7,4	27315,8	+7,7
2018	78323,0	+2,6	50462,5	+3,0	27860,5	+2,0
2019	84364,5	+7,7	48940,8	-3,0	35423,7	+27,2
2020	90255,4	+7,0	53720,8	+9,7	36534,6	+3,1
2021	97947,4	+8,5	57197,0	+6,5	40750,4	+11,5
2022	111343,7	+13,7	713398,6	+24,2	39945,1	-2,0
2023	145316,9	+30,5	101704,7	+42,4	43612,2	+9,2

Джерело: розроблено за даними [4].

З кожним роком державний борг України постійно зростає. Так лише за 2022–2023 роки сума зовнішнього боргу подвоїлася, порівняно з довоєнним періодом. Проте разом із зростанням державного боргу зростала і величина ВВП. Відношення величини сукупного боргу до ВВП країни є одним із найважливіших значень при розрахунках можливості держави виплачувати відсотки по кредитах. В Україні у 2016 році їхнє співвідношення склало 81%. Критичним співвідношенням державного боргу до ВВП вважається 90% [2]. Тільки тоді в економічно розвинутих країнах борги можуть негативно вплинути на економічне зростання (табл. 2).

Таблиця 2

Відношення державного боргу до ВВП країни з 2009 по 2022 рр (млн грн)

Роки	ВВП	Державний борг	Відношення державного боргу до ВВП, %
2009	913345	316885	34,7
2010	1082569	432235	39,9

2011	1316600	473122	35,9
2012	1408889	515511	36,6
2013	1454931	584114	40,1
2014	1566728	1100564	70,2
2015	1979458	1572180	79,4
2016	2383182	1929759	81,0
2017	2982920	2141674	71,8
2018	3558706	2168627	60,9
2019	3974564	1998275	50,3
2020	4194102	2551936	60,8
2021	5459574	2671828	48,9
2022	5191028	4071683	78,4

Джерело: розроблено за даними [3].

На нашу думку, для зменшення державного боргу потрібно зменшити дефіцит бюджету, адже між ними існує пряма залежність. У період 2005 – 2012 рр. можна спостерігати практичну лінійну залежність між боргом та дефіцитом. Так, у 2010 році сальдо склало – 5,8%, що призвело до збільшення розміру боргу на 36,8% [3]. У 2011 році сальдо склало –1,4% [3]. Тож борг змінився на практично таке ж співвідношення і склав 9,1%. Частково схожа ситуація також відбулася у 2016 р. і 2017 р. У ці роки дефіцит бюджету склав 2,3% та 1,4%, що змінило борг відповідно на 8,3% та 7,5%. Аналізуючи розмір бюджетного дефіциту та державного боргу можна прийти до висновку, що не лише розмір бюджетного дефіциту впливає на державний борг. Він хоч і є найбільш важливим чинником, але також слід не забувати й про інші важливі складові

Отже, бюджетний дефіцит напряму впливає на державний борг утворюючи боргову циклічність. За аналізований період переважну кількість років Україна закінчувала із бюджетним дефіцитом. В умовах воєнного стану збільшився дефіцит бюджету. Це стало причиною стійкого зростання державного боргу. Він може стати основною проблемою в післявоєнний період. Тому необхідно збільшувати позитивне сальдо бюджету, що сприятиме зменшення державного боргу.

Література:

1. Богдан Т. П. Макроекономіка. Підручник. Тема 20. Бюджетний дефіцит і державний борг. 2013. С. 98-110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_1_10
2. Величкін В. О., Олійник. В. Я., Дем'яненко. І. В., Бюджетний дефіцит і державний борг як чинники економічної небезпеки держави. *Вісник ДДФА. Економічні науки.* 2014. С. 108-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddfae_2014_1_16
3. Мінфін Державний борг України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
4. Бюджет України – 2021 : статистичний збірник. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>

Стець Ангеліна Юрївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Статистика макроекономічного регулювання в умовах війни

Україна зіштовхнулася з найважчим випробуванням у своїй сучасній історії – війною, яка вплинула на всі аспекти життя. Війна породжує значні економічні збурення, зокрема зменшення ВВП, зростання інфляції та безробіття, що вимагає оперативних регуляторних

втручань. Завдяки точним статистичним даним, уряди можуть ефективно планувати та розподіляти ресурси, особливо в оборонній сфері та соціальних програмах. Така статистика допомагає також визначати потребу в міжнародній допомозі та управлінні боргами. Крім того, наявність надійної статистики підвищує прозорість урядових дій, зміцнюючи довіру громадськості та міжнародних партнерів. Врешті, це сприяє більш стратегічному та обґрунтованому макроекономічному плануванню в надзвичайно непередбачуваних умовах.

Макроекономічна політика трактується як складова економічної політики, що реалізується на макрорівні, тобто на рівні національної економіки певної країни. Макроекономічна політика охоплює такі дії, як випуск національної валюти, але не включає субсидування підприємств окремих галузей, оскільки в першому випадку вплив розповсюджується на всіх учасників національної економіки, тоді як у другому випадку регуляція відбувається на мезорівні. Аналогічно, запровадження санкцій проти конкретного підприємства в рамках антимонопольного регулювання розглядається як діяльність на мікрорівні. Таким чином, у державній економічній політиці можна виокремити макро-, мезо- та мікроекономічні напрямки [1, ст. 337-338].

У сучасний час важливим завданням макроекономічної політики є оцінка ефективності використання регуляторних інструментів Національним банком України. Це аналіз таких механізмів, як: розмір облікової ставки, встановлені обмеження на грошовий обіг, фіксація курсу гривні, збільшення та використання золотовалютних резервів, емісія та продаж державних облігацій, обсяги і результативність валютних інтервенцій, а також результати стрес-тестувань банків та політика інфляційного таргетування в період з 2022 по 2024 рік. На початку повномасштабної війни, Національний банк України застосував низку регуляторних заходів для стабілізації економіки, серед яких було замороження курсу національної валюти на рівні 29,25 грн за долар та введення мораторію на транскордонні валютні платежі, крім імпорту критичних товарів. Водночас, попри заходи, курс на «чорному ринку» продовжував коливатися, а НБУ здійснив кроки до поступового відновлення операцій на валютному ринку і згодом підвищив облікову ставку до 25% для зменшення інфляції та підтримки національної валюти [2].

Для банківських установ 2023 рік був значно успішнішим через монетарну політику, що передбачала високі ставки за депозитними сертифікатами. Щоб профінансувати державні оборонні видатки, був запроваджений тимчасовий підвищений податок на прибутки банків: 50% – у 2023 та 25% – у 2024–2025 рр. У 2023 році Україна створила власний Український морський коридор до чорноморських портів Одеської області після того, як Росія перестала виконувати свої домовленості в рамках Зернової угоди. Це дозволило поступово нарощувати не тільки експорт зернових, але і відновити морський експорт інших товарів, а також поновити морський імпорт [3].

У 2023 рік Україна увійшла з рекордно високим рівнем інфляції, що розігралася через війну та через друк гривні для покриття воєнних видатків. Втім, впродовж року інфляцію вдалося вгамувати: регулярні надходження іноземної допомоги дозволили припинити монетарне фінансування (за рахунок друку гривні) бюджету, а хороші врожаї сприяли зниженню цін на продукти. У грудні 2023 року інфляція становила 5,1%, майже повернувшись на рівень довоєнного таргету інфляції у 5%. Поточний рівень інфляції відповідає цільовому діапазону НБУ (5 +/-1%), однак не відповідає минулорічним прогнозам НБУ (21%).

Так, у 2023 році уряд залучив 566 млрд грн через ОВДП — більш ніж удвічі більше, ніж у 2022 р. Скоротився і фіскальний розрив. У 2022 році уряд витратив на погашення попередніх випусків ОВДП на 133 млрд грн більше, ніж вдалося залучити від випуску нового внутрішнього боргу; у 2023 ж вдалося рефінансувати погашення старого боргу та залучити зверху ще 196 млрд гривень. Втім, якщо ж порівняти надходження від нових випусків ОВДП за рік з витратами на погашення боргу за ОВДП та видатками з бюджету на його обслуговування, то різниця все ще залишалася негативною (3 млрд гривень) [4].

У минулому році Україна успішно застосувала макроекономічну політику, яка допомогла стабілізувати економіку в умовах війни. Завдяки тісній співпраці з Міжнародним

валютним фондом, Україні вдалося отримати значне фінансування, що сприяло збереженню макроекономічної стабільності та допомогло в реалізації необхідних реформ. Монетарна політика Національного банку, зокрема введення фіксованого обмінного курсу та валютних обмежень, сприяла валютній стабільності, збереженню інфляції на низькому рівні та накопиченню валютних резервів до рекордного рівня. Фіскальна політика була спрямована на підтримку критично важливих секторів, таких як оборона та соціальний захист, з одночасним збереженням дисципліни в управлінні державними фінансами, що забезпечило працездатність бюджетної системи навіть при високому фіскальному дефіциті. Реалізація державних програм підтримки бізнесу та населення допомогла мінімізувати економічний спад і забезпечити зайнятість населення. Ці заходи в сукупності дозволили Україні ефективно відповідати на макроекономічні виклики, посилені військовим конфліктом, та поклали основу для поступового відновлення економіки [4].

З 2024 року очікується прискорення інфляції. Це пов'язано з кількома факторами: збільшенням витрат бізнесу через подорожчання енергоресурсів та нестачу робочої сили, зростанням попиту на товари широкого вжитку та послуги, а також через низьку базу порівняння цін на продовольство цього року, зазначають у Національному банку. Зафіксувавши обмінний курс долара та встановивши строгі обмеження на виведення капіталу та обмін валют, НБУ надав ринку стабілізаційний "якір". Це допомогло зменшити включення потенційної девальвації гривні в ціни імпортерами, стабілізувавши цінові очікування серед населення. Вперше з липня 2021 року Нацбанку вдалося знизити інфляцію до однозначного числа. Це разом зі стабільністю на готівковому валютному ринку дозволило банку почати перехід до політики керованої гнучкості обмінного курсу.

В умовах війни, яка вплинула на всі аспекти життя в Україні, зокрема на економіку, уряд успішно використовував точні статистичні дані для ефективного планування та розподілу ресурсів, особливо в оборонній сфері та соціальних програмах. Ці дані також сприяли визначенню потреб у міжнародній допомозі та управлінні боргами, забезпечуючи прозорість урядових дій і зміцнюючи довіру як внутрішньо, так і міжнародно. Такий підхід допомагає Україні ефективно відповідати на макроекономічні виклики, забезпечувати економічну стабільність і покладати основу для поступового відновлення після завершення війни. Зберігаючи макроекономічну стабільність, Україна готується до майбутніх економічних викликів, зокрема очікуваного зростання інфляції.

Література:

1. Макроекономіка та макроекономічна політика: навч. посіб. / А. Ф. Мельник, Т. Л. Желюк, О. В. Длугопольський, О. В. Панухник. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 704 с.
2. Семенча І. Є., Ковальов М. С. Макроекономічний аналіз ефективності регулювання економіки України: ретроспектива та сучасний фінансово-економічний стан. URL : http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/Pekon_2022_2_9.pdf
3. Макроекономічне дослідження – Україна 2022–2024. URL : <https://www.capital-times.com/makroekonomika-ukraini-2022-2024/>
4. Економіка України у 2023 р. URL : <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>

Федорчук Вікторія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості маркетингової стратегії комерційного банку

Маркетингова стратегія комерційного банку є комплексним та всеосяжним планом дій, спрямованим на залучення клієнтів, підвищення конкурентоспроможності банку та досягнення його маркетингових цілей. Вона визначає цільові сегменти ринку, продуктивий

портфель, ціноутворення, методи просування та канали комунікації з клієнтами. Маркетингова стратегія забезпечує банку чітке бачення та напрями дій у динамічному конкурентному середовищі.

У сучасних умовах банківський ринок характеризується високим рівнем конкуренції між установами, що пропонують широкий спектр фінансових продуктів та послуг. Тому розробка ефективної маркетингової стратегії є критично важливою для виділення банку серед конкурентів та забезпечення його стійкої конкурентної переваги. Крім того, вона сприяє максимізації прибутку банку шляхом ефективного позиціонування та просування своїх продуктів і послуг. У цьому контексті розробка дієвої маркетингової стратегії є невід'ємною передумовою для успішної діяльності комерційного банку на висококонкурентному ринку.

Сегментація ринку здійснюється поділ загального ринку банківських послуг на окремі групи клієнтів (сегменти) відповідно до їхніх специфічних потреб, характеристик, поведінкових моделей, що дає змогу банку ґрунтовно вивчити різноманітні групи споживачів та розробити адаптовані продуктові пропозиції та стратегії [1, с. 665-667].

Вибір цільових сегментів після сегментації банк визначає найбільш привабливі та перспективні, на яких буде зосереджена його маркетингова діяльність. Відбір здійснюється за критеріями, як-от: розмір сегменту, потенціал зростання, рівень конкуренції, рентабельність. Визначення конкурентних переваг банку має на меті виокремлення унікальних характеристик, сильних сторін та можливостей банку для забезпечення конкурентної відмінності на цільовому ринку. Конкурентними перевагами можуть виступати: висока якість обслуговування, інноваційність продуктів, розгалужена філійна мережа, потужний бренд, конкурентоспроможні ціни або інші ключові чинники, що роблять банк привабливішим для клієнтів порівняно з конкурентами.

Розробка банківських продуктів та послуг є ключовим аспектом маркетингової стратегії комерційного банку і включає декілька пунктів:

1. Адаптація до потреб клієнтів – банк повинен ретельно вивчати потреби та вподобання різних сегментів клієнтів і пропонувати продукти та послуги, які максимально відповідають їхнім вимогам, а це, у свою чергу, допоможе передбачати модифікацію існуючих пропозицій або створення нових, орієнтованих на конкретну цільову аудиторію.

2. Диверсифікація продуктового портфеля – банк має прагнути до створення різноманітного набору продуктів та послуг, що охоплює широкий спектр потреб клієнтів. Диверсифікований продуктивний портфель знижує ризики, підвищує стійкість банку та дозволяє максимізувати дохід від різних джерел.

3. Інноваційні банківські продукти та послуги – у динамічному банківському середовищі інновації є критичними для збереження конкурентоспроможності. Банк повинен постійно працювати над розробкою нових, унікальних пропозицій, які відповідають актуальним тенденціям та новим вимогам клієнтів, що включає цифрові рішення, нові способи доставки послуг або абсолютно новаторські продукти.

Ціноутворення також відіграє ключову роль у маркетинговій стратегії комерційного банку, адже його ефективність на банківські продукти та послуги дозволяє банку залишатися конкурентоспроможним на ринку, залучати нових клієнтів та максимізувати прибуток. Банк повинен ретельно аналізувати витрати, ринкові умови, цінність для клієнтів та пропозиції конкурентів, щоб встановлювати оптимальні ціни. Крім того, банк може використовувати гнучкі моделі ціноутворення, такі як пакетні пропозиції, знижки, програми лояльності тощо, для посилення привабливості своїх продуктів та послуг [2, с. 3-4].

Стратегія просування включає в себе комплекс заходів, спрямованих на інформування, переконання та нагадування клієнтам про продукти та послуги банку. Реклама, зв'язки з громадськістю (PR) та стимулювання збуту є ключовими інструментами просування. Банк може використовувати різноманітні рекламні кампанії у традиційних та цифрових медіа для підвищення обізнаності про свій бренд та пропозиції. Ефективні PR-кампанії допомагають формувати позитивний імідж банку, посилювати довіру та лояльність клієнтів. Стимулювання

збуту, такі як спеціальні акції, конкурси або програми заохочення, можуть мотивувати клієнтів до придбання продуктів або використання послуг банку.

Цифровий маркетинг та соціальні медіа відіграють дедалі важливішу роль у стратегії просування банківських продуктів та послуг. Банк може використовувати свій веб-сайт, мобільні додатки, електронні розсилки, соціальні мережі (Facebook, Instagram, LinkedIn тощо) для ефективного залучення клієнтів, підвищення обізнаності про бренд та просування своїх пропозицій. Цифровий маркетинг дозволяє банку досягати цільової аудиторії більш персоналізовано та інтерактивно, а також забезпечує можливості для збору та аналізу даних по поведінку клієнтів для подальшої оптимізації маркетингових зусиль.

Управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) є критично важливим елементом маркетингової стратегії комерційного банку. Впровадження ефективних CRM-систем дозволяє банку збирати та аналізувати детальні дані про клієнтів, їхні потреби, переваги та моделі поведінки. Ця інформація є безцінною для надання персоналізованих послуг, що задовольняють індивідуальні вимоги кожного клієнта. Крім того, CRM-система допомагає банку вибудовувати довгострокові та міцні відносини з клієнтами, підвищуючи їхню лояльність та прихильність до бренду.

Одним з ключових застосувань CRM є перехресні продажі, коли банк може пропонувати клієнтам додаткові продукти та послуги, що відповідають їхнім потребам та фінансовій ситуації. Це не лише збільшує дохід банку, але й покращує загальний клієнтський досвід, надаючи комплексні та зручні рішення. CRM також дозволяє ефективно управляти програмами лояльності, пропонуючи персоналізовані вигоди та заохочення для утримання цінних клієнтів. Нарешті, аналіз даних CRM допомагає банку виявляти області для вдосконалення послуг, усувати недоліки та покращувати загальний клієнтський досвід на кожному етапі взаємодії з банком [3, с. 50].

Отже, ефективна маркетингова стратегія є критично важливою для комерційного банку, щоб залишатися конкурентоспроможним на ринку та досягати своїх цілей. Для успішної маркетингової стратегії комерційний банк має ретельно сегментувати ринок, розвивати інноваційні та диверсифіковані продукти, застосовувати ефективні методи просування, гнучке ціноутворення та оптимізувати управління відносинами з клієнтами через потужні CRM-системи.

Література:

1. Тарасевич Н.В., Назлуханян С.С. Сучасні тенденції розвитку маркетингу в банківській сфері. *Економіка і суспільство. Мукачівський державний університет*. 2017. Вип. 10. С. 665-669.
2. Романенко О.О., Антонюк Д.С. Банківський маркетинг і маркетингова стратегія. *Молодий вчений*. 2015. № 11(26). С. 6.
3. Панченко О. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент маркетингових комунікацій у банку. *Маркетинг в Україні*. 2019. №1. С.47-54.

Хомин Ірина Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Персоналізація маркетингових кампаній в сфері фінансів

У сучасному динамічному світі фінансових послуг персоналізація маркетингових кампаній стає ключовим фактором успіху. Використання даних про клієнтів та індивідуальний підхід до кожного дозволяє фінансовим установам значно покращити ефективність своїх маркетингових зусиль, підвищити лояльність клієнтів та збільшити прибуток. Фінансові установи стикаються з комплексом маркетингових викликів, адже їм потрібно налагодити

довіру з клієнтами, чітко пояснити складні продукти та послуги, а також дотримуватися суворих регулювань щодо збору даних.

Збір та аналіз даних клієнтів є ключовим етапом у персоналізації маркетингових кампаній у фінансовому секторі. Фінансові установи можуть отримувати різноманітні типи даних про своїх клієнтів з різних джерел. Методи збору даних можуть бути як онлайн-формами, так і офлайн-формами. У таблиці 1 наведено конкретні приклади джерел даних та методів збору.

Таблиця 1

Джерела та методи збору даних для дослідження та аналітики

Джерело даних	Метод збору
Онлайн-форми реєстрації	Вебформи
Веб-аналітика	Інструменти відстеження (Google Analytics, Hotjar тощо)
Мобільні додатки	SDK та API мобільних додатків
Соціальні медіа	Аналіз постів, лайків, коментарів
Транзакційні дані	Банкомати, POS-термінали, онлайн-банкінг
Опитування та зворотний зв'язок	Телефонні дзвінки, електронні опитування, відгуки клієнтів
Офлайн події	Реєстраційні форми, анкети під час заходів

Джерело: складено автором [1, с. 69-70].

Збір та аналіз цих різноманітних даних про клієнтів є складним, але необхідним процесом для створення персоналізованих маркетингових кампаній у фінансовій сфері. Фінансові установи повинні дотримуватися законів про захист даних та конфіденційність, а також забезпечувати прозорість та довіру клієнтів до використання їхніх даних.

Після збору та аналізу даних про клієнтів фінансові установи можуть розпочати сегментацію своєї клієнтської бази, що включає створення детальних клієнтських профілів, які враховують демографічні, фінансові та поведінкові дані. На основі цих профілів клієнтів можна згрупувати в кластери за їхніми інтересами, потребами та стилем життя. Наприклад, молоді професіонали можуть бути зацікавлені в інвестиційних продуктах та заощадженнях на пенсійні рахунки, тоді як сімейні пари середнього віку можуть надавати перевагу іпотечним кредитам та страховим полісам. Пенсіонери, ймовірно, зосередяться на управлінні своїми активами та спадковими питаннями. Динамічна сегментація на основі поточної поведінки клієнтів, такої як їхні останні транзакції або взаємодії з цифровими каналами, також може надати цінні знання.

Після сегментації клієнтської бази фінансові установи можуть розробляти персоналізовані маркетингові стратегії для кожного сегмента. Таргетована реклама в інтернеті, соціальних медіа та традиційних ЗМІ може бути спрямована на конкретні групи, підвищуючи відповідність та ефективність кампанії. Персоналізований контент, як цифровий, так і друкований, може пояснювати переваги продуктів та послуг, які є актуальними для певного сегмента.

Рекомендаційні системи можуть запропонувати клієнтам релевантні продукти або послуги на основі їхньої поведінки та преференцій. Наприклад, банк може запропонувати спеціальну відсоткову ставку за кредитом для клієнтів, які нещодавно придбали нерухомість, або страхова компанія може надати знижку на поліс автостраховування для безпечних водіїв [2, с. 75-76].

Вимірювання ефективності та постійна оптимізація є критично важливими для успіху персоналізованих маркетингових кампаній у фінансовій сфері. Визначення відповідних ключових показників ефективності (KPI) дозволяє фінансовим установам відстежувати прогрес та приймати обґрунтовані рішення. Ключові показники ефективності можуть варіюватися залежно від цілей кампанії, але зазвичай включають такі метрики (табл. 2).

Ключові показники ефективності (KPI) для маркетингових кампаній

KPI	Опис
Коефіцієнт конверсії	Відсоток клієнтів, які виконали бажану дію (відкрили рахунок, придбали продукт тощо)
Вартість залучення клієнта	Загальні витрати на маркетингову кампанію, поділені на кількість нових клієнтів
Середній дохід на клієнта	Середній дохід, отриманий від одного клієнта протягом певного періоду
Коефіцієнт утримання клієнтів	Відсоток клієнтів, які залишаються лояльними протягом заданого періоду часу
Повернення інвестицій (ROI)	Порівняння прибутку, отриманого від кампанії, з витратами на її реалізацію

Джерело: складено автором на основі [3].

Крім того, впровадження інновацій, таких як використання штучного інтелекту, машинного навчання та передових аналітичних інструментів, може підвищити точність персоналізації та прогнозування поведінки клієнтів. Постійне тестування та експериментування з новими технологіями та методами є життєво важливим для підтримки конкурентних переваг у динамічному цифровому ландшафті фінансових послуг.

Отже, персоналізація маркетингових кампаній є ключовим фактором успіху для фінансових установ у сучасному динамічному цифровому середовищі. Шляхом ретельного збору та аналізу даних про клієнтів, сегментації клієнтської бази та розробки персоналізованих маркетингових стратегій фінансові установи можуть підвищити ефективність своїх зусиль, посилити залученість клієнтів та збільшити прибутковість. Безперервне вимірювання результатів, оптимізація кампаній та впровадження інновацій дозволять фінансовим організаціям залишатися конкурентоспроможними в мінливому ландшафті фінансових послуг.

Література:

1. Гірченко Т. Д. Маркетингові комунікації у забезпеченні ефективності діяльності банків в Україні : монографія. Львів : Університет банківської справи, 2021. 244 с.
2. Міщенко В. І., Міщенко С. В. Маркетинг цифрових інновацій на ринку банківських послуг. *Фінансовий простір*. 2018. № 1 (29). С. 75-79.
3. Основні метрики і KPI в інтернет-маркетингу. URL : <https://ideadigital.agency/blog/osnovni-metriki-i-kpi-v-internet-marketingu/>

Юзвішин Денис Валентинович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Цифрові інструменти просування банківських послуг

У сучасному світі впровадження цифрових інструментів є критично важливим для забезпечення конкурентоспроможності банків та задоволення зростаючих потреб клієнтів. Зміна потреб та очікувань клієнтів, які прагнуть зручного, швидкого та персоналізованого доступу до банківських послуг, спонукає банки переглядати свої підходи до взаємодії з клієнтами. Цифрові інструменти, такі як мобільний та інтернет-банкінг, чат-боти, аналітика даних та персоналізація, стають необхідними для задоволення сучасних вимог. Банки, які успішно впроваджують ці інструменти, мають значну перевагу на ринку, пропонуючи зручні

та клієнтоорієнтовані рішення, і водночас банки, які ігнорують цифрові тенденції, ризикують втратити клієнтів та конкурентоспроможність.

Цифровий маркетинг є невід'ємною складовою просування банківських послуг в епоху діджиталізації, адже включає комплекс інструментів, які дозволяють банківським установам ефективно взаємодіяти з цільовими аудиторіями, підвищувати впізнаваність бренду та просувати свої продукти. Ключовими елементами цифрового маркетингу для банків є: веб-сайт та мобільний додаток, присутність у соціальних медіа, а також цифрова реклама (контекстна, банерна, відео). Веб-ресурси забезпечують доступ до інформації про послуги та дистанційне обслуговування клієнтів. Соціальні платформи використовуються для комунікації, формування іміджу та залученості аудиторії. Цифрова реклама дозволяє точково охоплювати цільові сегменти, базуючись на даних про поведінку та характеристики користувачів, що підвищує ефективність маркетингових кампаній [1, с. 91].

Застосування цифрових маркетингових інструментів є критично важливим для банків у контексті зростаючих очікувань клієнтів щодо зручності, швидкості та персоналізації послуг. Імплементация новітніх технологій маркетингу забезпечує конкурентні переваги та відповідність вимогам сучасного ринку.

Цифрові канали продажу відіграють ключову роль у забезпеченні зручності та доступності банківських послуг для клієнтів. Банки активно впроваджують різноманітні цифрові рішення для розширення можливостей дистанційного обслуговування та підвищення задоволеності клієнтів.

Таблиця 1

Цифрові канали продажу банківських послуг

Канал	Опис
Інтернет-банкінг	Веб-платформа, що дозволяє клієнтам здійснювати банківські операції (перегляд балансу, перекази, оплата рахунків тощо) через інтернет з комп'ютера або мобільного пристрою.
Мобільний банкінг	Мобільний додаток, який забезпечує доступ до банківських послуг з смартфона або планшета, незалежно від місця перебування клієнта.
Чат-боти та віртуальні помічники	Програми, засновані на штучному інтелекті, які можуть надавати інформацію про послуги, допомагати з операціями та вирішувати запити клієнтів через текстовий чат або голосову взаємодію.

Джерело: складено автором на основі [1, с. 92-93].

Канали охарактеризовані в таблиці 1 дозволяють банкам оптимізувати процеси продажу та обслуговування, підвищити операційну ефективність та забезпечити клієнтам зручний та безперервний доступ до банківських послуг у будь-який час та в будь-якому місці.

Аналітика даних та персоналізація, також, стають невід'ємними складовими цифрових інструментів просування банківських послуг. Ці технології дозволяють банкам краще зрозуміти потреби та поведінку своїх клієнтів, а також надавати більш релевантні та цінні пропозиції.

Збір та аналіз даних про клієнтів, таких як демографічна інформація, фінансові операції, онлайн-поведінка тощо, дає банкам можливість створювати детальні профілі користувачів. На основі цих даних банки можуть здійснювати цільовий маркетинг та пропонувати персоналізовані продукти та послуги, які максимально відповідають індивідуальним потребам клієнтів. Крім того, прогнозна аналітика, заснована на машинному навчанні та передових статистичних методах, дозволяє банкам передбачати майбутні тенденції та поведінку клієнтів, що допомагає приймати більш обґрунтовані рішення щодо продуктових пропозицій та маркетингових кампаній. Застосування аналітики даних та персоналізації не лише підвищує

задоволеність клієнтів, а й допомагає банкам ефективніше використовувати маркетингові бюджети та збільшувати прибутковість своїх продуктів і послуг [2, с. 99-101].

Банківська сфера активно впроваджує інноваційні технології для покращення якості обслуговування клієнтів, підвищення безпеки та ефективності операцій. Серед провідних інновацій у цій галузі варто виділити біометричні технології, хмарні рішення, а також штучний інтелект і машинне навчання. Біометричні технології, такі як розпізнавання облич та відбитків пальців, забезпечують надійну ідентифікацію клієнтів і захист від шахрайства. Вони дозволяють швидко та безпечно верифікувати особу під час доступу до банківських сервісів, здійснення операцій чи отримання консультацій. Хмарні технології, у свою чергу, надають банкам гнучкість, масштабованість та економію ресурсів шляхом перенесення обчислювальних потужностей, сховищ даних та додатків у хмару. Штучний інтелект та машинне навчання відкривають нові можливості для банків. Ці технології можуть використовуватись для аналізу великих даних, виявлення шахрайських операцій, персоналізації пропозицій, автоматизації процесів та покращення якості обслуговування клієнтів. Наприклад, чат-боти з елементами ШІ здатні надавати відповіді на запитання клієнтів цілодобово, а системи машинного навчання можуть прогнозувати фінансові ризики та поведінку клієнтів [3].

Отже, цифрові інструменти є критично важливими для підвищення конкурентоспроможності банків та задоволення потреб сучасних клієнтів. Впровадження цифрового маркетингу, дистанційних каналів продажу, аналітики даних, персоналізації та інноваційних технологій дозволяє банкам ефективно просувати свої послуги, підвищувати зручність обслуговування та пропонувати індивідуальні рішення. Водночас для забезпечення довгострокового успіху банкам необхідно постійно вдосконалювати свої цифрові інструменти та впроваджувати новітні інновації відповідно до швидкоплинних технологічних змін.

Література:

1. Пась Я. І. Цифровий маркетинг як основний інструмент забезпечення розвитку банківського бізнесу України. *Modern Economics*. 2023. № 42(2023). С. 91-97.
2. Казарян О. Г. Вплив цифрової економіки на діяльність банків України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38(2). С. 98-102.
3. Штучний інтелект в українському банківському секторі. URL : <https://forbes.ua/innovations/shtuchniy-intelekt-v-ukrainskomu-bankivskomu-sektori-mozhlivist-chi-neobkhidnist-30042024-20636>

СЕКЦІЯ 8. ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТАТИСТИКИ **В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Дуса Катерина Петрівна,

*здобувачка вищої освіти на магістерському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Бренд-менеджмент як ефективний інструмент управління розвитком підприємства в конкурентному середовищі

У сучасному світі, де конкуренція на ринку є постійною, ефективне управління підприємством потребує особливого підходу. Бренд-менеджмент є важливим інструментом, який допомагає компаніям не лише виживати, але й розвиватися і процвітати в умовах високої конкуренції. Саме тому ця тема є актуальною.

Сутність бренд-менеджменту полягає в управлінні і розвитку бренду підприємства з метою створення унікального і впізнаваного образу на ринку. Це включає ретельний аналіз цільової аудиторії, розробку стратегій позиціонування та створення сприятливого сприйняття бренду серед споживачів. Підприємство повинно підтримувати однаковий стиль, цінності та поведінку бренду в усіх аспектах своєї діяльності, починаючи від продуктів та послуг і закінчуючи комунікаційними стратегіями. Важливою складовою бренд-менеджменту є інновації. Постійна зміна у смаках та вимогах споживачів вимагає від підприємств постійного вдосконалення і адаптації. Розвиток нових продуктів, послуг та технологій дозволяє брендам залишатися актуальними та цікавими для своєї аудиторії [1].

Одним із важливих аспектів ефективного бренд-менеджменту є здатність підприємства до створення і підтримки емоційної зв'язку зі споживачами. Створення позитивного сприйняття бренду, асоційованого з якістю, надійністю та інноваціями, сприяє збільшенню лояльності клієнтів і підтримує стійкі відносини з маркою на тривалий період. Це важливо не лише для залучення нових клієнтів, але і для збереження існуючих, що створює основу для стійкого розвитку бізнесу.

Бренд-менеджмент також дозволяє підприємствам ефективно реагувати на зміни в ринкових умовах та вимоги споживачів. Постійна оцінка та адаптація стратегій бренду дозволяє компаніям не лише уникати втрати конкурентоспроможності, але і знаходити нові можливості для росту та розвитку. Це може включати розширення асортименту продукції, впровадження нових технологій, розвиток нових ринків або стратегічні партнерства [2].

Завдяки бренд-менеджменту дійсно можна позитивно вплинути на конкурентоспроможність підприємства, але окрім позитивного впливу є і негативний (табл. 1).

Таблиця 1.

Позитивний та негативний вплив бренд-менеджменту

Позитивний вплив бренд-менеджменту	Негативний вплив бренд-менеджменту
Створення сильного і впізнаваного бренду, що привертає увагу споживачів	Недостатня увага та відсутність правильного підходу до розвитку бренду може призвести до втрати конкурентоспроможності
Підвищення лояльності клієнтів та збільшення впізнання продукту чи послуги	Невдалий бренд-менеджмент може призвести до негативного сприйняття бренду споживачами та втрати довіри

Збільшення можливостей для росту та розвитку підприємства на ринку	Неправильний підхід до розробки стратегій бренду може призвести до втрати конкурентоспроможності та ресурсів
Виділення компанії серед конкурентів та створення позитивного сприйняття її продукції або послуг	Недостатня комунікація та підтримка бренду можуть призвести до втрати позицій на ринку та втрати ринкової частки

Примітка. Розроблено автором

Щоб запобігти негативному впливу важливо активно працювати над підтримкою позитивної репутації бренду, уникати скандалів і негативних відгуків, а також ефективно реагувати на будь-які проблеми або кризи. Також підприємству потрібно мати відкритий канал комунікації зі споживачами, який дозволяє швидко реагувати на їхні потреби та вимоги, уникати конфліктів та негативного сприйняття бренду [3].

Отже, використання ефективних стратегій бренд-менеджменту допомагає підприємствам будувати сильний, стійкий і впізнаваний бренд, який стає основою для успішного росту та розвитку бізнесу в умовах ринкового середовища, яке постійно змінюється. Початок форми Ті підприємства, які вміло використовують бренд-менеджмент, стають лідерами у своїй галузі, завойовуючи довіру та повагу споживачів, і залишаються високо конкурентоспроможними у будь-яких умовах ринкової боротьби.

Література:

1. Блажей І. Бренд-менеджмент як інструмент управління підприємством. м. Тернопіль, 12 берез. 2021 р. Тернопіль, 2021. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/retrieve/10963/БЛАЖЕЙ%20І.pdf> (дата звернення : 07.05.2024).
2. Струтинська І. Бренд-менеджмент: теорія і практика : навч. посіб. Тернопіль : Принт-офіс, 2018. 204 с. URL : https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/7116/6/Navchalno_metodychnyj_pidruchnyk.pdf (дата звернення : 07.05.2024).
3. Бренд-менеджмент. URL : https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/662406/mod_resource/content/1/Lecture%204.pdf (дата звернення :

Доротюк Вікторія Володимирівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
факультету публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Інноваційні інструменти управління персоналом в умовах цифрової економіки

У сучасному світі все більший вплив на всі сфери господарювання та адміністрування мають новітні інструменти цифрової економіки. Сучасні умови ведення бізнесу вимагають від роботодавців нових підходів до підбору та управління персоналом для забезпечення швидкого реагування на появу різних загроз чи можливостей, тому для підвищення продуктивності праці необхідно активно розвивати людський капітал, враховуючи можливість використання найсучасніших та найефективніших способів управління людськими ресурсами.

Широкий спектр досліджень, проведених як закордонними, так і українськими вченими, присвячений темі впливу цифрових технологій на ефективність управління персоналом. Вивченням та дослідженням цієї проблематики займалися такі науковці, як: Берсін Дж., Жуковська В.М., Середя Г.В. та інші. Водночас нові знання про можливості цифрової економіки прискорюють трансформацію технологій управління персоналом, що вимагає глибокого вивчення, систематизації та оцінки нових підходів, а також визначення

напрямків впровадження та застосування цифрового HR у діяльності вітчизняних підприємств з урахуванням передових інформаційних технологій.

Цифрова трансформація змінює спосіб роботи всієї організації, особливо бізнес-процеси та завдання, тому розвиток інтернет-технологій формує унікальні умови для виникнення нових трудових відносин між працівниками і роботодавцями. Смарт-стаффінг стає все більш популярним трендом у сучасному управлінні персоналом. Згідно з цією технологією, робота в команді над загальним завданням організована послідовно, згідно з графіком, а не одночасно. Це дозволяє використовувати час та ресурси команди максимально ефективно. Більшість працівників має можливість виконувати свої обов'язки дистанційно. Це робить команду більш гнучкою та мобільною, а також економить час та кошти на оренду офісного приміщення, обладнання та інші ресурси.

«Стаффінг» (staffing) – термін, що означає представлення персоналу на тих чи інших умовах: staff leasing – «оренда» персоналу, temporary staffing – надання тимчасового персоналу на короткий строк, аутстаффінг – виведення персоналу за межу штату. Smart staffing – «розумний стаффінг» – це, у першу чергу, ринкова технологія регулювання попиту і пропозиції на трудові ресурси, дотримуючись розумного компромісу між реаліями кадрового ринку і сучасними технологічними трендами, які відкривають нові можливості для управління доступністю персоналу необхідної якості і кількості, а також сучасного його використання. Реалізація технології смарт-стаффіngu відбувається через розподільчу інтелектуальну Інтернет-b2b-платформу, за допомогою якої роботодавці на значній відстані залучають і перерозподіляють між собою доступні компетенції співробітників, а також укладають угоди з віддаленими працівниками за допомогою електронного документообігу [1, ст.19].

До популярних HR-трендів також варто віднести автоматизацію в ключі чат-ботів та відео-інтерв'ю. Зокрема, чат-боти можуть спростити та прискорити процес пошуку та підбору кандидатів, збираючи початкову інформацію, але особиста бесіда з HR все одно необхідна для остаточного прийняття рішення. Щодо відеоінтерв'ю, то це є ефективним першим етапом відбору, який дозволяє оцінити кандидата на відстані. Перевагами цього методу вибору кандидатів є економія часу та ресурсів, а саме можливість швидко та ефективно оцінити велику кількість претендентів на вакантну посаду. До того ж, відео дає змогу HR-фахівцю неодноразово переглянути інтерв'ю.

Також розвиток цифрових систем підтвердив ефективність електронного навчання. Більш прикладне електронне навчання в наш час відбувається, насамперед, за допомогою використання комп'ютерів як засобів самостійного набуття нових знань. Інтерактивні електронні курси, ігрові механіки та зворотний зв'язок підвищують мотивацію співробітників до навчання. Це сприяє вищій залученості персоналу у процес професійного розвитку. E-learning (електронне навчання) дозволяє співробітникам навчатися у зручний для них час та в обраному місці, не прив'язуючи їх до жорсткого розкладу, дає змогу відстежувати прогрес навчання, оцінювати результати та ефективність. Це, у свою чергу, допомагає HR-менеджерам приймати обґрунтовані рішення щодо розвитку персоналу.

Важливе місце в дослідженні цієї теми також займає цифровізація HR-даних, тобто перехід на цифрові системи збору, зберігання та обробки даних про персонал (HR-системи, бази даних тощо), в тому числі, застосування сучасних аналітичних інструментів та методів для виявлення закономірностей, трендів та прогнозів.

Варто зазначити, що трансформація функцій управління персоналом з використанням Digital-технологій полягає в використанні таких систем як HR BigData (великі дані), E-Staff Recruiter (система підбору персоналу), ATS (система управління кандидатами), LMS (системи управління електронним навчанням) тощо.

Підсумовуючи наведене, необхідно відзначити, що впровадження інноваційних цифрових технологій у сферу управління персоналом має значний потенціал для підвищення ефективності HR-процесів. Їхнє застосування сприятиме підвищенню рівня ефективності управління персоналом за рахунок зростання продуктивності праці, підвищення кваліфікації

та перекваліфікації працівників, створення умов для реалізації креативних ідей персоналу, поєднання індивідуальної мети працівника з місією підприємства.

Література:

1. Воронкова В., Романенко Т., Андрукайтене Р. Концепція розвитку проектно-орієнтованого бізнесу в умовах цифрової трансформації до smart-суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 67-ме вид. Запоріжжя, 2016. С. 13-27.
2. Збрицька Т., Сорока О. Управління персоналом в епоху цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31.

Капелюшок Софія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль молодіжних організацій у процесі управління змінами в суспільстві

Молодіжна політика – це система ідей та теоретичних підходів, що визначають місце, роль та перспективи молоді в суспільстві, закріплені у законодавчих актах, нормативних документах та реалізовані через діяльність суб'єктів молодіжної політики. Вона охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, враховуючи і їхні інтереси, і інтереси суб'єктів молодіжної політики.

Молодь – це група людей, яка відрізняється за віком та соціальним статусом. Це певний період у житті, який хоча біологічно універсальний, але його визначення, соціальний статус і психологічні особливості визначаються соціально-історичними факторами, такими як культура, суспільний порядок і процеси соціалізації. Молодь є соціальною групою, яка найшвидше адаптується до нововведень і не терпить несправедливості. Вільна від радянської спадщини, з критичним мисленням і претензіями на провідне місце у суспільстві, молодь може відкрито висловлювати своє незадоволення існуючим режимом чи державною політикою, а також будь-якими негативними явищами. Тому виникають молодіжні організації, що борються з корупцією, зловживаннями посадових осіб тощо. Це свідчить про активну громадянську позицію молоді. Розвиток молодіжних організацій має велике значення для суспільства в цілому, оскільки від нього залежить рівень розвитку всієї держави. Таким чином, молодіжний рух має велике значення для життєдіяльності країни [1; 2].

Рівень активності молодіжних організацій у країні є показником ступеня розвиненості демократії та якості життя суспільства. Процес демократизації призвів до зростання активності молоді та їхньої здатності до самостійної інтерпретації соціального існування та вибору стилю життя, що відповідає їхнім цінностям. Молодь, яка швидко адаптується до інновацій та не терпить несправедливості, є важливою соціальною групою. Розвиток молодіжних організацій в певній мірі впливає на рівень розвитку всього суспільства. Тому молодіжний рух має велике значення для держави і здійснює свою діяльність через організовані громадські, суспільно-політичні та інші структури. Сучасне суспільство постійно перебуває у стані змін, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Молоді люди, як правило, є більш схильними до змін, порівняно зі старшими поколіннями, що робить їх важливим ресурсом для управління змінами в суспільстві. Молодіжні організації відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи молодим людям платформу для об'єднання, обміну ідеями та вжиття заходів для позитивних змін. Ці організації можуть допомогти молодим людям розвинути навички лідерства, критичного мислення та вирішення проблем, необхідні для внесення реальних змін у світ.

Роль молодіжних організацій у процесі управління змінами полягає в такому:

§ Підвищенні обізнаності про проблеми, використовуючи свої канали зв'язку для інформування молоді про важливі соціальні та політичні питання.

§ Стимулюванні участі молоді, надаючи їм можливість брати участь у процесі прийняття рішень, які впливають на їхнє життя.

§ Розвитку навичок лідерства через надання молодим людям можливостей для розвитку цих навичок.

§ Створенні мереж підтримки для молоді, яка працює над змінами, щоб допомогти їм ділитися ресурсами та отримувати підтримку один від одного.

§ Захисті прав молоді та виступі за політику, що відповідає їхнім потребам.

Існує широкий спектр молодіжних організацій, які відіграють ключову роль у процесі управління змінами. Декілька прикладів таких організацій включають:

1. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО). ЮНЕСКО активно працює над просуванням миру, освіти та культури серед молоді. Вони реалізують різноманітні програми, спрямовані на розвиток лідерських якостей у молоді, підтримку їхньої участі та захист їхніх прав.

2. Фонд ООН з питань народонаселення (UNFPA). UNFPA працює над поліпшенням сексуального та репродуктивного здоров'я молоді та їхніх прав. Організація ініціює різноманітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності молоді з цих питань, забезпечення доступу до послуг та залучення до участі в процесах прийняття рішень.

3. Світовий скаутський рух. Ця міжнародна організація, яка налічує понад 50 мільйонів членів у 170 країнах, прагне допомогти молодим людям розвинути різноманітні навички та стати відповідальними громадянами.

4. Міжнародний рух Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. Ця гуманітарна організація надає допомогу людям, що постраждали від кризових ситуацій. Вони мають потужну молодіжну програму, спрямовану на розвиток лідерських якостей, надання гуманітарної допомоги та захист вразливих груп.[3,4]

Молодіжні організації відіграють важливу роль у процесі управління змінами в суспільстві. Вони надають молоді людям платформу для об'єднання, обміну ідеями та вжиття заходів для позитивних змін. Ці організації можуть допомогти молоді людям розвинути навички лідерства, критичного мислення та вирішення проблем, які їм знадобляться для внесення реальних змін у світ. Існує багато різних способів, якими молодіжні організації можуть відігравати роль у процесі управління змінами. Вони можуть підвищувати обізнаність про проблеми, заохочувати участь молоді, розвивати навички лідерства, підтримувати мережі та захищати права молоді. Важливо підтримувати та інвестувати в молодіжні організації, щоб вони могли продовжувати відігравати свою важливу роль у процесі управління змінами. Це допоможе забезпечити, щоб голоси молоді людей були почуті, а їхні потреби враховані при прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя.

Література:

1. Учасники проєктів Вікімедіа. Молодіжна політика – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Молодіжна_політика (дата звернення : 20.04.2024).

2. Учасники проєктів Вікімедіа. Молодь – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Молодь> (дата звернення : 20.04.2024).

3. *DSpace at West Ukrainian National University: Головна сторінка*. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40572/1/37.pdf> (дата звернення : 20.04.2024).

4. Кравчук В. М. Молодіжні організації в громадянському суспільстві: питання вдосконалення правового регулювання. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. Збірник наукових статей. К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2006.

Корнійчук Аліна Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Стратегічне управління підприємством: сутність та складові

Нестабільність ринкового середовища робить застосування стратегічного управління невід'ємною частиною забезпечення конкурентних переваг та конкурентоспроможності підприємств. Проблеми розвитку будь-якої фірми завжди досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, що призвело до виникнення різних концепцій стратегічного управління.

Стратегічне управління – це основа для планування довгострокового розвитку організації. Зміни у навколишньому середовищі та поведінці конкурентів роблять стратегічне управління ще більш актуальним. Стратегія – це ключовий компонент стратегічного управління.

Під стратегією підприємства розуміють план його поведінки в умовах невизначеності майбутнього. Цей план включає:

1. Формування місії.
2. Визначення довгострокових цілей.
3. Розробку шляхів та правил прийняття рішень.
4. Ефективне використання стратегічних ресурсів.
5. Застосування сильних сторін та можливостей.
6. Усунення слабких сторін.
7. Захист від загроз зовнішнього середовища.

Вся ця діяльність спрямована на забезпечення майбутньої прибутковості підприємства [1].

Стратегія підприємства – це ключовий елемент стратегічного менеджменту, який веде до досягнення чітко поставлених цілей, забезпечення конкурентоспроможності на ринку та успішної роботи в жорстких умовах.

Ділова стратегія – це тип управління окремою сферою діяльності підприємства. Основні напрямки ділових стратегій: вчасне реагування на зміни в галузі та економіці; розробка конкурентних заходів, дій та підходів; об'єднання стратегій; вирішення актуальних стратегічних проблем; грамотна характеристика продукції для залучення нових клієнтів та просування на ринку.

Класифікація стратегій:

- Корпоративна стратегія – стосується підприємства в цілому.
- Бізнес-стратегія – стосується окремого підрозділу, підприємства або бізнес-процесу.
- Функціональна стратегія – стосується функціональної зони або служби.

У своїх дослідженнях М. Портер виділив три основні стратегії: лідерство за витратами – мінімізація витрат за рахунок економії масштабів та дешевих ресурсів; диференціація – створення унікальної ринкової позиції за рахунок товарів, сервісу або іміджу; фокусування – спеціалізація та концентрація діяльності на певних вимогах без орієнтації на весь ринок [3].

Стратегія фокусування поділяється на два типи: стратегія сфокусованих низьких витрат – випередження конкурентів за рахунок мінімізації витрат на виробництво та сфокусована стратегія диференціації – задоволення потреб вузької ринкової ніші унікальними товарами та послугами [2].

Досягнення стійкої стратегічної конкурентоспроможності можливе завдяки розробці та впровадженню стратегій, які створюють цінність для компанії. Цей процес включає оцінку можливостей та загроз, врахування сильних та слабких сторін, розробку стратегій для виживання, зростання та розширення

Стратегічне управління – складний та відповідальний процес, який складається з декількох етапів:

- I етап. Аналіз та оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

II етап. Формування місії та цілей підприємства.

III етап. Вибір відповідної стратегії розвитку підприємства.

IV етап. Розробка комплексу заходів, направлених на досягнення поставленої місії та цілей.

V етап. Реалізація обраної стратегії розвитку підприємства.

VI етап. Оцінка та контроль реалізації обраної стратегії розвитку підприємства.

Суть стратегічного управління полягає у аналізі та плануванні, а саме: ґрунтується на ретельному вивченні внутрішнього та зовнішнього середовища, визначенні сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, чітко окреслює довгострокові прагнення компанії, враховуючи її місію та бачення, формує план дій, необхідних для досягнення поставлених цілей, включаючи вибір конкурентної позиції, розподіл ресурсів та координацію зусиль, охоплює практичну реалізацію стратегії, контроль за її ходом, внесення необхідних коректив.

До принципів ефективного стратегічного управління можна віднести системність, а саме: цілісність, комплексність, єдність усіх елементів стратегії; розвиток – динамічність, адаптивність до мінливих умов, постійне вдосконалення; управління – чіткий розподіл повноважень, відповідальність, координація дій; науковість – обґрунтованість рішень на основі аналітики, досліджень, прогнозів; відкритість: прозорість, комунікація, залучення стейкхолдерів [5].

Таким чином, стратегічне управління є гарантом довгострокового успіху підприємства на ринку. Сьогодні усе більш актуальним стає завдання ефективного використання елементів стратегічного управління, інвестування коштів в прибуткові проекти з метою отримання доходів, орієнтації підприємств на вирішення проблем перспективного зростання та розвитку.

Література:

1. Готь О. Я., Бондаренко С. М. Стратегія підприємства як чинник його конкурентоспроможності. Ефективна економіка № 6. 2017 URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5660>
2. Ділові стратегії підприємства. URL : https://pidru4niki.com/1680102854055/menedzhment/dilovi_strategiyi_pidpriyemstva
3. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. Пер. з англ. А. Олійник, Скільський Р. Київ : Основи, 1998. 390 с.
4. Таран-Лала О. М., Сухорук К. В. Особливості стратегічного управління підприємством. Економіка та суспільство. Випуск № 25. 2021. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-66>
5. Савченко С. М., Нікітін В. Г. Сутність та принципи стратегічного управління ефективністю діяльності підприємства. Ефективна економіка. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/94.pdf

Марусик Юлія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Оптимізація підходів та принципів до створення управлінської документації

На сьогодні жодне підприємство чи навіть державна установа не може обійтись без управлінської документації, адже вона виступає як процес, явище та навіть навчальна дисципліна. Управлінська документація – важлива складова будь-якої організації. Вона фіксує рішення, інструкції, процеси та інші ключові аспекти діяльності. Ефективна документація має бути чіткою, лаконічною, зрозумілою та відповідати потребам організації. Зростання обсягу інформації, зміна характеру роботи, впровадження нових технологій, все це підтверджує актуальність дослідження та принципів її створення [1].

Багато науковців та практиків, як з-за кордону, так і з України, проводили дослідження цієї теми. Серед них можна виділити таких: М. Бажан, С. Кулешов, І. Устинова, Ю. Шемшученко, І. Шкіцька та інші.

Серед принципів, на яких базується управлінська документація, сьогодні виділяють такі: досягнення однаковості і співставлення окремих елементів у межах однієї системи; скорочення кількості видів управлінських документів; забезпечення максимальної інформативності при мінімальному обсязі; визначення чітких меж системи та її ознак; відповідність вимогам інших систем документування; закріплення загальних підходів та методів уніфікації в стандартах; оптимізація витрат на розробку та використання документів [1].

Використання застарілих принципів при створенні документів призводять до низки проблем, серед яких можна виділити такі [2]:

$\frac{3}{4}$ відсутність чіткої та повної інформації у документах ускладнює роботу персоналу та може спричинити помилки в прийнятті рішень.

$\frac{3}{4}$ потреби ринку та умови праці постійно змінюються, тому неактуальна документація може призвести до невірних дій та втрат.

$\frac{3}{4}$ старі формати та методи зберігання документів можуть бути неефективними та незручними для роботи з ними.

$\frac{3}{4}$ документація може бути або надто складною, що ускладнює її розуміння, або надто простою, що не передає всієї необхідної інформації.

$\frac{3}{4}$ управлінська документація повинна відповідати вимогам законодавства, інакше організація може стати об'єктом правових претензій.

В умовах сьогодення варто впроваджувати нові підходи, які покращать процес створення управлінської документації, серед яких вважаємо за необхідне виокремити рис. 1.

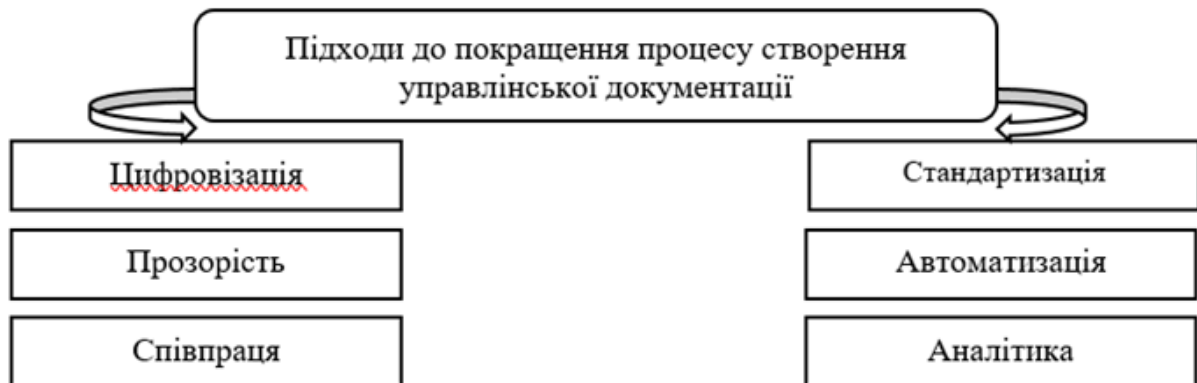

Рис. 1 Підходи до покращення процесу створення управлінської документації
Примітка: складено автором.

Впровадження цих підходів допоможе створити ефективну систему управління документами, яка відповідає потребам організацій та сприяє досягненню їхніх стратегічних завдань.

Для покращення цієї ситуації пропонуємо додати такі принципи створення управлінської документації:

$\frac{3}{4}$ використання простої та зрозумілої мови;

$\frac{3}{4}$ структурування документів;

$\frac{3}{4}$ використання візуальної чіткості;

$\frac{3}{4}$ регулярне оновлення документів;

$\frac{3}{4}$ використання сучасних технологій та форматів;

$\frac{3}{4}$ забезпечення доступності для всіх співробітників;

$\frac{3}{4}$ використання стандартизованих шаблонів та форматів;

$\frac{3}{4}$ автоматизація рутинних завдань;

³/₄ використання систем електронного документообігу та аналітики.

Отже, існують досить суттєві недоліки у традиційних підходах до створення управлінської документації. У свою чергу, для успішного впровадження нових принципів та методів створення рекомендується спочатку провести аналіз поточного стану документообігу та ідентифікувати основні проблеми та потреби організації. На основі цього аналізу можна розробити план впровадження, включаючи чітко визначені кроки та відповідальних осіб за кожен етап. Варто зауважити, що управлінська документація повинна бути створена таким чином, щоб співробітники могли легко знайти та розуміти необхідну інформацію. Це включатиме у себе пояснення, візуалізацію даних та використання зрозумілої мови.

Узагальнюючи все вищесказане можна зазначити, що оптимізація підходів та принципів до створення управлінської документації є важливим завданням, яке дозволить підвищити ефективність роботи органів влади та бізнесу.

Література:

1. Шкіцька І. Ю. Управлінське документознавство : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 382 с.
2. Best Practices in Document Management. URL : www.documentmanagementbestpractices.com

Мачульська Марина Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості управління прибутком підприємства в сучасних умовах

Управління прибутком підприємства – це не лише мистецтво збільшення чистого доходу, а й стратегічне мислення, що охоплює всі аспекти діяльності компанії. Сучасна економічна ситуація вимагає від керівників бізнесу не лише ефективного виробництва, але й осмисленого підходу до управління фінансовими ресурсами. Особливості управління прибутком підприємства є ключовими факторами, що визначають його конкурентоспроможність та стійкість на ринку.

Варто розпочати з визначення поняття «управління прибутком». Управління прибутком означає розробку та прийняття управлінських рішень з усіх ключових аспектів його створення, розподілу і використання [1]. Попович Д. В. розглядає управління прибутком як систему, яка враховує тактичні та стратегічні аспекти, спрямовану на підвищення кінцевих результатів діяльності підприємства, розглядаючи її як взаємопов'язаний комплекс елементів, кожен з яких виконує свою роль для досягнення механізму отримання прибутку [2]. За Воронковою Т.Є., управління прибутком – це процес пошуку та прийняття управлінських рішень з усіх основних аспектів його формування, розподілу і використання на підприємстві [3].

Важливо зазначити, що управління прибутком підприємства базується на принципах інтеграції, безперервності, системності, комплексності, динамічності управління та варіативності. Інтеграція передбачає узгодженість стратегічних цілей з цілями управління прибутком. Безперервність вимагає постійного функціонування системи для забезпечення стабільності та ефективності. Системність орієнтується на взаємозв'язки компонентів системи. Комплексність передбачає максимально широкий вибір інструментів та шляхів зростання прибутку та ефективності управління підприємством. Динамічність управління включає адаптацію до змін у середовищі. Варіативність означає прогнозування різних сценаріїв та заходів для збільшення прибутку [4]. Ефективне управління прибутком підприємства вимагає врахування ряду ключових аспектів:

-інтегрованість з загальною системою управління підприємством. Будь-яке управлінське рішення, незалежно від сфери діяльності, має впливати на прибуток. Управління прибутком тісно пов'язане з виробничим, інвестиційним та фінансовим менеджментом;

-комплексний характер управління. Управління прибутком варто розглядати як систему взаємозалежних дій, кожна з яких спрямована на підвищення ефективності формування та використання прибутку;

-високий динамізм управління. Система управління прибутком повинна оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, ресурсний потенціал, а також на зміни у фінансовому стані підприємства;

-багатоваріантність підходів до управління. Управлінські рішення мають враховувати альтернативні можливості дій, вибір яких базується на системі критеріїв, що визначають стратегію управління прибутком;

-орієнтованість на стратегічні цілі. Управлінські рішення повинні співпадати з місією підприємства, незважаючи на те, наскільки прибутковими можуть здаватися певні проєкти в поточний період [3].

Управління прибутком підприємства в сучасних умовах є складним і багатоплановим процесом, який вимагає комплексного підходу та врахування різноманітних чинників. Особливості управління прибутком є ключовими для досягнення конкурентних переваг та забезпечення стійкості підприємства на ринку. Перш за все, важливо розуміти, що управління прибутком не обмежується лише максимізацією чистого доходу. Це також стратегічне планування, що охоплює всі аспекти діяльності компанії. Воно включає аналіз ринкових тенденцій, внутрішніх ресурсів підприємства, а також інноваційні підходи до бізнесу.

Управління прибутком пов'язане з різними видами менеджменту, такими як виробничий, інвестиційний, фінансовий та інші. Врахування цих аспектів дозволяє підприємству ефективно розподіляти ресурси та оптимізувати процеси виробництва, щоб досягти найкращих фінансових результатів. Інтегрованість управління прибутком з загальною системою управління підприємством є однією з ключових вимог до цього процесу. Незалежно від сфери діяльності підприємства, управлінські рішення мають вплив на прибуток. Тому важливо сформуванню взаємодію між різними підрозділами та забезпечити їх спільну спрямованість на досягнення фінансових цілей [2].

Крім того, управління прибутком повинне мати комплексний характер. Це означає, що цей процес включає в себе розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальний результат. Такий підхід дозволяє оптимізувати використання ресурсів та максимізувати прибуток підприємства. Зазначена система управління повинна бути динамічною та гнучкою. Врахування змін у зовнішньому середовищі, ресурсному потенціалі та інших параметрах функціонування підприємства дозволяє швидко адаптуватися до нових умов та забезпечувати стабільність у прибутковості.

Для ефективного управління прибутком також важлива багатоваріантність підходів до розробки управлінських рішень. Це означає, що кожне управлінське рішення повинно враховувати альтернативні можливості дій та вибирати оптимальний шлях, враховуючи поточні умови та стратегічні цілі підприємства. Нарешті, управління прибутком повинне бути орієнтоване на стратегічні цілі розвитку підприємства. Незважаючи на те, які прибуткові можуть здаватися певні проєкти у поточний період, вони повинні співпадати з місією та стратегічними цілями компанії.

Отже, управління прибутком підприємства – це складний та багатогранний процес, який вимагає уваги до деталей, стратегічного мислення та гнучкості у вирішенні завдань. Врахування всіх цих особливостей дозволяє досягати стабільної фінансової успішності та забезпечувати конкурентоспроможність підприємства на ринку.

Література:

1. Боденчук Л. Б., Боденчук С. В., Нідельчу В. В. Формування системи управління прибутком підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50.

2. Попович Д. В. Удосконалення системи управління прибутком як умова ефективного функціонування підприємств. *Молодий вчений*. 2018. № 2. С. 746-749.

3. Воронкова Т. Є., Безпалько Н. Ю. Шляхи підвищення прибутковості підприємства в умовах нестабільного середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. № 19. С. 42-44.

4. Мордань Є. Ю., Малиш Д. О., Рябуха А. Ю. Теоретичні основи системи управління прибутком підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 40. С. 384-391.

Огородня Вікторія Сергіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Управління віртуальними командами

У сучасному світі, де глобалізація та цифрові технології розвиваються стрімкими темпами, управління віртуальними командами стає все більш актуальною темою.

Віртуальні команди – це групи людей, які працюють разом над спільними цілями, використовуючи комунікаційні та співробітницькі технології, не будучи фізично розташованими в одному місці. Перевагами є гнучкість, доступ до талантів, зниження витрат, підвищення продуктивності. Проте під час управління віртуальними командами, менеджери стикаються з викликами (табл.1).

Таблиця 1

Виклики управління віртуальними командами

Виклик	Характеристика
1	2
Мотивація	Оскільки члени віртуальної команди зазвичай працюють незалежно і часто з дому, їх легше відволікти, ніж якби вони працювали в офісі. Ризик вигорання через відсутність поділу між роботою та особистим життям. Хоча більша гнучкість є позитивним фактором, вона також несе ризик розмивання меж між роботою та особистим життям. Затримка звітності. Оскільки співробітники працюють віддалено без безпосереднього контролю, вони можуть почуватися менш підзвітними, ніж якби вони працювали в офісі.
Взаємодія	Важко налагодити спілкування, довіру і згуртованість між членами команди. Робота в різних місцях ускладнює спілкування і знайомство один з одним. Різноманітність, яку поділяють члени віртуальної команди, складніше передати, що може негативно позначитися на взаємній довірі. Відчуття ізоляції та роз'єднаності. Оскільки члени команди працюють наодинці і без постійного зв'язку, вони можуть почуватися ізольованими. Культурне розмаїття, хоча воно може бути корисним для творчості та інновацій, воно також може стати бар'єром для спілкування та довіри.

Спілкування	<p>Відсутність мови тіла в спілкуванні. Спілкуючись в інтернеті електронною поштою або за допомогою миттєвих повідомлень, ви втрачаєте можливість бачити жести та міміку людини й розпізнавати виразність її голосу, що може призвести до дискомфорту та непорозуміння.</p> <p>Віртуальне спілкування полегшує неправильну інтерпретацію письмового тексту, наприклад, під час написання електронного листа вам часто доводиться стисло викладати інформацію, яка може бути неправильно витлумачена співрозмовником.</p> <p>Відсутність цифрового етикету і стандартів спілкування в організації може сприяти непорозумінню, наприклад, невчасна відповідь на електронний лист може бути сприйнята як невігластво.</p>
Логістика	<p>Велика залежність від цифрових технологій. Неможливість спілкуватися і працювати у віртуальній команді без новітніх цифрових технологій.</p> <p>Відсутність IT-підтримки. Відсутність IT-персоналу, здатного швидко вирішити технічні проблеми членів віртуальної команди.</p> <p>Управління різними часовими поясами: важко бути продуктивним, якщо різниця в часі велика; асинхронні методи комунікації можуть бути єдиним варіантом, але вони сповільнюють роботу; часові пояси можуть бути переплутані під час організації онлайн-зустрічей.</p> <p>Коли є потреба зустрітися особисто, проблемою часто є фізична відстань.</p>

Примітка. Складено авторкою за даними [1].

Ці виклики постійно постають перед управлінцями віртуальних команд. У сфері мотивації спочатку необхідно чітко визначити цілі команди та очікування щодо роботи кожного члена. Для правильного розуміння цілей потрібен регулярний зворотний зв'язок пов'язаний з усіма стадіями роботи. Також, як і в будь якій роботі необхідно визнання та нагорода за хорошу роботу.

Для покращення взаємодії спілкування з членами команди має відбуватися регулярно та використовувати різні канали зв'язку. Наприклад, віртуальні простори, де члени команди можуть спілкуватися. Також, у віртуальних командах краще неформальне спілкування між членами команди. Для покращення командного духу потрібно проводити онлайн-заходи, якщо можливо, організувати особисті зустрічі членів команди.

Для боротьби з викликами у спілкуванні, уникнення непорозумінь важливо використовувати чітко та лаконічне спілкування. Корисно використовувати різні канали зв'язку, такі як електронна пошта, миттєві повідомлення та відеоконференції. Це допоможе забезпечити, щоб всі члени команди були в курсі інформації. Для кращої командної роботи необхідно використовувати інструменти для співпраці, такі як спільні документи та календарі. Також, важливо проводити регулярні збори, щоб члени команди могли бути в курсі інформації та обговорити свою роботу.

Щоб запобігти викликів логістики важливо використовувати надійні технології, які дозволять членам команди спілкуватися та працювати разом. Також необхідно навчати членів команди щодо використання технологій, які вони будуть використовувати. Потрібно створити план управління часом, щоб чітко визначити коли і як буде проходити робота. На випадок технічних проблем і для мінімізування перебоїв у роботі важливо мати план резервного копіювання.

Управління віртуальними командами – це складний та динамічний процес, який потребує використання різноманітних практик, інструментів та технологій. Ефективне управління віртуальними командами може призвести до значного збільшення продуктивності, економії коштів та покращення задоволеності членів команди.

Література:

1. Варіс І., Кравчук О., Кир'янова О. Напрями оптимізації віртуального командного менеджменту в сучасному бізнес-середовищі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-4>.
2. Кравчук О., Варіс І., Кир'янова О. Комплексний аналіз віртуального командного менеджменту в організації. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-21>.
3. Carstens D. S., Richardson G., Smith R. B. Project management tools and techniques. CRC Press, 2016. URL : <https://doi.org/10.1201/b14740>.

Рябов Максим Олександрович,

*здобувач вищої освіти на магістерському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив стейкхолдер-менеджменту на рівень ефективності управління організацією

Останнім часом планування та організація діяльності українських підприємств стикнулися з багатьма проблемами, що були спричинені епідемією, війною та багатьма політичними та економічними змінами, як всередині так і ззовні нашої держави. Такі кардинальні події спричинили низку змін у системі стейкхолдерів, зокрема перегляд акціонерами стратегій розвитку бізнесу, розірвання та заключення договорів з постачальниками та дистриб'юторами, вихід на нові ринки країн Європи тощо.

Як зміна стейкхолдерів, так і їхньої поведінки беззаперечно впливає на рівень ефективності управління підприємством, з цієї причини для забезпечення стабільного функціонування організації необхідно провести дослідження структури стейкхолдерів, а саме проаналізувати їхній вплив на підприємство, охарактеризувати типи зацікавлених сторін та розглянути інструменти взаємодії зі стейкхолдерами.

Для початку слід пояснити, що під поняттям «стейкхолдери» потрібно розуміти особу або групу осіб/організації, дії та поведінка яких впливають на процеси та діяльність підприємства. Стейкхолдери можуть знаходитися, як всередині організації (внутрішні), так і ззовні (зовнішні), також зацікавлені сторони можуть поділятися на первинні (засновники) так і вторинні (громадські об'єднання). Ще однією вагомою характеристикою є тривалість взаємодії – це короткострокова (ЗМІ, кредитори), так і довгострокова (інвестори, спонсори, конкуренти). Чисельність стейкхолдерів для кожного підприємства є різною, але в основному до потенційно зацікавлених сторін відносять засновників підприємства, акціонерів, потенційних та дійсних споживачів, працівників, ЗМІ, громадські об'єднання, постачальників, професійні спілки та інші соціальні, політичні, релігійні об'єднання. Здебільшого чисельність стейкхолдерів залежить саме від специфіки організації та конкретних обставин [1, с.48].

Для більш детального розуміння охарактеризуємо внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів. Стейкхолдери внутрішнього середовища визначають внутрішній стан підприємства, впливають на формування сильних та слабких сторін організації, тобто беруть участь в усіх процесах, що відбуваються в межах кампанії [2, с.5].

Щодо зовнішнього середовища, їхньою особливістю є хаотичний, непередбачуваний, на відміну від внутрішнього, характер впливу. Стейкхолдери зовнішнього середовища характеризують опосередковану дію на зміни у внутрішній структурі підприємства [2, с.5].

Щодо інтересів стейкхолдерів, вони є різноманітними, але в загальному їх можна поділити на декілька груп (табл.1).

Мотиви та цілі проведення реінжинірингу бізнес-процесів

№	Характеристика груп інтересів
Перша група	майнові (інтереси стейкхолдерів стосуються активів, частки статутного капіталу та інших майнових прав)
Друга група	функціональні (інтереси зосереджуються на виконанні підприємством своїх зобов'язань та економічно-соціальних функцій)
Третя група	професійно-інтелектуальні (інтереси охоплюють нематеріальна активи, знання, професійні навички, досвід працівників тощо)
Четверта група	організаційні (інтереси пов'язані зі структурою системи управління організацією)
П'ята група	соціально-культурні (інтереси стосуються корпоративної культури, звичаїв та традицій, правил організації)

Примітка: розроблено автором на основі джерела [3, с.5].

Така чисельність інтересів та відмінність між самими стейкхолдерами потребує врегулювання та мінімізацію впливу, для цього організація повинна зосереджувати свою увагу на найбільш зацікавлених сторонах та використовувати відповідні інструменти взаємодії:

☒ з конкурентами необхідно вести добросовісну, чесну конкуренцію, здійснювати трансфер технологіями та підтримувати інформаційний зв'язок між організаціями, розробляти інноваційні товари, шукати шляхи зменшення собівартості виробленої продукції;

☒ з постачальниками потрібно заключати спеціальні корпоративні програми планування виробництва, що дозволить організації та постачальникам зменшити ймовірність виникнення репутаційних ризиків та забезпечить стабільність у відносинах;

☒ для споживачів продукції необхідно впровадити систему захисту прав споживачів, використовувати маркетингові інструменти для збільшення попиту;

☒ з органами місцевої влади та самоврядування потрібно запроваджувати програми, що спрямовані на підвищення соціального добробуту населення, брати участь у програмах розвитку територіальних громад [4, с.55].

Отже, однією із основних умов підвищення рівня ефективності управління організацією є врахування інтересів стейкхолдерів. Для її реалізації необхідне запровадження на підприємстві механізму задоволення найбільш зацікавлених сторін, що дозволить учасникам організаційного управління ефективно розподіляти ресурси кампанії для виконання вимог стейкхолдерів.

Література:

1. Кравченко О. Стейкхолдери як агенти зовнішніх та внутрішніх комунікацій в організаціях сфери масового спорту та спорту для всіх. *Молода спортивна наука України*. 2014. Т.4. С. 47-52

2. Кавецький В.В. Класифікація стейкхолдерів в практичній діяльності підприємств. *Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, November 11, 2022. Вільнюс. Литва. European Scientific Platform. 2022. С. 41-44.*

3. Дорошенко Г. О., Корпоративний контроль у системі вартісно-орієнтованого управління підприємствами. *Ефективна економіка*. 2019. № 6.

4. Галушка З.І., Стратегічний стейкхолдер-менеджмент: теоретична концепція й особливості застосування. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2020. Вип. 829. С. 52-58.

Совальська Ірина Олександрівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Використання методу статистичних рівнянь залежностей для кількісної оцінки взаємообумовленості економічних явищ

Ефективне функціонування ринкової економіки неможливе без використання статистичних методів для своєчасного виявлення впливу мінливих економічних умов та обґрунтування управлінських рішень. Ці рішення можуть стосуватися будь-якої сфери економіки (від оцінки зміни показників господарської діяльності– мікроекономічних чинників, до розробки планів ефективних інвестицій, змін в оподаткуванні, стратегій діяльності ринкових структур - макроекономічних чинників).

Неоперативна, або ж неякісно опрацьована економічна інформація веде до зниження рівня ділової активності. Наприклад, несвоєчасне реагування на зміну макроекономічних чинників призводить до скорочення обсягів виробництва та інфляції. Ще більший вплив на розвиток економіки мають оперативна характеристика й аналіз мікро- та макроекономічних чинників соціально-економічних явищ і процесів. Збір даних на мікро- і макрорівнях, та їх подальше опрацювання економіко-статистичними методами – основа успішного менеджменту економічної діяльності.

Перехід економіки до ринкових відносин зумовлює необхідність оцінки впливу чинників макро- і мікроекономіки на формування обсягу зовнішньоторговельної діяльності України та прогнозування її розвитку. До макроекономічних чинників формування обсягу зовнішньоторговельного обороту відносять як сферу виробництва товарів й послуг (промисловість, сільське господарство, будівництво, інші види діяльності по виробництву товарів), так і сферу обороту товарів (роздрібний товарооборот) та надання послуг. Для макроекономічних чинників це можуть бути також розрахунки, наприклад, оцінки і прогнозування взаємозв'язку галузей економіки (однієї з іншою) через купівлю (продаж) акцій і цінних паперів; характеристики чинників, що формують ціну акцій; прогнозування біржового курсу акцій, ринку цінних паперів, а також оцінки динаміки цін та акцій.

Мікроекономічні чинники стосуються оцінки показників господарської діяльності підприємств (продуктивності праці, собівартості, цін, попиту і пропозиції, структури валової продукції чи товарообороту, фондівіддачі, фондооснащеності, ступеня участі у зовнішньоторговельній діяльності тощо) та виявлення на цій основі ефективності господарювання (рентабельності).

При зростанні ділової активності господарські суб'єкти (підприємства, фірми тощо) збільшують своє виробництво і капітальні вкладення, в той же час при її спаді – йде згортання економічної діяльності. Тому, підприємства повинні розробляти таку економічну стратегію, щоб активно реагувати на перехідні до ринкової економіки закони, особливо податкове законодавство, їх зміну, демографічну ситуацію тощо.

Принципи функціонування ринкової економіки вимагають зміни системи управління господарською діяльністю. Керівники підприємств повинні використовувати такі економіко-статистичні методи, які б дали змогу передбачити можливі ринкові ситуації, знати напрямки їх руху в майбутньому періоді. Сучасний менеджер повинен спиратися на статистичні розрахунки і оцінку впливу макро- і мікроекономічних чинників на результати господарської діяльності. Знання розвитку чинників мікро- та макроекономіки – це перш за все інтерес його професійної діяльності як керівника підприємства.

Статистичні розрахунки впливу мікроекономічних чинників дають змогу порівнювати результати господарської діяльності даного підприємства з іншими однорідними підприємствами, оцінка яких необхідна для покращення виробничих процесів та пошуку альтернативних рішень, для досягнення вимог їх економічної ефективності. Проте, для повного уявлення про систему взаємозв'язків між економічними явищами їх потрібно

доповнювати статистичними розрахунками впливу макроекономічних чинників. Взаємне доповнення статистичних розрахунків на основі мікро- та макроданих забезпечить одержання детального уявлення про розвиток економіки і дозволить впливати на нього через інструменти управління, що знаходяться у розпорядженні менеджерів та економістів на державному та регіональному рівнях.

Ринкова економіка вимагає покращення використання статистичної та економічної інформації, на основі створення надійної інформаційної бази для менеджменту в усіх галузях економіки. Підвищення рівня обґрунтування управлінських рішень неможливе без врахування дії різних чинників, які формують результати роботи. Необхідно виділити роль чинників, що позитивно або негативно впливають на результати господарювання. Одночасно доцільно виділити окремо вплив чинників, які використовувалися інтенсивно або неінтенсивно. Оцінка впливу таких чинників на результативні економічні показники і характеристика їх впливу у майбутньому періоді шляхом відповідних розрахунків дозволяє більш правильно прогнозувати результати господарської діяльності.

Ступінь інтенсивності використання чинників, що формують розвиток результативної ознаки в динаміці визначають порівнянням фактично досягнутого абсолютного значення чинника і його оптимального рівня, вирахованого за допомогою статистичних рівнянь залежностей [2]. У тих випадках коли фактично досягнутий рівень чинника менший його оптимального значення, то вважається, що чинник у цей період часу формував розвиток результативної ознаки інтенсивно, і навпаки, якщо фактичний рівень чинника більший за його оптимальне значення, то формування розвитку результативної ознаки відбувалось неінтенсивно.

Література

1. Єріна А.М., Моторин Р.М., Головач А.В., Іващенко Н.Т., Мазуренко О.К. Статистика. - К.: КНЕУ, 2002. - 457с.
2. Кулинич О.І. Економетрія: Навч. посібник. – Хмельницький: Поділля, 2003. – 215 с.
3. Кулинич О. І., Р. О. Кулинич Теорія статистики : [підруч.]. [7-ме вид. , перероб. і доп.]. К. : Знання, 2015. 239 с.

Стець Ангеліна Юрївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Використання інформаційних технологій в процесі прийняття управлінських рішень

Сучасний світ надзвичайно динамічний та складний. Управління підприємством або організацією вимагає від нас постійного вдосконалення та адаптації до нових умов. Один із ключових чинників успіху в такому середовищі – це ефективне прийняття управлінських рішень, які базуються на об'єктивних даних та аналізі. Інформаційні технології є основними інструментами у прийнятті управлінських рішень, дозволяючи керівникам ефективно аналізувати дані, знижувати ризики та підвищувати продуктивність.

Інформаційні технології – це широкий термін, який охоплює в собі будь-які технології, що пов'язані з обробкою, передачею та зберіганням інформації. Він включає апаратне забезпечення (комп'ютери, сервери, мережеве обладнання), програмне забезпечення (операційні системи, програми для обробки даних), а також методи, та моделі для обробки і представлення інформації.

Щоб обрати найкращу (оптимальну) ІТ технологію для суб'єкта господарювання, використовують методологію нечіткої логіки/нечітких множин. Першим значущим кроком у цьому напрямку стала теорія нечітких множин, яку розробив доктор Лотфі Заде у своїй роботі

«Fuzzy Sets» в журналі «Information and Control» [1]. Ця робота створила фундамент для моделювання розумових процесів людини та стала каталізатором для появи нового наукового напрямку – «fuzzy logic» (в перекладі fuzzy – нечіткий, розмитий, м'який) [2]. Основна ідея, яку Заде представив у своїй роботі, полягає в тому, що багато явищ у світі не є абсолютно чіткими та однозначними, і тому не можуть бути описані за допомогою традиційних математичних множин. Нечіткі множини дозволяють краще моделювати реальність, де часто спостерігається неоднозначність та невизначеність.

Також існують різноманітні інструменти і програмні рішення для аналізу великих масивів даних, які допомагають обробляти, аналізувати та візуалізувати інформацію. Серед найвідоміших Apache Hadoop – це фреймворк, який обробляє великі масиви даних в розподілених середовищах, ідентичний для використання великими компаніями, що збирають масивні обсяги інформації, такі як соціальні мережі або пошукові системи. Apache Spark – це швидкий двигун для аналізу великих даних, який використовується в секторах, що потребують швидкої обробки. MongoDB – це NoSQL база даних, що підходить для стартапів та інтернет-сервісів, яка дозволяє ефективно управляти неструктурованими даними. Microsoft Power BI та Tableau – інструменти для візуалізації даних, які роблять інформацію зрозумілою і доступною для аналізу в управлінні. Python з бібліотеками Pandas і NumPy – мова програмування та бібліотеки, які забезпечують потужні інструменти для аналізу даних.

Дослідження 2021 року окреслюють роль такого виду ІТ як штучний інтелект в сприянні аналітиці HR (Margherita) і його потенційний вплив на процеси та практику HRM (Vrontis et al.). Матеріали огляду Margherita зосереджується на тому, як ШІ може сприяти аналітиці HR, особливо з точки зору збору, аналізу і використання даних про співробітників. ШІ може допомагати в автоматизації обробки великих обсягів даних, надаючи HR-менеджерам глибші інсайти про продуктивність, залученість і потенціал співробітників. Це включає прогнозування показників флуктуації персоналу, визначення потреб у навчанні, і навіть розробку персоналізованих планів розвитку.

Дослідження Vrontis та інших аналізує більш широкий спектр впливу ШІ на процеси і практики управління людськими ресурсами. Вони розглядають такі аспекти, як набір і відбір персоналу, де алгоритми ШІ можуть використовуватися для скринінгу резюме і відбору кандидатів з найбільшим потенціалом, знижуючи упередження і підвищуючи справедливість у процесах оцінки [3].

Прикладами успішного використання ІТ у прийнятті управлінських рішень є Netflix, які використовують аналітичні інструменти для аналізу даних про перегляд контенту своїми користувачами. На основі цих даних вони приймають рішення щодо виробництва нових серіалів та фільмів, розміщення контенту на платформі, а також для рекомендацій користувачам. Також Amazon використовує ІТ для прогнозування попиту на товари, управління запасами та розрахунку цін. Це допомагає компанії оптимізувати процеси постачання та забезпечити клієнтів товарами вчасно та за вигідними цінами. А Google використовує аналітичні інструменти для аналізу величезних обсягів даних, зібраних від користувачів пошукової системи, YouTube, Gmail та інших продуктів. Ці дані допомагають у рекламному таргетингу, покращенні продуктів та послуг, а також в розробці нових продуктів.

Особливо мене вразила ідея про використання інструментів штучного інтелекту та машинного навчання для аналізу даних та прогнозування майбутніх сценаріїв. Це відкриває безліч можливостей для бізнесу в умовах нестабільного ринкового середовища. Його часто використовують для прискорення бізнес-процесів. Однак дослідження AI@Workplace (2019), яке спирається на дані 8370 співробітників, менеджерів і керівників відділу кадрів у 10 країнах, показало, що штучний інтелект змінив стосунки між людьми та технологіями на роботі та змінює роль, яка потрібна командам і керівникам. 50% співробітників зараз використовують ті чи інші форми ШІ на роботі порівняно з лише 32% минулого року. А у Китаї 77% співробітників застосували ту чи іншу форму ІТ у своїй роботі, тоді як в Індії ця кількість становить 77%. Ці цифри менші в інших країнах (32% у Франції та 29% у Японії), але охоплення ІТ, зокрема ШІ справді вражають [4]. Опитування, проведене Boston Consulting

Group і Массачусетським технологічним інститутом, показало, що сім із десяти проєктів штучного інтелекту мали обмежений вплив (комерційна цінність), і тому плани впровадження ШІ впали з 20% у 2019 році до 4% у 2020 році (The Economist, 2020; Deloitte). Дослідження також виявили, що організаціям часто важко інтегрувати штучний інтелект у свої бізнес-процеси та системи, що перешкоджає прийняттю штучного інтелекту [4].

Отже, можна стверджувати, що інформаційні технології відіграють надзвичайно важливу роль у сучасному управлінні, забезпечуючи керівників необхідним інструментарієм для прийняття обґрунтованих та стратегічних рішень. Завдяки їх доступності та швидкості обробки даних, інформаційні системи дозволяють збирати, аналізувати та інтерпретувати великі обсяги інформації з різних джерел. Переконані, що використання інформаційних технологій у сфері управління – це не лише необхідність, але й стратегічний крок для досягнення успіху в сучасному бізнес-середовищі.

Література:

1. Zadeh L. Fuzzy Sets. Information and Control. Vol.8. P. 338-353.
2. Олена Гейдарова, Вадим Паюк Моделювання процесу прийняття управлінських рішень щодо впровадження ІТ. URL : <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/05/2023-316-43.pdf>
3. Розкриття цінності штучного інтелекту в управлінні людськими ресурсами через структуру можливостей ШІ (переклад з англ.). URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053482222000079>
4. Штучний інтелект і управління людьми: критична оцінка через етичну призму (переклад з англ.). URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053482222000419>

Тадля Сергій Андрійович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Економічна цінність цифрових інструментів підтримки підприємницьких ІТ-структур

Економічна цінність цифрових інструментів підтримки підприємницьких ІТ-структур полягає в їхній здатності оптимізувати бізнес-процеси, забезпечувати взаємодію з клієнтами та забезпечувати доступ до необхідної інформації для прийняття стратегічних рішень. Віртуальна мережа Інтернету виступає основним майданчиком для розвитку цих структур, дозволяючи їм прискорити і оптимізувати процеси бізнесу.

У контексті цифрової економіки не обов'язково встановлювати точку беззбитковості або розміри фірм і компаній, що відкриває широкі можливості для розвитку навіть малих підприємств. Власник підприємства може виконувати різні ролі одночасно, що дозволяє оптимізувати ресурси та збільшувати ефективність діяльності [1, с. 175].

У цифровій економіці головною цінністю є клієнт, який стає фокусом усіх економічних процесів. Це стимулює підприємства інвестувати в інструменти та технології, що підвищують якість обслуговування та задоволеність клієнтів [2, с. 683]. Інтернет відіграє ключову роль у цьому процесі, надаючи можливості для інтерактивного спілкування, реклами та залучення цільової аудиторії.

Впровадження в Україні на початковому етапі цифрової економіки вимагає комплексного підходу, орієнтованого на три основні напрями:

1. Технологічний напрям. Це включає стандартизацію технічних рішень і технологій, що застосовуються в цифровій сфері. Стандартизація гарантує безпеку та надійність використання цифрових інструментів, а також сприяє їхній сертифікації, що важливо для підтримки довіри до цифрових продуктів та послуг.

2. Інституційно-економічний напрям. Це передбачає створення бізнес-моделей з використанням промислових інтернет речей та нових моделей управління, технології блокчейн і т.д. Паралельно з цим необхідно розробляти відповідне інституційне забезпечення та нормативно-правову базу, що регулює ці нові соціально-економічні відносини.

3. Виробничий напрям. Це включає розробку конкретних бізнес-додатків та рішень, що відповідають вимогам і характеристикам моделей управління і технічної інфраструктури. Це можуть бути інноваційні продукти та сервіси, які базуються на передових технологіях, та спрямовані на підвищення продуктивності, ефективності та конкурентоспроможності підприємств [3, с. 145].

Економічна цінність цифрових інструментів полягає в їхній здатності забезпечити підприємствам конкурентні переваги, зменшити витрати та ризики, покращити якість продукції та послуг, а також створити нові можливості для розвитку та росту. Цифрові інструменти допомагають оптимізувати бізнес-процеси, розширювати ринки збуту, підвищувати рівень обслуговування клієнтів та створювати інноваційні продукти та сервіси.

Цінність цифрових інструментів для діяльності підприємницьких структур в сфері ІТ полягає в їхній здатності перетворювати традиційні моделі бізнесу та виробничі процеси, а також сприяти впровадженню інновацій і нових продуктів.

ІТ підприємства, які використовують цифрові технології, можуть здійснювати більш ефективний маркетинг, продажі та обслуговування клієнтів. Системи управління маркетингом дозволяють аналізувати дані про споживачів і розробляти більш точні та персоналізовані стратегії просування продукції. Технології телефонії та месенджерів допомагають у зв'язку з клієнтами та підтримці після продажного обслуговування.

Системи документообігу та управління персоналом спрощують внутрішні процеси підприємства, зменшують витрати на адміністративну роботу та підвищують продуктивність працівників.

З використанням цифрових інструментів в облікових системах та інших корпоративних додатках підприємства можуть підвищувати свою конкурентоспроможність, оптимізувати фінансові процеси та зменшувати витрати на управління.

Діджиталізація також приносить позитивні соціальні наслідки для України, сприяючи поліпшенню якостями соціальних послуг та інфраструктури соціального забезпечення, та ефективності державного управління. Це дозволяє забезпечити більш прозору та ефективну роботу соціальних програм та зменшити витрати на них [4, с. 39].

Отже, цифрові інструменти стають ключовим елементом для підтримки цього процесу. Вони дозволяють підприємствам оптимізувати процеси, збільшувати свою ефективність та конкурентоспроможність і створювати нові можливості для розвитку та інновацій. Завдяки цифровим інструментам, підприємства можуть адаптуватися до змін на ринку, швидко реагувати на потреби клієнтів та ефективно впроваджувати нові ідеї. Використання цифрових інструментів підтримки підприємницьких ІТ-структур стає стратегічно важливим для будь-якої компанії, яка прагне залишатися конкурентоспроможною в умовах цифрової трансформації економіки.

Література:

1. Норець Н.К. Цифрова економіка: стан та перспективи розвитку. Інноваційні кластери у цифровій економіці: теорія та практика: тези доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю (17–22 травня 2017 року) / за ред. д-ра екон. наук, проф. А.В. Бабкіна. СПб. : Вид-во Політехн. ун-ту, 2017. 592 с.

2. Криворучко О. С. Імперативи формування та доміанти розвитку цифрової економіки у сучасному парадигмальному контексті. Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХІХ ст.: зб. наук. пр. за матеріалами ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф., 02–03 лист. 2017 р. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. С. 681–685.

3. Буркальцева Д.Д., Костень Д.Г., Вороб'єв Ю.Н. Алгоритм впровадження програми «цифрова економіка» / Д.Д. Буркальцева, Д.Г. Костень, Ю.Н. Вороб'єв // Інноваційні кластери в цифровій економіці: теорія і практика: матеріали науково-практичної конференції з

міжнародною участю 17–22 травня 2017 року / за ред. д-ра екон. наук, проф. А.В. Бабкіна. – СПб. : Вид-во Політехн. ун-ту, 2017. 592 с.

4. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. 90 с.

Хайдарі Анастасія Рахманулівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Організація процесу нарахування та утримання заробітної плати на підприємстві

Заробітна плата є ключовим елементом системи винагородження персоналу та одним із основних мотивуючих факторів для працівників. Правильне нарахування та утримання зарплати є необхідною умовою забезпечення справедливої оплати праці, а також за дотримання вимог трудового законодавства, адже успіх будь-якого підприємства значною мірою залежить від злагодженої роботи персоналу та його мотивації. Тому питання організації оплати праці та її ефективного управління є надзвичайно важливим для керівництва. Від того, наскільки прозорою та зрозумілою для працівників буде система нарахування та утримання заробітної плати, залежатиме їхнє ставлення до роботи, продуктивність, лояльність підприємства.

Всі основні принципи оплати праці працівників встановлені у законодавстві України у Законі «Про оплату праці». Він визначає заробітну плату як грошову винагороду, яку роботодавець зобов'язаний виплачувати працівникові за виконану роботу згідно трудового договору. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконаної роботи, професійних якостей працівника, результатів його праці та фінансового стану підприємства [1].

Основою для організації та нарахування заробітної плати на більшості підприємств є тарифна система. Вона являє собою сукупність нормативних документів, за допомогою яких здійснюється диференціація та регулювання розмірів заробітної плати різних категорій працівників залежно від їхньої кваліфікації, умов праці, галузі економіки тощо. Основним елементом тарифної системи є тарифна сітка. Вона містить розряди та тарифні коефіцієнти, за допомогою яких визначаються тарифні ставки залежно від кваліфікації працівника та складності роботи [1].

Порядок нарахування заробітної плати на підприємстві включає декілька ключових етапів:

- визначення окладу і тарифної ставки на основі тарифної системи, кваліфікації працівника та специфіки роботи;
- розрахунок відпрацьованого часу, який проводиться шляхом обліку фактично відпрацьованих годин/днів. При цьому обов'язково враховуються всі випадки невиходи працівника на роботу;
- нарахування премій, надбавок та доплат, передбачених положеннями про надбавки та доплати, які діють на підприємстві. Ці виплати можуть нараховуватися за виробничі результати, особливі умови праці, виконання додаткових обов'язків тощо;
- облік відпусток та лікарняних, за які, згідно з законодавством, належить відповідні компенсації. Розмір компенсацій залежить від середньоденної заробітної плати, стажу працівника та інших факторів.

Після того, як було здійснено нарахування заробітної плати, підприємство як податковий агент зобов'язане провести утримання із заробітної плати працівника та сплатити

відповідні податки та збори до бюджету. Основними утриманнями із заробітної плати є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та військовий збір. Відповідно до статті 167 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) ставка ПДФО становить 18% від загальномісячного оподатковуваного доходу працівника після застосування податкової соціальної пільги, якщо така передбачена.

Податкова соціальна пільга (ПСП) – це сума, на яку працівник має право зменшити свій місячний оподатковуваний дохід для розрахунку ПДФО. Право на пільгу мають фізичні особи, оподатковуваний дохід яких за відповідний податковий місяць не перевищує розміру, встановленого ПКУ. У 2024 році ПСП застосовується до осіб, які отримують дохід не більше, ніж 140% від розміру місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи на 1 січня відповідного податкового року, округленого до найближчих 10 гривень [2]. Іншими словами, якщо заробітна плата працівника до вирахування податків не більша ніж 4240 грн на місяць, то частина цієї суми у розмірі 50% прожиткового мінімуму для працездатних осіб не оподатковуватиметься податком на доходи фізичних осіб. Також, один із батьків, який утримує 2-х та більше дітей до 18 років, він може претендувати на ПСП. (табл. 1). Загалом, застосування податкової соціальної пільги спрямоване на підтримку платоспроможності працівників підприємства з низькими та середніми доходами.

Таблиця 1.

Податкова соціальна пільга для працівників за наявності дітей у 2024 р.

Кількість дітей	Граничний розмір доходу для застосування ПСП, грн	Розмір ПСП, грн
2	8 480	3 028
3	12 720	4 542
4	16 960	6 056
5	21 200	7 570

Примітка. Розраховано за даними [2].

Щодо ще одного обов'язкового податку – військового збору, то він утримується у розмірі 1,5% від оподатковуваного доходу. Важливо зауважити, що у разі застосування для працівника податкової соціальної пільги, військовий збір розраховується з повної суми оподатковуваного доходу. Тобто, навіть якщо частина заробітної плати працівника не оподатковується податком на доходи фізичних осіб завдяки ПСП, то при розрахунку військового збору ця сума все одно включається до бази оподаткування.

Окрім обов'язкових податків та зборів, із заробітної плати працівників можуть здійснюватися й інші утримання на підставі виконавчих документів або розпоряджень роботодавця. Одним з поширених утримань є аліменти - грошові кошти, які згідно з рішенням суду утримуються із заробітної плати одного з батьків на користь дитини. Розмір аліментів встановлюється у відсотках від доходу або в твердій грошовій сумі. Роботодавець зобов'язаний утримувати аліменти після пред'явлення йому виконавчого листа. Іншим можливим утриманням є відшкодування матеріальної шкоди, завданої працівником підприємству. Воно провадиться на підставі розпорядження роботодавця для покриття нанесених збитків.

Після проведення бухгалтером усіх розрахунків, здійснення усіх нарахувань заробітної плати та обов'язкових утримань, підприємство має забезпечити своєчасну виплату належних сум працівникам. Терміни виплати регулюються Законом України «Про оплату праці», де визначено, що зарплата повинна виплачуватися регулярно, не рідше двох разів на місяць, а проміжки виплат не повинні перевищувати 16 календарних днів [1].

Отже, можна зробити висновок, належна організація нарахування та виплати заробітної плати є надзвичайно важливим аспектом діяльності будь-якого підприємства. Правильне ведення цього процесу забезпечує справедливу оплату праці працівників та дотримання вимог трудового законодавства. Таким чином прозорість та зрозумілість системи нарахування та

виплати заробітної плати сприяють підвищенню продуктивності праці, лояльності персоналу та загальному успіху підприємства.

Література:

1. Про оплату праці : Закон України № 108/95-ВР від 23.03.1995. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 17. Ст. 121. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14. № 15–16. № 17. Ст.112 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Шанінко Віктор Олександрович,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Сучасні підходи до нематеріального мотивування персоналу підприємства в умовах воєнних викликів і загроз

Впродовж останніх років європейські компанії все більше звертали увагу на мотивацію персоналу, віддаючи перевагу нематеріальному стимулюванню перед матеріальним. Це обумовлено сучасними умовами ринкової економіки, де конкуренція за талановитий персонал вимагає більш глибокого підходу до стимулювання. Важливим аспектом такої системи є розуміння організаційної структури та процесів підприємства. Для керівництва створення ефективної системи нематеріального стимулювання стає пріоритетом, оскільки успішність виробничої діяльності підприємства залежить від мотивації персоналу.

Ефективний менеджмент організації підкреслює, що успішність підприємства визначається рівнем мотивації його працівників. Правильне співвідношення матеріального та нематеріального стимулювання відіграє важливу роль у формуванні позитивного іміджу роботодавця та досягненні високої продуктивності праці [1].

Для працівників з високою кваліфікацією, які у будь-якій компанії отримують високу заробітну плату, якість та розмаїття нематеріальних стимулів стають важливими факторами при виборі місця роботи. Дослідження зарубіжних авторів, які вивчали причини звільнення висококваліфікованих співробітників, показали, що рівень переходу персоналу зменшується, якщо працівник: має підтримку у кар'єрному зростанні та можливість просування; сприймається колегами як зріла особистість, здатна внести користь у справу компанії; своєчасно отримує інформацію про проблеми та зміни в компанії; може навчатися; має можливість реалізувати свій досвід та знання; отримує конкурентну винагороду за здійснену працю [2].

Існує широкий спектр нематеріальних стимулів, які можна розглядати у контексті трьох основних груп:

1. Соціально-психологічні стимули, що включають в себе визнання через особисту або громадську похвалу, нагороди чи подарунки за досягнення в роботі або творчості, а також стимулювання шляхом делегування відповідальності як прояв довіри вищої ланки керівництва;

2. Корпоративно-системні стимули, до яких відносяться корпоративна культура з участю у заходах не пов'язаних із виробничою діяльністю, а також стимулювання дистанційним форматом роботи, гнучким графіком та корпоративним навчанням;

3. Соціально-побутові стимули, такі як передбачені законодавством України соціальні пільги, до прикладу, медичне страхування, корпоративне житло, організація харчування, доступність до дошкільних закладів, корпоративна пенсія, зручний транспорт до офісу, можливість використання спортивних комплексів та абонементи до спортивних клубів тощо [3].

У сучасних умовах українські підприємства проявляють зростаючий інтерес до використання сучасних систем нематеріального стимулювання персоналу, особливо в період військових конфліктів. Ці системи стають важливим інструментом для залучення, утримання та мотивації висококваліфікованих працівників. Українські підприємства, зокрема під час війни, стикаються з унікальними викликами та потребами у стимулюванні персоналу. Сучасні системи нематеріального стимулювання можуть бути дієвим інструментом мотивації та утримання працівників, а також для забезпечення ефективного функціонування організації. Особливо важливими у військовий період можуть бути такі нематеріальні стимули:

1. Програми соціальної підтримки сімей, що передбачають соціальний захист і допомогу сім'ям працівників під час військових дій; психологічну підтримку, лікування поранених і фінансову допомогу сім'ям, що значно покращує взаємини на роботі та підвищує моральний дух колективу.

2. Безпека на робочому місці і медичне страхування: гарантування безпеки на робочому місці, а також надання доступу до якісної медичної допомоги виступає пріоритетом у період військових дій, оскільки працівники відчують себе більш захищеними.

3. Гнучкий графік роботи та умови праці: врахування індивідуальних обставин працівників та встановлення гнучкого графіку роботи може сприяти зниженню їх відповідальності перед сім'єю та забезпечити їх комфортне перебування на робочому місці.

4. Винагорода за високі досягнення в роботі та вислугу років: важливим є створення системи нагород за досягнення цілей організації, особливо під час військових дій, це стимулюватиме працівників до досягнення вищих результатів та відданості підприємству.

5. Надання можливостей для професійного розвитку та навчання: створення можливості для професійного зростання та навчання підвищує вміння працівників ефективніше адаптуватись до нових методів і технологій роботи, а також підтримувати розвиток бізнесу у період військових дій.

6. Система внутрішніх комунікацій та заохочень. Ефективне внутрішнє спілкування та системи стимулювання можуть підвищити згуртованість колективу і посилити відчуття єдності під час воєнних дій.

Наведені вище аспекти спільно створюють позитивне робоче середовище та допомагають утримувати високий рівень мотивації та продуктивності персоналу у військовий період атакож вчасно реагувати на виклики і загрози, що виникають внаслідок військових дій. Тому нематеріальне стимулювання персоналу є важливим чинником для успіху організації, оскільки воно допомагає підвищити мотивацію працівників, знизити плинність кадрів і зміцнити командний дух.

Література:

1. Артеменко А.К. Мотивація та стимулювання праці в ефективному управлінні та інноваційній діяльності. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки.* 2020. № 1. С. 152-163.
2. Колот А.М., Цимбалюк С.О. Мотивація персоналу : підручник; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». К. : КНЕУ, 2011. 397 с.
3. Лукашевич В.М. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. Львів : Новий Світ-2000, 2012. 248 с.
4. Тибінка Г., Сікора О., Мартинюк Н. Іноземний досвід застосування різних систем оплати праці та можливості їх використання в Україні. *Аграрна економіка.* 2017. Т. 10, № 3–4. С. 120-126.

СЕКЦІЯ 9. ТУРИЗМ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Бондарчук Іванна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Цифрові інструменти для туристичних операторів: покращення індустрії та обслуговування клієнтів

У сучасному світі туристична індустрія переживає період значних змін, викликаних швидким розвитком інформаційних технологій. Ці технології не лише перетворили спосіб, яким ми подорожуємо, але й перевернули підхід до організації та управління туристичним бізнесом. Використання інформаційних технологій стало вирішальним фактором для досягнення конкурентних переваг у цьому секторі.

Актуальність тез полягає в тому, що туристичний бізнес швидко розвивається і стає все більш залежним від інформаційних технологій. У зв'язку з цим, розуміння важливості і використання сучасних технологій для оптимізації процесів та покращення обслуговування клієнтів стає критичним для успішної діяльності в цьому секторі. Відповідно тези про те, як інформаційні технології змінюють туристичний бізнес і як вони корисні для туроператорів, залишаються актуальними і важливими для розуміння тенденцій розвитку галузі.

Для туроператорів інформаційні технології відкривають широкі можливості для автоматизації бізнес-процесів, від планування подорожей до взаємодії з клієнтами та управління фінансами. Вони допомагають у кращому управлінні інвентарем, відстеженні ринкових тенденцій, аналізі ефективності та вдосконаленні стратегій маркетингу. Завдяки цьому туроператори можуть ефективніше конкурувати на ринку та забезпечувати клієнтам якісний сервіс [1].

Інформаційні технології мають значний вплив на ефективність туристичного оператора на кожному етапі його роботи. Вони забезпечують можливість:

1. Проводити детальний аналіз ринку та прогнозування ринкових умов. Інформаційні технології надають доступ до розширених даних про ринок, включаючи попит, конкуренцію та тенденції. Аналітичні інструменти дозволяють операторам здійснювати детальний аналіз та прогнозування ринкових умов, що допомагає вивчати нові можливості та оптимізувати стратегії.

2. Створювати та впроваджувати цільовані маркетингові кампанії. Технології дозволяють створювати та впроваджувати цільовані маркетингові кампанії з використанням різних каналів комунікації, таких як соціальні медіа, електронна пошта та веб-сайти. Це дозволяє привертати нових клієнтів та підтримувати зв'язок зі старими.

3. Штучний інтелект (далі – ШІ) допомагає тур операторам покращити обслуговування в туристичній галузі, забезпечуючи такі можливості: ШІ, такі як чатботи та віртуальні асистенти, можуть відповідати на питання та допомагати з бронюванням турів у будь-який час, що забезпечує постійну доступність сервісу для клієнтів. Чат-боти швидко реагують на часті запитання, звільняючи людський персонал від відповіді на стандартні питання. ШІ здатні аналізувати дані клієнтів та робити індивідуалізовані рекомендації стосовно турів та активностей, що підвищує задоволення клієнтів. Автоматичний переклад допомагає спілкуватися з клієнтами у їхній мові, полегшуючи комунікацію. ШІ аналізують відгуки клієнтів для виділення ключових питань та покращення сервісу [2].

4. Зберігати та аналізувати дані про клієнтів для персоналізації обслуговування. Системи CRM дозволяють операторам зберігати та аналізувати дані про клієнтів, їхні вподобання та історію взаємодії з компанією. Це допомагає персоналізувати обслуговування та забезпечити високий рівень задоволення клієнтів [3].

5. Спрощувати обробку фінансових транзакцій та ведення фінансової звітності. Використання електронних платіжних систем спрощує обробку фінансових транзакцій,

виставлення рахунків та ведення фінансової звітності, що полегшує управління фінансами та підвищує ефективність операцій.

Застосування інформаційних технологій в туристичному бізнесі не лише стає ключовим фактором для підвищення конкурентоспроможності туристичних операторів, але й відкриває нові перспективи для покращення якості обслуговування клієнтів та оптимізації внутрішніх процесів. За допомогою інформаційних технологій туристичні оператори можуть не лише забезпечувати більш ефективне керування своїми ресурсами, але й надавати більш індивідуалізовані та персоналізовані послуги своїм клієнтам. Такий підхід не тільки сприяє збільшенню задоволеності клієнтів, але й сприяє залученню нових клієнтів та підвищенню рівня лояльності до бренду. Тому використання інформаційних технологій в туристичній індустрії є невід'ємною складовою успішної стратегії розвитку для сучасних туристичних операторів.

Література:

1. Програмне забезпечення та цифрові платформи для туристичних компаній: Які обрати та чому? URL : <https://tecnosoluciones.com/software-and-digital-platforms-for-tourism-companies-which-ones-to-use-and-why/?lang=en>
2. Розумні стратегії: як ШІ в туризмі може змінити маркетинг і обслуговування клієнтів. URL : <https://www.rezgo.com/blog/ai-in-tourism-marketing-and-customer-service/>
3. Управління відносинами з клієнтами, CRM. URL : <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/customer-relationship-management-crm>

Суходольська Анна Іванівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Формування компетентності міжкультурної комунікації студентів спеціальності 242 Туризм і рекреація

На сьогодні розвиток міжкультурної комунікації в соціальній та професійній сферах є надзвичайно важливим для вільного й ефективного розвитку особистостей і, в першу чергу, провідним спеціалістам міжкультурного рівня [2, с. 238].

Постає завдання – залучення університетів, які готують майбутніх спеціалістів сфери туризму і рекреації, до творчого процесу створення та підтримання умов розвитку навичок ведення переговорів з представниками різних націй, толерантності й віротерпимості до інших культур та розуміння особливих рис кожного народу. На цьому базується індивідуальний розвиток особистості та розвиток рівності та свободи [4, с. 256].

Формування міжкультурної компетентності в закладах освіти допоможе зрозуміти різноманітні культурні підходи, норми та цінності, що зменшить культурний шок та зруйнує більшість стереотипів, які часто виникають у процесі міжкультурних взаємодій. Окрім цього, міжкультурна компетентність сприятиме розвитку креативності, оскільки студенти зможуть побачити проблеми та завдання з різних культурних позицій та знайдуть нові підходи до їх розв'язання [3, с. 32].

Заклади вищої освіти мають сприяти формуванню міжкультурної компетентності здобувачів спеціальності 242 Туризм і рекреація, пропонуючи різні програми студентської мобільності, відкриваючи можливості для студентських обмінів [3, с. 36].

Навчання студентів-іноземців в університетах України передбачає їхнє занурення в інше культурне середовище, тому закономірно постає необхідність розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців, як важливого чинника в оволодінні мовою та культурними цінностями народу [2, с. 238].

Для формування міжкультурної комунікації в студентів-іноземців треба використати такі методи:

- створення ситуацій, які сприяють розвитку навичок спілкування, вибудовування стратегій взаємодії з різними студентами та вирішення конфліктних ситуацій;
- висловлювати свою думку, враховуючи особливості поведінки і культурних цінностей представників інших культур та їх можливу реакцію на сказані слова;
- вміння чітко і послідовно оформлювати власні думки, використовуючи різні художні засоби мови - синоніми, антоніми, фразеологізми;
- розширення світогляду студентів з інших країн для більшого ними розуміння характеру, менталітету та особливих рис українців [2, с. 240].

У Рекомендаціях CEFR вказано, що завдяки іграм (рольовим, діловим та інші) та проектів дослідження культур здобувачів дозволяють розвивати різні аспекти міжкультурної компетентності: розуміння культурних норм та цінностей, ефективне спілкування, розвиток вміння пристосовуватися до нових культурних середовищ та інше [3, с. 35].

Зважаючи на освітні умови, які склалися в Україні впродовж останніх років, переважна більшість студентів спеціальності 242 Туризм і рекреація навчається онлайн. Саме тому вони можуть вивчати різні аспекти культури самостійно за допомогою інтернет-ресурсів на кшталт Duolingo, Cultural Detective, Global Me, Culture Mee, Mind Your Way [3, с. 36].

Хочеться наголосити на тому, що знання власної національної культури є дуже актуальним для українців сьогодні. Так ми зможемо зберегти національну ідентичність, культурну спадщину та традиції. Давня й багата культура України допоможе нам зрозуміти своє місце в світі та покращити міжкультурну співпрацю з іншими культурами до міжнародного рівня [3, с. 34].

Однією з перших міжнародних організацій, яка працює на території України, є Британська Рада – міжнародна організація, що представляє Сполучене Королівство у сфері освіти і культури [1, с. 306].

Активна діяльність Британської Ради містить не лише високопрофесійні курси навчання англійської мови, але і безліч інших освітніх та культурних заходів, що сприяють засвоєнню цінностей у сфері культури, мови та професійного середовища і створенню сприятливого соціально-психологічного клімату міжкультурної взаємодії українських та зарубіжних студентів [1, с. 307].

Ще одна організація, яка має багаторічний досвід роботи у міжнародній та міжкультурній співпраці, – Американська Рада [1, с. 307].

Її головна місія – розвиток наукових досліджень та транскордонного навчання шляхом реалізації освітніх програм, які базуються на засадах обміну досвідом, культур і традицій, та можливістю провідним фахівцям налагоджувати міжкультурні зв'язки з представниками інших націй [1, с. 307].

Пріоритетом нової освітньої політики в Україні є формування у зростаючого покоління життєвих компетентностей, які сприятимуть культурному розвитку держави [4, с. 257].

Отож міжкультурна комунікація не тільки підвищить культурний рівень здобувачів освіти, а й покращить рівень життя в країні, якщо покращиться міжнародний і міжкультурний обмін послуг, досвіду, інновацій, спеціалістів, товарів й інших елементів зовнішньої політики. Саме тому треба впроваджувати та розвивати програми обміну студентів за кордон. Тоді Україна займатиме одне з лідируючих позицій в міжкультурній політиці країн Європи та світу.

Література:

1. Ябурова О. Соціально-педагогічне забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2023. №1. С. 302-337. URL : <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/275173/270277> (дата звернення : 01.05.2024).

2. Кодацька Н. О. Механізми міжкультурної комунікації у вищому навчальному закладі. *Соціальні комунікації: стратегічні взаємодія та взаємовплив*. Запоріжжя.

Запорізький національний університет. 2020. №1. С. 238-241. URL : http://www.xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/96_03_i_2020_s.pdf#page=76 (дата звернення : 01.05.2024).

3. Холод І. В., Крашеніннікова Т. В., Негодченко О. П. Методи формування міжкультурної компетентності в освітньому середовищі. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Запоріжжя. 2023. №1 (8). С. 31-37. URL : https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/files/issue/view/9/%D0%9D%D0%96%D0%A5%D0%9D%D0%90_1%288%2923 (дата звернення : 01.05.2024).

4. Семчук Н. Формування і розвиток міжкультурної компетентності учнів як пріоритетні завдання освіти і виховання. Мелітополь. Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (13–14 вересня 2018). №35. С. 254-258. URL : <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2265/1/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf#page=205> (дата звернення : 01.05.2024).

Шелестюк Аліна Вікторівна

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Інноваційні підходи до навчання та розвитку персоналу в галузі туризму

У світі, де туризм стає все більш конкурентною галуззю, необхідність інноваційних підходів до навчання та розвитку персоналу в цій сфері стає безперечною. Туризм за весь час зазнавав багато викликів, проте у той же час з'являється безліч можливостей, особливо для тих, хто готовий впроваджувати новаторські підходи у свою діяльність.

Одним із значущих аспектів для туристичної галузі є зміна підходу до навчання. Традиційні методи, хоч і є важливими, вже не завжди відповідають сучасним вимогам, адже їх рівень постійно підвищується. Розвиток цифрових технологій передбачає постійне вдосконалення персоналу в індустрії туризму та гостинності. Вірогідно, що застарівання знань у майбутньому відбуватиметься швидше, ніж сьогодні. У зв'язку з цим, ще більшої важливості набуває безперервна освіта впродовж життя, може зазнати змін парадигма освіти, підвищиться рівень мобільності персоналу.

Професійне навчання працівників – це систематичний процес, що спрямований на формування спеціальних знань, розвитку відповідних навичок та вмінь, що сприяють підвищенню продуктивності праці, якісному виконанню функціональних обов'язків, освоєнню нових видів професійної діяльності. Цей процес включає первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників у відповідності з потребами виробництва [4].

Існує декілька підходів до визначення поняття «розвиток персоналу»: В.А. Савченко та В.М. Данюк розглядають це визначення як системно організований процес постійного професійного навчання персоналу задля готовності до виконання різноманітних виробничих завдань, професійного й кваліфікаційного росту, розвиток кадрового резерву й удосконалення соціальної структури колективу. Брич В. Я. і Гугул О. Я. розуміють розвиток персоналу як системний процес покращення знань, умінь, та навичок працівників підприємства, які здійснюються за допомогою ряду організаційно-економічних заходів, що включають адаптацію, професійне навчання, оцінку та планування кар'єрного росту працівників.

На нашу думку, завдяки постійному професійному розвитку людина буде в курсі галузевих тенденцій і передового досвіду. Відповідно інтегруючи ці знання у свою роботу, працівник стане більш цінним активом для організації, не лише збільшуючи можливості просування по службі, але й позиціонує себе як лідера індустрії та покращуючи свою професійну репутацію. Крім того здатність швидко адаптовуватися має явну перевагу. Професійний розвиток сприяє розширенню мислення, дозволяючи прийняти зміни та

сприймати їх як можливість, а не загрозу. Ця здатність до адаптації має велике значення для спрямування організацій через виклики та використання нових можливостей.

Для роботи в умовах цифровізації потрібні нові професійні якості: цифрові компетенції, орієнтація на саморозвиток і досягнення результату, адаптивність, здатність критично мислити, навички вирішення нестандартних завдань, прийняття рішень в умовах невизначеності, комунікативні навички, ефективність навички командної роботи, вміння опрацьовувати великий обсяг даних. Програми навчання повинні передбачати формування спеціалізованих цифрових навичок, пов'язаних із розв'язанням складних професійних проблем у цифровому середовищі, навички високотехнологічних професій (програмісти, веб-дизайнери, аналітики великих даних тощо)[2].

Отож, що стосується підходів для більш ефективного засвоєння матеріалу, варто звернути увагу на створення онлайн-курсів з використанням різноманітних мультимедійних ресурсів, таких як відео, аудіо та інтерактивні завдання

Крім того, інновації в навчанні можуть означати використання віртуальної реальності для тренування персоналу туристичних підприємств у вирішенні непередбачуваних ситуацій або створення інтерактивних онлайн-курсів для туристичних гідів.

Соціальне навчання дозволяє завдяки створенню спільнот або форумів обмінюватися досвідом та знаннями між працівниками, що сприяє колективному навчанню та розвитку команди.

Наступним прикладом є необхідність адаптації до змін у побуті та вимогах сучасного туриста. Наприклад, зростаюча популярність екотуризму вимагає від персоналу готелів та туристичних агентств не лише знань про екологічно чисті практики, але й уміння підкреслити ці цінності у спілкуванні з клієнтами та в організації послуг.

Також розвиток цифрових технологій дозволяє впроваджувати інноваційні методи навчання, такі як мобільні додатки для тренування знань та навичок працівників.

Одним із прикладів успішної інноваційної стратегії є компанія, яка впровадила програму використання дронів у туристичних екскурсіях. Це не лише забезпечило неповторний досвід для учасників, але й дозволило підвищити мотивацію персоналу, оскільки вони отримали можливість навчитися керувати цими технологіями [1].

У підсумку, інноваційні підходи до навчання та розвитку персоналу в галузі туризму не лише вирішують сучасні виклики, але й відкривають шлях до нових можливостей та досягнень. Тільки за допомогою постійного вдосконалення та інновацій можна досягти успіху в цій динамічній індустрії.

Література:

1. Інноваційні методи підвищення кваліфікації персоналу в індустрії гостинності : закордонний досвід. URL : https://tourlib.net/statti_ukr/aleksandrova5.htm

2. Інноваційні стратегії підготовки персоналу для індустрії туризму та гостинності.

URL :

https://www.researchgate.net/publication/338604762_Innovative_Staff_Training_Strategies_for_the_Tourism_and_Hospitality_Industry

3. Перешкоди та переваги професійного розвитку в економіці знань у сфері туризму: економіка знань у сфері туризму. URL : https://www.researchgate.net/publication/277962815_Professional_Development_Barriers_and_Benefits_in_a_Tourism_Knowledge_Economy_Tourism_Knowledge_Economy

4. Про професійний розвиток працівників : Закон України від 12.01.2012 № 4312-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/t124312?an=1>

СЕКЦІЯ 10. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Бачинський Артьом Анатолійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Розвиток організаційної структури в органах публічної влади

У сучасному динамічному світі розвиток суспільства неможливий без постійного удосконалення систем управління, як в органах публічної влади, так і в державі загалом. Одним із ключових аспектів цього процесу – формування та розвиток організаційної культури, що пронизує всі аспекти діяльності установи, як по вертикалі, так і по горизонталі, і є одночасно результатом життєдіяльності організації.

Перша за все, потрібно розуміти, що організаційна культура – це сукупність цінностей, норм, моральних установок та моделей поведінки, що є однією з основних характеристик сучасної організації [1]. Організаційна культура може бути потужним стимулом для досягнення мети організації або навпаки – великим гальмом. Вона є одним із провідних факторів, що впливає на вироблення стратегій, визначення засобів їх досягнення, вибір критеріїв прогресу й оцінювання результатів, формування підходів до вирішення складних ситуацій.

Саме корпоративна культура впливає на структуру організації і сприяє створенню умов для ефективної діяльності колективу на підприємствах, публічних установах та в управлінні державою [2].

Одним із поштовхів вивчення цього явища, стала криза управління у США та стрімке економічне зростання Японії в повоєнний період, що було несподіваним для країн західного світу. Безліч вчених висловлювали різноманітні точки зору, аналізуючи природу цього технологічного прориву, але практично всі визнавали переважну роль у цьому процесі одного фактору: унікальної культури, та способу життя в Японії. Саме «японський прорив» змусив науковців по всьому світу вивчати особливості культури організацій, знаходячи паралелі та відмінності між японським та західним досвідом.

Важливою складовою культури, є її різноманітність та конкурентоспроможність, що робить їх унікальними. У рамках сучасності ідея організаційної культури розглядається як наукова концепція, і як ефективний інструмент управління. Вона формує організаційну ідентичність співробітників, визначаючи їхнє уявлення про установу, і є важливим джерелом стабільності, що забезпечує почуття безпеки серед персоналу. А також вона допомагає новим працівникам правильно інтерпретувати події, що відбуваються в організації, визначаючи контекст подій, які раніше були б незрозумілими. До її складової можна віднести 3 основні елементи: місія організації, базові цілі та кодекс поведінки [3].

Розвиток організаційної культури став ключовим аспектом управління, оскільки його вдосконалення, може стати одним з важелів підвищення ефективності функціонування органів публічної влади. Цей процес має розпочинатися з розробки та впровадження стратегій, спрямованих на виявлення та усунення організаційної неграмотності серед керівництва, та вивчення ними основних організаційних принципів. Ці принципи встановлюють стандарти, формують робочу атмосферу, стимулюють до досягнень та визначають способи спілкування та взаємодії. Безперечно, взаємодія культури з людськими ресурсами, структурою і механізмами управління задає ритм професійній діяльності всього колективу.

Організаційна культура органів державної влади та місцевого самоврядування формується на підставі чотирьох основних джерел:

- нормативно-правових документів;
- уявлення і ціннісних орієнтацій керівників організації;
- колективного досвіду діяльності державних службовців;
- поглядів і цінностей, привнесених новими членами організації.

Цю культуру у сфері публічного управління варто розглядати як рівень розвитку системи управління персоналом, у якій професіоналізм, компетентність, моральні принципи державних службовців мають забезпечувати та створювати умови для ефективного впливу на реальне життя громадян [4].

Розвивати культуру можна двома способами: через активне формування та демонстрацію необхідних норм, цінностей та принципів, а також через зміну «вторинних» ознак культури.

Перший спосіб реалізується через публічні заяви, виступи та особистий приклад керівництва, що свідчать про послідовний інтерес до первинних цінностей. Якщо дії колективу відповідають заявленим цінностям, це сприяє розвитку та вдосконаленню культури. Керівництво може відкрито виступати з заявами через масові засоби інформації, громадські слухання, та на засіданнях, розкриваючи встановлені цінності.

Другий спосіб передбачає можливість впливу на основні припущення шляхом маніпулювання зовнішніми атрибутами культури організації. У рамках цього способу відбувається створення та вироблення зразків поведінки поетапне впровадження умов взаємодії між людьми [1].

На сьогоднішній день необхідно визначитись з основними напрямками розвитку організаційною культурою, враховуючи всі її особливості, і забезпечити їх впровадження у всіх органах державної влади та місцевого самоврядування. Сучасні службовці повинні розуміти, що успіх у професійній діяльності залежить не лише від працьовитості, дисциплінованості та законослухняності, але й від контактності, творчого підходу до вирішення завдань, стратегічного мислення та високого професіоналізму.

Узагальнюючи вищесказане, слід зазначити, що організаційна культура є складним та багатогранним процесом, який потребує системного підходу і постійного вдосконалення для ефективного функціонування органів публічної влади. Вона визначає не лише внутрішню атмосферу, а й впливає на їхню успішність та здатність адаптуватися до змін в сучасному світі.

Література:

1. Лобза А.В., Карпук Д. Організаційна культура як елемент успіху компанії. URL : <https://core.ac.uk/reader/48406450> (дата звернення : 01.05.2024).
2. Сорокіна Н. Г. Організаційна культура публічної служби та особливості її змін. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 4(43). С. 114-122.
3. Шолохова К., Брусенцева О. Проблеми розвитку організаційної культури підприємства. *Науковий вісник УМО*. Серія: Економіка та управління. Випуск 6. 2019.
4. Півторака Л. В. Основи формування й розвитку організаційної культури державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. *Економічні проблеми сталого розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О.Ф. Суми, 2015, С. 457-459.

Гавриш Аліна Володимирівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Розвиток електронного документообігу в Україні

Електронний документообіг є одним з ключових напрямків цифровізації сучасного суспільства. У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій та зростанням обсягу документації, перехід до електронного формату стає необхідністю для ефективного управління інформацією. Україна не залишається осторонь цього процесу, активно впроваджуючи електронні системи управління документами в різних сферах життя.

Електронний документообіг є закономірним етапом розвитку, частиною цифрової трансформації світу в цілому. За умов сьогодення, в еру диджиталізації, інтернету, цифрових підписів, електронних баз даних, програмні рішення повністю замінили собою паперові носії та формують системні процеси е-документообігу.

У науковій літературі, під електронним документообігом розуміють переведені в цифровий формат усі процеси по роботі з документами підприємства або установи. Замість паперів формату А4 – файли та цифрові таблиці, замість підписів і чорнильних печаток – електронний цифровий підпис та інші інструменти верифікації. Електронний документообіг дозволяє перенести весь процес у цифровий вимір, відмовитися від паперу та заощадити величезну кількість часу та ресурсів.

Перевага електронного документообігу над традиційним є безперечною, адже основною проблемою традиційної технології управління документообігом є практична неможливість централізовано відслідковувати рух документів організації в реальному масштабі часу.

При організації електронного документообігу ключовими компонентами є процесне і проєктне управління, автоматизація канцелярії, комунікативне середовище [2, с. 31]. Цифровізація документообігу передбачає впровадження електронних систем управління документами. Основні принципи цього процесу включають:

- зменшення витрат на друк, зберігання та поштові відправлення;
- підвищення швидкості обміну документами та робочих процесів;
- підвищення безпеки документів та зменшення ризику втрати або пошкодження;
- забезпечення доступності документів для відповідних користувачів в будь-який час та з будь-якого місця;
- покращення прозорості та звітності: електронний документообіг забезпечує кращий доступ до документів та їх відстеження, що може допомогти у боротьбі з корупцією та покращити прийняття рішень.

За останні 10 років в Україні спостерігається значний прогрес у впровадженні електронного документообігу (далі – ЕДО). Із прийняттям Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» у 2014 році, створено правову базу для ЕДО. З того часу було розроблено низку державних ініціатив щодо сприяння впровадженню електронного документообігу, таких як:

1. Система електронної влади (далі – СЕВ) – це онлайн-платформа, яка надає громадянам та підприємствам доступ до низки державних послуг, включаючи подання податкових декларацій, реєстрацію підприємств та отримання дозволів.
2. Електронний підпис (далі – ЕП) – це цифровий аналог підпису від руки, який використовується для підтвердження особистості та автентичності документів.
3. Система електронного документообігу (далі – СЕД) – це комплекс програмних засобів і технологій, призначених для автоматизації процесів обробки документів в електронному форматі.

В Україні працює кілька систем електронного документообігу. Наприклад, Deals скорочує час підготовки та узгодження документів у кілька разів, дозволяє економити на адміністративних та логістичних витратах, забезпечує постійний доступ до документів та підтримує всі акредитовані центри сертифікації ключів. Потрібно лише підключитися до системи, додати до неї свого контрагента та почати обмінюватися документами онлайн.

Іншою, не менш корисною, є система ASKOD (Автоматизована система Керування офіційним діловодством). Це комплекс програмних засобів для автоматизації діловодства та документообігу в установах та організаціях. Система ASKOD дозволяє електронно створювати, реєструвати, обробляти, зберігати та розповсюджувати документи, а також контролювати їх обіг та виконання. Вона допомагає покращити ефективність роботи з документами, зменшити час на їх обробку та зберігання, а також підвищити рівень безпеки і надійності документообігу. Вважаємо за необхідне розглянути порівняльну характеристику поширення та використання електронного документообігу в Україні (табл. 1).

Порівняльна характеристика електронного документообігу
в Україні за останні 10 років

Показник	2014 рік	2024 рік
Кількість користувачів СЕВ	–	10 мільйонів
Кількість виданих ЕП	1 мільйон	50 мільйонів
Обсяг ЕДО	1 млрд. документів	100 млрд. документів

Складено автором на основі [3].

Отже, варто відмітити, що за останні 10 років Україна зробила значні кроки в електронному документообігу. Впровадження електронних систем управління документами дозволило підвищити ефективність управління документами, зменшити витрати та покращити доступність і безпеку документів. У майбутньому ці процеси можуть бути ще більш інтегрованими та автоматизованими за допомогою новітніх технологій, що сприятиме подальшому підвищенню продуктивності та ефективності роботи у всіх галузях.

Література:

1. Вернигора О. Як розвиватиметься цифрова економіка у найближчі роки. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/13/681412/>
2. Копняк К. В. Електронний документообіг: опорний конспект лекцій. Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 63 с.
3. Шинкарук В. В. Цифрові технології управління документообігом : навч. посібник. Київ. КНЕУ, 2018.
4. Романенко С. В. Електронний документообіг в управлінні : підручник. Київ : КНЕУ, 2016.

Доротюк Вікторія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль стратегічного планування у забезпеченні сталого місцевого розвитку

В умовах глобалізації, загострення конкуренції між територіями за ресурси та інвестиції, а також постійних змін зовнішнього середовища забезпечення сталого місцевого розвитку стає одним з ключових завдань для органів місцевого самоврядування. Досягнення цієї мети вимагає стратегічного підходу до планування та управління розвитком на місцевому рівні. Стратегічне планування дозволяє чітко визначити бажане майбутнє для територіальної громади, з'ясувати наявні ресурси та можливості, виявити перешкоди та ризики, а також розробити комплекс взаємопов'язаних заходів для реалізації сформульованого стратегічного бачення.

Зосереджуючись на значенні місцевого розвитку, варто зазначити, що у загальному розумінні стратегічне планування являє собою системний процес визначення довгострокових цілей регіону, країни чи держави та розробки ефективних стратегій для їх досягнення. Передусім формуванню бачення майбутнього соціально-економічного розвитку територіальних систем

діагностичний аналіз екзогенного та ендogenous середовища як основа інформаційного забезпечення підготовки та прийняття управлінських рішень [1].

Доцільно згадати, що стратегічне планування орієнтується на такі принципи, як гласність, рівність, самостійність, зв'язок між національним та місцевим рівнями, обов'язковість моніторингу та оцінювання. Важливим варто вважати принцип цілісності, що передбачає важливість розробляти узгоджені між собою прогностичні та програмні документи, які стосуватимуться економічного та соціального поступу України в цілому, окремих галузей економіки, а також конкретних адміністративно-територіальних одиниць (регіонів, міст тощо) [2, с. 19]. Ці документи мають охоплювати як короткострокову і середньострокову, так і довгострокову перспективу. Взаємна узгодженість таких прогнозів і програм на різних рівнях та в різних часових проміжках є запорукою збалансованого та скоординованого розвитку держави за всіма напрямками.

Поширеними методами аналітичної діяльності в рамках стратегічного планування місцевого розвитку є: порівняльний аналіз, соціально-економічний аналіз, SWOT-аналіз тощо. Порівняльний аналіз передбачає зіставлення показників соціально-економічного розвитку певної території (регіону, міста) з аналогічними показниками інших територій, що дозволяє виявити відносні переваги, слабкі сторони, тенденції розвитку та запозичити успішні практики. Соціально-економічний аналіз ґрунтується на вивченні соціальних та економічних локальних індикаторів, таких як демографічна ситуація, рівень зайнятості, інвестиційна привабливість тощо. Це дає змогу оцінити поточний стан розвитку території. Варто зосередити увагу на значимості використання SWOT-аналізу, що дає можливість визначити сильні, слабкі сторони, можливості та загрози у процвітанні регіону. Він допомагає визначити стратегічні напрями дій щодо максимізації переваг та мінімізації ризиків, що в свою чергу можна вважати ключовою ціллю в розрізі забезпечення сталого місцевого розвитку. За умови комплексного використання вищезазначених методів аналітичної діяльності гарантується комплексне дослідження поточного стану та перспектив розвитку території, що є основою для розробки ефективних стратегічних планів покращення життєдіяльності на місцевому рівні.

Варто акцентувати увагу на перевагах та позитивних наслідках стратегічного планування для місцевого розвитку. По-перше, це забезпечує системний і комплексний підхід до розв'язання актуальних проблем громади, враховуючи різноманітні просторові, економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти. Замість вузькогалузевого реагування на окремі виклики, стратегічне планування дозволяє виробити цілісне бачення майбутнього розвитку території та визначити конкретні шляхи його досягнення. Це сприяє більш ефективному використанню наявних ресурсів та можливостей. У результаті, реалізація стратегії забезпечує стійкий і збалансований розвиток регіону, покращує якість життя місцевого населення та створює сприятливе середовище для ведення бізнесу [3, с. 9-12].

Отже, варто зазначити, що стратегічне планування є невід'ємною складовою ефективного управління місцевим розвитком. Водночас воно потребує подальшого наукового опрацювання та вдосконалення методології. Перспективними напрямками досліджень у цій сфері є: розробка підходів до інтеграції стратегічного планування з іншими інструментами місцевого розвитку; аналіз кращих практик реалізації стратегій та чинників їх успіху; дослідження питань моніторингу й оцінювання виконання стратегій. Подальші дослідження сприятимуть удосконаленню процесів стратегічного планування, підвищенню його ефективності для забезпечення сталого розвитку територій.

Література:

1. Сментина Н. В. Роль стратегічного планування у забезпеченні сталого розвитку територіальних соціально-економічних систем. *Scientific Researchers*. 2016. № 3. С. 43-49. URL : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5580> (дата звернення : 01.05.2024).
2. Сментина Н. В., Фіалковська А. А. Стратегічне планування місцевого розвитку: навчальний посібник. Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2019. 244 с.

3. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку: практичний посібник. Київ : ТОВ «Софія-А», 2012. 88 с.

Ловейкіна Юлія Володимирівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Організація кадрового діловодства в умовах воєнного стану

В умовах сьогодення війна в Україні вплинула на всі сфери життя та управління, при цьому в певній мірі, зачепила й кадрове діловодство, що є невід'ємною частиною для функції управління персоналом. Кадрове діловодство – це організація роботи з кадровими документами з питань прийняття, переведення, звільнення, обліку, атестації, навчання, підвищення кваліфікації, стажування та пенсійного забезпечення працівників. Ведення кадрового діловодства дозволяє ефективно вирішувати наступні завдання:

1. Документально оформити трудові відносини відповідно до чинного законодавства;
2. Розробити та запровадити ефективну систему управління персоналом, що відповідає стратегічним завданням керівництва;
3. Регламентувати взаємини працівника і роботодавця. Ведення кадрової документації дозволяє домогтися певного «балансу» у взаєминах роботодавця і працівників шляхом чіткої регламентації їхніх прав і обов'язків (наприклад, посадові інструкції регламентують такі питання, як і чим конкретно повинен займатися кожен працівник) [1].

За вимогами законодавства, підприємство повинно вести такі кадрові документи: штатний розпис, правила внутрішнього трудового розпорядку, таблиць обліку робочого часу, накази з кадрових питань (прийняття на роботу, переведення, звільнення, надання відпусток), книга наказів, особові картки працівників за формою №П-2, графік відпусток, трудові угоди (контракти), посадові інструкції працівників, дозвіл на обробку персональних даних тощо [2]. Наведені кадрові документи є важливими для ефективного функціонування підприємства, а також від правильного та стандартизованого оформлення та складання документації залежить діяльність підприємства. До прикладу, у разі виникнення конфліктних ситуацій, порушення прав працівників, кадрове діловодство є невід'ємною частиною організованої та збалансованої роботи підприємства. Також, наведені кадрові документи стосуються й органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства.

Так, на сьогоднішній день, з початку повномасштабного вторгнення, дещо змінилася організація кадрового діловодства. Глобальні зміни в Україні потребують вдосконалення чинного законодавства та нововведень. Тому, 15 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», в якому роз'яснено нюанси ведення трудових договорів між працівником та роботодавцем в умовах воєнного стану. В ст. 10 вказано, що роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. До прикладу, в ст. 12 цього ж закону зазначено, що у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, робіт з виробництва товарів оборонного призначення або до виконання мобілізаційного завдання (замовлення) [3]. Такі законодавчі введення, на жаль, є необхідними в сьогоднішніх умовах.

Не менш важливим елементом є впровадження електронного документообігу, який є не тільки інноваційною технологією сьогодні у світі, але й інструментом для зберігання всіх важливих документів про кадри підприємств, установ, організацій, державних органів та органів місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану необхідно було вдосконалити цей процес,

тому 29 жовтня 2022 року було внесено ряд змін до «Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання». Тепер документи тимчасового зберігання можуть бути підписані не тільки за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП), а й удосконаленим та іншим видом електронного підпису, про який сторони домовляться. Також створення в установах документів тимчасового зберігання (до 10 років включно) у паперовій формі не є обов'язковим [4].

Варто наголосити, що ведення електронних документів, зміни в Законах України щодо кадрового діловодства є не просто економією ресурсів, зниження ризику знищення кадрових документів в результаті бойових дій, покращення ефективності роботи, але, в першу чергу, є миттєвим реагуванням на глобальні зміни в Україні (введення воєнного стану).

Література:

1. Кадрове діловодство – важлива складова ефективного управління персоналом. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/hr/kadrove-dilovodstvo-vazлива-skladova-efektivnogo-upravlinna-personalom>
2. Кадрове діловодство на підприємстві: що потрібно знати? URL : <https://vchasno.ua/kadrove-dilovodstvo/>
3. Про організації трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX: станом на 24.12.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
4. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 р. № 1886/5 : станом на 29.10.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text>

Мазур Катерина Віталіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вирішення конфліктів у службовій діяльності

Тема вирішення конфліктів у службовій діяльності залишається актуальною і важливою незалежно від часу. Оскільки урядові та публічні організації щодня стикаються з новими викликами, пов'язаними з ефективним управлінням персоналом, оптимізацією процесів та забезпечення продуктивної роботи. Забезпечення здорового робочого середовища, уникнення конфліктів та шляхи їх вирішення є конструктивним чином важливими для забезпечення успішної роботи.

Конфлікти у службовій діяльності можуть виникати через різні причини, такі як: несправедливість, дискримінація, непорозуміння та інші. Вирішення цих конфліктів є важливим для забезпечення продуктивної та здорової робочої атмосфери.

У кожній установі працюють люди з різними думками, характерами та амбіціями, що може призвести до конфліктів. Особистість працівників може бути як причиною, так і стримуючим фактором для конфліктів. Для мінімізації конфліктів в колективі важливо провести діагностику, виявити причини та складові конфлікту.

У державному секторі більша увага приділяється контролю за уникненням трудових конфліктів, оскільки їх наявність може негативно вплинути на робочу атмосферу та призвести до організаційних проблем. Деякі основні джерела конфліктів у державному секторі включають бюрократію, відсутність стандартизованих процедур, обмежені фінансові ресурси, неадекватне управління та різні умови праці для різних категорій працівників [1].

Кожен керівник повинен мати навички управління конфліктами та ведення переговорів.

Також важливо зазначити, що ефективна система управління конфліктами включає три основних елементи:

1. Навчання (підвищення обізнаності працівників щодо конфліктів);
2. Нейтральне втручання третіх сторін (конструктивне вирішення на ранніх стадіях конфлікту);
3. Організаційна інфраструктура (внутрішні процедури та процеси, спрямовані на підтримку організації у вирішенні конфліктів та мінімізації їх негативного впливу. Це включає підтримку керівництва, узгодженні цінності, комітети з питань конфліктів, система зворотного зв'язку, тощо).

Діагностика конфлікту – доволі складний процес, який включає аналіз усіх учасників, як прямих, так і непрямих. Було проведено опитування працівників УСЗН виконавчого комітету Старокостянтинівської міської ради, завдяки якому було виявлено, що кожен працівник стикається з конфліктними ситуаціями на роботі.

За результатами опитування було визначено, що рівень конфліктності в УСЗН є вище середнього, а головною причиною конфліктів є недостатня комунікація. Також на основі аналізу було виявлено, що працівники в основному вирішують самотійно конфлікти, проте іноді залучають психологів та керівників. З цього можна зробити висновки, що для покращення комунікації необхідно проводити психологічні тренінги з вирішення конфліктів та залучати працівників до них.

Отже, можна дійти до висновку, що діагностика рівня конфліктності в колективі УСЗН виконавчого комітету Старокостянтинівської міської ради не є критичною, але потребує покращення. Досліджений колектив потребує подальшого розвитку у поведінці в конфліктних ситуаціях, що можна досягти за допомогою тренінгів та підвищення мотивації. Взаємодія з психологами у Кризовому центрі вказує на значення співпраці та активного управління конфліктами в колективі. Можна стверджувати, що останнім часом зросла популярність діалогу як методу вирішення конфліктів, особливо в громадах та на різних рівнях управління. Це викликало увагу до професійного підходу до управління конфліктами і включення фахівців у цей процес. Зміни, зокрема реформи, також призводять до конфліктів, які потребують спеціалізованого підходу для вирішення [2].

Використання об'єктивних критеріїв у переговорах сприяє справедливому вирішенню конфліктів. Орієнтування на майбутнє і збереження обличчя сторін також позитивно впливає на процес переговорів. Гарвардський метод переговорів та медіаційний підхід поєднуються для сприяння співпраці та врахування інтересів учасників конфлікту, замість шукання винних. Медіація покликана допомогти сторонам розуміти свої інтереси та вирішувати конфлікт без пошуку винних [2].

Конфлікти, які виникають між учасниками з нерівними силами і статусами. Громади часто не усвідомлюють потребу у діалозі чи медіації, бо вони спрямовані на вирішення проблем. Однак керівництво громади повинно бути освіченим та здатним доцільно залучати фахівців для вирішення конфліктів. У таких випадках органи місцевого самоврядування або вищі установи реагують на конфлікти. У таких випадках органи місцевого самоврядування або всі вищі установи реагують на конфлікти відповідно до своєї компетенції.

Останнім часом працівники все частіше звертаються до психологічної підтримки, що може свідчити про використання ними конструктивних методів управління конфліктами. Звільнення двох працівників у 2024 році може бути індикатором проблем в установі, таких як несприятливі умови праці або недостатня мотивація. Важливо проаналізувати цю ситуацію та прийняти заходи для поліпшення робочого середовища та збереження талановитих працівників.

Отже, ефективне вирішення конфліктів в службовій діяльності вимагає комплексного підходу та використання різноманітних інструментів. Важливо надавати пріоритет відкритому спілкуванню та діалогу між учасниками конфлікту, спрямованому на вирішення проблем. Розробка об'єктивних критеріїв для оцінки ситуації та встановлення справедливих стандартів є ключовою для забезпечення справедливості в процесі вирішення конфлікту.

Підтримка конструктивних методів, таких як співпраця та медіація, може сприяти знаходженню взаємовигідних рішень для всіх сторін. Орієнтування на майбутнє, а не на минулі образи та обвинувачення, дозволяє сторонам зосередитися на пошуку конструктивних шляхів вирішення конфлікту.

Крім того, важливо дотримуватися принципу «збереження обличчя» та враховувати інтереси всіх сторін у процесі вирішення конфлікту.

Таким чином, широке застосування запропонованих підходів може сприяти покращенню організаційного клімату, збільшенню задоволеності персоналу та підвищенню ефективності роботи у всій службовій діяльності.

Література:

1. Робота з конфліктами у державних установах. Міжнародний досвід. НАДС, Київ, 2022.
2. І. Терещенко, А. Гусєв, О. Овчаренко, О. Левченко, О. Сас, Г. Єлісеєва. Робота з конфліктами в громадах у процесі децентралізації. Метод. посіб. м. Київ. 2020.

Марусик Юлія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Організаційні патології публічних організацій

Чи знаєте ви, що 70% організаційних змін зазнають невдачі? Чи замислювалися ви, чому одні компанії процвітають, а інші занепадають? Відповідь лежить у розумінні та подоланні організаційних патологій – системних дисфункцій, що гальмують розвиток та руйнують навіть найміцніші організації.

«Організація – це тінь, що відкидає лідер». – Уоррен Бенніс [4].

Організаційні патології – це системні дисфункції, що негативно впливають на роботу та розвиток організації. Їх прояви можуть бути різноманітними, від бюрократії та авторитарного керівництва до конфліктів і низької мотивації персоналу. Ці проблеми не лише шкодять продуктивності та ефективності, але й можуть призвести до руйнування команди, демотивації та плинності кадрів [2].

За даними дослідницького центру McKinsey, 80% втрат продуктивності пов'язані з організаційними патологіями. В еру віддаленої роботи та штучного інтелекту ризик виникнення нових патологій значно зростає. Як же організаціям адаптуватися до нових умов та залишатися конкурентоспроможними?

Актуальність дослідження організаційних патологій публічних організацій обумовлена необхідністю:

- підвищення ефективності функціонування публічних організацій;
- створення сприятливого психологічного клімату;
- збереження та розвитку людського капіталу;
- підвищення конкурентоспроможності.

Метою роботи є систематизувати знання про основні типи та прояви організаційних патологій, дослідити вплив організаційних патологій на ефективність функціонування публічних організацій, розробити рекомендації щодо попередження та подолання організаційних патологій.

Питання вивчення патологічних станів в організаціях є ключовим для багатьох наук. Традиційно, різного роду патології розглядаються як девіації, що відбивають певні відхилення від нормального функціонування в роботі організацій. Вони стають чинниками доволі складних соціально-психологічних проблем, з якими стикаються як окремі індивіди, так і трудові

колективи в цілому. В межах даної роботи проаналізуємо причинні зв'язки між патологіями в організаціях та розвитком професійних деформацій співробітників [5].

Все частіше використовується визначення організаційної патології як дисфункції. Під нею розуміється збій у виконанні якої-небудь функції або стійке недосягнення мети організації. Дисфункцією може також вважатися досягнення мети, але з істотно великими витратами часу, сил і засобів у порівнянні із запланованим рівнем [2].

Існує три типи організаційних патологій:

- Патології в будові: проблеми з ієрархією, розподілом повноважень, комунікаційними каналами тощо.
- Патології в управлінських рішеннях: помилки в плануванні, прийнятті рішень, делегуванні завдань тощо.
- Патології в організаційних відносинах: конфлікти, низька мотивація, неефективна комунікація тощо.

Найскладніше вирішити патології в управлінських рішеннях та в організаційних відносинах. Це пов'язано з тим, що вони виникають через людський чинник: помилки менеджерів та проблеми в груповій взаємодії [3].

Вплив організаційних патологій на ефективність функціонування органів публічної влади може бути прямим і непрямим, проявляючись у різних аспектах [2].

Економічний – зниження продуктивності (через бюрократію, авторитарне керівництво, демотивацію персоналу, конфлікти), збільшення витрат (на виправлення помилок, пов'язаних з організаційними патологіями, наприклад, через плинність кадрів, низьку якість наданих адміністративних послуг тощо), втрата конкурентних переваг (через неефективне використання ресурсів, нездатність до швидкого реагування на зміни в зовнішньому середовищі).

Соціальний – демотивація персоналу (через незадовільні умови праці, несправедливе ставлення, відсутність можливостей для розвитку), плинність кадрів (через незадоволеність роботою, пошук кращих умов, втрату кваліфікованих кадрів), погіршення психологічного клімату (через конфлікти, напруженість, відчуття невпевненості).

Інноваційний – зниження креативності (через страх помилок, авторитарне керівництво, відсутність стимулів до інновацій), низька адаптивність до змін (через бюрократію, ригідність організаційної структури, нездатність до генерування нових ідей), втрата конкурентних переваг (через нездатність до інновацій).

Імідж та репутація – зниження довіри з боку громадян, партнерів, інвесторів, погіршення іміджу, репутації.

Відомо, що хворобу краще попередити, ніж лікувати. Так само й в організації краще провести профілактичні заходи щодо окремих патологій, ніж розробляти певні дії, спрямовані на їх ліквідацію [3].

Основою успішної профілактики демотивуючого стилю управління має стати формування такої внутрішньої корпоративної культури, за якої певні морально-етичні норми взаємодії стануть загально визнаними, а система мотивації та винагород працівників буде максимально гнучкою та прозорою. Ефективні заходи профілактики бюрократії включають публічне або приватне оголошення про негідну поведінку, даючи працівникові зрозуміти, що його дії сприймаються як прояв бюрократичної патології. Ще більш надійний шлях – формування корпоративної культури, об'єднання персоналу навколо спільних завдань [3].

Отже, організаційні патології – це системні проблеми, що гальмують роботу та розвиток публічної організації.

Важливо пам'ятати, що попередити патології значно легше, ніж їх лікувати. Тому профілактичні заходи, спрямовані на створення сприятливого середовища та запобігання виникненню негативних явищ, є ключовими для успішного функціонування органів публічного управління.

Література:

1. Васильєва О. М. Оргпатології сучасного бізнесу: сутність, прояви та шляхи подолання. *Проблеми управління*. 2008. № 5. С. 82-89.
2. Лукашевич В. С. Оргпатології управління персоналом: діагностика та профілактика. *Управління людськими ресурсами*. 2010. № 5. С. 12-18.
3. Шкарбун О. М. Організаційні патології та шляхи їх подолання у сучасних умовах господарювання. *Науковий вісник Університету ДВС України*. 2015. № 1. С. 142-147.
4. Worren Bennis. *On Becoming a Leader*. Perseus Books, 1989, С. 304.
5. Бутіліна О. В. Організаційна патологія: відхилення від норми чи дисфункція? *Девіантне поведіння: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти* : матеріали науково-практичної конференції (Харків, 10 квітня 2010 р.). Х. : ХНУВС, 2010. С. 30-34.

Матійчук Надія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль територіальних громад у процесі реінтеграції ветеранів

Після повернення додому у ветеранів війни з'являється широкий спектр складних і багатогранних потреб, серед яких питання реабілітації, працевлаштування, отримання психологічної допомоги, покращення житлових умов та ін. Аби надати ветеранам належний рівень послуг за цими напрямками, необхідна активна участь як з боку держави, так і з боку територіальних громад.

Питання реінтеграції ветеранів набуло вагомого значення після 2014 року, проте воно ще потребує детального аналізу, оскільки соціальна захищеність ветеранів війни наразі є одним з найактуальніших завдань сучасного українського суспільства.

Перш за все, важливо зазначити, що реінтеграція ветеранів передбачає широкий спектр заходів: починаючи від доступу до медичної допомоги та психологічної підтримки і закінчуючи підтримкою у трудовій або підприємницькій сферах. Державна підтримка у сфері зайнятості охоплює різноманітні переваги, такі як можливість повернутися на попереднє робоче місце, яке було збережене протягом періоду військової служби, використання щорічної відпустки у зручній для ветеранів час, а також надання додаткової відпустки тривалістю до трьох тижнів на рік без збереження заробітної плати [1]. Але не всі ветерани мають змогу повернутись до попереднього життя, і здебільшого пільгове забезпечення не є достатньо ефективним та достатнім. У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки прописане завдання за напрямом: «Посилення соціальної захищеності ветеранів війни та членів їх сімей у територіальних громадах за місцем їх постійного проживання (перебування)» [2]. Внесення цього завдання до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки показує усвідомлення владою необхідності комплексного підходу до розв'язання цієї проблеми на місцевому рівні.

Наразі місцеве самоврядування має важливе завдання – стати надійною опорою для ветеранів війни, оскільки все більше демобілізованих повертаються додому та мають нагальні потреби. За прогнозами фахівців, кількість українців, яких в найближчому майбутньому стосуватиметься ветеранська політика, може сягнути 4–5 млн осіб, а загалом до 30 % населення України опиниться в центрі уваги цієї політики [3]. Вважаємо за потрібне розглянути міжнародний досвід, оскільки майже кожна держава має власні інструменти та стратегії підтримки ветеранів у сферах працевлаштування та підприємництва, які є ефективними та показовими для наслідування. Для аналізу було обрано США, оскільки у цій країні станом на 2024 рік налічується 18 млн ветеранів. Ще під час вступу на службу їх готують до того, що не всі продовжать військову кар'єру за контрактом, і більшій частині з них після

служби доведеться інтегруватися у цивільне життя. Військові до моменту звільнення зі служби проходять курси реінтеграції, які створюють основу для безболісного переходу [4]. Вже на місцевому рівні діє County Veteran Service Offices – окружні офіси з питань ветеранів. На рівні штатів та округів діють програми зайнятості, професійної підготовки та кваліфікації для ветеранів. Існують місцеві центри ветеранських справ, які допомагають отримати пільги, медичну допомогу, юридичні консультації. Присутня також активна участь громад та місцевих некомерційних організацій у наданні різноманітної підтримки ветеранам. Особливу увагу в США приділяють соціальному супроводу ветеранів, який з одного боку забезпечується силами громадянського суспільства, а з другого – силами влади на локальному рівні.

Зважаючи на сказане вище, доцільно надати певні поради для територіальних громад України, а саме: заснування центрів ветеранських справ на місцевому рівні, де ветерани можуть отримати комплексні послуги та підтримку в одному місці; організація співпраці з міжнародними партнерами, які мають досвід у сфері підтримки ветеранів.

Отже, територіальна громада є більш наближеною до ветеранів та їхніх сімей, аніж державна влада, тому отримувати необхідну допомогу у своїй громаді набагато зручніше, ніж звертатися до віддалених центральних установ. Важливою є постійна підтримка та співпраця між усіма сторонами, щоб забезпечити повноцінне включення ветеранів у життя громади та забезпечити їм гідне майбутнє.

Література:

1. Гарантії та пільги. Платформа Е-ветеран. URL : <https://eveteran.gov.ua/benefits> (дата звернення: 01.05.2024).
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.05.2024).
3. Ветеранська політика як виклик і можливість для розвитку громад. URL : <https://fundhrymak.org/2024/03/13/veteranska-polityka-yak-vyklyk-i-mozhlyvist-dlya-rozvytku-gromad/> (дата звернення: 01.05.2024).
4. Як у США дбають про своїх ветеранів і чого може навчитися Україна. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/21/699365/> (дата звернення: 01.05.2024).

Михайловський Олександр Миколайович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль комунікації в публічному управлінні

В умовах динамічного розвитку суспільства та зростання конкуренції на ринку, ефективне управління стає ключовим фактором успіху будь-якої організації. Одним із найважливіших елементів такого управління є чітко налагоджений процес комунікації.

Насамперед комунікація – це не просто обмін інформацією, а й процес взаєморозуміння та взаємодії між людьми, який забезпечує координацію дій, прийняття обґрунтованих рішень та досягнення поставлених цілей. Одночасно, це складний процес, який включає людей, що розмовляють під час особистого спілкування або в групах, на зборах, ведуть розмову по телефону чи читають і складають службові записки, листи і звіти [1]. Таким чином, комунікація виходить за рамки простого спілкування за допомогою слів, букв, символів та жестів. Вона стає способом, завдяки якому виражається ставлення одного працівника до знань і розуміння іншого, досягається довіра, взаємно приймаються погляди. Комунікація дає можливість людям з різними думками та ідеями прийти до спільного знаменника, знайти компроміс і налагодити співпрацю.

Це робить комунікацію невід'ємною частиною роботи установи, організації, адже вона сприяє згуртованості команди, підвищенню ефективності праці та досягненню поставлених цілей.

У вітчизняній літературі існує чимало дослідників цієї теми, серед яких: Б. Литвак, М. Туленков, Г. Щокін, А. Хоронжий, В. Стасюк, В. Чорний та інші.

Більшість керівників у світі (приблизно 70%) визнають, що нестача чіткої та результативної комунікації заважає їм досягати успіху [2]. Це підкреслює, що налагодження комунікативних процесів є ключовим фактором успішного менеджменту. Тільки ті лідери, які володіють майстерністю спілкування та вміють налагодити обмін інформацією в команді, можуть досягти поставлених завдань.

На нашу думку, комунікація не заважає ефективності управління, а навпаки покращує його, вона як «двосічний меч», який може як шкодити, так і приносити користь у сфері менеджменту. Наведемо декілька прикладів, як комунікація може покращити ефективність управління:

- чіткі та лаконічні інструкції – допомагає працівникам чітко розуміти свої завдання та виконувати їх максимально ефективно;
- ефективний зворотний зв'язок – мотивує публічних службовців, допомагає їм вчитися на своїх помилках та вдосконалюватися;
- прозорість – сприяє довірі та співпраці в команді;
- ефективне вирішення конфліктів – допомагає зберегти позитивну атмосферу в команді та зосередитися на досягненні цілей.

Комунікація, як наукове поняття, володіє багатогранною структурою, що включає різні форми, види та стратегії. Кожен науковець інтерпретує їх на свій лад. За найпоширенішою класифікацією комунікації поділяються на: зовнішні, горизонтальні, вертикальні, неформальні, міжособистісні [3].

Вважаємо, що ефективне публічне управління неможливе без злагодженої роботи всіх типів комунікації. Зовнішні комунікації дають можливість налагодити зв'язки з партнерами, клієнтами, формуючи імідж та репутацію установи, організації. Горизонтальні комунікації, що відбуваються між колегами на одному рівні, забезпечують координацію дій, обмін інформацією та співпрацю. Вертикальні комунікації, що йдуть по ланцюжку командування, дають можливість керівництву ставити завдання, делегувати повноваження та контролювати виконання. Неформальні комунікації, які не підпорядковуються офіційним правилам, дозволяють людям краще налагодити контакт один з одним, створити атмосферу довіри та порозуміння. Міжособистісні комунікації, що лежать в основі будь-якої взаємодії, дають можливість людям обмінюватися думками, почуттями та ідеями.

Тільки при гармонійній взаємодії всіх цих типів комунікації можна досягти ефективного управління. Це дає можливість створити атмосферу відкритості, довіри та співпраці, що є запорукою успіху будь-якої організації.

Для ефективної комунікації в публічному управлінні, щоб якісно передати повідомлення у формі методичних вказівок, інструкцій, наказів, доповідей, звітів і т.д., важливо враховувати різні чинники, такі як вибір слів при формулюванні повідомлень, настроїв, самопочуття, потреби аудиторії та інші. Отже, підвищення ефективності комунікації включає різноманітні аспекти, такі як формально-логічний, ціннісний, семантичний (значення слів), соціально-психологічний, текстовий, організаційний і технічний.

Велике значення має також техніка комунікації: використання правильних виразів, точних термінів, прикладних матеріалів, технічних засобів тощо. Згідно з проведеними дослідженнями, 55% всіх видів повідомлень сприймаються через міміку, жести та позицію тіла, а 38% - через інтонації та модуляцію голосу. Таким чином, лише 7% повідомлень припадають на слова, використані в обміні інформацією [2]. Тобто важливо правильно поєднувати слова з невербальними засобами для більш ефективної комунікації, а отже управління.

Узагальнюючи все вищесказане, можна констатувати, що комунікація – це невід’ємна частина установи, організації, що відіграє ключову роль у досягненні поставлених цілей. Вона може як заважати, так і покращувати ефективність публічного управління, залежно від того, як вона налагоджена. Для того, щоб комунікація сприяла ефективності управління дуже важливо активно слухати, вести чітко та лаконічне спілкування на всіх рівнях, ефективний зворотній зв'язок, використання різних стратегій комунікації, а також подолання комунікаційних бар'єрів та постійне вдосконалення.

Надзвичайно важливо розуміти, що немає універсального підходу до комунікації, проте для покращення публічного управління найбільш ефективними вважаємо такі: візуалізація інформації - використання графіків, діаграм та інших візуальних засобів для кращого розуміння складних тем та гейміфікація – використання ігрових елементів для підвищення зацікавленості та мотивації [4].

Отже, ефективна комунікація – це постійний процес, який потребує зусиль та вдосконалення.

Література:

1. Комунікації на підприємстві: поняття, роль, види, форми, процес. URL : <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/management/14066/> (дата звернення : 10.04.2024).
2. Козлова О. А. Комунікації в управлінні: впливати чи впливати? Київ : Bookmood. 2023.
3. Інформація і комунікація в менеджменті. URL : http://sites.znu.edu.ua/bank/public_files/2011/09/7557_1295426532_tema_5_nformats_ya_komun_kats_vmenedzhment_pdf (дата звернення : 10.04.2024).
4. Саган О.В. Гейміфікація як сучасний освітній тренд. Херсон, 2023. С. 12-18.

Рогожа Аріна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Етика і сучасне державне управління

У сучасному світі етика в управлінні стає все більш актуальною, оскільки організації, підприємства та установи зіштовхуються зі складними економічними, соціальними та технологічними викликами в умовах глобалізації та стрімкого розвитку технологій. Високі стандарти етики необхідні для забезпечення довіри користувачів (споживачів), підтримки репутації та досягнення успіху в управлінні.

В контексті державного управління етика набуває особливого значення, адже дії урядових органів та чиновників безпосередньо впливають на життя мільйонів людей. Етичні принципи становлять основу для прийняття рішень, що відповідають інтересам суспільства, забезпечують справедливість та підзвітність влади громадянам. Ця робота спрямована на аналіз ролі етики в управлінні, висвітлення викликів та перспектив розвитку.

Ключовими принципами етики державного управління виступають:

1. Підзвітність: державні органи та чиновники повинні бути підзвітні своїм діям перед громадянами. Тобто усі державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування повинні бути прозорими у своїй роботі, пояснювати, аргументувати свої рішення та нести відповідальність за свої дії (помилки).

2. Прозорість: органи державної влади та їх посадовці зобов'язані бути прозорими у своїй роботі. Це означає, що у громадськості повинен бути доступ до інформації про діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, закупівлі та використання бюджетних коштів.

3. Підтримка верховенства права: державні публічні органи та чиновники повинні діяти в рамках законодавства, тобто, уникати дискримінації, свавілля та зловживання владою (службовим становищем).

4. Неупередженість: органи державної влади, та їх посадовці повинні приймати рішення неупереджено та об'єктивно. Це означає, що вони не повинні піддаватися особистому впливу, лобіюванню або хабарям (корупції).

5. Відповідальність: державні органи та чиновники повинні нести відповідальність за свої дії. Тобто, бути готові відповісти за свої (неправомірні) дії та бути притягнуті до відповідальності за порушення етичних норм.

Які є виклики у сфері етики державного управління?

По-перше, серйозною проблемою є корупція, яка підриває (сприяє зменшенню довіри) довіру до уряду та перешкоджає ефективному управлінню. Це явище також може призвести до неефективного розподілу ресурсів, ненормованих (неетичних) закупівель та зловживання владою.

По-друге, складним викликом є конфлікт інтересів: державні службовці можуть зіткнутися з конфліктом інтересів, коли їхні особисті інтереси вступають у конфлікт з їхніми службовими обов'язками. Це може призвести до прийняття неетичних рішень або зловживання владою.

Наступним викликом є некомпетентність чиновників, що може призвести до прийняття неефективних або навіть шкідливих чи небезпечних рішень, негативно вплинути на життя громадян та поставити під загрозу безпеку та добробут суспільства.

Також неподоланність бюрократії залишається серйозною проблемою, тобто, бюрократичні процедури можуть ускладнювати прийняття рішень, що впливає на прозорість системи управління. Це може призвести до затримок, неефективності та відсутності підзвітності.

Ще одним викликом є вплив політики: політичний тиск може впливати на прийняття рішень державними службовцями, навіть якщо ці рішення не відповідають інтересам суспільства. Це може призвести до неетичної поведінки та зловживання владою.

Перспективи розвитку етики державного управління:

1. Підвищення прозорості: збільшення доступу до інформації про діяльність державних органів та службовців, посадових осіб місцевого самоврядування допоможе запобігти корупції та іншим зловживанням. Це включає публікацію бюджетів, закупівель та інших даних, а також забезпечення доступу до засідань та документів.

2. Вдосконалення механізмів звітності: посилення контролю за діяльністю державних органів та чиновників може допомогти гарантувати, що вони несуть відповідальність за свої дії. Це включає створення незалежних антикорупційних органів, посилення ролі парламенту та залучення громадянського суспільства до контролю за діяльністю влади.

3. Підвищення етичних стандартів: розробка та впровадження чітких етичних норм для державних чиновників може допомогти їм приймати правильні виважені та стратегічно важливі рішення. Це включає кодекси поведінки, правила щодо конфлікту інтересів та чіткі процедури розслідування та покарання за неетичну поведінку (порушення кодексу з етики).

4. Заохочення громадянської участі: залучення громадян до процесу прийняття рішень може допомогти гарантувати, що їхні інтереси будуть враховані. Тобто проведення публічних консультацій, залучення громадських організацій до розробки політики та надання можливості громадянам висловлювати свою думку щодо важливих питань.

5. Використання нових технологій: використання нових технологій, таких як: електронне урядування та блокчейн, – може допомогти зробити державне управління більш прозорим та ефективним. Це, включає, наприклад, онлайн-послуги для громадян, електронні закупівлі та використання блокчейну для забезпечення прозорості та безпеки транзакцій.

Отже, етика в сучасному державному управлінні є важливою складовою успіху держави та громадянського суспільства у глобальному світі. Етика державного управління - це постійний динамічний процес, який потребує постійних зусиль з боку уряду,

громадянського суспільства та приватного сектору. Впроваджуючи вищезазначені заходи, можна створити більш етичну, підзвітну та ефективну систему державного управління, яка буде служити інтересам усіх громадян.

Література:

1. Василевська Т.Е., Саламатов В.О., Марушевський Г.Б. Етика державного управління: підручник. Київ : НАДУ, 2015. 204 с.
2. Етика і сучасне управління. URL : <https://referatss.com.ua/work/etika-i-suchasne-upravlinnja/> (дата звернення : 01.05.2024).
3. Левенець Ю.А., Осауленко О.Г., Поважний О.С. Державне управління : підручник у 2 т. Київ-Дніпро : НАДУ, 2012. Т.1. 564 с.

Старенький Юрій Володимирович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Соціальні мережі як засіб комунікації між владою та громадянами

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні медіа займають центральне місце в комунікації між урядами та громадянами. Такі цифрові платформи, як Facebook, Twitter, Instagram, YouTube та інші, перетворилися на важливий інструмент для спілкування, обміну інформацією та взаємодії між владою та громадськістю. У зв'язку з цим, варто проаналізувати деякі ключові аспекти цієї динаміки. По-перше, соціальні мережі надають громадянам можливість висловлювати свої думки та погляди безпосередньо владі через коментарі, публікації, петиції тощо. Це дозволяє органам влади краще розуміти громадську думку, враховувати її в процесі прийняття рішень і навіть реалізовувати державну політику. По-друге, соціальні медіа роблять процес прийняття рішень більш прозорим та відкритим. Політичні лідери, урядовці та представники владних структур активно використовують соціальні мережі для публікації офіційної інформації, відповідей на запитання громадськості, організації онлайн-консультацій тощо. Цей відкритий обмін дозволяє підвищити рівень довіри між урядом та громадянами.

Окрім того, сьогодні соціальні медіа зарекомендували себе як ефективний інформаційний інструмент інформування громадськості та громадянської участі, в тому числі політичного і технологічного впливу. Однак значна частина інформації, що генерується, є неякісною, неправдивою і навіть шкідливою, спрямованою на загострення наявних проблем, протиріч і конфліктів у суспільстві та розкол суспільства в цілому [1].

Соціальні медіа мають значний вплив на взаємодію між органами державної влади та суспільством. Зокрема, їх використання дає можливість донести громадські ініціативи для публічного обговорення, що в свою чергу, сприяє формуванню культури партнерства у відносинах між владою та громадянським суспільством. Ця інформація може бути використана для вдосконалення програм та послуг, а також для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Найпопулярнішою соціальною мережею у світі є Facebook, яка є третьою за відвідуваністю соціальною мережею у світі. Кількість її користувачів наближається до трьох мільярдів. Наприкінці 2010 року функціонал Facebook було розширено, щоб дозволити власникам сторінок створювати так звані спільноти на певні теми, наприклад, для обговорення законопроектів. Кожна спільнота включає «стіну», розділ фото та відео, дискусійний форум та календар подій. Facebook сприяє взаємодії між громадянами та органами державної влади. На сайті доступні різні види документів, законопроекти, документи засідань комітетів та бюджетні звіти [2, с. 54].

Примітка. Складено автором за матеріалами звіту *Digital 2024 Global Overview Report* [5].

У січні 2024 року в Україні зафіксовано близько 24,30 мільйонів осіб, які активно використовують соціальні мережі, що становить майже 65% від загальної кількості населення. Одночасно, згідно з даними рекламних інструментів провідних соціальних медіаплатформ, на початок 2024 року в Україні було близько 21,18 мільйона користувачів соціальних мереж у віці 18 років і старше, що становить приблизно 69,3% від загальної кількості осіб у віці 18 років і старше. Загалом, у січні 2024 року 82% всіх користувачів інтернету в Україні використовували принаймні одну соціальну мережу.

Українські політики, громадські діячі, органи державної влади та місцевого самоврядування використовують свої акаунти (переважно у Facebook, Instagram та Twitter) для висвітлення своєї діяльності. Наприклад, сторінка чинного Президента України у Facebook наразі має понад 3 мільйони підписників, а в Instagram понад 16 мільйонів. На цих сторінках глава держави звітує про свою діяльність, публікує фотографії зустрічей з громадянами та офіційних візитів до інших країн. Спілкування, нехай і віртуальне, з представниками найвищої політичної влади створює відчуття причетності до суспільно-політичних процесів та участі у виробленні політичної, економічної, соціальної та культурної стратегії країни.

Важливо відзначити, що громадськість хоче не тільки бути проінформованою про конкретні події, що мають суспільне значення, а й брати безпосередню участь у процесі управління [3].

На думку кандидатки наук з державного управління Лопатченко І. М., органам влади варто активно впроваджувати використання інструментів інформаційного зворотного зв'язку у роботі з громадськістю, створювати та активно вести сторінки органів влади у Facebook та залучати до них громадян. Це створює сприятливі умови для вираження громадських ініціатив та безпосередньої взаємодії між владою та громадянами [4, с. 150].

Отже, в сучасному суспільстві соціальні медіа відіграють важливу роль у комунікації між владою та громадянами. Соціальні медіа можна використовувати для ефективного поширення інформації, спілкування з громадянами та отримання зворотного зв'язку. На завершення варто підкреслити, що використання соціальних медіа в діалозі між урядами та громадянами має великий потенціал для покращення якості життя та розвитку суспільства в цілому. Тому важливо продовжувати розвивати цей інструмент, забезпечуючи його доступність, прозорість та ефективність.

Таким чином, соціальні медіа стають важливим інструментом для діалогу між урядами та громадянами в сучасному інформаційному суспільстві.

Література:

1. Касперович О. Ю. Соціальні медіа та соціальні мережі в системі комунікативної взаємодії держави та громадськості. *Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену*

соціального : забезпечення : зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Київ, 28 берез. 2024 р. Київ, 2019. С. 51-52. URL : https://kneu.edu.ua/userfiles/fupstap/19-5520_EV-el_zbD196rnik.pdf#page=51.

2. Сакалюк Н. О. Соціальна мережа Facebook як простір взаємодії органів державної влади та громадськості. с. 54. URL : http://libs.mfkukim.mk.ua/bitstream/123456789/1260/1/Сакалюк%2C%20Єрмолаєва_54-56.pdf.

3. Про доступ до публічної інформації : Закон України № 32. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

4. Лопатченко І. М. Сучасні медійні технології як дієвий механізм взаємодії органів влади і громадськості. *Modern media technologies as a mechanism of interaction between the power and public authorities* : зб. тез доп. Харків. С. 150, 151. URL : http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9172/1/Zbirnik%20NUCZU_20.

5. Global Digital Reports URL : <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine>.

Цвігун Юлія Сергіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Публічно-приватне партнерство як інструмент прискорення регіонального та місцевого розвитку

Як свідчить закордонний досвід, прискорити темпи соціально-економічного розвитку регіонів та окремих територіальних громад можна лише на засадах співробітництва органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур, що часто реалізується у формі публічно-приватного партнерства (далі – ППП) [1, с. 55]. У розвинутих країнах світу ППП визнане однією з найбільш дієвих форм об'єднання фінансових, організаційних та інноваційних ресурсів держави і приватного сектора; це перспективний засіб залучення інвестиційних ресурсів у спільні проекти держави за участю органів місцевого самоврядування і приватного бізнесу. Відмінною ознакою ППП є те, що воно спрямоване на досягнення як економічно вигідних, так і соціально важливих цілей, дозволяє забезпечити фінансування, будівництво, відновлення або утримання інфраструктури чи надання суспільних послуг [2] (рис. 1).

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» [3] державно-приватне партнерство (ДПП) – це співпраця між територіальними громадами України, представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, а також юридичними особами або фізичними особами-підприємцями. Партнерство реалізується відповідно до встановлених законодавством процедур. Його можна застосовувати у таких сферах, як виробництво та постачання тепла, розподіл і постачання природного газу, будівництво транспортних мереж, водопостачання та очищення води, туризм, культура, спорт, управління відходами, енергетика, соціальні послуги, охорона здоров'я, освіта, будівництво і ремонт житлового фонду, встановлення модульних будинків та тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб тощо.

Варто зазначити, що Європейська Комісія визначає Public Private Partnership (PPP) як делегування частини повноважень, відповідальності та ризиків щодо реалізації інвестиційних проектів, які впроваджувалися чи фінансувалися сектором публічного управління та адміністрування, приватному сектору. Крім того, гарантується захист державних та комунальних інтересів відповідно до повноважень конкретних інституцій з урахуванням нормативно-правових актів та укладених договорів.

З точки зору відносин права власності публічно-приватне партнерство трактується як сукупність економічних, фінансових, управлінських, організаційних і правових відносин, які

встановлюються між державними органами і приватним сектором у межах певної моделі інвестування, на основі конкретної схеми відносин власності і управління для реалізації окремого проекту [2]. У рамках такого співробітництва органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями визначати умови проведення конкурсів, здійснювати добір учасників (об'єктів комунальної власності), встановлювати форми партнерства з приватним бізнесом. Важливим є той факт, що право власності на державні або комунальні об'єкти не передається приватному партнеру для виконання договору. Разом з тим, створене приватним партнером за договором майно належить до державної або комунальної власності [4].

Рис. 1. Переваги публічно-приватного партнерства

Слід зауважити, що це не просто вигідна форма співпраці між державою і бізнесом, а така взаємодія, за якої держава і бізнес наче «перестраховують» один одного в разі виникнення проблем. Зокрема, держава отримує вигоду у формі інвестицій на реалізацію проектів і програм, що мають загальнонаціональне або регіональне значення і які за інших умов мали б фінансуватися за рахунок бюджетних коштів. Приватний партнер отримує можливість збільшення економічної ренти за рахунок використання об'єкта, який знаходиться у власності держави (громади) [5]. Беззаперечною передумовою ефективної взаємодії є збалансованість інтересів, прав і зобов'язань учасників. Приватні партнери, які раніше були конкурентами, у проекті публічно-приватного партнерства починають співпрацювати, оскільки зусилля навіть одного з них можуть суттєво впливати на загальний результат і генерувати ефект синергії.

Публічно-приватне партнерство сприяє сталому розвитку регіонів і територіальних громад, оскільки характеризується складним переплетінням соціальних, економічних та екологічних ефектів. Соціальний контекст ППП вказує на широке коло задіяних учасників з різними соціальними статусами, потребами, зобов'язаннями, ролями тощо і створює передумови для налагодження комунікацій між інституціями публічного управління та представниками бізнесу. Зокрема, важливого значення набуває участь місцевої спільноти у виробленні та застосуванні практик спільного бачення публічної політики та окремих її напрямів (у сфері освіти, культури, молодіжного середовища тощо), що формується навколо локального мультисоціального та мультигуманітарного осередку [6]. Важливим є залучення місцевої громади до проєктів публічно-приватного партнерства, якщо вони стосуються раціонального природокористування і забезпечення сталого розвитку територій.

У світовій практиці апробовані різні моделі співпраці публічного і приватного секторів: 1) організаційна модель (шляхом залучення третіх організацій, перерозподілу функцій і контрактних зобов'язань, використання можливостей передачі об'єктів у зовнішнє управління); 2) модель фінансування (комерційне наймання, лізинг, попереднє та інтегроване проєктне фінансування); 3) модель кооперації, яка узагальнює форми і методи об'єднання зусиль низки партнерів, що відповідають за окремі стадії загального процесу створення нової споживної вартості як публічного блага (наприклад, створення холдингових структур зі спорудження об'єктів та їх експлуатації) [7, с. 623]. При цьому форми партнерства різняться за оперативним управлінням, правом власності, тривалістю договорів, джерелами фінансування.

Загалом, потенціал розвитку ППП закладений в ефективному використанні: 1) ресурсів держави, бізнесу і населення в ході реалізації спільних проєктів; 2) форм, інструментів і механізмів партнерства. До ресурсів держави належать: землі і природні ресурси; тарифна, митно-міграційна політика і державне регулювання в економіці; майновий комплекс (об'єкти інфраструктури); цільові фінансові ресурси; інформаційний ресурс; система й елементи управління галуззю. До ресурсів бізнесу входять: управлінські фінансові рішення, підприємницька ініціатива, людські, управлінські, інноваційні, виробничі та інтелектуальні ресурси. Ресурси населення – це громадянська ініціатива; заощадження населення [8, с. 125].

Станом на 01.01.2024 року в Україні було укладено 198 договорів у рамках державно-приватного партнерства. З цих договорів реалізовується 22 (10 з них – концесійні, 6 – про спільну діяльність, 6 – інші). Ще 166 договорів втратили чинність або не були реалізовані: 115 не виконані, а 51 розірвані або закінчився строк дії. Крім того, через збройну агресію Російської Федерації 10 договорів було тимчасово призупинено [9].

Укладені на умовах ДПП договори стосуються таких напрямків діяльності і мають таку територіальну структуру: виробництво та постачання тепла, розподіл і постачання природного газу (Житомирська область – 1, Закарпатська область – 2, Чернігівська область – 1); збір, очищення та розподілення води (Дніпропетровська область – 1, Закарпатська область – 1, Запорізька область – 1, Київська область – 1, Львівська область – 2, Миколаївська область – 2); управління відходами (Одеська область – 1, Полтавська область – 1); охорона здоров'я (Київська область – 2); туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт (Волинська область – 1, Івано-Франківська область – 1, Кіровоградська область – 1, Одеська область – 1); інші (Запорізька область – 1, Хмельницька область – 1) [9].

Такі дані свідчать про незначний рівень популярності програм ДПП на території України. Однак розмаїття проєктів співробітництва за напрямками діяльності та регіональним розташуванням свідчить про значний потенціал та інтерес до партнерства в цілому. Тому вважаємо доцільним розробити план просвітницьких заходів на рівні центральних органів влади та використовувати різні канали комунікації для популяризації публічно-приватного партнерства і залучення більшого кола зацікавлених осіб.

Таким чином, реалізація проєктів публічно-приватного партнерства сприяє захисту інтересів усіх учасників партнерства, підтримці органів місцевого самоврядування та приватних підприємств шляхом організації спеціалізованих просвітницьких заходів,

створенню сучасного та ефективного інституту взаємодії органів влади та приватного сектора задля покращення економічного сектора територіальних громад та держави в цілому. Для збільшення кількості інвестиційних проєктів доцільним є створення спеціалізованих підрозділів в органах регіональної влади, залучення до цих процесів закладів вищої освіти, громадських організацій і формування державного замовлення на розробку інвестиційних пропозицій. У контексті прискорення темпів регіонального і місцевого розвитку важливу роль може відіграти застосування в рамках ДПП практики регіонального форсайту. Зокрема, реалізація форсайт-проєктів дозволить здійснити стратегічне позиціонування регіонів, сформувавши стратегію соціально-економічного розвитку територій, реалізувати корпоративні стратегії інтегрованих бізнес-структур, прискорити процеси кластеризації на рівні регіонів і територіальних громад [10].

Література:

1. Івашова Л. М. Державно-приватне партнерство у сфері туризму як дієвий механізм забезпечення сталого розвитку економіки країни і регіонів. *Публічне управління та адміністрування*. 2018. № 1. С. 52-61.
2. Панасюк В.І., Арбузова Т.В. Публічно-приватне партнерство у сфері туризму як чинник соціально-економічного розвитку сільських територій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1719> (дата звернення : 03.05.2024).
3. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404–VI. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/12134.html> (дата звернення: 27.04.2024).
4. Клевцевич Н.А. Державно-приватне партнерство як інструмент регіонального розвитку. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 237-241. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/41.pdf (дата звернення : 28.04.2024).
5. Захарін С. В., Бебко С. В. Використання економічних механізмів державно-приватного партнерства у сфері популяризації національної культурної спадщини. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7647> (дата звернення: 03.05.2024).
6. Гаврилюк А. М. Соціогуманітарні засади публічно-приватного партнерства в сфері туризму в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1639> (дата звернення : 03.05.2024).
7. Нездоймінов С. Г., Александрочкина П. О. Державно-приватне партнерство як вектор розвитку регіонального туризму. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 622-629. URL : http://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/87.pdf (дата звернення : 03.05.2024).
8. Узунов Ф. В. Управління розвитком державно-приватного партнерства у реальному секторі: на прикладі туристичної галузі України. *Економіка та держава*. 2014. № 2. С. 124-126.
9. Стан здійснення ДПП в Україні. Проєкти державно-приватного партнерства. *Міністерство економіки України*. URL : <https://v.gd/tMPzgm> (дата звернення : 28.04.2024).
10. Стеченко Д. М., Безуглий І. В. Імператив державно-приватного партнерства в рекреаційно-туристичній сфері України. *Регіональна економіка*. 2014. № 4 (74). С. 136-146.

СЕКЦІЯ 11. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

Биндю Аріна Валентинівна,

*здобувачка на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Підвищення обізнаності жінок про торгівлю людьми як складова державної політики в умовах глобальних викликів

Торгівля людьми залишається поширеним соціальним ризиком та злочином у всьому світі, саме тому протидія держави у цій сфері є важливою. Термін «торгівля людьми» охоплює різні види та форми експлуатації людини, визначені як у міжнародних правових документах, так і в українському законодавстві. Вона є одним із найтяжчих злочинів сучасності, що супроводжується грубим порушенням прав і свобод людини. Відповідно торгівлею людьми є здійснювані з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, шляхом обману, шахрайства, вимагання, використання уразливого стану людини, застосування або погрози застосування насильства, а також одержання та здійснення угод, пов'язаних з торгівлею людьми, одержання та здійснення незаконної угоди, пов'язаної з торгівлею людьми, а саме отримання та здійснення незаконних угод, пов'язаних з торгівлею людьми, є злочином, передбаченим кримінальним законом [4].

Слід зазначити, що жертвою торгівлі людьми може стати будь-яка особа, незалежно від віку та статі. Існує два основних види торгівлі людьми: сексуальна експлуатація, на яку припадає близько половини всіх випадків торгівлі людьми, та примусова праця. За оцінками ООН, близько 40 млн. людей є жертвами сучасного рабства. За даними Міжнародної організації праці (МОП), торговці людьми та рабовласники щороку отримують злочинний прибуток у розмірі 150 млрд доларів США [3].

У 2023 році кількість осіб, котрі набули такого статусу в Україні, включаючи дітей, значно зросла порівняно з 2022 роком. Департамент соціального захисту населення надав статус для 118 осіб. Найбільше випадків було зафіксовано в Херсонській, Миколаївській, Полтавській, Житомирській областях та місті Києві. З початком повномасштабного вторгнення проблема торгівлі людьми стала більш серйозною. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки та шукати притулку в безпечних районах України або за кордоном, що зробило жінок, дітей та чоловіків більш вразливими до експлуатації. Саме жінки покидали свої домівки шукаючи прихисток у інших областях, саме це робить їх більш схильними до обману та експлуатації [1].

Торгівля жінками є транснаціональним явищем, і для його подолання необхідна міжнародна співпраця. Міжнародні угоди, обмін досвідом та координація дій між країнами можуть забезпечити більш ефективний захист прав жертв та покарання злочинців. Жінки та дівчата є особливо вразливими до цього виду експлуатації. Жінки, постраждали від торгівлі людьми, потребують комплексної допомоги та підтримки для повернення до нормального життя. Загалом, торгівля людьми залишається одним із найнебезпечніших злочинів проти людської гідності та свободи. В умовах воєнного стану та депортації це явище набуває все більшого поширення, набуваючи різних форм.

В Україні вона набувала особливого виміру у воєнний час, коли конфлікт і нестабільність сприяють збільшенню кількості жінок, які стають жертвами торгівлі людьми. Військові конфлікти також створюють середовище, в якому жінки стають легкою мішенню для торговців людьми, що призводить до втрати особистої безпеки та захищеності. Під час війни не тільки посилюється їхня вразливість, але й порушує їхнє право на гідне життя та безпеку. Для боротьби з цим явищем, підтримки жертв та покарання винних необхідний

комплексний підхід з боку урядів, правозахисних організацій та громадянського суспільства. Велика кількість людей шукає додатковий заробіток, і це змушує їх знаходити будь-які способи виживання, що може призвести до того, що вони погодяться на небезпечну або експлуаторську роботу. Незнання людей про сферу експлуатації людей, спонукає торговців до маніпуляцій, хибних надій, психологічного тиску. На жаль, у таких ситуаціях люди обирають варіант найкращий серед найгірших.

Під час війни важливо знати усі можливі шахрайські методи, адже зазвичай жінкам обіцяють роботу за певними професіями: медсестрами, нянями, прибиральницями або моделями, але по приїзду їх змушують займатися проституцією або іншою примусовою працею. Цей вид експлуатації є найбільш поширеним, але також жінок можуть заманювати в транспортні засоби або через кордон під приводом допомоги з евакуацією, а потім утримувати їх у рабстві.

Задля подолання такого глобального виклику сучасності необхідно підвищувати свою обізнаність, щодо ризиків торгівлі людьми. Обізнаність про методи, стратегії та ознаки торгівлі людьми можуть допомогти людям бути більш уважними та обережними, уникати потенційних небезпек та допомагати іншим, де це можливо. Поширеність торгівлі людьми зумовлена різними факторами, зокрема економічними труднощами, конфліктами, нерівністю, відсутністю доступу до освіти та інших ресурсів. Для значної частини постраждалих від торгівлі людьми можна було уникнути настання цього соціального ризику або запобігти йому за наявності належного рівня обізнаності та підтримки [2, с. 6].

Підвищення обізнаності про торгівлю людьми можна досягти за допомогою різних форм, зокрема освітніх програм, кампаній в медіа та соціальних мережах, тренінгів та семінарів для громадськості та професіоналів, посиленням спільних зусиль правоохоронних органів, неурядових та міжнародних організацій. Зосередившись на складнощах торгівлі жінками, ми можемо краще зрозуміти глибину проблеми та зосередити наші зусилля на її вирішенні. Однак для того, щоб досягти реальних змін, необхідно розробляти та впроваджувати комплексні державні програми, що охоплюють різні аспекти життя постраждалих: надання психологічної підтримки, задля допомоги постраждалим у подоланні їх травми, розробляти програми зайнятості, проведення освітніх та інформаційних просвітницьких заходів задля посилення обізнаності суспільства про проблему торгівлі людьми. Тому важливо розуміти, що торгівля людьми є складною і багатогранною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до боротьби з нею, особливо в умовах глобальних викликів, її вирішення має ґрунтуватися на посиленні законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, надання допомоги постраждалим особам, вдосконалення механізмів ідентифікації та реагування, посилення співпраці на міжнародному рівні.

Література:

1. Встановлення статусів осіб, постраждалих від торгівлі людьми. Сайт Національної соціальної сервісної служби України. URL : <https://nssu.gov.ua/news/vstanovlennia-statusiv-osib-postrazhdalikh-vid-torhivli-liudmy>

2. Грищенко С. В. Протидія торгівлі людьми : навчальний посібник. Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка. Видавець Лозовий В.М., 2015. 224 с.

3. Мендоза М. Торговля людьми. *Global Investigative Journalism Network*. URL : <https://gijn.org/ua/resurs-ua/torgivla-ludmi/>.

Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3739-17>

Бондар Ірина Володимирівна,
*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Соціальне забезпечення безробітної особи в умовах воєнного стану

Повномасштабна війна в Україні спричинила значні зрушення в усіх сферах життя, включаючи сферу соціального забезпечення. Безробіття стало однією з найгостріших проблем, що потребує комплексного дослідження та професійних рішень. Воєнні дії призвели до масового безробіття: 41% громадян припинили свою роботу, 24% працюють частково або віддалено, за оцінками, безробітних 2,6–4,8 млн осіб. Особливо страждають від безробіття молодь, люди з низьким рівнем освіти та особи з інвалідністю, які мають менше можливостей для швидкого працевлаштування; а також неофіційна зайнятість тому, що зростання тіньового сектору економіки приховує реальні масштаби безробіття [1].

Безробіття це соціальний ризик, тобто негативне соціально-економічне явище, невикористання працездатного населення у суспільній праці, його суть полягає у втраті роботи або можливості працевлаштування внаслідок військових дій. Безробіття є поширеним соціальним ризиком, особливо під час воєнного стану, який призводить до збільшення кількості непрацюючих чи малозабезпечених осіб і в цілому збільшити кількість бідного населення. Через зовнішню і внутрішню міграцію великої частки населення цей ризик спричиняє падіння трудової активності та зменшення кількості платників податків.

Соціальне забезпечення безробітних є важливою складовою державної соціальної політики щодо зайнятості населення, адже забезпечення безробітним мінімального рівня життя та створення умов для їхнього працевлаштування сприятиме зростанню їхньому добробуту та рівню податкових надходжень. За сучасних умов, коли рівень безробіття в Україні залишається високим, соціальне забезпечення безробітних має бути ще більш ефективним.

У період воєнного стану діють певні особливості з виплати допомоги по безробіттю: допомога по безробіттю виплачується з дня, наступного за днем визнання особи безробітною; тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 90 календарних днів; для осіб передпенсійного віку тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів. Максимальний її розмір у 2024 році на місяць становить 7100 гривень, мінімальний – 1500 гривень. Допомога по частковому безробіттю виплачується у разі тимчасового скорочення робочого тижня або простою на підприємстві. Центр зайнятості надає безробітним соціальні послуги, зокрема із: професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації, профорієнтації, індивідуального планування працевлаштування, пошуку підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, інші послуги, пов'язані із працевлаштуванням та ін. [2].

Центр зайнятості пропонує для осіб, які набули статусу безробітного такі послуги: надання компенсацій витрат, пов'язаних з працевлаштуванням безробітних; підтримка зайнятості зареєстрованих безробітних; надання одноразово коштів на започаткування ними власного бізнесу. Також пропонується надання ваучера безробітним для навчання за певною професією або спеціальністю, допомога внутрішньо переміщеним особам у працевлаштуванні, зокрема шляхом навчання, стажування, участь у громадських роботах, надання мікрогранту «Власна справа» (до 100% витрат) для безробітних, які хочуть відкрити власну справу (створення робочих місць на 24 місяці) [3]. Територіальні громади затверджують програми, спрямовані на створення нових робочих місць, працевлаштування безробітних.

Безробіття у воєнний час є серйозною соціально-економічною проблемою, яка суттєво загострилася та призвела до масового безробіття мільйонів людей, котрі втратили роботу через руйнування суб'єктів господарювання, скорочення виробництва, необхідність евакуації та міграції. Безробіття неодмінно спричиняє зростання бідності, так як такі особи та їхні сім'ї часто не мають коштів на задоволення базових основних потреб. Через падіння трудової

активності внаслідок повномасштабного вторгнення зростає виїзд працездатного населення людей за кордон, зменшуються податкові надходження та відрахування на соціальне страхування.

Держава втрачає значні кошти через зменшення кількості платників податків, тому уряд змушений вживати заходів для пом'якшення наслідків безробіття безробітним особам, особливо тим, котрі зазнали внутрішнього переміщення, поранень, втратили роботу через релокацію бізнесу чи його знищення. Цей соціальний ризик навіть за умов воєнного стану може бути подоланий за умов наявності підходящого робочого місця для безробітного чи за умови створення робочого місця для нього відповідно до місцевої чи державної програми зайнятості окремих категорій. Для внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю через систему ваучерів за рахунок коштів Фонду державного соціального страхування на випадок безробіття такий ризик може бути подоланий за наявності у них бажання навчатися задля отримання нового освітнього рівня за затвердженим переліком професій.

Література:

1. Безробіття під час війни: нові правила для бізнесу та незайнятих. *European Business Association*. URL : <https://eba.com.ua/bezrobittya-pid-chas-vijny-novi-pravy-la-dlya-biznesu-ta-nezajnyatyh/>.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III : станом на 31 берез. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення: 08.05.2024).
3. Мікрогрант «Власна справа». Державний центр зайнятості. URL : <https://www.dcz.gov.ua/storinka/mikrogrant-vlasna-sprava>.

Вапняр Даша Василівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль територіальних громад в організації соціального забезпечення ВПО

У сучасних умовах внутрішньо переміщені особи стають все більш значущою соціальною групою, яка потребує особливої уваги та захисту. Внаслідок внутрішнього переміщення можуть виникати не лише втрати дому та майна, але й серйозні соціальні та економічні труднощі, що вимагає забезпечення соціальної захищеності цієї групи населення.

Починаючи з 2014 року Україна протистоїть збройній агресії Російської Федерації. Початок повномасштабного вторгнення й активних бойових дій після 24 лютого 2022 року, запровадження воєнного стану в Україні спричинили масове переміщення – громадяни лишають свої домівки в пошуках безпеки та захисту. За даними Міністерства соціальної політики України кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні сьогодні сягає 4,9 млн осіб [1]. Враховуючи значні потоки ВПО, державою вживаються всі необхідні заходи для того, щоб запобігти виникненню причин вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання. Відповідно до ст.1 Закону України про «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою (далі – ВПО) є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Територіальні громади, будучи найближчими до людей організаціями на місцях, мають унікальну можливість відчувати реальні потреби та проблеми місцевого населення. Саме через це вони здатні розробляти та впроваджувати ефективні соціальні програми, які відповідають конкретним потребам своїх мешканців. Вони мають можливість проводити аналіз потреб і можливостей, розробляти та реалізовувати програми зайнятості, медичного забезпечення, освіти, культури та інших сфер, спрямованих на підвищення якості життя. Крім того, територіальні громади відіграють ключову роль у забезпеченні соціальної солідарності та взаємодопомоги [3]. Вони створюють платформи для активної участі громадян у рішеннях, що стосуються їхнього благополуччя, сприяють формуванню громадських ініціатив, а також координують діяльність неприбуткових організацій та волонтерських груп. Це сприяє підвищенню соціальної взаємодії та розбудові відчуття спільності та відповідальності [4]. До ключових функцій територіальних громад в соціальному забезпеченні ВПО можна віднести такі, як: розробка та реалізація соціальних програм; аналіз потреб та моніторинг соціального стану в громаді; створення умов для доступу до соціальних послуг; інформаційна та консультативна робота; сприяння соціальній інтеграції.

Територіальні громади проводять аналіз потреб своїх мешканців у соціальному забезпеченні, враховуючи особливості впливу військових подій на суспільство. Вони визначають пріоритети та основні напрями діяльності з урахуванням потреб ветеранів, постраждалих осіб, родин військовослужбовців та інших категорій. На основі проведеного аналізу територіальні громади розробляють та впроваджують соціальні програми, спрямовані на забезпечення соціального захисту та допомоги вразливим категоріям населення [5]. Крім цього, територіальні громади організують систему соціальної підтримки, що включає у себе різноманітні послуги та допомогу для осіб, які постраждали внаслідок військових дій. Також територіальні громади забезпечують доступ до інформації про соціальні програми, права та можливості для отримання соціального захисту в рамках ВПО. Вони надають консультації та допомогу у оформленні необхідних документів для отримання соціальних послуг.

Специфіка соціальної роботи в територіальній громаді з внутрішньо переміщеними особами під час війни включає низку особливостей та викликів, які вимагають уваги та компетентності з боку соціальних працівників. Перш за все, така робота потребує чутливості до травм та стресових ситуацій, з якими зіштовхуються внутрішньо переміщені особи (ВПО) внаслідок конфлікту [6]. Соціальні працівники повинні мати здатність сприймати та розуміти психологічний стан та потреби цільової аудиторії. Далі, важливою складовою є вміння працювати з великим обсягом інформації та встановлювати ефективний зв'язок з іншими гуманітарними та правозахисними організаціями, щоб забезпечити комплексну допомогу ВПО. Надзвичайно важливою є також гнучкість та адаптивність до змін ситуації, оскільки умови конфлікту можуть швидко змінюватися. Крім того, соціальні працівники повинні мати навички роботи з міжкультурною комунікацією, оскільки ВПО можуть представляти різні етнічні, культурні та релігійні групи. Розуміння та повага різноманітності допомагають створити сприятливий клімат для надання послуг, що відповідають унікальним потребам кожного клієнта. Важливо зазначити, що організація соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах вимагає постійного вдосконалення та адаптації до сучасних викликів. З огляду на зростаючу кількість внутрішньо переміщених осіб у світі, важливо впроваджувати інноваційні підходи для поліпшення якості та ефективності надання соціальної підтримки. Удосконалення процесу організації соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах потребує комплексного підходу, що включає диджиталізацію, застосування сучасних управлінських методологій та розробку ефективних програм соціальної підтримки.

Отже, роль територіальних громад у організації соціального забезпечення внутрішньо-переміщених осіб є незаперечно важливою та відповідальною. Вони відіграють ключову роль у забезпеченні соціального захисту, підтримки та допомоги вразливим категоріям населення, зокрема ветеранам, внутрішньо переміщеним особам.

Література:

1. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua>
2. Закон України. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. Із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
3. Кучер Г. М. Соціальна робота з вразливими категоріями населення в умовах територіальної громади. 2019. URL : <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/Дисертація-Кучер.pdf>
4. Куценко Т. Ф., Дударенко Є. Ю. Об'єднані територіальні громади в Україні: короткий аналітичний огляд. *Економіка та держава*. Вип. 3. 2017. С. 64-70.
5. Сложанська Г. Забезпечення доступу до соціальних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад. *Social work and education*. № 3(2) 2016. С. 92-102.
6. Нікітіна В. Соціальна вразливість внутрішньо переміщених осіб як підстава соціальної роботи з ними. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2 (49). 2021. С. 120-123.

Кирилюк Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Інвалідність внаслідок втрати зору як підстава отримання соціального забезпечення

Забезпечення прав осіб з інвалідністю як члена суспільства тривалий період часу є обов'язком нашої держави. Розвиток системи їх соціального забезпечення та належне і своєчасне фінансування державних програм із забезпечення їх прав сприятиме підвищенню стандартів і якості їх життя. В Україні щорічно зростає кількість осіб з інвалідністю. Близько 6% всього населення є особами з інвалідністю і близько 80% з них є студентами або особами працездатного віку [1].

В Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» під інвалідністю розуміють міра втрати здоров'я особою у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав на рівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [2]. Втрата зору є однією з причин інвалідності через втрату особою здатності бачити або через суттєве погіршення її зору внаслідок різних причин, таких як травми, хвороби чи старіння [3].

Інвалідність також вважається соціальним ризиком, котрий має високу ймовірність для особи з відповідним статусом стати матеріально незабезпеченою через втрату нею доходу внаслідок об'єктивних соціально значущих причин та виникнення потреби в додаткових витратах через необхідність спеціального чи додаткового харчування, доцільність використання технічних засобів реабілітації, спеціальних засобів пересування та ін.

Для отримання статусу особи з інвалідністю необхідно пройти медично-соціальну експертизу, включаючи лікарсько-консультативну комісію та медико-соціальну експертизу. Розподіл на групи інвалідності визначається ступенем порушення функцій організму. Рішення приймається медико-соціальною експертною комісією (далі – МСЕК) протягом п'яти робочих днів з моменту отримання необхідних документів від лікарсько-консультативної комісії [4].

Особа з інвалідністю в Україні мають право на матеріальне забезпечення, включаючи пенсію чи державну допомогу, субсидії. Згідно з законодавством, пенсії по інвалідності призначаються внаслідок загального захворювання, каліцтва, не пов'язаного з роботою

внаслідок підтвердження інвалідності з дитинства. Призначення пенсії визначається наявністю в особи страхового стажу та залежно від групи інвалідності. Допомоги також можуть отримувати сім'ї, в яких є особи з інвалідністю. Субсидії на оплату житлово-комунальних послуг надаються залежно від доходів сім'ї та числа проживаючих [5]. В Україні поступово розвивається система соціального забезпечення осіб з інвалідністю, передбачена можливість електронного подання заяв на ті чи інші види послуг та передбачається супровід соціального працівника.

Інвалідність по зору гарантує надання соціальних послуг особі, зокрема догляд вдома, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, інклюзивну освіту, вищу освіту та інтернатне проживання. Соціальна послуга догляду вдома передбачає надання допомоги особі, яка не може самостійно обслуговувати себе. Процес отримання послуги включатиме подання особою заяви встановленого зразка, представлення необхідних документів та ухвалення рішення щодо надання допомоги. На їхній основі розробляється індивідуальний план, укладається договір, визначаються обсяг і зміст послуги відповідно до потреб її отримувача [6] як особи, котра має проблеми із зором.

Працівники сфери соціального захисту населення уповноважені здійснювати консультації для осіб з інвалідністю та дітей із інвалідністю щодо наявності механізмів призначення та надання їм відповідних видів соціального забезпечення. За рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю, здійснюється забезпечення особи технічними та іншими засобами реабілітації. Такі консультації включають інформацію про суб'єктів господарювання, що надають відповідні товари та послуги, а також доступ до електронного каталогу реабілітаційних засобів.

Законодавство визначає індивідуалізовані підходи до надання необхідних соціальних послуг, забезпечуючи підтримку та допомогу в різних сферах життя осіб з інвалідністю. Завдяки інклюзивному навчанню, що активно впроваджується, поступово створюється та ефективно впроваджується гнучка та індивідуалізована система підтримки дітей з вадами зору та створюється середовище для розвитку кожної дитини, незалежно від її особливостей. Задля соціалізації дитини з таким статусом формується індивідуальний навчальний план та супровід, враховуючи різні особливості, зокрема ступінь сліпоти. Надалі доцільно визначитися щодо організації інклюзивного навчання особи з інвалідністю по зору, так як кількість таких осіб в країні поступово зростає через отримання поранень внаслідок військових дій чи проявів певних захворювань, котрі негативно впливають на стан здоров'я особи і спричиняють втрату чи погіршення зору.

Забезпечення прав осіб з інвалідністю в Україні є важливим завданням держави, яке вимагає постійного вдосконалення та належного фінансування. Впровадження та виконання державних програм підтримки осіб з інвалідністю по зору, розвиток системи установ та закладів соціальних послуг, індивідуальний підхід до забезпечення надійної соціальної підтримки та можливість отримання інклюзивної освіти сприяють підвищенню якості їхнього життя та повноцінну участь у житті суспільства.

Література:

1. Міжнародний день людей з особливими потребами (03.12.2016 10:23). *Укрінформ*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2132617-sogodni-v-ukraini-i-sviti-den-ludej-z-obmezenimi-fizicnimi-mozlivostami.html>.
2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
3. Інвалідність по зору: що потрібно знати. *Promedical*. URL : <https://promedical.com.ua/hvorobi/invalidnist-po-zoru-shho-potribno-znati>.
4. Питання медико-соціальної експертизи. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 р. № 1317. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF>.

5. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю : Закон України від 16.09.2022 р. № 1727–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>.

6. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.

Машталяр Ольга Володимирівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Профспілка на ринку праці та її можливості

Сьогодні профспілка як економічний суб'єкт є доволі актуальним об'єктом дослідження з погляду різних аспектів. Зокрема багато статей є на тему ролі профспілок у трудовому праві, а також науковці досліджують функціонування профспілок у різних країнах та у різних галузях тощо. У цьому дослідженні ми хочемо в загальному аспекті проаналізувати поведінку профспілки на ринку праці та можливості, які вона може надавати.

Як відомо, людська праця є одним із найважливіших чинників виробництва. Саме тому існують ринки праці, де одні утворюють пропозицію своїх умінь та здібностей, а інші мають попит на це. Одним із тих, хто пропонує свої послуги праці, є профспілка (професійна спілка). Загалом, вона є певним об'єднанням робітників одного профілю. Варто одразу зазначити, що це є таким особливим суб'єктом ринку праці, адже суть професійної спілки не просто в пропонуванні праці як чинника виробництва, а й у тому, що вона має дуже важливу функцію у сучасному світі – захист прав та інтересів працівників від різного роду тиску та диктату фірм [1, с. 143].

З попередніх слів зрозуміло, що профспілка, особливо якщо говорити про неї як монополіста, цілком може мати вплив і на роботодавців, і на владу держави теж, наприклад, при ухваленні певних законів щодо трудового права. Для таких впливів, а іноді навіть тисків, профспілки використовують різні методи та тактики, які так чи інакше націлені на вирішення основних питань, якими займаються ці об'єднання: підвищення рівня зайнятості та збільшення заробітної плати робітників, що входять у певну профспілку [1, с. 143].

Проте в сумісності такі питання доволі проблематичні, адже часто, щоб було більше зайнятих, треба знижувати зарплату, а щоб працівники мали вищу дохідність, зазвичай скорочується кількість робочих місць. Так відбувається насамперед через те, що все це напряму пов'язано з діяльністю будь-якої фірми, тому що вона керується, скажімо, двома головними правилами: максимізацією прибутку та мінімізацією витрат. Тому, зважаючи на це, профспілки для досягнення своїх цілей застосовують відповідні маніпуляції. Наприклад, якщо постає питання щодо заробітної плати, то профспілка може чинити вплив на фактори розширення попиту.

Звісно, можна чимало говорити про різні види впливів профспілки, але ми зробимо акцент саме на її провідній ролі – забезпечення захищеності її членів від дискримінації з боку роботодавців чи навіть держави, підтримка у кризові економічні ситуації тощо. Якщо брати, до прикладу, нашу країну, то відповідно діяльність профспілок регламентується законодавством України. Зокрема, у ЗУ «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [2] чітко прописано, що можуть робити профспілки, їх обов'язки, серед чого виділимо, на наш погляд, основні пункти:

1) можливість профспілок взяття участі «...у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин...» (ст. 21);

2) повноваженні на здійснення громадського контролю «...за виплатою заробітної плати, додержанням законодавства про працю та про охорону праці...» (ст. 21);

3) вони наділені правом брати участь «...у визначенні головних критеріїв життєвого рівня, прожиткового мінімуму, а також мінімальних розмірів заробітної плати...» тощо (ст. 23);

4) «...представляють права та інтереси працівників у відносинах з роботодавцем в управлінні підприємствами...» (ст. 25);

5) важливо, що профспілки мають право на те, щоб мати у розпорядженні «...кошти та інше майно, необхідне для здійснення їх статутної діяльності» (ст. 34);

б) варто відзначити, що у своїй діяльності профспілки зобов'язані «...додержуватися Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів, а також виконувати колективні договори та угоди, які вони уклали, та взяті на себе зобов'язання» (ст. 36).

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що профспілка як суб'єкт діяльності на ринку праці має важливе значення і в економічному плані, і у правовому, а саме у трудових відносинах. Із вищенаведеного також можна сказати, що профспілка виступає як посередник між роботодавцем та працівником для вирішення відповідних питань. Профспілка у своїх повноваженнях може мати вплив на певні економічні складові, аби були враховані інтереси насамперед робітників, тобто вона надає їм можливість захистити свої права та бути почутим, а також здійснює певну їх підтримку.

Література:

1. Мікроекономіка: навчальний посібник / укл. С.В. Бойда. Чернівці : Чернівець. нац. унів.-т., 2021. 176 с.

2. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України №1045-XIV (редакція від 24.12.2023). *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>.

Мельник Аліна Андріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Соціальні мережі як інструмент впливу на суспільство

Соціальні мережі давно стали засобом масової комунікації, проте не варто забувати який вплив вони насправді мають. Як часто ви заходите у соціальні мережі: інстаграм, фейсбук, і таке інше? Ймовірно, що кожен день, щоб дізнатися новини. Уже звичні нам телеграм канали давно замінили звичайні засоби масової інформації і все менше людей дивиться новини по телевізору, тим паче, практично ніхто вже не читає газет, щоб довідатися останні новини.

Ми використовуємо соціальні мережі не тільки як засіб самовираження та комунікації з друзями, соціальні мережі стали вісниками інформації. Через вплив соціальних мереж ми формуємо власну думку стосовно того чи іншого питання. Через них ми повинні приймати чийсь сторону в конфліктах. Соціальні мережі не завжди є безпечним місцем для спілкування, тут часто можна зустріти кібербулінг, який складно зупинити, через це соціальні мережі можуть завдавати психологічного тиску, шкодити, посилювати невпевненість у власних діях та поглядах, втрачати віру в себе та в свої ідеали, і це проблеми, про які варто пам'ятати, які варто обговорювати, яким варто чинити спротив та бути готовим їм протистояти.

У складних умовах сьогодення суспільство стикається з проблемою впливу засобів масової інформації/ соціальних мереж. З цим стикається кожне покоління українців, лише з однією відмінністю – різними джерелами впливу: для старшого покоління – це газети, радіо та телевізор, для молодшого – мережа інтернет. І у кожного покоління виникала одна і та сама проблема – всі схильні вірили написаному без перевірки фактів. Тому, у реаліях сьогодення нам дуже важливо привчити себе до критичного мислення та розповсюджувати знання про

методи боротьби з пропагандою ворога, який не змусить довго чекати на його провокації, у тому числі і в інтернеті.

Соціальні мережі чинять надзвичайний вплив на суспільство кожного дня. Також, вони стають небезпечними в умовах інформаційної війни. Поки наші воїни зосереджують усі сили на визволенні нашої землі від російських загарбників, ми повинні зосередитись на загрозах інформаційної війни, в яку рф'я вкладає не менше сили. Як це відбувається? Ви напевно знаєте багато скандальний випадків навколо блогерів чи інших людей стосовно мовного питання, розкрадання на складах, скандали за участі політиків з кричущими заголовками (навіть якщо потім виявиться, що проблеми не було). Ці випадки розповсюджують спеціально для того, щоб створити відчуття паніки, безнадійності, розчарування у державних органах влади тощо.

Зазначу, що спостерігала за подібним випадком, скандалом навколо однієї з депутатів Верховної Ради. У соціальних мережах розповсюджувалось фото блузи депутатки, у дописах йшлося, що ця блуза була від дорогого бренда, та було зрозуміло до чого підводили користувачі, які викладали такі дописи. Зрештою, з'ясувалося, що ця блуза була придбана в звичайному торговому центрі, у звичайного бренду жіночого одягу. Здавалось би на цьому скандал вам закінчиться, проте викриття брехні не побачило стільки ж людей, скільки побачили перший допис, а отже, більшість людей все ще вважають депутатку недобросовісною, та розчарувались у Верховній Раді. Таких прикладів безліч, і вони набагато серйозніші ніж приклад, який я навела.

Таким чином, ми повинні розуміти і постійно пам'ятати, що будь-яка інформація повинна ставитись під сумнів, поки ми не переконаємося, що вона правдива.

Потрібно розвивати критичне мислення та навички аналізу та перевірки інформації у відкритих базах даних. Нам слід знати, що будь-яка інформація стосовно російсько-української війни може бути правдивою, лише якщо її розповсюдили офіційні джерела масової інформації держави.

Совальська Ірина Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Надання пільг особі з інвалідністю внаслідок військових дій як складова соціальної політики

Унормування процедур надання соціального забезпечення для осіб з інвалідністю внаслідок військових дій є дуже актуальною у тих країнах, де відбуваються військові конфлікти, особливо тривалі збройні конфлікти та воєнні дії, які призводять до травм та інвалідності серед військовослужбовців та населення. Така проблема постає особливо гостро у країнах, де військові конфлікти тривають протягом тривалого часу або де спостерігаються систематичні загрози безпеці.

Правове регулювання соціального забезпечення для осіб з інвалідністю внаслідок військових дій представляє собою складну та важливу складову соціального та військового законодавства, яка має вирішальне значення для гарантування їх прав на соціальне забезпечення та захисту. Вона охоплює широкий спектр законів, нормативних актів, положень та програм, спрямованих на забезпечення соціальних потреб та інтересів осіб, які постраждали внаслідок воєнних подій та конфліктів.

Законодавство щодо соціального захисту ветеранів, осіб з інвалідністю як багаточисельної категорії базується на принципах гуманізму, правосуб'єктності та рівності перед законом. Воно має на меті забезпечення повноцінного і гідного життя, враховуючи їхні специфічні потреби та обставини, надає спеціальний правовий статус та гарантує захист прав

ветеранів та осіб з інвалідністю, встановлюючи юридичні механізми для реалізації їхніх соціальних, економічних та медичних потреб [1, с. 51].

Статус особи з інвалідністю внаслідок війни є важливою категорією в правових системах багатьох країн. Він надає права та пільги цій вразливій групі населення, визначається відповідно до законодавства та підтверджується за результатами медичної експертизи виключно для осіб, котрі отримали поранення, контузію, каліцтво або захворювання під час воєнних подій [2, с. 35].

Для встановлення такого статусу особі з інвалідністю внаслідок війни в Україні, у разі захворювання або травми, пов'язаної з виконанням нею обов'язків військової служби необхідно надати необхідні документи, зокрема довідку від командира військової частини, у списках особового складу якої він проходив військову службу про причини та обставини отримання поранення або травми, яка видається за місцем проходження служби [3, с. 97]. Також, для підтвердження статусу, особі слід надати довідку медико-соціальної експертної комісії про встановлення їй відсотка втрати здоров'я та причинного зв'язку втрати працездатності або встановленої інвалідності. Крім того, необхідно мати довідку військової лікарської комісії чи свідоцтво про хворобу, яке видається медичними установами, де проводилося лікування. Додатково, потрібно надати витяг із наказу командира військової частини про виключення особи зі списків особового складу частини, а для військовослужбовців строкової військової служби — копію військового квитка. Відповідно процес підтвердження такого статусу абсолютно залежний від своєчасного отримання документів від військового керівництва особи, що не завжди є можливим. Зволікання з його отриманням, із об'єктивних причин, фактично відтерміновує можливість такої особи реалізувати належні їй права у сфері соціального забезпечення та сприяє зростанню соціальної напруженості серед тих осіб з інвалідністю, котрі в подальшому зможуть розраховувати виключно на соціальну підтримку від держави.

Переважно особи з інвалідністю внаслідок війни використовують належні їм права на пільги. Проте, незважаючи на гарантованість законом, вони будуть доступними лише після оформлення особою статусу особи з інвалідністю внаслідок військових дій. Зокрема, у сфері транспортного обслуговування особа з інвалідністю внаслідок війни I і II груп має право на безкоштовний проїзд один раз на рік залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом. Водночас ми повинні розуміти, що дане право неможливо реалізувати в частині проїзду водним та повітряним транспортом в умовах воєнного стану. Також його реалізація може бути утрудненою чи неможливою, зокрема в частині проїзду міжміським автомобільним транспортом в окремих частинах території країни та залізничним транспортом через відсутність можливості проїзду чи його заборону. Особі з інвалідністю внаслідок війни також гарантується позачергове забезпечення житлом в разі наявності та документального підтвердження її потреб у поліпшенні житлових умов [4, с. 64]. Водночас слід мати на увазі, що надзвичайно важко реалізувати таке право тій особі з інвалідністю внаслідок війни, котра додатково має статус внутрішньо переміщеної особи та тимчасово зареєстрована в громаді, є проживає на даний час.

Наявність статусу особи інвалідністю внаслідок війни у сфері трудових відносин гарантує працівнику, котрому за медичним висновком не забороняється працювати або дозволяється виконувати певні види робіт, право на використання ним своєї щорічної відпустки у зручний час, а також на одержання додаткової відпустки зі збереженням заробітної плати, що сприяє підтримці його фізичного та психологічного стану [5, с. 22].

Отже, гарантування та надання соціального забезпечення для осіб з інвалідністю, які постраждали внаслідок військових дій, є важливою складовою соціальної політики держави. Ця соціально вразлива категорія заслуговує на особливу увагу та підтримку від держави та територіальної громади. Організація процесу надання соціального забезпечення для цієї категорії осіб має носити системний та злагоджений характер, що дозволить забезпечити їхні основні потреби, включаючи доступ до житла, медичної допомоги, реабілітації та інших видів підтримки.

Література:

1. Гаврилук Г. П. Організація соціального забезпечення ветеранів військової служби з інвалідністю. Київ : *Видавництво Київського педагогічного університету імені Бориса Грінченка*, 2015. 194 с.
2. Іванов Д. С. Медичні аспекти соціального забезпечення військових інвалідів. Кропивницький: *Видавництво Кропивницького національного університету*, 2018. 211 с.
3. Шевченко Н. В. Ефективність соціальної допомоги ветеранам з інвалідністю в Україні. Чернівці : *Видавництво Чернівецького національного університету*, 2017. 210 с.
4. Гриценко І. В. Реформування системи соціального захисту для ветеранів військової служби з інвалідністю. Черкаси: *Видавництво ЧНУ*, 2017. 202 с.
5. Сидоренко Г. І. Соціальні права військовослужбовців із інвалідністю: аналіз законодавства. Одеса : *Видавництво Одеського національного університету*, 2018. 213 с.

СЕКЦІЯ 12. ЗАГАЛЬНОГУМАНІТАРНІ НАУКИ

***Богданович Анна Олегівна,**
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
факультету публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Екологічний туризм в Україні: основні принципи, особливості, види, переваги та недоліки

На сьогодні такий вид туризму, як зелений туризм користується неабиякою популярністю. Нерідко його також називають екологічний або сільський туризм, оскільки він і є відпочинком в сільських місцевостях [4].

Екологічний туризм – це різновид туризму, який ґрунтується на відвідуванні природоохоронних зон або територій, які майже не зазнали людського впливу. Головне завдання туристів – не здійснювати значний вплив на такі території. Екологічний туризм виконує багато завдань: підвищує рівень екологічної освіти населення, допомагає збирати гроші на заходи, спрямовані на охорону територій, сприяє розвитку віддалених поселень. Екотуризм забезпечує відновлення та збереження навколишнього середовища для подальшої передачі його майбутнім поколінням [2].

Сучасна екологічна ситуація у містах є не найкращою, а можливість користуватися благами цивілізації не завжди позитивно впливає на здоров'я, тому нерідко їх мешканці вдаються до відпочинку у мальовничих та спокійних селах, подалі від міського шуму, роботи, домашніх справ та стресів. Чисте та свіже повітря, джерельна вода, натуральні продукти, власноруч зібрані овочі та фрукти, які вирощені без хімікатів – ось він, земний рай!

У наші дні зелений туризм є справжньою заміною звичайному масовому комерційному туризму. Цей спосіб відпочинку корисний не лише для туристів, а й для навколишнього середовища – він сприяє збереженню природи та процвітанню сільського населення [4].

У своїй праці «Ecotourism: a Guide for planners and Managers [1]» Д. Вестерн сформував такі принципи екологічного туризму:

- відпочинок на природу, який акцентується на екології та культурному пізнанні місцевості;
- зведення до мінімуму негативного впливу на навколишнє середовище та культуру місцевості;
- підтримка збереження природи та місцевої культури;
- підвищення рівня екологічної освіти;
- створення екотуристичної інфраструктури, що забезпечить підвищення економічного добробуту населення та появу робочих місць;
- відповідальне ставлення до природних ресурсів та культурної спадщини для отримання економічних вигод [5].

Розвиток зеленого туризму в Україні знаходиться на середньому рівні та має високий потенціал до збільшення – цьому сприяє живописна природа в різних регіонах, неповторність ландшафтів, безліч біосферних резерватів (парки, заповідники, дендропарки). Люди, які ставляться до природи з відповідальністю та цінують відпочинок в екологічно чистих місцевостях, безумовно, захочуть відвідати ці місця. Природа дарує нам безліч можливостей для активного відпочинку: підкорення гірських вершин, прогулянки річковим узбережжям, захоплюючі походи лісом, відпочинок на березі озера та багато чого іншого.

Сільський туризм в Україні не лише дає можливість розслабитись та відновитись, а й познайомитись з багатогранною культурою, традиціями та історіями українського села. Туристи не лише споглядають за життям місцевих жителів, а й беруть участь у різноманітній

діяльності: вони можуть жити в садибах, збирати гриби та ягоди, допомагати у риболовлі та полюванні, працювати на городі та доглядати за свійськими тваринами.

Якщо правильно визначитись з напрямком та видом відпочинку, ваша подорож стане максимально приємною та корисною. Багатство та різноманіття природних ресурсів в Україні створюють чудові передумови для розвитку екотуризму в будь-якому регіоні.

Види екотуризму:

- велосипедні тури та веломаршрути в екологічно чистих районах;
- екологічні селища та екодоми;
- пішохідний туризм в гірських регіонах України;
- екологічне плавання та каякінг по річках та озерах;
- агротуризм;
- зелений культурний туризм;
- екосафарі;
- екологічний гастротуризм;
- екоферми та екозагони [4].

Екотуризм в Україні має низку переваг:

Відпочинок у мальовничих українських селах дає можливість відчувати себе частиною природи, відпочити душею і тілом, а також зануритись в атмосферу традиційного сільського життя

Розвиток зеленого туризму в певній місцевості може значно покращити її економічне становище, стимулюючи зростання кількості робочих місць та залучення інвестицій [4].

Традиційні туристичні напрямки втрачають свою популярність у зв'язку з тим, що люди прагнуть до більш пізнавальної діяльності та до розширення свого кругозору.

Зростаюча екологічна свідомість людей спонукає їх зробити свій внесок у збереження навколишнього середовища.

Завдяки екотуризму можна привернути увагу до проблем навколишнього середовища, підвищити рівень фінансування для його збереження та покращити життя місцевого населення [3].

Варто розуміти, що екотуризм, як і будь-яка діяльність людини, може мати як і позитивний, так і негативний вплив на природу, а саме:

Еко туристи часто відвідують екологічно чутливі регіони, які схильні до обвалів та ерозій.

Неконтрольоване зростання екотуризму може мати негативні наслідки для довкілля, бо не всі туристи дотримуються принципів екологічної відповідальності.

Важливо не забувати, що екотуризм має «приховані» наслідки, такі як значні втрати палива під час подорожі повітряним або наземним транспортом.

Можливо, екотуризм набуде масовості, яку з часом стане важко контролювати та почне завдавати шкоди довкіллю, місцевим громадам та культурній спадщині.

Розвиток екотуризму може призвести до негативних наслідків, пов'язаних із розчищенням земель під інфраструктуру (дороги, готелі тощо) [3].

На основі вищесказаного, можна зробити висновок, що екотуризм – цікава, перспективна та корисна в наш час галузь туризму, яка потребує подальшого розвитку і в майбутньому матиме ще більше різноманіття та приноситиме ще більше користі.

Література:

1. Western D. Defining Ecotourism.-In: Ecotourism: a Guide for planners and Managers. The Ecotourism Society, North bennington, Vermont, 1993.
2. Екотуризм. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Екотуризм>.
3. Екотуризм: що це таке і чому це важливо. URL : <https://priazovka.com/uk/ekoturizm-shho-cze-take-i-chomu-cze-vazhlyvo/>
4. Зелений туризм в Україні: особливості та види. URL : <https://voevodyno.com/ua/blog/zelenuy-turyzm-in-ukraine-osoblyvosti-ta-vydy/>

5. Розвиток туристичного бізнесу регіону. URL : https://tourlib.net/books_ukr/shkola6-2.htm

Воробйова Наталія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Кримінологічна характеристика домашнього насильства

Запобігання домашньому насильству є однією з актуальних проблем сучасного, що вимагає уваги та розуміння з боку суспільства, правоохоронних органів та науковців.

У ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» під домашнім насильством розуміється діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, в тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1].

Запобігання домашньому насильству – це складний процес, що потребує системного підходу та співпраці різних інституцій суспільства. Важливими напрямками запобігання є психологічна та правова підтримка жертв, освітня робота з громадськістю, формування толерантного ставлення до інших у членів суспільства, а також розвиток культури мирного вирішення конфліктів [3]. Україна також звертає увагу на проблему домашнього насильства та приймає заходи для його запобігання. Законодавча база в цій сфері постійно вдосконалюється, а робота з жертвами насильства здійснюється за допомогою центрів та служб соціального захисту. Однак для успішного вирішення проблеми необхідна спільна діяльність усіх галузей суспільства та постійна увага до цього питання.

Аналіз випадків домашнього насильства може бути ключовим у формуванні кримінологічної характеристики цього явища. До основних характеристик слід відносити такі:

1. Жертва домашнього насильства. Жертва домашнього насильства – це особа, яка стала об'єктом насильства в межах сім'ї або домашнього оточення. Жертви домашнього насильства часто перебувають у стані постійного стресу та страху, вони можуть відчувати почуття вини, неповноцінності та безпорадності. Це може призвести до серйозних наслідків для їхнього фізичного та психічного здоров'я, а також соціального статусу. Жертва домашнього насильства потребує особливої уваги та захисту. Головною метою підтримки жертв є їхня безпека, фізичне та психічне відновлення, а також надання можливості для самостійного прийняття рішень щодо їхнього майбутнього [4].

Домашнє насильство позначається на жінках і чоловіках, хлопцях і дівчатах. Однак світова статистика, а також статистичні дані з різних країн, включно з Україною, свідчать про те, що домашнє насильство неспівмірно зачіпає жінок.

За даними досліджень, 67% жінок стверджують, що зазнали фізичного чи сексуального насильства після 15 років від партнера чи іншої особи. Найчастіше кривдниками виявляються колишні партнери. Більшість жінок, які зазнавали насильства з боку свого нинішнього чи колишнього партнера або іншої особи, не зверталися до поліції навіть у найбільш серйозних випадках.

64% опитаних вважають його поширеним, але 41% вважають, що сімейні конфлікти повинні вирішуватися всередині сім'ї, навіть якщо вони включають насильство [2].

2. Кривдник (особа домашнього насильника) – це особа, яка здійснює насильство в межах сім'ї або домашнього оточення. Кривдниками домашнього насильства, як правило, виступають родичі або близькі люди. Наприклад, за результатами опитування з

багатоваріантним показником, 38,6% відповідачів зазначили, що насильство щодо них вчиняли їхні батьки або старші родичі, а 7,5% зазначили, що насильство стосовно них здійснювали їхні близькі люди, які не є родичами.

Кривдник може мати різні мотиви і фактори, що впливають на його поведінку, можуть дуже розрізнятись, наприклад, такі як: соціокультурні чинники, психологічні аспекти, проблеми взаємин у сім'ї, стресові ситуації тощо. Важливо враховувати, що кривдник може бути не тільки чоловіком, але і жінкою, оскільки насильство в сім'ї не є виключною прерогативою чоловіків [5].

Після ретельного аналізу кримінологічної характеристики домашнього насильства в контексті нового кримінального законодавства можна зробити висновок, що статистика щодо домашнього насильства є досить необ'єктивною, оскільки відображає латентний характер цієї категорії злочинів. На сьогодні в Україні розроблено та діє прогресивне законодавство з питань попередження та протидії домашнього насильства. Прийняті у цій сфері нормативні акти вимагають від органів публічної влади переосмислення своєї ролі в процесі забезпечення їх виконання та спрямування управлінських рішень на здійснення якісної і дієвої профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству серед населення; створення системи доступних соціально-психологічних послуг, корисливий ефект від надання яких буде максимальним [6]. Проте, проблемою й надалі залишається високий рівень недовіри населення до правоохоронних органів, правова недосвідченість населення, що призводить до мінімальної можливості втручання у ситуації, що виникає домашнє насильство. Тільки комплексні підходи і зміна соціальної культури може призвести до зміни показників домашнього насильства і активної боротьби з таким явищем загалом.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України № 2229-VIII від 07.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (Дата звернення 11.03.2024 р.)
2. Домашнє насильство – від фактів до дій. URL : <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/domestic-violence-from-facts-to-acts-how-will-the-istanbul-convention-improve-the-situation->
3. Дослідження насильства над жінками в Україні. Проведено під керівництвом ОБСЄ. Добробут і безпека жінок. URL : <https://www.osce.org/secretariat/440312>
4. Протидія домашньому насильству: наскільки дієвими є останні законодавчі зміни. URL : [https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/protydiya-domashnomu-nasyilstvunaskilky-diyevymy-ye-ostanni-zakonodavchi-zminy-/](https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/protydiya-domashnomu-nasyilstvunaskilky-diyevymy-ye-ostanni-zakonodavchi-zminy/)
5. Психологічний портрет жертви насильства в сім'ї. URL : <http://chop-rada.gov.ua/archives/25698>
6. Сімейне насилля: причини та наслідки. URL : <https://learning.ua/blog/201811/simeine-nasyllia-prychyny-ta-naslidky/>

Григорчук Вікторія Євгенівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Глобальний вплив інтернет-цензури на свободу вираження думок

У час, коли інтернет є загальнодоступним для будь-кого, виникають питання про необхідність введення певних обмежень під час користування мережею. Одними з цих обмежень є цензура в інтернеті і обмеження свободи слова користувачів. Тому для користувачів важливо усвідомлювати їх значення. Інтернет-цензура – це контроль або обмеження доступу до інформації в Інтернеті з боку урядових органів або інших організацій з метою обмеження висловлювань, які вони вважають небажаними або шкідливими. У свою

чергу, свобода слова – це право кожної людини на вільне висловлювання своїх думок та ідей без обмежень чи цензури.

Ідеальним прикладом впровадження інтернет-цензури є такі країни як США та КНР. Вважається, що саме Китай є безсумнівним лідером по впровадженню засобів цензури в мережі «Інтернет». Влада Китаю навіть ніяк не намагається приховати факт обмеження своїх громадян, вони схвалюють таку діяльність і заохочують її розвиток. Їхньою метою є, так би мовити, відгородження своєї нації, своїх традицій, захист своєї унікальності від іншої частини світу [1, с. 119-122].

А щодо США, держави, в якій безпосередньо почалось використання світової мережі, то цензура тут є не такою радикальною, але це не змінює її існування. У Сполучених Штатах Америки в Конституції вказано, що держава ніяким чином не може впливати на свободу слова своїх громадян. Саме цей аспект і відрізняє цензуру в Китаї та США.

У США уряд може лише регулювати деякі важливі аспекти: захист від кібератак, обмеження деяких онлайн платформ, які можуть шкодити національній безпеці держави, блокування підозрюваних в тероризмі осіб та контроль приватності даних. В свою чергу обмежувальні засоби, які використовуються в КНР щодо користувачів, обмежують навіть їхню можливість висловлення думок про діяльність уряду, але тут не все так категорично: користувачі мережі можуть критикувати владу, але коментарі, які будь-яким чином заохочують до дій, вважаються неприпустимими, тому що вони можуть призвести до нестабільності суспільства. Способами, якими користується уряд задля обмеження вільного викладу думок користувачів в інтернеті, є контроль доменних імен, моніторинг за програмним забезпеченням, фільтрація ключових слів, можуть використовуватись кібератаки до певних осіб, тобто уряд в загальному контролює мережу та пристрої. Також контролюються не просто поодинокі громадяни, а цілі інтернет-компанії [2, с. 380].

Що ж до країни, в яких вплив інтернет-цензури є найменшим, то це безсумнівно Ізраїль. Там немає такого закріплення прав людини на вільне висловлення своїх думок на законодавчому рівні як в США. Тому, враховуючи постійні воєнні конфлікти з сусідніми країнами, певна обмеженість задля безпеки громадян та самої держави існує. За поширення фото техніки, чи повідомлення про кількість загиблих військових на будь-якій інтернет-платформі в них передбачена кримінальна відповідальність. Навіть враховуючи це, у 2017 році відома американська правозахисна організація «Freedom House» присвоїла Ізраїлю найвище місце в рейтингу свободи преси з-поміж країн Африки та Близького Сходу [3, с. 47].

З погляду на все це, можна дійти висновку про те, що інтернет-цензура не є суто негативним чи позитивним явищем. Вона може як обмежити право громадян говорити про важливі питання, які їх турбують, так і вберегти цих самих громадян від небезпеки, яку можуть накликати на них їхні звичайні дії в мережі. Свобода слова, звісно, є невід'ємним правом людини, але потрібно розважливо та виважено виражати думки для взаєморозуміння та забезпечення безпеки у світовій спільноті.

Література:

1. А. П. Сіліченко, Інтернет-цензура як явище міжнародних відносин. Наука і молодь. гуманітарна серія: збірник наукових праць. 2012. С. 119-122.
2. Yubo Kou, Bryan Semaan, Bonnie Nardi, A Confucian Look at Internet Censorship in China, 2017. С. 377-398, URL : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-67744-6_25
3. Мануйлов Є. М. Калиновський Ю. Ю. Свобода слова як цінність демократичного державотворення: безпековий формат. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 3(46). 2020. С.44-56.

Гудима Тетяна Віталіївна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством

Домашнє насильство становить серйозну загрозу гідності, безпеці та психологічному благополуччю індивідів у всьому світі. Це явище, яке часто залишає глибокий слід на жертвах, вимагає серйозної уваги та вивчення з боку науковців, правоохоронних органів та суспільства в цілому. Сучасні дослідження свідчать про те, що домашнє насильство не обмежується лише фізичними діями, але також включає в себе емоційну, фінансову та психологічну згубність.

Дослідження детермінантів, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, є важливим кроком у розумінні та ефективному протидії цьому явищу. У цій статті ми розглянемо актуальність теми, її значення, проведемо аналіз статистичних даних, зазначимо науковців, які присвятили свою роботу вивченню цього питання, та надамо висновки щодо основних висновків та перспектив подальших досліджень у цій сфері [3, с. 2].

Проблематика домашнього насильства та його вплив на сімейні відносини, психічне та фізичне здоров'я індивідів стає актуальнішою в сучасному суспільстві. Це явище відбивається на рівні безпеки сімейного середовища, становить загрозу для гармонійного розвитку дітей та психологічного благополуччя дорослих. Значення дослідження детермінантів, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, полягає у виявленні причинно-наслідкових зв'язків, а також у розробці ефективних стратегій запобігання та протидії цьому явищу [4].

Розуміння факторів, що спонукають осіб до насильства в межах сімейного оточення, дозволяє суспільству ефективніше реагувати на цю проблему та надавати підтримку жертвам. Крім того, розвиток наукового розуміння домашнього насильства дозволить розробляти імплементації стратегії і програми, спрямовані на зменшення випадків насильства в сімейних відносинах та забезпечення безпеки та захисту усіх членів сім'ї.

За даними ООН, щорічно понад 1,1 мільйони українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією, тиском у родині.

Статистика домашнього насильства вражає своєю тривожністю та масштабами проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), приблизно одна з трьох жінок у всьому світі пережила фізичне або сексуальне насильство від свого партнера чи іншої особи протягом свого життя. Дослідження також показують, що більше половини випадків жіночого вбивства відбувається внаслідок сімейного насильства.

Крім того, статистика також свідчить про те, що багато випадків домашнього насильства залишаються прихованими. Жертви часто не звертаються за допомогою через страх перед розголосом, невпевненість у можливості отримати допомогу або відчуття вини. Це створює значні труднощі у зборі повної та точної статистики та у виявленні реального масштабу проблеми.

Домашнє насильство також впливає на чоловіків та дітей. Згідно з даними, близько 1 з 7 чоловіків допускається до фізичного насильства від своїх партнерок, а близько 1 з 25 дітей переживає сексуальне насильство в сім'ї. Ці цифри свідчать про те, що домашнє насильство є глобальною проблемою, яка потребує негайних заходів для її запобігання та боротьби.

Варто зазначити, що дане кримінальне правопорушення виникає внаслідок конкретних явищ і процесів, які, порівняно з іншими, створюють вищий ризик його вчинення конкретною особою за певних обставин. Виявлення причин конкретного кримінального правопорушення означає встановлення факторів, які відіграють ключову роль у його виникненні. Взаємодія та залежність факторів, що визначають злочинність і окремі кримінальні правопорушення,

свідчать про різноманітність причин злочинності та індивідуальної кримінальної поведінки. Причини основним чином виявляються на етапах мотивації, прийняття рішення, визначення мети та вибору засобів для її досягнення.

Серед українських науковців, що активно досліджують проблематику домашнього насильства, варто відзначити деяких визначних представників. Одним з них є професорка Олена Сухова, яка має значний внесок у вивченні психологічних аспектів домашнього насильства та розробці методів психологічної реабілітації жертв. Її дослідження спрямовані на вивчення психологічних механізмів формування та прояву насильницьких та жертвопідвладних стереотипів в сімейних відносинах [6].

Також варто відзначити роботу доктора психологічних наук Ірини Колісниченко, яка спеціалізується на вивченні соціокультурних та гендерних аспектів домашнього насильства. Її дослідження допомагають зрозуміти вплив культурних стереотипів та соціальних норм на формування відносин в сім'ї та розвиток насильства.

Праці професорки Лариси Гуменюк, кандидата психологічних наук, також заслуговують на увагу. Вона зосереджується на вивченні дієвих методів психологічної підтримки та реабілітації жертв домашнього насильства.

Дослідження вищезазначених науковців спрямовані на розуміння та розкриття різних аспектів домашнього насильства, що є важливим кроком у подоланні цієї серйозної проблеми в українському суспільстві.

Міжнародні правові акти грають важливу роль у боротьбі з домашнім насильством. Одним з найважливіших є Стамбульська конвенція, офіційно відома як Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Ця конвенція була прийнята у 2011 році та набула чинності у 2014 році. Вона встановлює міжнародні стандарти для запобігання та боротьби з насильством щодо жінок, у тому числі домашнім насильством, і встановлює зобов'язання для урядів щодо захисту та підтримки жертв цього насильства.

Іншим важливим міжнародним правовим актом є Загальна рекомендація № 19 Комітету з елімінації всіх форм дискримінації щодо насильства щодо жінок, яка визначає домашнє насильство як форму гендерної дискримінації та закликає держави-учасниці прийняти ефективні заходи для його запобігання та припинення.

Ці міжнародні правові акти є важливими інструментами у боротьбі з домашнім насильством, вони створюють стандарти та зобов'язання для держав з метою захисту прав жертв і запобігання новим випадкам насильства.

За словами О. М. Гуміна, основні фактори насильницьких кримінальних правопорушень включають недоліки у вихованні в родині та школі, низький рівень розвитку сфери дозвілля, проблеми з алкоголізмом та наркотиками серед молоді, занепад вітчизняної культури в умовах експансії кримінальної культури, що підтримує культ насильства та індивідуалізм. Також вказуються негативний вплив засобів масової інформації, криза ідеології та моралі, політичні та економічні труднощі, соціальна нерівність, втрата авторитету батьків, закону та влади, недостатня ефективність правоохоронної системи, нездатність держави ефективно контролювати незаконний обіг зброї та відсутність розвиненої системи віктимологічної профілактики кримінальних правопорушень.

Значущий внесок у боротьбу з насильством має робити профілактична діяльність. Перш за все, вона повинна бути спрямована на попередження аморальної та протиправної поведінки, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей, а також запобігання такому впливу.

У січні 2024 року в Україні зареєстрували рекордну кількість справ про домашнє насильство. Про це повідомила платформа для роботи з відкритими даними «Опендатабот». Загалом протягом січня було зареєстровано 435 справ про домашнє насильство, що майже вдвічі більше ніж у січні минулого року [7].

Домашнє насильство є серйозною проблемою сучасного суспільства, яка вимагає негайної уваги та дії з боку усіх зацікавлених сторін. Аналізуючи проблематику домашнього насильства в Україні, ми звернули увагу на кілька ключових аспектів.

По-перше, статистика свідчить про те, що домашнє насильство в Україні залишається серйозною проблемою, з якою стикаються тисячі людей, незалежно від їхнього віку, статі чи соціального статусу. Проте багато випадків залишаються неповідомленими через страх та невпевненість у можливості отримати допомогу.

По-друге, українські науковці активно досліджують проблему домашнього насильства та розробляють ефективні методи психологічної підтримки та реабілітації жертв. Їхні дослідження спрямовані на вивчення різних аспектів цього явища, що дозволяє зрозуміти його природу та розробити ефективні стратегії запобігання та протидії.

З цим у зв'язку, важливо продовжувати підтримувати наукові дослідження в цій області, а також забезпечити доступність психологічної та юридичної підтримки для жертв домашнього насильства. Тільки шляхом спільних зусиль суспільства, науковців, правоохоронних органів та громадських організацій ми зможемо ефективно протистояти цій проблемі та забезпечити безпеку та захист для всіх членів сім'ї.

Література:

1. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2789-14/conv/para010#010>
2. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів / А. П. Закалюк. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 712 с.
3. Герасименко Т. В. (2023). Політика і проблеми правового регулювання сімейних відносин в Україні. Правове державотворення. С. 68-75. URL : http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2023/33.pdf
4. Ужгородський національний університет. (н.д.). Насильство в сім'ї: як себе захистити? URL : <https://www.college.uzhnu.edu.ua/navchannya-ta-vixovannya/vih-robota/nasilstvo-v-sim%D1%97-yak-sebe-zaxistiti.html>
5. Державна служба статистики України. (н.д.). Протидія домашньому насильству: причини вчинення домашнього насильства. URL : <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-domashnomu-nasylstvu/prychyny-vchynennya-domashnogo-nasylstva/>
6. Куценко І. С. (). Особливості застосування покарань за вчинення злочинів, пов'язаних із насильством у сім'ї. *Науковий вісник Університету внутрішніх справ*. 2(90). 2018. С. 160-166. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a8d0ac03-090b-4f87-9f60-9c2d4117174b/content>
7. Главком. Кількість справ про домашнє насильство в Україні б'є рекорди: похмура статистика (2022, 18 серпня). URL : <https://glavcom.ua/country/society/kilkist-sprav-pro-domashnje-nasilstvo-v-ukrajini-bje-rekordi-pokhmura-statistika-989993.html>

Замашнюк Юлія Романівна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Концепція правової держави

Правова держава – це політична система, в якій влада обмежена законом, а владні структури діють відповідно до закону та в рамках його компетенції. Це означає, що закон є вищою нормою, яку ніхто, навіть найвищі посадовці, не можуть порушити або ігнорувати. Правова держава забезпечує рівність перед законом для всіх громадян, гарантує захист їх прав і свобод, а також забезпечує належну відповідальність за порушення закону [1].

Актуальність теми не може бути переоцінена, особливо в сучасному світі, де права і свободи людини є основоположними цінностями. Правова держава стає запорукою гармонійного функціонування суспільства, де кожен громадянин має впевненість у захисті своїх прав та відповідальності за свої дії. Вона є фундаментальною умовою для розвитку демократії, економічного процвітання та соціальної стабільності. Розуміння та впровадження принципів правової держави є кроком вперед до справедливішого та просунутішого суспільства.

Термін «правова держава» набув чинності після видання праць німецького державознавця Р. Моля в 30-х рр. XIX ст. Теорія правової держави стала висновком багатовікового розвитку політичного життя і правової думки цивілізованих країн [2]. Початок утвердження концепції правової держави пов'язаний з боротьбою європейських народів за права і свободи проти сваволі феодалів в умовах абсолютної монархії.

Magna Carta Libertatum, зазвичай Magna Carta – перша «неписана» конституція Англії. Велика хартія вольностей вважається першим юридичним документом, у якому закладено основи концепції прав людини, створено передумови для подальшого утвердження свободи і верховенства права [3, с. 7].

У своїх роботах філософи, такі як: Джон Локк та Монтеск'є, – розглядали принципи обмеження влади та розділення влади як ключові складові правової держави [4].

Важливий крок у розвитку правової держави, який закріпив принципи свободи, рівності та братерства – декларація прав людини та громадянина (1789 рік). В основу ідей Декларації людини і громадянина покладена концепція рівності і свободи, що належить кожному від народження (тобто в ній знайшли своє відображення ідеї природного права, які в ті часи були теоретичною зброєю боротьби всіх пригноблених класів проти феодального ладу). Природними правами людини оголошувалися свобода особистості, свобода слова, свобода переконань, право на опір гнобленню [5, с. 155]. Верховенство права характеризується низкою властивих йому принципів. Найважливішими з них є верховенство права, поділ влади, реальність прав і свобод людини і громадянина, законність, наявність високої правової культури.

Суверенітет – це політико-правова категорія, що виражає зміст і масштабність компетенції держави у сферах внутрішньої та зовнішньої політики. Якщо констатується факт виникнення певної держави, то це автоматично передбачає наявність у неї суверенітету [6, с. 186].

Розділення влади – це принцип, за яким влада в державі розділена між різними гілками уряду (законодавча, виконавча, судова), кожна з яких має свої власні функції та обмежує владу інших гілок. Це створює систему рівноваги, що запобігає зловживанням влади та забезпечує контроль з боку громадян. Наприклад, законодавча влада приймає закони, виконавча влада їх виконує, а судова влада розглядає справи та вирішує конфлікти [7].

Прозорість, відповідальність та рівність перед законом – це ключові принципи правової держави, які забезпечують довіру громадян до влади. Прозорість означає відкритість дій влади та доступ до інформації для громадян. Відповідальність передбачає, що представники влади несуть відповідальність за свої дії перед громадянами та законом. Рівність перед законом гарантує, що всі громадяни мають однакові права та обов'язки перед законом, незалежно від їхнього становища, походження або статусу.

Дослідимо приклади правових держав у сучасному світі:

1) німеччина відома своєю дуже розвиненою системою права та високим рівнем правової культури. Вона має досить складну систему правових норм та інститутів, яка ґрунтується на розділенні влади та дотриманні принципів правової держави [8];

2) швейцарія також є прикладом правової держави, де закон має величезну вагу, а права та свободи громадян дуже шановані. Швейцарська система права відома своєю стабільністю та консенсусом між різними суспільними групами [9];

3) США відомі своєю системою контролю влади, заснованою на конституційних принципах та розділенні влади між законодавчою, виконавчою та судовою гілками. Система

права США базується на прецедентному праві, де рішення суду стають прецедентом для подальших судових справ [10].

Інші країни також ведуть аналогічні реформи, такі як Грузія, яка відома своїми успіхами у боротьбі з корупцією та покращенням правової системи, а також Латвія, яка активно впроваджує європейські стандарти правової держави.

У світі, де права та свободи людини стають все більшими цінностями, концепція правової держави є важливим фундаментом для побудови справедливого та стабільного суспільства. Проаналізувавши історичний нарис, основні принципи та приклади сучасних правових держав, можна побачити, що ця концепція є актуальною та життєво важливою для кожної країни. Було досліджено, що основні принципи правової держави включають дотримання закону та прав людини, розділення влади, державний суверенітет, прозорість та рівність перед законом. Ці принципи є важливими для забезпечення стабільності, справедливості та захисту прав громадян.

Отже, незважаючи на досягнуті успіхи, є важливим продовжувати дослідження та розвиток концепції правової держави. Це включає не лише аналіз сучасних викликів і тенденцій, але й розвиток нових методів та підходів до підтримки правової держави у всіх країнах світу. Тільки шляхом спільних зусиль та підтримки ми зможемо забезпечити дійсно справедливе і законне суспільство для всіх його членів.

Література:

1. Правова держава: основні ознаки правової та соціальної держави. ЮРИСТИ.UA: вебсайт. URL : <https://uristy.ua/articles/administrative-law/pravova-derzhava-ponyattya-oznaki-printsipi/> (дата звернення : 04.05.2024).

2. Історичний розвиток концепції правової держави. Освіта.UA : вебсайт. URL: [https://osvita.ua/vnz/reports/law/10020/#:~:text=Термін%20"правова%20держава"%20набув%20поширення,%20правової%20думки%20цивілізованих%20краї](https://osvita.ua/vnz/reports/law/10020/#:~:text=Термін%20) (дата звернення : 04.05.2024).

3. Кириченко В. Є. Теорія та історія держави і права. історія політичних і правових учень. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. С. 7. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2bd337c9-91ea-4fde-a526-e09fb72da953/content> (дата звернення : 04.05.2024).

4. Шарль Луї Де Монтеск'є. Вікіпедія: вебсайт. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Шарль_Луї_де_Монтеск'є (дата звернення: 04.05.2024).

5. Гранчак І. Декларація прав людини і громадянина і її вплив на формування світової суспільної думки. Права і свободи людини та сучасний суспільний прогрес: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 лютого 1999 року). Ужгород, 1999. С. 155- 157.

6. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і суверенні права: проблеми співвідношення. Державне будівництво та місцеве самоврядування. С. 186. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3171/1/Baidin_186.pdf (дата звернення: 04.05.2024).

7. Поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову. Конституційний Суд України: офіційний вебсайт. URL : <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/38-podil-vlady-na-zakonodavchuyukonavchu-sudovu> (дата звернення : 04.05.2024).

8. Правова система ФРН. Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Правова_система_ФРН (дата звернення: 04.05.2024).

9. Правова система Швейцарії. Вікіпедія: вебсайт. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Правова_система_Швейцарії (дата звернення: 04.05.2024).

10. Основи конституційного права сполучених штатів Америки. Studies: вебсайт. URL : <https://studies.in.ua/derzhavne-pravo-zarubizhnyh-krain/1470-leksya-12-osnovi-konstitucynogo-prava-spoluchenih-shtatv-ameriki.html> (дата звернення : 04.05.2024).

*Йорданова Злата Олександрівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Роль інформаційних технологій в умовах війни

Актуальність цієї теми полягає в тому, що під час війни сфера ІТ є однією з небагатьох галузей, які продовжують розвиватись і є елементом військових дій. У сучасних умовах війна ведеться не лише автоматами, танками, гарматами, а також з допомогою даних технологій.

На нашу думку, високі темпи розвитку інформаційних технологій мають як позитивні, так і певною мірою негативні наслідки, адже, з одного боку, вони допомагають у захисті нашої країни, а з іншого можуть використовуватись для розповсюдження пропаганди, дезінформації та поширення мови ворога. Тому дуже важливо, щоб подальше використання інформаційних технологій, а також розвиток цієї сфери, відбувався відповідально, та з урахуванням усіх ризиків. Загалом ІТ під час війни виконує багато важливих функцій, до прикладу, є основним засобом ведення інформаційної війни, забезпечуючи доступ до правдивої інформації, протидіє дезінформації та пропаганді.

Для успішного розвитку даної галузі потрібні кваліфіковані фахівці. Саме з цією метою влітку 2022 року було запущено проєкт ІТ Generation, для безоплатного навчання українців ІТ спеціальностей. Задум мав неабиякий попит, айти-школи отримали від українців понад 200 тис. заявок. Це стало підтвердженням, що освітні проєкти в ІТ галузі потрібно масштабувати та розвивати далі [2].

У сучасному світі критичними стали кібератаки і спеціалісти ІТ-галузі повинні займатись кібербезпекою, захищаючи від їх впливу критичну інфраструктуру, державні органи та приватні компанії, борючись з кіберзлочинністю. Ворожі хакери вже давно проводять кібератаки. Яскравим прикладом є збій оператора зв'язку «Київстар».

12 грудня 2023 року без мобільного зв'язку та інтернету залишилось 24 мільйони українців, президент компанії «Київстар» Олександр Комаров заявив: «Це найбільша у світі хакерська атака на телеком-інфраструктуру», відповідальність за атаку взяло на себе російське хакерське угруповання «Солнцепёк», тому ми вважаємо, що кібербезпека повинна постійно посилюватись, щоб не допускати подібних ситуацій [1].

Не менш важливою за кібербезпеку, під час війни є координація та комунікація, тобто підтримка зв'язку між військовими, урядовими та гуманітарними організаціями, координація гуманітарних зусиль для допомоги воїнам та постраждалим.

Важливим елементом успішності військових операцій є розвідка та спостереження, які ведуться з використанням штучного інтелекту, і дронів, які стали просто необхідними, адже допомагають військовим проводити розвідку, знищувати ворожу бронетехніку та виконувати велику кількість тактичних завдань. Основною перевагою дрона є можливість дистанційного керування, тобто військовий оператор може виконувати завдання, залишаючись на безпечній відстані та уникаючи небезпеки.

Жодна війна не обходиться без використання зброї, за наявності новішої та прогресивнішої зброї шанс на перемогу значно збільшується.

ІТ спеціалісти займаються створенням систем для керування та наведення, розробляють роботів для виконання небезпечних завдань. З появою роботів з'явилась можливість не лише в військових операціях, а також при проведенні певних досліджень, експериментів не ризикувати людськими життями.

За останнє десятиліття велика частина підприємств почали все частіше переходити на цифрові та онлайн послуги, а в умовах війни це як ніколи актуально. Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров наголосив, що одним з найбільш викликів після 24 лютого 2022 року стало втримати клієнтів, але попри всі перешкоди ІТ галузь вистояла, і за підсумками десяти місяців 2022 року, галузь зросла та принесла в економіку України 6 мільярдів доларів експортного виторгу, що навіть на 10% більше, ніж за цей самий період у

2021 році. Використання онлайн послуг може допомогти людям залишатись у безпеці, отримуючи доступ до інформації про товари та послуги не виходячи з дому, що дуже зручно.

Інформаційні технології стали необхідними під час аналізу та збору даних, тому що з їхнім використанням значно збільшується ефективність, стає можливість значно легше обробити велетенську кількість інформації, яку не можливо за короткий проміжок часу обробити вручну.

У цілому ІТ мають значний потенціал для допомоги нашій країні в боротьбі з агресором та відновленні після війни, однак дуже важливо правильно використовувати цей потенціал, щоб вони стали інструментом миру та процвітання.

Ми хочемо зазначити, що роль ІТ в умовах війни не обмежується переліченими вище пунктами. Вона постійно еволюціонує, адаптуючись під нові потреби. Дуже важливо використовувати інформаційні технології відповідально та етично, мінімізуючи нанесення певної шкоди.

Отже, дана галузь змінюється з кожним днем, задля адаптації під нові потреби і стає все більш необхідною для ведення успішної боротьби з ворожою навалою. Загалом ІТ стала важливою складовою сучасної війни, яка допомагає забезпечити ефективне управління операціями, досягнення поставлених цілей, а найголовніше збереження людських життів.

Література:

1. Кібератака на «Київстар» (2023). Вікіпедія. URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_«Київстар»_\(2023\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_«Київстар»_(2023))
2. ІТ під час війни: виклики, досягнення, перспективи. Interfax-УКРАЇНА. URL : <https://interfax.com.ua/news/blog/881572.html>

Івахова Олександра Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Політологічна спадщина Нікколо Макіавеллі та сучасність

У житті суспільства і особистості політика відіграє надзвичайно велику роль. Особливо вона стала актуальною для громадян нашої країни в результаті немотивованого нападу російської федерації на Україну. Виявилось, що і у ХХІ ст. потрібно вирішувати проблему влади, співвідношення моралі і політики.

Як відомо, це питання було в центрі уваги видатного італійського політичного діяча, філософа та письменника епохи Відродження Нікколо Макіавеллі. Свого часу він відіграв важливу роль у становленні та розвитку політичної філософії та науки. Його твори, зокрема «Державець», внесли значний внесок у розуміння природи політики та влади, політики та моралі. Сучасні політологи при дослідженні політичних процесів та інституцій часто звертаються до спадщини Макіавеллі [1].

Щодо підходу до влади, то Макіавеллі аналізує владу як основну складову політики та державного управління. Він стверджує, що влада має бути заснована на силі та впливі, а правитель повинен застосовувати будь-які засоби для збереження влади та держави. Макіавеллівське вчення про реалізм у політиці стало основою реалістичного підходу до політичної науки.

Сучасні політологи також вивчають владу, але їхні погляди на це питання можуть відрізнитися. Наприклад, Ганна Арент у своїй праці «Що таке політика» (нім. – Was ist Politik) розглядає владу як складний соціальний феномен, який вимагає аналізу в рамках соціальних, економічних та культурних контекстів. Вона підкреслює, що влада може бути ефективною лише тоді, коли вона базується на легітимності та підтримці громадян [2, с.193].

В плані політичних стратегій більшість політологів мають погляди, які відрізняються від поглядів Макіавеллі. Наприклад, Френсіс Фукуяма в своїй книзі «Витоки політичного порядку» (англ. – *The Origins of Political Order*) аргументує, що успішна політична стратегія базується на довірі та співпраці [3, с.324]. Він вважає, що держава може досягти стабільності та процвітання лише тоді, коли вона будує свою політику на основі довіри та співпраці зі своїми громадянами та іншими державами.

Щодо співвідношення політики та моралі, Макіавеллі вважав, що політичний діяч має не залежати від моральних норм, оскільки для нього головним є політичний результат. Він стверджував, що правитель повинен застосовувати будь-які засоби для збереження влади та держави, навіть якщо це означає використання обману, зради та насильства. За його думкою, успішний правитель має бути готовий порушувати моральні принципи, якщо це сприятиме його політичним цілям. Макіавеллі вважав, що такий державник повинен бути стратегом, який вміє використовувати обман, зраду та насильство для досягнення своїх цілей. Він рекомендував правителям бути гнучкими та безжальними у своїй політичній стратегії.

Сучасні політологи зазвичай ставляться до цього питання більш обережно. Багато з них вважають, що моральність має важливе значення в політиці, і правитель повинен дотримуватися етичних принципів. Наприклад, Макс Вебер в своїй книзі «Покликання до політики» аргументує, що політичний лідер повинен керуватися моральними цінностями у своїй роботі [4, с.154]. Він підкреслює, що влада без моральності може призвести до тиранії та безладдя.

Щодо міжнародних відносин, то Макіавеллі аналізує їх з погляду влади та стратегії. Він рекомендує державам бути готовими використовувати воєнний потенціал для збереження державної безпеки та захисту національних інтересів.

Сучасні політологи також досліджують міжнародні відносини, але їхні погляди на це питання можуть відрізнятися. Наприклад, Джозеф Най, у своїй книзі «М'яка сила» (англ. – *Smart power*), аргументує, що держави можуть досягти своїх цілей у міжнародних відносинах шляхом ведення діалогу та співпраці, а не військовим шляхом. Він підкреслює важливість дипломатії та міжнародного співробітництва для забезпечення міжнародного миру та стабільності [5, с.243].

Макіавеллі явно не виступав за демократію. Його головна увага була зосереджена на стабільності та ефективності держави, яких, на його думку, можна досягти за допомогою сильного правителя. Сучасні політологи часто підкреслюють важливість демократії як політичної системи. Такий вчений, як Роберт Даль, стверджує, що демократія є найкращим засобом забезпечення легітимності політичної влади та захисту прав особи. Він вважає, що політична влада має бути розподілена між громадянами, а правителі мають бути підзвітними народу [6].

У своїй політичній думці Макіавеллі не приділяв багато уваги громадянському суспільству. Він зосереджувався насамперед на діях правителів і функціонуванні держави. Сучасні політологи часто підкреслюють роль громадянського суспільства як стримувальника державної влади. Вони стверджують, що активне громадянське суспільство, включаючи незалежні засоби масової інформації, неурядові організації та громадські рухи, має важливе значення для забезпечення підзвітності урядів та просування демократичних цінностей. Вони вірять, що сильне громадянське суспільство допомагає запобігти зловживанню владою та забезпечує захист прав особи.

Хоча політичні погляди Макіавеллі та сучасних політологів можуть відрізнятися, їхні дослідження важливі для розуміння сучасних політичних процесів та викликів. Макіавеллівське вчення про реалізм у політиці допомагає зрозуміти сучасні конфлікти та взаємовідносини між країнами, тоді як дослідження сучасних політологів вказують на важливість моральності, дипломатії та співпраці для забезпечення стабільності та миру у сучасному світі. Шляхом порівняння політичної думки Макіавеллі та сучасних політологів ми можемо отримати глибше розуміння сучасних політичних процесів та викликів, з якими стикається сучасне суспільство.

Література:

1. Іван Мегела. Цинічний порадник володарів чи шукач політичної істини? URL : https://archive.ph/20140314115000/http://imegela.com.ua/view_article.php#selection-81.0-83.18
2. Hannah Arendt, Ursula Ludz. Was ist Politik? Fragmente aus dem Nachlass. *Political science*. Piper, 1993. 238 p.
3. Френсіс Фукуяма. Витоки політичного порядку. К : Наш Формат, 2018. 576 с.
4. Вебер М. Покликання до політики. Київ, 1998. 191 с.
5. Nye Joseph S., Jr. Soft Power: The Means To Success In World Politics. New York : PublicAffairs, 2005. 347 p.
6. Dahl Robert. A Preface to Democratic Theory. Chicago, 2006.

Катрєвич Іванни Юрївни,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Жіноча злочинність та її запобігання

Жіноча злочинність є складною проблемою, яка потребує уваги та розв'язання, а також більшої кількості наукових досліджень. Незважаючи на те, що жінки становлять меншу частку злочинності, порівняно з чоловічою, їхня участь у злочинах відображається на багатьох аспектах життя суспільства. Жіноча злочинність може бути спричинена різними факторами, включаючи соціально-економічні умови, психологічні особливості, вплив середовища та культурні чинники. Жіноча злочинність описується як серія правопорушень, вчинених жінками, незважаючи на те, що в Кримінальному кодексі України передбачено лише одне кримінальне правопорушення (ст. 117 КК України), де особливим суб'єктом є тільки жінка (вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини). Жіноча злочинність вважається частиною загальної злочинності і підпорядковується її загальним закономірностям і змінам [2].

У жіночій злочинності спостерігаються певні особливості, зокрема, значну частину становлять корисливі кримінальні правопорушення, такі як крадіжка майна, обман покупців та замовників, привласнення майна через зловживання службовим становищем. Більшість таких кримінальних правопорушень пов'язані з професійною діяльністю жінок (промисловість, торгівля, громадське харчування, освіта тощо) [1]. В останні роки жінки все частіше займають посади управлінського апарату, в державних установах та організаціях, що виконують організаційні та адміністративно-господарські функції, що впливає на характер і обсяг жіночої злочинності. Жіноча злочинність мало характеризується насильством і частіше виявляється в сімейно-побутовій сфері. Однак спостерігається тенденція до зростання кількості жінок, які притягуються до відповідальності за насильницькі кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення (грабіж, розбій) та кримінальні правопорушення, пов'язані з наркотиками. Хоча такі кримінальні правопорушення поки що складають невелику частку жіночої злочинності, за певних обставин їхня кількість може збільшуватися.

Дослідження особистості жінки-злочинниці має велике значення для розуміння причинно-наслідкових зв'язків, що лежать в основі жіночої злочинності і визначають заходи щодо її запобігання. Цій категорії осіб притаманні як загальні для всіх злочинців риси, так і специфічні особливості, що відокремлюють їх від загальної маси правопорушників. На думку дослідників, біологічні особливості жінок, які впливають або обмежують кількісні показники окремих видів кримінальних правопорушень, не є вирішальними у поясненні причин злочинності [3]. Проте слід враховувати, що жінки можуть бути менш психологічно захищеними від різних труднощів у житті. Основну частину жінок-злочинниць, які перебувають у місцях позбавлення волі, складають жінки віком від 20 до 40 років, що

пов'язано зі зміною соціального статусу, соціальною незахищеністю, безробіттям та сімейним становищем. Понад третина жінок одружені, інші – незаміжні або вдови.

Запобігання жіночій злочинності включає різноманітні заходи, спрямовані на зниження рівня злочинності серед жінок та покращення їхнього становища у суспільстві. До таких заходів можуть відноситися соціально-економічна підтримка, психологічна та медична допомога, освітні та професійні програми, а також правові реформи, спрямовані на захист прав жінок та попередження їхньої уразливості перед злочинністю. Акцентування уваги на ролі жінок у суспільстві та надання їм можливостей для самореалізації може сприяти зменшенню жіночої злочинності і підвищенню загального рівня розвитку суспільства [4].

Узагальнюючи, жіноча злочинність є важливим аспектом кримінальної діяльності, який відображається на різних сферах життя суспільства. Жінки, як і чоловіки, можуть вчиняти різноманітні кримінальні правопорушення, проте особливості їхньої злочинної активності часто пов'язані зі специфічними соціальними, економічними та психологічними факторами. Запобігання жіночій злочинності вимагає комплексного підходу, який включає соціально-економічну підтримку, освітні та професійні програми, психологічну підтримку, а також правові реформи для захисту прав жінок та попередження їхньої уразливості перед злочинністю.

Література:

1. Жіноча злочинність та її запобігання. *Судова влада України*. 2017. 20 груд. URL : <https://tr.su.court.gov.ua/sud1818/prescentr/news/408493/>
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. База даних «Законодавство України». *ВР України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підруч. / М. М. Єфімов, І. В. Пиріг. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с
4. Криміналістика. Навчально-методичний посібник. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2023. 36 с.

Коваль Ярослав Сергійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Основні проблеми функціонування відкритих даних в Україні

Відкриті дані є інформацією, котра доступна для вільного застосування, поширення та редагування для всіх охочих осіб без будь-яких обмежень авторських прав чи інших можливих прав. В Україні використання і розповсюдження відкритих даних є одним із найкращих у світі, проте це не звільняє нашу країну від певних проблем щодо їх функціонування. По-перше, недостатня якість даних, особливо в теперішній період воєнних дій, становить перешкоду для її ефективного функціонування. Трапляється, що дані не стандартизовані, неструктуровані або ж взагалі застарілі, таким чином, це значно ускладнює їх використання та аналіз в різних сферах. По-друге, прозорість та доступність відкритих даних інколи бувають проблематичними. Також буває, що відкриті дані не відповідають вимогам відкритості, є доступними в обмеженому доступі, тощо. Розглянемо проблеми функціонування відкритих даних в Україні більш детально.

Як ми всі знаємо, головним показником якості інформації, а саме відкритих даних є їх машиночитаність, тобто можливість їх подальшої ідентифікації, розпізнання в базах даних. Таким чином, можна зробити висновок, що відкриті дані розміщуються на певному порталі хаотично, а інколи не в машиночитаному форматі. Досить часто розпорядники інформації публікують портали з відкритими даними із значним запізненням. Такі дії призводять до втрати актуальності даних. Варто зазначити, що вищезазначені розпорядники несуть відповідальність тільки за достовірність, а також актуальність поширених наборів даних на

Єдиному державному вебпорталі відкритих даних. Ще одним моментом слугує те, що в нормативно-правовій базі не встановлюється чіткого проведення строків оновлення таких даних, що, у свою чергу, призводить до можливості розпорядникам інформації самостійно визначати періодичність оновлення таких даних. Варто додати, що невиконання даного періодичного оновлення не виступає самостійною підставою для притягнення розпорядника до відповідальності [2, ст. 17-18].

На сьогодні в Україні немає цілісного концептуального документу, який регулював би на законодавчому рівні організаційний, пріоритетний, а також перспективний підхід щодо розвитку відкритих даних. Також Міністерства та державні підприємства збирають вихідні дані без врахування єдиних стандартів. Таким чином, це значно погіршує роботу з даними, а також унеможливить їх поєднання за відповідними стандартами. Додатково варто зазначити, що у національному законодавстві не регулюється та взагалі не передбачається несення відповідальності за ухилення від оприлюднення тієї інформації, котра має значне суспільне значення та за оприлюднення даних неналежної якості або ж публікації запізнілої інформації. Ще важливим для якісного функціонування відкритих даних в Україні є брак фахівців з досвідом роботи із конкретними відкритими даними. Саме через це функція з розкриттям даних делегується працівникам прес-служб. Таким чином, досить правильним буде рішення створення відповідного державного органу, котрий буде мати спеціальний статус та регулювати питання запровадження відкритих даних в Україні [3, ст. 5].

Варто ще зауважити, що в нашій державі також недостатньо розроблений механізм контролю оприлюднення відкритих даних. Так законодавством передбачається державний контроль за доступом щодо інформації; парламентський контроль, який проводить омбудсмен, тимчасовий слідчий комітет та депутати ВРУ; органи місцевого самоврядування також здійснюють відповідний механізм моніторингу за відповідними відкритими даними. На перший погляд, у нас розроблено аж три види контролю, отже, і на достовірність цих даних можна повністю покладатися, проте це не так. Не врегульованим в нашій країні залишається сам механізм об'єктивної оцінки таких даних, як, до прикладу, офіційні вебсайти або ж національний єдиний портал з відкритих даних. Також не розроблено строків, критеріїв та самої процедури здійснення такого моніторингу [1, ст. 11-13].

Отже, позитивним є те, що Україна почала шлях для створення великої системи відкритих даних, яка спрямовується на забезпечення прозорості та інновацій у різних сферах життя. Проте даний шлях супроводжується відповідними труднощами. Серед основних можна виділити: невідповідний формат даних для машиночитаності, немає єдиного нормативно-правового акту, який регулював би розвиток відкритих даних власне в Україні, а також немає чітко розробленого механізму контролю за тими даними, які публікуються розпорядниками інформації. Для подолання вищезазначених труднощів варто впроваджувати суттєві зміни, до прикладу, розвиток технічної інфраструктури, підвищення кваліфікації фахівців, а у першу чергу – прийняття ряду законодавчих актів які будуть регулювати дану сферу.

Література:

1. Аналітична записка. Проблемні питання у сфері забезпечення оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних. Урядово-громадська ініціатива «Разом проти корупції». 2018 р. 24 с. URL : <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analytical-note-on-Open-data-FINAL.pdf>
2. Зелена книга. Політика відкритих даних. Офіс ефективного регулювання. 2015 р. 78 с. URL : [https://cdn.regulation.gov.ua/f6/aa/ac/e6/regulation.gov.ua_GB%20Open%20data%20UA%20upd%20\(2\).pdf](https://cdn.regulation.gov.ua/f6/aa/ac/e6/regulation.gov.ua_GB%20Open%20data%20UA%20upd%20(2).pdf)
3. Ковтун М. С., Хрякова Н. О. Відкриті дані в Україні: сутність та стан розвитку УДК 342.95:351(477), 2018. р. 66-73 с. URL : <http://doi.org/10.5281/zenodo.1286078>

Ковалюк Іванна Валентинівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Ідеологія і міфологія як суттєві чинники політики

У політології широко використовуються поняття «політична ідеологія» і «політична міфологія», оскільки вони є важливими складовими суспільної свідомості будь-якого суспільства. Особливу роль вони відіграють в умовах нестабільності політичної системи або її переходу в транзитний стан. За таких умов ідеологія (як набір усталених ідей та поглядів) сама по собі вже не здатна в повному обсязі відобразити політичну реальність тієї чи тієї спільноти. Тому міфологія (як сукупність пов'язаних міфів певних людських спільнот) стає допоміжним інструментом для орієнтації особистості в політичному середовищі та впливу на політичну свідомість і життя суспільства в цілому [1, с. 46-51].

Ідеологія постає ключовим елементом у дослідженні та узагальненні взаємодій людей на рівні суспільної свідомості, соціальних відносин і колективної поведінки. Вона пропонує основні ідеї, які слугують основою оцінки існуючої політичної системи та відносин з метою їхньої можливої трансформації. Ідеологія, на засадах спільних політичних цінностей і переконань, дозволяє об'єднувати соціальні групи в одне ціле і бути засобом орієнтації індивіда та спільноти в політичному середовищі [2].

Варто зазначити, що в сучасній політичній думці відсутнє однозначне тлумачення ідеології та її сучасного статусу, що свідчить про складність такого соціального явища. Тому і відсутня теоретична модель, яка б здатна системно інтерпретувати ідеальну сферу політики. Адже такі поняття як «суспільна свідомість», «цінності», «переконання», «комунікації», «дискурс» і таке подібне, відображають лише окремі аспекти політичної активності людини [4, с. 17]. Тому для створення цілісної системи світогляду необхідно конструктивно поєднати ідеологію з іншими формами суспільної свідомості. В іншому випадку вони можуть почати конкурувати між собою. Це стосується, зокрема, політичної ідеології та політичної міфології, які стають справжніми «конкурентами» у символічному світі політики.

Сучасний політичний міф виникає у ситуації, коли спільнота прагне створити єдиний, загальноприйнятий світогляд, але не має реальних засобів для його реалізації. Він, у ситуаціях невизначеності, починає виступати як своєрідний захисний механізм суспільства. Характерним прикладом таких процесів є події, що відбувалися на теренах СРСР наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років [5, с. 368]. Наявна в ньому панівна комуністична ідеологія досить швидко була дискредитована практикою в якості раціональної конструкції. Проте її міфологічна складова в ірраціональному плані все ще використовується в політичному міфотворчості. Міфи комуністичної ідеології в специфічній формі продовжують існувати всередині нових і, здавалося б, віддалених від неї ідеологічних доктрин.

Також доцільно зазначити, що передвиборному процесі міф виконує кілька функцій. По-перше, він пропонує людям приклади для наслідування, формуючи певну модель поведінки. По-друге, через міф повідомляється про те, яким чином щось відбулося або відбудеться. По-третє, міф допомагає вирішити головне завдання будь-якої передвиборної кампанії – чітко визначити межі між «своїм» і «чужим» електоратом, чітко закріпити в свідомості виборців опозиційні сили [6, с. 371-372].

Сьогодні важко уявити політичну діяльність, яка б повністю ґрунтувалась лише на раціональних засадах. У такій ситуації політичний міф використовується як інструмент для формування політичної реальності та введення нової системи цінностей. Тому аналіз будь-якої ідеологічної доктрини ускладнюється лише на основі її змісту. Тому ідеологія є результатом соціокультурної міфотворчості, і її успіх значною мірою залежить від «рівня» цієї творчості.

Очевидно, що міф привертає увагу політиків, особливо політтехнологів, своєю простотою, зрозумілим змістом і загальнодоступністю. За словами А. Цуладзе, міф вибирає будь-яку конкретику, змальовує реальність у яскравих кольорах, що приваблює масову

свідомість [7]. Його образність та емоційність забезпечують його впізнаваність, тому міфологеми краще запам'ятовуються людьми, ніж ідеологеми.

Отож ідеологія, з одного боку, виступає як механізм перетворення результатів аналітичної діяльності, певних теорій та концепцій у соціальну практику, а з іншого – як поле політичної діяльності суб'єкта, її відображення, певна форма рефлексії та раціоналізації світогляду. А політична міфологія, натомість, більше спрямована на емоційно значущі для всіх громадян політичні орієнтації, побудовані на основі архетипної та світоглядної концепції, що лежить в основі політичної поведінки індивідів і груп, підсилюючи їхню ірраціональну складову. Крім того, політична міфологія характеризується більшою «спонтанністю» у своєму розвитку, незалежністю від волі окремих осіб та інститутів, які беруть участь у її формуванні. Це пояснюється тим, що політична міфологія виникає внаслідок взаємодії ідеологічних доктрин з наявними стереотипами суспільної свідомості. У кінцевому підсумку, як і ідеологія, так і міфологія є суттєвими чинниками символічного світу політики, завдяки чому обидві вони націлені на формування ціннісної та світоглядної парадигми особистості та соціуму.

Література:

1. Шайгородський Ю. Ідеологія і міфологія у символічному світі політики. 2008. *Спец. вип.* С. 46-55.
2. Арабаджиев Д.Ю. Політична міфологія: принципи та методи дослідження. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2004. С. 13-23.
3. Колотило В. В. Роль ідеології в процесі соціальних змін. *Київський національний університет ім. Тараса Шевченка*. Київ, 2006. 17 с.
4. Політологія посткомунізму. *Політологічний аналіз посткомуністичних суспільств*. Київ : Політична думка, 1995. 368 с.
5. Костюк. І. Міф як соціокультурний феномен: функціональне навантаження. *Вісник ЛНАМ*. 2010. Вип. 21. С. 367-378.
6. Ситник О. Політична міфологія: проблема визначення. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. С. 106-110.

Кушнір Ауріка Андріївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Детермінанти та протидія участі неповнолітніх у збройних конфліктах

Можна впевнено стверджувати, що людське життя є однією з цінностей у світі, що проявляється у міжнародному праві. Ця цінність перш за все закріплена у статті 3 Основного закону України – Конституції України, де вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Водночас ми вважаємо, що приділяється недостатня увага, що не дозволяє стверджувати про урегульованість проблеми захисту прав неповнолітніх. Зокрема, це призводить до ситуації, коли неповнолітні, що знаходяться в межах театру бойових дій, виявляються залученими у якості комбатантів. Ця прогалина зумовлює те, що неповнолітні під час військових агресій, конфліктів, протистоянь є найбільш вразливими для дискримінації та залучення їх у цей процес.

У сучасному світі дана проблематика зумовлена військовими діями котрі розпочалися у 2014 році в Україні та тривають й сьогодні. Перші дані про залучення дітей та підлітків до участі в бойових діях на боці противника з'явилися восени 2014 року [2]. На нашу думку, це є достатнім доказом необхідності більш докладно вивчити проблематику залучення неповнолітніх до ведення бойових дій, а також використання їх як виконавців. Тому ці факти є доказом того, що варто приділити час цьому дослідженню та пошуком шляхів протидії випадкам вербування, втягування та залучення неповнолітніх до ведення військових дій,

вчинення терористичних актів та диверсій у зоні проведення антитерористичної операції (до початку відкритого вторгнення РФ 2022 року). Факти залучення неповнолітніх до скоєння даних кримінальних правопорушень підтверджується даними ЗМІ та міжнародними спостерігачами [2]. Так, можна згадати про звіт Моніторингової місії ОБСЄ в Україні де зазначається, що діти віком до 15 – 17 років, а в окремих випадках навіть і до 15 років, беруть участь у активних діях у складі комбінованих сепаратистських сил на сході України. Неповнолітні, які проявили добрі навички володіння під час військового вишколу отримували можливість створення власних бойових підрозділів (розвідувального або диверсійного характеру) з подальшою участю у терористичній діяльності. У військових діях крім залучення хлопців для здійснення дій пов'язаних із контрабандною діяльністю через контрольно-пропускні пункти та блокпости та для розміщення GPS-маяків на техніку ЗСУ, є також дані про використання неповнолітніх дівчат задля сексуальної експлуатації [2].

Факультативною метою залучення неповнолітніх у військові конфлікти є прагнення ворога використати неповнолітніх у якості «живих щитів» та інформаторів. Це є прямим порушенням ст. 50 Женевської конвенції про захист цивільного населення. Відповідно до якої під час війни окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту [3]. З аналізу статей цієї Конвенції можна зробити висновок, що сторони зобов'язані забезпечувати права та свободи дітей, що гарантовані їм міжнародним законодавством. При цьому ворог усвідомлює, що українські військові не будуть застосовувати до неповнолітніх силу і порушувати їхні права забезпечені законодавством України. Тому ця діяльність є однією із вдалих для противника і небезпечною для виконавців. Пропагандистські ЗМІ неодноразово публічно заявляли про те, що вони залучають неповнолітніх до участі у бандформуваннях, таких як: «Батальйон Восток», «Бригада Призрак», дитячий диверсійний батальйон імені Святого Григорія Побідоносця. За словами самих дітей, то до такої неправомірної участі їх залучали дорослі, батьки і навіть священнослужителі. Прикладом залучення може слугувати інтерв'ю 15-річного Андрія Івахно, яке він давав журналісту Russia Today Гремю Філліпсу, де розповідав, що хлопець сприяє бойовикам батальйону «Восток» та на їхній базі здобуває навички ведення бою та поводження зі зброєю [7].

Ще одним міжнародним документом, котрий засуджує дану протиправну діяльність є Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, а саме у ст. 4 вказується, що збройні групи, відмінні від збройних сил держави, ні за яких обставин не повинні агітувати або використовувати у бойових діях осіб, які не повинні агітувати або використовувати у бойових діях осіб, які не досягли 18-річного віку. Держави-учасниці повинні вживати всіх можливих заходів щодо попередження агітації і зобов'язані використовувати правові заходи для заборони та криміналізації такої практики [4].

Наступним елементом, що підтверджує нашу позицію є національне законодавство. До прикладу ст. 30 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає заборону на участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань [5]. Покарання за незаконну діяльність передбачено Кримінальним кодексом України, зокрема неповнолітні виступають співучасниками кримінальних правопорушень, приймаючи участь на стороні терористів, відповідальність якої настає з 14 років відповідно до ч. 2 ст. 22 за ряд наступних діянь – ст. 113 (Диверсія), ст. 258 (Терористичний акт), ст. 257 (Бандитизм), тощо [6].

Таким чином, можна констатувати, що під час повномасштабного вторгнення та збройної агресії яка розпочалася у 2014 році і триває до сьогодні, дуже гостро стоїть питання безпеки неповнолітніх та забезпечення їм їхніх прав, встановлені не лише вітчизняним, а і міжнародним законодавством. Тому, на нашу думку, варто виробити більш ефективні механізми законодавчих норм, котрі покликані захищати дітей.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 01.05.24).
2. Trafficking in Persons Report (June, 2016). U.S. Department of State: офіц. сайт. URL : <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2016/index.htm> (дата звернення : 01.05.24).
3. Про захист цивільного населення під час війни: Женевська конвенція від 12 серпня 1949 року. *Офіційний Сайт Верховної Ради України*. Офіційний переклад. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення : 01.05.24).
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі у збройних конфліктах. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення : 01.05.24).
5. Про охорону дитинства : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 30. Ст.142. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n305>. (дата звернення: 01.05.24)
6. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2108>. (дата звернення: 01.05.24)
7. Ченяховська М. Правові аспекти втягнення неповнолітніх до участі у бойових діях. 2016. № 8. С. 150-154. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/08/30.pdf>. (дата звернення : 01.05.24).

Мельничук Мар'яна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Етнічні злочинні угруповання

Етнічні кримінальні групи представляють собою одну з актуальних проблем сучасності, яка стосується як України, так і багатьох інших країн світу. Діяльність таких груп охоплює різні сфери суспільного життя і має транснаціональний характер, що ускладнює виявлення кримінальних правопорушень, які вони вчиняють, та підвищує суспільну небезпеку [1, с. 252].

Тема діяльності етнічних злочинних угруповань привертає увагу дослідників як з України, так і зарубіжних.

Етнічна злочинність – це сукупність кримінальних правопорушень, вчинених етнічними представниками (окремими особами та угрупованнями) за певний період часу на тій території, на якій вони представляють національну меншину.

Етнічна злочинність є більш небезпечною порівняно зі звичайною. Злочинні угруповання, що діють на основі національної приналежності, відзначаються згуртованістю, конспіративністю та суворішими внутрішніми правилами. В своїй дослідницькій роботі щодо етнічних злочинних угруповань,

Описуючи особливості етнічних злочинних угруповань, Л.Ф. Гула зосереджується на організованих злочинних групах, які поділяються за етнічними, культурними та історичними зв'язками. Ці зв'язки поєднують їх з країнами походження та створюють основну мережу злочинності, що перетинає національні кордони. З використанням спільності походження, мови та звичаїв вони можуть захистити себе від дій правоохоронних органів. Багато з цих організованих злочинних груп відомі під своїми етнічними або національними назвами [2, с. 366].

Варто зауважити, що в українському законодавстві немає чіткого визначення етнічної злочинності, оскільки відсутній загальний підхід до її дослідження серед науковців. Етнічна злочинність, як негативне явище, постійно оновлює злочинні способи вчинення цих кримінальних правопорушень, розвиваються кримінальні здібності організованих груп та злочинних організацій, які формуються на етнічній основі [3, с. 65]. Це ускладнює визначення соціальних та психологічних характеристик лідера злочинної групи, який стоїть за скоєнням злочинів етнічними кримінальними угрупованнями.

І.С. Редько вказує на те, що для того, щоб стати лідером групи, людина повинна мати конкретну сукупність особистісних соціально-психологічних якостей, включаючи:

- високий рівень ініціативності та активності;
- досвід та навички в організаційній діяльності;
- зацікавленість у досягненні спільної мети групи;
- високий рівень інформованості щодо справ групи;
- індивідуальні якості, такі як товариськість та особиста привабливість;
- високий рівень престижу та авторитету в групі [4, с. 190].

Також доцільно розглянути три основні психологічні моделі особистості етнічного злочинця:

1. Психопат-фанатик. Це особа, що керується своїми переконаннями (релігійними, ідеологічними, політичними) та щиро вважає, що її дії, незалежно від їхніх результатів, корисні для суспільства. У такої людини сфера свідомості дуже обмежена, і вона готова зробити все, що завгодно.

2. Фрустрована особистість. Її психологія базується на поведінковій теорії фрустрації агресивності. Відчуття фрустрації, спричинене неможливістю досягти життєво важливих цілей, невід'ємно породжує тенденцію до агресивних дій. У цьому випадку свідомість може використовуватися для раціоналізації таких дій, тобто для пошуку підстав для їх виправдання.

3. Особистість з неблагополучної родини. Жорстоке ставлення батьків до дитини, її соціальна ізоляція та відсутність позитивних взаємин можуть призвести до формування антисоціальної особистості. З певними умовами така особистість може стати лідером або учасником етнічної злочинної групи [5, с. 118].

Лідерські навички та вміння управляти іншими визначаються емоційною холодністю, яка утримує або значно обмежує суб'єктивні можливості співчуття. Цей емоційний бар'єр дозволяє зберігати необхідну соціально-психологічну відстань з іншими, тверезо аналізувати складні ситуації з урахуванням всіх ключових аспектів і приймати обґрунтовані рішення на основі цього аналізу.

Основні мотиви дії лідера етнічного злочинного угруповання включають: ідеологічні, що полягають у бажанні трансформувати, активно змінювати світ, мати владу над людьми; меркантильні, що відображають інтерес та привабливість до тероризму як особливої форми діяльності; мотив самореалізації [6, с. 351].

Прикладами етнічних злочинних угруповань можуть бути такі: «Якудза», «Фуллerton Бойз», «Картель Тихуана», «14К Тріада», «Арійські нації», «Змієголовий», «єврейська мафія», «Чорна партизанська родина» та інші. В Україні найчастіше в поле зору правоохоронних органів потрапляють представники чеченських, циганських, грузинських, азербайджанських, вірменських, в'єтнамських, китайських і нігерійських злочинних угруповань.

Підсумовуючи, варто зазначити, що етнічна організована злочинність становить серйозну загрозу для національної безпеки нашої країни. Лідер етнічного злочинного угруповання виступає рушійною силою етнічної організованої злочинності. Подальше проведення наукових досліджень у цій області допоможе спростити процес виявлення злочинів, планування та проведення оперативних заходів проти етнічних злочинних угруповань, а також сприятиме більш ефективній протидії етнічній організованій злочинності. Один з ключових аспектів у цьому плані – розширення міжнародного співробітництва з метою об'єднання існуючих наукових досліджень та їх практичного використання при виявленні та розслідуванні злочинів, скоєних етнічними злочинними угрупованнями.

Література:

1. Скрябін О., Санакоев Д. Соціально-психологічний портрет лідера етнічного злочинного угруповання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 251-255. URL : https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/s4_ua_re/41.pdf.
2. Гула Л.Ф. Організована злочинна група – основа організованої злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. серія юридична. 2015. Вип. 1. С. 365-376.
3. Севрук В.Г. Протидія Національної поліції України злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 288-293.
4. Редько І.С. Психологічні особливості лідера організованої злочинної групи. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення*. 2016. С. 188-192. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5872>.
5. Канцір В. Психолого-правовий портрет особи терориста. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2018. № 889, випуск 17. С. 117-124.
6. Гула Л.Ф. Відмежування функцій лідера організованої злочинної групи від інших співучасників злочину. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. серія юридична. 2013. Вип. 1. С. 349-360.

Миколайчук Дар'я Володимирівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Міжнародна співпраця у сфері кіберзахисту критично важливих інфраструктур: виклики та можливості

Наразі цілому світу відомо, який складний та небезпечний період свого розвитку проходить Україна.

Актуальною проблемою, окрім суцільних руйнувань постає проблема кіберзахисту критично важливих інфраструктур. Реаліями сьогодення є ситуації, коли країна-терорист здійснює інформаційні атаки, що безпосередньо впливають на захист об'єктів і території.

Аналізуючи усі виклики та проблеми, які виникають, наші фахівці з галузі інформаційних систем та технологій і кіберзахисту постійно шукають шляхи співробітництва з організаціями світового рівня, адже у своїй роботі вони зіштовхуються з численними труднощами та не мають можливості самостійно розібратися з усіма проявами внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці України в інформаційному середовищі [1].

Саме міжнародне співробітництво є ключовим способом, за допомогою якого можлива ліквідація прогалин, які виникають у праві, що беззаперечно існують між стрімким розвитком інформаційних технологій та реагуванням національного законодавства на сучасні кіберзагрози.

Міжнародне співробітництво здійснюється з метою [2]:

- своєчасного виявлення й запобігання реальних і потенційних загроз в кіберпросторі;
- сталого розвитку інформаційного суспільства та цифрового комунікативного суспільства;
- об'єднання зусиль для спільного запобігання та розслідування кіберзлочинів;
- зміцнення міжнародної довіри у сфері кіберзахисту.

Серед органів, які здійснюють регулювання кіберпростору, варто відмітити такі: у Європейському Союзі функціонує Агентство з мережевої та інформаційної безпеки (European

Network and Information Security Agency, ENISA), у Сполучених Штатах Америки кібербезпекою займається Агентство Національної Безпеки, у НАТО створений Комітет з кібернетичної оборони (The Cyber Defence Committee), а також Спільний центр з кібернетичної оборони (Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence), Спеціалізований центр з оборони в сфері кібербезпеки НАТО (CCDCOE), Міжнародний альянс із забезпечення кібербезпеки (ICSPA), Інтерпол (INTERPOL), Міжнародне багатостороннє товариство проти кіберзагроз (ІМРАСТ) та ін. [1]

Міжнародна співпраця у сфері кіберзахисту зможе гарантувати колективну безпеку, яка включає систему заходів, спрямованих на підтримку міжнародного миру, запобігання війні, надання колективної відсічі агресії і колективної допомоги.

Варто зауважити, що кіберзагрози не мають кордонів, так як атаки можуть бути запроваджені з будь-якої точки світу. Це ускладнює виявлення та відповідь на атаки, тому створення механізмів для обміну інформацією про кіберзагрози може допомогти більшості країнам швидше реагувати на атаки та зменшувати масштаби їх наслідків [3].

Також розвиток програм технічної підтримки та міжнародної співпраці може допомогти менш розвиненим країнам підвищити свій рівень кіберзахисту.

А спільні програми відповідних тренувань та передбаченої для цього освіти можуть результативно покращити кваліфікацію фахівців з кіберзахисту та забезпечити кращу підготовку до виявлення та запобігання кіберзагроз.

Отже, міжнародна співпраця у сфері кіберзахисту зможе не тільки вберегти критично важливу інфраструктуру а й зменшити кількість кібератак в майбутньому, що зменшить ризики та масштаби їх наслідків. Також може забезпечити спектр можливостей, які гарантуватимуть всебічний розвиток систем кіберзахисту, що залежить від впровадження спільних механізмів виявлення й запобігання кібератак, підвищення кваліфікації відповідних фахівців. Тому сфера кіберзахисту повинна безперервно розвиватись, включаючи міжнародну співпрацю, що зможе якісно забезпечити ефективність виявлення й подолання загроз, що виникають в інформаційному середовищі.

Література:

1. Сливка М.М. Міжнародне співробітництво у сфері забезпечення кібербезпеки України. Юридичний науковий електронний журнал. Львів, 2022 С. 489-491.
2. Шемчук В. В. Основні напрями міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки. Вчені записки ТНУ ім. В. У. Вернадського. 2018, С. 125-129.
3. Потій Олександр, Семенченко Андрій, Бакалинський Олександр, Мялковський Данило. Публічне управління інституціональним розвитком у сфері кіберзахисту. Науковий вісник: Державне управління № 3(9) 2021, С. 136-158.

Монастирська Марина Леонідівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Правові ознаки демократичного державно-правового режиму

У стародавній Греції, «термін демократія» походить від грецького слова, що означає «влада народу». У своєму початковому розумінні, демократія в цьому контексті представляла специфічну форму організації держави, де владу не мав один чи декілька осіб (як у монархії або тиранії), а всі громадяни, які мали рівні права на управління країною.

У загальному термін «демократія» означає систему політичного управління, де кожен громадянин має рівні можливості брати участь у прийнятті рішень щодо державних та суспільних справ, основні органи влади обираються на основі виборів, і всі суб'єкти політичної

системи діють в межах закону, забезпечуючи права та свободи кожної людини і меншості згідно з міжнародними нормами.

Основними ознаками демократії на сучасному етапі є те, що:

1. Демократія має державний характер, оскільки вона полягає у її здатності впливати на поведінку та дії людей, щоб підкоряти їх для ефективного управління суспільством.

2. Демократія має політичний характер, який проявляється у ґрунтуванні на політичній рівності громадян, яка безпосередньо виявляється у їх участі в управлінні державними та суспільними справами, зокрема в рівності виборчих прав. Ця рівність створює можливість вибору серед різних політичних альтернатив, тобто варіантів політичного розвитку.

3. Демократія означає не лише оголошення та гарантування прав громадян, а й їх фактичне втілення, включаючи економічні, політичні, громадянські, соціальні та культурні права, а також виконання громадянських обов'язків, згідно з міжнародними стандартами, закріпленими у Хартії прав людини.

4. Наступною ознакою є те, що демократія передбачає, що правила законності визначають режим суспільно-політичного життя, який відображається у вимогах до всього суспільства, включаючи всіх учасників політичної системи.

5. І врешті, демократія передбачає взаємну відповідальність між державою та громадянином, що виражається у вимозі утримуватися від дій, що порушують їх взаємні права та обов'язки. У Конституції України зазначено: «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ст. 3) [1]. У разі можливих конфліктів між державою та громадянином роль арбітра відіграє незалежний та демократичний суд.

Розглядаючи демократію як систему політичного управління, необхідно вказати, що демократичний державно-правовим режимом є стан політичного життя, в якому державна влада здійснюється демократичними методами, що базуються на повній реальній участі громадян та об'єднань громадян у формуванні та реалізації державної політики, утворенні та функціонуванні органів державної влади, а також на триваючому дотриманні основних прав людини і громадянина. Такий режим поширений у більшості країн Північної та Західної Європи, Північної Америки.

До різновидів демократично-правового режиму відносяться, зокрема, такі:

1. Режим парламентської демократії.
2. Демократично-ліберальний режим.
3. Національний демократичний режим.

У свою чергу, демократичною державою є форма управління, де народ є головним джерелом влади, а державні соціально-політичні інститути та політична культура сприяють активній участі громадян у вирішенні загальнодержавних питань, забезпечуючи при цьому громадянські права і свободи у широкому обсязі.

Варто звернути увагу, що найголовнішою ознакою, що притаманна демократичній державі, є наявність в ній громадянського суспільства.

Громадянське суспільство – це суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних рис, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; це сукупність усіх громадян, їх вільних об'єднань та асоціацій, пов'язаних суспільними відносинами, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею [2]. Такого роду правовий зв'язок реалізується через відносини громадянського суспільства (громадських інститутів) із державою (державними органами) [3].

Таким чином, взаємодія демократичної держави та громадянського суспільства створює комплексний механізм регулювання суспільних відносин.

Наступною визначальною правовою ознакою демократичного державно-правового режиму є визнання Конституції як Основного закону, що визначає демократичні принципи організації та функціонування системи публічної влади. Це означає, що держава застосовує

різноманітні методи і способи впливу на суспільні відносини в межах законної системи та відповідно до основних принципів, норм і цілей, встановлених у Конституції.

Використання терміна «державно-правовий» підкреслює, що як держава, включаючи її структуру, управління, тип правління, і функціонування окремих органів влади, так і право відіграють однаково важливу роль у функціонуванні цього режиму.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що демократична держава за своєю сутністю є певним типом суспільної самоорганізації, оскільки демократично-правовий режим зумовлює безупинний двосторонній правовий зв'язок між державою та громадянським суспільством.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Доморослий В.І Основи демократії (для студентів неспеціальних факультетів усіх форм навчання). Навчальний посібник. Умань ВВЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський М.М.»), 2021. 158 с.
3. Субота С.І. Особливості взаємодії громадянського суспільства та поліції в умовах демократичного політичного режиму. *Юридичний науковий електронний журнал*.

Олійник Анастасія Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Типологія серійних злочинців на прикладі Джеффри Дамера

Типологія – це метод наукового мислення та дослідження, що включає розподіл явищ на певні категорії чи типи за ключовими критеріями та виявлення відмінностей між ними [1, с. 40].

Роберт Ресслер виділив два основних типи серійних злочинців, так званий «організований несоціальний» і «дезорганізований асоціальний» [2, с.575-577].

Організований злочинець характеризується середнім або високим рівнем інтелекту, доброю соціальною адаптацією і незначним виглядом. Він передбачає та планує свої кримінальні правопорушення заздалегідь, уважно вибираючи своїх жертв за різними критеріями, такими як стать, вік, зовнішній вигляд, професія або спосіб життя. У нього є чіткий план дій, і якщо щось йде не за планом, він може відкласти вчинення кримінального правопорушення та реалізувати його згодом після додаткового нагляду та збору інформації щодо потенційної жертви або оточуючої обстановки.

Дезорганізований злочинець зазвичай має низький або менше середнього інтелектуальний рівень, неадаптований соціально та часто живе відокремлено від оточуючого світу. Він вчиняє кримінальні правопорушення спонтанно, іноді під впливом ілюзорних уявлень, і нападає на жертву раптово, швидко і безпідставно. Взаємодія з ним обмежується мінімальним рівнем вербального контакту. Цей тип злочинця скоює насильство над жертвою після смерті, особливо зосереджуючись на каліцтвах та сексуальних діях, часто розчленовуючи тіло та забираючи частини як трофеї або фетиші. Труп та сліди залишаються на місці події.

У світовій літературі віддається перевага класифікації серійних злочинців за чотирма основними типами, виходячи з їхніх головних мотивацій:

1. Злочинець-візіонер – людина, яка має галюцинації та марення, що підштовхують її до вбивства певних жертв. Цей тип часто характеризується психотичним станом та неосудністю.

2. Злочинець-місіонер – особа, яка намагається покращити світ, вбиваючи тих, кого вона вважає «неповноцінними», наприклад, повій, гомосексуалістів, представників певних національностей тощо.

3. Злочинець-гедоніст – це різноманітна група, що включає в себе хтивих вбивць, яким акт вбивства приносить сексуальне задоволення, а також кілерів-шукачів пригод, які вбивають з цікавості та інтересу до екстремального досвіду. Обидва підтипи можуть проявляти садистські дії, такі як спотворення та розчленування жертв.

4. Злочинець-мисливець – особа, яка вбиває для відчуття переваги над безпорадною жертвою, спрямовуючи свою діяльність на компенсацію власних почуттів нікчемності та марності [3, с. 137].

Для кращого розуміння типології серійних злочинців ми можемо проаналізувати на прикладі Джеффри Дамера. Він народився 21 травня 1960 року в Штаті Вісконсін. Був засуджений за вбивства 17 чоловіків і хлопчиків між 1978 і 1991 роками. Його вбив у 1994 році один із в'язнів. Дамер вбивав своїх жертв швидко, але потім займався некрофілією та канібалізмом. За своє життя Ресслер вважав, що на початку Дамер вчиняв вбивства як організований несоціальний серійний злочинець, а з часом перетворився на дезорганізованого асоціального серійного вбивцю.

Ми погоджуємось із думкою Реслера, що він був організованим асоціальним злочинцем, тому що Дамер протягом 13 років був здатний приховувати своє подвійне життя, також інші говорили про нього як про досить розумну людину. Також Дамера можна віднести до типу злочинця-мисливця, тому що він обирав жертв, яких вважав слабкими або вразливими, насолоджувався процесом переслідування, катування та вбивства своїх жертв, відчував сексуальне збудження від своїх кримінальних правопорушень.

Зазвичай, він обирав для вбивства вечірній час доби, квартира Дамера була місцем більшості його вбивств. Також він обирав і безлюдні місця (наприклад, занедбані приміщення)

Щодо мотиву, то він мав бажання контролювати та володіти жертвою (прагнув повного контролю над своїми жертвами, і вбивство для нього було способом реалізувати це бажання), також у нього була жага до некрофілії та садизму (відчував сильну тягу до мертвих тіл і отримувал сексуальне задоволення від їхнього осквернення та розчленування)

Деяких своїх жертв Дамер вибирав заздалегідь. Він шукав людей, які відповідали його фізичному ідеалу, які, на його думку, були б менш схильні до опору. Він також міг шукати жертв, які, на його думку, були вразливими, наприклад, бездомних або людей, які вживають наркотики. Залежно від сексуальної орієнтації, то Джеффри Дамер обирав жертвами лише чоловіків, часто молодих, м'язистих з темним волоссям,

Знаряддя - предмети, що дозволяють зв'язати і знешкодити жертву, наприклад мотузки, скотч тощо, різні предмети для вбивства і розчленування, наприклад ножівка, м'ясорубка, дріль, кислота.

Спосіб підготовки до вчинення – яскраво виражений «сталкінг». Він зазвичай жертв довго вистежував, отримувал дані про постійні місця відвідування, використовуючи автомобіль для пересування та іноді фотографував їх. Також Дамер використовував максимальну комунікацію з жертвою в процесі знайомства.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – знайомиться із жертвою, після чого швидко завойовував її довіру. Потім заманював до себе додому, зазвичай злочинці даного типу протягом тривалого часу мучать жертву, але Дамера не цікавили муки жертв, навпаки, він намагався позбавити вбитих від страждань, на завершення – здійснював вбивство. Після чого здійснював сексуальні акти з трупом своєї жертви, розчленовував тіло, розчиняв у кислоті або зберігав у квартирі [4; 5, с. 165-166].

Отже, на основі типології Реслера та мотивацій серійних злочинців, Джеффри Дамер визнаний організованим асоціальним злочинцем-мисливцем, який використовував своїх жертв для здійснення контролю, некрофілії та садистських дій.

Література:

1. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : навч. посіб. Харків : Право, 2014. 513 с.
2. Мальцев О.В., Саїнчин О.С., Сотула О.С. Теоретичні основи розслідування умисних вбивств: кримінально-правові, криміналістичні та психологічні аспекти. Психологічний портрет серійного вбивці : монографія. Одеса, 2019 р. 760 с.
3. Васюк К. М. Психологічні особливості основних типів серійних вбивць: матеріали наук. конф. м. Вінниця, 24 черв. 2021 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2021. С. 135-137.
4. Biography: Jeffrey Dahmer. URL : <https://www.biography.com/crime/jeffrey-dahmer> (дата звернення : 25.04.2024).
5. Духніна А.В. Класифікація та типологія серійних злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 163-167. URL : http://www.lsej.org.ua/5_2018/45.pdf (дата звернення : 24.04.2024).

Підлипна Зоряна Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Боротьба з політичною корупцією

Боротьба з політичною корупцією є надзвичайно важливою в сучасному світі, особливо в контексті зміцнення демократії та правової держави. Політична корупція порушує принципи справедливості, рівності та довіри до влади, що є основними складовими демократичного суспільства. Зокрема, в Україні боротьба з політичною корупцією має велике значення у контексті зміцнення демократії та побудови правової держави. Корупція — це зловживання владою, посадовим становищем або впливом задля отримання особистої вигоди, часто в протиріччі з законом та моральними принципами. Вона може приймати різні форми, включаючи хабарі, підкуп, незадекларовані подарунки, використання посадового становища для особистої вигоди тощо. Корупція має негативний вплив на економіку, суспільство та довіру до влади, і вона є серйозною проблемою в багатьох країнах світу [2, с. 53-63].

Політична корупція – це форма корупції, яка відбувається у сфері політики та влади. Вона включає в себе зловживання владою, посадовим становищем або впливом у політичних цілях, такі як отримання грошей, підтримки або інших послуг у обмін на політичну діяльність або вплив на прийняття рішень. Політична корупція може порушувати принципи демократії та правової держави, веде до невірної репрезентації інтересів громадян та сприяє втраті довіри до владних структур.

Політична корупція може включати в себе використання державних повноважень або мережевих контактів державних чиновників для незаконної приватної вигоди. Це може виявлятися у вигляді отримання хабарів за вплив на рішення, надання переваг у законодавчих чи регуляторних процесах на користь певних осіб або організацій, або навіть у використанні державних ресурсів для особистих цілей. Політична корупція може серйозно підірвати довіру громадян до владних структур і підірвати принципи справедливості та рівності перед законом. Її боротьба важлива для забезпечення прозорості та ефективності управління країною [3, с. 210-214].

Боротьба з політичною корупцією в Україні є однією з найважливіших завдань для зміцнення демократії та побудови правової держави. Україна в останні роки вжила значних зусиль для боротьби з цим явищем, зокрема шляхом утвердження законів про протидію корупції, створення антикорупційних органів та механізмів, а також підвищення прозорості у діяльності державних установ.

Одним з ключових досягнень боротьби з корупцією в Україні є створення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), Національного

антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Ці органи відповідають за розслідування корупційних злочинів, моніторинг декларацій посадовців, а також за впровадження антикорупційних стратегій у різних галузях влади. Уряд також активно співпрацює з міжнародними партнерами та організаціями, такими як Європейський Союз та Міжнародний валютний фонд, для підтримки антикорупційних реформ та забезпечення незалежності та ефективності антикорупційних органів.

Один із прикладів боротьби з політичною корупцією в Україні – це прийняття закону про електронні декларації. Цей закон вимагає від посадовців, у тому числі державних службовців, депутатів та суддів, подавати декларації про свої доходи, витрати та майно через онлайн-систему. Це сприяє збільшенню прозорості та відкритості у діяльності посадовців, ускладнює можливість приховування доходів та уникнення оподаткування, а також дозволяє громадськості відслідковувати зміни у майновому стані посадовців та виявляти потенційні випадки корупції.

Ще одним прикладом є створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Ці органи відповідають за розслідування серйозних корупційних злочинів, включаючи ті, що пов'язані з високопосадовцями. Вони мають спеціальні повноваження та незалежність у своїй діяльності, що дозволяє їм ефективно боротися з корупцією навіть у високому рівні влади. Такі органи допомагають покращувати довіру громадян до державних інституцій та демонструють серйозний зобов'язання уряду боротися з корупцією [1].

Інший приклад – це створення системи електронних закупівель ProZorro. Ця система забезпечує прозорість та відкритість у державних закупівлях, ускладнює можливості для корупційних схем та зменшує витрати держави на закупівлі. Вона дозволяє відстежувати усі етапи закупівельного процесу, починаючи від оголошення тендера до укладення контракту, що робить процес більш прозорим та піддає його громадському контролю. Ці приклади свідчать про те, що Україна вживає конкретних заходів для боротьби з політичною корупцією та поступово рухається вперед у цьому напрямку.

Незважаючи на досягнення, проблема політичної корупції залишається актуальною в Україні, і важливо продовжувати робити зусилля для її подолання. Один із способів – зміцнення інституційної спроможності, зокрема, забезпечення незалежності та ефективності антикорупційних органів, а також удосконалення законодавства щодо протидії корупції. Важливо також підвищувати прозорість та відкритість у державному управлінні, щоб ускладнити можливості для корупційних схем. До цього може відноситися розширення доступу до інформації про діяльність державних установ, відкриті та конкурентні відбори на посади, а також впровадження систем контролю та звітності.

Залучення громадськості до контролю за діяльністю владних структур є ще одним важливим аспектом боротьби з політичною корупцією. Активна участь громадян у виявленні та розкритті випадків корупції може значно підвищити ефективність боротьби з цим явищем. Для цього важливо створювати умови для цивільного суспільства, забезпечувати його незалежність та активну участь у прийнятті рішень. Загалом, боротьба з політичною корупцією – це складний та довготривалий процес, який вимагає поєднання різних заходів та зусиль різних суб'єктів, але вона є ключовою для забезпечення розвитку демократії та правової держави в Україні [4, с. 240-250].

Отже, боротьба з політичною корупцією в Україні є складним і багатограним процесом, який вимагає поєднання різних заходів та зусиль різних суб'єктів. Незважаючи на досягнення у цій сфері, проблема залишається актуальною, і подальші дії щодо її подолання є критично важливими для зміцнення демократії та правової держави. Для успішної боротьби необхідно зміцнювати інституційну спроможність, підвищувати прозорість та відкритість у державному управлінні та активно залучати громадськість до контролю за діяльністю владних структур. Тільки через спільні зусилля уряду, громадськості та міжнародних партнерів можна створити ефективну систему протидії політичній корупції, що сприятиме побудові справедливого та прозорого суспільства.

Література

1. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення: вебсайт. URL : <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/>
2. Іванець М. Корупція як негативний фактор в діяльності правоохоронних органів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 59-63.
3. Сметаніна Н.В., Таволжанський О.В. Моніторинг способу життя суб'єктів декларування у системі заходів фінансового контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 210-214.
4. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

Свердлюк Діана Сергіївна,

*здобувачка освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Психологія мас та поведінка індивіда в групі

Масова свідомість – вид суспільної свідомості, властивий величезній кількості людей. Масові психічні явища, що виникають у групі, активно впливають на людину, її особистість, дії, думки та спілкування. *Актуальність дослідження* даної теми полягає у тому, що розуміння закономірностей поведінки натовпу та адаптації під нього конкретного індивіда дозволяє аналізувати та впливати на поведінку великої кількості людей.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: охарактеризувати особливості масової свідомості та проаналізувати поведінку людини у групі.

Одним із механізмів, що впливають на соціальні явища, є «циркулярна реакція», яку описав В. Л. Зликов. Він відобразив перетворення великого скупчення людей в особливу, емоційно спільну, «масу». На I етапі «Циркуляції», з'являється загальна зацікавленість певним предметом, слідом за нею – поява однакової емоції, що рухається між учасниками групи, ніби по колу. На II етапі, що має назву «Кружіння», почуття загострюються, а поведінка та емоційний стан індивідів визначається не раціональним сприйняттям обставин, а поведінкою та емоціями оточуючих. Група людей однаково діє та реагує, стає емоційно самодостатньою. III етап – «Створення образу» передбачає появу нового об'єкту загальної уваги, на якому фокусуються всі почуття та дії людей. На IV етапі «Активізації», лідер спонукає членів спільноти до необхідних, потрібних йому дій. В результаті спочатку індивіди зі схожими емоційними переживаннями створюють масу, а потім ця ж маса починає впливати на них [3, с.133].

Головні ознаки маси – тимчасове існування та стихійна поведінка індивідів, що є її членами. Одним з прикладів масової спільності є натовп. Натовп – тимчасове та неорганізоване скупчення людей, які мають спільний об'єкт зацікавлення. У натовпі формується суспільна свідомість – сукупність поглядів, думок, ідей, знань, емоцій, що належать різним соціальним суб'єктам. Поведінка індивіда у натовпі змінюється. В людини підвищується емоційне сприйняття всього, що вона спостерігає, зростає схильність до навіюваності, ірраціональності, зменшується здатність критично обробляти інформацію [3, с.133].

За словами Г. Лебона (французького психолога та автора праці «Психологія мас») у натовпах діє закон «духовної єдності». Індивід, що потрапив у натовп, перетворюється в людину із придушеним раціональним сприйняттям, і хоче реалізувати навіяні ззовні ідеї. Людина втрачає індивідуальність і раціональність, оскільки натовп завжди підкоряється лідеру. Г. Лебон стверджує, що маса – це слухняна отара, яке не може жити без володаря. Вона має настільки сильну спрагу до покори, що на рівні інстинктів підкорюється тому, хто оголошує себе її ватажком [1, с.11-12].

Маса виникає на основі двох чинників: ситуаційного та внутрішнього. В основі ситуаційного чиннику лежить людське бажання самозахисту та прагнення отримати вигоду. Внутрішні ж чинники відображаються у потребі самоідентифікувати себе з великою кількістю людей, щоб у такий спосіб врегулювати свої емоційні стани [2].

Потреби, що привели індивідів у масу, рано чи пізно реалізуються, і енергійність натовпу почне зменшуватись, а це призведе до того, що маса поступово розпадатиметься. Найчастіше маса є тимчасовим утворенням [3, с.136].

Від масової свідомості не слід відмовлятися чи боятися її, важливо знайти можливості взаємодії та впливу. Вона допомагає людині звільнитися від негативних емоцій, з якими важко, а часом і неможливо впоратися самотійно.

Отже, масова свідомість впливає на поведінку індивідів, їх емоційний стан та раціональність; керує натовпом так, як потрібно лідеру. Члени натовпу реалізують чужі ідеї, втрачають індивідуальність, натомість врегульовуючи свої емоційні стани за допомогою групи. Однак важливо розуміти та використовувати масову психологію для аналізу та впливу на поведінку групи в правильному руслі задля досягнення певних цілей і розвитку соціальної взаємодії.

Література:

1. Гюстав Ле Бон. Психологія мас. Навчальна книга – Богдан, 2012. 138 с. URL : <https://uk.bookmate.com/books/T3TyvT0w>
2. Луценко А. В. (2020). Психологія мас: функціональна значущість у соціальному конструюванні. *Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті*. Т. 8. С. 156-157. URL : <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/0ad0f9cc-5398-43ff-9b8f-bc5e6b5fd009/content>
3. Чукавіна Т. Е. (2011). Маси та масова свідомість. *Людина в масі*. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». №3. С. 132-136. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2011_3_23

Солдатова Карина Вадимівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Політична свідомість як базовий елемент політичної культури

Демократизація суспільства вимагає активної участі громадян, а це можливе лише за умови, що люди розуміють політичні процеси, відчують свою відповідальність та впливають на прийняття рішень. Політична свідомість – це не лише знання про політичні інституції та процеси, а й уміння аналізувати їхній вплив на суспільство та приймати обґрунтовані рішення. У світлі складних соціально-політичних, економічних і міжнародних проблем ця здатність набуває особливого значення. Лише громадяни, які розуміють суть цих проблем – можуть пропонувати конструктивні рішення та сприяти покращенню ситуації. Політична свідомість також виступає як детермінанта процесу формування демократії. Що більше людей свідомо беруть участь у політичному житті, то сильнішою стає демократія. Крім того, вона є показником розвитку суспільства, його зрілості та готовності до самоврядування.

Політична свідомість громадян відіграє ключову роль у формуванні суспільства, особливо в періоди політичної, соціально-економічної нестабільності. Вона охоплює знання, переконання, уявлення та ставлення людей до політики, держави та суспільства загалом. У періоди нестабільності громадяни часто шукають відповіді на питання про причини та шляхи виходу з кризової ситуації. Політична свідомість стає особливо важливою, оскільки вона визначає, як люди реагують на події, що відбуваються, і які дії вони вважають доцільними. Так, пануючі в суспільстві настрої та ідеї впливають на формування політичної свідомості.

Політична свідомість є сукупністю політичних уявлень та установок громадян щодо розвитку суспільства і держави. Вона є досить динамічною і змінюється під впливом різних факторів, таких як політичні процеси, події та явища. Ця динаміка робить політичну свідомість складною для прогнозування, оскільки уявлення та погляди громадян можуть змінюватися відповідно до ситуації [3, с. 66].

Політична свідомість відображає уявлення та погляди окремих індивідів чи соціальних груп про політичну систему в цілому, про політичні процеси та роль політичної влади, а також про роль особистості в політиці. Її формування залежить від багатьох факторів, таких як особливості розвитку суспільства, рівень політичного мислення, знання, цінності та переконання людини. У своїй сутності, політична свідомість охоплює потреби, інтереси, установки та орієнтації, які визначають її направленість. Оцінка політичної свідомості може проводитися через дослідження системи цінностей, світогляду людей та їхню інформованість щодо політики. В цьому контексті політична свідомість є складною та багатоаспектною концепцією, яка відображає вплив різних факторів на уявлення людей про політику та їхню роль у ній.

У науковій літературі політична свідомість суспільства розглядається як:

- опосередковане відображення політичного буття, суттю якого є проблеми влади, формування, розвиток і задоволення інтересів та потреб політичних суб'єктів;
- невід'ємний елемент політичної діяльності, оскільки її витoki криються у сфері політичних відносин
- об'єктивних людських контактах і стосунках, що виникають водночас з проблемою використання політичної, державної влади в суспільстві [5, с. 225];
- сукупність політичних уявлень, знань, оцінок учасників політичного процесу, в яких відображені їхні політичні потреби, інтереси і цінності [3, с. 67].

У сучасній політології використовуються поняття групової, спеціалізованої та масової політичної свідомості. Групова політична свідомість відображає неоднорідність класових, національних та інших великих людських спільнот. Це означає, що різні соціальні групи мають відмінні уявлення та погляди на політику, відповідно до своїх інтересів та потреб. Наприклад, робітничий клас може мати власні погляди на економічні та соціальні питання, які відрізняються від уявлень бізнес-еліти чи інтелектуальної спільноти. Спеціалізована політична свідомість відображається через політичні партії, організації та еліти, які є носіями цієї свідомості. Вони мають певні ідеологічні, соціальні та політичні цінності, і виступають ініціаторами та організаторами політичних процесів. Наприклад, політичні партії можуть пропагувати певні ідеї, програми та цінності серед своїх членів та прихильників. Неабияке значення має масова політична свідомість, яка відображає уявлення та погляди на політику широких мас населення. Це включає загальні уявлення про державу, суспільство, владу, а також відношення до політичних подій та процесів. Формування масової політичної свідомості може бути спрямоване, в частині, політичними партіями, організаціями та ЗМІ. Наприклад, за допомогою медіа та освітніх кампаній можна формувати думку суспільства про важливі політичні питання [2, с. 354].

Політична культура виступає важливим чинником формування політичної свідомості. Вона є сукупністю цінностей, орієнтацій, настанов і ставлень, які визначають спосіб сприйняття та участі в політичному житті. Основні компоненти політичної культури включають знання та уявлення про політику, політичну систему, політичні процеси та явища [6, с. 320].

Політична культура є ключовим фактором, що визначає цінності та установки суспільства, а також впливає на активність та рішення індивідів у політиці. Соціальні групи впливають на політичну культуру, надаючи як певний тиск, так і можливості для самовираження та активності індивідів. Важливою є здатність суспільства до балансування цих впливів для забезпечення вільного вибору та участі громадян у політичному процесі [4, с. 132].

В цьому аспекті слід підкреслити, на сучасному етапі Україна стикається з численними викликами і загрозами, які ставлять під загрозу національну безпеку та територіальну цілісність. Першочергові завдання з вирішення цих проблем включають забезпечення національної безпеки, відновлення територіальної цілісності, консолідацію нації та формування загальнонаціональної ідентичності. Ключовими етапами реалізації цих завдань є консолідація суспільства, підвищення обороноздатності країни, підтримка демократичних інститутів, інтеграція в євроатлантичні структури та відновлення тимчасово окупованих територій [1, с. 308-313].

Таким чином, політична свідомість особистості є складним явищем, яке включає розуміння політичних процесів, цінностей, ідеалів, а також уміння аналізувати та оцінювати політичні події. Важливо розуміти, що політична свідомість не обмежується лише сприйняттям поточної політичної ситуації, але й орієнтується на формування та удосконалення політичного мислення для майбутнього. Формування політичної свідомості вимагає критичного осмислення соціально-політичних процесів, здатності об'єктивно і раціонально оцінювати події та явища. Це включає у себе уміння аналізувати інформацію з різних джерел, узагальнювати та структурувати її, а також розрізняти факти від дезінформації та маніпуляцій. Завдяки розвиненій політичній свідомості люди можуть краще розуміти сутність політичних процесів, брати участь у громадських обговореннях, вибирати ефективні стратегії дій та впливати на прийняття рішень.

Література:

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / наук. ред. П.П. Гай-Нижник. К. : Леся, 2016. 586 с.
2. Воляннюк Т.А. Політична свідомість і культура як чинники формування образу сучасної української держави. Право та державне управління. 2023. № 2. С. 353-358.
3. Єфтені Н.М. Особливості формування політичної свідомості. Політичне життя. 2019. № 4. С. 66-70. URL : <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7684>.
4. Рудакевич О. Імперативи національної політичної культури. Політичний менеджмент. 2010. № 5. С. 128-136.
5. Ткачук В. Інформаційний вплив на політичну свідомість в умовах глобалізації. Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. 2011. № 1. С. 224-229.
6. Шайгородський Ю.Ж. Політична культура як чинник розвитку демократичного політичного режиму в Україні. Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 304-351.

Струнь Анастасія Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Особливості детермінації корупційних правопорушень

Питання детермінації корупційних правопорушень потребує глибокого вивчення теми корупції та її значення в сучасному світі, оскільки це явище об'єктивне, притаманне будь-якому суспільству і думки щодо її природи різняться – як від позитивних, так і до негативних. Законодавець розробив Закон України «Про запобігання корупції», де і вказав саме визначення корупційних правопорушень. Під даним поняттям слід розуміти корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене спеціальним суб'єктом, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1]. Під детермінацією слід розуміти процес, взаємодію різних явищ, чинників, що в подальшому породжують та зумовлюють злочинність. Тобто це причини та умови, що «спонукають» до вчинення правопорушення. Детермінація корупційних

правопорушень – це комплекс факторів, які обумовлюють їх виникнення, поширення та стійкість. Ці фактори є багатограними та взаємопов'язаними, що робить протидію з корупцією складним та комплексним завданням. Причини та умови корупційних правопорушень науковці зазвичай поділяють на фактори економічного характеру, соціального, соціально-культурного характеру, фактори соціально-демографічного характеру, а також фактори соціального контролю над протиправною поведінкою населення. На нашу думку, взаємодія цих факторів між собою посилюють виникнення цих правопорушень, проте фактори економічного характеру відіграють чи не основну роль. Варто врахувати той факт, що Україна посідає 103 місце зі 180 країн за індексом сприйняття корупції, станом на 2023 рік [2]. Виникає питання чому Україна має таке «сприятливе середовище» для корупційних кримінальних правопорушень є доволі складним. Вважаємо, що головним чином це пов'язано з тим, що українська державність відносно молода і вплив Радянського Союзу, в складі якого Україна перебувала понад 70 років, обумовила низку детермінант для корупційних правопорушень.

Фактори економічного характеру полягають у зростанні майнової нерівності, що призводить до розшарування населення за рівнем доходів; безробіття, як один з ключових економічних та соціальних чинників; економічна нестабільність, неефективні економічні реформи, диспропорційний розвиток галузей економіки держави, економічна криза, розбіжність між економічними потребами населення і можливостями суспільства в їх задоволенні, інфляцію, недостатню інтегрованість національної економіки у світову. Чималу роль відіграють соціальні чинники, соціально-демографічного та соціально-культурного характеру. Наприклад, можемо зацентувати увагу на такому понятті, як менталітет. Українці, на нашу думку, під впливом усіх історичних подій, історично-культурного характеру зазнали еволюції менталітету, що проявлявся у необхідності обходити певні перепони бюрократичного характеру. Також не варто забувати про низку інших детермінант, таких як, освітній та культурний рівень, традиції, звичаї, стереотипна поведінка. Варто звернути увагу на правові та політичні чинники, які в зв'язку з недоліками правової системи, детермінують корупційні правопорушення. До таких детермінант, ми вважаємо, можна віднести правовий нігілізм та правову легковажність, тобто нехтування правовими нормами, поширення зневаги до законів та правових інституцій, що роблять корупційні дії більш ймовірними.

Наступними є відсутність політичної та правової культури, що в певних випадках може призводити до уникнення відповідальності винних. Це призводить до ситуації коли для корупціонера великою є зморність уникнення відповідальності. Це викликано тим, що відповідними органами, питання процедури притягнення винного до відповідальності контролюються недостатньо, при цьому недоліки законодавства створюють «лазівки» для корупційних зловживань.. Такі очевидні причини, як часті зміни політичного курсу, неефективна боротьба з злочинністю створюють умови для корупції. Непрозорість та непрофесійність системи кадрового добору призводять до того, що на керівні посади потрапляють люди, які не відповідають необхідним вимогам і схильні до корупції, а також бюрократизація та корумпованість управлінського апарату і системи правосуддя – є детермінантами корупційних правопорушень.

При цьому не варто вважати, що лише ті чи інші фактори детермінують дані правопорушення, оскільки це явище є складним і полягає у взаємодії як економічних, так і соціальних, політичних, правових факторів.

Зважаючи на наукові дослідження та ґрунтовну класифікацію факторів, що сприяють корупційним правопорушенням, можна виділити три групи причин та умов їх виникнення:

- причини та умови тіньової економіки: недосконалість законодавства, високий рівень податкового навантаження, неефективність боротьби, нерозвиненість інститутів громадянського суспільства, низький рівень правової культури населення;

- причини та умови корупційної злочинності на загальносоціальному рівні. На сучасному етапі суспільного розвитку залишається досить поблажливе сприйняття корупції

населенням, що і породжує такі причини, як латентність та формування думки про те, що корупція – єдиний спосіб отримання благ;

- причини та умови корупційної злочинності на індивідуальному рівні: особистісні якості та ціннісні орієнтири, низький рівень морально-етичних якостей (спотворена ієрархія цінностей, жадібність, заздрість, моральна нестійкість), обставини, які спонукають особу до вчинення протиправної дії (підкуп, шантаж особи, яку провокують; залежність від особи, яка спонукає до вчинення протиправних дій). Для доведення корупційного правопорушення на індивідуальному рівні, згідно з позицією Верховного Суду необхідно ретельно дослідити всі обставини справи, тобто службове становище особи, місце роботи та коло повноважень, мотиви, мету та характер дій, зв'язок між службовим становищем, зловживанням повноваженнями та наслідками [3]. Слушною є думка Стрільченка Є. В., який пропонує виокремити сім детермінантів корупційних правопорушень:

- 1) недосконалість правового регулювання суспільних відносин;
- 2) недостатня міра відповідальності за вчинення корупційного діяння;
- 3) відсутність реального суспільного контролю над владою;
- 4) бюрократичність;
- 5) відсутність розмежування повноважень;
- 6) соціальна причина;
- 7) відсутність дієвого і прозорого механізму зайняття посади державного службовця [4, с.198].

Отже, узагальнюючи все вищезазначене, можна зауважити, що особливість детермінації корупційних правопорушень полягає в тому, що не має єдиної причини, породження цих кримінальних правопорушень. Різні фактори детермінації корупції не існують ізольовано, а є взаємопов'язаними. Наприклад, низький рівень життя може стимулювати корупційну поведінку, а корупція, у свою чергу, може призвести до поглиблення нерівності та бідності. Детермінація корупційних правопорушень постійно змінюється під впливом різних факторів, таких як розвиток суспільства, зміни політичного та економічного ладу, вдосконалення законодавства, поява нових технологій.

Корупційні правопорушення часто залишаються латентними, тобто не розкриваються та не караються. Це пов'язано з різними факторами, такими як страх перед розправою, корумпованість правоохоронних органів, недовіра до правосуддя, соціальна терпимість до корупції. Важливо зазначити, що актуальність теми полягає у розумінні детермінації корупційних правопорушень, що є ключовим для розробки ефективних стратегій протидії з нею. Протидія з корупцією потребує комплексного підходу, який охоплює не лише правові аспекти, але й політичні, соціальні та економічні, а важливою умовою успішної протидії з корупцією є формування нетерпимого ставлення до неї в суспільстві, підвищення рівня прозорості та підзвітності влади, а також вдосконалення системи правосуддя.

Література:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
2. Індекс сприйняття корупції в світі. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
3. Про судову у справах про хабарництво. Постанова Верховного Суду України від 26.04.2002р. №5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>
4. Стрільченко Є.В. Корупція в класичному розумінні: історія визначення, наслідки впливу, причини та шляхи вирішення. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. С. 198-200.

Суходольська Анна Іванівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Антропогенний вплив на річки Південний Буг та Синюха

Основними видами діяльності та антропогенного навантаження на водні ресурси басейну р. Південний Буг є житлово-комунальне господарство, промисловість, сільське господарство, включаючи рибне господарство, гідроенергетика та протипаводковий захист.

За показником об'ємів стічних вод, які надходять у поверхневі води басейну Південного Бугу, серед різних галузей економіки переважають стоки від сільського господарства (44,1%), комунальні підприємства (31,9%) та промисловості (23,6%).

Скид стічних вод здійснюється в р. Південний Буг після споруд повної біологічної очистки проектною потужністю 150 тис. м³/добу, фактичне надходження складає 70–80 тис. м³/добу [1, с. 61-63].

Середня течія Південного Бугу приймає найбільші свої притоки: Соб, Савранка, Кодиму, Синюху. Води більшості з них використовуються для водопостачання, розведення риби, для отримання електроенергії. На цій же ділянці побудований і Південноукраїнський енергетичний комплекс, який також використовує води Південного Бугу для охолодження своїх агрегатів. П'ять великих порогів загальною довжиною до 35 км перетинають річку у цій місцевості, між ними є значні плесові ділянки з уповільненим плином. Побузькі пороги вражають красою і міцністю, важко знайти більш древні творіння природи [2, с. 287].

До основних гідроморфологічних змін Південного Бугу слід віднести порушення вільної течії річки, гідрологічні зміни та спрямлення [1, с. 62].

Сьогодні найбільші екологічні біди Південного Бугу пов'язані з існуючими водосховищами, частина яких поступово перетворюються в антропогенні болота. Русло Південного Бугу перетинають майже два десятка гребель, вище яких утворилися водосховища загальною протяжністю майже 250 км. Експлуатація енергетичних об'єктів і використання вод для зрошення та водопостачання населених пунктів значно змінили природний розподіл стоку річки, внаслідок чого не завжди помітні весняні повені. Скептики кажуть, що називати Південний Буг річкою вже неправильно: в його басейні створено 189 водосховищ та понад 9,6 тис. ставків із загальним об'ємом майже 1,5 мільярда м³. Але води все одно не вистачає, особливо з огляду на апетити енергетиків, передовсім Південноукраїнської АЕС і Ташлицької ГАЕС. Атомники вимагають підняти рівень Олександрівського водосховища до позначки 20,7 метра. Це остаточно знищить унікальний Бузький Гард [2, с. 288-289].

Проте виникають дедалі нові проекти додаткового навантаження на «замучену» й без того річку, зокрема проекти малих ГЕС. Хоча їх на території басейну 25 з потужністю 46 тисяч кВт. Додають проблем неочищені і недостатньо очищені стічні води з територій міст і селищ. Негативно впливає на якість води в річці випасання худоби і зимове стійлове утримання її у тваринницьких фермах. Значні маси гною, гноївки, що вивозяться на поля чи городи, забруднюють води річки і ґрунтові води біогенними елементами. Небезпекою є значна розбудова дач, туристичних баз, таборів, кемпінгів, будинків відпочинку та інших рекреаційних закладів, що розміщуються в безпосередній близькості до річки Південний Буг, часто порушуючи водоохоронні межі [2, с. 289].

Все це негативно впливає на існування іхтіофауни. Після спорудження Олександрівської ГЕС в 1927 році були перекриті шляхи до нерестовищ таких риб, як: вирезуб, шема, рибець, чехоня, осетер, білуга, севрюга, оселедець і деякі інші. Риби намагалися пройти до традиційних нерестовищ, викидаючись на греблю. Обійти її стало неможливим після спорудження обвідного каналу в зв'язку із запланованою реконструкцією Олександрівської ГЕС. Деякі з таких риб з появою обвідного каналу почали проникати вище греблі, і все ж, втратили промислове значення, стали зустрічатися все рідше і рідше, а сьогодні більшість з них потрапили в Червону книгу України. Не допомогло їх відтворення і наявність забороненої

зони перед греблею. Іхтіофауна Південного Бугу підтримується за рахунок зариблення річки деякими видами риб, батьківщиною яких є інші регіони.

У березні 2020 року в Миколаївській області була осушена ділянка річки Південний Буг від села Кінецьпіль до б'єфу Первомайської ГЕС. Через це сталася масова загибель риби. Як повідомили в Миколаївському рибоохорони патрулі, осушення сталося через ремонтні роботи, які проводила фірма «Емза». Деякі види занесені до Червоної книги України. Збиток рибному господарству України внаслідок їх загибелі склав 17 759 570 гривень [2, с. 289].

За методом КІЗ було здійснено статистичну оцінку якості води річки Південний Буг в постах спостереження Державного агенства водних ресурсів України за 2008 – 2018 рр. Було отримано, що показник комплексності забруднення по різних постах складав щонайбільше 80% (с. Копистин, с. Меджибіж, с. Гущинці, м. Миколаїв), мінімальним показник комплексності забруднення був на посту м. Первомайськ і складав 40%. На більшості постів речовин легкоокислюваних забруднювачів не виявлено, лише на постах смт. Чорний острів, м. Хмельницький, с. Копистин, с. Меджибіж, с. Щедрове, смт. Сутиски, с. Глибочок, с. Ставки, м. Гайворон вода найбільше забруднювалась азотом нітритним і амонійним. Якість води річки в більшості постів відповідала III – IV класам («брудна – дуже брудна») і лише на окремих постах дещо покращувалась до II класу («забруднена») [3, с. 11].

В цілому значення показників якості води в басейні р. Південний Буг у Миколаївській області знаходяться на задовільному рівні та піддаються сезонним коливанням гідрологічного і гідрохімічного режиму.

Збереження відповідного екологічного потенціалу важливої водної артерії потребує впровадження термінових і радикальних заходів направлених на відновлення природної рівноваги, стану і стійкості екосистеми річки Південний Буг.

Для підтримання відносної стабільності екологічної ситуації необхідно вжити наступних заходів: екологічно обґрунтований за водним фактором розвиток економічного потенціалу областей і регіонів, оптимальне поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів з урахуванням оцінки сучасного стану водних ресурсів, прогнозування змін стану водних ресурсів у часі та самовідновного потенціалу, запровадження водозберігаючих технологій у різних галузях економіки, еколого-економічна регламентація та управління водокористуванням із наданням безумовного пріоритету збереженню водних ресурсів, підтримання високого рівня екологічного стану водних джерел з урахуванням етапності проведення ринкових реформ та фінансової спроможності суб'єктів водокористування, будівництво нових очисних споруд тощо. Всі вище перелічені заходи дозволять зберегти р. Південний Буг як важливе джерело питної води для великої кількості населених пунктів України [1, с. 64].

Річка Синюха розташована в зоні інтенсивної господарської діяльності.

У басейні Синюхи розташовано 4 великих водосховища (Вороненське, Новоархангельське, Терновське, Червонохутірське) об'ємом води 47,1 млн м³. Також знаходиться 45 промислових водозаборів. Ще знаходиться 67 скидів стічних і зворотних вод, з яких 28 скидають води забруднені, без очищення, 28 – нормативно очищеними, 2 – недостатньо очищені але з біологічним доочищенням, 9 – забруднені, недостатньо очищені. Серед джерел забруднення є і комунально-побутові води з непрацюючих або недостатньо дієвих очисних споруд населених пунктів, також рибні господарства, сахарні і масложирові заводи, шахти [4, с. 20].

Також слід зазначити дуже високий рівень біогенного забруднення вод р. Синюха за показниками вмісту сполук азоту і фосфору. Саме високий вміст таких сполук, викликаний антропогенним чинником, призводить до «цвітіння» вод у створених водоймах і погіршенню кисневого режиму [4, с. 44].

Щодо забруднюючих речовин, то їх концентрації є порівняно невеликими. Причина цього відсутність судноплавства, а також відповідних галузей промисловості, що забруднюють річку [4, с. 16].

Басейн річки Синюха має значний ступінь урбанізованості – фактично все головне русло і притоки являють собою суцільний населений пункт, що не може позитивно розцінюватись з погляду впливу на якість води річки. Також в басейні р. Синюха існує багато об'єктів природнозаповідного фонду. Серед найбільших туристичних принад – парк Софіївка площею 152 гектари [4, с. 23].

За період 1949 – 2008 р. стан річки Синюха в гирловій частині не можна вважати екологічно стабільним і оптимальним внаслідок високого рівня антропогенного тиску на річку, який очевидно перевищує можливості водної екосистеми річки до самовідновлення, і ця проблема очевидна і потребує вирішення, зважаючи на важливість р. Синюха як основного притока Південного Бугу в його середній течії [4, с. 65].

Література:

1. Санко О.Ю., Кур'янова С.О. Вплив антропогенних джерел забруднення на якість річки Південний Буг. *Екологічні науки*. 2023. №2 (47). С. 61-65. URL : <http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/12407/1/10.pdf>
2. Артюхова Н.С. Загальна характеристика басейну річки Південний Буг та його іхтіофауни. *Академіку Л.С. Бергу – 145 років: Збірка наукових статей*. 2021. С. 286-289. URL : https://eco-tiras.org/books/academician_Leo_Berg%20%E2%80%93%20145_web.pdf
3. Балан Г.К. Оцінка зміни якості води річки Південний Буг за гідрохімічними показниками за багаторічний період. *Річки та лимани Причорномор'я на початку XXI сторіччя*. 2019. С. 10-12. URL : http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/6224/1/BalanAK_Tezi_confer_Richki%20ta%20limani_2019.pdf
4. Биховець Л.І. Екологічний стан і якість вод р.Синюха за даними регулярних спостережень: магістерська кваліфікаційна робота. Одеса. Одеський державний екологічний університет. 2019. С. URL : http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/9141/1/BihovecLI_EkologStan_YakistVodi_Sinuha_2019.pdf

Шокур Єва Анатоліївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Поняття та структура особистості злочинця

Поняття особистості злочинця є базовою категорією кримінології, невірне розуміння якого призводить до виокремлення несуттєвих або взагалі не тих детермінантів злочинності. З погляду кримінального права, будь-яка фізична осудна особа, яка досягла певного віку може бути суб'єктом кримінальної відповідальності. При цьому, враховуючи високий рівень латентної злочинності можна констатувати, що велика частина правослухняних громадян подекуди може вчиняти кримінальні правопорушення з невеликим рівнем суспільної небезпечності. У працях когорти кримінологів трапляються судження, що практично всі члени суспільства формально є злочинцями, а відмінність полягає лише в рівні їх суспільної небезпечності. Такі думки виникали, зокрема, в француза Еміля Дюркгейма та американця Едвіна Шура. У кримінології поняття особистості злочинця не завжди пов'язане з кримінально-правничим поняттям кримінальний правопорушник. Саме тому в кримінології поняття особистості злочинця взагалі необов'язково пов'язане зі вчиненням кримінального правопорушення.

Насамперед варто розмежувати людську особистість та особистість злочинця. Особистість людини - це сукупність психологічно-фізичних ознак, навичок, вмінь і схильностей, притаманних окремій особі *homo sapiens*, яка відрізняє її від інших. Особистість злочинця - це сукупність саме тих нахилів, звичок і в цілому світогляду людини, які при сприятливих обставинах здатні підштовхнути особу до вчинення кримінального

правопорушення. На відміну від кримінально-правничого поняття злочинця, чітко визначити момент виникнення особи злочинця не можливо.

Слід відмітити, що спочатку розвитку кримінології особистість злочинця вже була дискусійним питанням серед дослідників в цій сфері. Злочинців сприймали як тип особистості, що випадає з людської популяції. Причому, деякі дослідники відносили злочинців, відповідно до теологічної теорії, до послідовників та нащадків Каїна; інші – зіставляли явище вияву злочинних нахилів у певних осіб із біологічною особливістю людини; треті розробили специфічні соціальні типи злочинців та повністю відкидали тези біологічної концепції; четверті – шукали компроміс між соціальним та біологічним підходом. Сучасне дослідження особистості злочинця здебільшого поєднує в собі саме останній підхід [1, с.358].

Яскравим представником компромісної концепції є Іван Миколайович Даньшин, який підкреслює, що такий підхід логічно випливає із системно-структурного методу, який широко застосовується в кримінології. Відтак, поняття особистості злочинця необхідно розглядати як: а) особистість індивіду, котрий вчинив конкретний злочин, б) особистість окремих категорій (видів) злочинців (наприклад, убивць, хабарників та ін.), в) особистість злочинця взагалі [2, с.84]. У свою чергу, І.М. Даньшин, розглядає особистість злочинця як сукупність істотних та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіду, що, об'єктивно реалізуючись у вчиненні конкретного кримінального правопорушення, надають його вчинку характер суспільної небезпеки, а винній особі властивість суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [3, с.126].

Переходячи до питання структури особистості злочинця, в свою чергу, науковець А. П. Закалюк розділяє структуру особи злочинця на дві групи: 1) перша група відображає соціальну характеристику особи злочинця (її особистість), до неї входять наступні блоки: ознаки формування, соціалізації особи, ознаки соціального статусу та соціальних ролей; безпосередні ознаки спрямованості особистості; 2) біосоціальні ознаки: демографічні ознаки, які мають соціальне і психологічне значення; психофізіологічні особливості, у тому числі генетичного походження; показники фізичного стану здоров'я; показники психічного стану здоров'я; індивідуальні психологічні риси. [4, с. 257 - 258].

І. М. Даньшин зазначає, що до структури особи злочинця, входять наступні елементи:

1) Соціально – демографічні ознаки: стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання та ін.;

2) особистісно – рольові властивості: соціальні позиції, виконання власних рольових обов'язків і функцій, що впливають з даних соціальних позицій;

3) соціально – психологічні якості: соціальна реакція людини на лад її життя, психічні стани і процеси, потреби, установки, інтереси, система ставлення до дійсності, спрямованість – антисоціальна, мотивації – егоїстичні, цинічні, корисливі;

4) риси правової і моральної свідомості: неповага до закону (прихована, явна), правове свавілля, спотворена моральна свідомість, психічні аномалії – психопатія, психопатичний стан, хронічний алкоголізм, наркоманія;

5) кримінально – правові ознаки особи злочинця: деякі форми до злочинної поведінки, виражаються у вчиненому злочині – спрямованість злочинної поведінки на конкретні суспільні відносини, взяті під охорону закону (безпосередній об'єкт посягання), ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, способи досягнення злочинної мети, мотив, ставлення винного до вчиненого [5, с. 37 - 40].

Платонов К. К. вважав, що психологічні підструктури особистості злочинця поділяються на такі:

1-а підструктура (елементи не мають природних задатків і повністю соціально обумовлені) – спрямованість: переконання, ідеали, інтереси, світогляд, нахили, бажання.

2-а підструктура (елементи зазнають впливу біологічно обумовлених властивостей особистості) – соціальний досвід: звички, навички, вміння, знання.

3-я підструктура (підструктура форм відображення; елементи зазнають істотного впливу біологічних особливостей особистості) – психічні процеси: воля, відчуття, почуття, емоції, сприйняття, уява.

4-а підструктура – біопсихічні властивості: темперамент, пам'ять, мислення, анатомо-фізіологічні особливості.

Перша підструктура формується вихованням, друга — навчанням, третя – вправами, а четверта — шляхом постійних тренувань [6, с. 46].

Отже, для успішних досліджень щодо запобігання злочинам у край важливо не лише мати уявлення про особу злочинця, а й глибоко проникати у структуру властивостей, якостей, а також інших особистісних ознак. За наслідками аналізу та з урахуванням розглянутих позицій науковців можна приєднатись до фахового визначення особи злочинця, а саме: сукупність суттєвих та усталених соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіду, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особа притягається до кримінальної відповідальності, передбаченої кримінальним законом.

Література:

1. Маханьков Д. Г. Особистість злочинця як ключове поняття кримінології. Форум права. 2009. № 1. С. 357-361.
2. Даньшин И. Н. О методологической роли особенного и отдельного в криминологии. Проблемы правоведения. 1987. Вып. 48. С. 79-86.
3. Даньшин И. Н. К вопросу о личности преступника. Проблемы соц. законности. 1980. Вып. 6. С. 117-126.
4. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
5. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник/ І.М. Даньшин, В. М. Голіна, Ю.М. Валуйська та ін.; за заг. ред.. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х. : Право 2009. 288с.
6. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. «Кримінологія» ст. 46

Шпраха Андрій Ігорович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Географія злочинності

На сучасному етапі розвитку кримінології як науки дослідження географії злочинності є необхідною складовою будь-якого наукового аналізу. Це впливає не випадково, оскільки географія злочинності дозволяє систематизувати і представити у зручній формі різноманітні кількісні та якісні параметри злочинності в різних територіальних системах, а також ілюструвати отримані результати за допомогою картографічних матеріалів, схем та гістограм.

Перші всебічні дослідження такого поняття як географія злочинності були представлені працями француза Андре-Мішеля Геррі (1833, 1864) та бельгійця Адольфа Жака Кетле (1835). Наприклад, Геррі А. показав, що у Франції найбільше злочинів проти особи відбувається на півдні, порівняно з північчю або центром. З іншого боку, злочини проти власності відбуваються частіше на півночі ніж на півдні. Адольфі Кетле свого часу, використовуючи кримінально-статистичні дані з 1825 по 1830 роки зміг нанести на карту Французької Республіки дані про розподіл злочинності по країні [1].

Проблеми злочинності активно досліджуються в різних галузях, таких як міжнародні відносини, юриспруденція, соціологія, політологія, конфліктологія, національна безпека та

інші. Результати досліджень у цих областях сприяли формуванню міжнародних правових основ для оцінки антисоціальних дій як злочинів (Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом 2002 рік), (Гаазька конвенція 1970 рік), (Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього 1948 рік) і т.д.

Оскільки злочинність існує по всьому світу, для її моніторингу були створені спеціальні організації та інституції, такі як Рада безпеки ООН, «Numbeo», «Transparency International», Комісія ООН.

На сьогодні більшість дослідників дійшли до висновку, що ключовими факторами, що впливають на рівень злочинності на світовому рівні, є рівень соціально-економічного розвитку країн світу, якість життя людей, рівень безробіття, рівень освіченості населення, ступінь релігійності населення, політична стабільність країни та здатність забезпечити права громадян, ефективність контролюючих органів, таких як поліція і служба безпеки.

Розвиток злочинності суттєво різниться за різними регіонами світу. Якщо ми візьмемо до прикладу показник такого виду кримінального правопорушення як умисне вбивство, то найбільший відсоток вбивств фіксується в регіонах із нижче середнього та найнижчими соціально-економічними показниками розвитку держав світу – країни Південної Америки, країни Африканської Субсахари. Там даний показник в чотири-п'ять разів перевищує показник європейських держав (2,3 умисних вбивств на 100 000 населення) та в десять-двадцять разів показник Австралії та Нової Зеландії (1,0 умисних вбивств на 100 000 населення).

Наступним показником може бути згвалтування. Саме у Північній Америці зафіксовано значно більше випадків згвалтувань, ніж у країнах Європейського світу, майже в чотири рази (32,1 та 8,5 згвалтувань на 100 000 осіб, відповідно). Низький рівень згвалтувань у країнах Північної та Південно-Західної Африки. Це можна пояснити великою релігійністю населення цих регіонів, строгим дотриманням законів ісламу, страхом перед смертною карою за згвалтування та небажанням потерпілою особою повідомляти про злочин через соціальний стигма та страх перед відвертим осудом.

Також варто зауважити, що відповідно до індексу злочинності, який був розроблений компанією «Numbeo doo» найнебезпечнішими країнами за рівнем злочинності на даний момент є Південний Судан індекс - 85,49, Папуа-Нова Гвінея 81,03, Кенія 79. Україна відноситься до країн з середнім рівнем злочинності - 50,16. Найбільш небезпечні регіони, за індексом злочинності, знаходяться в Південній Америці та на континенті Африки на південь від Сахари, де більшість країн має високий або вище середній рівень злочинності. Натомість найбезпечніші регіони – це відповідно країни Європи й Австралійський світ, де більшість держав характеризується низьким або нижче середнього рівнем злочинності [4].

Найбільш небезпечним проявом злочинності в світі є організована міжнародна злочинність, також відома як транснаціональна злочинність. Це характеризується вчиненням протиправних дій, які перевищують межі однієї держави, гнучкою спеціалізацією, чіткою мережевою організаційною структурою, використанням передових наукових та технічних досягнень [3].

Типовим прикладом організованої злочинності або як її ще називають «мафія» є формування Якудза. Вони беруть участь у такій діяльності як шахрайство, наркоторгівля, контроль проституції, виробництво порнографії, в Азії спеціалізуються на перевезенні метамфетаміну, торгівля у сфері нерухомості, призначення важливих посад у муніципалітетах та бізнесі, а також у політичних справах, зокрема політичних скандалах та навіть лобіювання в парламенті. Діє на території таких країн як Японія, Китай, Сінгапур, Південна Корея, Філіппіни, Індонезія. Складається з 60 тисяч постійних членів і 25 тисяч асоційованих співробітників.

Якщо говорити за криміногенну ситуацію в Україні, то вона стояла на одному місці з Домініканською республікою, Угандою, Боснією і Герцоговиною. Наразі ситуація інша, оскільки останні два роки наша держава входить в топ 10 найнебезпечніших країн у зв'язку з збройною агресією російської федерації.

Якщо брати довоєнну ситуацію в країні, наприклад за 2017 рік, то регіони з найвищим рівнем кримінальних правопорушень були: Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Одеська, Львівська, Київська, Донецька область. Такий самим показник був і у 2016 році. Области з середнім рівнем кримінальних правопорушень у 2017 році також співпадають з областями з середнім рівнем у 2016 році: Черкаська, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська, Вінницька, Чернігівська, Житомирська та Сумська. Регіони з найнижчим рівнем кримінальних правопорушень у 2017 та 2016 роках включають Хмельницьку, Рівненську, Луганську, Закарпатську, Волинську області.

Якщо говорити про загальну кількість кримінальних правопорушень, здійснених на території України, то лідерами стали 2016 рік – 592604 злочини, 2013 рік – 565630 злочинів та 2015 рік – 565182 злочини.

Якщо розглядати виключно мегаполіси, то найкримінальніше місто України, згідно з тим же Numbeo, станом на жовтень 2021 року, – Дніпро (індекс 53,17). Друге місце в цьому непочесному рейтингу займає Одеса (індекс 52,95). Харків (індекс 48,43) – третє місце [2].

Злочинність відображає ті скриті аспекти життя суспільства і перейшла на рівень глобальних проблем людства. Індекс злочинності є комплексним показником, який оцінює рівень злочинності у країнах світу. На жаль, статистика злочинності і в нашій країні показує зростання, і кількість небезпечних міст в Україні зменшується. Особливо це стосується таких видів злочинів, як замовлені вбивства, вбивства новонароджених дітей, орендні шахрайства, звалтування, наркотичні правопорушення, а у зв'язку з повномасштабних вторгненням – колабораційна діяльність, пособництво державі агресору.

Література:

1. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання : дис. ... д-р юрид. наук: спец. 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 515с.
2. Державна служба статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Шаблій О. І. Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 744 с.
4. Crime Index, 2014. URL : http://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp

СЕКЦІЯ 13. МОВОЗНАВСТВО

Беспятюк Марія Вікторівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Вплив війни на мовний ландшафт сучасної української мови

Війна завжди була однією з ключових подій, що впливають на життя суспільства у всіх його аспектах, включаючи культуру, економіку, політику. Одним із найбільш вразливих та відчутних наслідків будь-якої війни є зміна мовного ландшафту. Мова, як дзеркало суспільства, відображає його стан, і війна робить свій слід у мовних формах, структурах та вживанні слів.

Термін «мовний ландшафт» був вперше вжитий Р. Ландрі та Р. Боургісом у 1986 р. і їхнім основним інтересом було не саме спостереження за знаками мовного ландшафту, а їхнє сприйняття, це визначення стало основою подальших досліджень.

Систематичне вивчення мовного ландшафту міста почалося порівняно нещодавно, всього кілька десятиліть тому багато українських науковців досліджували питання мовного ландшафту. Деякі з них зосереджувалися на аналізі мовних практик і змін у мовному середовищі конкретних регіонів, водночас інші досліджували мовний ландшафт у ширшому контексті, звертаючи увагу на загальні тенденції та мовну політику. Наприклад, Олександр Пономарів, Ірина Джура та Марина Павленко досліджували мовний ландшафт Києва та його еволюцію у контексті суспільних змін. Інші вчені, такі як Наталія Тарасюк та Василь Петренко, зосереджувались на аналізі мовних трансформацій у зв'язку з соціальними чи політичними процесами.

На сьогоднішній день відсутні цільові наукові дослідження, що спеціально фокусуються на описі мовного ландшафту під впливом війни. У дослідженні розглянемо загальний вплив війни на мовний ландшафт, а також специфічні зміни, що відбуваються в сучасній українській мові під впливом російсько-української війни, зокрема зміни в мовній термінології, стилістиці та емоційному вираженні, а також вплив на мовну політику та ідеологію суспільства.

В контексті теорії конструктивізму, П. Бергер та Т. Лукман розглядають мову як соціальний феномен, який не лише служить засобом комунікації та передачі інформації, але й зберігає цінності, досвід та пам'ять конкретної групи людей. Е. Сміт додає, що мова становить важливу основу для соціально-культурних рухів загалом та формування національної ідентичності й відчуття єдності серед членів соціальної групи. Це підкреслює значення мови як важливого елемента в процесі створення й утримання соціокультурної спільноти та її ідентичності [2]. Тому вважаємо, що в контексті конструктивізму мова розглядається як важливий фактор у процесі конструювання соціальної реальності та формування соціальних структур і ідентичностей. Вона є не лише засобом комунікації, але й ключовим елементом в утриманні соціокультурних спільнот і формуванні їхньої колективної ідентичності.

У контексті вищезгаданої концепції, важливо розглянути, як війна впливає на мовний ландшафт сучасної української мови. Зміна мовного ландшафту внаслідок війни відбивається абсолютно на всіх мовних рівнях, включаючи фонетику, морфологію, синтаксис, лексику та стилістику. Вважаємо за доцільне розглянути кожен з рівнів детальніше.

1. **Фонетика.** Спробуємо простежити певні фонетичні, нюанси, деякі неформальні, які з'явилися у воєнний час. Недаремно лінгвістка Л. Туровська вважає, що «фонетико-правописні засоби – це самоідентифікація певної спільноти, її внутрішня єдність, належність до певного етносу, зрештою – неповторність. Звук, будучи акустично універсальним, відтворюється у специфічній для кожного народу вимові, на яку впливають не лише історія, традиції, а й територія» [2, с. 48]. У цьому контексті гадаємо варто згадати про вимову лексеми «паляниця», яке з початком повномасштабного вторгнення використовується як шиболет

(своєрідний лінгвопароль для виявлення осіб, чиє мовлення чи акцент не відповідають українському стандарту, що може вказувати на їхнє іншомовне походження або належність до іншої культурної групи). Такі слова можуть використовуватися в контексті війни для визначення іноземців або ворожих агентів, які намагаються вбратися серед місцевого населення або провести розвідку. Це допомагає визначити «іншого» за його мовною специфікою.

2. Морфологія. Війна може впливати на створення нових морфологічних форм або зміни синтаксичних конструкцій у зв'язку з необхідністю вираження нових понять або реалій військової дійсності. Наприклад, утворення нових дієслів чи іменників, які відображають специфіку військових операцій (наприклад, «обстрілювати», «блокування»). Під впливом війни можуть поширюватися скорочення та акроніми, щоб швидко та ефективно виражати поняття або організації, пов'язані з військовими операціями (наприклад, аббревіатура «БПЛА» означає «безпілотний літальний апарат»).

3. Синтаксис. Зміни в синтаксичних структурах можуть відбутися для вираження нових ідей, емоцій або ставлення до воєнних подій. Наприклад, може збільшитися вживання складних речень з підсиленою семантичною навантаженістю. Окрім того, це може бути використання емоційно насичених структур (Ми не можемо терпіти цей обстріл ще довше!); зміна порядку слів для емпізи (Захищаємо нашу землю від ворогів); використання скорочених форм іменникових фраз (Вогонь на ворога!).

4. Лексика є одним з найочевидніших аспектів зміни мовного ландшафту, зокрема маємо на увазі розширення лексичного складу, що відбувається через появу нових термінів, пов'язаних з війною. Кожна переламна епоха в країні відображається в її мові на лексичному рівні.

Ці зміни на різних рівнях мови є важливими для розуміння впливу війни на мовний ландшафт сучасної української мови. Вони відображають соціальні аспекти війни та її вплив на мовну поведінку та мовленнєву практику суспільства.

У березні 2022 року соціологічна група «Рейтинг» провела національне опитування, щодо мовного питання в Україні. Його результати такі: протягом останнього десятиліття, з 2012 по 2022 рік, кількість людей, які вважають українську мову рідною, зросла з 57% до 76%. Відсоток російськомовних громадян за аналогічний період почав зменшуватись.

Отже, вплив війни на мовний ландшафт сучасної української мови виявився значним і багатоплановим. Події російсько-української війни XXI століття спричинили зміни в мовній ідентичності населення, які відображаються на лексиці, фразеології, тощо.

Українська мова отримала нові смислові навантаження та асоціативні оцінки, ставши символом опору, єдності, свободи та незалежності. Через це багато людей активно та свідомо обирають українську мову для комунікації та вираження своєї ідентичності.

Література:

1. Неологізми /Шевченківська енциклопедія. Т.4. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. 786 с.
2. Туровська Л. Нові слова та значення : словник. Київ : Довіра, 2008. 271 с.

Боденчук Яна Олександрівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Неофразеологізми у сучасній мовній комунікації

Мова постійно зазнає змін у відповідь на потреби та виклики суспільства, що є важливим аспектом її функціонування. Одним із важливих та ключових мовних явищ, що активно впливає на мовленнєвий простір, є виникнення та поширення неофразеологізмів. Ці

новостворені фразеологічні одиниці відображають не лише зміни в семантиці та синтаксичних зв'язках, але і реакцію суспільства на сучасні події, технологічний прогрес, культурні та соціальні тенденції. У дослідженні пропонуємо проаналізувати та осмислити неofразеологізми у контексті сучасної мовної комунікації, виявити їхні особливості та вплив на формування семантики й структури мовлення. Робота спрямована на розгляд важливих аспектів ідіом у сучасній українській мові.

Неofразеологізація, як важливий процес у розвитку мови, привертає увагу вчених у сучасному лінгвістичному дослідженні. Останнім часом багато науковців, серед яких Н. Венжинович, О. Левченко, П. Мацький, О. Селіванова та ін. досліджували нові підходи до розуміння фразеологічних одиниць. Проте наразі відсутнє повноцінне й глибоке дослідження, яке аналізувало б усі аспекти неofразеології, зокрема механізми неofразеологізації та роль нових фразеологічних одиниць у системі мови, їхні функції в мовленні українців.

Розглянемо процес неofразеологізації, який полягає у створенні нових фразеологічних одиниць або переосмисленні вже існуючих у мовній практиці. Мовознавець В. Мокієнко називає мовні одиниці, утворені неofразеологізацією, неологічними фразеологізмами, або фразеологічними інноваціями і трактує їх як: «не зареєстровані тлумачними словниками сучасних літературних мов стійкі експресивні звороти, що або створені заново, або актуалізовані в нових соціальних умовах, або створені трансформацією відомих уже паремій, крилатих слів і фразем, а також словосполучення, запозичені з інших мов» [2, с. 17]. Зважаючи на широкоаспектність поняття, проаналізуємо основні механізми, що лежать в основі цього мовного процесу, зокрема, формування нових значень, метафоричне перенесення, калькування з інших мовних систем, а також вплив інтернет-комунікації та масової культури.

Утворення неofразеологізмів шляхом формування нових значень передбачає створення нових фразеологічних одиниць або розширення значень існуючих. Це може відбуватися через зміну контексту їх використання, асоціації з новими явищами чи поняттями, або через креативне переосмислення в мовленні спільноти. Доречним прикладом таких фразеологічних інновацій вважаємо вислів «закрити небо над Україною» у значенні надати Україні засоби протиповітряної оборони.

Метафоричне перенесення використовуються для відображення нових концепцій чи ідей шляхом використання вже існуючих мовних виразів у нових контекстах. Цей механізм дозволяє створювати нові фразеологічні звороти, які ефективно передають складні або абстрактні поняття. Наприклад, словосполучення «кухонні війська України» у значенні волонтерські кухні.

Калькування з інших мовних систем полягає в запозиченні або адаптації фразеологічних одиниць з інших мов або мовних варіантів. Вплив інших мов може сприяти розширенню мовної бази та збагаченню виразового арсеналу. Прикладом може слугувати неofразеологізм «Побачити Україну і померти», що скальковано з відомого англійського вислову «To See Paris and Die».

Вплив інтернет-комунікації та масової культури. Цей механізм відображає вплив сучасних технологій та масової культури на формування фразеологічних одиниць. Інтернет, соціальні мережі, меми та інші аспекти цифрової культури можуть стати джерелом нових виразів та викликати появу нових фразеологічних одиниць. Прикладом впливу інтернет-комунікації та масової культури на мовленнєву практику є активне вживання неовислову «Доброго вечора, ми з України». Його популярність і поширення значною мірою зумовлені військовими подіями, зокрема російським вторгненням в Україну у 2022 році, що призвело до активізації громадянського суспільства та підтримки Збройних Сил України. Крім того, великий вплив на поширення цього вислову має масова культура, зокрема музика та інтернет-меми, що допомагали зміцнити і поширити його значення серед широкого загалу.

Загалом дослідження механізмів неofразеологізації та ролі нових фразеологічних одиниць у мовленні українців є актуальним завданням, яке сприятиме кращому розумінню процесів, що відбуваються у мовній системі та їх впливу на комунікацію в сучасному суспільстві.

За способом творення серед досліджуваних неофразеологізмів виокремлюємо такі різновиди:

1. Фразеологічні зрощення – це фіксовані стійкі словосполучення, значення яких не впливають зі значень його складових, і які важко або неможливо перекласти на інші мови (*собаку зарито — суть справи, зарубати на носі – запам'ятати*).

2. Фразеологічні єдності – стійкі словосполучення, в яких цілісне значення визначається значеннями їхніх частин (*курча жовтороте – недосвідчений, ребра можна порохувати – дуже худий*).

3. Фразеологічні сполуки – усталені словосполучення, де компоненти обмежено пов'язані з іншими словами, проте не втратили самостійності (*порушити питання або тему, бере жаль або страх*).

4. Фразеологічні вислови, які тлумачаться вільно. Ці вислови можуть включати мовні стереотипи і прості фрази (*холодна війна, апелювати до громадськості*), прислів'я, приказки та крилаті вислови (*Борітеся – поборете. Добрими намірами вимощена дорога до пекла*) [1].

У динамічному світі сучасної мовної комунікації неофразеологізми відіграють значущу роль, відображаючи не лише зміни в самій мовній системі, але й відповідь суспільства на сучасні виклики та події. Дослідження механізмів їх формування та роль у мовленні є актуальним завданням для лінгвістичної науки, оскільки це сприятиме кращому розумінню процесів, що відбуваються в мовній системі та їхньому впливі на комунікацію в сучасному суспільстві.

Наукове дослідження неофразеологізмів у сучасній мовній комунікації дозволило нам краще осмислити та проаналізувати їхню роль у формуванні мовленнєвого простору. Виявлені особливості їхнього утворення та використання сприяють не лише розширенню наших знань про мову, але й глибшому розумінню сучасних комунікаційних процесів. Дослідження механізмів неофразеологізації підкреслює важливість постійного мовного аналізу та адаптації до змін у суспільстві. Розуміння процесів формування та поширення неофразеологізмів допоможе лінгвістам, педагогам та мовцям ефективніше спілкуватися та адаптуватися до сучасних комунікаційних потреб.

Література:

1. Мокієнко В. Проблеми європейської фразеологічної неології. *Neue Phraseologie im neu Europa. Slovo. Text. Materiały VI Międzynarodowej Konferencji / Pod red. M. Aleksiejenki, W. Mokijenki, H. Waltera. Szczecin; Greifswald, 2002. P. 63-79.*

2. Пашинська Л. Фразеологічні неологізми в сучасному українському мас-медійному дискурсі. Автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2011. 23 с.

Герасімова Тетяна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Мовна політика в умовах війни

Українська мова є виразом сутності українського народу, головним засобом існування його культури та духовності. Питання мови в нашій країні є досить актуальним, особливо зараз в умовах війни, а суперечки щодо мовної політики, точаться на державному рівні з часів здобуття Україною незалежності.

Мовна політика держави, яка спрямована на захист мовних прав української спільноти, стає одним з найважливіших чинників національної безпеки в Україні, адже зараз українська мова використовується як захист від впливу російської пропаганди. Саме тому за останній рік багато українців почали розмовляти українською, такий сплеск популярності рідної мови,

виник як своєрідна захисна реакція від впливу Росії. Пріоритетом мовної політики в нашій країні є розвиток української мови. В умовах війни, Україна зробила значний крок назустріч державній мові, а характер і динаміка змін, які відбуваються в суспільстві дозволяють говорити про стрімку «самоукраїнізацію».

Основні засади мовної політики на законодавчому рівні закріплює держава. Конституція України зазначає, що українська мова є державною мовою в Україні. Ще з 1 січня 1999 року в нашій країні набув чинності закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або меншин», а пізніше у 2011 році Кабмін України виділив кошти на підтримку регіональних мов, і це мало певні наслідки на сході та півдні нашої держави, де місцеві органи влади зважаючи на закон, надавали російській мові статусу «регіональної», «офіційної» та значно звузили сферу вживання української, не дивлячись на те, що одним з базових принципів європейської мовної хартії є те, що будь-яка мова національних меншин не повинна завдавати шкоди офіційній мові держави. Результатом цих подій став значний крок назад української мови в усіх сферах життя. Однак з початком війни у 2022 році, державна мова значно зміцнила свої позиції та відіграла важливу роль в інформаційній війні. Спостерігаючи за ситуацією, яка зараз відбувається у східних на південних регіонах нашої країни, можна з впевненістю сказати, що не залежно від місцевості, яка опинилась під контролем агресора, мета мовної політики у них всюди однакова — вилучення української мови та одночасна заміна її на російську.

Закон України про «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» зазначає, що мова поширення інформації про діяльність органів державної та місцевої влади засобами масової інформації визначається відповідно до Конституції та Закону України «Про засади державної мовної політики в Україні». Законом України «Про громадянство України» закріплено володіння українською мовою, як одна з умов отримання громадянства України. Тобто з огляду на вище перелічені закони, можна сказати, що з огляду на чинне законодавство, питання мови повинно бути більш врегульованим.

Українська влада повинна активно працювати над тим, щоб забезпечити сприятливі умови для мови представників усіх національних меншин, але водночас не підриваючи статус української мови. Зусилля народних депутатів, потрібно спрямувати на ще більше удосконалення законодавства задля остаточного врегулювання мовного питання в Україні.

Підбиваючи підсумок, можна зазначити, що державна мовна політика, повинна сконцентрувати свою увагу на таких напрямках, як розробка дієвих засобів для захисту української мови від зовнішніх чинників та врегулювання даного питання всередині країни. Державна мова повинна бути лише одна — українська, адже коли таких мов декілька, то мова народу «губиться», і з часом взагалі зникає. А народ, у свою чергу, не чекаючи на конкретні дії з боку влади, стрімко проводить «самоукраїнізацію».

Література:

1. Регіональні мови України. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Регіональні_мови_України
2. Мовне законодавство та мовна політика в Україні: як воно є. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_2/4.pdf

Завадська Уляна Олегівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Лінгвістичні особливості неологізмів в соціальних мережах (на матеріалі українськомовного сегменту Twitter)

У сучасному цифровому світі соціальні мережі стають не лише платформою для спілкування, але й засобом для створення та поширення нових мовних структур. Серед них особливе місце займають неологізми – новостворені слова та вирази, які активно використовуються у мережевому спілкуванні. Враховуючи поширеність та вплив соціальних мереж на сучасне суспільство, вивчення лінгвістичних особливостей неологізмів у такому контексті є актуальним завданням.

У дослідженні спробуємо розглянути лінгвістичні особливості неологізмів, які використовуються в українськомовному сегменті соціальної мережі «Twitter». Зокрема зосередимося на аналізі формування та поширення неологізмів, їхніх функцій та впливу на мовну практику користувачів. Розглянемо різноманітні аспекти створення нових слів та виразів у мережевому середовищі, а також їхню роль у формуванні та відтворенні мовної ідентичності та культурних норм. На основі аналізу конкретних прикладів спробуємо виявити тенденції використання неологізмів у соціальних мережах та їхнє місце в сучасному мовному дискурсі.

Можна стверджувати, що соціальні мережі, як форма інтернет-комунікації, мають свою власну тематику, комунікативні цілі та стилістичні особливості. Вираз усного мовлення, що передається через текст, проявляється на всіх рівнях структурної організації цього жанру, включаючи фонетичний, лексичний, синтаксичний, морфологічний та графічний аспекти.

Twitter є значущим через свою популярність серед користувачів різних соціальних груп, включаючи школярів, студентів, підприємців, знаменитостей, представників державної влади та інших верств населення. Той факт, що нові лексичні одиниці входять в мову, свідчить про її розвиток. У розвинених мовах кількість новоутворених слів, які з'являються лише протягом року, може сягати десятків тисяч, і приблизно 90% з них є термінами. Важливо зазначити, що надмірне вживання новоутворень у мовленні, особливо у ЗМІ та діловому спілкуванні, їх некоректне використання є небажаним, оскільки може призвести до нерозуміння тексту адресатом.

Лексичні одиниці, які використовуються в соціальних мережах, зокрема у Twitter, отримали статус неологізмів сленгового характеру. Це відбулося через те, що вони мають загальні ознаки як для сленгових виразів, так і для неологізмів. Доречно з цього приводу Бергельсон М. зауважує, що «сленговий неологізм – це лінгвістичний термін, що був новостворений в межах сленгу. Він має виражену конотацію новизни, знаходиться на стадії соціалізації і характеризується обмеженим функціональним стилем [1, с. 59].

Класифікація неологізмів базується на різних параметрах і характеристиках, які можуть включати, але не обмежуються, лексичною структурою, способом утворення, семантичними властивостями та сферами вживання. Вважаємо за потрібне навести такі класифікації новоутворень:

1. За типом мовної одиниці:

- неолексеми (нові слова, які є результатом запозичення): «твіти» (від англійського «tweet») – повідомлення користувача в Twitter; «ретвіти» (від англійського «retweet») – подальше поширення чужого твіту;
- неофрази (вирази, які мають, стійке фразеологічне значення): неофразема «кавахаос» – це нове сполучення слів, яке поєднує «кава» (coffee) і «хаос» (chaos). У цьому контексті «кавахаос» використовується для опису початку дня, який починається зі скупчення завдань або невпорядкування, але зі смачною кавою, яка надає енергії та бадьорості;

- неосеми (нові лексико-семантичні варіанти існуючих слів): «твічати» – поєднання слова «твіт» і «чат», що означає взаємодію користувачів Twitter через коментарі або обмін повідомленнями.

2. За ступенем новизни:

- абсолютні (слова, які раніше були відсутні в мові): новоутворення-англіцизм «фейкнути» – утворене від англійського «fake», означає «створити або поширити фейк», подібно до англійського «to fake»;

- відносні (слова, які раніше вже використовувалися, але в сучасному контексті набувають нового значення.): «тренд» – раніше вживалося для опису модних тенденцій, але в сучасному контексті може також вказувати на популярні теми або події, які активно обговорюються в мережі; «лайк» – відоме слово, що раніше використовувалося для вираження симпатії або підтримки, але в сучасному контексті також може вказувати на дію натискання кнопки «лайк» під публікацією в соціальних мережах.

3. За способом утворення:

- запозичення: слово «фоловити» запозичене з англійської («to follow»), використовується для підписки на акаунт користувача;

- словотвірні: неологізм «перетвітнути» утворений за допомогою префікса «пере-» (повторно) і кореня «твіт», означає репост твіту;

- семантичні: слово «френд» – відома лексема «друг», але в контексті соціальних мереж може вказувати на користувача, з яким ви взаємодієте у мережі, або на акаунт, на який ви підписані.

Описані класифікації яскраво ілюструють різноманітність мовних структур української мови, які активно формуються в соціальних мережах.

Проаналізувавши низку неологізмів у соціальних мережах на усіх основних мовних рівнях можна зробити висновок про їх приналежність до мовленнєві тенденції, які проявляються у спонтанності та неформальності взаємодії. Однією з цих тенденцій є діалог, який часто відбувається без наявності загального ситуаційного контексту, і характеризується короткістю та виразністю, що призводить до використання мовних засобів, характерних для неформального спілкування. У результаті цього використовуються мовні елементи, які є типовими для неформального спілкування.

Дослідження лінгвістичних особливостей неологізмів у соціальних мережах, зокрема на платформі «Twitter», є важливим кроком у розумінні сучасних тенденцій української мови та мовлення. Аналізуючи формування, поширення та функціонування новостворених слів та виразів, ми можемо зрозуміти не лише динаміку мовної еволюції, а й вплив соціальних мереж на мовну практику сучасного суспільства. Twitter є не лише платформою для спілкування, але й активним простором для творчої мовної активності.

Наукове дослідження вказує на різноманітність лінгвістичних особливостей неологізмів у соціальних мережах, включаючи їхній спосіб утворення, новизну та семантичні властивості. Це свідчить про те, що вивчення мовних явищ в онлайн-середовищі є актуальним і важливим для розуміння сучасної мовної практики.

Література:

1. Бергельсон М. Мовні аспекти віртуальної комунікації. Вісник МГУ. Лінгвістика і міжкультурна комунікація. 2002. № 1. С. 55-67
2. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.
3. Twitter. Mode of access. URL : <https://twitter.com>
4. Компанцева Л. Інтернет-лінгвістика : навчальний посібник. Київ, 2009. 275 с.

Заруцький-Куцман Даниїл Віталійович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Шиболет «паляниця»: етнолінгвістичний аналіз та вплив на лінгвокультурну ідентичність

Загальновідомо, що вивчення етнолінгвістики є важливим для розуміння того, як мова впливає на формування культурних ідентичностей та соціокультурних практик. Оскільки ця лінгвістична наука поєднує в собі етнографію та лінгвістику. «Етнолінгвістика – галузь мовознавства, яка вивчає мову у її зв'язках з культурою, описує мову як елемент культури; досліджує взаємодію мовних, етнокультурних і етнопсихологічних чинників у функціонуванні та еволюції мови», – так тлумачить ця поняття Енциклопедія сучасної України [3]. Етнолінгвістична наука спрямована на вивчення взаємозв'язків між мовою та культурою в контексті етнічних груп та спільнот. Етнолінгвістичний аналіз, у свою чергу, є методологічним підходом, спрямованим на дослідження взаємодії мови та культури через аналіз текстів, словників, фразеології, мовленнєвих практик тощо з метою розкриття особливостей культурного виміру мови та виявлення спільних чи відмінних рис між різними етнічними групами. Цей підхід є важливим для розуміння культурної різноманітності та соціокультурних динамік. Він допомагає виявляти, як мова відображає та формує культурні погляди, цінності та ідентичність, а також встановлює зв'язки між мовними структурами та культурними практиками.

Гадаємо, що проблема етнолінгвістичного аналізу, особливо у контексті сучасних реалій, є малодослідженою, але надзвичайно важливою. У роки війни мова стає не лише інструментом комунікації, але й носієм культурних та ідентичних кодів, що впливає на ментальність, переконання та сприйняття світу. Етнолінгвістичний аналіз може допомогти розкрити, як війна впливає на мовну поведінку та мовну практику суспільства, які зміни відбуваються в мовленнєвому репертуарі, фразеології та ідіоматиці.

Етнолінгвістичний аналіз шиболету «паляниця» є важливим кроком у вивченні лінгвокультурних особливостей та етнічної ідентичності українського народу. У контексті культурної лінгвістики вивчення лінгвошиболетів стає важливим для розуміння культурних, соціальних та ідентичних особливостей. У дослідженні спробуємо провести етнолінгвістичний аналіз шиболету «паляниця», зосередивши увагу на його походженні, використанні та значенні в контексті культурної спадщини. Вивчення цього шиболету дозволить краще зрозуміти культурні та мовні аспекти, а також його роль у формуванні та підтримці їхньої ідентичності.

Важливе значення для розуміння значення та застосування в сучасному контексті, гадаємо, має наукове дослідження етимології слова «шиболет». Це слово згадується в біблійній Книзі Суддів (гл. 12) в оповіданні про давню міжусобицю, де розповідається про війну між двома ізраїльтянськими племенами (ефремляни і гааладяни). Коли останні виграли битву і перехопили ефремлян, вони вимагали, щоб ув'язнені ефраїміти вимовляли слово «шиболет» (heb. לְבָשׁ). Ефремляни через фонетичні відмінності не могли правильно вимовити це слово і вимовляли його як «сиболет» (heb.] (לְבָשׁ4, с. 99]. За такою вимовою вони виявляли належність до певного племені. Отже, «шиболет» став символом відмінності між племенами, і це слово ввійшло в мовну практику зі значенням «мовний тест» на приналежність до етнічної спільноти.

Пізніше слово «шиболет» перейшло в загальне вживання як термін, що означає будь-який випробувальний критерій або знак, що розмежовує одну групу від іншої, або ж служить для визначення належності до певного оточуючого середовища або групи. Зокрема, Великий тлумачний словник сучасної української мови так потрактовує поняття «шиболет»: «специфічне слово, вираз або звук, який використовується для визначення належності людини до певної соціальної чи етнічної групи» [1, с. 1254]. Це поняття також може використовуватися для виявлення чи перевірки належності до певної культурної традиції або спільноти. У

тлумаченні шиболету зазвичай звертається увага на його роль у визначенні ідентичності та розрізненні між різними групами осіб за їхнім мовленням, акцентом, лексикою чи іншими мовними особливостями. Небезпідставно мовознавиця Т. Воропаєва зауважує, що «шиболети, у своїй суті, є важливим елементом мовної ідентичності та культурного спадку. Вони становлять не лише лінгвістичний інструмент для визначення належності до певної соціальної або етнічної групи, але й відображають глибинні культурні та історичні контексти» [2, с. 12].

Щодо слова «паляниця», то варто зазначити, що воно має глибокі корені в українській культурі та історії. Етимологічно воно походить від слова похідного утворення від «палити»; назва зумовлена тим, що при випіканні такого хліба чи печива на ньому утворюється суха, іноді пригоріла скоринка. Слово має фонетичну особливість, зокрема, палатальний [ц], яка полягає у вимові звука [ц] з м'яким переднім звучанням, що характерне лише для української мови та фонології. Така вимова робить слово «паляниця» відмінним і визначальним для української фонологічної ідентичності.

Нині це своєрідний шиболет (тобто мовний пароль), вимова якого у перші місяці повномасштабної війни дозволяла військовим та цивільним виявляти диверсантів, яким було вкрай важко його вимовити, зважаючи, що в російській мові звук [ц] завжди твердий.

Етнолінгвістичний аналіз шиболету «паляниця» свідчить про його важливе значення як лінгвокультурного символу. Використання цього слова в мовленні не лише вказує на мовний акцент, але й відображає глибокі культурні та історичні зв'язки. Шиболет «паляниця» є не лише словом, але й ключем до розуміння та збереження культурної спадщини та ідентичності українського народу.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170 000 слів / укл. та гол. ред. В. Бусел. Київ : Перун, 2001. 1440 с.
2. Воропаєва Т. Українська мова як базова основа національної ідентичності. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2007. № 15. С.12.
3. Етнолінгвістика. Енциклопедія сучасної України ЕСУ. URL : <https://esu.com.ua/article-18063>.
4. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Київ : «Місіонер», 2005, 685 с.

Карасьов Олександр Володимирович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Сучасна мовна ситуація в Україні

Актуальність цієї теми полягає в тому, що протягом століть на території України мова була болючою темою для кожного українця, адже з усіх сторін нав'язували свою культуру недружелюбні на той час, а деякі – і на сьогодні, країни, але найбільший утиск українська мова мала саме зі сторони Московії. Навіть після здобуття Україною незалежності наш східний сусід не дає нам спокою, продовжуючи політику Радянського Союзу. На нашу думку, мовна ситуація в Україні є досить важливою темою, особливо під час ведення війни проти давнього ворога.

Мовна ситуація, яка склалась в Україні, є результатом довгої війни проти української мови, яку Росія веде протягом століть. Валувський циркуляр, Емський указ, русифікація – все це є прямими доказами, спроб знищення нашої етнічної мови, що, на жаль, дало свої плоди. У центральній та східній Україні більша частина населення спілкується на постійній основі російською, на заході досить поширеним є суржик, тобто об'єднана українська та російська мови, а от чисту українську, на жаль дуже рідко використовують у повсякденному житті. Ми вважаємо, що перехід на рідну мову спілкування не може бути примусовим – це особисте

рішення кожного громадянина, яке повинно бути глибоко усвідомлене ним самим. Однак ситуація почала поступово змінюватись після вторгнення Росії у 2014 році, і докорінно змінилася після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 року [1]. Соціологічне дослідження 16 – 20 серпня 2023 року показало, що майже 60% опитаних зазвичай спілкуються вдома українською, близько 30% – українською та російською, лише 9% – російською. 57 % українців стали більше спілкуватися або повністю перейшли на українську мову з початку повномасштабної війни. Про це свідчать дані опитування, проведеного компанією Gradus Research.

Згідно з результатами Всеукраїнського перепису населення у 2001 році, українську мову вважали рідною 67,5% українців, російську - 29,6%.

Але станом на сьогодні ситуація значно покращилась. За результатами соціологічного дослідження 16–20 серпня 2023 року, для 82% опитаних українська мова є рідною, для 16% такою є російська. Можна з впевненістю сказати, що українська мова поступово витісняє мову агресора.

Починаючи з 24 лютого 2023 року, більшість українців почали поступово відмовлятися від російського медіа простору, який на нашу думку мав досить великий вплив на «мовному фронті». У багатьох постає питання який шлях розвитку мови буде для нашої країни найкращим? За словами Тараса Кременя – уповноваженого із захисту державної мови, [3] «лагідна українізація» не завершиться ніколи, а помірний шлях введення української мови у побут — не найефективніший. Це пояснюється природою, характером і ментальністю українців. Популяризація мови є доволі неоднозначним питанням, адже не можна когось змусити адміністративними методами користуватися українською мовою. Саме тому, потрібна правильна мовна політика, яка б повернула народ до рідної мови.

Отже, з усього вищесказаного можна висувати, що українська мова протягом століть зазнавала утисків і видозмінення, але після здобуття Україною незалежності поступово почала реанімуватись, а станом на сьогодні зазнає все більшої популяризації і застосування на постійній основі у всіх сферах життя. Тому з впевненістю можна сказати, що наша рідна мова продовжує відроджуватись, поступово популяризуватись, і з упевненістю можна сказати, що протягом наступних декількох років повністю витіснить мову агресора.

Література:

1. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_мова_в_Україні
2. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мови_в_Україні
3. Суспільне культура. URL : <https://suspilne.media/505981-radikalno-ne-mozna-pomirno-aki-e-slahi-rozvitku-ukrainskoi-movi/>

Колодій Анна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Лінгвофеномен хмельницької говірки: суржикізація та її вплив на мовну практику

Сучасна українська мовна ситуація відзначається різноманітністю лінгвістичних явищ, серед яких особливе місце займає говірка міських регіонів. Одним із цікавих напрямків вивчення мовної реальності є аналіз суржиків – специфічної форми мовлення, що виникає внаслідок змішування української та російської мов. У дослідженні пропонуємо розглянути лінгвофеномен хмельницької говірки, зосереджуючи увагу на процесі суржикізації та її впливі на мовну практику мешканців цього регіону.

Місто Хмельницький, як великий адміністративний центр, є унікальним об'єктом для дослідження мовної ситуації в Україні. Зі своєю багатозаровою історією воно відображає

широкий спектр мовних практик, серед яких особливо важливе місце займає говірка, а також явище суржику. Розглянемо процеси, що спричиняють суржикізацію у хмельницькій говірці, проаналізуємо її вплив на мовну практику та спілкування мешканців цього регіону. Такий підхід дозволить нам краще зрозуміти динаміку мовленнєвих змін у сучасному українському суспільстві та розкрити особливості лінгвістичної реальності Хмельницького як регіонального центру.

Суржик – це специфічна форма мовлення, що виникає внаслідок змішування української та російської мов. Термін «суржик» має кілька семантичних відтінків, що полягають у змішуванні лексики, граматики та фонетики обох мов:

1) суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса тощо; борошно з такої суміші; 2) елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова [2].

Явище суржику почали досліджувати з 20-х-30-х рр. ХХ ст. Роботи здебільшого стосувалися проблем культури мовлення, суржик не був основним питанням для розгляду, оскільки існувала велика заборона на вивчення певних мовних аспектів. З 90-х років ХХ ст. починається активне дослідження цього феномена лінгвістами, літературознавцями, культурологами тощо. Дослідження суржику, як соціолінгвістичного феномена, розпочав Б. Антоненко-Давидович у 90-х років ХХ ст. Він вивчав процеси взаємопроникнення слів з однієї мови в іншу. О. Сербенська продовжила його роботу у праці «Антисуржик», де, окрім лінгвістичного аспекту, також звертає увагу на соціопсихологічні чинники утворення суржику.

Першою вагомою спробою надати дефініцію суржику була праця І. Браги. За ним суржик класифікується як «форма українського просторіччя в ситуації домовності» [1, с. 38]. Пізніше працю деталізували О. Тараненко та Л. Ставицька. Однак Л. Ставицька використовує у своїй роботі замість терміна «просторіччя» термін «просторозмовна мова»: «суржик використовується як більш проста, невимушена мова, суворо не регламентована нормами літературної мови» [2].

Мовознавці у своїх працях досліджували причини, час виникнення суржику, його риси, умови та джерела поширення, характеризували суржикові одиниці, здійснювали спробу характеризувати причини стійкості суржику в мовленні людей та класифікували його. Наукових досліджень хмельницького суржику поки що зовсім недостатньо.

Вибір теми дослідження хмельницького суржику обумовлений необхідністю глибшого розуміння характерних особливостей мовлення даного регіону, умов його формування та впливу на українську мову. З метою дослідження суржику ми детально класифікували лексеми, що є складовою цього мовного явища, враховуючи їхні особливості та взаємозв'язки зі структурою суржику. Це дозволило систематизувати лексичний склад суржику з точки зору словотвору, щоб отримати більш глибоке розуміння цього мовного явища та його ролі в мовній дійсності Хмельницького регіону.

На основі зібраної інформації про хмельницький суржик, що охоплює варіантність мовлення різних категорій жителів, класифікували суржикові слова в залежності від їхнього способу творення:

1) Бамбула – щось велике і нерозумне. Це слово утворене шляхом додавання до основи «бамб-» суфікса «-ула», що надає зневажливе або збільшувальне значення. Суфіксальний спосіб.

2) Благенький – поганий, тонкий. Слово утворене від основи «благ-» з додаванням суфікса «-еньк», що може надавати зневажливе або зменшувальне значення. Суфіксальний спосіб.

3) Больница – лікарня. Це слово утворене від основи «болън-» з додаванням суфікса «-иця», що вказує на місце пов'язане з певною дією або станом. Суфіксальний спосіб.

4) Вообще – це слово російського походження, що вживається в українській мові як запозичення і означає «взагалі» або «зовсім».

5) Вроді – здається. Слово утворене від «врод-», можливо, з додаванням суфікса «-і», що вказує на припущення або невизначеність. Воно теж має російське походження.

6) Греки – місцевість, мікрорайон Гречани. Слово скорочене від назви мікрорайону міста Хмельницького. Безафіксний спосіб.

7) Дендрік – дендропарк. Слово утворене від «дендро-» (що означає «дерево») з додаванням суфікса «-ік», що вказує на місце, пов'язане з деревами або парком. Суфіксальний спосіб.

8) Доколупуватися – докопуватися. Слово утворене від «доколуп-» з додаванням суфікса «-уватися», що вказує на процес докопування до чогось. Суфіксальний спосіб.

9) Зацейкати, розцейвочкати – слова утворені шляхом додавання суфіксів «-цейкати» та «-цейвочкати», що можуть використовуватися для заміни будь-яких дієслів у реченні. Суфіксальний спосіб.

10) Їду в город – фраза, що в залежності від контексту може означати «їхати в місто» або «їхати в центр». Певним чином має походження із російської мови.

11) Калідор – слово є фонетичною варіацією слова «коридор».

12) Канешно – звичайно. Слово утворене безафіксним способом від слова «звичайно», де відбувається усичення та зміна звуків для створення нового слова зі спрощеною формою. Також це слово може мати російське походження.

13) Капец – жах. Слово утворене за лексичним способом, де нове слово виникає в результаті зміни лексичного значення слова «жах».

14) Капці – взуття. Слово утворене за складанням слів або основ, де слово «взуття» перетворюється на більш неформальну форму.

15) Коси – волосся. Слово утворено шляхом усичення твірної основи слова «волосся». Безафіксний спосіб.

16) Кстаті – до речі. Слово утворено внаслідок злиття словосполучення “к слову” в одне слово. Має російське походження. Лексичний спосіб.

17) Падземка – підземний перехід. Це приклад складання основ, де «під-» і «земля» об'єднуються в одне слово, що означає «підземний перехід», до того ж додається суфікс «ка».

У результаті аналізу хмельницького суржику було виявлено, що це унікальний лінгвістичний феномен, який виник унаслідок взаємодії різних культурних та мовних впливів. Велика кількість слів та виразів у суржику виникає за різними словотвірними способами, що свідчить про його різноманітність та багатогранність. Багато слів мають російське походження або є результатом фонетичних варіацій або скорочень. Суржик відображає специфічні особливості мовлення та культурного контексту Хмельницького та його мешканців.

Аналіз суржику дозволяє виявити російські впливи та знайти способи їх подолання або позбавлення, що є важливим завданням для підтримки та збереження унікальності української мови. Подальше дослідження суржику може сприяти усвідомленню його ролі у мовному ландшафті регіону та розробці стратегій збереження й підтримки української мови як ключової складової національної ідентичності.

Література:

1. Брага І. Суржик у соціолінгвістичному вимірі. URL : https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Braga_3_Zaporizhzhya_Vznu_fi_2012_1_17.pdf

2. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен. URL : <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-surzhyk.htm>

Коржук Вікторія Володимирівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Інтернет-мова як джерело молодіжних неологізмів у сучасному контексті

З активним поширенням Інтернету та соціальних мереж молодь виявляє неабиякий інтерес до використання інтернет-мови у щоденному спілкуванні. Це призводить до появи нових лексичних одиниць, що відображають сучасну молодіжну культуру. Вивчення таких мовних одиниць допомагає краще зрозуміти вплив інтернету на мовну практику та формування молодіжної ідентичності в сучасному контексті.

Інтернет створює ідеальну платформу для формування та поширення молодіжної мови. Соціальні мережі, форуми, блоги та месенджери надають молодим людям можливість взаємодії з однолітками, обміну думками та вираження емоцій. Це сприяє унікальному контекстуальному розвитку нового лексикону та специфічних форм мовленнєвого вираження.

Одним з факторів, що сприяють створенню неологізмів в інтернеті, є потреба в комунікації та вираженні нових ідей. Молодь постійно шукає нові способи виразити свої думки та емоції, і в інтернеті вона знаходить безліч можливостей для цього. Саме це спілкування і є передумовою виникнення сучасних неологізмів в інтернеті.

Неологізми, як справедливо зауважує мовознавець Л. Довбня, «характеризується заміною вже застарілих слів новими, які перебувають в процесі входження в загальне використання і ще не включена до загальноживаної мови. У даному випадку це може бути короткостроковий термін, який упродовж певного часу буде зберігати свою новизну» [1, с. 214-215].

Останні роки відзначаються значним впливом різних інформаційних технологій, які стали основними джерелами нових слів і термінів. Зокрема: «ІР-телефонія», «селфі», «гугл-диск» та ін. стали популярними термінами, пов'язаними з технологіями. Інтернет також здійснив свій вплив з такими неолексемами як «емодзі», «трафік», «інтерфейс», «контент», «кеш», «лінк», «вебінар», «софт», «веб-сервіс», «спам», «хештег» «бот». Крім того, в кіберпросторі з'явилися назви грошей, які використовуються виключно в онлайн-середовищі, такі як «криптовалюта», «вебмані», «яндекс-гроші», «біткоїн» та «інтернет-банкінг». У сфері реклами та бізнесу набули популярності терміни, такі як «бутстрепінг», «краудфандинг», «віральність», «лідогенерація» та «гроуз-хакінг». Професійна сфера також поповнилась новітніми назвами професій, таких як «таргетолог», «вчитель-тьютор», «бренд-менеджер», «верифікатор», «редактор-копірайтер», «трейдер», «івент-менеджер», «супервайзер», «девелопер», «консультант-промоутер», «хедхантер» та «дигер». Дозвілля, шоу-бізнес, спорт та індустрія краси також привнесли свої власні терміни, які стали популярними, наприклад, «зорбінг», «квілінг», «тверк», «гіроскутер», «дауншифтинг», «буккросинг», «тизер».

Як вже було зазначено, неологізми характеризуються тимчасовим вживанням протягом короткого періоду. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне проаналізувати ті неологізми, які набули значного поширення та активно використовуються на сучасному етапі в Україні й які виникають в контексті активного використання Інтернету та соціальних мереж у сучасному суспільстві: «аналоговнет» – умисно вигадана ситуація або історія в росії; «бавовна» – вибух, що стався в росії; «енлоїти, джавелініти, стінгерити, хаймарсити» – активно відстежувати та нейтралізувати ворога, проводити оперативні дії; «кіборги» - вояки Збройних Сил України, що діють в сфері кібербезпеки; «наволонтерити» – знайти необхідні речі або ресурси навіть у складних умовах; «чисте небо» – сигнал щодо закінчення тривоги та ін. [3].

Аналіз цих неологізмів дозволяє краще розуміти специфіку мовленнєвої практики та способів виразу в сучасному українському суспільстві, особливо в контексті активного використання Інтернету та соціальних мереж.

Вживання таких неолексем свідчить про здатність мови адаптуватися до нових реалій та технологічних змін. Вони відображають не лише виклики, які ставляться перед українською мовою в умовах війни та глобалізації, а й креативність та гнучкість мовної системи, яка

активно реагує на потреби суспільства. Окрім того, ці неологізми можуть виступати як інструмент патріотичного виховання та мобілізації суспільства, нагадуючи про важливість національної єдності та обороноздатності. Вони стають частиною мовного арсеналу, який відображає національну свідомість та духовність українського народу в умовах випробувань та викликів.

Отже, неологізми, що з'явилися в українській мові в контексті сучасних реалій та активного використання Інтернету, є важливими елементами мовного ландшафту, що відображають сучасні події та відображають динаміку мовленнєвого процесу в сучасному українському суспільстві. А це створює унікальне середовище для розвитку мови та мовної виразності, що відображає сучасну молодіжну культуру.

Література:

1. Довбня Л., Товкайло Т. Неологізми та їх відтворення в інтернетних засобах масової комунікації. *Society document communication*. 2022. № 14. С. 209-232.
2. Підкамінна Л. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. С. 144-153.
3. Словник неологізмів української мови. *Інформаційне агентство АрміяInform*. URL : https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovnyk-neologizmiv-ukrayinskoyi-movy/?fbclid=IwAR3dAgMt97PuBusFAtE6kFyqIQ_9F_gg1-4P8Qg432SMS0PoStSlbTRT9I (дата звернення : 15.03.2024).

Ліневич Аліна Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Лінгвокогнітивні аспекти концепту «війна» у сучасному медійному дискурсі

Війна як лінгвоконцепт завжди викликала жваві дискусії та змагання інтерпретацій у суспільному дискурсі. У сучасному медійному середовищі, де інформаційні потоки неперервно переплітаються, а вплив мас-медіа на формування світового бачення є надзвичайно суттєвим, аналіз лінгвокогнітивних аспектів концепту «війна» набуває особливої актуальності. У дослідженні маємо на меті науково осмислити способи, за допомогою яких медійний дискурс впливає на формування уявлень про війну, а також як ці уявлення впливають на сприйняття подій, пов'язаних з війнами у сучасному світі. Дослідження лінгвокогнітивних аспектів концепту «війна» дозволить нам краще зрозуміти, як саме мова та медійні репрезентації впливають на формування соціокультурних уявлень про це складне і загострене соціальне явище.

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у сучасності. Більшою мірою це проявляється у впливі на громадську думку щодо певних ситуацій, які відбуваються у світі, включаючи найактуальнішу тему сьогодення – війну. Такий вплив відбувається завдяки застосуванню лінгвокогнітивних аспектів концепту даного явища.

Варто зауважити, що лінгвокогнітивні аспекти – це напрями, які розглядає функціонування мови як механізм, який впливає на формування уявлення щодо будь-якого отриманого повідомлення в людській свідомості. Недаремно соціолінгвіст Н. Гончарук у центрі дослідження когнітивної лінгвістики вбачає саме людину, яка пізнає світ через мову [1, с. 94].

З початку 2022 року лексема «війна» стала надзвичайно загальною у повсякденному житті людей. Слово постійно зустрічається під час перегляду новин у газетах, на телебаченні, у програмах радіо, а також у соціальних мережах. Тож у сучасному інформаційному оточенні, де поняття «війна» переплітається з різними аспектами життя, лінгвокогнітивний аналіз виявляється ключовим для розуміння того, як мовні конструкції формують наше уявлення про

цю складну реальність. Відтак когнітивні аспекти мови виступають як своєрідне дзеркало, відображаючи та впливаючи на сприйняття подій та явищ. Такий підхід дозволяє розкрити не лише мовні структури, а й глибоко зануритися у пізнавальні процеси людського мислення, що стоїть за цими структурами.

Для опису концепту «війна» використовуються такі лінгвокогнітивні напрямки у медійному дискурсі як теорія концептуальної метафори, теорія когнітивних моделей та теорія семантичних прототипів [2, с. 386]. Ці напрямки сприяють ефективному наголошенню на окремих аспектах війни, щоб вплинути на емоційний відгук аудиторії.

Перша теорія, а саме теорія концептуальної метафори, полягає у виборі метафор та інших емоційно забарвлених мовних засобів для кращого розуміння та глибшого усвідомлення концепції «війна» [2, с. 387]. У медійному просторі часто використовується порівняння війни з глобальною загрозою, боротьбою світла та темряви, боротьбою за волю або просто грою, у якій є переможці та переможені. Така інформація легше сприймається аудиторією, оскільки присутня «гра слів», яка впливає на доступність сприйняття інформації про війну. В залежності від того, як побудована метафора, буде залежати якість подання думки для аудиторії та вплив на її емоційний стан.

Із попередньої теорії випливає інша – теорія когнітивних моделей. Її суть полягає у тому, що за допомогою мови люди створюють у своїй свідомості певні уявлення, що таке війна та формують своє емоційне ставлення до цього поняття. Воно ґрунтується на особистому життєвому досвіді людини, а також фільтрації медійної інформації на цю тематику, яка подається за допомогою різноманітних мовних структур. Завдяки ним у суспільстві формуються ментальні моделі війни – спосіб, яким люди уявляють дане явище в своїй уяві. Для підкреслення важливості лінгвокогнітивного аспекту даного концепту використовується семантика слів, які будь-яким чином пов'язані із війною («агресія», «страх», «конфлікт» або «мир»). Тож у свідомості людей ці слова викликають певні асоціації, а згодом і емоції, які визначають подальші настрій та поведінку людини. Наприклад, слово «боротьба» викликає асоціацію із наявністю сили і бажанням відстоювати свою незалежність та спонукає людину діяти – будь-яким чином досягти визначеного бажання. Отже, концепт «війна» викликає різні асоціації та сильні емоції у будь-якої людини через свою значущість для безпеки у суспільстві.

Теорія семантичних прототипів означає, що у свідомості людей існує певний найтипівший образ війни, і часто результат війни досягається фізичним методом [2, с. 388]. Він створений за допомогою різних джерел мас-медії – книги на історичну тематику, аналітика геополітичної ситуації у соціальних мережах, наукові статті про найтрагічніший історичний досвід світової війни та можливість спостерігати за новинами на військову тематику подій сучасності. Незважаючи на те, що світ глобалізується і у XXI столітті більш поширеними є економічні, культурні, інформаційні війни, найбільше люди класифікують світ через мову, виокремлюючи найтипівший образ для поняття «війна» – збройний конфлікт між двома або більше державами, який включає в себе насильство, бойові дії, військові операції за використання зброї, що призводить до страждань та людських втрат.

Отже, концепція «війна» у медійному дискурсі є актуальною темою у сучасних реаліях життя, тому важливо грамотно її представляти у лінгвокогнітивному аспекті. Це робиться для ефективного впливу на громадську думку про війну та маніпулювання відчуттями та уявленнями аудиторії щодо цього поняття. Адже правильно підібрані мовні засоби, метафори та образи формують певні уявлення у людській свідомості та визначають ставлення людини до військових конфліктів в загальному.

Література:

1. Гончарук Н. Дослідження психологічних аспектів комунікації у прикладних лінгвістичних теоріях. *Проблеми сучасної психології*. К-ПНУ, 2017. С. 90-98.
2. Когнітивна лінгвістика. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 680 с.

Ляшенко Марічка Миколаївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Мілітаризація сучасного мовлення та її вплив на розвиток мовних тенденцій

Мілітаризація мовлення як важливий аспект сучасного суспільства викликає зростаючий інтерес серед лінгвістів, психологів та соціологів. Сутність цього явища полягає в активному використанні військової термінології, метафор та образів у повсякденному мовленні та масовій культурі. Це відображається в різних сферах, включаючи політику, медіа, рекламу, навчання та інші аспекти громадського життя.

Проблема мілітаризації мовлення набула особливої актуальності в контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Ці події суттєво вплинули на мовленнєву практику і мовну культуру. Військова тематика, спричинена війною, активно проникає у громадський дискурс, зокрема через медіа, політичну риторичку, а також у повсякденне мовлення та масову культуру. Це відображається у збільшенні вживання військової термінології, метафор, які стають частиною мовного арсеналу суспільства.

Однак мало наукових розвідок присвячено вивченню впливу мілітаризації мовлення на розвиток мовних тенденцій. Це дослідження спрямоване на заповнення цієї наукової прогалини, зокрема щодо вивчення різноманітних аспектів впливу військової лексики на мовленнєві практики і мовну свідомість.

Мовний феномен «мілітаризація мовлення» може вказувати на кілька різних явищ в залежності від контексту. Однак в загальному розумінні це «тенденція використання в мовленні військових лексем» [1, с. 876].

Глибинне усвідомлення мілітаризації мовлення дозволяє розуміти, як мовлення відображає та формує культурні погляди, цінності та ідентичності. Тому вважаємо за необхідне детальніше дослідити вплив мілітаризації мовлення на розвиток мовних тенденцій у суспільстві, що може виявлятися у таких мовних явищах:

1. Збагачення мови військовою лексикою. Мілітаризація може сприяти поширенню військових термінів, жаргону та фраз у повсякденному мовленні. Наприклад, слово «бойовий» зараз використовується для опису всього, що стосується військових операцій, бойових дій чи військового життя; лексема «зведення» вживається у значенні артилерійського вогню на ціль; слово «прихований» означає дії або позиції, які приховані від ворожого спостереження та ін.

2. Вплив на загальноповживані слова, які можуть бути збагачені або модифіковані через мілітаризацію мовлення. Ці слова бувають лексичними – коли з'являється нове слово («рашизм») та семантичними (неосемантизми) – коли слово старе, відоме, але набуває нового значення («бавовна»).

3. Вплив на граматику та синтаксис. Маємо на увазі насамперед зміни у мовленні, які можуть впливати на граматичні та синтаксичні структури, наприклад, може збільшитися використання скорочень, аббревіатур (ЗСУіст, ЗСУістка).

5. Формування нових стійких словосполучень. Військовий контекст може сприяти формуванню нових сленгових виразів, які можуть потім знайти свій шлях у повсякденну мову. Наприклад, «два-три тижні максимум» у значенні «дуже довго»; «жест доброї волі» у значенні «відступ росіян з окупованих територій».

6. Вплив на комунікаційні практики. Мовлення стає більш мілітаризованим, з використанням специфічної термінології. Це може призвести до переформулювання та переосмислення понять і термінів у мовленні.

Вважаємо за доцільне навести декілька ключових аспектів, що характеризують сучасну мовну ситуацію:

1. Повномасштабне російське вторгнення прискорило процес українізації. Українська мова поступово починає займати домінуючі позиції у регіонах (південь і схід України) і на територіях (неформальне спілкування, професійна зайнятість, віртуальний простір), де вона довгий час була невідомою мовою.

2. Вимушений виїзд українських громадян за кордон значно поживив інтерес іноземців до вивчення української мови. У перші місяці після російського вторгнення українська мова стала однією з найпопулярніших мов у Європі. Глобальний рейтинг української мови також значно зріс.

3. Під час війни роль мови як ідентифікатора національної приналежності. Водночас, хоча російська мова продовжує залишатися засобом спілкування для частини українців, вона все менше стає для них індикатором національної ідентичності. Недаремно мовознавець О. Пономарів зазначав, що «мова є дзеркалом, у якому відображається не лише культурний багаж нації, але й її національна самосвідомість» [3, с. 148].

Мілітаризація мовлення має значний вплив на мовні тенденції, що може призвести до зміни лексичного складу, стилістики та семантики української мови. Наприклад, вживання нових військових термінів може призвести до їхньої інтеграції у мовну систему та поширення у повсякденному мовленні, переосмислення та реінтерпретації вже існуючих слів або виразів. Зокрема військові терміни, пов'язані з військовою технікою, стають частиною активного словника людей та в подальшому використовуються в їхньому мовленні. Окрім того, навіть існуючі слова та стійкі словосполучення можуть набути нового семантичного відтінку у зв'язку з воєнними подіями. Такі зміни у семантиці слова відображають актуальні соціально-політичні реалії та вимоги часу.

Отже, мілітаризація сучасного українського мовлення впливає на формування та розвиток мовних тенденцій, розширюючи лексичний запас та змінюючи семантику вживаних лексем. Цей процес важливий для розуміння та адаптації мови до сучасних реалій та викликів, що стоять перед суспільством. Також мілітаризація мовлення може впливати на формування мовної ідентичності та національного самосприйняття.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170 000 слів / укл. та гол. ред. В. Бусел. Київ : Перун, 2001. 1440 с.
2. Національний інститут стратегічних досліджень, «Українська мова під час війни», 2023р. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku>
3. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 240 с.

Михайловський Олександр Миколайович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Невербальна комунікація в публічному управлінні

Ефективність публічного управління на різних рівнях (національному, регіональному, місцевому) значною мірою зумовлюється ефективними методами управління людськими ресурсами, що включає насамперед здатність чітко формулювати інформацію, виявляти необхідні комунікативні канали та форм її передачі. Ефективне публічне управління без побудови належної системи обміну інформацією та комунікації неможливе.

Гадаємо, що досить важливу роль у побудові ефективної системи обміну інформацією та комунікації в публічному управлінні відіграють невербальні засоби комунікації. У сучасному суспільстві, де ефективність публічної комунікації визначається успіхом у різних сферах життя, розуміння та використання невербальних засобів стає надзвичайно важливим.

У науковому дискурсі абсолютно недостатньо досліджено, як невербальні засоби спілкування доповнюють основне повідомлення, підкреслюють його або навіть протирічять йому, відображають, як особистість оратора, так і особливості аудиторії, сприяючи сприйняттю інформації. Тому дослідження є вкрай актуальним, оскільки висвітлює важливий

аспект комунікації, який досі залишається недостатньо вивченим. Розуміння та використання невербальних засобів спілкування має велике значення в сучасному світі, де комунікація стає все більш різноманітною та складною.

У сучасному світі публічна служба виявляється не лише у законодавчих документах та адміністративних процедурах, а й у публічних виступах. Виступи перед громадськістю стали необхідною складовою роботи публічних управлінців, вони відображають не лише їхні ідеї та програми, а й їхню здатність комунікувати з громадськістю. Небезпідставно мовознавиця Ковалинська І. зазначає: «Мистецтво публічного виступу стає не менш важливим, ніж вміння аналізувати законодавство чи вести адміністративну роботу» [1, с. 78]. В свою чергу мова жестів та рухів є невід'ємною складовою кожного публічного виступу. Вона виражає не лише словесні ідеї, а й емоції, ставлення, підсилює або послаблює зміст сказаного. Важливість невербальної комунікації обумовлена кількома ключовими аспектами:

- Невербальне спілкування становить значну частину загального сприйняття. Дослідження показують, що до 93% інформації людина сприймає за рахунок невербальних сигналів, таких як мова жестів, міміка, поза та інтонація голосу.

- Паракомунікація може передавати емоції та наміри, які важко висловити словами. Щирість, емоційність, впевненість – все це можна передати за допомогою невербальних сигналів, роблячи спілкування більш живим та емоційним.

- Безсловесна комунікація може допомогти встановити контакт з аудиторією та створити атмосферу довіри. Відкрита поза, доброзичливий погляд, щира посмішка – все це може допомогти налагодити контакт з аудиторією та створити атмосферу, в якій люди готові слухати та співпрацювати.

- Таке спілкування може підкреслити ключові моменти виступу та зробити його більш переконливим. Вчасні жести, чіткий зоровий контакт, авторитетна поза – все це може допомогти підкреслити ключові моменти виступу та зробити його більш переконливим.

Для публічних управлінців це стає особливо важливим, адже їхня поведінка на публіці несе велику суспільну відповідальність. Знання та уміння використовувати мову тіла та жестів можна вважати потужним інструментом впливу та переконання.

У сучасній науковій дискусії спостерігається розмаїття трактувань різних типів невербальної комунікації, оскільки кожен науковець має власне уявлення про їхнє значення та роль. Проте в контексті публічних виступів та виконання публічних обов'язків можна виокремити: жести відкритості, жести закритості, жести ввічливості та поваги, жести емоцій, жести впевненості та влади.

Відкриті жести чи поза демонструють щирість, довіру та відкритість до спілкування, до них можна віднести: розкриті долоні, випрямлена постава а також жести, що охоплюють простір наприклад, розведення рук в просторі. В свою чергу закриті жести або закрита поза можуть свідчити про замкнутість, недовіру або захист, до них відносять: схрещені руки, з'єднані долоні та схрещенні ноги.

До жестів ввічливості та поваги відносимо рукостискання, погляд, поклін та кивання головою. Жести емоцій такі як посмішка, здивування а іноді навіть гнів зможуть посилити промову а також краще налаштувати до себе аудиторію.

Жести впевненості та влади можуть свідчити про впевненість обізнаність у темі виступу, яскравим прикладом може бути Зчеплення рук за спиною або накладання долоні на долоню. Це відкриття допомогло багатьом людям знайти упевненість в собі за допомогою вправи: спробуйте руки закласти за спину – і ви тут же відчуєте себе легше і впевненіше, відразу ж піде напруга.

Також надзвичайно важливо зазначити важливість зорового контакту та інтонації голосу для управлінця, адже за допомогою них можна налагодити здоровий контакт з аудиторією та вплинути на сприйняття виступу загалом. Однак важливо не дивитися на людей надто пильно, адже це може розцінюватися як агресія або нещирість. Крім того, важливо враховувати культурні особливості. В деяких культурах прямий зоровий контакт може

вважатися неприйнятним. Необхідно уникати монотонної мови та використовувати різноманітні інтонації. Також важливо говорити чітко та виразно, щоб вас було добре чути. Проте існують і такі невербальні сигнали, яких варто уникати, адже вони можуть негативно вплинути на сприйняття. До таких Дрешпак В, відомик експер у галузі ділової комунікації, відносить нервові або нещирі жести вони можуть погіршити комунікацію із аудиторією, а іноді навіть викликати непорозуміння або навіть призвести до конфліктів. Покручування волосся може свідчити про нервовість, невпевненість або занепокоєння. Торкання обличчя може свідчити про нещирість, обман або дискомфорт. Невідповідність між вербальною та невербальною комунікацією, наприклад, якщо ви говорите, що вам подобається щось, але при цьому ви хмуритеся або схрещуєте руки. Уникання зорового контакту може свідчити про нещирість, обман або невпевненість [2].

Висновуючи, зазначимо, що у сучасному публічному управлінні використання мови жестів і тіла має важливе значення. Результати досліджень та практичний досвід підтверджують, що ефективне використання невербальних засобів комунікації сприяє покращенню якості міжособистових відносин, підвищенню рівня сприйняття інформації та підтримується належною атмосферою довіри й взаєморозуміння. Отже, державні службовці повинні бути уважними до власного тіла та мови жестів, оскільки правильне їх використання може значно поліпшити ефективність комунікації та досягнення стратегічних цілей організації.

Література:

1. Ковалинська І. Невербальна комунікація : навч. посіб. Київ, 2014.
2. Дрешпак В. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2015.

Нечипорук Юлія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Неофразеологізми у системі сучасної лінгвістичної парадигми

Мова функціонує завдяки її здатності адаптуватися до постійних змін, відгукуючись на суспільні проблеми та виклики, реагуючи на зміни в науці, техніці, політичні та соціальні переміни. З 24 лютого 2022 року події війни, які раніше були менш відчутними в українському суспільстві, стали невід'ємною частиною життя кожного українця. Ці та інші чинники, зокрема такі як зростання ролі засобів масової інформації (особливо електронних медійних текстів), широке використання просторічних елементів, політичних та комерційних слоганів, розвиток наукової сфери призвело до активного аналізу подій та формування нових виразів-фразеологізмів – «свідків» сучасних подій. У цьому контексті актуальною є проблема дослідження нових фразеологічних одиниць.

Сучасні підходи до розуміння та трактування фразеологізмів досліджуються багатьма вченими-лінгвістами: О. Селівановою, О. Левченко, П. Мацьківом, Н. Венжинович, М. Скаб та ін. Лексичні засоби в цьому контексті досліджували І. Гнатюк, О. Стишов, Н. Скиба, Л. Пашинська та ін.

Згідно з Н. Вежинович, «у мові фраземи заповнюють лакуну, утворену нездатністю слів дати максимально точне визначення або характеристику різним конотативним явищам» [1]. Зважаючи на постійне виникнення таких явищ та регулярне поповнення мовної сисчтеми новими виразами, вважаємо за необхідне дослідити основні стратегії формування нових фразеологізмів у сучасній українській мові.

На основі наукових висновків лінгвістки Ю. Вознюк («Неосемантизми в складі нових українських фразеологізмів», де вчена виділяє такі джерела нових фразеологізмів: засоби масової інформації (друковані, електронні медійні тексти), слогани текстів комерційної та

політичної реклами, прецедентні вислови відомих людей, професіоналізми, терміни та розмовна лексика) [2] було виокремлено такі основні стратегії формування неофразеологізмів у мові:

1. Новостворення та трансформація фразеологізмів в контексті російсько-української війни.
2. Використання відомих висловів.
3. Вплив ЗМІ, медіа (блогів).
4. Використання просторічних елементів.
5. Формування професійної культури мовлення: розширення професійної лексики (професіоналізмів) і термінології.

Новостворені фразеологізми постають на основі переосмислення звичайних словосполучень чи речень за допомогою різних типів семантичної деривації, здебільшого метафоризації. У процесі розвитку семантики фразеологічної одиниці з'являється її нове переносне значення, виникає нова стійка асоціація, що мотивує набуття відтворюваної образності. Цю стратегію відображають влучні вислови, що стосуються подій російсько-української війни: «ядерний шантаж» у значенні постійного залякування України та світу ядерною зброєю; «відправити услід за російським кораблем» у значенні вигнання окупантів з України.

Трансформація або модифікація – це зміна оцінної конотації, часткова або повна заміна значення. Вдалим прикладом цієї стратегії є трансформація фразеологізму «моя хата скраю – я нічого не знаю» на антономічний вислів «моя хата скраю – першим ворога стрічаю». Перетворення компонентного складу фразеологізму – це лінгвістичний експеримент, що спонукає читача до активного сприйняття та прямо відображається на його загальних знаннях. Ці трансформації часто стосуються найвідоміших та актуальних прислів'їв, які перетворюються в різноманітні варіації.

Процес формування нових фразеологізмів на основі висловів видатних особистостей є особливим та цікавим явищем мовної творчості. Нові лексичні одиниці, створені на основі висловів відомих українців, відображають культурні, історичні та соціальні аспекти українського суспільства. Наприклад, вислів Володимира Зеленського «I need ammunition not a ride» (Мені потрібна зброя, а не евакуація) стали популярними і виражають ідею того, що в деяких ситуаціях потрібні не добрі слова чи підтримка, а конкретні дії або матеріальні ресурси, які допоможуть вирішити проблему чи досягти мети.

Процеси формування фразеологізмів проявляються найбільш інтенсивно в публіцистичному контексті, особливо у мас-медійному дискурсі. Сучасні соціальні медіа активно впливають на утворення нових фразеологізмів. Онлайн-платформи, такі як Фейсбук, Твіттер або Інстаграм, створюють можливості для широкого поширення мовних конструкцій та активної взаємодії з аудиторією, що може сприяти утвердженню нових висловів. Ось деякі приклади неофразеологізмів, які набули актуального змісту в останні роки:

- «Україна – не Росія». Вислів з'явився завдяки однойменній книжці Леоніда Кучми. Його вживають для акцентування різниці між двома країнами, відмінностей українського і російського менталітетів і загальної несхожості, попри роками нав'язувану теорію «єдності».

- «Непозбувна бентега». Словосполучення, вперше вжите перекладачем Олегом Королем у перекладі роману «Маг» Джона Фаулза. У мережевих суперечках одні захоплювались перекладом і самою «непозбувною бентегою», інші ж обурювались, вважаючи словосполучення безглуздом і штучним. Попри все, воно прижилося і використовується як небанальний спосіб висловлення настирливої тривоги, переживання з приводу чогось.

- «Лайкати без зайвих слів» – використовується для опису активності, коли користувачі позначають свою підтримку чи сподобання під записами без коментування.

- Особливо інтенсивно фразеологічний арсенал української мови поповнюється за рахунок трансформації складених термінів і професіоналізмів з різних галузей науки, техніки тощо: «вийти на фінішну пряму» – розпочати успішне завершення якої-небудь роботи; «фронт роботи» – основна ланка певного процесу; «віддати на аутсорс» – цей вираз використовується

для позначення делегування певних завдань або процесів іншим компаніям чи фахівцям замість виконання їх власними силами. Він відображає поширену практику у сучасному бізнесі, де компанії віддають певні функції або послуги на зовнішній аутсорс.

Отже, висновуючи, зазначимо, що проаналізовані стратегії утворення фразеологічних інновацій мають свої унікальні особливості та вплив на формування мовлення сучасного українського суспільства. Ці стратегії відображають різні аспекти сучасного життя, від політичних та соціальних змін до технологічного прогресу та культурних тенденцій та впливають на мовну практику й варіативність української мови, сприяючи розвитку її багатогранності та виразності. Осмислення цих механізмів надає підставу вважати, що еволюція фразеологічних виразів відображає не лише мовне мислення українців та їхню реакцію на сучасні трагічні події, а також демонструє гнучкість та адаптивність української мови. Це свідчить про її здатність виконувати комунікативну роль в постійно змінюваних умовах спілкування. Більшість розглянутих нових фразеологізмів, завдяки активному використанню в усному мовленні, мас медіа, Інтернеті та літературі, стали широко відомими та загальноприйнятими. Це означає, що їх необхідно стандартизувати та включити до мовних норм.

Література:

1. Венжинович Н. Ф. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. докт. філол. наук : спец. : 10.02.01 – українська мова. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/49234>
2. Вознюк Ю. Неосемантизм в складі нових українських фразеологізмів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»* 2020. № 2(44). С. 123-128.
3. Цигвинцева Ю.О. Неофразеологізми в контексті російсько-української війни. *Культура слова*. 2022. №96. С. 141-148.

Нянько Валерія Віталіївна,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Політико-правові аспекти розбудови демократичної держави

Розбудова демократичної держави — це складний процес, який включає як політичні, так і правові аспекти. Вони взаємопов'язані і забезпечують фундамент для розвитку демократичних інститутів, прав людини, верховенства права. Демократія, будучи одним з основних політичних ідеалів, постійно перебуває в центрі уваги світової суспільно-політичної сцени. Її концепція, що ґрунтується на участі громадян у прийнятті рішень та захисті їхніх прав, визнається фундаментальною для будівництва справедливого та стабільного суспільства. У той же час, реальні політичні практики, особливо в контексті сучасних геополітичних реалій, часто викликають сумніви у досягненні ідеалів демократії.

Демократія є явищем правової дійсності, що спричиняє суттєвий вплив на усі сфери суспільного і державного життя; ідеальну модель суспільного устрою, що заснована на цінностях свободи, рівності і прав людини та громадянина; державний режим, що визначає пріоритетні способи здійснення влади.

Вона, як наголошується у юридичній літературі, є багатоплановою категорією, яка виражає здійснення народовладдя передусім через рівність громадян, систему їх конституційних прав і свобод тощо [1, с. 16].

Верховенство права є одним із головних принципів демократичної держави. Це означає, що всі громадяни, включаючи державних службовців і політиків, підкоряються законам, і ці закони мають бути справедливими та ефективно застосовуватись. Основою для верховенства права є Конституція, яка закладає основні права та свободи громадян, а також

структуру та повноваження урядових органів. Без чіткого конституційного рамкові демократія стає вразливою до зловживань владою.

Демократична держава зобов'язана забезпечувати та захищати права людини й основні свободи. Сюди входять свобода слова, свобода зібрань, право на справедливий судовий процес, право голосу та багато інших. Держава повинна створити механізми, які захищають ці права, включаючи незалежну судову систему, національні інституції з прав людини та інші правові структури, що наглядають за дотриманням прав людини.

Розбудова демократичної держави передбачає наявність сильних демократичних інститутів, які забезпечують участь громадян у політичному процесі. Такі інститути включають виборчі комісії, політичні партії, громадянські організації, медіа та інші. Виборчий процес має бути вільним і справедливим, з рівними можливостями для всіх кандидатів і прозорим підрахунком голосів. Громадянські організації та незалежні медіа забезпечують контроль за діями уряду та інформують громадян про політичні події.

Перспективи демократії полягають передусім у тому, що вона може продовжувати розширюватися, охоплюючи більше країн і регіонів світу. За останні десятиліття спостерігалось значне зростання кількості демократичних країн. Такий тренд може продовжитися, особливо за підтримки громадянського активізму, вимог населення до більшої участі та прозорості у політичних процесах.

Перспективи демократії включають і зміцнення політичних інститутів, які забезпечують систему стримувань і противаг, розподіл влади та захист прав і свобод громадян. Покращення прозорості, відповідальності та незалежності судової системи може підвищити довіру до демократичних процесів і зміцнити їх легітимність.

Також демократія може розширюватися на глобальному рівні, забезпечуючи участь громадян у прийнятті рішень, що стосуються глобальних проблем, таких як кліматичні зміни, енергетика та міжнародний мир. Розвиток міжнародних організацій та спільних плат.

Нарешті, демократія є ефективним інструментом для протистояння авторитаризму і забезпечення громадянських свобод. Участь громадян, свобода слова та незалежність ЗМІ можуть допомогти протистояти тенденціям до обмеження прав і свобод.

Загалом, перспективи демократії полягають у її постійному розвитку, зміцненні і адаптації до сучасних викликів. Шлях до демократичного суспільства може бути складним, але потенціал демократії для забезпечення справедливості, свободи та процвітання громадян є надзвичайно важливим і вартим усіх зусиль індивідів, громадянського суспільства та політичних лідерів для його реалізації.

Література:

1. Головка І. В. Стан та перспективи формування ліберальної демократії в Україні. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 27. С. 367-375.

Огородник Дарія Сергіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Фемінітиви в сучасному українському та англійському дискурсах: аналіз та порівняння

У сучасній мовознавчій науці все більша увага приділяється вивченню гендерної лінгвістики, яка розглядає вплив гендерних факторів на мовлення та мовну систему. Один із аспектів цього дослідження – це використання фемінітивів, тобто жіночих форм слів, для позначення осіб жіночої статі. У сучасному світі, де мовна динаміка та культурні трансформації набувають особливого значення, дослідження вживання фемінітивів в

українській та англійській мовах стає актуальною мовознавчою проблемою. Метою нашого дослідження є здійснення аналізу та порівняльного осмислення вживання фемінітивів у відповідних дискурсах цих двох мов. Основна увага буде зосереджена на виявленні особливостей використання фемінітивів у різних сферах комунікації, а також на виявленні взаємозв'язків між мовними та культурними контекстами, що впливають на їхнє вживання та розуміння.

На основі корпусу текстів різних жанрів (періодичні видання, сайти новин, соціальні медіа та інші джерела) задля наукового осмислення репрезентативного зразка сучасного мовленнєвого матеріалу українською та англійською мовами, ми проаналізували вживання фемінітивів у цих текстах та визначили основні тенденції їх вживання у певних сферах комунікації, таких як політика, медіа, література, наука тощо.

Українська мова відзначається високим рівнем вживання фемінітивів у сучасному дискурсі. Слова, що вживаються для позначення жінок, мають специфічно «жіночі» суфікси. «Український правопис» наводить афікси, за допомогою яких в українській мові утворюються фемінітиви: суфікса -к(а) (архітекторка, юристка), -иц(я) (художниця, дослідниця), -ин(я) (членкиня, мисткиня, політикиня), -ес(а) (критикеса, поетеса, стюардеса) [2, с. 37-38].

Зауважимо, що використання фемінітивів українською мовою свідчить про усвідомлення та відображення гендерних різниць у суспільстві. Ці слова не лише надають граматичну статеву ідентифікацію, але й відображають різноманіття професій та ролей, які можуть виконувати жінки. Фемінітиви активно вживаються у сучасному українському дискурсі, зустрічаючись у текстах періодичних видань, медіа, літературних творах та повсякденному мовленні. Це свідчить про прийняття та популярність фемінітивів серед мовців української мови. Окрім того, вживання фемінітивів має соціокультурний контекст. Застосування жіночих форм слів може відображати бажання зменшення гендерних нерівностей та сприяти створенню більш рівноправного суспільства, де жінки займають активну роль у різних сферах діяльності.

В англійській мові фемінітиви менш поширені. Хоча існують деякі жіночі форми слів, наприклад, «actress», «waitress», у сучасному англійському дискурсі вони все менше використовуються. Замість цього, для позначення жінок частіше використовуються терміни, які вважаються стандартними для обох статей, наприклад, «actor», «server».

Окрім того, в англійській мові використовують і нейтральні іменники. Наприклад, waiter – офіціант, waitress – офіціантка, waitperson – гендерно нейтральний іменник, який немає особи. В українській мові також існує фемінітив «офіціантка» та чоловічий відповідник «офіціант», але відмінність в тому, що в українській мові ми не маємо відповідного слова до професії, що зазначає нейтральність іменника. Ми можемо лише перекласти «waitperson», декількома словами, тобто як особа, яка працює в ресторані.

В англійському дискурсі поширена тенденція використання нейтральних за гендерною ознакою формулювань та нейтральних за гендерною ознакою назв посад, особливо в тих випадках, коли стать відповідної особи невідома або не вказана. Наприклад, нейтральний іменник «flight attendant» у значенні бортпровідник поширеніший, ніж «stewardess» – стюардеса або «steward» – стюард.

Важливий аспект порівняння між англійською та українською мовами в контексті професійної номенклатури. У багатьох мовах, включаючи англійську, існує явний стереотип, коли професії, пов'язані з фізичною силою та владою, традиційно асоціюються з чоловіками. Тому іменники, що описують такі професії, часто мають чоловічий рід. Українська мова також відображає подібні тенденції, хоча вона допускає більшу гнучкість в використанні іменників різного роду. Наприклад, слово «пожежник» українською мовою вживається як для чоловіків, так і для жінок, не зазначаючи статевої приналежності. Однак українська мова також має відповідні жіночі форми, наприклад, «пожежниця», але вони менш поширені у мовленні.

У контексті англійської мови простежується тенденція до використання більш нейтральних термінів, таких як «firefighter» чи «police officer», що не вказують на стеву приналежність. Це свідчить про ширше суспільне усвідомлення необхідності виключення

статевих розбіжностей у професійному середовищі та розширення можливостей для всіх статей.

Варто також зауважити, що в англійській мові вже давно сформувалися гендерно нейтральні одиниці, наприклад, для «boyfriend» та «girlfriend» є аналогічне за значенням, але нейтральне за гендерною маркованістю «partner», а також «spouse» – подружжя замість «husband» – чоловік та «wife» – дружина, «grandchild» замість «granddaughter» та «grandson». Також, якщо ми говоримо про людину, яка народилася від тих самих батьків, що і ми, то називаємо її «брат» (якщо чоловічої статі) або «сестра» (якщо жіночої). В англійській мові є слово «sibling», що означає «рідний брат або сестра» без вказання їхньої статі.

Українська мова вирізняється тим, що має чітку систему трьох родів: чоловічого, жіночого та середнього. Ця різноманітність родів також впливає на структуру дієслів, прикметників та займенників, що робить складним досягнення гендерної нейтральності. У зв'язку з цим українська гендерна лінгвістика визначила дві стратегії: фемінізації/маскулінізації та нейтралізації, які забезпечують уникнення мовного сексизму. Недаремно з цього приводу українська мовознавча спільнота активно обговорює можливі шляхи досягнення гендерної рівності в мові. Так, мовознавиця К. Городенська підкреслює: «Мова — це не тільки засіб спілкування, вона формує світосприйняття та ставлення до людей. Тому важливо уникати мовного сексизму та забезпечувати рівність у вживанні мовних форм» [1, с. 164].

Підводячи підсумок, зазначимо, що науковий аналіз вживання фемінітивів у сучасному українському та англійському дискурсах виявив важливі відмінності та спільні тенденції використання цих лексем. Українська мова відзначається широким вживанням фемінітивів, що свідчить про усвідомлення та відображення гендерних різниць у суспільстві. Ці слова не лише надають граматичну статеву ідентифікацію, але й відображають різноманіття професій та ролей, які можуть виконувати жінки. Використання фемінітивів активно впроваджується в українському дискурсі, виявляючи розуміння та популярність серед мовців української мови.

У контексті англійської мови спостерігається менша поширеність фемінітивів, замість яких частіше використовуються нейтральні за гендерною ознакою слова. Тенденція до використання більш нейтральних форм у професійній номенклатурі свідчить про ширше суспільне усвідомлення необхідності уникнення статевих розбіжностей та створення більш рівноправного середовища.

Література:

1. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ, 2019. 208 с.
2. Український правопис. Київ, 2019. 392 с.

Почупрін Яна Олексіївна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Мова як ознака громадянства і фактор державотворення

У всесвітньому процесі державотворення важливим етапом об'єднання різних прошарків суспільства в єдину ефективно взаємодіючу спільноту є факт надання громадянства її потенційним представникам. Цей процес є юридично обґрунтованим способом взаємодії фізичної особи з державними інституціями задля забезпечення прав та обов'язків обох сторін, що передбачені законодавством конкретної країни.

Науковець П. Бірнбаум стверджує, що держава як цілісна система політико-правового управління функціонує завдяки реалізації громадянами її державних функцій. Це універсальна політична організація суспільства, яка реалізує свою діяльність згідно чинного законодавства на основі адміністративних органів [3, с. 89].

У свою чергу, державність передбачає систему зв'язків, взаємин та інститутів публічної влади, які постійно модернізують свою діяльність на основі соціально-економічних, політичних, духовно-моральних чинників країни. Досягнення якісного рівня кожного з них сприяє забезпеченню загальнодержавного рівня задоволеності громадян управлінською системою, а також напряду впливає на рівень соціального добробуту. Оскільки представники громадянського суспільства є безпосередніми об'єктами реалізації владних повноважень, то для налагодження їхньої взаємодії визначено єдиний комунікативний інструментом – державну мову [1; 3, с. 89].

Мова є визначальним індикатором державної приналежності, коли стає основним способом внутрішньо організаційного порозуміння етнічної групи. Вона безпосередньо впливає на формування національної свідомості, культурної єдності та державного утворення [6].

Відповідно до ст. 10 Конституції України державною в Україні є українська мова. У рамках цього документа держава зобов'язана забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [2].

У ч. 2 ст. 1 Закону України «Про забезпечення української мови як державної» зазначено, що саме статус української мови як єдиної державної зумовлений історично-культурними та етнічно-лінгвістичними особливостями процесу українського державотворення. Усе це вплинуло на самоідентифікацію української нації. Цей Закон регулює особливості захисту державного статусу української мови, а також визначає її як засіб міжетнічного спілкування в Україні. Вона є інструментом об'єднання та державотворення для українського суспільства, зміцнення незалежності та національної безпеки, державної єдності, територіальної цілісності України. Мова та рівень її розвитку має неабияке значення під час формування іміджу на міжнародній арені. Свідомий мовний вибір на користь української впливає на зміцнення національної ідентичності, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та безпосередньо впливає на особливості функціонування держави як єдиної цілісної та незалежної системи [4].

Основним завданням громадянина України є володіння державною мовою. Безперервний процес оволодіння українською мовою відбувається упродовж усього процесу здобуття освіти у загальнодержавній системі закладів, а саме: дошкільна, повна загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, фахова передвища, вища освіта. Свідоме індивідуальне вдосконалення знань щодо норм сучасної української мови відбувається шляхом здобуття неформальної та інформальної освіти. Держава організовує безкоштовні програми оволодіння українською мовою для осіб старшого віку та забезпечує можливість вільно опанувати українську тим громадянам України, які не мали такої змоги. Крім того, наявна система підвищення кваліфікації працівників органів публічної влади також пропонує як один із пріоритетних напрямків удосконалення рівня володіння державною мовою, що визначено пріоритетним на 2023 рік [4; 5].

Об'єктивною та обґрунтованою є обов'язкова вимога до іноземців, що хочуть отримати громадянство України – складання іспиту на рівень володіння державною мовою. Вимоги до рівня володіння мовою визначає Національна комісія зі стандартів державної мови. Їхнє виконання претендентом свідчить про свідомий вибір особи та рівень особистої відповідальності перед державною. Як правило, кожен свідомий громадянин повинен володіти не лише державною мовою, а й історією. Розуміння історичних процесів впливає на розширення свідомості особи, формування національних цінностей, дозволяє опанувати культуру, зрозуміти сутність державотворчих та геополітичних процесів. Доцільно було б запровадити складання іспиту на знання історії України для іноземців, а також осіб, які мають намір працювати в органах публічної влади.

Ще одним важливим чинником формування рівня свідомості та відповідальності осіб, які мають намір очолювати посади в органах публічного управління є вимога щодо володіння державною мовою. Засвідчити рівень володіння державною мовою особа може за таких умов:

- 1) надання документа про повну загальну середню освіту (із зазначенням достатнього або відмінного рівня вивчення особою української мови як навчального предмета);
- 2) надання державного сертифікату про рівень володіння державною мовою (видається Національною комісією зі стандартів державної мови) [4].

У зв'язку з тим, що мова є національним кодом, інструментом формування ідентифікації в світовому просторі, вона потребує суспільного та загальнодержавного захисту. Недаремно під час нападів на українську культуру держави-загарбники, у першу чергу, намагалися ліквідувати мову, а також запровадити низку заходів щодо миттєвого насадження власної мови.

З метою захисту та сприяння функціонуванню української мови як державної у сферах суспільного життя на всій території України, з 2019 року запроваджено посаду Уповноваженого із захисту державної мови. Його основними завданнями є захист української мови та захист права громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг у сферах суспільного життя України і усунення перешкод та обмежень у користуванні державною мовою. Крім того, мовний омбудсмен відповідно до ст. 49 Закону України «Про забезпечення української мови як державної» відповідає за виконання таких повноважень: моніторинг виконання законодавства про державну мову, державних цільових програм забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної; розгляд скарг фізичних і юридичних осіб на дії та бездіяльність органів публічної влади, підприємств, установ і організацій щодо дотримання вимог законодавства про державну мову; спрямовує до відповідних підрозділів подання про проведення службових розслідувань, а також сприяє притягненню до дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства про державну мову. Така система заходів дозволяє розширити загальнодержавні межі функціонування української мови, а також забезпечити захист громадських інтересів щодо використання рідної мови у всіх сферах суспільного життя [4].

Можна зробити висновок, що мова є ключовим аспектом національної та етнічної ідентифікації, а також головним інструментом державотворення. Необхідність володіння громадянами та іноземцями, які бажають отримати громадянство України державною мовою впливає на самоідентифікацію особистості з культурою нашого народу, етнічною групою або нацією, сприяє кращій комунікації та взаємодії з органами державної влади. Умови її функціонування визначаються шляхом розробки мовної політики, яка регулюється на законодавчому рівні. Це сприяє зміцненню державної ідентичності та забезпеченню мовних прав громадян. Загалом, мова відіграє важливу роль у формуванні ідентичності громадян та є вирішальним чинником у державотворчому процесі.

Література:

1. Державність. *Велика українська енциклопедія: веб-портал.* URL:<https://vue.gov.ua/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 1996. № 30. Ст. 141. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Копча В.В., Копча Н.В. Держава та основні підходи до розуміння. Закарпатські правові читання. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (29 – 30 квітня 2020 р., м. Ужгород). Ужгородський національний університет; за заг. ред. Я.В. Лазура, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: ПІК-У, 2020. С. 86-91. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/41322/1/%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%92%D0%90%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%86.pdf>.
4. Про забезпечення української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
5. Про затвердження переліків пріоритетних напрямів (тем) підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних (військових) адміністрацій, їхніх перших

заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад за загальними професійними (сертифікатними) та/або короткостроковими програмами у 2023 році : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 24 серпня 2022 р. № 74-22. URL : <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-perelikiv-priorytetnykh-napriamiv-tem-pidvyshc-hennia-kvalifikatsii-derzhavnykh-sluzhbovtsiv-holiv-mistsevykh-derzhavnykh-viiskovykh-administratsii-ikh-pershykh-zastupnykiv->

6. Шишкін В. Право і мова. Державна мова як складник державотворення. *Український тиждень*. Зміст має значення. 29.05.2014 р. URL : <https://tyzhden.ua/pravo-i-mova-derzhavna-mova-iak-skladnyk-derzhavotvorennia/>.

Старенький Юрій Володимирович,

*здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

**Військова термінологія у загальному вжитку:
соціокультурні аспекти та мовна динаміка**

Військова термінологія, обмежена колись виключно сферою військових справ, за сучасних українських реалій все частіше знаходить своє місце у загальному мовленні. Це мовне явище, як ми вважаємо, є важливим не лише для лінгвістичного аналізу, але й для розуміння соціокультурних та мовних трансформацій. Розглядаючи різноманітні контексти та мотивації застосування військових термінів у загальному вжитку, маємо на меті розкрити багатогранність цього явища та його вплив на сучасну мовну культуру.

Використання військової термінології у повсякденному мовленні має як позитивні, так і негативні аспекти. Вона може сприяти кращому розумінню контексту, додаючи до мови нові засоби вираження. Тому важливо враховувати контекст і можливі наслідки використання військової лексики.

Яскравим прикладом мовної адаптації військової термінології у повсякденне мовлення є поширення сленгових виразів, раніше вживаних переважно у військовому середовищі. Так, в українській мові все частіше з'являються фрази та вирази, пов'язані з військовою тематикою. Наприклад, «бути в обороні», «вести війну» та «перемогти ворога» тепер часто використовуються як елементи мовної образності.

В українській лінгвістиці відзначається значний інтерес до вивчення військової лексики, зокрема було кілька спроб дослідити військову лексику. Маємо на увазі наукові розвідки А. Бурячка, П. Коваліва, Р. Сидоренко, Ф. Ткача та ін. Однак незважаючи на значний мовознавчий доробок у сфері військової лексики, залишаються актуальними питання про виникнення військових термінів, їхню еволюцію у мовній системі, а також основні мовні механізми детермінологізації у сфері військової лексики.

У цьому контексті розгляд факторів, які впливають на формування та еволюцію сучасної військової термінології, має велике значення. Серед таких факторів мовознавиця І. Литовченко виокремлює такі :

1. Історичні події та конфлікти. Війни, бойові дії та інші військові події створюють потребу у новій термінології та відтворюються у військових термінах.
2. Технологічні та військові нововведення. Розвиток збройних сил та технологій призводить до появи нових термінів, пов'язаних зі зброєю, військовою технікою та тактикою.
3. Взаємодія з іншими культурами. Взаємодія з іншими військовими силами та культурами сприяє адаптації та запозиченню військової термінології.
4. Соціально-політичні зміни. Зміни у суспільстві та політичні перетворення можуть впливати на військову термінологію, включаючи зміни у вимогах до військових дій та стратегій [1, с. 156]. Найпотужнішим екстралінгвістичним чинником, що впливає на розвиток військової лексики, вчена називає є історико-політичний, з чим абсолютно погоджуємось.

Класифікація сучасної військової лексики базується на трьох основних критеріях:

- лексико-семантичний;
- дериваційний;
- функціональний.

Вважаємо за доцільне розглянути кожен з критеріїв детальніше. Лексико-семантичний підхід передбачає групування термінів за семантичними категоріями, щоб об'єднати їх для позначення загальних понять, об'єктів, процесів тощо. Яскравим прикладом такої класифікації військової термінології з урахуванням її використання в повсякденному мовленні є такий поділ лексем:

1. Терміни, що описують дії або стан людини в критичних ситуаціях (виживання, мобілізація, реакція, стресова ситуація).
2. Терміни, які використовуються для опису дій або рішень в будь-якому контексті (стратегія, тактика, план, розрахунок).
3. Терміни, що відображають конкуренцію або боротьбу (битва, сутичка, конфлікт, перемога).
4. Терміни, які описують заходи або операції з метою досягнення певної мети (маневр, атака, захист).

Дериваційний критерій виявляється у визначенні лексико-граматичних класів слів та виявленні продуктивних моделей утворення термінів. Це відображається у способах утворення нових термінів шляхом додавання афіксів, префіксів або суфіксів до базових слів або коренів. Цей процес дозволяє розширити лексичний склад мови та створити нові терміни для відображення нових концепцій або явищ. Розглянемо деякі приклади продуктивних моделей утворення військової термінології:

1. Префіксальна деривація («протиатака»).
2. Суфіксальна деривація («атакований»).
3. Суфіксально-префіксальна деривація («антирадарний»).

Ці приклади демонструють, як за допомогою дериваційного критерію можна створювати нові терміни військової термінології, розширюючи тим самим лексичний арсенал мови для відображення різних аспектів військових дій і явищ.

Функціональний критерій враховує системні угруповання лексичних одиниць залежно від їх функціональної ролі в загальному лексико-семантичному полі. Класифікація військової термінології з урахуванням функціонального критерію:

1. Терміни, що використовуються для позначення військових дій (наступ, оборона, атака, розвідка).
2. Терміни, що описують військову техніку та озброєння (танк, артилерія, авіація).
3. Терміни, які використовуються для організації військових операцій (логістика, мобілізація, командування).

Ця класифікація дозволяє організувати військову термінологію залежно від її функціональної ролі в загальному лексико-семантичному полі, що сприяє кращому розумінню та застосуванню термінів у військовому контексті.

На нашу думку, використання військової термінології в повсякденному мовленні має і позитивні аспекти, серед яких розширення мовного репертуару, розширення можливостей мовного виразу, так і негативні аспекти: використання військової термінології може бути неприйнятним або неправильно зрозумілим у деяких контекстах, що може викликати негативні наслідки для спілкування та взаєморозуміння.

Отже, хоча використання військової термінології може мати свої переваги, важливо збалансувати її використання з обережністю та урахуванням контексту, щоб уникнути негативних наслідків. Вживання військової термінології у повсякденному житті українців є не лише способом комунікації, але й способом вираження патріотизму, солідарності та готовності до захисту своєї країни. Ця специфічна мова стала частиною нашого існування і допомагає нам зберегти силу та рішучість у нелегких умовах сучасної воєнної реальності.

Література:

1. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови : монографія. Кривий ріг, 2016. 206 с.
2. Царьова І. Російсько-українська війна (2014–2022): слова, які набули нових значень. *Baltic Journal of Economic. Studies*. 2023. С. 804-811.
3. УКРІНФОРМ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3448540-v-ukraini-hlopicka-i-divcinku-nazvali-na-cest-javelin.html>

Трибусовська Наталія Ігорівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Сучасний молодіжний інтернет-сленг: адаптація англіцизмів

Мова – це живе, динамічне явище, що постійно розвивається. Курс на євроінтеграцію України, процеси перебудови економіки, орієнтація на країни Заходу спричинили взаємодію нашого народу з іншими країнами, що відобразилось й на культурному та мовному рівнях.

Така взаємодія особливо вплинула на мовну сферу, зокрема на молодіжне мовлення. В умовах швидких змін та поширення інтернет-комунікацій англійські слова та вислови стають невід’ємною частиною мовного коду. Молодь активно адаптує англійські терміни та вирази до українського контексту, створюючи таким чином новий, унікальний сленг, який відображає їхні ідеї, цінності, спосіб сприйняття світу та за Ю. Василенко, «являє собою окремий пласт національної мови, який відображає певною мірою рівень культури, освіченості, розвитку суспільства» [1, с. 8].

Останнім часом спостерігається значний інтерес українських мовознавців до мовлення в інтернеті, проте багато аспектів залишаються недослідженими, зокрема проблема використання англійських запозичень, які відіграють важливу роль у формуванні лексичного складу сучасної української мови, тому наукове осмислення питання є досить актуальним та доцільним.

Енциклопедія сучасної України дає таке визначення слів англійського походження: «Англіцизм – різновид запозичення; слово, його окреме значення, вислів тощо, які запозичені з англійської мови або перекладені з неї чи утворені за її зразком...» [2, с. 54]. У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» зазначено: «Сленг – варіант професійної мови, слова та вирази, що використовуються у спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків» [3, с.160].

Англіцизми мають значний вплив на сучасний український інтернет-сленг. Це сталося через глобалізацію, широкий доступ до англійських ресурсів у всесвітній мережі та вплив культури. Запозичення надають комунікації в інтернеті елементів міжнародності та модерності, роблять її більш різноманітною та виразною, але також можуть породжувати деяку тривогу в контексті збереження національної ідентичності. Адже інтернет-сленг – це мовний стиль, що часто базується на неправильній орфографії та стихійно поширюється. У ньому є багато слів, запозичених з англійської мови. З одного боку, такі тенденції здатні збагатити лексичний запас мови, доповнити її новими поняттями, полегшити спілкування з іноземцями, посприяти інтеграції в міжнародному середовищі. Однак надмірне вживання англіцизмів може призвести до поступового заміщення власне українських слів та втрати самобутності нашої мови.

В сучасному інтернет-просторі спостерігається широке розмаїття мовних форм, що використовуються молоддю. Особливо це стосується інтернет-сленгу, що включає в себе англіцизми, аббревіатури та нові терміни, які активно використовуються в онлайн-спілкуванні та в мережевій культурі. Для дослідження цього явища ми провели опитування серед здобувачів освіти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова з

метою виявлення найбільш часто вживаних англiцизмiв у iхньому iнтернет-спiлкуваннi. На основi результатiв опитування було розроблено класифiкацiю, яка включає найпоширенiшi та найбільш вживанi термини та абрeвiатури. Це дозволяє отримати уявлення про сучасний мовний контекст молодiжного iнтернет-сленгу серед студентської аудиторiї.

Класифiкацiя сучасного молодiжного iнтернет-сленгу, здiйснена на основi опитування здобувачiв освiти Хмельницького унiверситету управлiння та права iменi Леонiда Юзькова, включає такi категорiї:

- лексеми, пов'язанi з iнтернет-комунiкацiєю: «лайк» (like), «фолловити» (follow), «фiдбек» (feedback);

- слова, що описують роль та вплив особи в мережi: «стрiмер» (streamer), «iнфлюенсер» (influencer);

- абрeвiатури для швидкого та лаконiчного спiлкування: «LOL» (Laughing Out Loud), «BRB» (Be Right Back), «IMHO» (In My Humble Opinion)»

- лексеми, що позначають функцiї та можливостi соцiальних мереж та iнтернет-платформ: «спойлер» (spoiler), «блог» (blog).

Анализ класифiкацiї сучасного молодiжного iнтернет-сленгу, розробленої на основi опитування серед здобувачiв освiти Хмельницького унiверситету управлiння та права iменi Леонiда Юзькова, вiдображає рiзноманiтнi аспекти мовного використання в онлайн-середовищi та дозволяє краще зрозумiти мовний ландшафт iнтернет-спiлкування серед молодi та виявити тенденцiї використання мовних засобiв у цифровiй культурi.

Важливою особливiстю аналізу цiєї класифiкацiї є пiдтвердження впливу англiйської iнтернет-культури на українську мову та комунiкацiю. Використання англiйських термiнiв i абрeвiатур вказує на глобальний характер iнтернет-спiлкування та тенденцiю до унiфiкацiї мовлення в онлайн-середовищi. Також аналіз може вiдображати iнтерес молодi до англiйської культури та бажання використовувати мовнi засоби, якi є популярними серед глобальної iнтернет-аудиторiї.

Окрiм того, можна вiдзначити динамiчнiсть iнтернет-сленгу, яка виявляється у постiйному оновленнi та змiнi термiнiв i виразiв у зв'язку з розвитком технологiй та змiною популярних платформ i сервiсiв в iнтернетi. Такi науковi спостереження за мовними тенденцiями дозволяють краще розумiти молодiжну культуру та її способи вираження у вiртуальному просторi.

Вплив англiцизмiв на сучасну українську мову є результатом глобалiзацiї та iнтенсивної мiжнародної взаємодiї. Цей процес можна розглядати як один з механiзмiв культурної адаптацiї до сучасних реалiй. Запозичення в англiйськiй мовi вiдiграють вагомiй роль у формуваннi молодiжного iнтернет-сленгу, що є важливим аспектом цифрової комунiкацiї. Однак варто зазначити, що зловживання цими запозиченнями може вплинути на збагачення української мови.

З метою забезпечення культурного розвитку та збереження нацiональної мовної iдентичностi, необхідно пiдтримувати баланс мiж використанням iноземних слiв та збереженням унiкальностi та багатства української лексики. Це може бути досягнуто шляхом постiйного наукового дослiдження та впровадження культурних i мовних стратегiй, спрямованих на збереження та розвиток української мовної спадщини. Такий пiдхiд сприятиме не лише культурному поступу, але й збереженню та належному вдосконаленню мовної системи України.

Лiтература:

1. Василенко Ю. А. Сучасний український молодiжний сленг. *Львiвський нацiональний унiверситет iменi Iвана Франка*. 2009. С. 8-13.
2. Енциклопедiя сучасної України / ред. кол.: I. М. Дзюба [та iн.] ; НАН України, НТШ, Коорд. бюро Енцикл. Сучас. України НАН України. К. : Полiграфкнига, 2001. Т. 1. 823 с.
3. Ермоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лiнгвiстичних термiнiв. К. : Либiдь, 2001. 221 с.
4. Кондратюк М. Словник сучасного українського сленгу. Харкiв : Фолiо, 2006. 350 с.

Форинчук Сніжана Анатолівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Шляхи подолання наслідків русифікації

Сьогодні Україна веде війну на двох фронтах, одним з яких є мовний. На цьому фронті набуває особливого значення подолання наслідків тоталітарної політики імперської та радянської Росії в Україні, однак, попри всі намагання розв'язати цю проблему, до кінцевого результату ще дуже далеко.

Україна за весь період існування була у складі багатьох держав, однак жодна з них не мала такого великого бажання повністю забрати від нас нашу мову, окрім Росії. Спочатку Московія, потім Російська імперія, Радянський Союз і тепер Російська Федерація постійно втручається в усі сфери життя українців, з метою знищення нашої культури, мистецтва, а найголовніше – мови, адже без мови нація помирає.

З боку нашого східного сусіда було дуже багато спроб знищити українську мову. Згадуючи, наприклад, Валуєвський циркуляр, згодом Емський указ, постанови верхівки Радянського Союзу про обов'язкове вивчення російської мови в школах України, можна сказати, що метою цих указів та постанов була повна заборона українського письменства та витіснення української мови з культурної сфери, а найголовніше — це нав'язування українцям російської мови, що залишило свій відбиток у нашому мовному середовищі. Навіть після здобуття Україною незалежності Росія все одно продовжує нав'язувати нам свою мовну культуру через російськомовні медіа, музику, фільми. Велика кількість населення українців розмовляє російською на постійній основі, що певною мірою є результатом тих намагань витіснення української мови з усіх сфер життя. Російська мова в Україні необхідна ворогу і смертельно небезпечна для українців. Русифікація націлена у самі основи нашої держави. До прикладу, закон про мову базується на такому принципі: повна свобода вибору мови під час приватного спілкування, але максимальний захист української в усіх публічних сферах.

Станом на сьогодні, зважаючи на мовну ситуацію в країні, часто виникає питання, які є шляхи подолання наслідків русифікації? Ми вважаємо, що осмислення змін, які необхідні для подолання цих наслідків, вимагає комплексного підходу, врахування багатьох факторів, а також співпраці істориків, краєзнавців і головне чиновників. Процес подолання наслідків тоталітарної політики Російської імперії та Радянського Союзу має бути ретельно обдуманим, ґрунтуватися на суспільному діалозі, але не може відкладатись на потім, особливо зараз, коли це важлива складова спротиву агресії. Важливо враховувати, що боротьба з русифікацією не повинна призводити до примітивізації культурного простору в Україні. Наприклад, ухвалення рішень щодо збереження в публічному просторі або демонтажу та перенесення твору монументального мистецтва. Варто врахувати рівень майстерності, а також внесок автора в розвиток українського мистецтва. За необхідності можна пропонувати тимчасові рішення, до прикладу, такі, як закривання або маскування цих об'єктів. Варто сприяти збереженню творів монументального мистецтва в публічному просторі, та пропонувати методи їх переосмислення. Зберігаючи цілісність матеріальних об'єктів, можна надавати їм нового змісту — засудження тоталітарної політики. Прийняття рішень стосовно об'єктів, назв, символів не повинні бути формальними, а визначатися на науковому підґрунті. Також доцільно враховувати такі критерії як міру участі того чи іншого діяча у реалізації імперської, чи радянської політики, наскільки ті чи інші постаті, назви або ж об'єкти пропагують російські наративи, також потрібно обов'язково враховувати внесок особи в розвиток української культури, особисту світоглядну позицію, відношення особи до України та української ідентичності. Міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко заявив, що процес боротьби з наслідками русифікації необхідно узаконити. «У нас розпочався процес боротьби з наслідками русифікації, і він триває по всій країні», – зазначив міністр.

Таким чином, об'єктивність, своєчасність та виваженість є загальними підходами, щодо подолання антиукраїнського впливу російської імперії та радянської тоталітарної

політики в публічному просторі України. А будь-які рішення потрібно приймати згідно з чинним законодавством, та обов'язково брати до уваги думку народу.

Література:

1. УКРИНФОРМ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3618356-process-borotbi-z-naslidkami-rusifikacii-v-ukraini-neobhidno-uzakoniti-tkacenko.html>
2. Експертна рада МКІП оприлюднила рекомендації щодо подолання наслідків русифікації та тоталітаризму в Україні. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/ekspertna-rada-mkip-opryliudnyla-rekomendatsii-shchodo-podolannia-naslidkiv-rusyfikatsii-ta-totalitaryzmu-v-ukraini>

Чмут Катерина Михайлівна,

*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Мовна політика в умовах воєнного стану

Мова є важливою складовою культури. Всім відомі слова видатного українського письменника Володимира Сосюри: «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема». Добре, коли це розуміє сам народ, але правда реальності така, людина усвідомлює цінність рідної мови, лише коли існує ризик втратити свою солов'їну.

Український народ, як ніякий інший, знає, що таке захищати свою індивідуальність. Споконвіків наші пращури, жертвуючи собою, вставали на захист нашої мови. От і зараз ми знову приживаємо цей нелегкий період. Дійсно, 2022-й став роком змін мовної ситуації в державі. Мовна ситуація не могла не відреагувати на повномасштабне вторгнення Росії. Більшість українців почали спілкуватись рідною мовою у публічних сферах, так і у приватному житті. Якщо до 24 лютого 2022 року за надання державного статусу російській мові виступало 25 % респондентів, то вже за місяць їх лишилось усього 7 %. Наше суспільство усвідомило всю цінність та силу мови, вона стала реальною зброєю в умовах російсько-української війни [3]. Вільно спілкуючись, громадяни України набагато сумлінніше почали ставитися до захисту своїх мовних прав. Найбільше піднесення української торкнулося молодіжного середовища. Молодь масово відмовляється від використання російської і соціальних мережах. З ініціативи студентів та школярів почалося відкриття мовних гуртків, клубів з вивчення української, проведення брейн-рингів для поціновувачів мови і літератури тощо.

Посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на «свій–чужий» [4]. Хтось скаже, що мова агресора і наша – схожі, але це стовідсоткова брехня. Всі ми пам'ятаємо, як у перші місяці повномасштабного вторгнення жителі окупованих територій викривали російських військових.

Війна активізувала в свідомості українського суспільства розуміння: наскільки ж важливою є мова для нас і як важливо відстоювати її права. Натомість, наш сусід багато років кричав на всі боки, що російськомовне населення «притісняють», хоч реальна картина виглядала «дещо» по-іншому. З моменту, як Україна стала незалежною, її мова вважалася менш важливою між російська, а чимала частина українців закривала на це очі, цим же провокувала загострення ситуації. Свідомість людей почала змінюватись ще у 2014 році, але апогею, в хорошому сенсі, досягла тільки останніх два роки [2]. І зараз люди вже не соромляться відстоювати власні емоції та думки, що стосуються мовних питань. Така ситуація стосується не тільки українців, а величезної кількості людей по всьому світі. А дух свободи, відваги, єдності та боротьби, з якими долаємо чи не найважчі випробування у новітній історії, формуючи справжній рух за утвердження української, наближає омріяну нацією вільних людей Перемогу.

Від 24 лютого 2022 року спостерігається курс світового суспільства, за винятком деяких країн, на знецінення і гноблення мови агресора.

Хоч досі актуальним є факт: наші громадяни використовують українську частіше на роботі чи під час навчання, ніж вдома. У діловій комунікації виключно українською говорить 50% респондентів, російською – 4%. Здебільше українською спілкуються 18%, а російською – 7%. Додамо, що є українці, які однаково використовують рідну мову та російську – таких людей 19% серед опитаних.

У сімейному колі українською спілкуються:

- постійно – 50%;
- майже завжди – 12%;
- російською говорять – 16%;
- обома мовами – 19%.

Згідно з результатами дослідження 41% опитаних підтвердив, що використовує українську в повсякденному житті, 17% використовує державну мову в більшості ситуації, а російською говорить тільки 6%. Водночас 24% українців повідомили, що використовують обидві мови рівнозначно [6].

Підлітки і не тільки все більше вживають слова, які радянська влада в нас «вкрала». Наприклад, новосілля (рос. «новоселье») українською буде входи́ни; не юбка, а спідниця; не ютюг, а праска; не тормоза, а гальма. Тільки зараз ми розуміємо наскільки багата наша мова. Наприклад, в російській слово «масло» багато, що означає, а в нашій мові, якщо йдеться про речовину рослинного походження, то це олія; якщо рідині не розчині у воді суміші – це олива (нафта та інші); мастило – це рідини, що використовуються для зменшення тертя; коли збиваємо вершки тваринного походження, утворюється вершкове масло. Ще в українській назва одного і того ж предмета, продукту чи ще чогось, можуть використовуватися різні назви. Прикладом може слугувати звичайний велосипед. На Житомирщині кажуть «веломашина», в Донецькій області – «лайба», в Закарпатті ви почуєте «біціглі», а в Рівному скажуть «ровер». Українці масово цікавляться закарпатським діалектом, і тепер вони знають, що гризачка – це кавун, гудика – музикант, косиця – букет квітів, потятко – пташка [5].

Ще одним крутих фактів є набуття українською популярності. Інтерес до вивчення української мови та використання української мови у кризових ситуаціях різко зріс у перші тижні після початку війни, досяг піку наприкінці березня та залишається стабільним. При цьому українська почала здобувати популярність у тому числі у країнах, далеких від зони конфлікту. Серед них — Аргентина, Японія та В'єтнам. Також українська мова набула популярності серед сусідів України [2].

Серед запитів у всесвітній мережі все більше про вивчення української мови і про пошук викладачів.

Отже, в умовах російсько-української війни українська мова перестала бути тільки засобом комунікації. Її глибинна екзистенційна складова, виявлена в контексті сутнісного перегляду духовного досвіду, національної ідентичності та самобутності, набула вагомості пріоритетності для кожного громадянина [1]. Наша мова набула широкого поширення і здобула велику підтримку.

Література:

1. Україна в умовах воєнного стану зробила значний поступ назустріч державній мові. Блоги Тараса Кременя. 01.05.2023 14:53.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703157-ukraina-v-umovah-voennogo-stanu-zrobila-znacnij-postup-nazustric-derzavnij-movi.html>
2. Українська мова опинилась серед найпопулярніших для вивчення у світі — Duolingo Author avatar Ярослав Прищеп. 10.12.2022. URL : <https://suspilne.media/335872-ukrainska-mova-opinilas-sered-najpopularnisih-dla-vivcenna-u-sviti-duolingo/>
3. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку. URL : <http://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku>

4. Українська мова – зброя народу: чому мовне питання під час війни надважливе Аліна Хрищук 27.05.2022. URL : <https://explainer.ua/ukrayinska-mova-zbroya-narodu-chomu-movne-pitannya-pid-chas-vijni-nadvazhlive/>

5. Закарпатський словничок-говірничок 01.03.2023 - Туроператор «Відвідай Закарпатський словничок-говірничок. URL : <https://vidviday.ua/blog/zakarpatskyj-slovnychok-govirnychok/>

6. Українська мова у повсякденному житті або ж як солов'їна стала трендом 2022: результати опитування. URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/1410/the-ukrainian-language-in-everyday-life-or-as-a-nightingale-language-has-become-a-trend-in-2022-survey-results>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

<i>Велісевич Д.С.</i> Вплив радикалізму Міхновського на становлення незалежної України	4
<i>Гаврик К.С.</i> Народовладдя в Україні. Механізми реалізації народовладдя	7
<i>Григорук М.В.</i> Право як регулятор суспільних відносин	8
<i>Гуменюк Ю. Г.</i> Юридичні факти, що виникають в умовах воєнного стану, та їх вплив на правовідносини	9
<i>Ємець М. О.</i> Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку..	11
<i>Жеребний В.О.</i> Соціальні права і свободи людини й громадянина: їх значення в сучасному світі	12
<i>Кіт П. В.</i> Актуальні проблеми держави і права в Україні	14
<i>Кміта Н. А.</i> Загострення питання Палестинського конфлікту: що не так з палестинськими біженцями	15
<i>Козачук Є. О.</i> Особливості утворення держави Ізраїль з 1921 року.....	17
<i>Кучерявий Р.Р.</i> Систематизація нормативно-правового матеріалу.....	18
<i>Мартинюк Н. І.</i> Місце конституційного права в системі галузевих юридичних наук	20
<i>Нетяга О. В.</i> «Маккіавелізм» у сучасному вимірі.....	21
<i>Нікіфорова В. В.</i> Боротьба післявоєнного підпілля ОУН проти радянської влади (1945–1955 рр.).....	22
<i>Павлюк Т. М.</i> Правотворча діяльність України в умовах воєнного стану	24
<i>Поліщук Д. М.</i> Французький колабораціонізм у роки Другої світової війни	26
<i>Сенюк О. О.</i> Громадянське суспільство в умовах війни.....	27
<i>Солодюк Н. С.</i> Польсько-радянська війна 1920 р.	28
<i>Стефанишин З. С.</i> Як Перша світова війна вплинула на діяльність українських політичних партій.....	30
<i>Тичинська Ю. Ю.</i> Теорії походження права: порівняльний аналіз.....	31
<i>Шелест А. В.</i> Поняття, ознаки, сутність і різні прояви права.....	33
<i>Шубович А. І.</i> Історія гендерної рівності у Франції	34

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ

ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

<i>Гаврик К. С.</i> Конституційні обов’язки людини та громадянина в Україні: поняття, види та способи реалізації	36
<i>Гуменюк Ю. Г.</i> Відновлення конституційного ладу після закінчення воєнного стану.....	37
<i>Дрогайцева І. М.</i> Зіставлення понять «адміністративна юстиція», «адміністративна юрисдикція» та «адміністративне судочинство»	39
<i>Ємець М. О.</i> Імпічмент, його застосування в Україні.....	40

<i>Жеребний В. О.</i> Основи конституційно-правового статусу особи	41
<i>Кім П. В.</i> Проблеми реалізації конституційних прав та свобод громадян в Україні	43
<i>Козачук Є. О.</i> Поняття біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.....	45
<i>Коломієць А. Ю.</i> Місце та роль інституту глави держави в правовій системі України.....	47
<i>Курилюк Ю. Л.</i> Імпічмент як одна з причин дострокового припинення повноважень Президента України.....	48
<i>Мазур Я. П.</i> Вплив соціальних мереж на інформаційну безпеку в Україні.....	50
<i>Мельник С. Р.</i> Конституційно-правовий статус біженців	51
<i>Мищенко В. С.</i> Місце та доцільність існування інституту Президента в правовій системі України.....	53
<i>Новак А. О.</i> Самостійність судів та незалежність і недоторканність суддів як засади здійснення правосуддя в Україні.....	55
<i>Новосядлий К. О.</i> Поняття та структура Верховної Ради України	57
<i>Пецинюк У. І.</i> , Правовий статус національних меншин в Україні.....	58
<i>Попелюшко А. В.</i> Правова охорона конституції України	60
<i>Притула С. В.</i> Місце апарату глави держави в системі органів державної влади	61
<i>Савчук Б. Ю.</i> Правова охорона конституції України.....	63
<i>Сенюк О. О.</i> Обмеження права людини на свободу пересування у воєнний час.....	64
<i>Тичинська Ю. Ю.</i> Характеристика особливостей Конституції України	66
<i>Толюк М. О.</i> Роль і місце конституційного права України в національній правовій системі .	67
<i>Фільчук К. М.</i> Функції та соціальне призначення місцевого самоврядування в Україні	69
<i>Чмут К. М.</i> Передвиборча агітація	71
<i>Шубович А. І.</i> Конституційна відповідальність як вид юридичної відповідальності	72

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

<i>Гошта В. Ю.</i> Право на відтермінування та розтермінування виконання судового рішення..	75
<i>Засоренко І. Ю.</i> Особливості здійснення права на спадкування малолітніми особами.....	76
<i>Коржинський Р. В.</i> Історичний розвиток та становлення сімейного законодавства України..	78
<i>Мазан Д. А.</i> Перспективи розвитку механізмів цивільно-правового захисту життя людини .	80
<i>Свинобой Д. С.</i> Наслідки встановлення і припинення режиму окремого проживання подружжя	82
<i>Сінкевич А. О.</i> Захист авторських прав на програмне забезпечення	84

СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

<i>Антонова А. О.</i> Державна зрада: виклик для національної безпеки	87
<i>Берлінська Е. Ю.</i> Потерпілий складу порушення права на захист	89
<i>Білоус С. О.</i> Застосування примусових заходів виховного характеру	90

<i>Борозенна А. М.</i> Потурання кримінальному правопорушенню як вид причетності.....	92
<i>Бурдельна С. С.</i> Множинність кримінальних правопорушень у кримінально-правовій доктрині.....	93
<i>Вальчук С. Д.</i> Актуальні аспекти застосування загальноправових принципів кримінального права та їх реалізація в умовах війни.....	95
<i>Воробйова Н. О.</i> Поняття та види примушування до вступу у статевий зв'язок.....	96
<i>Гадайчук Д. Ф.</i> Насильницька злочинність неповнолітніх.....	99
<i>Гапина Б. Д.</i> Суспільна небезпечність кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин.....	101
<i>Гудима Т. В.</i> Особливості суб'єктивної сторони умисного вбивства з особливою жорстокістю.....	103
<i>Гуцалюк Р. Р.</i> Кримінологічні проблеми функціонування тіньової економіки.....	105
<i>Дем'янова О. В.</i> Порівняльна характеристика зґвалтування та сексуального насилля.....	107
<i>Дудкіна Ю. О.</i> Принципи дії закону про кримінальну відповідальність у просторі.....	109
<i>Кальчук З. В.</i> Поняття та способи вчинення шахрайства.....	111
<i>Катревич І. Ю.</i> Актуальні питання кваліфікації використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.....	114
<i>Коваль А. І.</i> Поняття стану злочинності в сучасній кримінології.....	116
<i>Коваль Я. С.</i> Місце усіченого складу кримінальних правопорушень в системі складів кримінальних правопорушень за конструкцією.....	117
<i>Ковалюк І. В.</i> Характеристика об'єкта торгівлі людьми.....	118
<i>Кос О. В.</i> Умисел як форма вини у кримінальному праві України.....	120
<i>Кушнір А. А.</i> Правові аспекти кримінально-правової охорони використання повітряного простору в Україні.....	121
<i>Лаврієнко М. М.</i> Щодо особливостей кваліфікації колабораціонізму під час дії воєнного стану на території України.....	124
<i>Лозінський О. П.</i> Роль ЗМІ в процесі формування особистості неповнолітнього правопорушника.....	126
<i>Лучковська К. В.</i> Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.....	127
<i>Макаренко Д. С.</i> Поняття та способи вчинення диверсії.....	129
<i>Мартинкова М. О.</i> Важливість необхідної оборони в нашому житті.....	131
<i>Мельник С. Р.</i> Адвокатська таємниця та наслідки її порушення.....	133
<i>Мельничук М. М.</i> Кримінально-правова характеристика суб'єктивної сторони складу незаконного позбавлення волі або викрадення людини.....	134
<i>Монастирська М. Л.</i> Особливості кваліфікації вимагання за кримінальним кодексом України.....	136
<i>Нечипорук А. І.</i> Питання розмежування складів залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.....	137
<i>Ніколайчук М. С.</i> Особливості розмежування самовільного залишення військової частини та дезертирства.....	140

Нянько В. В. Об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 197 ККУ	141
Олійник А. М. Особливості вчинення мародерства на територіях ведення військових дій в Україні.....	143
Олійник А. О. Кримінально-правова характеристика ознак суб'єктивної сторони складу доведення до самогубства	144
Панчик В. О. Ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення як критерій індивідуалізації покарання при його призначенні	146
Парова А. С. Службова особа як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення	148
Підгорний В. Ю. Спеціальні правила призначення покарання за кримінальним правом України.....	149
Підлипна З. О. Доведення до самогубства: проблеми кримінально-правового регулювання	151
Подейко В. В. Поняття, види та класифікація джерел кримінального права України	153
Поліщук О. Р. Non bis in idem	155
Примакова А. О. Суспільна небезпека кримінальних правопорушень у сфері призову і мобілізації	156
Рудюк К. О. Види причинного зв'язку за кримінальним правом України	158
Сагайдак Д. О. Об'єктивні ознаки складу розбещення неповнолітніх	159
Самолюк В. І. Види кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.....	161
Самолюк К. В. Об'єктивна сторона колабораційної діяльності: практичні аспекти.....	163
Свинобой Д. С. Проблеми застосування інституту помилування у кримінальному праві України.....	165
Сидорук Є. О. Способи вчинення державної зради.....	166
Сидорук С. С. Аналіз «груп смерті» в контексті Кримінального кодексу України	168
Соловей М. І. Характеристика об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень проти довікля.....	170
Струнь А. О. Доцільність впровадження кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.....	172
Тернопольська Ю. В. Особливості розмежування умисного вбивства та вбивства з необережності за ознаками суб'єктивної сторони.....	174
Ткачук А. О. Суб'єктивна сторона складу умисного вбивства матір'ю новонародженої дитини	176
Ціцьвіра В. О. Важливість розмежування понять обмеженої осудності та неосудності особи у кримінальному праві.....	178
Шакуров І. Б. Характеристика об'єктивної сторони складу неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей.....	179
Шевчук А. О. Кримінально-правова характеристика порушення законів та звичаїв війни в Україні.....	181
Шкаврон В. В. Організована група як форма співучасті	182

<i>Шматлай А. О.</i> Рішення Конституційного Суду України як джерело кримінального права	184
<i>Шокур Є. А.</i> Особливості розмежування розбою та грабежу за кримінальним правом України.....	186
<i>Шпраха А. І.</i> Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони складу торгівлі людьми	188
<i>Щерба В. В.</i> Суспільно небезпечні наслідки діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.....	190
<i>Ястремська В. В.</i> Підстави кримінальної відповідальності організатора	192

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

<i>Данилюк Ю. О.</i> Проблеми правового регулювання видобутку бурштину в Україні.....	194
<i>Дрогайцева І. М.</i> Особливості охорони праці в державних установах	196
<i>Візняк А. В.</i> Правові проблеми утилізації відходів під час дії воєнного стану в Україні.....	198
<i>Капура А. А.</i> Організаційно-правові проблеми соціального розвитку села, поліпшення життєвого рівня селян і захисту їхніх прав	200
<i>Конончук Б. Р.</i> Адаптація трудового законодавства до умов воєнного стану: зміни в нормативному регулюванні робочого часу та часу відпочинку.....	202
<i>Лемешова К. Д.</i> Правові особливості діяльності фермерських господарств під час дії воєнного стану.....	204
<i>Мазур В. О.</i> Правові особливості стратегічних напрямів екологічної політики в Україні ...	205
<i>Матійчук Н. В.</i> Гармонізація трудового законодавства України з міжнародними стандартами	207
<i>Микулець М.І.</i> Законодавство про працю як інструмент боротьби із тіньовою економікою	208
<i>Нетяга О. В.</i> Правові проблеми зміни клімату за законодавством України	210
<i>Осієвська Н. В.</i> Правові проблеми економічного становища Чорного та Азовського морів під час дії воєнного стану в Україні	212
<i>Пагор Б. Р.</i> Правові проблеми екологічного становища довкілля на Донбасі під час дії воєнного стану в Україні	214
<i>Петяк А. І.</i> Особливості екологічних прав та обов'язків громадян України	216
<i>Савчук Р. В.</i> Правові особливості функціонування Смарагдової мережі в Україні	218
<i>Ткачук К. В.</i> Правові проблеми охорони лісів під час дії воєнного стану в Україні	220
<i>Чайковська А. В.</i> Міжнародно-правові проблеми зміни клімату Землі	222
<i>Шматлай А. О.</i> Особливості трудових правовідносин в умовах воєнного часу	223
<i>Щерба В. В.</i> Особливості випробувального терміну при прийнятті на роботу в умовах воєнного стану	225

СЕКЦІЯ 6. МІЖНАРОДНЕ ТА ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО

<i>Burdelna S. S.</i> War crimes committed by russian federation.....	227
---	-----

<i>Андрушко Д. О.</i> Роль зеленої угоди ЄС у зменшенні транспортних викидів: парникових газів і забруднюючих речовин	229
<i>Пагор Б. Р.</i> Відповідність українського законодавства міжнародним стандартам захисту прав внутрішньо переміщених осіб.....	230
<i>Підгірна Т. В.</i> Розмежування jus in bello та jus ad bellum	233
<i>Савіна А. О.</i> Роль Європейської агенції з прикордонної та безпекової охорони (FRONTEX) при масовому перетині кордону українцями внаслідок повномасштабного вторгнення РФ.....	234
<i>Солодовнік Д. Р.</i> Міжнародний і неміжнародний збройні конфлікти в МПП.....	236
<i>Мотот К. S.</i> Violation of children's rights committed by the Russian Federation.....	238
<i>Rekrutniak V. V.</i> The Status and Protection of Unlawful Combatants	239
<i>Zavadska U. O.</i> Legitimate Referendum of Crimean or Fairy Tales of the Kremlin.....	241

СЕКЦІЯ 7. ФІНАНСОВО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

<i>Антуф'єв Т. В.</i> Теоретичні засади аналізу фінансового стану підприємства	244
<i>Гандзюк В. О.</i> Оцінка ліквідності підприємства в умовах фінансової нестабільності	246
<i>Грінь А. В.</i> Вплив інфляції на грошові заощадження та стабільність фінансових інститутів	247
<i>Дуса К. П.</i> Проблеми впровадження енергозберігаючих технологій на місцевому рівні.....	249
<i>Дров'яніков М. Р.</i> Особливості ринку праці в період війни.....	252
<i>Камінна О. В.</i> Маркетингові стратегії комерційних банків в умовах конкуренції	254
<i>Корноухова К. С.</i> Тенденції та перспективи екологічного оподаткування в Україні.....	256
<i>Кравчук Р. В.</i> Переваги використання технології блокчейн у фінансовій сфері	258
<i>Кубіна А. П.</i> Цифровий маркетинг в страхових компаніях	259
<i>Куцєпалова К. Ю.</i> Оцінка рівня та якості життя населення України.....	261
<i>Лось Д. В.</i> Оподаткування інтернет-торгівлі в Україні: проблеми та їх вирішення	263
<i>Мазуркевич І. А.</i> Вплив фінансових криз на маркетингові стратегії банків	265
<i>Маїталаяр О. В.</i> Грошово-кредитна політика як складова фінансової політики держави... 267	
<i>Мельник Я. М.</i> Податки як основа податкових надходжень у системі державних доходів.. 269	
<i>Мовчан В. В.</i> Формування видатків бюджету на оборону в умовах воєнного стану	271
<i>Парчевська В. В.</i> Фірмові стратегії та конкурентні переваги	273
<i>Попадюк А. Л.</i> Вплив цифровізації на діяльність суб'єктів господарювання	275
<i>Свердлюк Д. С.</i> Цінова еластичність попиту та її використання	277
<i>Сокальський А. О.</i> Вплив бюджетного дефіциту на державний борг України.....	278
<i>Стець А. Ю.</i> Статистика макроекономічного регулювання в умовах війни	280
<i>Федорчук В. В.</i> Особливості маркетингової стратегії комерційного банку	282
<i>Хомин І. В.</i> Персоналізація маркетингових кампаній в сфері фінансів.....	284
<i>Юзвішин Д. В.</i> Цифрові інструменти просування банківських послуг	286

СЕКЦІЯ 8. ЗАСАДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТАТИСТИКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

<i>Диса К. П.</i> Бренд-менеджмент як ефективний інструмент управління розвитком підприємства в конкурентному середовищі	289
<i>Доротюк В. В.</i> Інноваційні інструменти управління персоналом в умовах цифрової економіки	290
<i>Капелюшок С. В.</i> Роль молодіжних організацій у процесі управління змінами в суспільстві.....	292
<i>Корнійчук А. В.</i> Стратегічне управління підприємством: сутність та складові.....	294
<i>Марусик Ю. О.</i> Оптимізація підходів та принципів до створення управлінської документації..	295
<i>Мачульська М. М.</i> Особливості управління прибутком підприємства в сучасних умовах ...	297
<i>Огородня В. С.</i> Управління віртуальними командами.....	299
<i>Рябов М. О.</i> Вплив стейкхолдер-менеджменту на рівень ефективності управління організацією.....	301
<i>Совальська І. О.</i> Використання методу статистичних рівнянь залежностей для кількісної оцінки взаємоумовленості економічних явищ	303
<i>Стець А. Ю.</i> Використання інформаційних технологій в процесі прийняття управлінських рішень.....	304
<i>Тадля С. А.</i> Економічна цінність цифрових інструментів підтримки підприємницьких ІТ-структур	306
<i>Хайдарі А. Р.</i> Організація процесу нарахування та утримання заробітної плати на підприємстві	308
<i>Шанінко В. О.</i> Сучасні підходи до нематеріального мотивування персоналу підприємства в умовах воєнних викликів і загроз.....	310

СЕКЦІЯ 9. ТУРИЗМ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

<i>Бондарчук І. М.</i> Цифрові інструменти для туристичних операторів: покращення індустрії та обслуговування клієнтів	312
<i>Суходольська А. І.</i> Формування компетентності міжкультурної комунікації студентів	313
<i>Шелестюк А. В.</i> Інноваційні підходи до навчання та розвитку персоналу в галузі туризму.....	315

СЕКЦІЯ 10. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Бачинський А. А.</i> Розвиток організаційної структури в органах публічної влади	317
<i>Гавриш А. В.</i> Розвиток електронного документообігу в Україні	318
<i>Доротюк В. В.</i> Роль стратегічного планування у забезпеченні сталого місцевого розвитку	320
<i>Ловейкіна Ю. В.</i> Організація кадрового діловодства в умовах воєнного стану	322
<i>Мазур К. В.</i> Вирішення конфліктів у службовій діяльності.....	323

<i>Марусик Ю. О.</i> Організаційні патології публічних організацій	325
<i>Матійчук Н. В.</i> Роль територіальних громад у процесі реінтеграції ветеранів	327
<i>Михайловський О. М.</i> Роль комунікації в публічному управлінні	328
<i>Рогожа А. О.</i> Етика і сучасне державне управління	330
<i>Старенький Ю. В.</i> Соціальні мережі як засіб комунікації між владою та громадянами	332
<i>Цвігун Ю. С.</i> Публічно-приватне партнерство як інструмент прискорення регіонального та місцевого розвитку.....	334

СЕКЦІЯ 11. СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

<i>Биндю А. В.</i> Підвищення обізнаності жінок про торгівлю людьми як складова державної політики в умовах глобальних викликів.....	338
<i>Бондар І. В.</i> Соціальне забезпечення безробітної особи в умовах воєнного стану	340
<i>Ваняяр Д. В.</i> Роль територіальних громад в організації соціального забезпечення ВПО	341
<i>Кирилюк А. О.</i> Інвалідність внаслідок втрати зору як підстава отримання соціального забезпечення	343
<i>Маишталяр О. В.</i> Профспілка на ринку праці та її можливості.....	345
<i>Мельник А. А.</i> Соціальні мережі як інструмент впливу на суспільство	346
<i>Совальська І. О.</i> Надання пільг особі з інвалідністю внаслідок військових дій як складова соціальної політики.....	347

СЕКЦІЯ 12. ЗАГАЛЬНОГУМАНІТАРНІ НАУКИ

<i>Богданович А. О.</i> Екологічний туризм в Україні: основні принципи, особливості, види, переваги та недоліки.....	350
<i>Воробйова Н. О.</i> Кримінологічна характеристика домашнього насильства	352
<i>Григорчук В. Є.</i> Глобальний вплив інтернет-цензури на свободу вираження думок.....	353
<i>Гудима Т. В.</i> Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством	355
<i>Замашнюк Ю. Р.</i> Концепція правової держави.....	357
<i>Йорданова З. О.</i> Роль інформаційних технологій в умовах війни.....	360
<i>Івахова О. М.</i> Політологічна спадщина Нікколо Макіавеллі та сучасність.....	361
<i>Катревич І. Ю.</i> Жіноча злочинність та її запобігання	363
<i>Коваль Я. С.</i> Основні проблеми функціонування відкритих даних в Україні.....	364
<i>Ковалюк І. В.</i> Ідеологія і міфологія як суттєві чинники політики.....	366
<i>Кушнір А. А.</i> Детермінанти та протидія участі неповнолітніх у збройних конфліктах	367
<i>Мельничук М. М.</i> Етнічні злочинні угруповання.....	369
<i>Миколайчук Д. В.</i> Міжнародна співпраця у сфері кіберзахисту критично важливих інфраструктур: виклики та можливості	371

<i>Монастирська М. Л.</i> Правові ознаки демократичного державно-правового режиму.....	372
<i>Олійник А. О.</i> Типологія серійних злочинців на прикладі Джеффри Дамера.....	374
<i>Підлипна З. О.</i> Боротьба з політичною корупцією	376
<i>Свердлюк Д. С.</i> Психологія мас та поведінка індивіда в групі	378
<i>Солдатова К. В.</i> Політична свідомість як базовий елемент політичної культури	379
<i>Струнь А. О.</i> Особливості детермінації корупційних правопорушень	381
<i>Суходольська А. І.</i> Антропогенний вплив на річки Південний Буг та Синюха	384
<i>Шокур Є. А.</i> Поняття та структура особистості злочинця	386
<i>Шпраха А. І.</i> Географія злочинності	388

СЕКЦІЯ 13. МОВОЗНАВСТВО

<i>Беспятюк М. В.</i> Вплив війни на мовний ландшафт сучасної української мови	391
<i>Боденчук Я. О.</i> Неофразеологізми у сучасній мовній комунікації.....	392
<i>Герасімова Т. О.</i> Мовна політика в умовах війни	394
<i>Завадська У. О.</i> Лінгвістичні особливості неологізмів в соціальних мережах (на матеріалі українськомовного сегменту Twitter)	396
<i>Заруцький-Куцман Д. В.</i> Шиболет «паляниця»: етнолінгвістичний аналіз та вплив на лінгвокультурну ідентичність.....	398
<i>Карасьов О. В.</i> Сучасна мовна ситуація в Україні	399
<i>Колодій А. М.</i> Лінгвофеномен хмельницької говірки: суржикізація та її вплив на мовну практику	400
<i>Коржук В. В.</i> Інтернет-мова як джерело молодіжних неологізмів у сучасному контексті... ..	403
<i>Ліневич А. М.</i> Лінгвокогнітивні аспекти концепту «війна» у сучасному медійному дискурсі.....	404
<i>Ляшенко М. М.</i> Мілітаризація сучасного мовлення та її вплив на розвиток мовних тенденцій.....	406
<i>Михайловський О. М.</i> Невербальна комунікація в публічному управлінні.....	407
<i>Нечипорук Ю.О.</i> Неофразеологізми у системі сучасної лінгвістичної парадигми	409
<i>Нянько В. В.</i> Політико-правові аспекти розбудови демократичної держави.....	411
<i>Огородник Д. С.</i> Фемінітиви в сучасному українському та англійському дискурсах: аналіз та порівняння	412
<i>Почупрін Я. О.</i> Мова як ознака громадянства і фактор державотворення	414
<i>Старенький Ю. В.</i> Військова термінологія у загальному вжитку: соціокультурні аспекти та мовна динаміка.....	417
<i>Трибусовська Н. І.</i> Сучасний молодіжний інтернет-сленг: адаптація англіцизмів	419
<i>Форинчук С. А.</i> Шляхи подолання наслідків русифікації	421
<i>Чмут К. М.</i> Мовна політика в умовах воєнного стану.....	422

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ

**ЩОРІЧНОЇ ЗВІТНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ УПРАВЛІННЯ ТА
ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

(м. Хмельницький, 23 травня 2024 року)

Відповідальний редактор – Шевчук І.В.

Комп'ютерний набір – Данілова А.В., Ільченко Ю. Л.

Коректор – Подолянчук О.В.

22.05.2024 р. Ум. друк. арк. 25,17. Зам. № 36
Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова.
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8
Тел.: (382) 71-75-91, (382) 71-80-80 www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.